

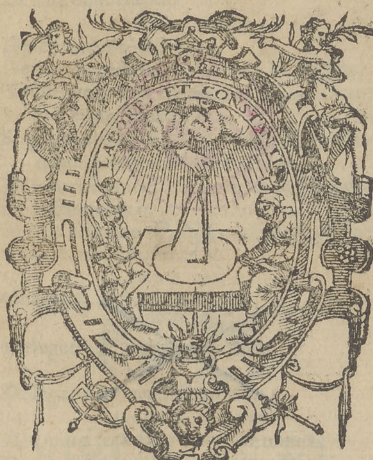
Non est mortale quod opto

Hos, quos relliquit mihi Bibliotheca parentis
Dono tibi, Patria Bibliotheca, libros
His fruere utiliter, Juvenis Studiose, libellis
Creverit inde meum munus, honosq patris

Samuel Wolffius Junior
Ao 1630 Novembr 17
Elbingae

DIGESTORUM SEU PANDECTARUM PARS QUINTA,

A LIBRO XXVIII. USQUE AD LIBRUM XXXVII.

ANTVERPIAE.

CIↃ. IↃ. LXVII.

PARS QVINTA, DE TESTAMENTIS.

LIBER XXXIIII.

LIBER XXXV.

LIBER XXXVI.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM PARS QVINTA.

LIBER XXVIII.

QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT ET QVEMADMODVM TESTAMENTA FIANT.

MODESTINVS libro secundo Pandectarum

TEstamentum est voluntatis nostræ iusta[a] sentētia de eo[b] quod quis post mortem suam fieri velit[c].

II. LABEO libro primo posteriorum Iauoleno Epitomatorum

IN eo qui testatur, eius temporis quo testamentum facit, integritas mentis non corporis sanitas exigenda est.

III. PAPINIANVS libro quartodecimo Quæstionum

TEstamenti factio non priuati sed publici iuris est.

IIII. GAIVS libro secundo Institutionum

SI quæramus[d] an valeat testamentum: in primis animaduertere debemus, an is qui fecerit testamentum, habuerit testamenti factionem. deinde si habuerit, requiremus an secundū regulas iuris ciuilis testatus sit.

Pubertas quomodo æstimanda sit.

V. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum

A qua[e] ætate testamentum vel masculi vel feminæ facere possunt[f] videamus. verius[g] est in masculis quidem quartumdecimum annum spectandum, in feminis verò duodecimum completum. vtrum autem excessisse debeat quis quartumdecimum annum, vt testamentum facere possit: an sufficit[h] complesse? propone[i] aliquem Kalendis Ianuariis natum[k], testamentum ipso natali suo fecisse quartodecimo anno. an valeat testamentum? dico valere. plus arbitror: etiam si pridie Kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. iam enim complesse videtur annum quartumdecimum, vt Marciano videtur.

a Id est, legitimæ, & plena. l. ea verò. §. de illo. suprà, pro soc. & l. cum filiofamilias. §. ex his. in fi. infrà. de leg. 3. & li. 1. Instit. de nupt. §. iustas autem nuptias. Hoc verbo codicilli, et testamenta imperfecta excluduntur. Verbum nostræ ciues Romanos demonstrat, qui soli testamēti factionem habent, & ostendit non pendere ex alieno arbitrio. l. illa. infr. de hæred. institu. Cætera donationem causa mortis, & cōtractus omnes remouent, quorū proprium non est, vt post mortem demum quid fiat.

b eo, quod post

c velimus.

d Docet aptissimum esse ordinem & methodum disserendi de testamentis, si à personis incipiatur. Non autem respexit ad ordinem iudiciorum.

e Coniunge l. 1. de manumiss.

f possint

g & verius

h sufficiat

i pone aliquem

k enatum, &

VI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale

QVi[a] in potestate parentis est, testamenti faciendi ius non non habet. adeo vt quamuis pater ei permittat, nihilo magis tamen iure testari possit. SOrdus[b], mutus, testamentum facere non possunt. sed si quis post testamentum factum valetudine aut quolibet alio casu mutus aut surdus esse cœperit: ratum nihilo minus permanet testamentum.

VII. AEMILIVS MACER libro primo ad Legem vicensimam hereditatium

SI mutus aut surdus vt liceret sibi testamentũ facere, à principe[c] impetrauerit: valet[d] testamentum.

VIII. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale

EIus qui apud hostes est, testamentum quod ibi fecit non valet, quamuis redierit. Si Qũi[e] aqua & igni interdictũ sit, eius nec illud testamentum valet quod ante fecit: nec id quod postea fecerit. bona[f] quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur. aut si non videantur lucrosa, creditoribus concedentur. In insulam deportati in eadem causa sunt. Sed relegati in insulam, & quibus terra Italica & sua prouincia interdicitur, testamenti faciendi ius retinent. Hi verò qui ad ferrum, aut ad Vestias, aut in metallum damnantur, libertatem perdunt, bonaque eorum publicantur. vnde apparet amittere eos testamenti factionem.

VIIII. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum

SI quis post accusationem in custodia fuerit defunctus indemnatus, testamentum eius valebit.

X. PAVLVS libro tertio Sententiarum

QVi manus amisit, testamentum facere potest[g], quamuis scribere non possit.

XI. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum

OBsides[h] testari non possunt, nisi eis permittatur.

Confirmatio testamenti.

XII. IVLIANVS libro quadragensimo secundo Digestorum

LEge Cornelia testamenta eorum qui in hostiũ potestate decesserint[i], perinde confirmantur, ac si hi qui ea fecissent, in hostiũ potestate[k] non peruenissent. & hereditas ex his eodẽ modo ad vnũquemq; pertinet. quare seruus heres scriptus ab eo qui in hostium potestate decesserit, liber[l] & heres erit, seu velit seu nolit: licet minus propriè necessarius heres dicatur. nam & filius eius, qui in hostiũ potestate decessit, inuitus heredi-

a Ex tit. quemadmodum testam. aper. *sicut* & l.8.

b Surdus, &

c *Sanè militi hoc licebat iure singulari, etsi à principe non impetrasset. l. iure militari. infrà, de test. mil. verùm Iustinianus considerans graue esse id à principe impetrare, quod nemini negandum sit, constitutionem promulgauit, qua pagani militibus sunt exæquati. Et licet pagano muto, qui nouit scribere, aut surdo, qui nouit loqui, non impetrata à principe venia testari. l. discretis. C. qui testamen. fac. poss.*

d valet eius

e Si cui

f Hoc *emendatur Nou. 134. §. vt autẽ.*

g Per *nuncupationem, in qua scriptura non est necessaria. §. vlt. de testam. Instit. vel alio adhibito, qui eius nomine scribat. l. iubemus. C. de testa.*

h Coniunge *l. 10. de milit. testam.*

i decesserint.

k potestatem

l & liber

hereditati obligatur: quamuis suus heres dici non posſit, qui in poteſtate morientis non fuit.

XIII. MARCIANVS ‖libro quarto Institutionum‖

QVi à latronibus capti ſunt, cum liberi manent, poſſunt facere teſtamentum. Item qui apud externos [a] legatione funguntur, poſſunt facere teſtamentum.

Appellatio.

Si quis in capitali crimine damnatus appellauerit, & medio tempore pendente appellatione fecerit teſtamentum, & ita deceſſerit: valet eius teſtamentum.

De ignorantia, & errore.

XIIII. PAVLVS ‖libro ſecundo Regularum‖

QVi [b] ‖in‖ teſtamento domini manumiſſus eſt, ſi ignorat [c] dominum deceſsiſſe, aditamq; eius eſſe hereditatem, teſtamentum facere non poteſt: licet iam paterfamilias, & ſui iuris eſt. nam qui incertus de ſtatu ſuo eſt, certam legem teſtamento dicere non poteſt.

XV. VLPIANVS ‖libro duodecimo ad Edictum‖

DE ſtatu [d] ſuo dubitantes vel errantes, teſtamentum facere non poſſunt, vt Diuus Pius reſcripſit.

Teſtamenti factio.

XVI. POMPONIVS ‖libro ſingulari Regularum‖

FIlius familias & ſeruus alienus & poſtumus & ſurdus teſtamenti factionem habere dicuntur. licet enim teſtamentum facere non poſſunt, aDtamen ex teſtamento‖ vel ‖ſi Vi vel aliis adquirere poſſunt. Marcellus notat: furioſus quoq; teſtamenti factionem habet, licet teſtamentũ facere non poteſt [e], ideo autem habet teſtamenti factionem, quia poteſt ſibi adquirere legatum vel fideicommiſſum. nam etiã compotibus mentis perſonales actiones etiam ignorantibus adquiruntur.

XVII. PAVLVS ‖libro tertio SENTiarum‖

IN aduerſa corporis valetudine mente captus, eo tempore teſtamentum facere non poteſt.

XVIII. VLPIANVS ‖libro primo ad Sabinum‖

IS [f] cui lege bonis interdictum [g] eſt, teſtamentum facere non poteſt. & ſi fecerit, ipſo iure non valet. quod tamen interdictione [h] vetuſtius habuerit teſtamentum, hoc valebit. meritò ergo nec teſtis ad teſtamentum adhiberi poterit, cum neque teſtamenti factionem habeat. 1 Si quis ob carmen famoſum damnetur, ſenatuſconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit. ergo nec teſtamentum facere poterit, nec ad teſtamentum adhiberi [i].

a externos: extraneos

b In vulga. incipit: Qui in domini.

c ignoret

d His videtur deficere voluntas, quæ neceſſaria eſt in teſtamento faciendo: nõ enim credibile eſt, eum ſeriò agere quod agit cum dubitet, an valiturum ſit. l. an inutilis. de acceptila. infrà. & occurrendum eſt audaciæ eius qui ſtatus ſui ignarus nõ dubitat facere teſtamentum, quod intelligit ſolis ciuibus Romanis licere.

e poſsit.

f Coniunge l. 1. de curat. furio. l. 6. de verb. oblig.

g Videbatur teſtamenti factio non interdicenda prodigo, quòd in eadẽ ſit cauſa, qua minor. pubes, neuter iudicio careat & neutri bonorum adminiſtratio conceſſa ſit. ſed falſum eſt neutrum iudicio carere. quia prodigus (quòd ad bona attinet) furioſum facie exitum, & furioſo comparatur. l. is, qui. §. non eſt nouum. de tuto. & cura. ſuprà.

h ante interdictionem

i adhiberi teſtis.

XVIIII. MODESTINVS libro quinto Pandectarum

SI filiusfamilias aut pupillus aut seruus tabulas testamenti fecerit, signauerit: secundum eas bonorum possessio dari non potest, licet filiusfamilia Sui iuris, aut pupillus pubes, aut seruus liber factus decesserit. quia nullæ sunt tabulæ testamẽti, quas is fecit qui testamenti faciendi facultatem non habuerit[a].

De testibus.

XX. VLPIANVS libro primo ad Sabinum

QVi testamento heres instituitur, in eodem testamento testis esse non potest. quod in legatario & in eo qui tutor scriptus est, contra habetur. hi enim testes possunt adhiberi[b], si aliud eos nihil impediat: vtputa si iNpubes, si in potestate sit testatoris. 1 Potestatis autem verbum non solùm ad liberos qui sunt in potestate referendum est: verumetiam ad eum quem redemit ab hostibus. quamuis placeat hunc seruum nõ esse: sed vinculo quodam retineri donec pretium soluat.

2 Per contrarium quæri potest, an pater eius, qui de castrensi peculio potest testari, adhiberi ab eo ad testamentum testis possit. & Marcellus libro decimo[c] digestorum scribit, posse. & frater ergo poterit. 3 Quæ[d] autem in testamento diximus super perhibendis[e] testimoniis eorum qui in potestate sunt: in omnibus testimoniis accipias, vbi aliquid negotij geritur, per quod adquiratur. 4 Ne furiosus quidem testis adhiberi potest, cum compos mentis non sit. sed si habet intermissionem, eo tempore adhiberi potest. testamentum[f] quoque quod ante furorem consummauit, valebit. & bonorum possessio ex eo testamento competit. 5 Eum, qui lege repetundarum damnatus est, ad testamentum adhiberi[g] posse existimo: quoniam in iudicium testis esse vetatur. 6 Mulier testimonium dicere in testamento quidem non poterit[h]. aliàs autem posse testem esse mulierẽ, argumento est lex Iulia de adulterijs, quæ adulterij damnatam testem produci, vel dicere testimonium vetat. Seruus quoque meritò ad sollemnia adhiberi nõ potest: cum iuris ciuilis communionem non habeat in totum, ne[i] prætoris quidem edicti. 7 Et veteres putauerunt eos, qui propter sollemnia[k] testamenti adhibentur, durare debere donec suprema contestatio peragatur. non tamen intellegentiam sermonis exigimus. hoc enim Diuus Marcus Didio Iuliano in teste qui latinè non nouerat rescripsit. nam si vel sensu percipiat quis cui rei adhibitus sit, sufficere. sed si detenti sint inuiti ibi testes, putant non valere testamentum.

a habuit.
b Nõ ob id debet suspectum videri, quòd testibus aliquid legatum appareat: quando non oporteat testes scire quid in testamẽto scriptum sit, sed solùm hoc esse testamẽtum, puta Titij. l. iubemus. C. de testamẽ. & quemad. test. & numerus testiũ falsi suspicionẽ remouet.
c libro quinto
d Quæcunque
e prohibendis
f Ineptè Haloander testimonium. Aug. li. 3. emendat. cap 7.
g non posse. Rectè hic addita fuit negatio ab Azone ex l. repetundarum. supr. de test. et l. eadem. infrà ad l. Iul. repet.
h Quia de re graui, nempe testamenti, quæstio est, & testator potest grauiores testes deligere: cum alioqui in criminibus, vel alijs negotijs probandis testes in hoc vocati ab initio ferè non producãtur, sed qui fortè præsentes fuere. l. ad fidem. suprà, de testib. qua ratione mutus, surdus, seruus etiã tormentis subiectus, vel is cui bonis interdictũ est, ad testamentũ adhiberi non debent, cũ delectus testiũ metu falsi in hoc genere præscribatur. l. vl. C. de fideicommiss. quãuis in alijs negotijs habeãt testimonij dictionẽ. sup. de testi. l. 2. & 3. §. leg. Iulia.
i sed ne prætorij
k De solemnibus testamentorum Alex. Genial. dier. li. 4 ca. 3. Gel. lib. 15. noc. Attic. ca. 27.

Quomodò

Quomodo faciendum sit testamentum.

XXI. IDEM libro secundo ad Sabinum

HEredes palàm ita vt exaudiri possint, nuncupandi sint. licebit ergo testanti vel nuncupare heredes, vel scribere. sed si nuncupat, palam debet. Quid est palàm? non vtique in publicum, sed vt exaudiri possit. exaudiri autē non ab omnibus, sed à testibus. & si plures fuerint testes adhibiti, sufficit sollē-
1 nem numerum exaudire. Si quid post factum testamentum mutari placuit, omnia ex integro facienda sunt. Quod verò quis obscurius in testamento vel nuncupat vel scribit, an post sollemnia explanare[a] possit quæritur. vt puta Stichum legauerat[b], cum plures haberet: nec declarauit de quo sentiret, Titio[c] legauit[d], cum multos Titios amicos haberet. errauerat in nomine, *vel prænomine*, vel cognomine, cum in corpore non errasset. poteritne postea declarare de quo senserit? & puto posse. nihil enim nunc dat, sed datum significat. Sed & si notam postea adiecerit legato vel sua voce vel litteris, vel summam, vel nomen legatarij, quod non scripserat, vel nummorum qualitatem: an rectè fecerit? & puto etiam qualitatē nummorum posse postea addi. nam etsi adiecta non fuisset, vtique placeret coniectionem fieri eius quod reliquit, vel ex vicinis scripturis, vel ex consuetudine patrisfamilias, vel re-
2 gionis. In testamentis[e], in quibus testes rogati adesse debent, vt testamentum fiat: alterius rei causa fortè rogatos, ad testandum non esse idoneos placet. quod sic accipiendum est, vt licet ad aliam rem sint rogati, vel collecti: si tamen ante ⌈testimonium⌉ certiorentur ad testamentum *se* adhibitos: pos-
3 se eos testimonium suum rectè perhibere. Vno contextu †actus testari oportet. est autē vno contextu, nullum actum alienum testamento intermiscere[f]. quod (si) aliquid pertinens ad testamentum faciat, testamentum non vitiatur.

a explanari
b legauit,
c Item Titio
d legauit amico,
e In aliis negotiis nihil est necesse rogatos adesse. l. ad fidem. de testi. supra.
† actionis
f Nisi fortè necessitatis causa. l. cùm antiquitas. §, si quid autem. C. de testam.

De testibus.

XXII. IDEM ⌈libro trigensimo nono ad Edictum⌉

AD testium numerum simul adhiberi possumus ⌈vt⌉ ego &
1 pater & plures qui fuimus[g] in eiusdem potestate. Condicionem testium tunc inspicere debemus, cum signarēt, non mortis tempore. si igitur *tunc* cum signarent, tales fuerint vt adhiberi possint: nihil nocet si quid postea eis contigerit.
2 Si ab ipso testatore anulum accepero, & signauero: testa-
3 mentum valet, quasi alieno signauerim. Si signa turbata sint ab ipso testatore, non videtur signatum.

g sumus

Requiritur signatio & subscriptio: & alterum sine altero non valet.

4 Si quis ex testibus nomen suum non adscripserit, verumtamen signauerit: pro eo est atque si adhibitus non esset. &

si[a], vt multi faciunt, adscripserit se, non tamen signauerit: adhuc idem dicemus. Signum autẽ vtrum anulo tantùm iNpressum[b] adhibemus: an verò & si nõ anulo, verùm alio quodã iNpresso? variè enim homines signãt. & magis est, vt[c] tantùm anulo quis posit signare: dũ tamẽ habeat ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ. 5 Posse & nocte signari testamentum, nulla dubitatio est. Signatas tabulas accipi oportet, & si linteo quo tabulę inuolutæ sunt, signa iNpressa fuerint. 6

XXIII. IDEM libro quarto Disputationum

SI testamentum quod resignauerit testator, iterum signatũ fuerit septem testium signis: non erit iNperfectũ. sed vtroq; iure valebit tam ciuili quàm prætorio.

XXIIII FLORENTINVS libro decimo Institutionum

VNum testamentum pluribus exemplis consignare quis potest. idque interdum necessarium est. forte si nauigaturus & secum ferre & relinquere iudiciorum suorum testationem velit.

Testamentum imperfectum.

XXV. IAVOLENVS libro quinto Posteriorum Labeonis

SI[d] is qui testamentum faceret, heredibus primis nuncupatis, prius quàm secũdos exprimeret heredes, obmOtuisset: magis cœpisse eum testamentum facere quàm fecisse, Varus digestorum libro primo Seruium respondisse scripsit. itaque primos heredes ex eo testamẽto non futuros. Labeo tum hoc verum esse existimat, si constaret voluisse[e] plures eum qui testamentum fecisset, heredes pronuntiare. ego nec Seruium puto aliud sensisse.

XXVI. GAIVS libro vicensimo secundo ad Edictum prouinciale

CVm[f] lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, ne eius testimonium recipiatur. & eo amplius, vt quidam putant, néve ipsi dicatur testimonium.

De testibus.

XXVII. CELSVS libro quintodecimo Digestorum

DOmitius Labeo Celso suo salutem. Quero an[g] testium numero habendus sit is, qui cum rogatus est ad testamentum scribendum, idem quoque cum tabulas scripsisset, signauerit. Iubentius Celsus Labeoni suo salutem. *Aut* non intelligo quid sit, de quo me consuleris[h]: aut valide[i] stulta est consultatio tua. plus enim quàm ridiculum est dubitare, an aliquis iure testis adhibitus sit, quoniam idem & tabulas testamenti scripserit.

XXVIII.

a sed & si

b impresso

c Baro censet hic deesse negationem, vt non tantum

d Si quis

e Hinc apparet testatorem non expreßisse totam suam voluntatem. Itaq; nil mirum est, testamentum esse nullum, in quo non est iusta sententia voluntatis testatoris. Quod si constaret eũ expreßisse, & deesset tantum aliquid ex solemnibus, vt si forte nomen alicuius ex heredibus non esset scriptum in eo tantùm quod omissum est, non valet testamẽtum. l. iubemus. §. quod si non fuerit. C. de testamen.

f Ex titul. de minor.

g Fortè dubitabat Labeo, an is qui non erat rogatus ad testimonium dicendum posset esse testis. l. Heredes. §. in testamentis. sup. eo.

h consulis: in Flor. fortè consulueris.

i valde

XXVIII. MODESTINVS libro nono Regularum

SEruus licet alienus, iussu testatoris testamentum scribere non prohibetur.

Testamentum imperfectum.

XXVIIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum

EX ea scriptura, quæ ad testamentũ faciendum parabatur, si nullo iure testamentum perfectum esset: nec ea quæ fideicommissorum verba habent,[a] peti posse. Ex his[b] verbis, quæ[c] scriptura[d] paterfamilias addidit, ΤΑΥΤΗΝ[e] ΤΗΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΥΡΙΑΝ ΕΠΙ ΠΑΣΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ, videri eum voluisse omnimodo valere ea quæ reliquit, etiam si intestatus decessisset.

XXX. IDEM libro tertio Sententiarum

SIngulos testes, qui in testamento adhibentur, proprio chirographo adnotare conuenit, quis, & cuius testamentum signauerit.

XXXI. IDEM libro quinto Sententiarum

EIus[f] bona, qui se Imperatorem facturum heredem esse iactauerat, à fisco occupari non possunt.[g]

DE LIBERIS ET POSTVMIS HEREDIBVS INSTITVENDIS VEL EXHEREDANDIS[h] TIT. II.

Filius nominatim exhæredandus.

VLPIANVS libro primo ad Sabinum

QVID[i] sit nominatim exheredari[k] videamus. nomen & prænomen & cognomen eius dicendum est: an sufficit vel vnum ex his? & constat sufficere.

II. IDEM libro sexto Regularum

NOminatim exheredatus filius & ita videtur, FILIVS MEVS EXHERES ESTO, si[l] nec nomen eius expressum sit. si modò vnicus sit. nam si plures sunt filij, Venigna interpretatione potius à plerisque respondetur, nullum exheredatum esse.

III. IDEM libro primo ad Sabinum

ET si pepercerit[m] filium dicere, ex Seia autem natum dixit: rectè exheredat. & si cum conuicio dixerit, NON NOMINANDVS, vel NON[n] FILIVS MEVS, LATRO, GLADIATOR: magis est vt recte exheredatus sit. & [o] si ex adultero [p] natum dixerit. Pure[q] autem filium exheredari Iulianus putat. qua sententia vtimur.

a habeBrent.
b Idem respondit ex his verbis,
c Hæc verba, quæ scriptura, &c. in quibusdam exempl. post græca reiecta sunt.
d scripturæ, vel in scriptura
e Hæc græca verba malè versa sunt apud Accurs. ex quibus clarum est etiam comprehendi hæredis institutionem, quæ si iure directo sustineri nequibit, in fideicommissum flectetur. Al. lib. 2. dispunct. ca. 19.
f Coniunge l. penult. de hæred. instit. & l. 23. de leg. 3.
g Iuxta hoc æquissimum Imperatoris Pertinacis edictũ refert Iulius Capitolinus in eodem.
h exhæredandis, vel præteritis.
i Coniunge l. 1. de hære insti.
k exhæredare
l & si nec
m perceperit. Rectior est Flor.
n vel si filius
o sed & si
p adulterio
q Nõ sub conditione: cuius ratio est, l. sub conditione. de bono. possess. con. tabu. ni si filius, qui sub conditione instituitur, sub contraria exhæredetur. l. si pater filiũ. de instit. vel substit. Co

Exhæredari

Exhæredari debet filius à toto gradu, aut ab omnibus gradibus si plures sint.

a Filius autem

Filius[a] inter medias quoque heredum institutiones rectè exheredatur. & erit à toto gradu summotus. nisi fortè ab vnius persona eum testator exheredauerit. nam si hoc fecit, vitiosa erit exheredatio. quemadmodum si ita eum exheredauerit: QVISQVIS MIHI ERIT FILIVS[b] EXHERES ESTO. nam, vt Iulianus scribit, huiusmodi exheredatio vitiosa est. quoniam post aditam hereditatem voluit eum summotum.[c] quod est iNposibile. 2

b hæres filius

c submoueri.

d Sed etiam inter duos

Ante heredis institutionem exheredatus, ab omnibus gradibus summotus est. Inter[d] duos ‖autem‖ gradus exheredatus, ab vtroq; remotus est secundum Scæuolæ sententiam, quam puto veram. 3

e Marcianus

f & filius

In eo qui miscuit duos gradus, exheredationem valere Mauricianus[e] rectè putat. veluti PRIMVS HERES ESTO EX SEMISSE. SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS ‖EX SEMISSE‖ HERES ESTO. TERTIVS EX ALIO SEMISSE HERES ESTO, FILIVS[f] EXHERES ESTO. SI TERTIVS HERES NON ERIT, QVARTVS HERES ESTO. nam ab vtroque gradu summotus est. 4

Si ita testatus sit paterfamilias, vt à primo quidem gradu filium præteriret, à secundo solo exheredaret: Sabinus & Casius & Iulianus putant, perempto primo gradu testamentum ab eo gradu exordium capere, vnde filius exheredatus est. quæ sententia comprobata est. 5

De institutione posthumi.

IIII. IDEM ‖libro tertio ad Sabinum‖

PLacet omnem masculum posse postumum heredem scribere, siue iam maritus sit, siue nondum vxorem duxerit. nam & maritus repudiare vxorem potest: & qui non duxit vxorem, postea maritus effici.[g] nam & cum maritus postumum heredem scribit, non vtique is solus postumus scriptus videtur, qui ex ea, quam habet vxorem, ei natus est, vel ‖is‖ qui tunc in vtero est: verùm is quoque qui ex quacumque vxore nascatur.

g effici potest.

V. IAVOLENVS libro primo ex Casio

IDeoq; qui postumum heredem instituit, si post testamentum factum mutauit matrimonium: is institutus videtur, qui ex posteriore matrimonio natus est.

VI. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum

SEd[h] est quæsitum an is qui generare facilè non posit, postumum heredem facere posit. & scribit[i] Casius & Iauolenus posse. nam & vxorē ducere & adoptare potest. Spadonem[k] quoq; posse postumum heredem scribere, & Labeo & Casius scribunt. quoniam nec ætas nec sterilitas ei rei impedimento

h Vide Institutiones Theophili tit. de adopt. §. sed & illud.

i scribunt.

k Spado hic specialiter accipitur.

mento est. Sed si castratus sit, Iulianus Proculi opinionem secutus, non putat postumum heredé posse instituere. quo iure vtimur. Hermaphroditus planè, si in eo virilia præBalebunt, postumum heredem instituere poterit.

VII. PAVLVS [a]libro primo ad Sabinum[a]

SI filius [a] qui in potestate est præteritus sit, & viuo patre decedat: testamentum non valet. nec superius rumpetur. & eo iure vtimur.

Filius iam natus rumpit spem eius gradus, à quo præteritus est incontinenti: posthumus verò, statim cùm nascitur.

VIII. POMPONIUS [b]libro primo ad Sabinum[b]

SI [b] primo herede instituto filium exheredauero, à secundo autem substituto non exheredauero: & dum [c] pendet an prior aditurus sit, filius decesserit: secundũ [d] sententiã qua vtimur, non erit secundus heres: quasi ab initio inutiliter institutus, cũ ab eo filius exheredatus non sit. quòd [e] si in postumo filio idem accEderit, vt natus viuo [f] patre, à quo exheredatus sit, moriatur, eadem dicenda erunt de substituto: quoniam cũ est natus filius, loco eius est qui superstes est.

De institutione posthumi.

VIIII. PAVLVS [a]libro primo ad Sabinum[a]

SI quis postumos, quos per ætatem aut valetudinem habere fortè non potest, heredes instituit: superius testamentum rumpitur. [g] quòd natura magis in homine generandi & consuetudo spectanda est, quàm temporale vitium aut valetudo, propter quam abducatur [h] homo à generandi facultate. Sed si ex ea quæ alij nupta sit, postumum quis heredem instituerit: ipso iure non valet. quòd turpis sit institutio. Si filium exheredauero, nepotémque ex eo præteriero, & alium heredé instituero, & superuixerit filius post mortem meam, licet ante aditam hereditatem decesserit, non tamen nepotem rupturũ testamentum, Iulianus & Pomponius & Marcellus aiunt. Diuersúmque est, si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu. rumpit enim his casibus nepos testamentum. quòd moriente auo filI [i] ius pependerit. [k] non abscisum, vt superiore casu, fuerit. [l] Sed & si heres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus heres. quoniã hæc verba, SI INTESTATO [m] MORITVR, ad id [n] tempus referuntur, quod [o] testamentum destituitur, non quod [p] moritur. Sed si ex ea, quã nefas sit ducere postumum heredem instituero: nõ putat rumpi testamentum Põponius. Sed si per adoptionem sororem factam habeã, potero postumum ex ea heredem instituere: quia adoptione soluta possum eam [q] ducere vxorem.

a filius eius
b Si à primo
c dum id pendet
d Iuliani sententia
e sed & si
f viuo Primo. Qua lectione tollis ingentem dubitationem, quæ apud Accursium est.
g rumpit
h abdicatur
i Nota filii pro filij. Augu. lib. 3. c. 7. emenda.
k Propter ius postliminij. §. si ab hostibus. quibus mod. ius pat. potesta. solu. Instit. ineptè ergo Accur. repedauerit, vel. repudiauerit.
l fuit.
m intestatus
n idem
o quo
p quo. Rectior est hæc lectio.
q cum postea

X. POM-

X. POMPONIVS libro primo ad Sabinum

COmmodissimè is qui nondum natus est, ita heres instituitur, SIVE VIVO ME SIVE MORTVO NATVS FVERIT, HERES ESTO. aut etiam purè, neutrius temporis habita mentione. si alteruter casus omissus fuerit, eo casu, qui [a] omissus sit natus rumpit testamentum: quia hic filius nec sub condicione quidem scriptus heres intellegitur, qui in hunc casum nascitur qui non est testamento adprehensus.

a quo

Suus hæres.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

IN suis heredibus euidentius apparet continuationē dominij eò rē perducere, vt nulla videatur hereditas fuisse. quasi olim hi domini essent, qui etiam viuo patre quodammodo domini existimantur. vnde etiam filiusfamilias appellatur sicut paterfamilias: sola nota hac adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit. itaque post mortē patris non hereditatem percipere [b] videntur, sed magis liberam bonorū administrationem consequuntur: [c] hac ex causa licet non sint heredes instituti, domini [d] sunt. [e] nec obstat quòd licet eos exheredare: quòd [f] & occidere licebat.

b *Id est, nunc primū accipere.*
c *l* consequi.
d tamen domini
e *Huc spectat illud Pauli ad Rom. c. 8. si filij ergo hæredes.*
f quos

Nasci quid sit.

XII. VLPIANVS libro nono ad Sabinum

QVod dicitur filium natum rumpere testamentum: natū accipe & si exsecto ventre editus sit: nam & hic rumpit testamentum, scilicet si nascatur in potestate. Quid tamen si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, an adhuc testamentum rumpat? & *hoc* [g] tamen [h] rumpit.

g hic
h statim

Interpretatio voluntatis.

XIII. IVLIANVS libro vicensimo nono Digestorum

SI ita scriptum sit, SI FILIVS MIHI NATVS FVERIT, EX UESSE HERES ESTO: EX RELIQVA PARTE VXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA MIHI NATA FVERIT, EX TRIENTE HERES ESTO: EX RELIQVA PARTE VXOR HERES ESTO: & filius & filia nati essent, dicendū est assem distribuendum esse in septē partes: vt ex his filius quattuor, vxor duas, filia vnam partē habeat. ita enim secundum voluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit quàm vxor. item vxor altero tanto amplius quum [i] filia. licet enim suptili iuris regulæ conueniebat [k] ruptum fieri testamentum, attamen quā [l] ex vtroque nato testator voluerit vxorē aliquid habere, ideo ad huiusmodi sententiam humanitate suggerente decursum est. quod etiam Iuuentio Celso apertissimè placuit. Regula est iuris

i quàm
k conueniat
l cùm ex

est iuris ciuilis, qua constitutum est hereditatem [a] adimi non posse, propter quam liber & heres esse iussus, [b] quamuis dominus ademerit eodem testamento libertatem, nihilo minus & libertatem & hereditatem habebit. 2 Testamentum quod hoc modo scribitur, TITIVS POST MORTEM FILII MEI HERES ESTO, FILIVS EXHERES ESTO, nullius momenti est. quia filius post mortem suam exheredatus est. quare & contra tabulas paternorum libertorum huiusmodi filius bonorum possessionem accipere poterit.

a hereditatē seruo
b iussus sit. itaq; &

De præteritione posthumi.

XIIII. AFRIÇANVS ‖libro quarto Quæstionum‖

SI postumus à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus sit: quamuis eo tempore nascatur, quo ad heredes primo gradu scriptos pertineat hereditas, secundum tamē gradum vitiari placet: ad hoc vt prætermittentibus institutis ipse heres existat. immo & si defuncto eo heredes instituti omiserint hereditatē, non posse substitutos adire. Itaque & si à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus, à tertio exheredatus sit, & viuentibus primis & deliberantibus decedat: quæri solet omittentibus primis aditionem, vtrum ad eos qui tertio gradu scripti sint, an potius ad legitimos heredes pertineat hereditas. quo & ipso casu rectius existimari putauit, ad legitimos eam pertinere. nam & cum duobus heredibus institutis, & in singulorum locum facta substitutione, à primis exheredatus postumus, à secundis præteritus fuerit: si alter ex institutis omiserit, quamuis postumus excludatur, non tamē magis substitutum admitti. 1 Quod vulgo dicitur, eum gradum à quo filius præteritus sit non valere: non vsquequaque verum esse ‖ait.‖ nam si primo gradu heres institutus sit filius, non debere eum à substitutis exheredari. ideoque si filio & Titio heredibus institutis, Titio [c] Mæuius substitutus sit: omittente Titio hereditatem, Mæuium eā adire posse: quamuis filius secundo [d] gradu exheredatus non sit. 2 Si quis ita scripserit, ILLE QVEM SCIO EX ME NATVM NON ESSE, EXHERES EST: hanc exheredationem ita nullius momenti esse ait, si probetur ex eo natus. non enim videri quasi filium exheredatum esse, cum [e] elogium pater cum filium exheredaret [f] proposuisset, ‖&‖ adiecisset [g] propter [h] eam causam exheredare: probaturque patrem circa causam exheredationis errasse.

c Nō recte Haloan. Titius & Mæuius. quod etiam Accurs. displicet. Aug. lib. 3. emend. c. 7.
d ex secundo

e quandoquidem
f exheredare
g adiecerit
h propter quā eum causam exhæredaret.

XV. VLPIANVS ‖libro primo ad Sabinum‖

IDem est & si ita dixerit, ILLE ILLIVS FILIVS EXHERES ESTO, patrem ei adulterum per errorem adsignans.

XVI.

XVI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum

a Vide Gouea. lib. 1. ca. 5. Lect. cuius interpretationem quidã malignè labefactare conatus est.

SI [a] filius heres institutus sit omisso postumo, filioque substitutus nepos ex eo sit: si interim moriatur filius postumo non nato, nepotem tam patri quàm auo suum heredem futurum. quòd si nemo filio substitutus sit, & solus ipse institutus sit: tunc quia eo tempore quo is moriatur, certum esse incipit neminem ex eo testamento heredem fore, ipse filius intestato patri heres existat. sicut euenire solet, cum sub ea condicione quæ in ipsius potestate erit, filius heres institutus, prius quàm ei pareret moriatur.

XVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum

FIlij etiam hoc modo exheredantur. FILIVS EXHERES SIT. FILIVS EXHERES ERIT.

XVIII. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum

b Ex l. 16. de iniur.

MVlti [b] non notæ causa exheredant filios, nec vt eis obsint, sed vt eis consulant: vtputa impuberibus. eisque fideicommissam hereditatem dant.

Interpretatio voluntatis.

XVIIII. PAVLVS libro primo ad Vitellium

CVm quidam filiam ex asse heredem scripsisset, filioq; quẽ in potestate habebat, decẽ legasset: adiecit, ET IN CETERA [c] PARTE EXHERES MIHI ERIT: & quæreretur an rectè exheredatus videretur, Scæuola respondit, [d] non †videtur. & in disputando adIciebat ideo non valere, quoniã nec fundi exheres esse iussus rectè exheredaretur. aliamq; causam esse institutionis, quæ benignè acciperetur: exheredationes autem non essent adiuuandæ. [e]

c verba
d respondebat.
† videri
e. esse adiuuandas

XX. MODESTINVS libro secundo Pandectarum

SVb condicione filius heres institutus, si pendente cõdicione adrogandum se dedit: necessarius heres non erit.

XXI. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium

f Coniunge l. 67. de hered. instit.

SI [f] filium nominatim exheredauero, & eum postea heredẽ instituero: heres erit.

XXII. TERENTIVS CLEMENS libro septimodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

g posthumus heres

CVm postumus [g] sub condicione instituitur, si prius quàm nascatur, condicio extiterit: non rumpitur testamentum postumi adgnatione.

Adoptio.

Adoptio.

XXIII. PAPINIANVS ‖libro duodecimo Quæstionum‖

Filio quem pater post emancipationem à se factam iterum adrogauit, exheredationē antea scriptam nocere dixi. nam in omni ferè iure sic obseruari conuenit, vt veri patris adoptiuus filius numquam intellegatur: ne imagine naturæ veritas adumbretur. videlicet quòd non translatus, sed redditus videretur. nec multum puto referre, quod ad propositum attinet, quòd loco nepotis filium exheredatum pater adrogauit.

1 Si Titius heres institutus loco nepotis adoptetur: defuncto postea filio qui pater videVatur, nepotis successione non rumpitur testamentum ab eo qui heres inuenitur.

XXIIII. PAVLVS ‖libro nono Quæstionum‖

Postuma sub condicione heres instituta, si pendente condicione viuo patre nascatur, rumpit testamentum.

XXV. IDEM libro duodecimo Responsorum

Titius testamento heredem instituit, & filium habens sic exheredationem posuit: CETERI OMNES FILII FILIAEQVE MEAE EXHEREDES SVNTO. Paulus respondit, filium rectè exheredatum videri. postea consultus an videatur exheredatus quem pater putauit decessisse, respondit, filios & filias nominatim exheredatos proponi. de errore autem patris, qui intercessisse proponitur, apud iudicem agi oportere.

Interpretatio voluntatis.

1 Lucius Titius cum suprema sua ordinaret in ciuitate, & haberet neptem ex filia prægnatem rure agentem: scripsit id quod in vtero haberet ex parte heredem. quæro cum ipsa die qua Titius ordinaret testamentum in ciuitate, hora diei sexta, ‖eodem die‖ alVescente[a] cælo rure sit enixa Mæuia masculum, an institutio heredis valeat cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit, verba quidem testamenti ad eum pronepotem directa videri, qui post testamentum factum nasceretur. sed si vt proponitur, eadem die, qua testamentum factum est, neptis testatoris antequam testamētum scriberetur enixa esset, licet ignorante testatore, tamen institutionem iure factam videri ‖recte‖ responderi.[b]

a calescente

b respondi.

XXVI. PAVLVS ‖libro tertio Sententiarum‖

Filiusfamilias[c] si[d] militet, vt paganus nominatim à patre aut heres scribi aut exheredari debet: iam sublato edicto Diui Augusti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredet.

c Filiusfamilias miles

d similiter

XXVII. IDEM libro tertio ad Neratium

POstumum ex qualibet vidua natum sibi filium heredem instituere potest.

Si exhæredatio facta in conditionis defectum non potest confirmari aditione, testamentum est nullum, & filius patri ab intestato succedit.

XXVIII. TRYPHONINVS libro vicensimo Disputationum

a Coniunge l.20. de bonor.possess.contr. tab.

b vixit,

FIlius[a] à patre cuius in potestate est, sub cōdicione quæ non est in ipsius potestate, heres institutus, & in defectū condicionis exheredatus, decesit pendente etiam tunc condicione tam institutionis quàm exheredationis. dixi heredem eum ab intestato mortuum esse. quia dum viuit,[b] neque ex testamento heres, neque exheredatus fuit. herede autem scripto ex parte filio, coheres post mortem filij institui potest.

Qui morte aui recedit in potestatem patris, si antè reperitur institutus, testamentum non rumpitur.

c rumperetur

1 Filiusfamilias miles de castrensi peculio fecit testamentū, habens filium in eiusdem potestate. cum militare desisset, patre eodemque auo defuncto: quæsitum est an rumpetur[c] eius testamentum. Non quidem adoptauit, nec hodie ei natus est filius, nec priore subducto de potestate suo herede, vlterior successit in proximum locum: sed tamen in potestate sua habere cœpit quem non habebat. simulque paterfamilias factus est, & filius sub eius reccidit potestate. rumpetur ergo testamentum. sed si heres sit institutus, vel exheredatus iste eius filius, non rumpitur. quia nullo circa eum nouo facto, sed ordine quodam naturali nactus est potestatē. 2 Si quis ex certa vxore natum scribit heredem, in periculum rumpendi testamentum deducit, ex alia susceptis liberis.

Potest quis instituere posthumum ex ea, quæ tunc sibi vxor esse non potest honesta: sed spes est quod esse possit.

d vel ancilla,
e est
f posteaque
g vel à
h minorē ætatem

3 Si quis eo tempore, quo nondum eius vxor esse posset, testator natum ex ea scripsit heredem: an postea contracto licito matrimonio natus, heres ex testamento esse posit. quæritur, veluti si scribas hodie heredē, qui tibi ex Titia natus erit: quando Titia ancilla,[d] vel minor annis vigintiquinque ea[e] cuius pater tuus tutelam administrauit, aut tutor tu ipse fuisti. postea[f] Titia vxor iusta tibi fuerit, vel libertatem adepta, aut[g] tempore annorum vigintiquinque, & vtilis anni, & rationū allegatione: an natus heres esse posit? nemo certè dubitabit ex Titia, quæ tunc propter tenorem[h] ætatis vxor duci non potuit, quando testamentum fiebat, natum postea ea vxore ducta, heredem esse posse. Et generaliter nato post testamentum herede scripto, aditus est ad hereditatem, in qualicūque statu testa-

testamenti faciendi tempore fuit quæ postea testatori ciuiliter nupta est. 4 Quid autem si filium post testamentum natum ex besse, filiam autem post testamētum natam ex triente scripsit heredem, nec vllum coheredē dedit, nec substituit inuicem alium?[a] vnus natus solus ex testamento fit heres.

Ratio instituendi posthumos nepotes: ne rumpatur testamentum.

XXVIIII. SCAEVOLA[b] libro sexto Quæstionum.

GAllus[b] sic posse institui postumos[c] nepotes induxit, SI FILIVS MEVS VIVO ME MORIETVR, TVNC SI QVIS MIHI EX EO NEPOS, SIVE QVAE NEPTIS POST MORTEM MEAM IN DECEM MENSIBVS PROXIMIS, QVIBVS FILIVS MEVS MORERETVR, NATVS NATA ERIT: HEREDES SVNTO. Quidam rectè admittendum credunt, etiam si non exprimat de morte filij, sed simpliciter instituat: vt eo casu valeat, qui ex verbis concipi possit. 1 Idem credendū est Gallum existimasse & de pronepote: vt dicat testator, SI *ME* VIVO NEPOS DECEDAT, TVNC QVI EX EO PRONEPOS, & cetera. Sed & si viuo filio, iam mortuo pronepote,[d] cuius vxor prægnas esset, testamētum faceret: potest dicere, SI ME VIVO FILIVS DECEDAT, TVNC QVI PRONEPOS. Num si & filius & nepos viuat, concipere vtrisque mortuis, viuo se, tunc qui pronepos nasceretur? quod similiter admittendum est. ita sanè, si prius nepos deinde filius decederet. ne successione testamentū rumperetur. 2 Et quid si tantùm in mortis filij casum conciperet? quid enim si aquæ[e] & ignis interdictione peteretur? quid si nepos, ex quo pronepos institueretur, vt ostendimus, emancipatus esset? hi enim casus, & omnes ex quibus suus heres post mortem scilicet aui nasceretur, non pertinent ad legem Velleam. sed ex sentētia legis Velleæ & hæc omnia admittenda sunt, vt ad similitudinem mortis ceteri casus admittēdi sint. 3 Quid si[f] qui filium apud hostes habebat testaretur? quare non induxere,[g] vt si anteaquam filius ab hostibus rediret, quamuis post mortem patris decederet: tunc deinde nepos, vel etiam adhuc illis viuis post mortem scilicet aui nasceretur, non rumperet? nam hic casus ad legem Velleam non pertinet. melius ergo est, vt in eiusmodi vtilitate, præsertim post legem Velleam quæ & multos casus rumpendi abstulit, interpretatio admittatur, vt instituens nepotem qui sibi post mortem suus nascetur, rectè instituisse videatur quibuscunque casibus nepos post mortem natus suus esset, rumperetque præteritus. atque etiam si generaliter, quidquid sibi liberorum natum erit post mortem, aut, quicumque natus fuerit sit institutus, si su-

a nec alium?

b Gallus Aquilius

c De posthumo suo & alieno disputatio huc valde pertinens est petenda ex Duar. 2. Disput. c. 38. cuius lucubrationes omnes immortali memoria dignæ si quando in lu lucem exierint, hanc legem difficillimam & obscurissimā facillimè & planissimè ab eo explicatam esse omnes fatebuntur. Interim vide Alcia. lib. 5. par. 1. c. 2. & sequent. & Lælium Taurellum.

d nepote,

e aqua & igni

f si is

g induxit,

a suus heres nasce- tur.
b instituerat,
c viuo auo, & eius filio
d idem
e mortuo eo, vel auo.
f an ex
g adhuc dubitet
h mortuo
i obseruandum
k vt &
l quod id
m est necesse
n quid ergo
o tamen
p erit, cùm nasce- retur, instituendi necessariò potesta- tem habeat,
q In quibusdam li- bris hic incipit no- nus §.
† vtrisque

si suus[a] nasceretur.. Si eius qui filium habeat, ‖&‖nepotem ex eo instituat,[b] nurus prægnas ab hostibus capta sit, ibique viuo[c] pariat, mox ille post mortem patris atque aui redeat: vtrum hic casus ad legem Velleam respiciat, an ad ius antiquum aptandus sit? possitque vel ex iure antiquo, vel ex Vellea institutus non rumpere? quod[d] quærendum est, si iam mortuo filio pronepotem instituat, redeatque mortuo.[e] Sed cum testamentum ab eo non rumpitur, nihil refert vtrum[f] ex iure antiquo an ex lege Vellea excludatur. 5 Forsitan[g] addubitet quis an istis casibus, si nepos post testamentum nascatur viuo patre suo, deinde ex eo concipiatur, isque viuo[h] patre deinde auo nascatur: an non potuerit heres institui, quia pater ipsius non rectè institutus esset. quod minimè est expauescendum. hic enim suus heres nascitur, & post mortem nascitur. ergo & si pronepos admittetur qui natus erit ex nepote, postea viuo filio, atque si ex eo natus esset adoptatur. 6 In omnibus his speciebus illud seruandum[i] est, vt[k] filius dumtaxat qui est in potestate, ex aliqua parte sit heres institutus. nam frustra exheredabitur post mortem suam. quod[l] non esse[m] necessariò in eo filio qui apud hostes‖est,‖si ibi decedat: & in nepote certè & pronepote. quorum si liberi heredes instituantur, institutionem numquam exigemus: quia possunt præteriri. 7 Nunc de lege Vellea videamus. voluit viuis nobis natos similiter non rumpere testamentum. & videtur primum caput eos spectare, qui cum nascerentur, sui heredes futuri essent. &[n] rogo si filium habeas, & nepotem nondum natum tantùm[o] ex eo heredem instituas: filius decedat: mox viuo te nepos nascatur? ex verbis dicendum est non rumpi testamẽtum. vt non solùm illud primo capite notauerit, si nepos qui eo tẽpore instituatur, quo filius non sit: verùm & si viuo patre nascatur. quid enim necesse est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit obseruari id tempus quo nascitur? nam etsi ita verba sunt, QVI TESTAMENTVM FACIET, IS OMNIS VIRILIS SEXVS, QVI EI SVVS HERES FVTVRVS ERIT,[p] & cetera: etiam[q] si [viuente] parente viuo nascantur, sequenti parte succedẽtes in locum liberorũ, non vult‖*lex*‖ rumpere testamentum. & ita interpretandum est, vt si & filiũ & nepotem & pronepotem habeas: mortuis† vtique pronepos institutus succedens in sui heredis locum, non rumpat. Et Venè verba se habent, SI QVIS EX SVIS HEREDIBVS SVVS HERES ESSE DESIERIT, ad omnes casus pertinentia, quos supplendos in Galli Aquili sententia diximus. nec solùm si nepos viuo patre decedat, nec succedẽs pronepos auo mortuo rumpat: sed & si superuixit patri, ac decedat. dummodo heres institutus sit, aut exheredatus.

Viden-

8 Videndũ, num hac posteriore parte, SI QVIS EX SVIS HEREDIBVS SVVS HERES ESSE DESIERIT, LIBERI EIVS, & cetera, [a] IN LOCVM SVORVM SVI[b] HEREDES SVCCEDVNTO, posſit interpretatione induci, vt ſi filium apud hoſtes habens, nepotem ex eo heredem inſtituas: non tantùm ſi viuo te filius decedat, ſed etiam poſt mortem, antequã ab hoſtibus reuerſus fuerit, ſuccedendo non rumpet. nihil enim addidit, quo ſignificare tempus: niſi quòd, licet audenter, poſſis dicere viuo patre hunc ſuum heredem eſſe deſiſſe, licet poſt mortem decedat: quia nec redit, nec poteſt redire. 9 Ille caſus in difficili[c] eſt, *ſi* filium habeas, & nepotem nondum natum inſtituas, iſque naſcatur viuo patre ſuo, ac mox pater decedat. non enim ſuus heres eſt tempore quo naſcatur: nec poſteriori alij ſuccedendo prohiberi videtur rumpere, quàm qui iam natus erit. Denique‖&‖ſuperiore capite vt liceat inſtitui nondum natos, qui cum naſcentur ſui erunt, permitti.[d] poſteriore capite non permittit inſtitui, ſed vetat rumpi. néve ob eam rem minus ratum eſſet quod ſuccedit. Porrò procedere debet, vt vtiliter ſit inſtitutus. quod nullo iure potuit qui nondum natus erat. Iuliano tamen videretur, duobus quaſi capitibus legis commixtis, in hoc quoque inducere legem, ne rumpantur teſtamẽta. Quæremus tamen, cum recepta eſt †Iuliano ſententia, an ſi naſcatur nepos viuo patre ſuo, deinde emancipetur: ſponte adire poſſit hereditatẽ. quod magis probandum eſt. nam emancipatione ſuus heres fieri non potuit.

XXX. GAIVS‖libro ſeptimodecimo ad Edictum prouinciale‖

INter[e] cætera, quæ ad ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur, principale ius eſt de liberis heredibus inſtituendis vel[f] exheredandis. ne præteritis iſtis rumpatur teſtamentum. namque filio qui in poteſtate eſt præterito, inutile eſt teſtamentum.[g]

XXXI. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum

DVm[h] apud hoſtes eſt filius, pater iure fecit teſtamentum, & rectè eum præteriit. cum ſi in poteſtate eſſet filius, nihil valiturum eſſet teſtamentum.

XXXII. MARCIANVS libro ſecundo Regularum

SI filio emancipato exheredato, is qui in poteſtate eſt præteritus ſit: ipſe quidem emancipatus[i] ſi contra tabulas petat nihil agit. ab inteſtato autem & ſuus & emancipatus venient.

a & ſi,
b ſ.ſuorum hæredũ ſuccedant,
c in difficili eſt
d permittit.
† Iuliani
e Ex tit. quemadmodum teſta. aperian.
f & exhæredandis.
g Hoc apud priſcos non obſeruabatur. Liu. lib. I. ab vr. cõd. ibi, Lucunio ſuperfuit patri.
h Cùm
i & ſi

DE[a] INIVSTO RVMPTO[b] IRRITO FACTO TESTAMENTO TIT. III.

a Ad hunc titulum pertinent exempla apud Valerium lib. 7. cap. de testa. quæ rescissa sunt.
b rupto & irrito

PAPINIANVS libro primo Definitionum

TEstamentum aut non iure factum dicitur, vbi sollemnia iuris defuerunt: aut nullius esse[c] momēti, cum filius qui fuit in patris potestate præteritus est: aut rumpitur alio testamento ex quo heres existere poterit, vel adgnatione sui heredis: aut in irritum constituitur, non adita hereditate.

c est

II. VLPIANVS libro secundo ad Sabinum

TVnc autem prius testamentum rumpitur, cum posterius ritè perfectum est.[d] nisi fortè posterius vel iure militari sit factum, vel in eo scriptus est qui ab intestato venire potest. tunc enim & posteriore non perfecto superius rumpitur.

d Hanc legem tulit Pertinax Imperator, vt refert Iulius Capitolinus in eodem.

De posthumorum exhæredatione.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum

POstumi per virilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testamentum adgnascēdo rumpant. Postumos autem dicimus eos dumtaxat, qui post mortem parentis nascuntur. sed & hi qui post testamentum factum in vita nascuntur, ita demum per legem Velleam rumpere testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati. vnde etiam ante heredis institutionem, vel inter medias heredum institutiones, vel inter gradus exhę redari possunt. nam Diuus Marcus decreuit idem in postumo quod[e] in filio seruandum. nec ratio diuersitatis reddi potest. Ex his apparet aliam causam esse filiorū superstitum, aliam posteriorum.[f] illi iniustum faciunt, hi rumpunt. illi semper, hi si nascantur, nec inueniant se exheredatos. Sed & si[g] sit ante hoc aliud testamentum, à quo postumus exheredatus[h] sit: placet, siue post mortem testatoris nascatur siue viuo testatore, vtrumque ruptum esse, & superius per inferius, & inferius per postumum. Nominatim autem exheredatus postumus videtur, siue ita dixerit, QVICVMQVE MIHI NASCERETVR: siue ita, EX SEIA: siue ita, VENTER EXHERES ESTO. sed & si dixerit, POSTVMVS EXHERES ESTO: natus vel post mortem vel viuo testatore, non rumpet. Licet autem postumus præteritus adgnascendo rumpat, tamen interdum euenit, vt pars testamenti rumpatur. vtputa si proponas à primo gradu postumum exheredatum, à secundo præteritum. nam hic primus gradus valet, secundus ruptus est.

1 2 3 4

e quod & in
f posthumorum.
g Malè Haloan. sed & si stante hoc
h Malè Haloander addidit negationem exhæredatus non sit. Aug. li. 1. emen. cap. 2.

IIII.

IIII. IDEM ‖libro quarto Disputationum‖

DEniq; & deliberantibus primo gradu scriptis heredibus, qui secundo gradu scripti sunt heredes optinere hereditatem non possunt. gradu enim rumpto & infirmato, amplius hereditas inde optineri non potest.

V. IDEM ‖libro tertio ad Sabinum‖

NAm & si sub condicione sit heres institutus quis, à quo postumus non est exheredatus: tamen pendente cõdicione rumpitur gradus vt & Iulianus scripsit. sed & si sit ei substitutus quis, etiam[a] deficiente condicione primi gradus non admittetur substitutus, à quo scilicet postumus exheredatus non est. Puto igitur exsistente quidem condicione primi gradus, postumo potius locum fore. post defectum autem cõdicionis natus postumus gradum non rumpit: quia nullus est. Rumpendo autẽ testamentum, sibi locum facere postumus solet. quamuis filius sequẽtem gradum, à quo exheredatus est, patiatur valere. Sed si à primo gradu præteritus, à secundo exheredatus sit: si eo tempore nascatur postumus, quo aliquis ex institutis vixit: totum testamentum ruptum est. nam tollendo primum gradum, sibi locum facit.[b]

a tamen

b faciet.

VI. IDEM ‖libro decimo ad Sabinum‖

SI quis filio exheredato, nuru prægnate relicta decesserit, & extraneũ sub condicione instituerit, & pendente condicione post mortem patris, vel deliberante herede instituto de adeunda hereditate, exheredatus filius decesserit, & nepos fuerit natus: an rumpat testamentum? & dicemus testamentum non rumpi. cum nec exheredari huiusmodi nepos deberet ab

1 auo, quem pater præcedebat. Planè si fortè institutus omiserit hereditatem, hunc auo suo futurum heredem ab intestato non dubitatur. vtrumque propriis rationibus. nam adgnascendo quidem is rumpit, quem nemo præcedebat mortis tempore. ab intestato verò is succedit, ‖ cui ‖ ante eum[c] alij non est delata hereditas. non fuisse autem filio delatam hereditatem apparet, cum deliberante instituto decesserit. sed hæc ita, si mortis aui tempore in vtero nepos fuit. Ceterum si postea conceptus est[d] Marcellus scribit, neque vt suum neque vt nepotem aut cognatum ad hereditatem vel ad bo-

2 norum possessionem posse admitti. Sed[e] si pater eius qui mortis aui tempore in vtero fuit, apud hostes erat: nepos iste, patre in eadem causa decedente, post mortem aui succedendo testamentum rumpet. quia suprascripta persona ei non obstat. nec enim creditur in rebus humanis fuisse, cum in ea causa decedat.[f] quamquam captiuus reuersus, patris sui iniustum faceret testamentum in eo præteritus.

c quem

d fuerit.

e Sed & si

f decedit.

3 Siue autem in ciuitate nepos fuit conceptus siue apud

hostes, quoniam datur & partui postliminium, succedendo testamentum rumpit. Succedendo itaque sui non rumpunt, siue [a] fuerint instituti vel exheredati ab eo gradu, ad quem hereditas defertur. scilicet si gradus ille valeat. Quocumque autem modo parentes præcedētes in potestate esse desierint, succedentes liberi si fuerint instituti vel exheredati, non rumpent testamentum: siue per captiuitatem, siue per mortem vel pœnam.

a si vel

De irrito testamento.

Irritum [b] fit testamentum quotiens ipsi testatori aliquid contigit: puta si ciuitatem amittat per subitam seruitutem, ab hostibus, verbi gratia, captus. vel si maior annis viginti [c] venum se dari passus sit ad‖actum gerendum‖pretiúm‖ve‖participandum. Sed & si quis fuerit capite damnatus, vel ad bestias, vel ad gladium, vel alia pœna quæ vitam adimit: [d] testamentum eius irritum fiet.‖&‖ non tunc cum consumptus est, sed cum sententiam passus est. nam pœnæ seruus efficitur. nisi fortè miles fuit ex militari delicto damnatus. nam huic permitti solet testari, vt Diuus Hadrianus rescripsit. & credo [e] iure militari testabitur. qua ratione igitur damnato ei testari permittitur? numquid & si quod ante habuit factum testamentum, si ei permissum sit testari, valeat: an verò pœna [f] irritum factum, reficiendum est? & si militari iure ei testandum sit, dubitari non oportet, quin si voluit id valere, fecisse id credatur. Eius qui deportatur, non statim irritum fiet testamentum. sed cum princeps factum comproVauerit. tunc enim & capite minuitur. sed & si de decurione puniendo, vel filio nepotéve præses scribendum principi interlocutus est: non puto statim seruum pœnæ factū, licet in carcere soleant diligentioris custodiæ causa recipi. nec huius igitur testamentum irritum fiet prius quàm princeps de eo supplicium sumendum rescripserit. proinde si ante decesserit, vtique testamentum eius valebit. nisi mortem sibi consciuit. Nam eorum qui mori magis quàm damnari maluerint ob conscientiam criminis, testamenta irrita constitutiones faciunt, licet in ciuitate decedant. Quòd si quis tædio vitæ vel valetudinis aduersæ iNpatientia, vel iactationis, [g] vt quidam [h] philosophi: [i] in ea causa sunt, vt testamēta eorum valeant. quam distinctionem in militis quoq; testamento Diuus Hadrianus dedit epistula ad Pomponium Falconem. vt si quidem ob conscientiam delicti militaris mori maluit, irritum sit eius testamentum. quòd si tædio vitæ, vel dolore, valere [k] ‖testamentum. ‖aut [l] si intestato decessit, cognatis: [m] aut si non sint, legioni ista sint vindicanda.

4

5

b Irritum quoque

c viginti quinque

d adimat:

e credo quòd

f postea

g iactatione

h philosophi mortem sibi consciuerint:

i *Exempla suppeditabit Alci. lib 4. cap. 4. parerg.*

k valeat:

l at si

m cognatis eius:

Appel-

Appellatio.

6 Hi autem omnes, quorum testamenta irrita damnatione fieri diximus, si prouocauerint, capite non minuuntur. atque ideo neque testamenta quę antea fecerunt irrita fient: & tunc testari poterunt. hoc enim sæpissimè est constitutum. nec videVuntur, quasi de statu sui [a] dubitantes, non habere testamenti factionem. sunt enim certi status, nec ipsi de se interim 7 †certi. Quid tamen si appellationem eius præses non recepit, sed Imperatori scribendo pœnam remoratus est? puto hunc quoque suum statum interim retinere. nec testamētum irritum fieri. nam, vt est oratione Diui Marci expressum, tametsi prouocantis, vel eius pro quo prouocatur appellatio nō fuerit recepta: pœna tamen sustinenda est, quoad princeps rescripserit ad litteras præsidis, & libellum rei cum litteris missum. nisi fortè latro manifestus, [b] vel seditio prærupta, factióque cruenta, vel alia iusta causa, quam mox præses litteris excusauit, moram non recipiant [c]: non pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi causa. tunc enim punire permittitur, 8 deinde scribere. Quid [d] si quis fuerit damnatus illicitè, pœna non sumpta? an testamentum eius irritum fiat, videamus. vtputa decurio ad Vestias. an capite minuatur, testamentūq; eius irritum fiat? & non puto. cum sententia eum non tenuerit. ergo & si quis eum qui non erat iurisdictionis suæ damnauerit: testamentum eius non erit irritum, quemadmodum est constitutum. sed ne eorum quidem testamenta rata sunt, ‖sed irrita fient, ‖ quorum memoria post mortē damnata est. 9 vtputa [e] ex causa maiestatis, vel ex alia tali‖causa.‖ Quatenus tamen diximus, ab hostibus capti testamentum irritum fieri: adIciendum est, postliminio reuersi vires suas recipere iure postliminij. aut si ibi decedant, lege Cornelia confirmari. ergo & si quis damnatus capite in integrum indulgentia 10 principis sit restitutus, testamentum eius cōualescet. Filijfamilias veterani, sui iuris morte patris † factum testamentum irritum non fieri constat. nam quātum ad testandum de castrensi peculio pro patrefamilias habendus est. & ideo nec emancipatione irritum fieri militis, vel veterani testamentum verum est.

a suo

† incerti.

b manifestus sit,

c recipiat:

d Quod

e vt putà est ex

† facti

VII. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum

SI miles iure ciuili testamentum fecerit, & primo gradu heredem eum scripserit, quem iure militari poterat, secundo eum quem communi iure potest, & post annum missionis decesserit: primus gradus irritus fiet, & à secundo incipiet testamentum.

VIII. IDEM ‖libro vndecimo ad Sabinum‖

a Certum est,

VErum [a] est, adoptione vel adrogatione filij filiaéve testamentum rumpi: quoniam sui heredis adgnatione solet rumpi. Filia cum emancipatur, vel nepos quia vna [b] mancipatione exeunt de potestate, testamentum non rumpunt.

b vna cum emancipatione: vel vnà cùm emancipatur

VIIII. PAVLVS ‖libro secundo ad Sabinum‖

SI pater ab hostibus capiatur, filio manente in ciuitate: reuerso eo non rumpitur testamentum.

X. IDEM ‖libro primo ad Vitellium‖

SEd nec filius postliminio rediens rumpit patris testamentum, vt Sabinus existimauit.

XI. VLPIANVS ‖libro quadragensimo sexto ad Edictum‖

SI binæ tabulæ proferantur diuersis temporibus factæ, vnæ prius, aliæ [c] postea, vtræq; tamen septẽ testium signis signatæ, & apertæ posteriores vacuæ inuentæ sint, ‖id est nihil scriptum habentes omnino: ‖ superius testamentum non est ruptum. quia sequens nullum est.

c alteræ

Species in qua testamentum conualescit ex æquitate, & datur bonorum possessio.

XII. IDEM libro quarto Disputationum

POstumus præteritus, viuo testatore natus decessit. licet iuri Scrupulositate, nimiaque suptilitate testamentum ruptum videatur: attamen si signatum fuerit testamentum, bonorum possessionem secundum tabulas accipere heres scriptus potest. [d] remq; [e] optinebit, vt & Diuus Hadrianus & Imperator noster rescripserũt. Idcircó ‖que‖ legatarij & fideicommissarij habebunt ea quæ sibi relicta sint securi. Idem & circa iniustum & irritum testamentum erit dicendum, si bonorum possessio data fuerit ei qui rem ab intestato auferre possit. Si paganus, qui habebat iam factum testamẽtum, aliud fecisset, & in eo compræhendisset, fidei [f] heredis committere, vt priores tabulæ valerent: omnimodo prius testamentum ruptum est. *quo* rupto potest quæri, an vice [g] codicillorũ id valere deberet. [h] & cum [i] hæc verba sint fideicommissi, & sine dubio vniuersa, quæ illic scripta sunt, in causa fideicommissi erunt: non solùm legata & fideicommissa, sed & libertates, & heredis institutio.

d poterit.
e Id est bona, Vlp. in Inst. tit. 28. sic infr. l. 1. §. pen. si tab. testa. null. exta.
f fidei se
g iure
h debeat.
i cùm & hæc

De nepote succedente in locum filij.

XIII. GAIVS ‖libro secundo Institutionum‖

POstumorum loco sunt & hi, qui in sui heredis loco succedendo, quasi adgnascendo fiunt parentibus sui heredes. vt ecce si filium & ex eo nepotem neptémve in potestate habeam: quia filius gradu præcedit, is solus iura sui heredis habet:

bet: quamuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate sint. sed si filius meus me viuo morietur, aut qualibet ratione exeat de potestate mea: incipit nepos neptísve in eius loco succedere. & eo modo iura suorum heredum quasi adgnatione nanciscuntur.[a] ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum, sicut ipsum filium vel heredem instituere vel exheredare nominatim debeo, ne non iure faciam testamentum: ita & nepotem neptémve ex eo necesse est mihi vel heredem instituere vel exheredare. ne fortè me viuo filio mortuo, succedendo in locum eius nepos neptísve, quasi adgnatione rumpat[b] testamentum. idque lege Iunia Vellea prouisum est.

a nancisci.

b rumpant

XIIII PAVLVS libro singulari de adsignatione libertorum

SI ita facta sit exheredatio, SI FILIVS NATVS, NATAVE SIT,[c] EXHERES ESTO: vtrisque natis nō[d] rumpitur testamentum.

c erit
d Temerè negationē hanc sustulit Haloan. August. lib. 4. ca. vlt.

XV. IAVOLENVS ‖ libro quarto Epistularum‖

QVi vxorem prægnatem habebat, in hostium potestatem peruenit. quæro[e] filio nato, quo tempore testamentū in ciuitate factum rumpatur. & si filius ante moriatur quàm pater,[f] an scripti heredes hereditatē habituri sint. respondi, nō puto dubium esse, quin per legem Corneliam, quæ de confirmandis eorum testamentis qui in hostium potestate decessissent lata est, nato filio, continuo eius testamentum, qui in hostium potestate sit, rumpatur. sequitur ergo vt ex eo testamento hereditas ad neminem perueniat.[g]

e an filio

f pater, quæro

g pertineat.

Triplex conditio.

XVI. POMPONIVS ‖ libro secundo ad Quintum Mucium‖

CVm in secundo testamento heredem eum qui viuit instituimus, siue purè siue sub condicione: si tamen condicio existere potuit, licet non existerit, superius testamentum erit ruptum. Multum autem interest, qualis condicio posita[h] fuerit. nam aut in præteritum concepta ponitur, aut in præsens, aut in futurum. In præteritum concepta ponitur, veluti SI TITIVS CONSVL FVIT. quæ condicio si vera est, ‖ id est si Titius consul fuit, ‖ ita est institutus heres, vt superius testamentum rumpatur. tum enim ex hoc heres esset.[i] si verò Titius consul non fuit, superius testamentum non est ruptum. Quòd si ad præsens tempus condicio adscripta est herede instituto, veluti SI TITIVS CONSVL EST: eundem exitum habet. vt si sit, possit heres esse, & superius testamentū rumpatur. si non sit, nec possit heres esse, nec superius testamētum rumpatur. In futurū autem collatæ cōdiciones, siposi-

h interposita

i est.

si possibiles sunt, existere [a] potuerunt: ‖ licet non extiterint, ‖ efficiunt vt superius testamẽtum rumpatur etiam si non existerint. si verò impossibiles sunt, veluti TITIVS SI DIGITO CAELVM TETIGERIT, HERES ESTO: placet perinde esse, quasi condicio adscripta non sit, quæ est impossibilis.

a & existere

Testamentum conualescit ex bono & æquo.

XVII. PAPINIANVS ‖ libro quinto Responsorum ‖

FIlio præterito qui fuit in patris potestate, neque libertates competunt, neque legata præstantur, si præteritus fratribus partẽ hereditatis auocabit. quòd si bonis se patris abstinuit, licet suptilitas iuris refragari videtur, attamen voluntas testatoris ex bono & æquo tuebitur.

XVIII. SCAEVOLA ‖ libro quinto Quæstionum ‖

SI qui heres institutus est, à testatore adrogetur: potest dici satis ei factum. quia & antequam adoptetur, institutio vt in extraneo locum habebit.[b]

b habebat: vel, habeat.

XVIIII. IDEM ‖ libro sexto Quæstionum ‖

SI ego & Titius instituti simus, & a nobis postumus exheredatus sit, à substitutis nostris non sit exheredatus: Titio defuncto ne ego quidem adire potero. iam enim propter instituti personam, à quo postumus exheredatus est, in cuius locum substitutus vocatur, à quo postumus exheredatus nõ est, ruptum est testamentum. Sed si ego & Titius inuicem substituti simus, quamuis in [c] partem substitutionis exheredatus non sit: mortuo vel repudiante Titio me posse adire puto, & ex asse heredem esse. In prima tamen specie etsi viuat Titius, neque ego sine illo, neque ipse sine me adire poterit. quia incertum est an adhuc altero omittente rumpatur testamentum. itaque simul adire possumus.

c quasi in partem

XX. IDEM ‖ libro tertiodecimo Digestorum ‖

LVcius Titius integra mente & valetudine testamentũ fecit vti oportet. postea cum in valetudinem aduersam incidisset, mente captus tabulas easdem incidit. quæro an heredes his tabulis instituti adire possint hereditatem. respondit secundum ea quæ proponerentur, non ideo minus adiri[d] posse.

d adire

DE HIS QVAE IN TESTAMENTO DELENTVR INDVCVNTVR VEL[e] INSCRIBVNTVR

TIT. IIII.

e & inscribuntur.

VLPIANVS ‖ libro quintodecimo ad Sabinum ‖

QVAE [f] IN testamento legi possunt, ea inconsultò deleta & inducta, nihilo minus valent. consultò, non valent. id verò quod non iussu domini scriptum, indu-

f Coniunge l. si ita scriptum. 14, de leg. 1.

inductum, deletúmve est, pro nihilo est. LEGI autem sic accipiendum, non intellegi, sed oculis perspici quæ sunt scripta. ceterũ si exstrinsecus intellegũtur, nõ videbũtur legi posse. sufficit autẽ si legi Vilia sint incõsultò deleta siue ab ipso siue ab alio. sed nolẽtibus[a] inducta accipiendũ est, & si perducta sint. quod igitur incautè factum est, pro non facto est, si legi potuit.

1 Et ideo & si nouissimè, vt solet, ‖testamento‖ fuerit adscriptum, LITVRAS, INDVCTIONES, SVPERINDVCTIONES[b] IPSE FECI: non videbitur referri ad ea quæ inconsultò contigerunt. proinde & si inconsultò superscripsit induxisse se, manebunt. & si ademit, non erunt adempta. sed si legi non possunt quæ inconsultò deleta sunt, dicendum est non deberi. sed hoc ita demum, si ante consummationem testamenti factum est.

2 Sed consultò quidem deleta exceptione[c] petentes repelluntur: inconsultò verò non repelluntur, siue legi possunt, siue non possunt. quoniam si totum testamentum non exstet, constat valere omnia quæ in eo scripta sunt. Et si quidem illud concidit testator, denegabuntur actiones. si verò alius inuito testatore, non[d] denegabuntur.

3 Et[e] hereditatis portio adempta, vel tota hereditas, si fortè sit substitutus, iure[f] facta videVitur, non quasi adempta: quoniam hereditas semel data adimi facilè non potest. sed quasi nec data.

4 Si quis codicillos in testamento confirmauit, & codicillis aliquid adscripsit, mox deleuit ita vt appareat: an debeatur? & Pomponius scribit, codicillos deletos non valere.

II. IDEM ‖libro quarto Disputationum‖

CAncellauerat quis testamentum ‖vel induxerat, ‖etsi[g] propter vnum heredem facere dixerat. id postea testamentũ signatum est. quærebatur de viribus testamenti, déque portione eius, propter quem se cancellasse dixerat. dicebam, si quidẽ vnius ex heredibus nomen induxerit: sine dubio ceteram partem testamenti valere. & ipsi soli denegari actiones. sed[h] legata ab eo nominatim relicta debebuntur, si Boluntas ea fuit testantis, vt tantùm heredis institutio improbetur. sed si instituti nomen induxit, & substituti reliquit: institutus emolumentum hereditatis non habebit. sed si omnia nomina induxerit vt proponitur, adscripserit autẽ idcirco se id fecisse, quia vnum heredem offensum habuit: multum interesse arbitror, vtrum illum tantùm fraudare voluit hereditate, an verò causa illius totum testamẽtum infirmare. vt licet vnus inductionis causam præbuerit, verùm omnibus offuerit. & si quidem soli ei ademptam voluit portionem, ceteris nihil nocebit inductio. non magis quàm si volens vnum heredem inducere, inuitus & alium induxerit. Quòd si putauerit totum testamentum delendum ob vnius malum meritum, omnibus denegantur

---

a volentibus. Accurs. notauit hanc veritatem.

b superductiones

c petentes exceptione

d non bene

e Et cum

f ademptio iure

g idque se

h sed &

negātur actiones. sed an legatariis denegari actio debeat quæstio est. in ambiguo tamen interpretandum erit, & legata deberi, & coheredum institutionem non esse infirmandam.

Inducto nomine hæredis legatum debetur.

III. MARCELLVS libro vicesimo nono Digestorum

PRoximè in cognitione[a] principis cùm quidam heredum nomina induxisset, & bona eius vt caduca à fisco vindicarentur, diu de legatis dubitatum est. & maximè de his ‖legatis‖ quæ adscripta erant his quorum institutio fuerat inducta. plerique etiam legatarios excludēdos existimabant. quod sanè sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset. nonnullos[b] opinari id iure ipso peremi, quod inductum sit. cetera omnia valitura. quid ergo? non[c] & illud interdum credi potest, eum, qui heredum nomina induxerat, satis se consecuturum putasse, vt intestati exitum faceret? sed in re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius[d] est quàm tutius[e]. Sententia Imperatoris Antonini Augusti Pudente & Pollione consulibus. Cum Valerius Nepos mutata voluntate ‖&‖ inciderit testamentum suum, & heredum nomina induxerit: hereditas eius secundum Diui patris mei constitutionem ad eos, qui scripti fuerint, pertinere non videtur. & aduocatis fisci dixit, vos habetis iudices vestros. Viuius Zeno dixit, rogo domine Imperator audias me patienter. de legatis quid statues? Antoninus Cæsar dixit, videtur tibi voluisse testamentum valere, qui nomina heredum induxit? Cornelius Priscianus aduocatus Leonis dixit, nomina heredum tantùm induxit. Calpurnius Longinus aduocatus fisci dixit, non potest vllum[f] testamentum valere, quod heredem non habet. Priscianus dixit, manumisit quosdam, & legata dedit. Antoninus Cæsar remotis omnibus cum deliberasset, & admitti rursus eodem[g] iussisset, dixit, causa præsens admittere videtur humaniorem interpretationem: vt ea dumtaxat existimemus Nepotem irrita esse voluisse, quæ induxit. Nomen serui quem liberum esse iusserat induxit. Antoninus rescripsit liberum eum nihilo minus fore. quod videlicet fauore constituit libertatis.

a Cognitionis nomē, quia generale est, ad ea plerunque iudicia refertur, quæ extra ordinem habentur.

b sed nonnullos

c num &

d iustum

e tutum.

f illud

g eosdem

Si de eodem facto sunt plura instrumenta, vnius cancellatio alterius vires non tollit, nisi de mente constet.

IIII. PAPINIANVS ‖libro sexto Responsorum‖

PLuribus tabulis eodem exemplo scriptis, vnius testamenti voluntatem eodem tempore dominus solemniter compleuit. si quasdam tabulas in publico depositas abstulit atq; deleuit: quæ iure gesta sunt præsertim cū ex ceteris tabulis quas non

non abstulit, res gesta declaretur, nõ constituentur irrita. Paulus notat: sed si vt intestatus moreretur incidit tabulas, † sed hoc ad proVaBerint hi qui ab intestato venire desiderant: scriptis aBocabitur hereditas.

† &

DE [a] HEREDIBVS INSTITVENDIS TIT. V.

a Qui & quo ordine hæredes instituendi, pulchrè Plato dial. 2. de legi.

Quomodo hæres instituatur.

VLPIANVS || libro primo ad Sabinum||

QVI [b] TESTATOR, [c] heredis [d] institutione plerumque debet initium facere testamenti. licet etiam ab exheredatione quã nominatim facit. nã Diuus Traianus rescripsit, posse nominatim etiam ante heredis institutionem filium exheredare. 1 Institutum autem heredem eũ quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. 2 Mutus & surdus rectè heres institui potest. 3 Qui neque legaturus quid est, neque quenquã exheredaturus, quinque verbis potest facere testamentũ: vt dicat, LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Hæc autem scriptura pertinet ad eum qui non per scripturam testatur. qui poterit etiã tribus verVis testari. vt ||dicat|| LVCIVS HERES ESTO. nam & MIHI & TITIVS abundat. 4 Si ex fundo fuisset aliquis solus institutus, valet institutio detracta fundi mẽtione. Si autem sic scribat, LVCIVS HERES, licet non adiecerit ESTO, credimus plus nuncupatum, minus scriptum. & si ita, LVCIVS ESTO, tantundem dicimus. ergo & si ita LVCIVS solummodo. Marcellus non insuptiliter nõ putat hodie hoc procedere. Diuus autem Pius, cum quidã portiones inter heredes distribuisset ita, ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, nec adiecisset, HERES ESTO: rescripsit valere institutionem. quod & Iulianus scripsit. Item Diuus Pius rescripsit, ILLA [e] VXOR MEA ESTO, institutionem valere, licet deesset HERES, Idem Iulianus, ILLVM HEREDEM ESSE, non putauit valere: quoniã deest aliquid. sed & ipsa valebit, subaudito IVBEO.

b Coniunge l. 1. 2. 3. 15. de lib. & posthu. & vide. §. ante hæredis. Instit. de legat.

c testatur

d ab hæred e

e ibi

II. IDEM ||libro secundo ad Sabinum||

CIrca eos qui ita heredes instituti sint, EX PARTIBVS QVAS ADSCRIPSERO: non putat Marcellus eos heredes, nullis adscriptis partibus. quemadmodum si ita essent heredes instituti, SI EIS PARTES ADSCRIPSERO. sed magis est, vt sic vtraque institutio accipiatur, si voluntas defuncti non refragatur, ex quibus partibus adscripsero. si minus, ex æquis. quasi duplici facta institutione. quã sententiam Celsus libro sextodecimo digestorum probat. aliter atq; ||probat|| in illa institutione, EX QVA PARTE ME TITIVS HEREDEM SCRIPSIT, SEIVS HERES ESTO.

tunc

tunc enim si non est à Titio scriptus, nec Seius ab eo. nec immeritò. hic enim creditur inesse condicio. sed Marcellus hæc similia [a] putat. Potest autem interesse, vtrum ita quis scribat, EX HIS PARTIBVS QVAS ADSCRIPSI, [b] an ADSCRIPSERO: vt superiori modo dicas, nullis adscriptis partibus nullam esse institutionē. quomodo in illo Marcellus, EX HIS PARTIBVS, EX QVIBVS TESTAMENTO MATRIS SCRIPTI FVISSENT, HEREDES SVNTO, si intestata mater decesserit, hos non esse institutos. 1

a similia, licèt non rectè, putat.
b *Cùm in futurum tempus confertur institutio, videtur dubitare testator, an partes sit adscripturus necne, & hoc cogitare, si non ascripserit ex æquis partibus heredes fore. Cū autem in præteritum, nulla est dubitatio testatoris: quia certū est partes ascripserit necne: vnde meritò hæc institutio est inutilis.*

III. IDEM ‖libro tertio ad Sabinum‖

SEruus alienus vel [c] totus vel pro parte, sine libertate heres institui potest. Si seruum meum purè heredem scripsero sub condicione liberum: differtur institutio in id tēpus quo libertas data est. Si quis ita scripserit, SI TITIVS HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO, ‖TITIVS HERES ESTO: ‖quasi quæuis condicio exspectatur Titij aditio, vt Seius heres fiat. & sanè & Iuliano & Tertylliano hoc videtur. Qui fideicommissam libertatem sub condicione accepit, potest ab herede purè cum libertate heres institui: & non exspectata condicione libertatem & hereditatem consequitur. & erit interim necessarius. & existente condicione voluntarius heres efficietur. vt [d] non desinat heres esse, sed vt ius in eo mutetur successionis. Aperturæ tabularum dilatio necessarij heredis ius non mutat. vt solemus in substituto impuberis [e] dicere. nam est relatum, si se adrogandum dederit substitutus impuberi defuncti [f] filius: necessarium eum fore. 1 2 3 4

c in totum
d non vt
e impuberi
f defuncto filio. *Et ita interpungunt,* substitutus impuberi defuncto filio necessarium eum fore: *vel,* defuncti filio, *&c. vt in quibusdam legitur.*

De conditionali institutione.

IIII. IDEM ‖libro quarto ad Sabinum‖

SVus quoque heres sub condicione heres potest institui. sed excipiendus est filius. quia non sub omni condicione institui potest. & quidem sub ea condicione quæ est in potestate ipsius, potest. de hoc enim inter omnes constat. sed vtrum ita demum institutio effectum habeat, si paruerit condicioni: an & si non paruerit, & decessit? Iulianus putat filium sub eiusmodi condicione institutum, ‖etiam‖si condicioni non paruerit summotum esse. & ideo si coheredem habeat ita institutus, non debere eū exspectare donec condicioni pareat filius. cum etsi patrem intestatum faceret, non parendo condicioni, proculdubio exspectare deberet. quæ sententia probabilis mihi videtur. vt sub ea condicione institutus, quæ in arbitrio eius sit, patrem intestatum non faciat. Puto rectè generaliter definiri, vtrum in potestate fuerit condicio an non fuerit, facti potestas [g] est. potest enim & hæc. SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, non esse in arbitrio per hiemis con- 1

g potius esse.

condicionē. potest & esse, si ei qui à primo miliario Alexandriæ agit fuit imposita.[a] potest & hæc, SI DECEM TITIO DEDERIT, esse in[b] difficili, si Titius peregrinetur longinquo itinere. propter quæ ad generalem definitionem recurrendum[c] est. 1 Sed & si filio sub condicione quæ in eius potestate est, herede instituto, nepos sit substitutus siue extraneus: puto viuo filio non extaturum heredem substitutum. post mortem verò extaturum. nec necessariam ‖à‖ substituto filij exheredationem. cùm etsi fuerit facta, frustra est: post mortem enim filij facta est. quam inutilem esse aliàs ostendimus. opinamur igitur filium, si sit institutus sub ea condicione, &[d] sit in eius potestate: non indigere exheredatione à sequentibus gradibus. alioquin & ‖à‖ coherede indigebit.

a interposita.
b indifficilis.
c decurrendum
d quæ sit

V. apud Iulianum[e] libro vicensimo nono Digestorum MARCELLVS notat:

SI eiusmodi sit condicio, sub qua filius heres institutus sit, vt vltimo vitæ eius tēpore certum sit eam existere non posse, & pendente ea decedat: intestato patri heres erit. veluti SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, HERES ESTO. quòd si etiā nouissimo tēpore impleri potest, veluti SI DECEM TITIO DEDERIT, HERES ESTO: cōtra puto.

e In vulgar. initium est cap. ab inscriptione incipientis: atque ita vulgò citari solet.

VI. VLPIANVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

SEd[f] si condicioni † diES set adiectus, vtputa SI CAPITOLIVM INTRA DIES TRIGINTA ASCENDERIT, tantundem potest dici: vt si non paruerit condicioni[g] substitutus, possit admitti[h] filio repulso. consequens[i] est sententiæ Iuliani & nostræ. 1 Nepotes autem & deinceps ceteri, qui ex lege Vellea instituti non rumpunt testamenta, sub omni condicione institui possunt, etsi redigantur ad filij condicionem. 2 Solemus dicere media tempora non nocere. vtputa ciuis Romanus heres scriptus, viuo testatore factus[k] peregrinus: mox ciuitatem[l] Romanam peruenit. media tempora non nocent. Seruus alienus sub condicione heres scriptus, traditus est seruus[m] hereditario: mox vsucaptus ab extraneo. non est vitiata institutio. 3 Si seruum communem cum libertate dominus heredem scripserit, & eum redemerit: necessarius efficietur. sed si substitutus sit impuberi, & partem redemerit impubes: necessarius non efficietur, (vt) Iulianus scribit. Sed si sit cum libertate institutus, an ei libertatis datio codicillis adimi possit, apud Iulianum quæritur. & putat in eum casum quo necessarius fieret, ademptionem non valere. ne à semetipso ei adimatur libertas. seruus enim heres institutus, à semetipso libertatem accipit. quæ sententia habet rationem. nam sicuti legari sibi non potest, ita nec à se adimi.

f Sed & si † dies sit
g in conditione
h admitti, elapsis triginta diebus.
i idque consequēs
k factus est
l ad ciuitatem
m seruo

VII. IVLIANVS ‖libro trigensimo Digestorum‖

SI seruus communis sub condicione heres institutus, viuo testatore libertatem consecutus sit: etiam pendente condicione testamentariæ libertatis adire hereditatem potest. Item siue testator eum alienauerit siue heres, post mortem testatoris iussu domini[a] hereditatem adiVit.

a domini noui

VIII. IDEM ‖libro secundo ad Vrseium Ferocem‖

DVo socij quendam seruum communem testamento facto heredem & liberum esse iusserant: ruina simul oppreßi perierant. plerique responderunt, hoc casu duobus orcinum heredem existere. & id est verius. sed & si sub eadem condicione seruum communem vterque socius liberum heredemque esse iußisset, eaque extitisset: idem iuris erit.

An error noceat institutioni.

VIIII. VLPIANVS ‖libro quinto ad Sabinum‖

QVotiens[b] volens alium heredem scribere, alium scripserit, in corpore hominis errãs, veluti frater meus, patronus meus, placet neque eum heredem esse qui scriptus est, quoniã voluntate deficitur. neque eum quem voluit, [c] quoniam scriptus nõ est. & si in re quis errauerit, vtputa dum vult lancem relinquere, vestem leget, neutrũ debebit. [d] hoc siue ipse scripsit, siue scribendũ dictauerit. Sed si non in corpore errauit, sed in parte: puta ‖si‖ cum dictasset[e] ex semisse aliquem scribi, ex quadrante sit scriptus: Celsus libro ‖duodecimo quæstionum, ‖ digestorum vndecimo posse defendi ait, ex semisse heredẽ fore. quasi plus nuncupatum sit, minus scriptum. quæ sententia rescriptis adiuuatur generalibus. idemque est & si ipse testator minus scribat, cũ plus vellet adscribere.[f] Sed si maiorem[g] adscripserit testamentarius, vel quod difficilius est probatione,[h] ipse testator: vt pro quadrante semissem: Proculus putat ex quadrante fore heredem. quoniam inest[i] quadrans in semisse. quam sententiam & Celsus probat. Sed & si quis pro centum ducenta per notam scripsisset, idem iuris est. nam & ibi vtrumque scriptum est: & quod voluit & quod adiectum est. quæ sententia non est sine ratione. Tantundem Marcellus tractat & in eo qui cõdicionem destinans inserere, non addidit. nam & hunc pro non instituto putat. Sed si[k] condicionẽ addidit dum nollet: detracta ea heredem futurum. nec nuncupatum videri quod contra voluntatem scriptum est. quam sententiam & ipse & nos probamus. Idem tractat & si testamentarius contra voluntatem testatoris condicionem detraxit, * vel mutauit, * heredem non futurum: sed pro non instituto habendum. Sed si cum primum heredem ex parte dimidia scribere destinasset, primum & secundum scripsit: solus primus scriptus heres videbitur. & solus heres existet, quasi

b Coniunge l. 4. de leg. 1. Exemplũ huius capitis aptißimum erit in Esau, & Iacob.
c Non enim sufficit tacita voluntas, sed oportet eam verbis idoneis declarari. l. quidam cùm. inf. eo.
d debebitur.
e dictitasset

f Nam semper ex ea parte intelligitur institutus, de qua sensit testator: nec potest dici aliud scripsisse, quàm sensit: vt in prin. huius legis, sed plus, vel minus: & hic erratum est, non in substantia, sed in quantitate.
g maiorem partem
h probatis.
i insit
k Sed & si

1 ex parte dimidia institutus. Si quis nomen heredis quidem non dixerit, sed indubitabili signo eum demõstrauerit, quod pænè nihil à nomine distat, non tamen eo quod contumeliæ
2 causa solet addi: valet institutio. Heres [a] institui nisi vt [b] certè demonstretur nemo potest. Si quis [c] ita dixerit, VTER EX FRATRIBVS MEIS TITIO ET MAEVIO SEIAM VXOREM DVXERIT, EX DODRANTE: VTER NON DVXERIT, EX QVADRANTE HERES ESTO: ‖hic‖ rectè factam institutionem esse certum est. sed quis ex qua parte, incertum. Planè erit similis [d] si ita institutio facta fuerit, VTER EX SVPRASCRIPTIS FRATRIBVS MEIS SEIAM VXOREM DVXERIT, HERES ESTO. sed & hanc puto valere institutionem, quasi sub condicione
3 factam. Heredes iuris successores sunt. & si plures instituantur, diuidi inter eos à testatore ius oportet. quod si non fiat,
4 omnes æqualiter heredes sunt. Si duo sint heredes instituti, vnus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex besse eiusdem fundi: Celsus expeditissimam Sabini sententiam sequitur, vt detracta fundi mentione, quasi sine partibus heredes scripti hereditate potirentur. [e] si modò voluntas patrisfamiliai ma-
5 nifestissimè non refragatur. Si quis ita scripserit, STICHVS LIBER ESTO, ET POSTEAQVAM LIBER ERIT, HERES ESTO: Labeo, Neratius, ‖&‖ Aristo opinantur, detracto verbo medio POSTEA simul ei ‖&‖ libertatem & hereditatem competere. quæ sententia mihi quoque
6 vera Bidetur. Si quis primum ex triente, secundũ ex triente heredem instituerit, & si secundus heres non erit, tertium ex besse heredem scribat: hic secundo repudiante, bessem habebit non solùm iure substitutionis, sed & institutionis. id est trientem iure substitutionis, trientem iure institutionis.

7 Seruus cum libertate heres institutus, si sit alienatus: iuberi adire ab eo potest cui alienatus est. sed si redemptus sit à testa-
8 tore, institutio valet: & necessarius heres erit. Si seruus ex die libertatem acceperit, & hereditatem purè, mox sit alienatus vel manumissus: videamus an institutio valeat. & quidẽ si alienatus non esset, potest defendi institutionem valere. vt die veniente libertatis quæ hereditatem moratur: competente libertate, & heres necessarius existat. sed si in diem libertas, hereditas [f] ‖autẽ‖ sub condicione data sit: si condicio post diem aduenientem extiterit, liber & heres erit. sed ‖&‖ si purè fuerit heres institutus, libertate in diem data: si sit alienatus vel manumissus, dici debet heredem eum posse existere. sed ‖&‖ si non ipse seruus sit alienatus, sed vsusfructus in eo: æquè institutio valet. sed differtur in id tempus, quo extinguitur vsusfructus.

a Hæres enim
b si certus
c quis tamen
d institutio, si ita
e potiantur,
f aut hæreditas

X. PAVLVS libro primo ad Sabinum

a æquis. Rectior est Florent.
† ex
b prædiorum

SI alterius atque alterius fundi pro partibus quis[a] heredes instituerit, perinde habebitur, quasi non adiectis partibus heredes scripti essent. nec enim facilè † sed diuersitate [partium][b] portiones inueniuntur. ergo expeditius est quod Sabinus scribit, perinde habendum ac si nec fundum nec partes nominasset.

Coniunctio.

XI. IAVOLENVS libro septimo Epistularum

c Titius
d hîc habebunt
e Attius item
f quid tibi?
g respondi.

ATTIVS[c] FVNDI CORNELIANI HERES ESTO MIHI, DVO TITII ILLIVS INSVLAE HEREDES SVNTO. habebunt[d] duo Titij semissem. Attius[e] semissem. idque Proculo placet. qui[f] tibi videtur? respondit,[g] vera est Proculi opinio.

XII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

h æquari

SI inæqualibus partibus datis ita adiciatur, QVOS EX DISPARIBVS PARTIBVS HEREDES INSTITVI, AEQVE HEREDES SVNTO: existimandum est exæquari[h] eos, scilicet si hoc ante peractum testamentũ scriptum sit.

Coniunctio.

XIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum

INterdum hæc adiectio, AEQVE HEREDES SVNTO, testatoris voluntatem exprimit. vtputa PRIMVS ET FRATRIS MEI FILII AEQVE HEREDES SVNTO. nam hæc adiectio declarat omnes ex virilibus partibus institutos: vt & Labeo scripsit. qua detracta, semissem fratris filij, semissem primus haberet.

Diuisio hæreditatis.

i In hunc locum copiose Alex. ab Alex. li. I. Genia. die. cap. I.
k sed & si
l habebo

1 Paterfamilias[i] distribuere hereditatem in tot partes potest, quot voluerit. sed sollemnis asis distributio in duodecim vncias fit. denique si minus distribuit, potestate iuris in hoc reuoluitur. vtputa si duos heredes ex quadrante scripserit. nam hereditas eius residua accedit, vt ex semissibus videantur scripti. sed[k] si alter ex quadrante, alter ex semisse heredes scripti sunt: qui accedit quadrans, pro partibus hereditariis eis adcrescit. sed si excesserit in diuisione duodecim vncias, æquè pro rata decrescet. vtputa, me ex duodecim vnciis heredem, te ex sex scripsit. ego hereditatis habeo[l] bessem, tu trientem. 2 Sed si duos ex asse heredes scripserit, alios ex duodecim vnciis, an æquè distributio fiat, apud Labeonem libro quarto posteriorum quæritur. & putat Labeo & illos ex semisse, & hos qui ex duodecim vnciis scripti sunt, ex semisse heredes fore. cui sententiæ adsentiendum puto. Sed si duos ex asse heredes instituerit, tertium autem ex dimidia & sexta: eodem

eodem libro Labeo ait, in viginti vncias aſſem diuidendum: octo[a] laturum ex dimidia & ſexta ſcriptum, illos duos duodecim. 3 Apud eundem refertur, TITIVS EX PARTE TERTIA: deinde aſſe expleto, IDEM EX PARTE SEXTA. in quattuordecim vncias hereditatem diuidendã Trebatius ait.

a octoque

XIIII. IAVOLENVS ‖libro primo ex Caſsio‖

SI quis heredes ita inſtituit, TITIVS[b] EX PARTE PRIMA, SEIVS EX PARTE SECVNDA, MAEVIVS EX PARTE TERTIA, SVLPICIVS EX PARTE QVARTA HEREDES SVNTO: æquæ partes hereditatis ad inſtitutos pertinebunt. quia teſtator appellatione numeri ſcripturæ magis ordinem, quàm modũ partibus impoſuiſſe videtur.

b Hiis verbis, prima, ſecunda, tertia, quarta, ſcripturæ ordinem demonſtrat magis, quàm modũ, et quantitatem hæreditatis exprimit: & perinde eſt, ac ſi dixiſſet, Titius primo loco mihi hæres eſto, Seius ſecundo: &c.

XV. VLPIANVS ‖libro ſeptimo ad Sabinum‖

IVlianus quoque libro trigenſimo refert, ſi quis ita heredem ſcripſerit, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO, SEIVS EX PARTE DIMIDIA: EX QVA PARTE SEIVM INSTITVI, EX EADEM PARTE SEMPRONIVS HERES ESTO: dubitari poſſe, vtrum in tres ſemiſſes diuidere voluit hereditatem, an verò in vnum ſemiſſem Seium & Sempronium cõiungere. quod eſt verius. & ideo coniunctim eos videri inſtitutos. ſic fiet vt Titius ſemiſſem, hi duo quadrantes ferant. 1 Idem eodem libro ſcripſit, ſi primus ex ſemiſſe, ſecundus ex ſemiſſe, ſi primus heres non erit, tertius ex dodrante ſubſtitutus ſit: facti quidẽ quæſtionem eſſe. verùm rectè dicitur, ſi quidem primus adierit, æquales partes habituros. ſi repudiauerit, quindecim partes futuras: ex quibus nouem quidem laturum tertium, ſex ſecundum.

XVI. IVLIANVS ‖libro trigenſimo Digeſtorum‖

NAm tertium & inſtituti & ſubſtituti perſonam ſuſtinere: [c] in tres partes inſtitutum videri, in ſex ſubſtitutum.

c & in

XVII. VLPIANVS libro ſeptimo ad Sabinum

ITem quod[d] Sabinus ait, ſi cui pars adpoſita non eſt, ‖excutiamus.‖ duos ex quadrantibus heredes ſcripſit: tertium ſine parte. quod aſsi deeſt feret. hoc & Labeo.

d vt Sabinus

Ius accreſcendi.

1 Vnde idem tractat, ſi duos ex vndecim, duos ſine parte ſcripſit: mox vnus ex his qui ſine parte fuerunt repudiauerit: vtrũ omnibus ſemuncia, an ad ſolum ſine parte ſcriptũ pertineat. & variat. ſed Seruius omnibus adcreſcere ait. quam ſententiam veriorem puto. nam[e] quantum ad ius accreſcendi, non ſunt coniuncti[f] qui ſine parte inſtituuntur. quod & Celſus libro ſextodecimo digeſtorum probat. idemque putat, & ſi

e Et ſi reuera coniuncti ſunt, qui ſine parte inſtituuntur, et eis accreſcat deficiens portio hæreditatis. l. triplici. §. videamus. de verb. ſignif. infr. tamen quia partes non habent expreſſas verbis teſtatoris, eorũ potior cauſa non eſt quàm cæterorũ, qui re tantùm coniunguntur.

f In hac ſpecie pro coniunctis non habentur, ſed diſiunctis, vt non magis accreſcat eis deficiens portio, quàm ceteris hæredibus qui diſiuncti re tãtùm cõiuncti ſunt. & tametſi videantur coniunctiores quàm cæteri cohæredes, tamẽ in eam vnciam coacti & coniuncti verè dici non poſſunt, quam teſtator non expreſſit: & ideo pro diſiunctis habentur, vt alij hæredes quibus teſtator partes adſcripſit.

expleto asse duos sine parte heredes scripserit, neque hos neque illos coniunctos. Sed si asse expleto alium sine parte heredem scripserit, in alium assem veniet. [a] aliter atque si ita scripsisset expleto asse, EX RELIQVA PARTE HERES ESTO. quoniam cum nihil reliquum est, ex nulla parte heres institutus est. sed si expleto asse duo sine partibus scribantur, vtrum in singulos asses isti duo, an in vnũ assem coniungantur quæritur. & putat Labeo, & verius est, in vnum assem venire. nam & si vnus sine parte, duo coniunctim sine parte instituantur: non tres trietes fieri Celsus libro sextodecimo scripsit, sed duos semisses. Quòd si quis dupVndium distribuit, & tertium sine parte instituit, hic non in alium assem, [b] sed in trientem venit, vt Labeo [c] quarto posteriorum scripsit. nec Aristo vel Aulus, vtpote probabile, notant.

a in alium assem veniet alter, atque

b *Vt tantum capiat, quantum alij heredes, sed tres potiùs asses fiant, quorũ singulos singuli capiẽt.* Duar. 2. disp. c. 36.

c *Haloander hunc locum valde corruptũ edidit.* Aug. lib. 3. emend. cap. 3.

XVIII. PAVLVS libro primo ad Vitellium

SAbinus: [d] quæsitũ est si plus asse paterfamilias distribuisset, & aliquem sine parte fecisset heredẽ: vtrumne is assem habiturus foret, an id dumtaxat quod ex dupVndio deesset. & hanc esse tolerabilissimam sententiam puto: vt eadem ratio in dupondio omnique re deinceps, quæ in asse seruetur. Paulus: [e] eadem ratio est in secundo asse, quæ in primo.

d Vitellius Sabinus. *vide August. lib.* 1. ca. 6.

e Paulus libro Quæstionum:

XVIIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum

EX facto etiam agitatum Pomponius & Arrianus referũt, si quis vaQũa [f] parte relicta ita instituerit, SI MIHI SEIVS HERES NON [g] ERIT, quem non instituerat, SEMPRONIVS HERES ESTO: an hic occupare possit vacantem portionem. & Pegasus quidem existimat ad eam partem admitti. Aristo contra putat. quia huic pars esset data quæ nulla esset. quam sententiam & Iauolenus probat & Pomponius & Arrianus. & hoc iure vtimur.

f vacua

g *Vide August lib.* 1. *emend. c. 2. cui placet negationem detrahi.*

XX. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

QVo loco scribatur heres sine parte, vtrum primo an medio vel nouissimo, nihil interest. Si iam mortuo quadrans, alij doTrans datus sit, & alius sine parte scriptus sit: Labeo ait, eum qui sine parte heres institutus sit, alterum assem habiturum. & hanc mentem esse testantis. quod & Iulianus probat. & verum est. Quòd si viuus & mortuus ex parte dimidia coniunctim heredes instituti sunt, ex altera alius: æquas partes eos habituros ait. quia mortui pars pro non scripto [h] habetur.

h scripta

XXI. POMPONIVS libro primo ad Sabinum

TRebatius ait sic non rectè scribi, QVISQVIS MIHI HERES ERIT STICHVS LIBER ET HERES ESTO. liberum tamen futurum. Labeo & heredem eum

futurum

1 futurum rectè putat. Seruo libertatem purè, hereditatem sub condicione dari posse verissimum puto. vt tamen vtrumque ex condicione pendeat.

XXII. IVLIANVS ‖libro trigensimo Digestorum‖

ET expleta quidem condicione liber heresque erit, quocumque loco[a] libertas data fuerit. deficiente autem condicione perinde habetur ac si libertas sine hereditate data fuerit.

a loco, vel modo

De hærede instituto sub conditione.

XXIII. POMPONIVS ‖libro primo ad Sabinum‖

SI quis instituatur heres in diem certum vel incertum, is bonorum possessionem agnoscere potest: & tamquam heres distrahere hereditatem. Sed si bonorum possessionem non admittat, sed condicionem trahat, cui facilè parere possit: veluti, si seruum quem in potestate habeat manumiserit, nec manumittat: hic prætoris erũt partes, vt imitetur edictum suum illud quo præfinit tempus, intra quod adeatur hereditas.

1 Item si condicioni heres parere non poterit,[b] quam in sua potestate non habebit: veluti institutione collata in alterius factum, aut quendam casum, SI ILLE, puta, CONSVL FACTVS FVERIT: tunc postulantibus creditoribus constituet prætor, nisi intra certum tempus hereditas obtigerit, aditaq; fuerit: se bona defuncti creditoribus[c] possidere‖iussurum.‖ & interim quæ vrguebunt, per procuratores distrahi

2 iussurum. Sed[d] si sub condicione quis heres institutus sit, & graue æs alienum sit, quod ex pœna crescit, & maximè si publicum debitum imminet: per procuratorem[e] soluendum æs alienum. sicuti cum venter in possessione sit, aut pupillus heres tutorem non habeat. Et ideo[f] ait, causæ[g] cognitionem adiectam propter eos qui sine dilatione peregrè essent: vel ægritudine vel valetudine ita impedirentur, vt in ius produci non possint: nec tamen defenderentur.

b potuit.

c à creditoribus possideri.

d Sed & si

e curatorem

f quod

g causa cognita, adiectum est

XXIIII. CELSVS ‖libro sextodecimo Digestorum‖

TITIVS[h] ET SEIVS, VTERVE EORVM VIVET HERES MIHI ESTO. existimo, si vterque viuat, ambo heredes esse. altero mortuo, eum qui superesit, ex asse heredem fore.

h *Coniunge l. si Titio. 16. de leg. 2.*

XXV. VLPIANVS ‖libro sexto Regularum‖

QVia tacita substitutio inesse videatur institutioni.

XXVI. CELSVS ‖libro sextodecimo Digestorum‖

IDque & in legato eodem modo relicto senatus censuit.

XXVII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

SI te solum ex parte dimidia purè, ex altera sub condicione heredem instituero, & substituero tibi: non existente condicione, substitutum ex ea parte heredem fore Celsus ait. Sed si te heredem instituero, & deindEundem te sub condicione instituam: nihil valere sequentem institutionem. quia[a] satis plena[b] prior fuisset. Sed si plures institutiones ex eadem parte sub diuersis condicionibus fuerint factæ, vtra prior condicio extiterit, id faciet quod supra diximus, si purè & sub cōdicione idem instituatur.

a quæ priùs

b plana

XXVIII. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum

SI ita quis institutus[c] sit, TITIVS HERES ESTO SI SECVNDVS HERES NON ERIT, deinde SECVNDVS HERES ESTO: placet primo gradu Secundum esse institutum.

c substitutus. Recta est Flor.

Dictio, quisque, quomodo accipiatur.

XXVIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum

HOc articulo QVISQVE omnes significatur. & ideo Labeo scribit, si ita scriptum sit, TITIVS ET SEIVS, QVANTA QVISQVE EORVM EX PARTE HEREDEM ME HABVERIT SCRIPTVM, HERES MIHI ESTO: nisi omnes habeant scriptum heredem testatorē, neutrum heredem esse posse. quoniám ad omnium factū sermo refertur. in quo puto testatoris mentem respiciendam. sed humanius est, eum quidem qui testatorem suum heredem scripserit, in tantam partem ei heredem fore. qui autem eum non scripserit, nec ad hereditatem eius admitti.

XXX. VLPIANVS libro vicensimo *primo* ad Edictum

PIgnori obligatum seruum necessarium domino posse fieri, Imperator Seuerus rescripsit. ita tamen, si paratus sit prius creditori satisfacere.

XXXI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale

NOn minus seruos quàm liberos heredes instituere possumus. si modò eorum scilicet serui sint, quos ipsos heredes instituere possumus. cum testamēti factio cum seruis ex persona dominorum introducta est. Hereditarium seruū ante aditam hereditatem ideo placuit heredem institui posse, quia creditum est hereditatem dominam esse: defuncti[d] locum optinere.

d & defuncti

XXXII. IDEM libro primo de testamentis ad edictum prætoris vrbani

ILla[e] institutio, QVOS TITIVS VOLVERIT, ideo vitiosa est, quòd alieno arbitrio permissa est. nam satis constanter

e Aug. lib. 4. emend. cap. 15.

stanter veteres decreuerunt, testamentorum [a] iura ipsa per se firma esse oportere: non ex alieno arbitrio pendere.

De postliminio.

Is qui apud hostes est, rectè heres instituitur. quia iure postliminij omnia iura ciuitatis in personam eius in suspenso retinentur, [b] non abrumpuntur. [c] itaq; si reuersus fuerit ab hostibus, adire hereditatem poterit. seruus quoque eius rectè heres instituitur. & si reuersus sit ab hostibus, potest eum iubere adire hereditatem. si verò ibi decesserit, qui ei heres existet, potest per seruum heres fieri.

XXXIII. IDEM libro secundo de testamentis ad edictum prætoris vrbani

SI quis ita scripserit, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO: IDEM TITIVS EX ALTERA PARTE DIMIDIA SI NAVIS EX ASIA VENERIT HERES ESTO: cum ex pura institutione adierit heres, quamuis condicio alterius institutionis pendeat, ex asse fit heres: scilicet etiam condicione deficiente. cum non prosit ei condicio quicquam existens. quippe cum non dubitetur, quin si quis ex parte dimidia heres institutus sit, nec præterea quisquam alius, ipse ex asse heres institui [d] videatur.

XXXIIII. PAPINIANVS libro primo Definitionum

HEreditas ex die vel ad diem non rectè datur. sed vitio temporis sublato manet institutio.

De pluribus institutis hæredibus ex rebus certis.

XXXV. VLPIANVS libro quarto Disputationum

EX facto proponebatur quidam duos heredes scripsisse, vnum rerum prouincialium, alterum rerum Italicarum. & cum merces in Italia deuehere soleret, pecuniam [e] misisse in prouinciam ad merces comparandas: quæ [f] comparatæ sunt [g] vel viuo eo vel post mortem, nondum tamen in Italiam deuectæ. quæreVatur, merces vtrum ad eum pertineant, qui rerum Italicarum heres scriptus erat: an verò ad eum qui prouincialium. dicebam receptum esse, rerum [h] heredem institui posse: nec esse inutilem institutionem. [i] sed ita, vt officio iudicis familiæ herciscundæ cognoscentis contineatur, nihil amplius [k] eum qui ex re institutus est, quàm rem ex qua heres scriptus est consequi. [l] ita igitur res accipietur, verbi gratia, pone duos esse heredes institutos: vnum ex fundo Corneliano, alterum ex fundo Libiano. [m] & fundorum alterum quidem facere dodrantem bonorum, alterum quadrantem. erunt quidem heredes ex æquis partibus, quasi sine partibus instituti. verumtamen officio iudicis tenebuntur, [n] vt vnicuique eorum fundus qui relictus est adiudicetur, vel adtribuatur.

---

a Itaq; in definitione testamenti dicitur, nostræ voluntatis sententia, non alienæ l. 1. sup. de testam.

b vel non

c obrumpuntur. vel, opprimuntur.

d institutus esse

e & pecuniam demisisset

f eæque

g essent

h rerum certarum

i Quòd si vnus hæres simpliciter institutus fuisset, alter verò ex certa re: ille hæres esset, hic verò legatarius. l. quoties certi. de hæredi. instit. C.

k vt ampliùs nihil is

l consequatur.

m Liboniano.

n continebitur.

Vnde ſcio quæſitũ, ęris alieni onus pro qua parte adgnoſci debeat. & refert Papinianus, cuius ſententiam ipſe quoque probaui, pro hereditariis partibus eos adgnoſcere æs alienum debere. hoc eſt pro ſemiſſe. fundos etenim vice præceptionis accipiendos. quare ſi fortè tantum ſit æs alienum, vt nihil detracto eo ſupereſſe poſsit: cõſequenter dicemus, inſtitutiones iſtas ex re factas nullius eſſe momenti. & ſi fortè Falcidia interueniens reciſionem eſſet legatorum factura, hic officio[a] iudicis recidit præceptiones iſtas. vt non plus quiſque eorum habeat, quàm eſſet habiturus, ſi legatum accepiſſet vel aliud, vel etiam præceptiones. quòd ſi fuerit incertum an Falcidia interuentura ſit, rectiſsimè probatur, officio iudicis cautiones eſſe interponẽdas. **1**

Cum hæc ita ſint, hæc etiam[b] inſtitutio, de qua quæritur, non *eſt* repellenda, ſi[c] alius rerum prouincialium, alius rerum Italicarum heres fuerit ſcriptus. officioque iudicis adtribuentur ſingulis res quæ adſcriptæ ſunt. erũt tamen heredes ex æquis partibus, quia nulla pars adſcripta eſt. quæ res facit, vt ſi fortè in aliis facultatibus plus ſit, in Italicis fortè quàm in prouincialibus, in aliis minus, & æris alieni ratio vrgueat: dici[d] imminutionem eandem fieri, quam ſupra oſtendimus. proinde & ſi aliis fuerint legata relicta, contributio admittenda erit. **2**

Rerum autem Italicarũ vel prouincialium ſignificatione quæ res accipiendæ ſint, videndum eſt. & facit quidem totum voluntas defuncti. nam quid ſenſerit, ſpectandum eſt. verumtamen hoc intellegendum erit, rerum Italicarum ſignificatione eas contineri, quas perpetuò quis ibi habuerit, atq;[e] ita diſpoſuit, vt perpetuò haberet. ceteroquin ſi[f] tempore in quo tranſtulit in alium locum, non vt ibi haberet, ſed vt denuo[g] ad priſtinum locum reuocaret: neq; augebit quò tranſtulit, neq; minuet vnde tranſtulit. vtputa de Italico patrimonio quoſdam ſeruos miſerat in prouinciam, fortè Galliam, ad exigendum debitum, vel ad merces comparandas, recurſuros, ſi comparaſſent. dubium non eſt, quin debeat dici ad Italicum patrimonium eos pertinere debere. vt eſt apud Mucium relatum, cum fundus erat legatus vel cum inſtrumento, vel cum his quæ ibi ſunt. agaſonem enim miſſum in villam à patrefamilias, non pertinere ad fundi legatũ ‖ Mucius ‖ ait: quia nõ idcirco illò erat inmiſſus,[h] vt ibi eſſet. proinde ſi ſeruus fuerit miſſus in villam, interim illic futurus, quia dominum offenderat, quaſi ad tempus relegatus: reſponſum eſt eum ad villæ legatum non pertinere. quare ne ſerui quidẽ, qui operari in agro conſuerunt, qui in alios agros reuerte V antur,[i] ‖ & ‖ quaſi ab alio commodati: in ea ſunt condicione, vt ad legatum pertineant. quia non ita in agro fuerant, vt ei agro viderentur deſtinati. quæ res in propoſito quoque ſuggerit, vt **3**

Italica-

[a] officium
[b] enim
[c] & ſi alius
[d] dici oporteat
[e] aut
[f] ſi in tempore aliquid
[g] perpetuò
[h] miſſus,
[i] reuerterentur,

Italicarum rerum esse credantur hæ res, quas in Italia esse testator voluit. 4 Proinde & si pecuniam misit in prouinciam ad merces comparandas, & necdum comparatæ sint: dico pecuniam, quæ idcirco missa est, vt per[a] eam merces in Italiam aduceherentur, ‖in‖ Italico patrimonio iniungendam.[b] nam & si dedisset in prouincia de pecuniis quas in Italia exercebat, ituras & redituras: dicendum est hanc[c] quoq; Italici patrimonij esse rationem. igitur efficere[d] dici, vt merces quoq; istæ, quę comparatæ sunt vt Romam veherentur, siue prouectæ[e] sunt eo viuo, siue nondum: & siue scit, siue ignorauit: ad eum heredem pertinere,[f] cui Italicæ res sunt adscriptæ.

a pro ea
b adiungendam.
c has quoque
d effici dixi,
e peruectæ: *vel profectæ*
f pertineant.

XXXVI. IDEM ‖libro octauo Disputationum‖

SI quis ita scripserit heredem, EX QVA PARTE CODICILLIS TITIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO: etiam si pars in codicillis non fuerit adscripta, erit tamen heres, quasi sine parte institutus.

Non admittitur concursus instituti & substituti.

XXXVII. IVLIANVS ‖libro vicensimo nono Digestorum‖

CVm in testamẽto ita scribitur, SI FILIVS MEVS ME VIVO MORIETVR, NEPOS EX EO POST MORTEM MEAM NATVS HERES ESTO: duo gradus heredum sunt. nullo enim casu vterque ad hereditatẽ admittitur. ex quo apparet, si nepoti Titius substitutus fuerit, & filius patri heres extiterit: non posse Titium vnà cum filio heredem esse. quia non in primum, sed in secundum gradum substituitur. 1 Hæc verba, PVBLIVS, MARCVS, GAIVS INVICEM SVBSTITVTI[g] HEREDES MIHI SVNTO: sic interpretanda sunt, vt breuiter videretur[h] testator tres instituisse heredes, & inuicem eos substituisse. perinde ac si ita scripsisset, ILLE, ET ILLE, ET ILLE INSTITVTI HEREDES ET SVBSTITVTI SVNTO. 2 Qui tres filios habebat, & ita scripserit, FILII MEI HEREDES SVNTO. PVBLIVS FILIVS MEVS EXHERES[i] ESTO. videri potest prima parte duos dumtaxat filios heredes instituisse.

g *Hic nõ substitutio, sed institutio breuiter facta dicitur: quia plures per ἀσύνδετον seu dissolutionẽ, coniunctim substituti, institui quoque censentur hac formula. Itaque non rectè interpretes breuiloquæ substitutionis exemplum hic constituũt. Vid. ad tit. de vulg. §. & si plures. Insti.*
h videatur
i hæres esto.

XXXVIII. IDEM ‖libro trigensimo Digestorum‖

QVi filio impuberi exheredato Pamphilum legat, eundem post mortem filij ex parte heredem instituere eodem modo potest, quo is qui seruum[k] Sempronio legatum, eundem post mortem Sempronij ex parte heredem instituit.

k seruum communem

1 Seruus testamento heres purè scriptus, liber autem iussus esse, si intra Kalendas Decembres decem dedisset: si codicillis pure libertatem acceperit, intra Kalendas quidem neque liber neque heres erit, nisi decem dederit: si intra Kalendas non dederit,

dederit, liber ex codicillis erit. Si quis seruum suum liberum sub condicione, heredem pure scripsisset, eumque vendidisset: pendente cōdicione iussu emptoris seruus adire hereditatem potest. quia & constitit institutio, & est qui ius imperandi habet. quòd si post defectam condicionem alienatus fuisset, non potest iussu emptoris hereditatem adire. quia eo tempore ad eum peruenisset, quo iam extincta institutio[a] inutilis fuerat. igitur cum seruus sub cōdicione liber esse iubetur, & legatum pure accepit, si pendente condicione manumissus vel alienatus fuerat: legatum habebit, aut domino adquiret, quamuis mortis tempore cōdicio libertatis extincta fuerit. si verò post defectum condicionis manumissus aut alienatus fuerit, legatum ad irritum recidit. Cum venditor seruum ante traditionem ab emptore pro parte heredem scriptum adire iubet, restituere coheredi serui necesse habet. quia lucrum facere eius serui iure,[b] quem vendidit, non debet. plane non totum quod adquisierit restituet. sed pro ea dūtaxat parte, qua seruus coheredem habuerit.

2

3

a & inutilis

b quem iure: vel nomine, quem

XXXVIIII. MARCIANVS libro secundo Regularum

ID est partem dimidiam serui, & quartam hereditatis. Libro trigensimo digestorum Iuliani Marcellus notat: immo ‖&‖ id debet præstari, quod consequi venditor non potuisset, si prius quàm adiret[c] seruus partem hereditatis, is traditus[d] esset. quod est verum.

c adierit

d distractus

Concursus instituti & substituti.

XL. IVLIANVS libro trigensimo Digestorum

SI paterfamilias Titium, quem ingenuum esse credebat, heredem scripserit: eique si heres nō esset, Sempronium[e] substituerit: deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adierit hereditatem: potest dici Sempronium in partem hereditatis admitti. nam qui scit aliquem seruum esse, & eum heredem scribit, & ita substituit, SI STICHVS HERES NON ERIT, SEMPRONIVS HERES ESTO: intellegitur tale[f] quod dicere, si Stichus neque ipse heres erit, neque alium fecerit. at qui[g] eum, quem liberum putat esse, heredem scripserit: hoc sermone SI HERES NON ERIT, nihil aliud intellegitur significare, quàm si hereditatem vel sibi[h] adquisierit, vel mutata condicione alium heredem non fecerit. quæ adiectio ad eos pertinet, qui patresfamilias heredes scripti, postea in seruitutem deducti fuerint. igitur in hoc casu semisses[i] fient. ita vt alter semis inter eum qui dominus instituti heredis fuerit, & substitutum æquis portionibus diuidatur.

e Alc. lib. 1. dispunct. c. 1. legit Semproniū cohæredem.

f tale quid

g atqui si

h nō adquisierit,

i duo semisses

XLI.

XLI. POMPONIVS libro duodecimo ex variis Lectionibus

ET hoc Tiberius [a] Cæsar constituit in persona Parthenij, qui tamquam ingenuus heres scriptus adierat hereditatẽ: cum esset Cæsaris seruus. nam diuisa hereditas est inter Tiberium & eum qui Parthenio [b] substitutus erat, vt refert Sextus Pomponius. [c]

a Theoph. tit. de vulg. §. si legis Pius. Alcia. li. 1. dispu. c. 2. legis Titus.
b Parthemio
c Pompeius.

XLII. IVLIANVS libro sexagensimo quarto Digestorum

QVi soluendo non erat, duos Apollonios liberos heredésque esse iusserat. altero ante apertas tabulas testamenti mortuo, non ineleganter defendi poterit, eum qui superesset, liberum & solum necessarium heredem fore. quòd si vterque viuit, institutionem nullius esse momẽti propter legem Aeliã Sentiam, quæ amplius quàm vnum necessarium heredẽ fieri vetat.

XLIII. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam

INuicem enim eos sibi obstare.

Ex facto alterius alius exheredari non debet.

XLIIII. ALPHENVS libro quinto Digestorum

PAterfamilias testamento duos heredes instituerat: eos [d] monumentum facere iusserat in diebus certis: deinde ita scripserat, QVI EORVM NON ITA FECERIT, OMNES EXHEREDES SVNTO: alter heres hereditatem prætermiserat. reliquus heres consulebat, cum ipse monumentum† instruxisset, numquid minus heres esset ob eam rem, quòd coheres eius hereditatem non adisset. respondit neminẽ ex alterius facto hereditati neq; alligari neque exheredari posse. sed vti quisque condicionem implesset, quamuis nemo adisset præterea, tamen eum heredem esse.

d eósque
† extruxisset.

Conditio impossibilis.

XLV. IDEM libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum

SI MAEVIA MATER MEA, ET FVLVIA FILIA MEA VIVENT, [e] TVM [f] MIHI LVCIVS TITIVS HERES ESTO. Seruius respondit, si [g] testator filiam numquã habuerit, mater autem superuixisset: tamen Titium heredem fore. quia id quod iNpossibile in testamento scriptum esset, nullam vim haberet.

e viuet, viuunt.
f tu: tunc
g etsi testator

Fideicommissum non potest peti ex sola voluntate defuncti.

XLVI. AFRICANVS libro secundo Quæstionum

QVidam [h] cum filiumfamilias heredem instituere vellet, ne ad patrem eius ex ea hereditate quicquam perueniret,

h Coniunge l. si cum filiusfa. de donatio.

niret, voluntatem ſuam expoſuit filio: filius cum patris oſtenſam vereretur, petIt à teſtatore, ne ſub condicione SI A PATRE EMANCIPATVS ESSET heredem eum inſtitueret: & impetrauit ab eo, vt amicum ſuum heredem inſtitueret: atque ita teſtamento amicus filij ignotus teſtatori, heres inſtitutus eſt. nec quicquam ab eo petitum eſt. quærebatur, ſi ille amicus aut adire nollet, aut aditam nollet reſtituere hereditatem: an fideicommiſſum [a] ab eo peti poſsit, aut aliqua actio aduerſus eum eſſet. & vtrum patri, an filio competeret. reſpondit, etiam ſi manifeſtum ſit ſcriptum heredem fidem ſuam interpoſuiſſe: non tamen aliter ab eo fideicommiſſum peti poſſe, quàm ſi & ipſum teſtatorem fidem eius ſecutum eſſe probaretur. ſi tamen cum à filiofamilias rogaretur amicus, & aditurum ſe hereditatem recepiſſet, & reſtituturũ patrifamilias facto: non abſurde dici [b] poſsit, mandati actionem futuram. & eam actionem patri inutilem fore. quia non ſit ex bona fide, id ei reſtitui, quod teſtator ad eum peruenire noluerit. ſed nec filio vulgarem competituram: verùm vtilem. ſicuti dare placeret [c] ei, qui cum filiusfamilias eſſet, pro aliquo fideiuſsiſſet: ac paterfamilias factus ſoluiſſet.

a Fideicommiſſum ex tacita voluntate, & quæ verbis idoneis expreſſa non eſt. nõ debetur: hic enim & ſi voluntas adſit: ſcriptura tamen deficit. l. quoties volens ſupr. eod.

b dici poſſe.

c placuit

Correctio.

XLVII. IDEM libro quarto Quæſtionum

SI ita [d] ſcriptum fuerit, TITIVS, IMMO SEIVS HERES ESTO: Seium ſolum heredem fore reſpondit. ſed & ſi ita, TITIVS HERES ESTO, IMMO SEIVS HERES ESTO: idem erit dicendum. 1 Quidam teſtamento ita heredes inſtituit, TITIA FILIA MEA HERES ESTO. SI QVID MIHI LIBERORVM ME VIVO MORTVOVE NASCETVR, TVNC QVI VIRILIS SEXVS VNVS PLVRESVE NASCENTVR, EX PARTE DIMIDIA ET QVARTA: QVI FEMININI SEXVS VNA PLVRESVE NATAE ERVNT, EX PARTE QVARTA MIHI HERES [e] SIT. poſtumus ei natus eſt. conſulebatur, quota ex parte poſtumus heres eſſet. reſpondit, eam hereditatem in ſeptem partes diſtribuendam. ex his filiã quattuor poſtumum tres habituros: [f] quia filiæ totus as, poſtumo dodrans datus eſt. vt quarta [g] portione amplius filia quàm poſtumus ferre debeat. ideo ſi poſtuma quoque nata eſſet, tantundem ſola filia, quantum vterque poſtumorum habituri [h] eſſent. itaque in propoſito cum as filiæ, dodrans poſtumo ſit datus, vigintiunam partes fieri: vt filia duodecim, nouem filius habeat. 2 In teſtamento ita ſcriptũ eſt, LVCIVS TITIVS EX DVABVS VNCIIS, GAIVS ATTIVS EX PARTE VNA, MAEVIVS EX PARTE VNA, SEIVS EX PARTIBVS DVABVS HEREDES MIHI SVNTO. con-

d Coniunge l. Stichus, imo. 21. de manu. teſta.

e hæredes ſunto.

f habituros:

g quartam portionem

h habiturus eſſet.

consulebatur quid iuris esset. respondit, hanc scripturam illã interpretationẽ accipere posse, vt Lucius Titius duas vncias habeat, ceteri autem quasi sine partibus instituti, ex reliquo dextante heredes sint. quem dextantem ita diuidi oportet, vt Seius quincuncem, Attius & Mæuius alterum quincuncem habeant.

Quomodo fiat institutio.

XLVIII. MARCIANVS ‖ libro quarto Institutionum‖

1 HIs verbis, TITIVS HEREDITATIS MEAE DOMINVS ESTO, rectè institutio fit. Illa [a] institutio valet, FILIVS MEVS INPIISSIMVS MALE DE ME MERITVS HERES ESTO. pure enim heres instituitur cum [b] maledicto. & omnes huiusmodi institutiones receptæ sunt. 2 Interdum nec cum libertate vtiliter seruus à domina heres instituitur: vt constitutione Diuorum Seueri & Antonini significatur, cuius verba hæc sunt. Seruum adulterij accusatum, non iure testamento manumissum ante sententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerit eiusdem criminis postulata, rationis est. quare sequitur, vt in eundem à domina collata institutio nihil momẽti habeat. 3 Si in patre, [c] vel patria, vel alia simili adsumptione falsum scriptũ est: dum de eo qui demonstratus sit constet, institutio valet.

a *Memorabilia exempla eorum qui impiissimos & malè meritos filios heredes instituerunt, refert Vale. Max. lib. 5. cap. 9.*

b licèt cum

c parte, vel

XLVIIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum

SI alienum seruum liberum & heredem esse iussi, & is postea meus effectus est, neutrum valet: quia libertas alieno seruo inutiliter data est.

Capacitas heredis.

1 In [d] extraneis heredibus illa obseruantur, vt sit cum eis testamenti factio: siue ipsi heredes instituãtur, siue hi qui in potestate eorum sunt. & id duobus [e] temporibus inspicitur: testamenti facti, vt constiterit institutio: & mortis testatoris, vt effectum habeat. hoc amplius, & cum adibit hereditatem, esse debet cũ eo testamenti factio: siue purè, siue sub cõdicione heres institutus sit. nã ius heredis eo vel maximè tempore inspiciendum est, quo adquirit hereditatẽ. medio autem tempore inter factum testamentum & mortem testatoris, vel cõdicionem institutionis existentem, mutatio iuris heredi nõ nocet. quia, vt dixi, tria [f] tempora inspicimus.

d *In suis spectatur tantum tempus testamenti, & mortis, quia in illis aditio nõ est necessaria. l. in suis. infr. de suis, & legiti.*

e tribus. *deterior est Flor.*

f tria tantũm

L. VLPIANVS libro sexto Regularum

SEruum meum heredem institutum cum libertate, si viuus vendidero ei cum quo testamenti factio non est, posteaq; eum redemero: ex testamento mihi herEsse poterit. nec mediũ tempus, quo apud eum fuit, vitiauit institutionem. quia verũ est, vtro-

est, vtroq; tempore tam testamenti faciendi quã mortis ‖ tempore ‖ meum fuisse. vnde si apud eum remanserit, vitiatur institutio. vel si cum eo testamenti factio est, iussu eius adeundo adquiret ei hereditatem. Si in non faciendo impossibilis cõdicio institutione heredis sit expressa, secundum omnium sententiam heres erit, perinde ac si pure institutus esset. 1

Diuisio hæreditatis.

Hereditas plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione continentur. habent autem & hæ partes propria nomina ab vncia vsque ad assem. ‖ puta ‖ hæc: sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, ‖ as. ‖ 2

LI. MARCIANVS ‖ libro tertio Regularum ‖

TAlem institutionem quidam valere non putabant, STICHVS LIBER ESTO: ET SI LIBER ERIT, HERES ESTO. Sed Diuus Marcus rescripsit, hanc institutionem valere perinde atque si non erat adiectum, SI LIBER ERIT.

Res dicitur mea, in qua ius aliquod habeo.

Si quis ita scripserit, STICHVS, SI MEVS ERIT CVM MORIOR, LIBER ET HERES ESTO: alienatus nõ poterit iussu emptoris adire hereditatem. quamuis, etsi non erat hoc expressum, non aliàs liber & heres fieri poterat, quàm si mansisset eius. sed si viuus eum manumiserit, Celsus libro [a] quintodecimo digestorum scribit, fieri hunc heredẽ. nõ enim hunc casum testatorem voluisse excludere, palàm est. neque verVa omnino repugnant. nam quamuis seruus eius nõ est, at certe libertus est. 1

a lib. 16.

LII. PAVLVS ‖ libro secundo Regularum ‖

SEruus hereditarius heres institui potest: si modò testamenti factio fuit cum defuncto. licet cum herede instituto non sit.

Quæstio facti.

LIII. MARCELLVS ‖ libro singulari Responsorum ‖

LVcius Titius Seio & Sempronio ex semissibus heredibus institutis, & ceteris exheredatis, inuicem heredem substituit: deinde legata & libertates dedit: postea ita subiecit: CORNELIVS ET SALVSTIVS ET VARO [b] AEQVIS PARTIBVS HEREDES SVNTO. QVOS INVICEM SVBSTITVO. quæro quantum vel priores duo ex semissibus instituti, vel posteriores habere deVeant. Marcellus respondit, in obscuro esse, Cornelium & Salustium & Varonem primo, an secundo, vel tertio gradu heredes instituere voluerit. sed secundum scripturam testamenti quæ † poneretur, alterum assem datum eis videri.

b Varro

† proponeretur.

LIIII.

LIIII. NERATIVS libro primo Membranarum

PAter filio impuberi seruum heredem substituit, liberumque esse iussit: cum pupillus vendidit Titio: Titius eum iam primo testamento facto, in secundo testamento liberum heredemque esse iussit. superius testamentum Titij ruptum est. quia is seruus &[a] heres potest esse. & vt superius testamentum rumpatur, sufficit ita posterius factum esse, vt aliquo casu potuerit ex eo heres existere. quod ad vim autem eius institutionis pertinet, ita se res habet, vt quamdiu pupillo ex ea substitutione heres potest esse, ex Titij testamento libertatem hereditatemque cõsequi non possit. si[b] pupillus in suam tutelã peruenerit, perinde ex Titij testamento liber heresque sit, ac si pupillo substitutus non fuisset. si[c] pupillo heres extitit, propius est vt Titio quoque, si velit, heres esse possit.

a ei hæres
b si verò
c sed si pupillo

LV. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam

SI is qui soluendo non est, primo loco Stichum, secũdo eũ, cui ex fideicommissi[d] causa libertatẽ debet, liberum & heredem instituerit: Neratius secundo loco heredem scriptum fore ait. quia non videtur[e] creditorum fraudandorum causa manumissus.

d fideicommissaria
e videatur

LVI. IDEM libro singulari de secundis tabulis

POtest quis ita heredem instituere, SI INTRA ANNVM SEPTVAGENSIMVM DECESSERO, ILLE MIHI HERES ESTO. non enim pro parte testatus intellegi debet, sed sub condicione instituisse.

De instituto in fraudem creditorum.

LVII. IDEM libro quinquagensimo septimo ad Edictum

SI[f] is qui soluendo non est, seruũ cum libertate heredem instituerit, & liberum substituerit: ante incipiendum erit à substituto. lex enim Aelia Sentia ita demum ei qui in fraudem creditorum heres institutus est conseruat libertatem, si nemo alius ex eo testamento heres esse potest.

f *Ex tit. de reb. autho. iud. possi.*

Demonstratione hæres institui potest.

LVIII. IDEM libro quarto ad Vitellium

NEmo dubitat, rectè ita heredem nuncupari posse, HIC MIHI HERES ESTO: cum sit coram qui ostenditur. Qui frater non[g] est, si fraterna caritate diligitur, rectè cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur.

g *Iuxta hoc est Sententia Salomonis Prouer. ca. 18. vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.*

LVIIII. CELSVS libro sextodecimo Digestorum

LIber[h] homo cum tibi seruiret, heres institutus iussu tuo adiit. Trebatius esse eum heredem: Labeo, tunc non esse heredem, si necessitate id fecerit, non quòd alioquin vellet obligari. Si quis ita heredem instituerit, TITIVS QVA EX PARTE

h Si liber

PARTE MIHI SOCIVS EST IN VECTIGALI SALINARVM, PRO EA PARTE MIHI HERES ESTO. quidam putant, si asse descripto id dictum[a] sit: vt maximè socius fuerit Titius,[b] non esse heredem. sed si qua pars vacua relicta fuerit, ex ea heredem[c] esse. quod totum & ineptum & vitiosum est. quid enim vetat, asse descripto vtiliter Titium ex parte fortè quarta, ex qua socius erat, heredem institutũ esse?

a adiectum
b Titium
c hæredem eum

2 TITIVS[d] HERES ESTO. SEIVS ET MAEVIVS HEREDES SVNTO. verum est quod Proculo placet, duos semisses esse. quorum alter coniunctim duobus datur.

d Citatur hic locus ab Vlpiano l. item quod Sabinus. §. vlt. s. proxi. eod.

Ius accrescendi.

3 Cum quis ex institutis, qui non cum aliquo coniunctim institutus sit, heres non est: pars eius omnibus pro portionibus hereditariis adcrescit. neque refert, primo loco quis institutus, an alicui substitutus heres sit. 4 Si heres institutus scribendi testamẽti tempore ciuis Romanus fuit, deinde ei aqua & igni interdictum est: heres fit, si intra illud tempus quo testator decessit redierit: aut si sub condicione heres institutus est, quo tempore condicio exsistit. idem & in legatis, & in bonorum possessionibus. 5 TITIVS EX SEMISSE HERES ESTO. SEIVS EX QVADRANTE HERES ESSO. TITIVS SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT. EX ALIO QVADRANTE HERES ESTO. antequã Capitolium ascendat, si pro herede gerat, ex semisse heres erit. si Capitolium ascenderit, & ex quadrante heres erit. nec erit ei necesse pro herede gerere, quippe iam heredi. 6 Si ita scriptum fuerit, TITIVS EX PARTE TERTIA, MAEVIVS EX PARTE TERTIA HEREDES SVNTO: TITIVS, SI INTRA TERTIAS KALENDAS NAVIS EX ASIA VENERIT, EX RELIQVA PARTE HERES ESTO: videamus, ne Titius statim ex semisse heres sit. nam duo heredes instituti sunt. sed Titius aut ex semisse, aut ex besse. ita sextans vtique erit in pendẽti. & si condicio exstiterit, ex besse heres erit. si non exstiterit, ille sextans Mæuio adcrescet. sed si decesserit Titius antequam condicio exsistat, deinde condicio exstiterit: tamen[e] ille sextans non Titij heredi, sed Mæuio adcrescet. nam cum adhuc dubium esset, Titio an Mæuio is sextans datus esset: Titius decessit. nec potest intellegi datus ei qui tempore dandi in rerum natura non fuit. 7 Si Attius Titium & Mæuium & Seium ęquis partibus heredes instituit, Titius interim solus adiit hereditatem, & Seium heredẽ instituit: poterit Seius Titij adire hereditatem. Attij vel adire vel omittere. sed Attio, antequam adeat vel omittat eius hereditatem, ex semisse heres erit. si adierit Seius Attij hereditatem, Titius ex triente dumtaxat heres erit. & per hereditatẽ Titij

e tum

triens

triens dumtaxat ad Seium perueniet. alterum trientem ex sua institutione habebit. quid ergo si ab Attio Titius & Seius heredes instituti sunt, Titius adierit hereditatem, Titio Seius heres exstiterit? potéstne Attij hereditatem omittere? an necessariò ei ex asse heres est? quippe cum alius nemo heres institutus est, quàm[a] is ipse‖qui‖ex aliqua parte iam heres est: perinde est, quasi vnus heres per Titium[b] institutus sit.

LX. CELSVS‖libro vicesimo nono Digestorum‖

QVi soluendo non erat, seruum primo loco, & alterũ seruum secundo loco heredes scripsit. solus is qui primo loco scriptus est, hereditatem capit. nam lege Aelia Sentia ita cauetur, vt si duo pluresve ex eadem causa, heredes scripti sint: vti quisque primus scriptus sit, heres sit.

Exhæredatio.

LXI. MODESTINVS‖libro octauo Responsorum‖

QVi volebat filiam exheredare, sic testamento compræhendit: TE AVTEM FILIA[c] IDEO EXHEREDAVI, QVONIAM CONTENTAM TE ESSE[d] DOTI VOLVI. quæro an efficaciter exheredata sit. Modestinus respondit, nihil proponi, cur non esset voluntate testatoris exheredata.

LXII. IDEM‖libro secundo Pandectarum‖

IN tempus capiendæ hereditatis institui heredem posse, Veneivolentiæ[e] est. veluti LVCIVS TITIVS CVM CAPERE POTVERIT, HERES ESTO.[f] idem & in legato. Quotiens non apparet quis heres institutus sit, institutio non valet. quippe[g] euenire potest, si testator complures amicos eodem nomine habeat, & ad designationem nominis singulari nomine vtatur. nisi ex aliis apertissimis proVationibus fuerit reuelatum, pro[h] qua persona testator senserit.[i]

Ius accrescendi.

LXIII. IAVOLENVS‖libro primo ex Cassio‖

HEredes sine partibus vtrum coniunctim an separatim scribantur, hoc interest, quòd si quis ex coniunctis decessit, hoc non ad omnes, sed ad reliquos qui coniuncti erant, pertinet. sin autem ex separatis: ad omnes, qui testamento eodem scripti sunt heredes, portio eius pertinet.[k]

LXIIII. IDEM‖libro septimo Epistularum‖

EIus seruum, qui post mortem meam natus erit,[l] heredem institui posse Labeo frequenter scribit. idque verum esse manifesto argumẽto comprobat.[m] quia seruus hereditarius, prius quàm adeatur hereditas, institui heres potest: quamuis is testamenti facti tempore nullius sit.

a quoniam &
b Attium
c filiam
d dote
e *Repugnat enim summum ius. l. actus legitimi. de reg. Iur. & §. hæres. de hæredibus instituen. Institutio. neque ex certo tempore quis hæres institui potest. Huic quoque subtilitati iuris miles non seruit l. miles. de mili. testa. infrà.*
f *Vel* post mortem illius *&c.* hæres esto. *l. qui filio impuberi. sup. eod.*
g quod planè
h de qua
i *Vt enim institutio valeat, oportet de eo constare qui demonstratus fuit. l. his verbis. §. si in patre sup. eod.*
k *Fieri enim non potest, quin heredes semper coniuncti sint aliquo modo, cùm verum sit eos ad eandẽ rem, id est, hæreditatẽ vocari: legatarij verò plerumque sunt disiuncti: quo casu non est inter eos ius accrescẽdi. l. huiusmodi. §. quibus ita. de legat. 1. infrà.*
l natus sit,
m comprobatur.

LXV. IDEM ‖libro duodecimo Epistularum‖

HEreditas ad Statium Primum nullo iure pertinet, cum institutus heres non sit, nec quicquam ei prodest, quòd ab eo aliquid legatum est, aut libertus ei defuncti testamento commendatus est. ex quo si manumissus non est, seruus est.

Ius accrescendi.

LXVI. POMPONIVS ‖libro primo ad Quintum Mucium‖

SI ita quis heredes instituerit, TITIVS HERES ESTO. GAIVS[a] ET MAEVIVS AEQVIS EX PARTIBVS HEREDES SVNTO. quamuis ET syllaba coniunctionē faciat: si quis tamen ex his decedat, non alteri soli pars adcrescit, sed‖&‖omnibus coheredibus[b] pro hereditariis portionibus. quia non tam coniunxisse, quàm celerius dixisse videatur.

LXVII. IDEM libro secundo ad Quintum Mucium

SI ita[c] scriptum fuerit, TITHASVS SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, HERES ESTO. TITHASVS HERES ESTO: secunda scriptura potior erit. plenior est enim quàm prior.

De institutione collata in voluntatem alterius.

LXVIII. IDEM libro septimo ad Quintum Mucium

SI quis Sempronium heredem instituerit sub hac condicione, SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT: quamuis non aliàs heres esse posit Sempronius, nisi Titius ascendisset in Capitolium: & hoc ipsum in potestate sit repositum Titij: quia tamen scriptura non est expressa voluntas Titij, erit vtilis ea institutio. atquin si quis ita scripserit, SI TITIVS VOLVERIT, SEMPRONIVS HERES ESTO: non valet institutio. quædam enim in testamentis si exprimantur, effectum nullum habent. quando si verbis tegantur, eandem[d] significationem habeant, quam haberēt expressa. ‖&‖momentum[e] aliquod habebunt[f]. sic enim filij exheredatio cum eo valet, si quis heres existat. & tamen nemo dubitat, quin si ita aliquis filium exheredauerit, TITIVS HERES ESTO. * ET * CVM HERES ERIT TITIVS, FILIVS EXHERES ESTO: nullius momenti esse exheredationem[g].

LXVIIII. PROCVLVS libro secundo Epistularum

COrnelivs et maevivs, vter eorvm volet, heres esto. vterque vult. TreVatius neutrum fore heredem: Cartilius[h] vtrumque. tu cui adsentiaris?[i] Proculus: Cartilio adsentio. & illam adiectionem, VTER EORVM VOLET, superuacuā puto. id enim etiam ea non adiecta

a Duplex est hîc quæstio: vna iuris, quæ sit huius coniunctionis vis, & cum Paulo sentit. l. re coniuncti. de lega. 3. infrà. verbis coniunctū præferri re cōiuncto, in verbis, quia non tam &c. ex quibus apparet eum fateri, potiorem causam futuram coniunctorum verbis. Altera facti, an sint coniuncti: & quanquam his verbis coniungi hæredes dicantur. l. re coniuncti de lega. 3. infr. & l. triplici de verbo. signif. infr. tamen hoc est ita accipiendum, nisi aliud actum sit, vt quia appareat breuitatis studio ita locutum fuisse testatorem, quasi prolixior ei videretur hæc oratio, Caius hæres esto: Mæuius hæres esto: ac fortè apud Mutium plenior erat species, ex qua constabat noluisse testatorem hæredes verbis coniungere.

b hæredibus

c Coniunge l. 21. de lib. & posthu.

d licèt eandem

e momentum tamen

f habeant.

g vt sit exhæredatio.

h Iurisconsulti huius mentio quoque fit. l. si vt certo. §. si me. Commoda.

i adsentiris?

adiecta futurum fuit,[a] vt vter vellet, heres esset. vter[b] nollet, heres non esset. quòd si hi ex numero necessariorum heredum essent, tum id non frustra adiectum esse. & non solùm figuram, sed vim quoque condicionis continere. dicerem tamen, si vterque heres esse vellet, vtrumque heredem esse.

a erat.
b & vter

Quæ sit captatoria institutio.

LXX. PAPINIANVS libro sexto Responsorum

CAptatorias[c] institutiones non eas senatus improVauit, quæ mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt: sed quarum condicio confertur ad secretum alienæ voluntatis.

c *Aug. libr. 4. emēd. ca. 15. præter omnium sententiam explicat quæ sit institutio captatoria.*

LXXI. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam

ILlæ autē institutiones captatoriæ non sunt: veluti si ita heredem quis instituat,[d] QVA EX PARTE TITIVS ME HEREDEM INSTITVIT, EX EA PARTE MAEVIVS HERES ESTO: quia in præteritū, non in futurū institutio collata est. sed illud quæri potest, an idem seruandū sit quod senatus cēsuit, etiā si in aliā personā captionē direxerit. veluti si ita scripserit, TITIVS SI MAEVIVM TABVLIS TESTAMENTI SVI HEREDEM A SE SCRIPTVM OSTENDERIT, PROBAVERITQVE, HERES ESTO. quod in sentētiam senatusconsulti incidere, non est dubium.

d instituerit,

LXXII. TERENTIVS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam

SI[e] quis solidum à lege capere non possit, & ex asse sit institutus ab eo qui soluendo non est: Iulianus ex asse eum heredem esse respondit. legi enim locum non esse in ea hereditate quæ soluendo non est.

e *Coniunge l. 6. de vulg. substi. l. 62. de cond. & demonstra. l. 67. ad leg. Falci.*

LXXIII. GAIVS libro †tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

† duodecimo

SVb condicione herede instituto, si substituamus: nisi eandem condicionem repetemus, purè eum heredem substituere intellegimur.

LXXIIII. LICINNIVS RVFINVS libro secundo Regularum

SI ita quis heres institutus fuerit, EXCEPTO FVNDO, EXCEPTO[f] VSVFRVCTV HERES ESTO: perinde erit iure ciuili, atque si sine ea re heres institutus esset. idque auctoritate Galli Aquilij factum est.

f ex certo

LXXV. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum

SI filius substituatur ei à quo præteritus est: non vt intestati patris, sed ex testamento habebit hereditatem. quoniam & quolibet alio substituto, si fuisset ab eo exheredatus, inde testamentum inciperet, vbi filius esset exheredatus.

LXXVI. IDEM libro quintodecimo Quæstionum

SEruus vxori à marito mortis causa donatus, mariti manet, vt & Iuliano quoque videtur. Idem[a] si accipiat libertatem simul & hereditatẽ, viro necessarius heres erit. nec sine libertate aliquid ei legari potest.

a vnde

LXXVII. IDEM libro septimodecimo Quæstionum

ASse toto non distributo ita scriptum est, QVEM HEREDEM CODICILLIS FECERO, HERES ESTO. Titium codicillis heredem instituit. eius quidem institutio valet ideo, quòd licet codicillis dari hereditas non possit, tamen hæc ex testamento data videtur. sed hoc[b] tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit.

b hic tantum

LXXVIII. IDEM libro sexto Responsorum

QVi non militabat, bonorum maternorum quæ in Pannonia possidebat, libertum heredem instituit. paternorum quæ habebat in Syria, Titium. iure semisses ambos habere constitit. sed arbitrum diuidendæ hereditatis supremam volũtatem factis adiudicationibus, & interpositis propter actiones cautionibus, sequi salua[c] Falcidia. scilicet vt quod vice mutua præstarent, doli ratione quadranti[d] retinendo compensetur. 1 Lucio Titio ex duabus partibus, Publio Mæuio ex quadrante scriptis heredibus, assem in dodrantem esse diuisum respondi. modum enim duarum partiũ ex quadrante declarari. quod veteres nummis Titio legatis, nummorum specie non demonstrata, ceterorum legatorum contemplatione receperunt. 2 Filiis heredibus æquis[e] partibus institutis, ac postea fratris filio pro duabus vnciis: vnum assem inter omnes videri factum placuit. & ex eo decem vncias filios accepisse. tunc enim ex altero asse portionem intellegi relictã, cum asse nominatim dato, vel duodecim vnciis distributis, residua portio non inuenitur. nihil autem interest, quo loco sine portione quis heres instituatur, quo magis assis residuũ accepisse videatur. 3 Seius Mæuium ex parte, quam per leges capere possit,[f] heredem instituit: ex reliqua Titium. si Meuius solidum capere poterit, Titius adiectus aut substitutus heres non erit.

c soluta

d quadrantem

e ex æquis: pro æquis

f potuit,

LXXVIIII. IDEM libro primo Definitionum

QVòd si non sit reliqui facta mentio, tantundem in altero asse habeVit Mæuius, quantum Titius in primo.

LXXX. IDEM libro sexto Responsorum

QVòd si Mæuius nullius capax sit, in totum substitutus admittitur.

LXXXI. PAVLVS ‖libro nono Quæstionum‖

CLemens patronus testamento cauerat, vt si sibi filius natus fuisset, heres esset. si duo filij, ex æquis partibus heredes essent. si duæ filiæ, similiter. si filius & filia, filio duas partes, filiæ tertiam dederat. duobus filiis & filia natis, quærebatur quemadmodum in proposita specie partes faciemus, cum filij debeant pares esse, vel etiam singuli duplo plus quàm soror accipere. quinq; igitur partes fieri oportet. vt ex his binas masculi, vnam femina accipiat.

De institutione captatoria.

1 Si ita scripserit testator, QVANTA EX PARTE ME A TITIO HEREDEM INSTITVTVM RECITASSEM, EX EA PARTE SEMPRONIVS MIHI HERES ESTO: non est captatoria institutio. planè nullo recitato testamento ab ipso testatore, inanis videtur institutio remota[a] suspicione captatoriæ institutionis.

a & remota

LXXXII. SCAEVOLA ‖libro quintodecimo Quæstionum‖

SI quis ita heres instituatur, SI LEGITIMVS HERES VINDICARE NOLIT HEREDITATEM MEAM: puto deficere condicionem testamenti illo vindicante.

De seruo hærede instituto.

LXXXIII. IDEM ‖libro octauodecimo Quæstionum‖

SI non lex Aelia[b] Sentia, sed alia lex, vel senatusconsultum, aut etiam constitutio serui libertatem impediat: is necessarius fieri non potest, etiam si non sit soluendo testator. 1 Temporibus Diui Hadriani senatus censuit, si testator, qui cum moritur[c] soluēdo non fuit, duobus pluribúsve libertatem dederit, eisq; hereditatem restitui iusserit, & institutus heres suspectam sibi hereditatem dixerit: vt adire eam cogatur. & ad libertatem perueniat qui priore loco scriptus fuerit. eiq; hereditas restituatur. idem seruandum in his, quibus per fideicommissum libertas data fuerit. igitur si primo loco scriptus desideraret adire hereditatem, nulla difficultas erit. nam si posteriores quoq; liberos se esse dicent, & restitui hereditatem desiderent: an soluendo sit hereditas, & omnibus liberis factis restitui deberet,[d] apud prætorem quæreretur. absente autem primo, sequens desiderans adiri hereditatem, non est audiendus. quia si primus velit sibi restitui hereditatem, præferēdus est. & hic seruus futurus.[e]

b De hac lege Aelia Sentia vide Angel. Politia. cap. 24. Miscellan.

c moreretur.

d debeat.

e futurus est.

LXXXIIII. PAVLVS ‖libro vicensimo tertio Quæstionum‖

SI seruo fideicommissa[f] data[g] sit libertas: heres[h] hunc eundem seruum cum libertate heredem reliquisset: quæsitum est

f fideicommissaria libertas

g data esset,

h deinde hæres

est an necessarius fiat heres. & humanius est, & magis æquitatis ratione subnixum, non fieri necessarium. qui enim etiam inuito defuncto poterat libertatem extorquere, is liber esse iussus, non magnum videtur beneficium à defuncto consequi. immo nihil commodi sensisse, sed magis debitam sibi accepisse libertatem. idem probãdum erit & in illo seruo, quem testator ea lege emerat, vt manumitteret, si heres fuerit institutus. nam & hic seposito beneficio testatoris, proprio iure poterit ad libertatem peruenire ex constitutione Diui Marci. idem & in eo qui propria sua data pecunia emptus est ab aliquo. nam & hic poterit ab ipso testatore libertatem extorquere.

Disiunctiua particula habet vim coniunctiuæ propter voluntatem testatoris.

LXXXV. SCAEVOLA libro secundo Responsorum

LVcius Titius qui fratrem habebat, testamento ita cauit: TITIVS FRATER MEVS EX ASSE MIHI HERES ESTO. SI MIHI TITIVS HERES ESSE NOLVERIT, AVT QVOD ABOMINOR, PRIVS MORIETVR QVAM MEAM HEREDITATEM ADIERIT, AVT FILIVM FILIAMVE EX SE NATVM NATAMVE NON HABEBIT: TVNC STICHVS ET PAMPHILVS SERVI MEI LIBERI ET HEREDES MIHI AEQVIS PARTIBVS SVNTO. quæro, cum Titius hereditatem adierit, & liberos aditæ hereditatis tempore non habuerit: an Stichus & Pamphilus ex substitutione liberi & heredes esse possint. item quæro, si ex substitutione neq; liberi neque heredes esse possint, an in partem hereditatis videantur adiecti. respondit, apparet quidem non eam mentem testatoris fuisse, vt quemquam heredem adhiVeret fratri, quem apertè ex asse heredem instituisset. igitur si frater adijt, Stichus & Pamphilus heredes non erunt. quos [a] eos amplius noluit [b] heredes esse, si frater prius quàm hereditatem adiret, decessisset liberis relictis. nam prudens consilium testantis animaduertitur. non enim fratrem solum heredem prætulit substitutis: sed & eius liberos.

a quòd eos: *ali.* quòd eo
b noluerit

De suo herede sub conditione instituto.

LXXXVI. MAECIANVS libro septimo Fideicommissorum

IAm dubitari non potest, suos quoque heredes sub hac condicione institui posse, vt si voluissent, heredes essent. si [c] heredes non essent, alium quem visum erit, [d] eis substituere. [e] negatumq; hoc casu necesse esse sub contraria cõdicione filium exheredare. primùm, quia tunc tantum id exigeretur, cum in pote-

c etsi
d esset,
e substituerent,

potestate eius non esset, an heres patri existeret, expectantis[a] extrinsecus positæ condicionis euentum. [b] deinde quòd etsi quacumque posita condicione deberet filius sub cõtraria condicione exheredari: in proposito ne posibilis quidem repperiri posset. certè si verVis exprimeretur, inepta fieret. huic enim condicioni, SI VOLET, HERES ESTO, quæ alia verba contraria concipi possunt, quàm hæc, SI NOLLET HERES ESSE, EXHERES ESTO? quod quàm sit ridiculum, nulli non patet. Non ab re autem hoc loco velut excessus[c] hic subiũgetur: suis ita heredibus institutis, si voluerint heredes esse, non permittendum amplius abstinere se hereditate: cum ea condicione instituti iam non vt necessarij, sed sua sponte heredes extiterunt. sed & ceteris condicionibus, quæ in ipsorum sunt potestate, si sui parIant: [d] ius abstinendi adsequi non debent.

a expectato: expectando
b euentu
c Id est, digreßio, egressus. Alc. lib. 2. parer. cap. 34.
d pareant:

LXXXVII. HERMOGENIANVS ‖libro tertio Iuris Epitomarum‖

EX vncijs sex primo herede instituto, secundo ex octo, si tertius ex residua parte, vel nulla portionis facta mentione heres instituatur: quinque vncias hereditatis tertius habebit. in vigintiquattuor etenim partes hereditate distributa. tertio ratio calculi, veluti ex decem partibus instituto, quinque vncias adsignauit.

Qui semel est hæres, non potest desinere esse hæres.

LXXXVIII. GAIVS ‖libro singulari de Casibus‖

EI qui soluendo non est, aliquo casu euenit, vt[e] & seruus cum libertate heres existat, ‖&‖ præterea alius heres adIciatur. veluti[f] si seruo cum libertate herede instituto, ‖ita‖ adiectum sit, SI MIHI STICHVS HERES ERIT, TVNC TITIVS QVOQVE HERES ESTO. nam Titius antequam Stichus ex testamento heres exstiterit, heres esse non potest. cum autem semel heres exstiterit seruus, non potest adiectus efficere, vt qui semel heres exstitit, desinat heres esse.

e vt etiamsi
f veluti & si

LXXXVIIII. PAVLVS ‖libro secundo Manualium‖

SI socius heres institutus sit ex asse, & seruo communi legetur purè sine libertate: hoc legatum non constitit. planè sub condicione ei vtiliter & sine libertate legabitur. quoniam & proprio seruo ab herede rectè sub condicione legatur. quare etiam heres institui sine libertate, vt alienus, socio herede scripto poterit. quia & proprius cum domino heres institui poterit.

LXXXX. TRYPHONINVS libro vicesimo primo Disputationum

TEstamento domini seruus sub condicione cum libertate heres institutus, pendente adhuc condicione necem domini detexit: eumque prætor mereri libertatem decreuit. etsi postea condicio testamenti extiterit, aliunde liber est: id est ex præmio, non ex testamento. igitur non est necessarius domino heres. licet autem ei volenti[a] adire.

LXXXXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum

IMperatorem[b] litis causa heredem institui, inuidiosum[c] est. nec[d] calumnia facultatem ex principali maiestate capi oportet.

Falsa causa vitiat institutionem: legata tamen firma permanent.

LXXXXII. IDEM imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex primo: seu Decretorum libro secundo

PActum eius[e] Androsthenes Pactumeiam[f] Magnam filiam Pactumeij Magni ex asse heredem instituerat. eiq; patrem eius substituerat. Pactumeio Magno occiso, & rumore perlato, quasi filia quoque eius mortua, mutauit testamentum: Nouiumq; Rufum heredem instituit hac præfatione, QVIA HEREDES, QVOS VOLVI HABERE MIHI, † CONTINERE NON POTVI, NOVIVS RVFVS HERES ESTO. Pactumeia Magna supplicauit Imperatores nostros. & cognitione suscepta licet modus institutioni[g] cõtineretur, quia[h] falsus non solet obesse, tamen ex voluntate testantis putaBit Imperator ei subueniendum. igitur pronuntiauit hereditatem ad[i] Magnam pertinere. sed legata ex posteriore testamento eam præstare debere, proinde[k] atq; si in posterioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta.

DE VVLGARI ET PVPILLARI[l] SVBSTITVTIONE

TIT. VI.

MODESTINVS libro secundo Pandectarum

HEredes aut instituti dicuntur, aut substituti. instituti, primo gradu: substituti, secundo vel tertio. heredis[m] substitutio duplex[n] est, aut simplex. veluti, LVCIVS TITIVS HERES ESTO: SI MIHI LVCIVS TITIVS HERES NON ERIT, TVNC SEIVS[o] HERES MIHI ESTO.[p] SI HERES NON ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PVBERTATEM DECESSERIT:

a adire hæreditatẽ.
b *Coniunge l. vlt. de testam. l. 23. d. leg. 3.*
c *Id est, non permissi tur: sed modestè sententiam dixit, memor se de principe loqui, vt l. ex imperfecto. de leg. 3. infr. & quanquam potentem hominem litis causa heredem instituere licet, maior tamen ratio est visa, cur principi hoc non licere debet.*
Quis enim cum eo litigare, aut velit, aut ausit? Et exempla malorum principum eos docuerunt, quàm hoc esset periculosum.
Suet. in Domitiano.
d nec enim
e Tactumeius : *Pa*cumeuius: *vel*, Paculeius
f Tactumetiam
† contingere
g institutionibus: institutioni *autem pro* institutione, *i, pro e, vt l. 86. sup. eo.* pariant *pro* pareant.
h quia tamen falsus rumor
i Tactumeiam Magnam
k perinde
l *Diuisionem substitutionis ad Iurisconsultorum mentẽ propius accedentẽ, quàm quæ vulgo traditur, pete ex Duar. 2. disp. c. 7.*
m Hæredis institutio aut duplex est, aut simplex. simplex, veluti.
n *Cùm vulgaris pupillari iungitur, duplex est substitutio.*
o Caius Seius
p esto. duplex, veluti filius mihi hæres esto, Si hæres, *&c.*
Melior est vbique Floren.

RIT: TVNC GAIVS SEIVS HERES ‖MIHI‖ ESTO.

1 Subſtituere liberis tam heredibus inſtitutis quàm exheredatis poſſumus. & tam eum quẽ heredem nobis inſtituimus, quàm alterum. Subſtituere liberis pater non poteſt, niſi ſi heredem ſibi inſtituerit. nam ſine heredis inſtitutione nihil in teſtamento ſcriptum valet.

De pupillari ſubſtitutione.

II. VLPIANVS ‖libro ſexto ad Sabinum‖

MOribus [a] introductum eſt, vt quis liberis impuberibus teſtamentum facere poſsit, donec maſculi ad quatuordecim annos perueniant, fœminæ ad duodecim. quod ſic erit accipiendum, ſi ſint in poteſtate. ceterum emancipatis non poſſumus. poſtumis planè poſſumus. nepotibus etiam poſſumus: & deinceps ſi qui non recaſuri ſunt in patris poteſtate. ſed ſi eos patres præcedant, ita demum ſubſtitui eis poteſt, ſi heredes inſtituti ſint, vel exheredati. ita enim poſt [b] legem Velleam ſuccedendo non rumpunt teſtamentum. nam ſi principale ruptum ſit teſtamentum, & pupillare euanuit. ſed [c] ſi extraneum quis impuberẽ heredem ſcripſerit, poterit ei ſubſtituere: ſi modò eum in locum nepotis adoptauerit, vel [d] adrogauerit filio præcedente. 1 Quiſquis autem impuberi teſtamentum facit, ſibi quoque debet facere. ceterum ſoli filio non poterit, niſi fortè miles ſit. adeo autem niſi ſibi quoque fecerit non valet: vt niſi adita quoque patris hereditas ſit, pupillare teſtamentum euaneſcat. Planè ſi omiſſa cauſa principalis teſtamenti, ab inteſtato poſsideatur hereditas: dicendum eſt & pupillo ſubſtitutum ſeruandum. 2 Interdum etiam pupillaris teſtamenti cauſa compellendum heredem inſtitutum adire hereditatem, vt ex ſecundis tabulis fideicommiſſum cõualeſcat. vtputa ſi iam pupillus deceſsit. ceterum ſi adhuc viuat, improbũ eſſe Iulianus [e] exiſtimat eum qui ſollicitus eſt [f] de viui hereditate. Ego [g] etiam ſi minor vigintiquinque annis adeundæ hereditatis cauſa fuerit reſtitutus: puto proficere ſecundis tabulis, vt prætor vtiles actiones decernat ſubſtituto.

3 Prius autem ſibi quis debet heredem ſcribere, deinde filio ſubſtituere. & non conuertere ordinem ſcripturæ. & hoc [h] Iulianus putat, ‖prius ſibi debere, deinde filio heredem ſcribere.‖ ceterum ſi ante filio, deinde ſibi teſtamentum faciat: non valere. quæ ſententia reſcripto Imperatoris noſtri ad Virium [i] Luppum Brittanniæ præſidem comprobata eſt. & meritò: cõſtat enim vnum eſſe teſtamentum, licet duæ ſint hereditates. vſq; adeo, vt quos quis ſibi facit neceſſarios, eoſdem etiã filio faciat. & poſtumũ ſuũ filio impuberi poſsit quis ſubſtituere. Sed ſi quis ita fuerit teſtatus, SI FILIVS MEVS INTRA QVARTVMDECIMVM ANNVM DECESSERIT, SEIVS

[a] Hoc eſt, iure ciuili, quod poſt legem. 12. Tabu. prudentiũ conſuetudine introductũ eſt. Alc. l. 4. parer. c. 21.

[b] per legem

[c] ſed & ſi

[d] Codex vetus Rauenneti habet, vel adrogauerit præcedẽtes. Ex quo apparet Accurſ. hic ſomniare.

[e] l. ita tamen. §. à patre. ad Sc. Trebell.

[f] ſit de

[g] Ergo

[h] hoc quoque

[i] virum. vel, diuæ alias Virium Lupũ Britanniæ, &c.

SEIVS HERES ESTO: deinde, FILIVS HERES ESTO: valet substitutio. licet conuersa scriptura filij testamentũ fecerit. Sed & si ita scripserit, SI FILIVS MIHI HERES NON ERIT, SEIVS HERES ESTO: FILIVS HERES ESTO: secundo quidem gradu Seius scriptus est heres. & si filius heres non exstiterit, procul dubio Seius ei heres erit. sed etsi exstiterit filius heres, & in pubertatem [a] defunctus est, Seius admittendus rectè videtur. vt non ordo scripturæ, sed ordo successionis spectetur. Quod igitur dictum est, singulis liberorum substituere licere, ideo adiectum est, vt declaretur, non esse à filij testamento incipiendum impuberis.

a intra pubertatẽ: alias, in pubertate

Quisquis mihi heres erit, hac condicione soli scripti vocantur.

III. MODESTINVS libro primo Differentiarum

CVm filio impuberi pater ita substituerit, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO IMPVBERI HERES ESTO: placuit, ad hanc substitutionem scriptos tantummodo ad hereditatem admitti. itaque dominus, cui per seruum hereditatis portio quæsita fit [b], ex substitutione impuberi heres effici non poterit, si seruus ab eius exierit potestate.

b quæsita fuit.

Exempla substitutionis tacitæ.

IIII. IDEM libro singulari de Eurematicis

IAm [c] hoc iure vtimur ex Diui Marci & Veri constitutione, vt cum pater impuberi filio in alterum casum substituisset, in vtrumque casum substituisse intellegatur: siue filius heres non exstiterit, siue exstiterit, & impubes decesserit. Quod ius ad tertium quoque genus substitutionis tractum esse videtur. nam si pater duos filios impuberes heredes instituat, eósque inuicem substituat: in vtrumque casum reciprocam substitutionem factam videri Diuus Pius constituit. Sed si alter pubes, alter impubes, hoc communi BerVo EOSQVE INVICEM SVBSTITVO sibi fuerint substituti: in vulgarem tantummodo casum factam videri substitutionẽ Seuerus & Antoninus constituit. incongruens [d] enim videbatur, vt in altero duplex esset substitutio, in altero sola vulgaris. Hoc itaq; casu singulis separatim pater substituere debebit: vt si pubes heres non exstiterit, impubes ei substituatur. si autem impubes heres exstiterit, & intra pubertatẽ decesserit, pubes frater in portionem coheredis substituatur. quo casu in vtrumque euentũ substitutus videVitur. ne si vulgari modo impuberi quoque substituat [e], voluntatis quæstionem relinquat, vtrum de vna vulgari tantummodo substitutione in vtriusque persona sensisse intellegatur. ita enim in altero vtraque substitutio intellegitur,

1

c Nam hoc iure. *In plerisque ita incipit, sicque vulgus interpretum citat.*

d incongruum

e substituatur.

gitur, si voluntas parentis non refragetur. vel certè euitandæ quæstionis gratia specialiter in vtrumque casum impuberi substituat fratrem, SIVE HERES NON ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PVBERTATIS ANNOS DECESSERIT.

Quisquis mihi hæres erit, conditio ad deficientis quoque partem vocat.

V. GAIVS libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam

SI in testamento heredes scripti ita alicui substituti fuerint, vt si is heres non esset, quisquis sibi heres esset, is in parte[a] quoque deficientis esset heres: pro qua parte quisque heres exstitisset, pro ea parte eum in portione quoque deficientis vocari placet. neque interesse, iure institutionis quisque ex maiore parte heres factus esset, an quòd[b] per legem alteram partem alicuius vindicasset.

Prohibitus succedere patri, quatenus possit succedere filio.

VI. TERENTIVS[c] CLEMENS libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam

SI is[d] qui ex bonis testatoris solidum capere nõ possit, substitutus sit ab eo impuberi filio eius: solidum ex ea causa capiet, quasi à pupillo capiat. sed hoc ita interpretari Iulianus noster videtur, vt ex bonis quæ testatoris fuerant, amplius capere non possit. quòd si pupillo aliquid præterea adquisitum esset, aut si exheredato esset substitutus: non impedEri eũ capere, quasi à pupillo capiat.

De substitutione facta post pubertatem.

VII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum

VErbis[e] ciuilibus[f] substitutionem post quartumdecimum annum ætatis frustra fieri conuenit. sed qui non admittitur vt substitutus, vt adiectus heres quandoque non erit. ne fiat contra voluntatem, si filius non habeat totum interim, quod ei testamento pater dedit.

Quomodo fiat pupillaris substitutio.

VIII. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum

QVi[g] liberis impuberibus substituit, aut purè aut sub condicione solet substituere. purè sic, SI FILIVS MEVS INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO. siue[h] Seius iste heres institutus sit, & impuberi substitutus, nullam[i] habet condicionem: siue solùm substitutus. sub condicione autem institutum si substituat, id est SI MIHI HERES ERIT: non aliàs existet heres ex substitutione, nisi & ex institutione heres fuerit. cui similis est & hæc substitutio, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT. habet enim in se eandem condicionem similem superiori.

Quis-

a in parte ita

b verò

c Hermogenianus

d Coniunge l. 72. de hæred. instit. cũ aliis.

e Vide Alcia. li. 10. parer. c. 1. & coniũge hanc l. cum l. Centurio infrà eod.

f In legatis, quæ ex legibus & iure ciuili ortum habent, verba quædam solennia erãt ipsis legibus indulta. sicut & in hæredis institutione: quæ idcirco legitima & ciuilia dicuntur, veluti do, lego, sumito, capito, habeto, &c. Duar. 2. disput. cap. 9.

g Coniunge l. 3. de leg. 1.

h siue enim

i siue solùm substitutus, nullam habet conditionem.

Quisquis mihi hæres erit, conditio explicatur.

Hæc verba, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM IMPVBERI FILIO HERES ESTO, hunc habent sensum, vt [a] non omnis qui patri heres exstitit, sed is qui ex testamento heres exstitit, substitutus videatur. & ideo neque pater qui per filiũ, neq; dominus qui per seruũ exstitit, ad substitutionem admittetur, neq; [b] heredis heres. quia nõ ex iudicio veniunt. partes quoq; eædem [c] ad substitutos pertinent, quas in ipsius patrisfamiliæ habuerunt hereditate. 1

a vt si non
b sed neque
c quoque hæredũ

Coniunctio.

VIIII. LABEO libro primo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

SI pater filio impuberi eosdem quos sibi, & te vnum præterea heredem instituit: bonorum filij te dimidiam [d], ceteros [e] patris heredes communiter dimidium ita habere, vt vnus semis apud te maneat: alterius semissis pro his partibus inter [f] heredes paternos diuisio fiat, quibus ex partibus hereditatem paternam haberent.

d dimidium.
e cæterum
f in hæredes

X. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum

SEd si plures sint ita substituti, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT: deinde quidam ex illis posteaquam heredes extiterint patri obierunt: soli superstites ex substitutione heredes existent pro rata partium ex quibus instituti sint. nec quicquam valebit ex persona defunctorum. Quos possum heredes mihi facere necessarios, possum & filio. vt seruum meum, & fratrem suum, quamuis in rebus vmanis [g] nondum sit. postumus igitur erit fratri heres necessarius. 1

g humanis

Substitutus impuberi in quibus bonis succedat.

Filio impuberi herede [h] ex asse instituto substitutus quis est: exstitit patri filius heres. an posit substitutus separare hereditates, vt filij habeat, patris non habeat? non potest. sed aut vtriusq; debet hereditatem habere, aut neutrius. iuncta enim hereditas cœpit esse. idemque est, si pater me heredem scripserit ex parte, & filium ex parte, & ego patris hereditatem repudiauero: nam neque filii hereditatem habere possum. Si ex asse heres institutus, filio exheredato substitutus repudiauerit patris hereditatem, cum non haberet substitutum: non poterit filij adire. nec enim valet filij testamentum, nisi patris fuerit adita hereditas. nec enim sufficit ad secundarum [i] tabularum vim, sic esse factum testamentum, vt ex eo adiri hereditas posit. Ad substitutos pupillares pertinent & si quæ [k] postea pupillis obuenerint. neque enim suis bonis testator substituit, sed impuberis. cum & exheredato substituere quis posit. nisi mihi proponas militem esse, qui substituit here- 2 3 4

h hæredi
i ad secundas tabulas,
k quæ sea

heredem hac mente, vt ea sola velit ad substitutum pertinere, quæ à se ad institutum peruenerunt. 5 In adrogato quoque [a] impubere dicimus ad substitutum eius ab adrogatore datũ non debere pertinere eà quæ haberet, si adrogatus non esset. sed ea sola, quæ ipse ei dedit adrogator. nisi fortè distinguimus, vt quartam quidem, quam omnimodo ex rescripto Diui Pii debuit ei relinquere, substitutus habere nõ possit [b]: superfluum habeat. Scæuola tamen libro decimo quæstionum putat vel hoc adrogatori permittendum. quæ sententia habet rationem. ego etiam amplius puto, & si quid beneficio adrogatoris adquisiit, & hæc substitutum posse habere. vtputa adrogatoris amicus vel cognatus ei aliquid reliquit. 6 Nemo institutus & sibi substitutus sine causæ mutatione quicquã proficit. sed hoc in vno gradu. ceterũ si duo sint gradus, potest dici valere substitutionem, vt Iulianus libro trigensimo digestorũ putat. si quidem sic sit substitutus sibi, cum haberet coheredẽ Titium, SI STICHVS HERES NON ERIT, LIBER ET HERES ESTO, non valere substitutionem. quòd si ita, SI TITIVS HERES NON ERIT, TVNC STICHVS LIBER ET HERES ET IN EIVS PARTEM ESTO: duos gradus esse. atque ideo repudiante Titio Stichũ liberum & heredem fore.

a autem

b at superfluum

XI. PAVLVS ‖libro primo ad Sabinum‖

SI is qui heres institutus est, filio substitutus sit: nihil oberit ei in substitutione, si tunc capere possit, cum filius decessit. Contra quoque potest pœnas in testamento pupilli pati, licet in patris passus non sit.

Hæreditatis paternæ & pupillaris separatio.

XII. PAPINIANVS ‖libro tertio Quæstionum‖

SI filius, qui patri ac postea fratri ex secundis tabulis heres exstitit, hereditatem patris recuset, fraternam autem retinere malit: audiri debet. iustius enim prætorem facturũ existimo, si fratri separationẽ *bonorum* patris concesserit. etenim ius dicenti propositum est, liberos oneribus hereditariis non sponte susceptis liberare: nõ inuitos ab hereditate remouere. præsertim quòd [c] remotis tabulis secundis legitimam haberet fratris hereditatem. itaq; legata dumtaxat ex secundis tabulis præstari debent, habita ratione facultatium in Falcidia nõ patris, vt aliàs solet, sed iNpuberis.

c cùm

XIII. POMPONIVS ‖libro primo ad Sabinum‖

QVo gradu heres liberis substituatur, nihil interest.

XIIII. IDEM ‖libro secundo ad Sabinum‖

IN pupillari substitutione licet longius tempus comprehensum fuerit, tamen finietur substitutio pubertati [d].

d pubertate: *i, pro e, positũ est, vt suprà. l. 86. de here. instit.* pariant *pro* pareant. *& l. vlt. eod. tit.* institutioni *pro* institutione.

De sub-

De substitutione militari.

XV. PAPINIANVS libro sexto Responsorum

CEntyrio [a] filiis [b], si intra quintum & vicesimum annum ætatis sine liberis vita decesserint [c], directò substituit. intra quattuordecim annos etiam propria bona filio [d] substitutus iure communi capiet. post eam autem ætatem ex priuilegio militum patris dumtaxat, cum fructibus inuentis in hereditate.

a *Coniunge l. verbis ciuilibus. sup. eod. Vide Duar. 2. Dispu*ta. 7. *In alijs legitur* Centurio.
b filio.
c decesserit.
d filij

XVI. POMPONIVS ‖libro tertio ad Sabinum‖

SI quis eum, quem testamento suo legauit, rursus à substituto filij liberum esse iusserit: liber erit. quasi legato adempto. nam & in legato [e] in ‖his‖ testamentis nouissima scriptura erit spectanda. sicut in eodem testamento, ‖vel testamento &‖codicillis confirmatis obseruaretur. Si suo testamento perfecto, alia rursus hora pater filio testamentum fecerit adhibitis legitimis testibus: nihilo minus id valebit. & tamen patris testamentum ratum manebit. Nam & si sibi & filio pater testamentum fecisset, deinde sibi tantùm: vtrumque superius rumpetur. Sed si secundum testamentum ita fecerit pater, vt sibi heredem instituat, si viuo se filius decedat: potest dici non rumpi superius testamentum. quia secundũ non valet, in quo filius præteritus sit.

e & in

XVII. IDEM ‖libro quarto ad Sabinum‖

SVbstitui liberis is etiam potest, qui post mortem eius natus fuerit, cui substitutus heres fuerit.

XVIII. VLPIANVS ‖libro sextodecimo ad Sabinum‖

SI seruus communis substitutus sit impuberi cum libertate: si quidem à patrefamilias fuisset [f] redemptus [g], erit impuberi necessarius. si verò ab impubere redemptus, nõ necessarius, sed voluntarius fit heres, vt Iulianus [h] libro trigesimo digestorum scribit. quòd si neque à patre neq; à pupillo fuerit redemptus, æquitatis ratio suggerit, vt ipse pretiũ partis suæ domino offerens posit & libertatem & hereditatem consequi. Si Titio fuerit legatus seruus, posse [i] eum impuberi substitui cũ libertate, quemadmodum institui potuit legatus [k]. & euanescit legatum existente condicione substitutionis.

f fuerit
g redemptus sit
h *Eadem sententia refertur à Iuliano in l. sed & si in cõditione. § si seruum communem sup. de hære. instit.*
i poterit
k legatarius: *superiora indicant rectiorem esse Flor.*

XVIIII. IVLIANVS ‖libro trigesimo Digestorum‖

IDem est & si post mortem legatarij seruus substitutus sit.

De substitutione pupillari.

XX. VLPIANVS ‖libro sextodecimo ad Sabinum‖

PAtris & filij testamentum pro vno habetur etiam in iure prætorio. nam vt Marcellus libro digestorum nono [l] scribit, sufficit tabulas esse patris signatas, & si resignatæ sint filij. & se-

l octauo

& septem signa patri sufficiunt. Si[a] pater sibi per scripturam, filio per nuncupationem, vel contra fecerit testamentum, valebit.

XXI. IDEM ‖libro quadragesimo primo ad Edictum‖

SI[b] ita quis substituerit, SI FILIVS MEVS INTRA DECIMVM ANNVM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO: deinde hic ante quartumdecimum[c], post decimum decesserit: magis est, vt non posit bonorum possessionem substitutus petere. nō enim videtur in hunc casum substitutus.

XXII. GAIVS ‖libro quintodecimo ad Edictum prouinciale‖

IS[d] qui contra tabulas testamenti patris bonorum possessionem petierit, si fratri impuberi substitutus sit, repellitur à substitutione.

De substitutione reciproca.

XXIII. PAPINIANVS ‖libro sexto Responsorum‖

QVi plures heredes instituit, ita scripsit. EOSQVE OMNES INVICEM SVBSTITVO. post aditam à quibusdam ex his hereditatem vno eorum defuncto, si condicio substitutionis exstitit, alio herede partem suā repudiante ad superstites tota portio pertinebit. quoniam inuicem in omnē causam[e] singuli substitui videbuntur. vbi enim quis heredes instituit, & ita scribit, EOSQVE INVICEM SVBSTITVO, hi substitui[f] videbuntur, qui heredes exstiterunt.

XXIIII. VLPIANVS ‖libro quarto Disputationum‖

SI plures sint instituti ex diuersis partibus, & omnes inuicem substituti: plerumque credendum[g], ‖&‖ ex isdem partibus substitutos, ex quibus[h] instituti sint. vt si fortè vnus ex vncia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit institutus: repudiante tertio in nouem partes diuidatur quadrans, feratque octo partes qui ex besse institutus fuerat: vnam partem qui ex vncia ‖scriptus est,‖ nisi fortè alia mens fuerit, testatoris. quod vix credendum est nisi euidenter fuerit expressum.

XXV. IVLIANVS ‖libro vicesimo quarto Digestorum‖

SI pater inpuberes filios inuicem substituerit, & ei qui nouissimus mortuus fuerit, Titium: respondendum est, solos fratres bonorum possessionem accepturos: & quodammodo duos gradus huius institutionis[i] factos. vt primo fratres inuicem substituerentur, si illi non essent, tunc Titius vocaretur.

[a] Sed & si
[b] *Ex tractatu de bon. possess.*
[c] quartumdecimum annum,
[d] *Ex tractatu de bon. possess.*
[e] casum
[f] substitutos
[g] credendum est,
[h] inuicē institutos
[i] *Legēdum videtur* substitutionis, *ex l. Titia. 2. §. Seia, de leg. 2.*

XXVI. IDEM libro vicesimo nono Digestorum

SI pater filium impuberem heredem scripserit, & ei substituerit, si quis sibi post mortem natus erit: deinde viuo fratre postumus natus fuerit[a]: testamētum viuo rumpetur. post mortem autem fratris viuo patre natus, solus heres patri suo existet.

a certe

XXVII. IDEM libro trigesimo Digestorum

SI Titius coheredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sempronius: verius puto in vtramque partem Sempronium substitutum esse.

Fictio legis Corneliæ sicut testamentum confirmat paternum, ita & pupillare, si pupillus post mortem testatoris vere vel ficte in pupillari ætate decesserit.

XXVIII. IDEM libro sexagesimo secundo Digestorum

LEx[b] Cornelia, quæ testamenta eorum qui in hostium potestate decesserunt confirmat, non solùm ad hereditatem ipsorum qui testamenta fecerunt pertinet: sed ad omnes hereditates quæ ad quemque ex eorum testamento pertinere potuissent, si in hostium potestatem non peruenissent. quapropter, cum pater in hostium potestate decessit, filio impubere relicto in ciuitate, & is intra tempus pubertatis decesserit: hereditas ad substitutum pertinet, perinde ac si pater in hostium potestatem non peruenisset. sed si pater in ciuitate decessit, filius impubes apud hostes: si quidē mortuo patre filius in hostium potestatem peruenerit, non[c] commodè dicitur, hereditatem eius ex[d] ea lege ad substitutos pertinere? si verò viuo patre filius in hostium potestatem peruenerit, non existimo legi Corneliæ locum esse. quia non efficitur per eam, vt is qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. quare etiam si pubes filius viuo patre captus fuerit, deinde mortuo in ciuitate patre in hostium potestate decesserit: patris hereditas ex lege duodecim tabularum, non filij ex lege Cornelia, ad adgnatum proximum pertinet.

b Coniunge l. h. ina de capt. infr.

c non incommodè. melior est hæc lectio, vt apparet ex l. pater. §. si mortuus. infrà, de capt.

d & ea lege

XXVIIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Quæstionum

SI pater captus sit ab hostibus, mox filius, & ibi ambo decedant: quamuis prior pater decedat, lex Cornelia ad pupilli substitutionem non pertinebit, nisi reuersus in ciuitate impubes decedat. quoniam[e] etsi ambo in ciuitate decessissent, veniret substitutus.

e quanquam

Interpretatio voluntatis.

XXX. IVLIANVS libro septuagesimo octauo Digestorum

QVidam testamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia & quarta heredem instituit: deinde

inde Quieto Florum, Proculo Sosiam heredes[a] substituit: deinde si neque Florus neque Sosia heredes essent, tertio gradu ex parte dimidia & quarta coloniam Leptitanorum, ‖&‖ ex quarta complures heredes substituit in plures quàm tres vncias. Quietus hereditatem adiit: Proculus & Sosia viuo testatore decesserūt. quæritur, quadrās Proculo datus ad Quietum an ad substitutos tertio gradu pertineat. respondi, eam videri voluntatem patrisfamilias fuisse, vt tertio gradu scriptos heredes ita demum substituerit, si tota hereditas vacasset. idque apparere euidenter ex eo, quòd plures quàm duodecim vncias inter eos distribuisset. & idcirco partem quartam hereditatis, de qua quæritur, ad Quietum pertinere.

a hæredem

Quisquis mihi hæres erit, conditionis vis.

XXXI. IDEM ‖libro singulari de Ambiguitatibus‖

IN substitutione filio ita facta, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, IDEM FILIO HERES ESTO, quæritur, quisquis heres quandoque fuerit, intellegatur: an quisquis heres tum erit, cum filius moriatur. placuit prudentibus, si quandoq; heres fuisset. quamuis enim viuo pupillo heres esse desisset, fortè ex causa de inofficioso, quę pro parte mota est: futurum tamen eum heredem ex substitutione creditum est. Non simili modo in hac specie dicendum est, si quis cum filios duos haberet, Gaium puberem, Lucium impuberem, ita filio substituisset: SI LVCIVS FILIVS MEVS IMPVBES DECESSERIT, NEQVE MIHI GAIVS FILIVS HERES ERIT, TVNC SEIVS HERES ESTO. nam ita prudentes hoc interpretati sunt, vt ad impuberis mortem condicio substitutionis esset referenda.

Ex præsumpta voluntate defuncti plures coniuncti vocantur in virilem respectu vnius disiuncti: sed inter se in hæreditarias portiones.

XXXII. IDEM ‖libro primo ad Vrseium Ferocem‖

QVi[b] complures heredes ex disparibus partibus instituerat, & in his Attium: si Attius non adierit, ceteros ex isdem partibus quibus instituerat, heredes ei substituerat, deinde si Attius non adisset, Titium coheredem eis qui substituti sunt adiecit. quæsitum est, quam partem is, & quam ceteri habituri essent. respondi, Titium virilem, ceteros hereditarias. veluti, si tres fuissent, Titium partem quartam Attianæ partis habiturum: reliquarum partium hereditarias partes, ex quibus instituti erant, reliquos habituros esse. Quòd si non solùm Titium, sed etiam alios adiecisset heredes: hos quidem viriles partes habituros. veluti si tres, puta, coheredes fuissent substituti, extranei duo adiecti: hos quintas partes Attianæ

b Coniunge l. qui secuniam. de statu lib. infrà.

partis, reliquos autem coheredes hereditarias partes habituros esse dixit.

Substitutio similis quadamtenus pupillari.

XXXIII. AFRICANVS libro secundo Quæstionum

SI mater ita testetur, vt filium impuberem, cum erit annorũ quattuordecim heredem instituat, eique[a] pupillaribus[b] tabulis, si sibi heres non erit, alium substituat: valet substitutio. Si filius, & ex eo nepos postumus ita heredes instituãtur, vt Gallo Aquilio placuit: & nepoti, si is heres non erit, Titius substituatur: filio herede existente, Titium omnimodo, id est etiam si nepos natus non fuerit, excludi respondit. 1

a eique in
b Vide Vig. ad titu. de vulg. & pupill. substi. §.1. Inst.

Supremus quis sit.

XXXIIII. IDEM libro quarto Quæstionum

EX duobus impuberibus ei qui suppremus moreretur, heredem substituit. si[c] simul morerentur, vtrique heredem esse respondit. quia supremus non is demum qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit, intellegatur[d]. sicut & è contrario proximus[e] non solùm is qui ante aliquem, sed etiã is ante quem nemo sit, intellegitur. Filium impuberem & Titium heredes instituit: Titio Mæuium substituit: filio, quisquis sibi heres esset ex supra scriptis, substituit: Titius omisit hereditatem: Mæuius adiit. mortuo deinde filio, putat magis ei soli ex[f] substitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris quoque hereditatem adierit. 1

c Vnde & P. Scipio duobus militibus, qui simul & eodem tempore murũ ascenderant, donauit coronã muralem, quam ei qui primus ascenderet promiserat. Author Liui. li. 26. ab vrb. condi.
d intelligitur.
e primus
f à substituto

De bonorum possessione contra tabulas.

Etiam si contra patris tabulas bonorum possessio petita sit, substitutio tamen pupillaris valet. & legata omnibus præstanda sunt, quæ à substitutione[g] data sunt. 2

g substituto

XXXV. IDEM libro quinto Quæstionum

ET si contra tabulas patris petita sit à pupillo bonorũ possessio, in substitutum tamen eius actionem legati dandam esse, ita vt augeantur[h] præterea: quòd filius extraneis non debuerit. sic[i] & crescere à substituto data legata, si per bonorum possessionem plus ad filium peruenisset: quemadmodũ & ipse filius plus exceptis deberet. his consequens esse existimo, vt si impubes ex asse * heres * scriptus sit, & per bonorum possessionem semis ei ablatus sit: substitutus in partem legati nomine exoneretur. vt quemadmodum portio, quæ per bonorum possessionem accesserit, auget legata: ita & hic quæ abscesserit[k] minuat.

h legata, propterea quòd
i sed
k abscesserit,

Quomodo fiat substitutio.

XXXVI. MARCIANVS libro quarto Institutionum

POtest quis in testamẽto plures gradus heredum facere: puta SI ILLE HERES NON ERIT, ILLE HERES

ESTO,

ESTO, & deinceps plures: vt nouissimo loco in subsidium vel seruum necessariũ heredem instituat. & vel plures in vnius locum possunt substitui, vel vnus in plurium, vel singulis singuli, vel inuicem ipsi qui heredes instituti sunt.

XXXVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum

VEl[a] singulis liberis, (vel[b]) qui eorum nouissimus morietur, heres substitui potest. singulis, si neminem eorum intestato[c] decedere velit. nouissimo, si ius legitimarum hereditatium integrum inter eos custodiri velit.

a Vide Viglium ad §. liberis. ibi. vel singulis. tit. de pup. subst. Institu. qui §. ex hac lege desumptus est.
b vel ei, qui
c intestatum

XXXVIII. PAVLVS libro singulari de secundis tabulis

QVi plures liberos habet, potest quibusdã substituere. neque vtique necesse habet omnibus. sicuti potest nulli substituere. ergo & ad breue tempus ętatis substituere potest. vtputa SI FILIVS MEVS INTRA ANNVM DECIMVM DECESSERIT, TITIVS EI HERES ESTO. Itaque & si diuersos substituat post finem ætatis, admittendum erit. veluti SI INTRA DECIMVM ANNVM DECESSERIT, TITIVS HERES ESTO: SI POST DECIMVM, INTRA QVARTVMDECIMVM, MAEVIVS HERES ESTO.

Confirmatio tabularum pupillarium.

1 Si[d] à patre institutus, rogatusque hereditatem restituere, coactus[e] ex fideicommissario adierit: quamuis cetera, quæ in eodem testamẽto relicta sunt, per eam aditionem confirmentur, vt legata & libertates: secundas tamen tabulas non oportere resuscitari destituto iam iure ciuili testamento, Quintus Ceruidius[f] Scæuola noster dicebat. sed pleriq; in diuersa sunt opinione: quia & pupillares tabulæ pars sunt prioris testamenti. quo iure vtimur.

d Et si à
e coactus à
f Cerbidius

XXXVIIII. IAVOLENVS libro primo ex posterioribus Labeonis

CVm ex filio quis duos nepotes impuberes habebat[g], sed alterum eorum in potestate, alterum nõ: & vellet vtrumque ex ęquis partibus heredem habere: & si quis ex his impubes decessisset, ad alterum partem eius transferre: ex consilio Labeonis, Ofilii, Cascellii, Trebatii, eum quem in potestate habebat, solum heredem fecit: & ab eo alteri dimidiam partem hereditatis, cum in suam tutelam venisset, legauit. quòd si is qui in potestate sua esset, impubes decessisset: alterum heredem ei substituit. 1 Filio impuberi in singulas causas alium & alium heredem substituere possumus. veluti vt alius, si sibi nullus filius fuerit: & alius, si filius fuerit & impubes mortuus fuerit, heres sit.

g haberet

De iure accrescendi.

Quidam quattuor heredes fecerat, & omnibus heredibus praeter vnum substituerat. vnus ille cui non erat quisquam substitutus, & ex ceteris alter, viuo patrefamilias decesserat. partem[a], cui nemo erat substitutus, ad substitutum quoque pertinere Ofilius, Cascellius responderunt. quorum sentẽtia vera est. 2

a partem eius.

Vtilis actio contra arrogatorem.

XL. PAPINIANVS libro vicesimo nono Quaestionum

b decessit.

CAusa cognita impubes adrogatus decesserat. [b]quemadmodum legitimis heredibus auctoritate principali prospicitur vinculo cautionis: ita si fortè substituit naturalis pater impuberi, succurrendũ erit substituto. nam & legitimis heredibus futuris nõ aliae quàm vtiles actiones praestari possunt.

XLI. IDEM libro sexto Responsorum

COheredi substitutus, prius quàm hereditatem adiret, aut condicio substitutionis existeret, vita decessit. ad substitutum eius, siue ante substitutionem siue postea substitutus sit, vtraque portio pertinebit. nec intererit, prior substitutus post institutũ, an ante decedat. Ex*his*verbis, EOSQVE INVICEM SVBSTITVO, non adeuntis portio scriptis heredibus pro modo si Vi vel alij quaesitae portionis defertur. 1

Cum filiae vel nepoti, qui locum filij tenuit: aut post testamentum coepit tenere, parens substituit: si quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia, substitutio pupillaris fit irrita. quòd si heredem filiũ pater rogauerit, si impubes diem suum obierit, Titio hereditatem suam restituere: legitimum heredem filij salua Falcidia cogendum patris hereditatem, vt ab impubere fideicommisso post mortem eius dato, restituere placuit. nec aliud seruandum, cum substitutionis condicio puberem aetatem verbis precariis egreditur, quae ita locum habebunt, si patris testamentum iure valuit. alioquin si non valuit, ea scriptura quam testamẽtum esse voluit, codicillos non faciet. nisi hoc expressum est. nec fideicommisso propriae facultates filij tenebuntur. & ideo si pater filium exheredauerit, & ei nihil reliquerit: nullum fideicommissum erit. alioquin si legata vel fideicommissa filius acceperit, intra modum eorum fideicommissum hereditatis à filio datũ, citra Falcidiae rationem debebitur. 2

De substitutione reciproca.

Qui discretas portiones coniunctis pluribus separatim dedit, ac post omnẽ institutionis ordinẽ ita scripsit, QVOS HEREDES MEOS INVICEM SVBSTITVO: coniunctos primo loco vice mutua substituere videtur. quibus institutionum 3

tionum partes non agnoſcentibus, ceteros omnes coheredes admitti. 4 Qui patrem & filium pro parte heredes inſtituerat, & inuicem ſubſtituerat: reliquis coheredibus datis, poſt completum aſſem ita ſcripſit, HOS OMNES INVICEM SVBSTITVO. voluntatis fit[a] quæſtio,[b] commemoratione omnium, patrem & filium ſubſtitutioni coheredum miſcuiſſet, an eam ſcripturam ad ceteros omnes[c] tranſtuliſſet. quod magis veriſimile videtur propter ſpecialem inter patrem & filium ſubſtitutionem.

a fuit
b an commemoratione
c tantùm tranſtuliſſet.

De contributione hæreditatis paternæ, & pupillaris.

5 Coheres impuberi filio datus, eidemque ſubſtitutus, legata è ſecundis tabulis relicta perinde præſtabit, ac ſi purè partem, & ſub condicione partem alteram accepiſſet. non idem ſeruaVitur[d] alio ſubſtituto. nam ille Falcidiæ rationem induceret, quaſi planè ſub condicione primis tabulis heres inſtitutus. tametſi maximè coheres filio datus quadrãtem integrum optineret. nam & cum legatum primis tabulis Titio datur, ſecundis autem tabulis eadem res Sempronio, Sempronius quandoq; Titio concurrit. 6 Cum pater impuberi filiæ, quæ nouiſsima diem ſuum obiſſet, tabulas ſecundas feciſſet, & impubes filia ſuperſtite ſorore pubere vita deceſsiſſet: irritam eſſe factam ſubſtitutionem placuit. in perſona quidem prioris, quia non nouiſsima deceſsit: in alterius verò, quia puberem ætatem compleuit.

d in alio

Quomodo fiat ſubſtitutio pupillaris.

7 Non videri cum vitio factam ſubſtitutionem his verbis placuit, ILLE FILIVS MEVS SI, QVOD ABOMINOR, INTRA PVBERTATIS ANNOS DECESSERIT: TVNC IN LOCVM PARTEMVE EIVS TITIVS HERES ESTO. non magis quàm ſi poſt demonſtratam condicionem ſibi heredem eſſe ſubſtitutũ iuſsiſſet. nam & qui certæ rei heres inſtituitur coherede non dato, bonorũ omnium hereditatem optinet.

XLII. IDEM libro primo Definitionum

QVi duos impuberes filios heredes reliquerat, ita ſubſtituit, ſi ambo mortui eſſent. deinde pueri poſt mortem patris ſimul perierunt. duæ hereditates ſubſtituto deferũtur. ſed ſi diuerſis temporibus vita decedant, in hereditate nouiſsimi pueri, eius fratris, qui ante mortuus eſt, hereditatem ſubſtitutus inueniet. ſed in ratione[e] Falcidiæ pueri prioris hereditas non veniet. nec ſubſtitutus amplius quàm ſeſcunciam[f] iure teſtamenti deſiderabit. legata quoque, quæ à ſubſtituto eius filij data ſunt qui prior inteſtatò deceſsit, ad irritum recidunt.

e rationem
f ſex vncias

De substitutione quasi pupillari.

XLIII. PAVLVS libro nono Quæstionum.

EX facto quæritur, qui filium habebat mutum puberem, impetrauit à principe, vt muto substituere ei liceret, & substituit Titium. mutus duxit vxorem post mortem patris, & nascitur ei filius. quæro an rumpatur testamẽtum. respondi, beneficia quidem principalia ipsi principes solent interpretari. verùm voluntatem principis inspicientibus[a], potest dici, eatenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius eius in eadẽ valetudine perseuerat. & vt quemadmodum iure ciuili pubertate finitur pupillare testamentum, ita princeps imitatus sit ius in eo qui propter infirmitatem non potest testari. nam & si furioso filio substituisset, diceremus desinere valere testamentum cum resipisset[b]: quia iam posset sibi testamentum facere. etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id valere dicamus. auferret[c] enim testamenti factionem[d] homini sanæ mentis. igitur etiam adgnatione sui heredis dicendum est rumpi substitutionem. quia nihil interest, alium heredem institueret ipse filius postea: an iure habere cœpit suum heredem. nec enim aut patrem aut principem de hoc casu cogitasse, verisimile est: vt eum, qui postea nasceretur, exheredaret. nec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem: vtrum in personam vnius, an complurium.

a inspicientibus potest dicere,
b resipuisset: aliàs, resipuisset: vtrumq; resipisset & resipuisset rectum est: resipuisset autem, est respuendum.
c auferretur
d factio

Species derogat generi.

1 Item quæro, si ita facta proponatur substitutio, FILIVS MEVS[e] SI INTRA DECEM ANNOS DECESSERIT, TITIVS HERES ESTO. SI INTRA QVATTVORDECIM, MAEVIVS: filiusq; octo annorum decesserit, vtrum Titius solus ex substitutione ei heres erit, an & Meuius. quia certum est, & intra decẽ & intra quattuordecim annos filium decessisse. respõdi, omne quidem spatium, quod est intra pubertatem, liberum esse patri ad substituendum filio. sed finis huius pubertas[f] est. magis autem est, in vtroque eorum tempus suum separatim seruari. nisi contraria voluntas testatoris apertè ostendatur.

e meus Mæuius. Flor. reliqr.
f pubertatis

Rupta institutione, tunc testamentum incipit à substitutione.

2 Lucius Titius, cum haberet filios in potestate, vxorem heredem scripsit, & ei substituit filios. quesitum est, an institutio vxoris nullius momenti sit, eo quòd ab eo gradu filij non essent exheredati. respondi, cum gradum, à quo filij præteriti sint, nullius esse momenti. & ideo cum Idem substituti proponantur, ex testamento eos heredes extitisse videri. scilicet quia non totum[g] testamentum infirmant filij: sed tantùm eum gradum qui ab initio non valuit. sicut responsum est, si

g in totum

à pri-

à primo sit filius præteritus, à secundo exheredatus. nihil autem interest, qua ratione secundi heredis institutio valeat. vtrum quia ab eo filius exheredatus est, an quia ipse filius substitutus est.

Qui semel est hæres, licet ei vt indigno auferatur hæreditas, vel ipso iure desinat esse hæres, vocatur ex substitutione per hæc verba, quisquis mihi hæres erit.

3 Iulius[a] Longinus pater eos quos sibi heredes instituerat, filio[b] ita substituit, quisquis sibi heres esset. vnus ex heredibus institutis, qui tacitam fidem accommodauerat, vt nō capienti partem ex eo quod acceperat daret, ad substitutionē impuberis admissus, vtrū pro ea parte pro qua scriptus fuit, veniat: an verò pro ea quam cepit, ita vt augeatur eius pars in substitutione? respondi, qui in fraudem legum fidem accommodat, adeundo heres efficitur. nec desinet heres esse, licet res, quæ *ita* relictæ sunt, auferuntur. vnde & ex secundis tabulis in tantum heres esse potest, in quātum scriptus[c] esset. satis enim punitus est in eo, in quo fecit contra leges. quinimmo etsi desineret heres esse, idem dicerem. quemadmodum intellegendum est in eo, qui cum scriptus esset heres, postquam adisset[d] hereditatem, in seruitutem redactus est, & postea libertatem[e] donatus. cui permissum est ad substitutionem venire, quæ ei in testamento fuerat relicta. licet enim hereditatem ex institutione amisit, tamen ex substitutione istam portionem, quantum[f] amisit, percepturum.

a Iulianus
b filijs
c scriptus est.
d adiit
e libertate
f quam, *vel* quantū

XLIIII. IDEM ‖libro decimo Quæstionum‖

EX pupillari testamento superius principale neque ex parte neque in totum confirmari posse, Mæcianus scripsit.

De substitutione reciproca.

XLV. IDEM ‖libro duodecimo Responsorum‖

LVcius Titius legitimum filium & alterum naturalem heres instituit. eosq; inuicem substituit. Titianus legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, post patris mortem impubes decessit superstite matre & fratre naturali, quem etiam coheredē habebat. quæro ‖an‖ hereditas eius ad Titium naturalem fratrē ex causa substitutionis pertineat, an verò ad matrem. respondi, ad primum casum non existentium heredum substitutionem de qua quæritur, pertinere: nō ad sequentem, si quis eorum postea decessisset intra pubertatem. cum in naturalis filij persona duplex substitutio locū habere non poterit[g]. & ideo ad matrē legitimi filij hereditas ab intestato pertinet[h]. 1 Paulus respondit, si omnes instituti heredes omnibus inuicem substituti essent: eius portionem, qui quibusdam defunctis postea portionem suam repudiauit, ad eum solū, qui eo tempore superuixit, ex substitutione pertinere.

g possit.
h *Hæc in vulg. abundant.* aliter, si eiusdem ætatis liberi instituti, inuicemque substituti fuissent. tunc enim altero defuncto intra pubertatē, eius successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrē eius deuoluitur: *quæ omnia temere inserta sunt contextui. August. cap. 2. lib. 3.*

Conditio si mihi hæres erit.

XLVI. IDEM ‖libro tertiodecimo Responsorum‖

PAterfamilias primis tabulis postumo herede instituto, secundis sibi vel filio, si intra pubertatem decessisset, Gaium Seium fratrem suum substituit: deinde Titium Gaio Seio: & postea sic dixit, QVOD SI GAIVS SEIVS FRATER MEVS PRIMO LOCO SVBSTITVTVS, HERES MIHI ESSET [a], TVNC TITIO FIDEICOMMISSVM RELINQVO. quæro, cum filius patri heres extiterit, eoque intra pubertatem mortuo frater testatoris ex substitutione heres sit: an fideicommissum debeatur, cum ita relictum sit, si Gaius Seius frater suus sibi heres extitisset. respondi, fratrem defuncti, qui in vtrumque casum ‖institutus vel‖ substitutus est, filio impubere defuncto, ea quæ testator reliquit, prestare debere. nec aduersari hæc verba, QVOD SI GAIVS SEIVS MIHI HERES ERIT, TVNC DARI VOLO: cum verum sit, cum & testatori [b] heredem extitisse.

a erit.

b Heres enim est hæredis, & testatoris. l. fin. C. de hæred. insti. & l. velut i. de petit. hæ. supra, tametsi hæres propriè dicatur eius, per cuius mediã personam testatoris hæres fit.

XLVII. SCAEVOLA ‖libro secundo Responsorum‖

QVi [c] habebat filium & filiam impuberes, instituto filio herede filiam exheredauit. & si filius intra pubertatẽ decessisset, filiam eidem substituit. sed filiæ, si antequam nuberet, decessisset: vxorem suam, item sororem suam substituit. quæro, cum filia impubes prior decesserit, deinde frater eius impubes: an filij hereditas ad vxorem & sororem testatoris iure substitutionis pertineat. respondi, secundum ea quæ proponerentur, non pertinere.

c Vig. ad tit. de vulga. §. sed si institu. de vulga. substit. Insti.

Quoties substitutio est plenior quàm institutio, preualet substitutio.

XLVIII. IDEM ‖libro singulari Quæstionum publicè tractatarum‖

SEruum communẽ habemus: hic heres scriptus est: & si heres non sit, Mæuius illi substitutus est. alterius iussu dominorum adiit hereditatem, alterius non. quæritur, an substituto locus sit, an non. & verius est, substituto locum esse. [1] TITIVS HERES ESTO. STICHVM MAEVIO DO LEGO. STICHVS HERES ESTO. SI STICHVS HERES NON ERIT, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO. in hac quæstione in primis quærendum est, vtrum vnus gradus sit, an duo. & an causa mutata sit substitutionis [d], an eadem permaneat. & quidem in plerisq; [e] queritur, an ipse sibi substitui possit. & respondetur, causa institutionis mutata substitui posse. igitur si Titius heres scriptus sit, & si heres non sit, idem heres iussus sit: substitutio nullius momẽti erit. sed si sub condicione quis heres scriptus sit, purè autem sub-

d institutionis,

e plerisq; casibus

substitutus est: causa immutatur. quoniam potest ex institutione defici[a] condicio, & substitutio[b] aliquid adferre. sed si exsisteret condicio, duę puræ sunt. & ideo nullius momenti erit substitutio. contra si purè quis instituatur, deinde sub condicione sibi substituatur: nihil facit substitutio condicionalis. nec mutata[c] intellegatur[d]. quippe cum & si extiterit cōdicio, duæ puræ sunt[e] institutiones. secundum hæc proposita quæstio manifestetur[f]. TITIVS HERES ESTO. STICHVM MAEVIO DO LEGO. STICHVS HERES ESTO. SI STICHVS HERES NON ERIT, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO. nos didicimus, quoniam[g] eodē testamento & legatus sit Stichus, & libertatem accepit, præualere libertatem. & si præualet libertas, non deberi legatū. & ideo iussu legatarij nō posse adire[h] hereditatem. ac per hoc verum esse, Stichum heredem non esse. & ex sequētibus verbis libertatem[i] illi competere. cum vnus gradus videtur[k]. quid ergo si nō adierit Titius? incipiet[l] substitutione Stichus liber & heres esse. porrò quamdiu non adit iussu legatarij, nec ex causa legati intellegitur legatarij esse effectus. & ideo certum est, illum heredem non esse. ac per hoc ex his verbis, SI HERES NON ERIT, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO, liber & heres existet. hoc[m] autem quod sentimus, Iulianus[n] quoq; in libris suis probat. 2 Si pupillus substitutum sibi seruum alienauerit, eumq; emptor liberum heredemq; instituerit: numquid iste in substitutione habeat substitutus[o] vniuersum? & [p] si quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, necessarius ex testamento emptoris heres exstitit. sin verò intra pubertatem decesserit, ex substitutione quidem liber & heres sit[q], & necessarius patri pupilli, emptori autem voluntarius heres exstitit[r].

a deficere
b substitutioni locum afferre.
c mutata causa
d intellegitur. intelligetur.
e sint
f manifestatur,
g quando
h adiri
i hæreditatem
k videatur.
l ex substitutione
m & hoc
n Cuius sententia repetitur l. sed si plures. §. vlt. sup. de vulg. & pup.
o statim
p vt si quidem
q fit,
r existat.

DE CONDICIONIBVS INSTITVTIONVM TIT. VII.

VLPIANVS libro quinto ad Sabinum

SVB[s] IMPOSSIBILI[t] condicione vel alio mendo[v] factam institutionem placet non vitiari.

Res mea quæ dicatur.

II. IDEM libro sexto ad Sabinum

SI testamento compræhensum sit, ILLE SERVVS SI MEVS ERIT, aut QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES ESTO: quatenus accipiatur MEVS, quæritur. & si quidem alienauit[x] in eo vsumfructum, nihilo minus ipsius est. si verò partem in eo alienauit, an deficiat condicio institutionis, quæritur. & verius est, non defecisse condicionem, nisi euidētissimis probationibus testatorem voluisse apparuerit:

s Coniunge l. 3. de cond. & demonst.
t Impossibilia cōditio vitiat cōtractus: quoniam æquum est eum, qui contraxit, sibi imputare, quòd talē conditionem ipse in contrahendo admiserit. §. si impossibilis. de inutilib. stipul. Instit. & l. nō solum: de oblig. & act. infr. Iniquissimum autē esset vitiare eam testamenta, & imputari legatario, vel hæredi, cùm impedire non potuerint, ne testator eam adijceret: sed si in ipsa institutione sit impossibilitas, nō valet testamentum. l. si Titius. infr. eod.
v modo: mendo autem, id est, vitio.
x alienauerit

pro hac condicione hæc verba inseruisse, si totus seruus in dominio eius remanserit. tunc enim parte alienata condicio deficit.

Sermo pluralis resoluitur in singularem.

Sed si duo serui ita sint heredes instituti, PRIMVS ET SECVNDVS, SI MEI ERVNT CVM MORIAR, LIBERI ET HEREDES SVNTO, & alter ex his sit alienatus: Celsus rectè putat sic accipiendum, atque si singulos separatim sub eadem condicione heredes instituisset.

III. PAVLVS libro primo ad Sabinum

SI ita heres institutus sim, si decem dedero, & accipere nolit cui dare iussus sum: pro impleta condicione[a] habetur.

a conditio

IIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum

SI qui ita sint instituti, SI SOCII VNA BONORVM MEORVM PERMANSERINT VSQVE AD ANNOS SEDECIM, HEREDES SVNTO: inutilem esse institutionem secundum verborum significationem, Marcellus ait. Iulianus autem, quoniam & ante † habitam hereditatem iniri societas potest, quasi rei futuræ, valere institutionẽ. quod est verum. Idem Iulianus scribit, eum qui ita heres institutus est, si seruum hereditarium non alienauerit, cauentem coheredi implere condicionem. ceterũ si solus heres scriptus sit, sub impossibili condicione heredem institutũ videri. quæ sententia vera est.

† aditam

V. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

SI heredi plures condiciones coniunctim datę sint, omnibus parẽdum est: quia vnius loco habentur. si[b] disiunctim sint, cuilibet.

b sed si

Impoßibilis conditio.

VI. VLPIANVS libro nono ad Sabinum

SI quis ita institutus sit, si monumẽtum post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius fecisset: cũ monumentum in triduo perfici non posit, dicendum erit condicionem euanescere, quasi impossibilem.

Conditio in fraudem legis adscripta.

VII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum

SI quis sub condicione heredes instituisset[c], si inuicem cauissent se legata eo testamẽto relicta reddituros: placet remitti eis condicionẽ. quia ad fraudem legum respicerent[d], quæ vetarent quosdam legata capere. quamquam & si cautum esset, in ipsa actione exceptione tuendus esset promissor.

c instituisset sic,

d respiceret,

De conditione iurisiurandi.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum

QVæ sub condicione iurisiurandi relinquuntur, à prætore reprobantur. prouidit enim[e] ne is, qui sub iurisiurandi condi-

e prouidit enim ei, qui

condicione quid accepit, aut [a] omittendo condicionem, perderet hereditatem legatúmve: aut cogeretur turpiter accipiendi [b] condicionem iurare. voluit ergo eum, cui sub iurisiurandi condicione quid relictum est, [c] ita capere, vt capiũt hi quibus nulla talis iurisiurandi [d] condicio inseritur. & rectè: cum enim faciles sint nonnulli hominum ad iurãdum contemptu [e] religionis, alij perquam timidi metu diuini numinis, vsque ad superstitionem: ne vel hi vel illi aut consequerentur aut perderent quod relictum est [f], prætor consultissimè interuenit. etenim potuit is qui voluit factum, quod religionis condicione adstringit, sub condicione faciendi relinquere. ita enim homines aut facientes admitterentur, aut non facientes deficerentur condicione.

1 Hoc edictum etiam ad legata pertinet, non tantùm ad heredum institutionem. In fideicommissis quoq; oportebit eos qui de fideicõmisso cognoscũt, subsequi prætoris edictum. ea propter, quia vice legatorum funguntur. Et in mortis causa donationibus dicendum est edicto [g] locum esse: si fortè quis cauerit, nisi iurasset se aliquid facturũ, restiturũ quod accepit. oportebit itaque remitti cautionem.

2 Si quis sub iurisiurandi condicione, & prætere a sub alia sit institutus: huic [h] videndum est, an remittatur condicio. & magis est, vt remitti iurisiurandi condicio debeat, licet alij cõdicioni parendum habeat. sed si sub iurisiurandi condicione sit institutus, aut si decem ‖milia‖ dederit: hoc est alternata condicione, vt aut pareat condicioni, aut iuret: aliud [i] quid videndũ, numquid remitti ei condicio non debet, quia potest alteri condicioni parendo, esse securus. sed est verius, remittendam condicionem. ne alia ratione condicio alia [k] eum vrgueat ad iusiurandum.

3 Quotiens heres iurare iubetur, daturum se aliquid vel facturum, quod non improbum est: actiones hereditarias non aliàs habebit, quàm si dederit vel fecerit id quod erat iussus iurare. Mortuo [l] autem vel manumisso Sticho viuo [m] testatore, qui ita heres institutus est, si iurasset se Stichum manumissurum: non videbitur defectus condicione ‖heres. ‖quãuis verum sit, compellendum eum manumittere, si viueret. idem est & si ita heres institutus esset quis, TITIVS HERES ESTO, ITA VT STICHVM MANVMITTAT: aut TITIO CENTVM ITA LEGO, VT STICHVM MANVMITTAT. nam mortuo Sticho, nemo dicet summouendum eum. non videtur enim defectus cõdicione, si parere condicioni non possit. implenda est enim voluntas, si potest.

4 De hoc iureiurando remittendo non est necesse adire prætorem. semel enim in perpetuum à prætore remissum est. nec per singulos remittendum. Et idcirco ex quo dies legati cesserit, remissum videtur, etiam ignorante scripto herede. ideoq; in he-

a ne aut

b accipiendo

c esset.

d iurandi

e *In hanc sententiã eleganter Plato dial. 11. de leg.*

f esset.

g edicto huic

h hîc videndum

i illud quidem *vel* aliud quidem

k altera

l *Quoties is mortuus est, in cuius persona conditio implenda est, conditio pro defecta habetur. l. in testamento ita. infrà. de conditio. & demon. nisi testator voluerit, vt, moriente ea persona, conditio pro impleta haberetur, vt hîc, & l. annua. de ann. leg. infr. & l. illis libertis. de condi. & demon. infrà. Colligitur autem ita voluisse ob conditionem eiusmodi ascriptam, quæ ferè ex sola voluntate, & potestate hæredis pendet, non autem eius, in cuius persona implenda est.*

m *Iniquum esset deficere conditionem, si, viuo testatore, mortuus esset Stichus: quia cùm posset testator mutare voluntatem quandiu viuebat, non potuit parere conditioni legatarius: quòd si mortuo testatore, cùm iã posset pareri conditioni Stichus mortuus fuerit, deficit conditio. l. vnde. §. idem Iulianus. ad l. Aquil. suprà.*

in herede [a] legatarij rectè proVatur, vt post diem legati cedentem, si decesserit legatarius, debeat heres eius actione de legato vti. quasi purè legato relicto ei cui [b] heres exstiterat [c].

a heredem
b cuius
c exstiterit

VIIII. PAVLVS ‖ libro quadragensimo quinto ad Edictum‖

CONdiciones, quæ contra bonos mores inseruntur, remittendæ sunt. veluti, si ab hostibus patrem suum non redemerit. si parentibus suis patronóve alimenta non præstiterit.

X. VLPIANVS ‖ libro octauo Disputationum‖

INstitutio talis, SI CODICILLIS SEIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO, non est inutilis in quouis herede instituto, præter filium. est enim condicionalis institutio. nec videtur hereditas codicillis data, quod interdictum est: verùm condicionalis est hæc institutio, quæ [d] testamento data esset. proinde & si ita scripserit, CVIVS NOMEN CODICILLIS SCRIPSERO, ILLE MIHI HERES ESTO: pari ratione dicendum erit institutionem valere, nullo iure impediente. Si quem ita institutum ponamus, ILLE, SI EVM CODICILLIS HEREDEM SCRIPSI, HERES ESTO: valet institutio etiam in filio qui in potestate est. cum nulla sit condicio quæ in præteritum confertur, vel quæ [e] in præsens [f]: veluti SI REX PARTORVM VIVIT. SI NAVIS IN PORTV STAT.

d quasi
e vel etiam
f *Non enim suspendunt rem ipsam, quod est proprium conditionum. l. conditio. de ver. obl. infr.*

XI. IVLIANVS ‖ libro vicesimo nono Digestorum‖

SI quis [g] testamento hoc modo scripserit, FILIVS MEVS SI TITIVM ADOPTAVERIT, HERES ESTO: SI NON ADOPTAVERIT, EXHERES ESTO: & filio parato adoptare, Titius nolit se adrogandum dare: erit filius heres, quasi expleta condicione.

g Si quis in testamento

Conditionis, si volet, vis.

XII. HERMOGENIANVS ‖ libro tertio iuris Epitomarum‖

VErba hæc, PVBLIVS MAEVIVS SI VOLET, HERES ESTO, in necessario condicionem faciunt: vt si nolit, heres non existat. ‖ nam ‖ in voluntaria heredis persona frustra adduntur. cum & si non fuerint addita, inuitus non efficitur [h] heres.

h efficiatur

XIII. IVLIANVS ‖ libro trigesimo Digestorum‖

EI qui ita hereditatem vel legatum accepit, si decem dederit: neque hereditas neque legatum aliter adquiri potest [i], quàm si post impletam condicionem id egerit scriptus heres vel legatarius, per quod hereditas aut legatum adquiri solet.

i poterit adquiri

De

De conditione improbata.

XIIII. MARCIANVS libro quarto Institutionum

CONdiciones contra edicta Imperatorum, aut cōtra leges, aut quæ legis vicem optinent, scriptæ, vel [a] quæ cōtra bonos [b] mores, vel derisoriæ sunt, aut huiusmodi quas prætores improVauerunt, pro nō scriptis habentur. & perinde ac si condicio hereditati siue legato adiecta non esset, capitur hereditas legatúmve.

a Item quæ
b Huc pertinent ea quæ de promissis non seruandis disserit M. Ci. li. 1. Off.

XV. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum

FIlius qui fuit in potestate, sub condicione scriptus heres, quam senatus aut princeps improbant [c], testamentum infirmet [d] patris, ac si condicio non esset in eius potestate. nam quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & vt generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendum est.

c improbauerunt.
d infirmat

XVI. MARCIANVS libro quarto Institutionum

SI TITIVS HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO: SI SEIVS HERES ERIT, TITIVS HERES ESTO: Iulianus inutilem esse institutionem [e] scribit, cum condicio existere non possit.

e Nam institutio eis repugnat, & testamentum hoc seipsum demolitur.

XVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum

SI plures institutiones ex eadem parte sub diuersis condicionibus fuerint: condicio quæ prior extiterit, occupaVit institutionem.

Conditio repetita.

XVIII. MARCIANVS libro septimo Institutionum

CVm seruus purè liber & heres scriptus sub condicione [f] sit, & si heres non exstiterit, legatum acceperit: in legato repetitam videri condicionem, Diuus Pius rescripsit. Hac ratione & Papinianus scribit, cum [g] auia [h] nepotem sub condicione emancipationis pro parte heredem instituit, & postea codicillis scriptis hoc amplius ei legauit, quàm quòd [i] heredē eum instituit: repetitam videri condicionem emancipationis etiam in legato, quamuis in legato nullam, vt in hereditate, substitutionem [k] fecisset.

f scriptus sit.
g Coniunge l. Auia. tit. de condit. & demonst.
h te nepotem
i quo
k mentionem

XVIIII. IDEM libro octauo Institutionum

SI ita scriptum fuerit, TITIVS HERES ESTO: SI TITIVS HERES ERIT, MAEVIVS HERES ESTO: si Titius suspectam adierit hereditatem, potest Mæuius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Con-

Conditio de non petendo in ultimis voluntatibus per acceptilationem impletur.

XX. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum.

MVlier, quæ viro suo ex dote promissam pecuniam debebat, virum hederem ita instituerat, si eam pecuniam, quã doti promisisset, neque petisset, neque exegisset: puto, si vir denuntiasset ceteris heredibus, per se non stare quo minus acceptum faceret id quod ex dote sibi deberetur: statim eum heredem futurum. quod si solus heres institutus esset in [a] tali condicione, nihilo minus puto statim eum heredem futurum. quia [b] ΑΔΥΝΑΤΟΣ condicio pro non scripta accipienda est.

a sub tali

b talis, vel quia impossibilis ad agnatos hæc conditio, &c.

1 Si quis hereditarium seruum iussus est manumittere, & heres esse: quamuis si manumiserit, nihil agat, tamen heres erit. verum est enim eum manumisisse. sed post aditionem libertas seruo data secundum voluntatem testatoris conualescit.

2 Si quis te heredem ita instituit, si se heredem instituisses, aut quid sibi legasses: nihil interest, quo gradu is à te heres institutus, vel quid ei legatũ sit: dummodo aliquo gradu id te fecisse probes.

XXI. CELSVS libro sextodecimo Digestorum.

SEruus alienus ita heres institui potest, CVM LIBER ERIT. proprius autem ita institui non potest.

XXII. GAIVS libro octauodecimo ad Edictum prouinciale.

QVia ratio suadet, eum, qui libertatem dare potest, ipsum debere aut præsenti die, aut in diem, aut sub condicione dare libertatem. nec habere facultatem, in casum à quolibet obuenientis libertatis heredem instituere.

XXIII. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

VTER EX FRATRIBVS MEIS CONSOBRINAM NOSTRAM [c] DVXERIT VXOREM, EX DODRANTE: QVI NON DVXERIT, EX QVADRANTE HERES ESTO. aut [d] nubit alteri, aut non vult nubere. consobrinam qui ex his duxit vxorem, habebit dodrantem. erit alterius quadrans. si neuter eam duxerit vxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit: ambo in partes æquales admittuntur. plerumque enim hæc condicio, SI VXOREM DVXERIT, SI DEDERIT, SI FECERIT, ita accipi oportet, quòd per eum non stet, quo minus ducat, det, aut faciat.

c meam

d & vbi alteri non vult nubere consobrina:

XXIIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

QVI EX FRATRIBVS MEIS TITIAM CONSOBRINAM VXOREM DVXERIT, EX BESSE HE-

HERES ESTO: QVI NON DVXERIT, EX TRIENTE HERES ESTO. viuo testatore consobrina defuncta, ambo ad hereditatem venientes semisses habebunt. quia verũ est eos heredes institutos: sed emolumẽto portionum euentu nuptiarum discretos.

XXV. MODESTINVS ‖libro nono Regularum‖

SVb condicione heres institutus seruus, sine iussu domini condicioni parere[a] ‖non‖ potest.

a parere

XXVI. POMPONIVS ‖libro secundo ad Quintum Mucium‖

SI pupillus sub condicione heres institutus fuerit, cõdicioni etiam sine tutoris auctoritate parere potest. idemq; ‖est‖ & si legatum ei sub condicione relictum fuerit. quia condicione expleta, pro eo est, quasi purè ei hereditas vel legatum relictum sit.

Conditio bonis moribus contraria.

XXVII. MODESTINVS libro octauo Responsorum

QVidam in suo testamento heredem scripsit sub tali condicione, si reliquias eius in mare abiciat[b]. quærebatur, cum heres institutus condicioni non paruisset, an expellẽdus est ab hereditate. Modestinus respondit, laudandus est magis quàm accusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecit: sed memoria[c] humanæ condicionis sepulturæ tradidit. sed hoc prius inspiciendũ est, ne homo, qui talem condicionem posuit, neque compos mentis esset.[d] igitur si perspicuis rationibus hæc suspicio amoueri potest, nullo modo legitimus heres de hereditate controuersiam facit scripto ‖heredi.‖ Heredi, quem testamento purè instituit, codicillis † scripsit condicionem. quæro an ei parere necesse habeat. Modestinus respõdit, hereditas codicillis[e] neque adimi potest. porrò in defectu condicionis de ademptione hereditatis cogitasse intellegetur.

b proiiciat.

c memor

d fuerit.

† adscripsit

e neque dari, neque

Quæ conditiones poßint impleri extremo vitæ momento.

XXVIII. PAPINIANVS ‖libro tertiodecimo Quæstionum‖

SI filius sub condicione heres erit, & nepotes ex eo substituantur: cum non sufficit sub qualibet condicione filium heredem institui, sed ita demum testamentum ratum est, si condicio fuit in filij potestate: consideremus, numquid intersit, quæ condicio fuerit adscripta, vtrũ quæ moriente filio impleri non potuit: veluti SI ALEXANDRIAM IERIT FILIVS, HERES ESTO: isque Romæ decesit: an verò quæ potuit etiam extremo vitæ momento impleri. veluti SI TITIO DECEM DEDERIT FILIVS[f] HERES ESTO. quæ condicio nomine filij per aliũ impleri potest. nã superior

f filius meus

quidem species condicionis admittit viuo filio nepotes ad hereditatem. qui si neminem substitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres extiterit[a]. argumentoque est quod apud Seruium quoque relatum est. quendam enim refert ita heredem institutum, si in Capitolium[b] ascenderit: quod[c] si non ascendisset, legatum ei datum. eumque antequam ascenderet, mortem obisse. de quo respondit Seruius condicionem morte defecisse. ideoque moriente eo legati diem cessisse. altera *verò* species condicionis viuo filio non admittit nepotes ad hereditatem. qui[d] substituti si non essent, intestato auo heredes existerent. neque enim filius videretur[e] obstetisse, post cuius mortem patris testamentum destituitur. quemadmodum si exheredato eodē filio, nepotes, cum filius moreretur, heredes fuissent instituti.

a existeret.
b Duar. 1. dispu. c. 15. quem vide.
c & si non
d quia si substituti
e videtur

DE IVRE DELIBERANDI
TIT. VIII.

VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum

SI[f] SERVVS fuerit heres institutus, vtique non ipsi præstituimus[g] tempus ad deliberandum: sed ei cuius seruus est. quia pro nullo isti habentur apud pretorem. itemque[h] si plurium seruus sit, vtique omnibus dominis præstituemus. Ait prætor, SI TEMPVS AD DELIBERANDVM PETET, DABO. cum dicit tempus, nec adicit diem, sine dubio ostendit esse in ius dicentis potestate, quem diem[i] præstituat.

II. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum

ITaque pauciores centum[k] dierum non sunt dandi.

III. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum

NEc non illud sciendum nonnumquam semel, nonnumquam sæpius diem ad deliberandum datum[l] esse, dum[m] prætori suadetur[n] tēpus, quod primùm aditus præstituerat, non suffecisse.

IIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum

SEd hoc impetrari non debet, nisi ex magna causa.

V. IDEM libro septuagesimo ad Edictum

ARisto scribit, non solùm creditoribus, sed & heredi instituto prætorem subuenire debere. hisque copiam instrumentorum inspiciendorū facere. vt perinde[o] instruere se possint, expediet[p], necne, agnoscere hereditatem. Si maior sit hereditas, & deliberat heres, & res sunt in hereditate, quæ ex tractu temporis deteriores fiunt: adito prætore potest is qui deliberat, sine præiudicio eas iustis pretiis vendere. qui possit

etiam

f Hæc ferè scripta sunt ex tit. de reb. auth. iud. possi.
g præstituemus
h idemque
i Hinc apparet ob varietatem iuris in tempore definiendo hoc esse permittendū arbitrio iudicis. l. 1. §. quod dicitur. de separa. infr. & l. prætor ait. de itin. actu. priua. infr. l. vlt. §. sancimus. C. de præscr. lon. temporis. & l. hoc iure. §. ductus aquæ. de aqua cotidia. & æsti. infra.
k quàm centum dies,
l dandum
m dummodo
n suadeatur
o vt proinde
p expediat.

etiam ea quæ nimium sumptuosa sint, veluti iumenta aut venalicia, item ea quæ mora deteriora fiant, vẽdere. quiq́ue preterea curaturus sit, vt æs alienum, quod sub pœna vel sub[a] pretiosis pignoribus debeatur, soluatur.

a in pretiosis

VI. GAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum prouinciale.

IGitur si quidem in hereditate sit vinum, oleum, frumentũ, numerata pecunia: inde fieri debebunt impendia. si minus, a debitoribus hereditariis exigẽda[b] pecunia. quòd si nulli sunt debitores, aut iudicem prouocent venire debent res superuacuæ.

b est pecunia.

VII. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

AIt prætor: SI PVPILLI, PVPILLAE NOMINE POSTVLAVITVR TEMPVS AD DELIBERANDVM, AN EXPEDIAT EVM HEREDITATEM RETINERE, ET HOC[c] DATVM SIT SI IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, BONA INTEREA DEMINVI[d], NISI SI CAVSA COGNITA BONI VIRI ARBITRATV, VETABO. Meritò prætor impedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tẽpus ad deliberandũ. Quid sit autẽ DEMINVI VETABO, videamus. his verbis prætor non tantùm alienationem impedit, verumetiã actiones exerceri non patitur. est enim absurdum, ei cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. & ita Labeo scribit. In causæ autem cognitione hoc vertetur, an iusta causa sit, vt deminuere prætor permittat. ergo & funeris causa deminui permittet. item eorum, quæ sine piaculo non possunt præteriri. vescendi gratia æquè deminui permittet. sed & vbi vrguet, ex aliis quoque causis permittere eum oportet. vt[e] ædificia sarciantur. ne agri inculti sint. si qua pecunia sub pœna debetur, vt restituatur. ne pignora distrahantur. ex aliis quoque iustis causis prætor aditus deminutionem permittet. neque enim sine permissu eius debet deminutio fieri.

c datum erit:
d diminui.
e puta, vt

VIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum.

SI quis suus heres posteaquam se abstinuerit, tunc petat tempus ad deliberandum: videamus an impetrare debeat. magisq́ue est, vt ex causa debeat impetrare, cum nondum bona venierint.

VIIII. PAVLVS libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

FIlius dum deliberat, alimenta habere debet ex hereditate.

X. MARCELLVS libro vicesimo octauo Digestorum.

SI plures gradus sint heredum institutorum, per singulos obseruaturum se ait prætor id quod[f] præfiniendo tempore

f de præfiniendo

 delibe-

deliberationis edicit. videlicet vt à primo quoque ad sequentem translata hereditate, quamprimum inueniat successorem qui posit defuncti creditoribus respondere.

Filius quis.

XI. IAVOLENVS ‖libro quarto ex posterioribus Labeonis‖

QVi[a] filium[b] libertinum habebat, heredem eum instituerat. deinde ita scripserat. SI MIHI FILIVS NVLLVS ERIT QVI IN SVAM TVTELAM VENIAT, TVM DAMA SERVVS LIBER ESTO. is filius pupillus libertinus erat. quærebatur si Dama liber esset. Trebatius negat: quia filij appellatione libertinus quoque contineretur. Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oportet[c]. Trebatij sententiam probo: si tamen testatorem de hoc filio locutum esse apparet.

a *Vide Alc. li. 4 parer. cap. 5.*
b *Occasione fortè l. filius. suprà eo. hic dicere voluit quis sit filius.*
c oporteret.

LIBER VICESIMVS-NONVS.

DE TESTAMENTO[d] MILITIS.

VLPIANVS ‖libro quadragensimo quinto ad Edictum‖

MILITIBVS[e] liberam testamēti factionem primus quidem Diuus Iulius[f] Cæsar concesit. sed ea concesio temporalis erat. postea verò primus Diuus Titus dedit. post hoc Domitianus. postea Diuus Nerua plenisimam indulgētiam in milites contulit. eamque & Traianus secutus est. & exinde mandatis inseri cœpit caput tale. ‖Caput ex mandatis.‖ Cum in notitiam meam prolatum[g] sit, subinde testamenta ‖à‖ commilitonibus relicta proferri, quæ posint in controuersiam deduci, si ad diligentiam legum reuocentur, & obseruantiam: secutus animi mei integritudinem erga optimos fidelisimosque commilitones, simplicitati eorū consulendū existimaui. vt quo quomodo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta quo[h] modo volent, faciant quomodo poterint. sufficiatque ad bonorū suorum diuisionem faciendam nuda voluntas testatoris. Miles autem appellatur vel à militia[i], id est duritia quam pro nobis sustinent: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: ‖aut à numero mille hominum, ducitum‖, à græco[k] verbo, tractum à tagmate. nam Græci mille[l] hominum multitudinem

d militari testamento.
e *Hæc erant in edicto perpetuo Iuliani sub titu. de bon. poss. ex testa. mil. vt et alia ferè quæ sub hoc tit. leguntur.*
f *Iustinianus tribuit hoc Augusto tit. quibus non est permissum facere testamentum. Institutionibus. Sed nihil refert, cùm & Augustus Iulius dictus sit. l. hæc lex. ad l. Iul. de adul. infrà, quod infinitis idoneorum scriptorū testimoniis alibi confirmabo.*
g perlatum
h quoquo modo
i mollitia, *vel*, malitia.
k aut à Græco verbo χίλιοι, vnde χιλιαστὴς tractū est. Nam ita Græci τάγμα, & mille hominum numerum appellant, quasi millesimū quemque dicas.
l *Eutropius li. 1. Roma. rerū, de Romulo loquēs, mille (inquit) pugnatores delegit, quos à numero milites appellauit.*

titudinem ΤΑΓΜΑ appellant: quasi millensimum quemque dictum. vnde ipsum[a] ducem ΧΙΛΙΑΡΧΟΝ appellant. Exercitus autem nomen ab exercitatione traxit.

a ipsum quoque

II. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale

DE[b] militis testamento ideo separatim proconsul edicit, quòd optimè nouit, ex constitutionibus principalibus propria atque singularia iura in testamenta[c] eorum obseruari.

b Ex tit. de bon. possess.

c testamento

Id quod ex nostra voluntate dependet, intelligimur facere omni iure quo melius facere possumus.

III. VLPIANVS libro secundo ad Sabinum

SI miles, qui destinauerat communi iure testari, ante defecerit quàm testaretur: Pomponius dubitat. sed cur non in milite diuersum probet? neque enim qui voluit iure communi testari, statim beneficio militari renuntiauit. nec credendus est quisquam genus testandi eligere ad impugnanda sua iudicia. sed magis vtroque genere voluisse propter fortuitos casus. quemadmodum plerique pagani solent, cum testamenti[d] faciunt perscripturam, adiicere, velle hoc etiam vice codicillorum valere.[e] quisquàm dixerit, si imperfectum sit testamentum, codicillos non esse? nam secundum nostram sententiam etiam Diuus Marcus rescripsit.

d testamentum

e nec quisquam

IIII. IDEM libro primo ad Sabinum

IVre[f] militari surdum & mutum testamentum facere posse[g] ante causariam missionem in numeris manentem placet.

f Cõiunge l. 5. de acquir. hared. l. 1. qui & à quib. manu.

g Non impetrata à principe venia, quod necesse erat paganis. l. si mutus. qui testa. fac. pos. suprà.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum

MIlites etiam his qui heredes[h] extiterunt, possunt substituere in his dumtaxat quæ sunt ex testamento eorum consecuti.

h hæredes eis

VI. IDEM libro quinto ad Sabinum

SI miles vnum ex fundo heredem scripserit, creditum[i] quantum ad residuum patrimonium[k] intestatus decessisse. miles enim pro parte testatus potest decedere, pro[l] parte intestatus.

i creditur

k patrimonij

l & pro

VII. IDEM libro nono ad Sabinum

QVi iure militari testatur, etsi ignorauerit pregnatem vxorem, vel non[m] fuit prægnas, hoc tamen animo fuit, vt vellet quisquis sibi nascetur,[n] exheredem esse: testamentũ non rumpitur.

m Malè Haloan. legit vel cum prægnantem scierit. August. 3. emen. c. 7.

n nasceretur.

VIII. MARCELLVS libro decimo Digestorum

IDem est & si adrogauerit filium, nepósve successerit in locum filij.

VIIII. VLPIANVS libro nono ad Sabinum

IDemque erit dicendum, & si nato filio viuo se, maluit eodem testamento durante decedere. nam videtur iure militari refecisse testamentum. vt est rescriptum[a] à Diuo Pio in eo qui cum esset paganus fecit testamentum: mox militare cœpit. nam hoc quoq; iure militari incipiet valere, si hoc maluit miles.

X. IDEM libro vndecimo ad Sabinum

FAcere[b] testamentum[c] hostium potius[d] nec iure militari potest.

XI. IDEM libro quadragensimo quinto ad Edictum

EX militari[e] delicto capite damnatis testamentum facere licet super bonis dumtaxat castrensibus. sed vtrum iure militari an iure communi, quæritur. magis autem est vt iure militari eis[f] testandum sit. nam cum ei quasi militi tribuatur ius testandi, consequẽs erit dicere, iure militari ei testandũ. quod ita intellegi oportet, si non sacramenti fides rupta sit. 1 Si miles incertus an sui iuris sit, testamentum fecerit: in ea condicione est testamentũ eius, vt valeat. nam & si incertus an pater suus viuat, testamentum fecerit: testamentum eius valebit.

2 Si filiusfamilias ignorans patrem suum decessisse, de castrensi peculio in militia testatus sit: non pertinebunt ad heredem eius patris bona: sed sola castrensia.

XII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum

MIlites enim ea dumtaxat quæ haberent[g], scriptis relinquunt.

XIII. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum

IDem est & si de testamento mutando cogitauit: non quia adimere volebat castrensia bona heredi scripto. sed quia de paternis testari volebat, & alium heredem scribere. sed[h] si iam veteranus decessit, vniuersa bona etiam paterna ad heredem pertinere castrensium, Marcellus libro † vndecimo digestorũ scribit. neque enim iam potuit de parte bonorum testari. 1 Et deportati, & ferè omnes qui testamenti factionem non habent, à milite heredes institui possunt. sed si seruum pœnæ heredem scribat, institutio non valebit. sed si mortis tempore in ciuitate inueniatur, institutio incipit conualescere, quasi nunc data hereditate. & generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, vt institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inueniatur, vt à milite institui poterit[i]. 2 Si seruum proprium, quem liberum esse credidisset, miles heredem sine libertate instituit: in ea condicione est, vt institutio non valeat. 3 Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit, eidemque & à primo

&à

---

a Huius rescripti mentio fit l.15. infrà, eo titu.

b Coniunge l. obsides. de testa.

c testamentum miles

d Malè Haloander in hostiũ potestate positus. August. 4. emen c. 10. in fin.

e De militaribus delictis diffusè Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 13

f ei testandum

g habent,

h licèt

† decimo

i potuerit,

& à secundo herede per fideicōmissum hereditatem reliquerit: quamuis & primus heres & substitutus, prius quàm adierint[a] hereditatem, mortē obierunt:[b] non debere intestati exitum facere, Imperator noster cum Diuo Seuero[c] rescripsit. sed perinde habendum est, ac si eidem seruo libertas simul & hereditas directò data esset. quæ vtraq; ad eum peruenire testatorem voluisse, negari non potest.

a adierit
b obierit:
c Vero

XIIII. MAECIANVS ‖libro quarto fideicommissorum‖

TRactabatur,[d] an tale aliquid & in paganorum testamentis indulgendum esset. & placet[e] nō sine distinctione hoc fieri. sed si quidem viuo testatore, & sciente decessissent[f], nihil noui statuendum. si autem ignorante, aut post mortem eius: omnimodo subueniendum.

d Coniunge l. si quis tutorem. 22. de testa. tutel.
e placuit
f decessisset.

XV. VLPIANVS ‖libro quadragensimo quinto ad Edictum‖

IN fraudem planè creditorum nec miles amplius quàm vnū necessarium facere poterit. 1 Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate dare potest, ita & adimere potest. deniq; si cancellauerit testamentum suum, vel inciderit: nullius erit momenti. si tamen testamentum cancellauerit, & mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. & ideo cum miles induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset: qui super ea re cogniturus erit, consideraVit quo proposito id fecerit. nam si mutatæ voluntatis eum pænituisse probabitur, renouatum[g] testamentum intellegetur. quòd si ideo, ne ea quæ scripta fuerint, legi possint: causa irriti facti iudicij potior existimabitur. 2 Testamentum ante militiam factum à milite, si in militia decesserit, iure militari valere, si militis[h] voluntas[i] contraria non sit, Diuus Pius rescripsit. 3 Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatusconsulti pœna. 4 Miles & ad tempus heredem facere potest, & alium post tempus, vel ex condicione, vel in condicionē. Item tam sibi quàm filio iure militari testamentum facere potest. & soli filio, tametsi sibi non fecerit. quod testamentum valebit, si fortè pater vel in militia vel intra annum militiæ decessit. 5 Bonorum possessionem vltra tempora edicto determinata, nec militis posse agnosci, Papinianus libro quartodecimo ‖quæstionum scribit‖. quia generalis est ista determinatio.

g reuocatum
h militis subiuncta voluntas
i Si id quod detractū vel additum est à mīlite, post militiā (tale enim aliquod nouæ voluntatis eius argumentum extare oportet. §. sed & si quis. de mi. testam. Insti.) non indicet contrariū .i. militem noluisse testamentum valere iure militari. Viglius d. § sed et si.

XVI. PAVLVS. ‖libro quadragensimo tertio ad Edictum‖

DOtalem fundum si legauerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iuliam.

XVII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale

SI certarum rerum heredes instituerit miles, veluti alium vrbanorum prædiorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum: valebit institutio. perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisset, resq; omnes suas per præceptionem cuique legando distribuisset. 1 Iulianus etiam ait, si quis alium castrensium rerum, alium ceterarum scripsisset: quasi duorum hominum duas hereditates intellegi. vt etiam in æs alienum, quod in castris cõtractum esset, solus is teneatur, qui castrensium rerum heres institutus esset. extra castra contracto ære alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. cui scilicet conueniens videtur respõdisse, vt ex quaqua causa debeatur militi, vel huic heredi, vel illi, ipso iure debeatur. Quòd si alterutra pars bonorum ære alieno, quod ex ea causa pendebit, non sufficiat: & propter hoc[a] is qui ex ea parte heres institutus est, non adierit: alterum qui adisset, compellẽdum esse aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus soluere. 2 Si eodem testamento miles eundem heredem, deinde exheredem scripserit: adempta videtur hereditas. cum in paganorum testamento sola hereditas exheredatione adimi[b] non possit. 3 Si pater à filiofamilias[c] milite ex castrensi peculio heres institutus, omissa causa testamenti aliquid ex peculio possidebit, dolóve malo fecerit, quo minus possideret: datur in eum legatorum actio. 4 Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam, & intra annum missionis moriatur: plerisque placet, in codicillis iuris ciuilis regulam spectari debere. quia non sunt à milite facti. nec ad rem pertinere, quòd testamento confirmati sunt. ideoque in his legatis, quæ testamento data sunt, legi Falcidiæ locum non esse. at in his quæ codicillis scripta sunt locum esse.

[a] hos is

[b] adimi possit: & rectè Accur. vtrãque scripturam interpretatur Aug. lib. I. emen. c. 3.

[c] & milite

XVIII. TRYPHONINVS ‖libro octauodecimo Disputationum‖

SI verò composita vtraque legata, tam quæ testamẽto quàm quæ codicillis data sunt, vltra dodrantem sint: quæritur, quatenus minuantur ea in quibus Falcidia locum habet. commodissimè autem id statuetur, vt ex vniuersitate bonorum in solidum solutis legatis quæ testamẽto miles dederat: id quod supererit, pro dodrante & quadrante diuidatur inter heredes, & eos quibus codicillis legata data sunt. Quid ergo si consumant vniuersorum bonorum quantitatem legata quæ testamento data sunt: vtrum nihil ferent hi quibus codicillis legatum est: an aliquid? & quoniam si adhuc miles hæc[d] quoque legasset, contribuebãtur omnia, & pro rata ex omnibus decedebat

[d] hoc quoque

debat ea portio, quàm amplius legauerat quàm in bonis habuerat: nunc quoq; idem fiat. deinde constituta quantitate legatorum quę codicillis data sunt, ex summa, quæ efficiebatur debita, si æquo iure omnia deberentur, quartam deducat[a] his solis, quibus codicillis legata sunt. quòd si post vtraque legata solida computata deprehenderetur quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quartæ eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

a deducere

XVIIII. VLPIANVS ||libro quarto Disputationum||

QVærebatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehendisset, fidei[b] heredis committere, vt priores tabulæ valerent: quid iuris esset. dicebam militi licet plura testamenta facere. sed siue simul[c] fecerit, siue separatim, vtiq; valebunt, si hoc specialiter expresserit. nec superius per inferius rumpetur. cum & ex parte heredem instituere possit: hoc est ex parte testato ex parte intestato decedere. quinimmo & si codicillos ante fecerat, poterit eos per testamentum sequens cauendo, in potestatem institutionis redigere, & efficere directam institutionem, quæ erat precaria. secundum hæc in proposito referebam, si hoc animo fuerit miles, vt valeret prius factum testamentum: id quod cauit, valere oportere. ac per hoc effici, vt duo testamēta sint. sed in proposito cum fide heredis committatur, vt valeat prius testamentum: apparet, eum non ipso iure valere voluisse. sed magis per fideicommissum. id est in causam fideicommissi & codicillorum vim prioris testamenti conuertisse. vtrum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est & heredis institutio: an verò legata tantùm & fideicommissa & libertates, quæritur. sed mihi videtur non solum cetera præter institutionem heredis, sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi aliud testatorē scripsisse probetur. 1 Si quis à milite heres ad tempus scriptus esset[d], & alius ex tempore: quæritur an posterior heres à priore relicta legata debet. & arbitror hunc non debere. nisi alia voluntas militis probetur.

b se fidei

c semel

d scriptus sit.

XX. IVLIANVS ||libro vicesimo septimo Digestorum||

TRibunus militum si intra dies certos, quàm successor eius in castra venerat, manens in castris codicillos fecerit, & ibi decesserit: quoniam desinit militis loco haberi postquam successor eius in castra venit: ideo communi iure ciuium Romanorum codicilli eius æstimandi sunt. 1 Cum aliquis facto testamento militare cœperit, id quoque testamentum, quod

antequam militare cœperit fecerat, aliquo casu intellegitur[a] militiæ tempore factum. veluti si tabulas inciderit, & legerit testamentum, ac rursus suo signo signauerit. amplius si & aliquid interleuerit, perduxerit, adiecerit, emendauerit. quòd si nihil horum inciderit, testamentũ eius ad priuilegia militum non pertinebit.

[a] intelligetur

XXI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum

QVod constitutum est, vt testamentum militiæ tempore factum etiam intra annum post missionem valeret, quantum ad verba eius, ad eos dumtaxat qui mitti solent, id beneficium pertinere existimauit. secundum quod neq; præfectos, neq; tribunos, aut ceteros qui successoribus acceptis militare desinunt, hoc priuilegium habituros.

XXII. MARCIANVS libro quarto Institutionum

MIles filiusfamilias si capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre suo, testamẽtum eius valet, quasi ex noua voluntate.

XXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrensi peculio

IDem & si paterfamilias miles de castrensibus rebus dumtaxat testatus adrogãdum se dederit. si verò missus iam hoc fecerat[b], non valet testamentum.

[b] fecerit.

XXIIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum

DIuus Traianus Statilio[c] Seuero ita rescripsit. Id priuilegium quod militantibus datum est, vt quoquo modo facta ab his testamenta rata sint, sic intellegi debet, vt vtiq; prius constare debeat, testamentum factum esse: quod & sine scriptura, & à non militãtibus fieri potest. si ergo miles, de cuius Vonis apud te quæritur, conuocatis ad hoc hominibus, vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet quem vellet sibi esse heredem, & cui libertatem tribuere:[d] potest videri sine scripto hoc modo esse testatus. & voluntas eius rata habenda[e] est. Ceterum si, vt plerumque sermonibus fieri solet, dixit alicui, EGO TE HEREDEM FACIO: aut, TIBI BONA MEA RELINQVO: non oportet hoc pro testamẽto obseruari. nec vllorum magis interest, quàm ipsorum quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti. alioquin non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui adfirmarent se audisse dicentem aliquem, relinquere se bona cui visum sit. & per hoc iudicia vera subuertuntur.[f]

[c] Catilio

[d] tribueret:

[e] *Quòd si ipsi testamentum scripserint in expeditione, sub ipsum tempus quo in prælio ceciderint, duobus testibus probatũ testamentum valebit: etiam si conuocati nõ fuerint. l. milites. C. de test. mil.*

[f] ...rtentur.

XXV. MARCELLVS libro singulari Responsorum

TItius[g] prius quàm tribunus legionis factus esset, testamẽtum fecit. & postea cinctus; manente eodem defunctus est.

eſt. quæro an militis teſtamentũ videatur eſſe. Marcellus reſpondit, teſtamentum quod ante tribunatum feciſſet, nihil ſi [a] poſtea ab eo factum, [b] dictum eſſe pro Varetur, quòd valere vellet: ad commune ius pertinet. conſtitutionibus enim principũ non militum teſtamenta, ſed quæ à militibus facta ſunt, confirmãtur. ſed planè feciſſe teſtamentum eum interpretandum eſt, qui ſe velle teſtamentum quod ante fecerat valere, aliquo modo declarauit.

a nisi posteà, quã... cta est Flor. cuius ...ntẽtia est, quòd ne... e facto, neque di... miles se velle te... mẽtum ante mili... n factum iure mi... ari valere indica... : idcirco iure com... uni factum videri... factum esse

XXVI. MACER ‖ libro ſecundo Militarium ‖

TEſtamenta eorum qui ignomiæ cauſa miſsi ſunt, ſtatim deſinant militari iure valere. quòd anni ſpatium teſtamentis eorum, qui honeſtam vel cauſariam miſsionem meruerũt, tribuitur. Ius teſtandi de caſtrenſi *peculio,* quod filiusfamilias militantibus conceſſum eſt, ad eos qui ignomiæ [c] cauſa miſsi ſunt non pertinet, quòd hoc præmij loco merentibus tributum eſt.

c ig...iniæ

XXVII. PAPINIANVS ‖ libro ſexto Reſponſorum ‖

CEnturio [d] ſecundo teſtamento poſtumos heredes inſtituit, neque ſubſtitutos dedit. quibus non additis ad ſuperius teſtamentum ſe redire teſtatus eſt. cetera, quę ſecundo teſtamento ſcripſit, eſſe irrita placuit: niſi nominatim ea confirmaſſet ad priorem voluntatem reuerſus.

d Coniunge l. Centurio. de vulg. ſubſti.

XXVIII. VLPIANVS ‖ libro trigenſimo ſexto ad Sabinum ‖

CVm filiusfamilias miles deceſsiſſet, filio impubere herede inſtituto, eíque ſubſtituiſſet in aui poteſtate manenti, tutoresq; dediſſet, Diui fratres reſcripſerunt, ſubſtitutionẽ quidem valere. tutoris autem dationem nõn valere: quia hereditati quidem ſuæ miles qualem vellet, ſubſtitutionem facere poteſt. verumtamen alienum ius minuere non poteſt.

XXVIIII. MARCELLVS ‖ libro decimo Digeſtorum ‖

SI à milite ſcriptus heres ſua ſponte adierit hereditatem, & rogatos totam hereditatẽ reſtituerit: ex Trebelliano tranſeunt actiones. 1 Miles teſtamento ſuo manumittendo, nihil efficit in eo cuius libertas lege Aelia Sentia, vel aliqua [e] impeditur. 2 Edictum prætoris, quo iuſiurandum heredibus inſtitutis legatariiſque remittitur, locum habet etiam in militum teſtamentis. ſicut etiam in fideicommiſsis. idemque ſi turpis eſſet condicio. 3 Patri ‖ eius, ‖ qui in emancipatione ipſe manumiſſor extitiſſet, contra tabulas teſtamenti dandam bonorum poſſeſsionem partis debitæ placet, exceptis his rebus quas in caſtris adquiſiſſet, quarum liberã teſtamenti factionem habet.

e alia impediatur

XXX.

XXX. PAVLVS libro septimo Quæstionum

IAm in bona castrensia non esse dandam contra tabulas filij militis bonorum possessionem, Diuus Pius Antoninus rescripsit.

XXXI. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum

SI miles Titio & Seio seruum legauerit, & eum Titius manumisisset deliberante Seio, moxque is legatum omisisset: liberandum fore dico. quia & si heres seruū alicui legatū interim manumisisset, deinde legatarius repudiasset: liber esset.

XXXII. MODESTINVS libro nono Regularum

SI secundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec res castrenses heredibus competunt.

XXXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de castrensi peculio

SI filiusfamilias miles fecisset testamentum more militiæ, deinde post mortem patris postumus ei nasceretur: vtique rumpitur eius testamentum. verùm si perseuerasset in ea voluntate, vt vellet adhuc illud testamentum valere: valiturum illud, quasi rursum aliud factum: si modò militaret adhuc eo tempore quo nasceretur illi postumus. sed si filiusfamilias miles fecisset testamentum, deinde postea viuo eo, & adhuc auo quoque superstite, nasceretur ei postumus: nō rumpitur eius testamentum. quia cum id quod nasceretur, in potestate eius non perueniret: non videtur suus heres adgnasci. ac ne auo quidem ipso hunc nepotem postumum, cum viuo filio nasceretur, suum heredem protinus adgnasci. & ideo nec aui testamentum rumpi: quoniam licet in potestate aui protinus esse inciperet: tamen antecederet eum filius. secundum quæ si filiusfamilias miles testamentum fecerit, & omiserit postumū per errorem, non [a] quod volebat exheredatum: deinde postumus post mortem aui, viuo adhuc filio, id est patre suo natus fuerit: omnimodo rumpet illius testamentum. sed si quidem pagano iam illo facto natus sit, nec conualescet ruptum. si verò militante adhuc natus fuerit, rumpetur. deinde si voluerit ratum illud esse pater, conualescet sic, quasi denuo factū. Sed & si viuo auo nascatur postumus, hic non rumpet continuo patris testamentum. si superuixerit post mortem aui viuo adhuc patre, rumpet: quòd nouus illi nunc primùm [b] heres adgnascitur. ita tamen, vt numquam posit duorum simul testamenta rumpere, & aui, & patris.

[a] quem non

[b] primus

XXXIIII. † PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum

† Papinianus

EIus militis, qui doloris impatientia vel tędio vitæ mori maluit, testamentum valere, vel intestati bona ab his qui lege vocan-

vocantur, vindicari, Diuus Hadrianus reſcripſit.[a] Militia miſſus intra annum teſtamentum facere cœpit, neque perficere potuit. poteſt dici, ſolutum ita eſſe teſtamentum quod in militia fecit, ſi iure militiæ fuit ſcriptum. alioquin ſi valuit iure communi, non eſſe iure reſciſſum. nec tamen circa militem eadem adhibebitur diſtinctio. nam quocumque modo teſtamentum fecerit, nouiſsima voluntate reſcindetur. quoniã voluntas quoque[b] militis teſtamenti eſt.

a Ad Pomponium Falconem. l. ſi quis filio. §. eius qui. ſuprà, de iniuſt. rup.

b quæque

XXXV. IDEM ‖libro nonodecimo Quæſtionum‖

MIles ſi teſtamentum iNperfectum relinquat, ſcriptura quæ profertur, perfecti teſtamenti poteſtatem optinet. nam militis teſtamentum ſola perficitur voluntate. quique[c] plura per dies varios ſcribit, ſæpe facere teſtamentum videtur.

c qui quà

XXXVI. IDEM ‖libro ſexto Reſponſorum‖

MIlitis codicillis ad teſtamentũ factis, etiam hereditas iure videtur dari. quare ſi partem dimidiam hereditatis codicillis dederit, teſtamento ſcriptus ex aſſe heres partem dimidiam habebit. legata autem teſtamento data communiter debentur. 1 Miles caſtrenſium bonorum & non caſtrenſium diuerſis heredibus inſtitutis, poſtea caſtrenſium bonorum alios heredes inſtituit. prioribus tabulis tantùm abſtuliſſe videtur, quantum in poſteriores contulerit. nec videtur mutare, etſi prioribus tabulis vnus heres ſcriptus fuiſſet. 2 Miles in ſupremis ordinandis ignarus vxorem eſſe prægnatem, ventris non habuit mentionem. poſt mortem patris filia nata, ruptum eſſe teſtamentũ apparuit: neque legata deberi. ſi qua verò medio tempore ſcriptus heres legata ſoluiſſet, vtilibus actionibus filiæ datis, ob improuiſum caſum eſſe reuocanda. nec inſtitutum[d], cum bonæ fidei poſſeſſor fuerit, quod inde ſeruari non[e] potuiſſet, præſtari.[f] 3 Veteranus moriens teſtamentum iure communi tempore militiæ factum, irritum eſſe voluit: & inteſtatus eſſe maluit. heredum inſtitutiones‖ ac ſubſtitutiones‖ in eodem ſtatu manſiſſe placuit. legata verò petentes exceptione doli mali ſecundum ius commune ſummoueri.[g] cuius exceptionis vires ex perſona petentis æſtimantur.‖ &‖ alioquin potior eſt in re pari cauſa poſſeſſoris. Miles iure cõmuni teſtatus, poſtea teſtamento iure militiæ ſuper bonis omnibus facto poſt annum militiæ vita deceſſerat. prioris teſtamenti, quod ruptum eſſe conſtabat, non redintegrari vires conſtitit.

d inſtitutus.
e Temere negationẽ hanc expunxit Haloan. Aug. lib. 1. emẽda. c. 2.
f præſtare. alias. præſtabit.
g ſubmoueri placuit. Rectè hoc placuit deeſt in Flor.

XXXVII. PAVLVS ‖libro ſeptimo Quæſtionum‖

SI duobus à milite liberto ſcriptis heredibus, alter omiſerit hereditatem: pro ea parte inteſtatus videbitur defunctus deceſsiſſe. quia miles & pro parte teſtari poteſt: & competit patrono ab inteſtato bonorum poſſeſsio, niſi‖ ſi‖ hæc voluntas

defun-

defuncti probata fuerit, vt omittēte altero ad alteru velle: totam redire hereditatem.

XXXVIII. IDEM ||libro octauo Quæstionum|

QVod dicitur, si miles intra annum quàm missus est decesserit, valere eius testamentum quod iure militari fecerat: verum est etiam si post annum condicio institutionis extiterit, mortuo eo intra annum. & ideo si heredi filiò substituerit, nihil interest quando filius moriatur. sufficit enim patrem intra annum obisse. Miles testamentum fecerat. deinde non ignominiæ causa missus, rursum cinctus est in alia militia. quærebatur an testamentum eius, quod in militia fecerat, valeret. quæsiBi vtrum iure militari, an communi iure testatus est.[a] & si quidem communi iure testatus est[b], nulla dubitatio est quin valeat. sed si vt miles fecisset testamētum, agitare cœpi, quando adsumptus fuisset postquam desiit in[c] numeris esse. vtrum intra annum, an post annum. cognoui intra annum eum adsumptum. ergo si cùm adhuc iure militari valeret, rursus eodē iure posset testari: numquid etiam post annum eo mortuo valeat testamentum? me mouebat, quòd alia militia est posterior. sed humanius est dicere, valere testamentum: quasi coniuncto munere militiæ. non loquor de eo qui voluit valere testamentum etiam adsumptus. hic enim quasi in militia sequēti fecit testamentum, exemplo eius qui paganus fecit, deinde militare cœpit.

1

a esset.
b esset,
c Falsò in quibusdã legitur immunis

XXXVIIII. IDEM ||libro nono Quæstionum|

SI filiusfamilias miles captus, apud hostes decesserit: dicemus legem Corneliam etiam ad eius testamentum pertinere. sed quæramus, si pater eius prius in ciuitate decesserit, relicto nepote ex filio: an similiter testamentum patris rumpatur. & dicendum est non rumpi testamentum. quia ex eo tempore quo captus est, videtur decessisse.

XL. IDEM ||libro vndecimo Responsorum|

LVcius Titius miles notario[d] ||suo|| testamentum scribendum notis dictauit, & antequam litteris præscriberetur,[e] vita defunctus est. quæro an hæc dictatio valere possit. respondi, militibus quoquo modo velint, & quo modo possunt, testamentum facere concessum esse. ita tamen, vt hoc ita subsecutum esse legitimis proVationibus ostendatur. Idem respondit, ex testamento eius qui iure militari testatus esset, seruum, qui licet sub condicione legatum meruit, etiam libertatem posse sibi vindicare. Idem[f] ||respondit||, Lucius Titius miles testamentum ita fecit, PAMPHILA SERVA MEA EX ASSE MIHI HERES ESTO. alio deinde capite Sempronio commilitoni suo eandem Pamphilam reliquit. cuius fidei commisit, vt ea Manumitteret. quæro, an heres esset Pamphila,

1

2

d Notarius, seruus erat, qui notis scribebat: quæ sint autem notæ, explicat Plutar. in Catone.
e perscriberetur,
f Item

phila, atque si directò accepisset libertatem. respondi intellegendum militem, qui ancillam suam heredem instituerat, ignorasse, posse ex ea institutione etiam libertatem ei competere. & ideo sine causa postea à commilitone petisse, vt eandē manumitteret. cum [a] ex priore scriptura libera & heres effecta est, postea nullo præiudicio voluntati facto frustra legata est.

a igitur cùm

XLI. TRYPHONINVS libro octauo decimo Disputationum

MIles ita heredem scribere potest, QVOAD VIVIT TITIVS, HERES ESTO. POST MORTEM EIVS SEPTICIVS. sed si ita scripserit, TITIVS VSQVE AD ANNOS DECEM HERES ESTO, nemine substituto: intestati causa post decem annos locum habebit. & quia diximus ex certo tempore, & vsque ad certū tempus [b] milites posse instituere heredem: his consequens est, vt antequam dies veniat, quo admittatur institutus, intestati hereditas deferatur. & quod in bonorū portione ei licet, hoc etiā in temporis spatio, licet non modicū sit, ex eodem priuilegio cōpetat. 1 Mulier, in qua [c] turpis suspicio cadere potest, nec ex testamēto militis aliquid capere potest, vt Diuus Hadrianus rescripsit. nec 2 tutorem ei qui in aliena est potestate, miles dare potest. Si miles exheredauerit filium, vel sciens eum filium suum esse, silentio præterierit: an legatum à substituto eius [d] dare possit, quæsitum est. dixi non posse: licet ampla legata reliquerit. [e] 3 Exheredato miles & emācipato filio substituere potest. verū hoc ius in his exercebitur, quæ ab ipso ad eum cui substituit peruenerint. non etiam in his, si quæ habuerit, vel postea adquæsierit. nam & si filio suo, viuo adhuc auo, substituit: post adquisitam ei aui hereditatem nemo diceret ad substitutum pertinere. 4 Si militis adita non fuerit hereditas, an substitutio quam pupillo fecit valeat, quæritur. & cōsequens erit hoc dicere. quia permittitur militem [f] filio facere testamentum, quamuis sibi non fecerit.

b Militare priuilegium est: nam pag. vnā hoc non possunt. supra de hære. insti. l. hæres redituas ex die.

c quam

d ei dari

e Vigl. ad tit. de pupill. substi. §. non solū ita legē interpunxit, legata reliquerit exheredato. Miles & quomodo non pugnabit cū §. non solū. de pup. sub. Instit. in quo agitur de filijs qui in potestate remanserunt:: tu tamen vide.

f militi

XLII. VLPIANVS libro quadragensimo quinto ad Edictum

EX eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est: ante non. proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti [g] tirones sint, & publicis expensis iter faciunt, nōdum milites sunt. debent enim in numeros referri.

g lecti vel tirones

XLIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum

FIliusfamilias equestri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, cingi confestim iussus, testamentum de ca-

de castrensi [a] * peculio * facere potest.

XLIIII. VLPIANVS ‖libro quadragensimo quinto ad Edictum‖

REscripta principum ostendunt omnes omnino, qui eius sunt gradus, vt iure militari testari non posint, si in hostico depræhendantur, & illic decedant: quomodo velint, & quomodo posint, testari. siue præses sit prouinciæ, siue quis alius qui iure militari testari non potest.

[a] Nota hic licere filiofa milias de castrensi peculio testari, iure verò militari necne, non exprimitur. Vigl. ad. §. sed & si. de test. mil. Instit.

DE ADQVIRENDA VEL OMITTENDA HEREDITATE

TIT. II.

PAVLVS ‖libro secundo ad Sabinum‖

QVI TOTAM hereditatē adquirere potest, is pro parte eam scindendo adire non potest.

II. VLPIANVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

SEd & si quis ex pluribus partibus in eiusdem hereditatē institutus sit, non potest quasdam partes repudiare, quasdam agnoscere.

III. IDEM ‖libro sexto ad Sabinum‖

QVamdiu prior heres institutus hereditatem adire potest, substitutus non potest.

IIII. IDEM ‖ libro tertio ad Sabinum‖

NOlle adire hereditatem non videtur, qui non potest adire.

V. IDEM ‖libro primo ad Sabinum‖

MVtum [b], necnon surdum, etiam ita natos, pro herede gerere, & obligari hereditati posse constat. Eum, cui lege bonis interdicitur, * heredem * institutum posse adire hereditatem constat.

[b] Coniunge l. 4. de testam. mil. l. 1. qui à qui. manu.

De filiofamilias adeunte.

VI. IDEM libro sexto ad Sabinum

QVi [c] in aliena est potestate, non potest inuitum hereditati obligare eum in cuius est potestate: ne æri alieno pater obligaretur [d]. sed in bonorum possessione placuit ratam haberi posse eam, quam citra voluntatem adgnouit is qui potestati subiectus est. sed & si legitima hereditas filio delata sit ex senatusconsulto Orfitiano matris, idem erit probandum.

1 Sed & si non adierit filius, diu tamen possedit pater hereditatem: credendus est [e] admisisse hereditatem, vt Diuus Pius & Imperator noster rescripserunt. 2 Si is qui putabat se filiumfamilias, patris iussu adierit: eum neque sibi neque ei qui iussit, quæsisse hereditatem constat. quamquam is, quem pater iussit adire, & decessit, si adierit iā mortuo patre, obliget se he-

[c] Alci. lib. 4. pa. rad. c. 2.

[d] obligetur

[e] vterque adiisse

se hereditati: vt Iulianus libro trigensimo[a] primo digestorum scripsit. nam[b] eum qui dubitat vtrum filiusfamilias, an paterfamilias morte patris factus sit, posse adire hereditatē magis admittit. 3 Interdum filiifamilias & sine aditione adquirent hereditatem his in quorum sunt potestate. vtputa si nepos ex filio exheredato heres sit institutus. patrem enim suū sine aditione faciet heredem, & quidem necessarium. Sed si quis heres institutus adoptetur à filio exheredato, necessariū eum non facit. sed iuberi debet, vt adeat: quoniam mortis tempore in potestate non fuerit. nam per eum quis existere necessarius non potest, qui ipse non esset exstaturus.

a libro tricesimo
b nam & eum

De metu.

4 Celsus libro quintodecimo digestorum scripsit, eum, qui metu verborū[c], vel aliquo timore coactus fallens[d] adierit hereditatem, siue liber sit, heredem non fieri placet: siue seruus sit, dominum heredem non facere.

c verberum.
d Id est, clanculum: pro eo positum est, quod Græci dicunt λανθανόμενος.

De substitutione vulgari.

VII. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SI quis filiumfamilias heredem instituerit, & ita scripserit, SI MIHI TITIVS ISTE FILIVSFAMILIAS HERES NON ERIT, SEMPRONIVS HERES ESTO: filio adeunte iussu patris, substitutus excluditur.

De abstentione hæreditatis.

1 Si filius prius quàm sciret se necessarium extitisse patri heredem, decesserit relicto filio necessario: permittendum est nepoti abstinere se aui hereditate. quia & patri eius idem tribueretur. 2 In omni successione qui ei[e] heres extitit qui Titio heres fuit, Titio quoque heres videtur esse: nec potest Titij omittere hereditatem.

e eius

Qui possint adire.

VIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

MOre nostræ ciuitatis neque pupillus neque pupilla sine tutoris auctoritate obligari possunt. hereditas autē quin obliget nos æri alieno, etiam si non sit soluendo, plus quàm manifestum est. de ea autem hereditate loquimur, in qua non succedunt huiusmodi personæ quasi necessariæ. 1 Impubes qui in alterius potestate est, si iussu eius adierit hereditatem: licet consilij capax non fuerit, ei adquirit hereditatem.

VIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

PVpillus[f] si fari possit, licet[g] huius ætatis sit, vt causam adquirendæ hereditatis non intellegat: quamuis non videatur scire huiusmodi ætatis puer: neque enim scire, neque decernere talis ætas potest, non magis quàm furiosus: tamē cum tutoris auctoritate hereditatem adquirere potest. hoc enim fauorabiliter eis præstatur.

f Coniunge l. 5. de reg. iur.
g huius tamen

X. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum

SI ex asse heres destinauerit partem habere hereditatis, videtur in assem pro herede gessisse.

XI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

IMpuberibus liberis omnimodo abstinendi potestas fit. puberibus autem ita, si se[a] non immiscuerint.

De suo hærede.

XII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum

EI qui[b] se non miscuit hereditati paternæ, siue maior sit siue minor, non esse[c] necesse prætorem adire. sed sufficit se non miscuisse hereditati. & est in semenstribus Viuiis[d] Soteri & Victorino rescriptum, non esse necesse pupillis in integrum restitui ex auito contractu, quorum pater constituerat non adgnoscere hereditatem, neque quicquam amouerat, vel pro herede gesserat.

De repudiatione.

XIII. IDEM libro septimo ad Sabinum

IS qui heres institutus est, vel is cui legitima hereditas delata est, repudiatione hereditatem amittit. hoc ita verum est, si in ea causa erat hereditas, vt & adiri posset. ceterum heres institutus sub condicione, si ante condicionem existentem repudiauit, nihil egit, qualisqualis fuit condicio. etsi in arbitriū collata est. 1 Si quis dubitet, viuat testator, necne: repudiādo nihil agit. substitutus quoque similiter, si ante repudiat quàm heres institutus decernat de hereditate: nihil valebit repudiatio. 2 Neque filiusfamilias repudiando sine patre, neque pater sine filio alteri nocet. vtrique autem possunt repudiare.

XIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

IDem est etiam si legitima hereditas filiis obuenit.

XV. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum

IS qui putat se necessarium, cum sit voluntarius: non poterit repudiare. nam plus est in opinione, quàm in veritate.

XVI. IDEM libro vicensimo quarto ad Edictum

ET è contrario, qui se putat necessarium, volūtarius existere non potest.

XVII. IDEM libro septimo ad Sabinum

NEc is, qui non valere testamentum, aut falsum esse putat, repudiare potest. Sed si certum sit, falsum non esse quod falsum dicitur: sicut adeundo adquirit, ita & repudiādo amittit hereditatem. 1 Heres institutus, idemque legitimus, si quasi institutus repudiauerit: quasi legitimus non amittit hereditatem. sed si quasi legitimus repudiauit, si quidem scit se heredem institutum, credendus[e] est vtrumque repudiasse. si ignorat, ad neutrū ei repudiatio nocebit. neque ad testamentariam,

a se bonis non miscuerint.

b Sumpta est hæc lex ex interpretatione ad edic. de minor. vt ex inscriptione apparet.

c non est

d Sunt qui ita legunt, iuris Victorino, alij diui Seueri & Victorini.

e credendum est

tariam, quoniam hanc non repudiauit: neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata.

XVIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

IS potest[a] repudiare, qui & adquirere potest.

XVIIII. IDEM libro quinquagensimo nono ad Edictum

QVi[b] hereditatem adire, vel bonorum possessionem petere volet: certus esse debet defunctum esse testatorem.

Quid sit pro hærede gerere.

XX. VLPIANVS libro sexagensimo primo ad Edictum

PRo[c] herede gerere videtur is qui aliquid facit quasi heres. & generaliter Iulianus scribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quasi heres gerit. pro herede autem gerere, non esse facti[d] quàm animi. nam hoc animo esse debet, vt velit esse heres. ceterum si quid pietatis causa fecit, si quid custodiæ causa fecit, si quid quasi nõ heres egit, sed quasi alio iure dominus: apparet, non videri pro herede gessisse. & ideo solent testari liberi qui necessarij existunt, non animo heredis se gerere quæ gerunt: sed aut pietatis, aut custodiæ causa, aut pro suo. vtputa patrem sepeliuit, vel iusta[e] ei fecit. si animo heredis, pro herede gessit. enimuero si pietatis causa hoc fecit, non videtur pro herede gessisse. Seruos hereditarios pauit, iumenta[f] aut pauit aut distraxit, si hoc vt heres gessit, pro herede. aut[g] si non vt heres, sed vt custodiat, aut[h] putauit sua, aut dum deliberat, quid fecit, consulens vt saluæ sint res hereditariæ, si fortè ei non placuerit pro herede gerere: apparet non videri pro herede gessisse. proinde & si fundos aut ædes locauit, vel fulsit, vel si quid aliud fecit, non hoc animo, quasi pro herede gereret: sed[i] dum ei qui substitutus est, vel ab intestato heres exstaturus, prospicit: aut res tempore perituras distraxit: in ea causa est, vt pro herede non gesserit, quia non hoc animo fuerit. 1 Si quid tamen quasi heres petit, sed ex his quę ad heredem extraneum non transeunt: videamus, an oneribus se inmerserit[k] hereditariis. vtputa à liberto parentis operas petit:[l] has heres extraneus petere non potuit.[m] hic tamen petendo consequi potest. & constat pro herede eum non gessisse: cum petitio earum etiam creditoribus competat, & maximè futurarum. sed & qui in sepulchrũ hereditarium mortuum intulit, obligari paternis creditoribus non est existimandus, vt Papinianus ait. quę sententia humanior est, licet Iulianus contra scripserit. 2 Papinianus scribit, filium heredem institutum, qui se bonis paternis abstinuit, vulgò putare quosdã, si à statulibero pecuniã accepit, à creditoribus conueniendũ: siue nummi peculiares fuerint, siue non fuerint. quia ex defuncti voluntate accipitur, quod condi-

a Coniunge l. 7. de leg. 1.

b Ex tit. de reb. autho. iud. possi.

c Ex tit. de reb. autho. iud. possi.

d Haloãder cùm non animaduertisset hãc phrasim vsitatã esse iurisconsultis, legit tam facti. August. libr. 4. emend. c. 3.

e Id est, funerandi officiũ impleuit: sic locutus est l. 2. de in ius voc. ignari linguæ latinæ homines legerunt hic busta.

f iumenta hæreditaria

g at si non

h aut quia

i sed & dum

k immiscuerit

l petit officiales, quas

m poterat.

condicionis implendæ causa datur. Iulianus autem, & si non abstinuit, idem existimauit. Ita demum autem pro herede gessisse ait Papinianus, si solus heres sit. ceterum si coheredem habeat, & coheres adiit: non est cogendus, inquit, is qui accepit à statulibero, actiones creditorum suscipere. nam cum se filius abstinet, idem debebit consequi iure prætorio, quod emancipatus consequitur, qui hereditatem repudiauit. quo facto statuliber filio nominatim pecuniam dare iussus, potuisset non[a] heredi dando ad libertatē peruenire. itaque tunc pro herede geri dicendum esse ait, quotiens accipit quod citra nomen & ius heredis accipere non poterat. Si sepulchri[b] violati filius aget, quamuis hereditarij: quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis inmiscere. hæc[c] enim actio pœnam & vindictam, quàm rei[d] persecutionem continet.

a & non

b Hoc quoque ex Papiniano est. l. quæsitū. infrà, de sepul. viol.

c Pœnam violati sepulchri à Solone impositā refert Cic. lib. 2 de legibus.

d Id est potiùs quàm rei persecutionē. aut, non rei persecutionē. eadem phrasis est initio huius legis.

XXI. IDEM libro septimo ad Sabinum

SI quis extraneus rem hereditariam quasi subripiens vel expilans tenet, non pro herede gerit. nam admissum contrariam voluntatem declarat. Interdum autem animus solus eum obstringet hereditati. vtputa si re non hereditaria quasi heres vsus sit. sed ita demum pro herede gerendo adquiret hereditatem, si iam sit ei delata. ceterum ex quibus causis repudiantem nihil agere diximus, ex isdem causis nec pro herede gerendo quicquam[e] agere sciendum est. Si quis partem ex qua institutus est ignorauit, Iulianus scribit nihil ei nocere, quominus pro herede gereret.[f] quod & Cassius probat, si condicionem, sub qua heres institutus est, non ignorat. si tamen extitit condicio, sub qua [substitutus] [g] est. Quid tamen si ignorat condicionem extitisse? puto *posse* adire hereditatē. quemadmodum si ignoret, an coheredis, cui substitutus est, repudiatione portio ei delata sit.

e quidquam agere. Sciendum est (vt Iulianus ait) si quis partem, &c.

f gerat.

g institutus

XXII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

SI is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defunctum seruum suum esse, & quasi peculium eius nactus sit: placet non obligari eum hereditati. Idem ergo dicemus, vt ait Pomponius, si quasi libertini[h] sui, cum ingenuus esset, bona eius occupauit. nam vt quis pro herede gerendo obstringat se hereditati, scire debet qua ex causa hereditas ad eum pertineat. veluti adgnatus proximus iusto testamento scriptus heres, antequam tabulæ proferantur, cum existimaret intestato[i] patremfamilias mortuum, quamuis omnia pro domino fecerit, heres tamen non erit. Et idem iuris erit, si non iusto testamento scriptus heres, prolatis tabulis, cum putaret iustum esse: quamuis omnia pro domino administrauerit, hereditatem tamen non adquiret.

h liberti

i ab intestato

XXIII.

XXIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

IN repudianda hereditate vel legato, certus esse debet de suo iure is qui repudiat.

XXIIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum

FVit[a] quæstionis, an pro herede gerere videatur, qui pretiũ hereditatis omittendæ causa capit. & optinuit, hunc pro herede quidem non gerere, qui ideo accepit, ne heres sit: in edictum tamen pretoris incidere. siue igitur à substituto non heres accepit, siue à legitimo: mortis causa accepisse videtur. Idémque Erit,[b] & si non accepit: sed promissa sit ei pecunia. nam & stipulando mortis causa capit.

De hereditate adita à seruo aut filiofamilias.

XXV. IDEM libro octauo ad Sabinum

SI quis mihi bona fide seruitat seruus alienus iussu meo hereditatem adeundo nihil promouebit: nec adquiret mihi. 1 nec fructuarius quidem seruus. Seruus municipũ[c] vel collegij vel decuriæ heres institutus, manumissus, vel alienatus adibit hereditatem. Si fisci seruus sit, iussu procuratoris Cæ-2 saris adibit hereditatem, vt est sæpe rescriptum. Si quis planè seruus pœnæ[d] fuerit effectus, ad gladiũ vel ad Vestias vel in metallum damnatus: si fuerit heres institutus, pro non scripto hoc[e] habebitur. idque Diuus Pius rescripsit.

De iussu paterno.

3 Iussum[f] eius, qui in potestate habet, non est simile[g] tutoris auctoritati, quæ interponitur perfecto negotio. sed præcedere debet, vt Gaius Cassius libro[h] secundo iuris ciuilis scribit. & putat vel per internuntium fieri posse, vel per epistulã. Sed vtrum generaliter QVAECVMQVE TIBI HEREDITAS FVERIT DELATA, an specialiter? & magis placet, vt Gaius Cassius scribit, specialiter debere mandare.[i] An[k] nominatim de viui hereditate mandari posit, quæritur. sed ego non puto recipiendum, vt de viui hereditate mandetur. Planè si rumor fuit Lucium Titium decessisse, poterit ei mandare,[l] vt si scripsit eum,[m] adeat. aut si clusæ[n] adhuc tabulæ sunt, 4 & sit incertum an filius scriptus sit heres. Sed quid si mandauit vt hereditatem colligat: an videtur mandasse vt adeat? quid si vt petat bonorum possessionem? aut vt rem hereditariam distrahat? aut quid si petitam bonorum possessioné ratam habuit, mox filius adeat hereditatem? vel quid si pro herede gerere mãdauit, filius adiit hereditatem? an iussu videatur adisse, dubitari potest. immo verius est, ex his omnibus 5 aditioné esse introducendam. Pater filio ita scripsit, SCIO FILI, QVOD PRO TVA PRVDENTIA INVIGILABIS HEREDITATI DELATAE TIBI[o] LVCII TITII. puto iussu patris adisse. quid si mandauit, SI EXPE-

a Coniunge l. 2. § quis omissa causa testa. & l. qui pretiũ de mortis causa don. & l. 6. de reg. iur. in fine.
b Idem iuris erit.
c municipij.
d De seruis pœnæ Cælius Rhodig. lib. 13 lect. antiq. cap. 53.
e hic habebitur.
f Iussus
g similis
h libro septimo
i mandari.
k Sed an
l mandari,
m eum hæredem
n clusæ
o à Lucio Titio

DIT ADIRE, ADITO? SI PVTAS EXPEDIRE, ADIRE ADITO? erit iussu aditum. Si coram Titio iussit adire, si[a] arbitrio Lucij Titij: rectè puto iussisse. Sed si mandauit quasi ex asse instituto, & inueniatur ex parte: non puto ex iussu adisse. quòd si ex parte iussit, potest ex asse adire. aliter atque si mandauit quasi ab intestato, & ex testamento adiit. nam non puto quicquam egisse. at si ex testamento mandauit, poterit & ab intestato: quoniā non fecit deteriorem condicionem patris. Idemque & si quasi instituto præcepit, & inueniatur substitutus, vel contra. sed si mandauit vt patris adiret, sit autē & impuberi substitutus: non sufficit iussum.[b] planè si sic mandauit, si qua ex testamento Lucij Titij deferatur hereditas: potest defendi iussu adisse. Sed si posteaquam iussit,[c] pænitentiam egit prius quàm adiret: nihil agit adeundo. Item si se adrogandum dederit prius quàm filius adiret, non est adquisita hereditas.

a scilicet

b iussus.

c iussus sit.

XXVI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

SI ego & seruus meus, vel filius heres institutus sit:[d] si iussero filio vel seruo[e] adire, statim & ex mea institutione me heredem esse Pomponius scribit. idem & Marcellus probat & Iulianus.

d sim:

e seruo meo

XXVII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

NEminem pro herede gerere posse viuo eo cuius in bonis gerendum sit, Labeo ait.

XXVIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum

ARisto existimat, prætorem aditum facultatem facere debere heredi, rationes defuncti ab eo petere, penes quem depositæ sunt, deliberanti de adeunda hereditate.

XXVIIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

QVi heres institutus prohibeatur ab eo, qui vna institutus iam hereditatem adiit, tabulas, litteras, rationes inspicere mortui, vnde scire posset an sibi adeunda esset hereditas, non videtur pro herede gerere.

De iussu paterno.

XXX. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum

CVm quidam legationis causa absens filium heredem institutum non potuisset iubere adire in prouincia agentē,[f] Diuus Pius rescripsit cōsulibus, subuenire ei oportere mortuo filio: eo quòd reipublicæ causa aberat. Quod dicitur, PROXIMVS A FILIO POSTVMO HERES, DVM MVLIER PRAEGNAS EST, AVT PVTATVR ESSE, ADIRE HEREDITATEM NON POTEST: SED SI SCIT NON ESSE PRAEGNATEM, POTEST:[g] accipe proximus à ventre qui suum heredem pariturus est.[h] 1

f agente

g potest accipere. Rectior est Flor. verba enim hæc accipe proximus &c. interpretatio sunt iuris consulti. Itaque maiusculis literis scribi non debent.

h esset:

‖Et‖nō solùm ad testatos hæc verba, verùm ad intestatos quoque pertinent. & in eo ventre idem accipias, qui legitimum vel consanguineum pariturus est. quoniam mortis tempore qui in vtero est, quantum ad moram faciendam inferioribus, & sibi locum faciendum si fuerit editus, pro iam nato habetur. ‖Idemq; & per bonorum possessionem edictalem.‖ denique[a] prætor ventrem mittit in possessionem. siue igitur putem prægnatem, siue sit re vera prægnas, quæ eum paritura est qui suus heres futurus[b] est: adire hereditatem non possum. quoniam[c] in eo est, vt rumpatur testamentū, nisi si proponas ventrem institutum vel exheredatum.

a Denique, & per bonorum possessionem talem prætor ventrem mittit in possessionem.
b futurus esset
c & in eo

An ob partum nasciturum impediatur aditio.

2 Quod dicitur SI PVTETVR ESSE PRAEGNAS: sic accipiendum‖est, ‖si dicat se prægnatem. quid ergo si ipsa non dicat, sed neget: alij dicant prægnatem esse? adhuc adiri hereditas non potest, finge obstetrices dicere. quid[d] si ipse putat solus? si[e] iusta ratione ductus, non potest adire. si secundū multorum opinionem, potest. quid ergo si prægnas fuit, cum putaret heres non esse prægnatem, & adiit: mox abortū factum est? procul dubio nihil egerit.[f] Totiens igitur ei sua præsumptio proficit, quotiens concurrit cum veritate. sed & si ipsa mulier heres instituta sit, quæ se prægnatem fingit, adeundo adquiret hereditatem. per contrarium non adquiret, si se putet prægnatem, cum non sit.

d quòd
e licèt
f agat.

3 Suum heredem certum est ex asse heredem esse, etsi putat esse prægnatem mulierem quæ non est prægnas. Quid si vnum in vtero habeat, an ex parte dimidia sit heres? siue institutum postumum proponas, siue intestatum patrem decessisse. quod & Sextum [Proponium] opinatum Tertyllianus libro quarto quæstionum refert. putasse[g] enim, sicuti ‖cum‖ vacuo vtero suus ex asse heres est, ita & cum vnum gerit, nec per naturam humanæ condicionis alium partum formare potest, quod quidem post certum tempus conceptionis eueniet: ex parte dimidia & ignorantem fore heredem. nō ex quarta, vt Iulianus putat.

g putat

4 Scientia autem vel opinio, si filiusfamilias vel seruus instituti sunt, vtrū ipsorum, an domini vel patris accipienda sit? finge patrem putasse prægnatem, filium certum esse finge, & sic adire: an adquirat hereditatem? puto adquirere. sed contra, non adquirere.

5 Si certus sum non esse falsum testamentum, vel irritum, vel ruptum, licet dicatur esse, possum adire hereditatem.

Ius accrescendi.

XXXI. PAVLVS ‖libro secundo ad Sabinum‖

HEredi cum postumo instituto reliquæ partes adcrescunt quæ postumo datæ sunt, si certum sit nō esse prægnatem, licet heres ignoret.

An ignorantia, vel dubitatio impediat aditionem.

XXXII. VLPIANVS ||libro octauo ad Sabinum||

HEres institutus si putet testatorem viuere, quamuis iam defunctus sit: adire hereditatem non potest. sed & si scit se heredem institutũ, sed vtrum purè an sub condicione ignoret: non poterit adire hereditatem, licet purè heres institutus sit. &[a] sub condicione, licet[b] paruerit condicioni. Sed & si de condicione testatoris incertus sit, paterfamilias an filiusfamilias sit: non poterit adire hereditatem, etsi eius condicionis sit in veritate[c] vt testari poterit.

a vel sub
b & paruerit
c vt in veritate: hæc transpositio nihil immutat sententiam.

XXXIII. PAVLVS ||libro duodecimo ad Plautium||

QVod si dubitet, apud hostes decessit an ciuis Romanus: quoniam vtroq; casu est ius adeundi, & in re est vt possit adire: dicendum est posse adire.

XXXIIII. VLPIANVS ||libro octauo ad Sabinum||

SEd ||et|| si de sua condicione quis dubitet, an filiusfamilias sit: posse eum adquirere hereditatem iam dictum est. Cur autem, si suam ignoret condicionem, adire potest: si testatoris, non potest? illa ratio est, quòd qui condicionẽ testatoris ignorat, an valeat testamentum dubitat. qui de[d] sua, de testamento certus est. Sed & si cum esset purè institutus, putauit[e] sub condicione, & impleta condicione quam iniectam putauit adiit: an possit adquirere hereditatem? consequens est dicere, posse eum adire. maximè cum hæc suspicio nihil ei offuerit, nec periculum adtulerit. Facilius quis admittet, si quis purè institutus putabit se sub condicione institutũ, condicionemq; impletam, quam in euentum putabat. nam in nullo hæc suspicio offuit.

d qui suam, vel qui de sua quidem,
e putat

Ius accrescendi.

XXXV. IDEM ||libro nono ad Sabinum||

SI quis heres institutus ex parte, mox Titio substitutus, antequam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas, pro herede gesserit: erit heres ex causa quoq; substitutionis. quoniam inuito quoq; ei adcrescit portio. idem dico, & si filiusfamilias vel seruus iussu domini vel patris adierint hereditatẽ, mox emancipatus vel manumissus ex causa substitutionis adeant.[f] erunt namque heredes. sunt enim appẽdices præcedentis institutionis.[g] Si exclusus per condicionem sibi datam pater filium iussit adire, dicendũ erit, eum non quæsisse suam portionem. Sed si ex duobus filiis vnum iusserit, debebit & alium filium iubere adire.

f adeat.
g Huc pertinet exemplum, quod diffusè tractat M. Cic. lib. 2. de Inuen. Rhet. vbi constitutionem negotialem explicat.

XXXVI. POMPONIVS ||libro tertio ad Sabinum||

SI ex sua parte dominus vel pater adierit: necessarium est iussum, vt filius vel seruus coheredes adeant.

XXXVII. IDEM ‖libro quinto ad Sabinum‖

HEres in omne ius mortui, non tantùm singularum rerum dominium succedit. cum & ea quæ in nominibus sint, ad heredem transeant.

XXXVIII. VLPIANVS ‖libro quadragensimo tertio ad Edictum‖

SI duo sint necessarij[a] heredes, quorum alter se abstinuit, alter posteaquam prior abstinuit immiscuit se: dicendum est, hunc non posse recusare quo minus tota onera hereditaria subeat. qui enim scit aut scire potuit, illo abstinente se oneribus fore implicitum, ea condicione adire videtur.

XXXVIIII. IDEM ‖libro quadragensimo sexto ad Edictum‖

QVamdiu[b] potest ex testamento adiri hereditas, ab intestato non defertur.

XL. IDEM ‖libro quarto Disputationum‖

QVæsitum est, an licet quis paternæ hereditatis nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat, vel faciat: an creditoribus paternis cogatur respondere. vtputa si impuberi fuerit substitutus. in qua specie Iulianus libro[c] vicensimo sexto digestorum scripsit, incidere eum in edictum, si se immiscuerit impuberis hereditati. nam qui iudiciũ parentis oppugnauerit, non[d] debet ex eadem hereditate quicquam consequi. Sed Marcellus elegãter distinguit, multum interesse, vtrum ex asse fuerit institutus ‖in‖ patris testamento, an ex parte. vt si ex parte, potuerit sine metu remota patris successione, impuberis hereditatem amplecti.

De suo herede.

XLI. IVLIANVS libro vicensimo sexto Digestorum

FIlius, qui se paterna hereditate abstinuit, si exheredati fratris hereditati se immiscuerit, & pro herede gesserit: poterit ex substitutione hereditatem optinere.

XLII. VLPIANVS libro quarto Disputationum

‖IVlianus libro vicensimo sexto digestorum scripsit, ‖ si pupillus paterna hereditate se abstinuisset, deinde ei aliquis heres extitisset: non esse eum compellendum creditoribus paternis respõdere, nisi substitutus ei fuit.[e] inclinat enim in hoc, vt putet substitutum etiam patris onera subiturum. quæ sententia à Marcello rectè notata est. impugnat enim vtilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem. metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit. alioquin, inquit, & si frater fuit, omissa causa testamẽti, ab intestato posidebit hereditatem. & quidem impunè. nec enim videtur voluisse fraudare edictum, qui sibi prospicit

a necessarij instituti

b Ex tit. de bo. poss.

c libro vicesimo quarto

d eum non debere

e fuisset.

ne oneribus patris pupilli hereditas implicaretur. sed quod in fratre scripsit, credo ita intellegendum, si non impuberis frater fuit, sed testatoris. ceterum vtique si frater à patre fratri[a] substitutus impuberi sit: sine dubio necessarius heres existet.

a fratris

Si in societatem,[b] quam viuo patre inchoauerat filius, post mortem patris perseuerauerit: Iulianus rectè distinguit, interesse vtrum rem cœptam sub patre perficit, an nouam inchoauit. nam si quid nouum in societatem[c] inchoauit, non videri[d] miscuisse hereditati patris scripsit. 2 Si seruum paternum filius manumiserit, sine dubio miscuisse se paternæ hereditati videbitur. 3 Proponebatur filius à patre de castrensi peculio seruos comparasse: eosq; à patre manumittere rogatus,[e] cum heres esset ab eo institutus. quærebatur, si se abstinuisset paterna hereditate, eosq; manumisisset: an miscuisse se paternæ hereditati videatur. dicebamus, nisi euidenter quasi heres manumiserit: non deVere eum calumniam pati, quasi se miscuerit hereditati.

1

b societate,

c societate

d se miscuisse, se immiscuisse

e rogatus esset,

XLIII. IVLIANVS libro trigensimo Digestorum

HEres per seruum hereditarium eiusdem hereditatis partem, vel id quod eiusdem hereditatis sit, adquirere non potest.

Restitutio in integrum.

XLIIII. IDEM libro quadragensimo septimo Digestorum

QVotiens pupillus patri heres extitit, & abstinet[f] se hereditate: quamuis patris bona sub creditoribus fiant, tamen rata haberi debent quæcumque pupillus bona fide gesserit. & ideo ei qui fundũ tutore auctore à pupillo emerit, succurrendum erit. nec interest pupillus soluendo sit, necne.

f abstinuit

De seruo adeunte.

XLV. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem

ADitio hereditatis non est in opera seruili. idcirco si seruus dotalis adierit, actione de dote eam hereditatem mulier reciperaVit. quamuis ea quæ ex operis dotalium[g] adquiruntur, ad virum pertineant. Et cum quæstus & compendij societas initur, quidquid ex operis suis socius adquisierit, in medium conferet. sibi autem quisq; hereditatem adquirit. 1 Præterea nec fructuarius quidem seruus iussu eius qui vsumfructum in eo habet, adire hereditatem poterit. Et quod à quibusdam respondetur, si liber homo qui bona fide mihi seruiebat, propter me heres institutus erit, posse eũ iussu meo adire hereditatem: potest verum esse, vt intellegatur non opera sua mihi adquirere, sed ex re mea. sicut in stipulando, & per traditionem accipiendo ex re mea mihi adquirat.

g dotalium seruorum

Dubita-

Dubitatio impedit aditionem.

XLVI. AFRICANVS libro primo Quæstionum

CVm falsum testamentum diceretur,[a] si quidem ipse heres accusaretur:[b] quoniam certus esse debeat se falsum non fecisse, rectè adibit hereditatem. sin autem alius argueretur citra conscientiam eius, non potest adire: quasi dubitet verum esse testamentum.

a diceretur,
b accusatus

De furioso.

XLVII. IDEM libro quarto Quæstionum

QVi seruum suum heredem institutũ adire iusserat, prius quàm ille adiret, furiosus est factus. negauit, rectè seruum aditurum. quoniam non nisi voluntate domini adquiri hereditas potest. furiosi autem voluntas nulla est.

XLVIII. PAVLVS libro primo Manualium

SI quis alicui mandauerit, vt si æstimauerit, peteret sibi bonorum possessionem: & postquam ille petit, furere cœperit: nihilo minus adquisita est ei bonorum possessio. quòd si antequam ille petat, is qui mandauit petendum,[c] furere cœperit: dicendum non est statim ei adquisitam bonorum possessionem. igitur bonorum possessionis petitio ratihabitione debet confirmari.

c petendam,

XLVIIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum

PVpillum etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem adeundo obligari ait.

L. MODESTINVS libro singulari de Eurematicis

SI per epistulam seruo pupilli tutor hereditatem adire iusserit: si post subscriptam[d] epistulam tutor moriatur, antequã ex epistula seruus adiret: nemo dicturus est obligari postea pupillum hereditati.

d scriptam

Dubitatio.

LI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum

EVm qui duobus testamentis eiusdem testatoris heres scribitur, cum dubitet num posterius falsum sit: ex neutro eorum posse adire hereditatem placet.

Forma iussus seruanda est.

1 Filiusfamilias heres scriptus[e] patrem suum certiorem fecerat, videri sibi soluendo esse hereditatem. pater rescripserat, sibi parum idoneam renuntiari. itaq; debere eum diligentius explorare: & ita adire, si idoneam comperisset. filius acceptis litteris patris, adiit hereditatem. dubitatum est, an rectè adisset.[f] probabilius diceretur,[g] quamdiu persuasum ei nõ sit soluendo esse hereditatem, patrem non obligasse. Sed & si quis ita dixerit: SI SOLVENDO HEREDITAS EST, ADEO HEREDITATEM; nulla aditio est.

e institutus
f sed probabilius
g dicetur,

Iussus

Iussus non necessarius.

LII. MARCIANVS libro quarto Institutionum

CVm heres institutus erat filius, & habebat[a] patrem furiosum, in cuius erat potestate: interponere se suam beniuolentiam[b] Diuus Pius rescripsit. vt si filiusfamilias adierit, perinde habeatur, atq; si paterfamilias adiisset: permisitq; ei & seruos hereditatis manumittere. Qui ex parte heres institutus est purè, ex parte sub condicione solus: etiam pendente condicione si adierit hereditatem, ex asse heres erit. quia solus heres futurus est omnimodo: nisi habeat in condicionalem partem substitutum.

a haberet

b beneuolentiam

LIII. GAIVS libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

QVi ex duabus partibus heres institutus fuerit, ex alia purè, ex alia sub condicione: & ex pura institutione adierit, & decesserit, postea q; condicio extiterit: ea quoq; pars ad heredem eius pertinet. Qui semel aliqua ex parte heres extiterit, deficientium partes etiam inuitus excipit.[c] id est tacitè ei deficientium partes etiam inuito adcrescunt.

c accipit.

LIIII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum

HEres quandoq; adeundo hereditatem, iam tunc[d] à morte successisse defuncto intellegitur.

d iam tunc in sortes

Abstentio post aditionem.

LV. MARCIANVS[e] libro secundo Regularum

CVm hereditate patris necessarius heres se abstineat, condicio coheredi siue suo siue extraneo defertur: vt aut totam adgnoscat, aut à toto recedat. & ita se abstinere potest propter alium, qui per suam personam non poterat. si tamen creditores dicant se contentos esse eius portione, quia non potest exonerari, nisi deferatur condicio: & alterius parte abstinere se creditores debent, vt eius actiones ei qui conuenitur dentur.

e Marcellus

LVI. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum

SI is qui immiscuit se hereditati decessisset, deinde alter se abstinet:[f] eadem condicio deferenda est heredi eius, quæ & ipsi. quod Marcellus ait.

f abstineret:

De suo herede.

LVII. GAIVS libro vicensimo tertio ad Edictum Prouinciale

NEcessariis heredibus non solùm impuberibus, sed etiam puberibus abstinendi se ab hereditate proconsul potestatem facit: vt quamuis creditoribus hereditariis iure ciuili teneantur,

neantur, tamen in eos actio non detur, si velint derelinquere [a] hereditatem. Sed impuberibus quidem etiam si se immiscuerint hereditati, præstat abstinendi facultatem. puberibus autem ita, si se non immiscuerint. sed tamen & puberibus minoribus vigintiquinque annis, si temerè damnosam hereditatem parentis appetierint, ex generali edicto, quod est de minoribus vigintiquinque annis, succurrit: cũ & si extranei damnosam hereditatem adierint, ex ea parte edicti in integrũ eos restituit. [b] Seruis autem necessariis heredibus, siue puberes siue impuberes sint, hoc non permittitur.

a relinquere

b restituat.

LVIII. PAVLVS ‖libro secundo Regularum‖

EX parte heres institutus seruus, & nondum adita hereditate à coherede eius, liber & heres fit necessarius. quia non à coherede, sed à semetipso accipit libertatem. nisi ita institutus fuerit, CVM MIHI QVIS HERES ERIT, STICHVS LIBER ET HERES ESTO.

De iure accrescendi.

LVIIII. NERATIVS ‖libro secundo Membranarum‖

QVi patri heres extitit, si idẽ filio impuberi substitutus est: non potest hereditatem eius pretermittere. quod sic recipiendum [c] est: ‖etiã‖ si viuo pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes decesserit. nam is qui heres extiterit, pupillo quoque heres necessariò erit. nam si ipsum inuitũ obligat, coniungi eam paternæ hereditati, & adcrescendi iure adquiri cuicumque patris heredi existimandum est.

c accipiendum

De instituto, qui ab intestato petit.

LX. IAVOLENVS libro primo ex posterioribus Labeonis

FIlium emancipatum pater solum heredem instituit. & si is heres non esset, seruum liberum & heredem esse iusserat. filius, tamquam pater demens fuisset, bonorum *eius* possessionem ab intestato petit: & ita hereditatem possedit. Labeo ait, si probaretur sana mente pater [d] testamentum fecisse: filiũ ex testamẽto patri heredem esse. hoc falsum puto. nam filius emancipatus cum hereditatem testamento datam ad se pertinere noluit, continuò ea ad substitutum heredem transit. nec potest videri pro herede gessisse, qui vt hereditatem omitteret, ex alia parte edicti possessionem bonorum petat. Paulus. [e] Et Proculus Labeonis sententiam improbat, & ‖in‖ Iauoleni sententia [f] est.

d patrem

e Verba Pauli sunt, notae ad Labeonem & Iauolenum adijcientis: quod alij ignorantes scribunt improbant, & sunt.

f vera est

Ius accrescendi.

LXI. MACER libro primo de officio præsidis

SI [g] minor annis [h] posteaquam ex parte heres extitit, in integrũ restitutus est: Diuus Seuerus constituit, vt eius partis onus

g Si tamen velit (quia restitutio omnia in pristinum statum reponit. l. quòd si minor. §. restitutio autem. de mino. supr.) pars acquisita à minore illi accrescet, quæ non accresceret, si ab alio esset acquisita. l. quoties §. interdum supr. de vsufruc. adcresc.

h annis viginti quinque

onus coheres suscipere non cogatur: sed bonorum possessio creditoribus detur.

Parens conditioni an videatur adire.

LXII. IAVOLENVS libro primo ex posterioribus Labeonis

ANtistius Labeo ait, si ita institutus sit, SI IVRAVERIT, HERES ESTO: quamuis iurauerit, non tamen eũ statim heredem futurum, antequam pro herede aliquid gesserit. quia iurando voluntatẽ magis suam declarasse videatur. Ego puto, satis eum pro herede gessisse, si vt heres iurauerit. Proculus idem, eoque iure vtimur.

Iussus domini.

a Seruus alienus

Si seruus [a] heres institutus, post iussum domini antequam adiret alienatus esset: nouum iussum posterioris domini, non iussum prioris exigitur.

De furioso.

LXIII. LIBRO singulari regularum Pomponij Marcellus notat

FVriosus adquirere sibi commodũ hereditatis ex testamento non potest: nisi si necessarius patri aut domino heres existat. per alium autem adquiri ei potest: veluti per seruum, vel eum quem in potestate habet.

De seruo instituto.

LXIIII. IAVOLENVS libro secundo ex posterioribus Labeonis

SEruus duorum heres institutus, & adire iussus, si alterius domini iussu adierit, deinde manumissus fuerit: poterit ipse adeundo ex parte dimidia heres esse.

LXV. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

ET si substitutum haberet idem seruus ita, SI HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO: substitutus locũ non habet.

LXVI. VLPIANVS libro sexagensimo primo ad Edictum

b Ex tit. de reb. author. iud. possi.

SI [b] seruus communis vel vni ex dominis, vel pluribus, vel omnibus heres extiterit necessarius: nullius eorum hereditate se poterit abstinere.

Ius accrescendi.

LXVII. IDEM libro primo Regularum

c Personae serui magis quàm dominorũ inspect. l. quoties. §. denique. sup. de vsufruct. adcresc.

SEruus communis ab extero heres institutus si iussu vnius adierit hereditatem: non pro maiore parte interim heredẽ eum facit, quàm pro dominica. deinde ceteris sociis nõ iubentibus, tacito iure partes ei adcrescunt.[c]

LXVIII.

LXVIII. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam

CVm solus seruus heres institutus sit, sicut licet vno tempore omnium dominorũ iussu adire hereditatem, ita & separatis temporibus singulorum iussu rectè adit.[a] nã quia sæpius adit,[b] non ex testamento, sed ex iure dominorum venire[c] vtilitatis causa videtur. ne alterius festinatione alterius ius lædatur.

Quando adeunda sit hæreditas, aut repudianda.

LXVIIII. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum

QVamdiu[d] institutus admitti potest, substituto locus non est. nec ante succedere potest, quã excluso herede instituto. eueniet igitur, vt necessarium sit remedium prætoris & circa denegandas primo actiones & circa præstituendũ tempus substituto. quia intra diem primo præstitutum neq; adire hereditatem potest, neq; pro herede gerere. Is autem qui tertio gradu scriptus est, si primo deliberante secundus decedat: ipse potest succedere. ergo exspectamus in singulis, vt prius eis[e] deferatur hereditas. tunc deinde[f] posteaquam delata est, exspectamus diẽ præstitutum: intra quẽ diem nisi aut adeat aut pro herede gerat, denegamus ei actiones.

LXX. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum

IN plurium heredum gradibus hoc seruandum est, vt si testamentum proferatur, prius à scriptis incipiatur: deinde transitus fiat ad eos, ad quos legitima hereditas pertinet: etiã si idem sit, ad quem vtroque modo pertineat. nam hoc gradatim consequitur, vt prius ex testamento delatam, deinde legitimam repudiet. Idem iuris est in bonorum possessione, vt prius scriptus repellat bonorum possessionem: deinde is qui ab intestato petere potest. 1 Si verò ei, ad quem legitima hereditas potest pertinere, condicio data sit: nihil constituere potest de legitima antequam dies condicionis[g] transeat. & ideo dicendum est & in eo casu, si respondit neutram hereditatem ad se velle pertinere: bona defuncti à creditoribus possidenda sunt.

De seruo redempto ab hostibus.

LXXI. VLPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum

SI[h] seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & heredem eum cum libertate instituerit: magis puto fore eum liberum, & necessarium heredem. nam cum scribit ei libertatem, vinculo suo resoluit. & in hoc solùm reddit[i] iure postliminij, vt non iterũ seruus eius fiat, cuius erat antequã caperetur: hoc enim

[a] adibit.
[b] id non est
[c] euenire
[d] Ex tit. quib. ex cau. in possess. eat.
[e] prius ei
[f] demum
[g] constitutionis. Rect haec est Flor.
[h] Ex tit. de reb. auth. iud. possi.
[i] redit

enim satis impium est: sed ut pristino domino suam æstimationem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus donec pretium soluat. quod libertatis fauore introductum est. Si quis hac lege emptus sit, vt intra certum diem manumittatur, & cum libertate heres institutus sit: an ei succurrendum sit vt se abstineat, videamus. magísque est, vt donec dies non extiterit,[a] possit ei necessarius heres effici. & non possit se se abstinere. sin autẽ dies præteritus fuerit, tunc non necessarius, sed voluntarius heres efficitur. & potest se abstinere secundũ exemplum eius, cui fideicommissaria libertas sub cõdicione debebatur. Si quis dederit nummos domino, vt manumittatur: puto huic omnimodo esse succurrendum.

1

2

a extitit,

De beneficio abstinendi.

Prætor ait, SI PER EVM EAMVE FACTVM ERIT, QVO QVID EX EA HEREDITATE AMOVERETVR. Si quis suus se dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit: abstinendi beneficium non habebit. Non dixit prætor, SI QVID AMOVERIT, sed SI PER EVM EAMVE FACTVM ERIT, QVO QVID EX EA AMOVERETVR. siue ergo ipse amouerit, siue amouendum curauerit: edictum locum habebit. Amouisse eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuerterit, aut consumpserit. Ait prætor, QVO QVID EX EA AMOVERETVR: siue autem vna res siue plures fuerint amotæ, edicto locus est. siue ex ea hereditate sint, siue ad eam hereditatem pertineant. Amouere non videtur, qui non callido animo nec maligno rem reposuit. ne is quidem qui in re errauit, dum putat non esse hereditariam. si[b] igitur non animo amouendi, nec vt hereditati damnum det, rem abstulit: sed dũ putat non esse hereditariam: dicendum est, eum amouisse nõ videri. Hæc verba edicti ad eũ pertinent, qui ante quid amouit, deinde se abstinet.[c] ceterum si ante se abstinuit, deinde tũc amouit: hic videamus an edicto locus sit. magísque est, vt putem istic[d] Sabini sententiam admittendam: scilicet vt furti potius actione creditoribus teneatur. etenim qui semel se abstinuit, quemadmodum ex post delicto obligatur?

3

4

5

6

b si quis igitur

c abstinuit.

d hic

Tempus statutum aditioni.

LXXII. PAVLVS libro primo ad Plautium.

SI quis heres ita scriptus fuerit, vt intra certũ tempus adeat hereditatem: & si nõ ita adierit, alius ei substituatur: prior autẽ heres antequã adiret decesserit: nemo dubitat quin substitutus vltimum diem aditionis expectare non solet.[e]

e soleat.

Quid

Quid sit immiscere se hæreditati.

LXXIII. IDEM libro septimo ad Plautium

SI quis non quasi heres, sed quasi patroni filius egēs à liberto paterno ali velit: procul dubio hoc extra causam est immiscendi se bonis paternis. & ita rectè Labeo scribit.

Error.

LXXIIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium

QVi putat se decem dare iuSum, cum quinque iussus sit: si decem dederit, fiet heres adeundo. at si quinque putet se iussum dare, cum decem dare iussus est, & dat quinq;: non implet condicionem. sed ad aliquid proficit, vt si adimpleuerit reliquum: aliorum quinque datione videatur condicio esse impleta. 1 Qui bona fide seruit, si quasi iussu domini adierit, non obligaVitur. Similis est huic statuliber, qui iussus ab herede adire hereditatem, post condicionem libertatis existentem, cum hoc ignoraret, adiit. 2 De eo, qui heres institutus ab aliquo dubitat *an* libertas ei ex testamento domini optigerit, cum nesciat condicionē libertatis extitisse, vel hereditatem aditam, an adeundo heres fiat, videndum.[a] Iulianus hunc diceret[b] fieri heredem.

a videndum est.
b dicit

LXXV. MARCELLVS libro nono Digestorum

EX semisse Titius heres scriptus est. quadrantis bonorum possessionem per errorem petit. quæro, an nihil actum sit. an verò perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans nominatus non sit. respondit, magis nihil actum esse. quemadmodum[c] cum ex semisse scriptus heres, ex quadrante per errorem adiit hereditatem.

c quàm

LXXVI. IAVOLENVS libro quarto Epistularum

SI tu ex parte sexta sub condicione institutus fuisses heres, & omittente partem suam Titio, cui substitutus eras, ex substitutione adisses, deinde condicio iure sextantis extitisset: quæro, an adire necesse habueris, ne sextans tuus intereat. respondit, nihil[d] interest, vtrum ex substitutione prius adierit, an ex prima institutione: cum ab vtraque causa vna aditio sufficiat. sextans itaque qui sub condicionem[e] datus mihi est, ad me solum pertinet. 1 Item si tu sextantis, ex quo institutus esses heres, omiseris aditionem: numquid dubitas, quin ex substitutione adeundo, Titianæ partis habiturus partem esses? respondit, non dubito quin si prima institutione adeundo heres esse possim, in potestate mea sit, quam partem hereditatis aut amittere[f] velim aut vindicare.

d nihil interesse,
e condicione
f omittere

Hæreditas ex testamento & ab intestato simul repudiata.

LXXVII. POMPONIVS libro octauo ad Quintum Mucium

ILlud dubitari potest, an si cum testamento heres institutus essem ab eo, qui etiam si intestatus decessisset, legitima hereditas eius ad me pertineret: an[a] simul vtramque hereditatem repudiare possim.[b] quoniam antequam ex testamẽto hereditatem repudiarim, legitima nondum ad me pertinet. verùm[c] eodem[d] momento intellegor[e] & ex testamento & legitimam repudiare. sicuti si legitimam velim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: videbor ante repudiare testamentum, & ita legitimam adquisisse.

a an per eam simul
b possim. quod magis est:
c vnde
d eundem
e intelligo

Quid sit pro hærede se gerere.

LXXVIII. IDEM libro XXXV. ad Quintum Mucium

DVo[f] fratres fuerant:[g] bona communia habuerant: eorum alter intestato mortuus suum heredem non reliquerat: frater qui supererat, nolebat ei heres esse. consulebat, num ob eam rem, quòd communibus, cum sciret eum mortuum esse, vsus esset, hereditati se alligasset. respondit, nisi eo consilio vsus esset, quòd vellet se heredem esse: non adstringi. itaque cauere debet,[h] ne qua in re plus sua parte dominationem interponeret.[i]

f *Alciat. li. 4. parad. cap. 3.*
g & bona
h debere
i imponeret.

Hæreditas per alium acquisita.

LXXVIIII. VLPIANVS libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam

PLacet, quotiẽs adquiritur per aliquem hereditas, vel quid aliud ei cuius quis in potestate est, cõfestim adquiri ei cuius est in potestate. neque momento aliquo subsistere in persona eius, per quẽ adquiritur. & sic adquiri ei cui adquiritur.

Hæreditas non acquiritur pro parte.

LXXX. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam

SI solus heres ex pluribus partibus fuero institutus, vnam partẽ omittere non possum. nec interest, in quibusdã habeam substitutũ, necne. Idem puto etiam si aliis † mixtus heredibus, ex pluribus partibus heres institutus sim. quòd & hic adeundo vnã portionẽ, omnem[k] adquiro, si tamen delatæ sint. 1 Item si seruus meus ex parte heres institutus sit purè, ex parte sub condicione, dato scilicet coherede: & iussu meo adierit: deinde eo manumisso condicio alterius portionis extiterit: verius est, non mihi esse adquisitam illã portionem, sed ipsum comitari. omnia enim paria permanere debent in id tẽpus, quo alterius porcionis condicio extet, vt adquiratur ei, cui prior portio adquisita est. Ego quidem puto, & si adhuc in po-

† mixtis
k omnes

in potestate sit, iterum adeundem esse, si condicio extiterit. & illud quod dicimus, semel adeundum, in eiusdem persona locum habet:[a] non cum per alium adquirenda est hereditas.

a locum habere.

LXXXI. VLPIANVS ||libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam||

TOtiens videtur heres institutus etiam in causa substitutionis adisse, quoties adquirere sibi possit.[b] nam si mortuus esset, ad heredem non transferret substitutionem.

b potuit.

De seruo instituto, cuius dominus capax non est.

LXXXII. TERENTIVS[c] ||CLEMENS libro sextodecimo ad Legem Iuliam & Papiam||

SI seruus eius qui capere non potest, heres[d] instituatur: & ante quàm iussu domini adeat hereditatem, manumissus alienatúsve sit, & nihil in fraudem legis factum esset:[e] ipse admittitur ad hereditatem. sed & si partem capere[f] possit dominus eius, eadem dicenda sunt de parte quam ille capere non potest. nihil enim interest, de vniuerso quæratur quod capere non possit, an de portione.

c Tertyllianus

d *Etiamsi hæreditatis, vel portionis illius dominus non sit capax, nō desinit tamen cum eo esse testamenti factio. arg. l. debitor. §. vlt. de leg. 2 infr. Vigl. ad §. seruus autem. de hæred. inst. Institutio. et § in extraneis. de hær. qua. & differ.*

e factum sit:

f capere tantùm

Ius accrescendi.

LXXXIII. VLPIANVS ||libro octauodecimo ad Legem Iuliam & Papiam||

SI totam,[g] an partem, ex qua quis heres institutus est, tacitè rogatus sit restituere: apparet nihil ei debere adcrescere, quia rem non videtur habere.

g totam hæreditatem. aut partem. *sequere Flo. & interpretare an, pro eam: vti veteres vsurparunt auctore Sex. Pomp.*

Partus nasciturus an impediat acquisitionem hæreditatis.

LXXXIIII. PAPINIANVS ||libro sextodecimo Quæstionum||

VEntre[h] præterito, si filius qui fuit emancipatus, aut exter,[i] heres institutus sit: quamdiu rumpi testamentum potest, non defertur ex testamento hereditas. sed si vacua[k] ventre mulier fuit,[l] & incerto eo filius in familia retentus vita decessit: heres fuisse intellegitur. emancipatus[m] aut exter non aliter possunt hereditatem quærere, quàm si non esse prægnatem sciant. ergo si ventre pleno sit mulier, nonne iniquum erit,[n] interea defunctum filium heredi suo relinquere nihil? & ideo decreto filio succurrendum est. quia siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patri heres futurus est. eademque[o] ratio facit, vt emancipato quoque subueniri debeat, qui alterutro casu rem omnimodo habiturus est.

h *Alc. li. 3. parerg. c. 14.*

i exterus hæres

k vacuo

l fuerit,

m emancipatus verò aut exterus

n erit dicere.

o eadem

De metu.

LXXXV. IDEM[p] ||libro trigensimo Quæstionum||

SI metus causa adeat aliquis hereditatem, fiet vt quia inuitus heres existat, detur abstinendi[q] facultas.

p Iabolenus

q sibi facultas.

Impeditus adire propter iustam absentiam, si decedat interim, ius petendi restitutionem ad adeundum suo hæredi relinquit.

LXXXVI. IDEM ‖libro sexto Responsorum‖

PAnnonius[a] Auitus[b] cum in Cilicia procuraret, heres institutus, ante vita decesserat quàm heredem se institutum cognosceret. quia bonorũ possessionem, quam procurator eius petierat, heredes Auiti ratam habere non potuerant: ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant. quæ stricto iure non competit,[c] quia intra diem aditionis ABitus obisset. Diuum tamen Pium contra constituisse, Mæcianus libro[d] quæstionũ refert in eo qui legationis causa Romæ erat. & filiũ qui matris delatam possessionem absens amiserat, sine respectu eius distinctionis restitutionẽ[e] {locũ} habere. quod & hic humanitatis gratia optinendum[f] est. 1 Rei perduellionis[g] hereditatẽ, suspensa cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, potest quærere. 2 Pro herede gessisse filium placet,[h] qui moriẽs, comperto matrem suam intestato vita decessisse, codicillis petit ab herede suo, vt maternorum bonorum seruum manumitteret, ac sibi parẽtibusq́ue suis in possessionem[i] matris monumentum extrueret.

a Pantonius
b Alc. li. 7. parerg. cap. 18.
c competebat,
d libris
e in integrum
f admittendum
g *In hunc locum vide Orat. Cice. pro C. Rabi. perduellionis reo.*
h placuit,
i possessione

Immiscere quis dicatur.

LXXXVII. IDEM ‖libro decimo Responsorum‖

EVm[k] bonis patris se miscere conuenit, qui remoto familiæ vinculo pro herede gerere videretur.[l] & ideo filius, qui tamquam ex bonis matris, cuius hereditatem suscepit, agrum ad hereditatem patris pertinentem vt maternũ ignorans possedit, abstinendi consilium, quod in bonis patris tenuit, amisisse non videtur. 1 Pupillis, quos placuit oneribus hereditariis esse liberandos, confusas actiones restitui oportet.

k Eum demum
l videtur:

Quid sit gerere pro hærede.

LXXXVIII. PAVLVS ‖libro primo Quæstionum‖

GErit pro herede, qui animo adgnoscit successionem, licet nihil attingat hereditariũ. vnde & si domum pignori datam sicut hereditariam retinuit, cuius possessio qualisqualis fuit in hereditate: pro herede gerere videtur. idemq́ue est & si alienam rem vt hereditariam possedisset.

LXXXVIIII. SCAEVOLA ‖libro tertiodecimo Quæstionum‖

SI pupillus se hereditate abstineat, succurrendum est[m] & fideiussoribus ab eo datis, si ex hereditario contractu conuenirentur.[n]

LXXXX. PAVLVS ‖libro duodecimo Responsorum respondit‖

PEr curatorem[o] hereditatẽ adquiri non posse.[p] 1 Idem respondit, si iussu aui nepos patris, qui de castrensi peculio testamen-

m est ei
n conueniantur.
o procuratorem. *deterior est Flor. nam curator datus pupillo ad adeundam hæreditatem non sufficit, sed tutor necessarius est. l. cum in vna. inf. de appell. & Vlp. in reliquiis Instit. tit. de tute. Dua. 2. disput. cap. 27. quem vide.*
p posse constat.

testamentum fecit, hereditatem adisset: adquisisse ei ea de quibus pater testari potest. quia castrensia esse mutatione personæ desierint.[a]

a desierunt.

Abstentio fraudulenta.

LXXXXI. IDEM libro quintodecimo Responsorum respondit

SI is qui bonis paternis se abstinuit, per suppositam personam emptoris bona patris mercatus probatur: [b] perinde eum conueniri oportere à creditoribus, atque si bonis paternis se inmiscuisset.

b probetur.

Nepos adit iussu aui.

LXXXXII. IDEM libro septimodecimo Responsorum

FIliusfamilias duxit vxorem: ea filiis sublatis intestata decessit: filij iussu patris non aui adierũt hereditatem. quæro an auo adquisita sit hereditas. Paulus respondit, secundũ ea quæ proponuntur, [c] nihil actum esse.

c proponerentur.

De iussu.

LXXXXIII. IDEM libro tertio Sententiarum

PAter quotiens filio mandat adire, certus esse debet, an pro parte, an ex asse: & an ex institutione, an ex substitutione: & an testamento, an ab intestato filius suus heres existat.

1 Mutus pater vel dominus, filio vel seruo heredibus institutis, magis est vt si intellectu nõ careat, nutu iubere posit adire hereditatem. vt ei iure eius commodum quæri posit. 2 quod facile [d] explicari posit [e] scientia litterarum. [f] Mutus seruus iussu domini pro herede gerendo, obligat dominum hereditati.

d faciliùs
e poterit
f Vide l.3. infr. de accus. & Dua. li. 1. disput. ca. 3.

LXXXXIIII. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum

QVi superstitis bona repudiat, post mortem eius adire hereditatem, item bonorum possessionem petere non prohibetur.

LXXXXV. PAVLVS libro quarto Sententiarum

REcusari hereditas non tantùm verbis, sed etiam re potest: & alio quouis indicio voluntatis.

Aditio facta per errorem.

LXXXXVI. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum

QVi se pupillum falsò existimans, cum esset pubes, pro herede gessit: quo minus heres existat, nihil error talis ei nocebit.

LXXXXVII. PAVLVS libro tertio Decretorum

CLodius [g] Clodianus facto prius testamento, postea eundem heredẽ in alio testamẽto inutiliter facto instituerat.

g Claudius

ſcriptus heres cum poſterius putaret valere, ex eo hereditatem adire voluit. ſed poſtea hoc inutile repertum eſt. Papinianus putabat, repudiaſſe eum ex priore hereditatem, ex poſteriore autem non poſſe adire. dicebam, [a] non repudiare eum qui putaret poſterius valere. pronuntiauit Clodianum inteſtatum deceſsiſſe.

Poſt abſtentionem cohæredum alius ſe implicans vniuerſæ hæreditati vniuerſis oneribus tenetur.

LXXXXVIII. SCAEVOLA libro vicenſimo ſexto Digeſtorum

QVæ [b] neptis ſuæ nomine, quam ex Seia habebat, Sempronio tot dotis nomine ſpoponderat, & pro vſuris in exhibitionem certam ſummam præſtabat, deceſsit relicta Seia filia, & aliis heredibus: cum quibus Sempronius iudicio egit. condemnatique [c] pro portionibus hereditariis ſinguli heredes, inter quos & Seia, Sempronio cauerunt ſummam, qua quiſque condemnatus erat, vſuris [d] iſdem quæ ad exhibitionẽ à teſtatrice præſtabantur. poſtea excepta Seia filia, ceteri heredes abſtinuerunt hereditate beneficio principis: & tota hereditas ad Seiam pertinere cœpit. quæro, an in Seiam, quæ ſola heres remanſit, & omnia vt ſola heres egerat: [e] pro eorum quoque portionibus, qui beneficio principali hereditate abſtinuerint, [f] vtilis actio dari debeat. reſpondit, pro parte eorũ qui ſe abſtinuiſſent, actiones ſolere decerni in eam quæ adiſſet, & maluiſſet integra hereditaria onera ſubire.

In eum, qui poſt abſtentionem vnius omnia bona vindicat, dantur actiones integræ.

LXXXXVIIII. POMPONIVS libro primo Senatuſconſultorum

ARiſto in decretis Frontianis [g] ita refert: cum duæ filiæ patri neceſſariæ heredes extitiſſent, altera ſe [h] paterna abſtinuerat hereditate, altera bona paterna vindicaret, totumque onus ſuſcipere parata erat: [i] Sanctum [k] Caſsium prætorẽ, cauſa cognita actiones hereditarias vtiles daturum, rectè pollicitum ei quæ ad hereditatẽ patris accederat. [l] denegaturumque ei quæ ſe abſtinuerat.

TESTAMENTA [m] QVEMADMODVM APERIANTVR INSPICIANTVR ET DESCRIBANTVR TIT. III.

GAIVS libro ſeptimodecimo ad Edictum Prouinciale

OMNIBVS, [n] quicumque deſiderant tabulas teſtamẽti inſpicere vel etiã deſcribere, deſpiciẽdi [o] deſcribendique poteſtatem facturum ſe prætor pollicetur. quod vel ſuo vel alieno nomine deſideranti tribuere eũ, manifeſtũ eſt.

Ratio

---

a *His verbis Paulus ſententiam Papiniani (ad quem notas eum ſcripſiſſe certum eſt) repræhẽdit. Vigl. ad §. ex eo. tit. quib. mo. teſta. infirm. Inſtit.*

b Coniunge l. 50. de ſolutio.

c condemnati

d cum iiſdem vſuris

e gеſſerat:

f abſtinuerant,

g Frontonianis: *al.* Frontinianis

h alteraque paterna hæreditate abſtineret,

i eſſet:

k Secundum

l acceſſerat.

m Quemadmodũ teſtamenta

n Coniunge l. de iis. de tranſac.

o inſpiciend.: *deterior eſt Flor.*

Ratio autem huius edicti manifesta est. neq; enim sine iudice transigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his controuersiis, quę ex testamento proficiscerētur,[a] aliter potest, quàm inspectis cognitisq; verbis testamenti. 1 Si quis [b] neget sigillum suum agnoscere, non ideo quidem minus aperiuntur tabulæ, sed[c] aliàs suspectæ fiunt.[d]

II. VLPIANVS ‖libro quinquagensimo ad Edictum‖

TAbularum testamenti instrumentum non est vnius hominis, hoc est heredis: sed vniuersorum quibus quid illic adscriptum est. quin potius [e] publicum est instrumentum. 1 Testamentum autem propriè illud dicitur, quod iure perfectum est. sed abusiue testamenta ea quoq; appellamus, quæ falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel rupta. itemque iNperfecta solemus testamenta dicere. ad causam autem testamenti pertinere videtur id quodcumq; quasi ad testamentū factum sit,[f] in quacumque materia fuerit scriptum, quod contineat supremam voluntatem. & tam principales, quàm secundæ tabulæ edicto continentur. 2 Si plura sint testamenta, quæ quis exhiberi desideret: vniuersorum ei facultas facienda est. 3 Si dubitetur, vtrum viuat, an decesserit is, cuius quis quod ad causam testamenti pertinet, inspici, describiq; postulat: dicēdum est, prætorem causa cognita statuere id debere. vt si liquerit eum viuere,[g] non permittat inspici tabulas. & vt [h] ipsam scripturam quis inspiciat, &[i] sigilla, & quid aliud ex tabulis velit spectare. Inspectio tabularum etiam lectionem earum indicat. 4 Diem autem & consulem tabularū non patitur prætor describi vel inspici. idcirco, ne quid falsi fiat. namq; etiam inspectio materiam falso fabricando instruere potest. 5 Vtrum autem incontinenti potestatem inspiciendi vel describendi iubet:[k] an desideranti[l] tempus dabit ad exhibitionem? & magis est, vt dari debeat secundum locorum angustias seu prolixitates. 6 Si quis non negans apud se tabulas esse, non patiatur inspici & describi: omnimodo ad hoc compelletur. si tamen neget penes se tabulas esse, dicendum est, ad interdictum remitti, quod est de tabulis[m] exhibendis.

III. GAIVS ‖libro septimodecimo ad Edictum prouinciale‖

IPsi tamen heredi vindicatio tabularum, sicut ceterarum hereditariarum rerum competit. & ob id ad exhibendū quoq; agere potest.

IIII. VLPIANVS ‖libro quinquagensimo ad Edictum‖

CVm ab initio aperiendæ sint tabulæ, prætoris id officium est, vt cogat signatores conuenire, & sigilla sua recognoscere.

a proficiscuntur.
b se neget
c licèt *vel.* si aliàs
d fient
e prius
f est,
g *Vbi enim est testamentum, mors testatoris intercedat necesse est: nam testamentum in mortuis confirmatum est: alioqui non valet quandiu viuit is, qui testatus est.* Pau. ad Hebr. cap. 9.
h ne si ipsam
i Vel suggillet, *ali.* sigillet. Acc. *legit* sigillet, *quo nihil est absurdius, sequere* Florent.
k præbebit,
l desiderandi
m *Nam cùm vocatus ad prætorem possessor siue detentor tabularum, si eas habere confitetur, ab ipso prætore cogendus est exhibere. Si nihil causetur quamobrem eas exhibere nō debeat: si verò eas se habere neget, aut aliquid alleget cur eas exhibere non oporteat, prætor aduersus eū nihil decernit: sed reddito de proferendis tabulis interdicto, iudicem dat, qui de toto negotio cognoscat ac iudicet, nā prætor causas priuatas non ipse cognoscere, sed ad iudicem priuatum litigatores remittere solebat.* Theo. Inst. de interd. *Ex his apparet differentia inter hoc edictū & edictum de tabulis exhibendis.* Duar. 2. disp. ca. 34.

V. PAVLVS libro octauo ad Plautium

VEl negare se signasse. publicè enim expedit, suprema hominum iudicia exitum habere.

VI. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum

SEd si maior pars signatorum fuerit inuēta, poterit ipsis interuenientibus resignari testamentum & recitari.

VII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale

SEd si quis ex signatoribus aberit, mitti debent tabulæ testamenti vbi ipse sit, vti adgnoscat. nam reuocari eum adgnoscendi causa onerosum est. quippe sæpe cum magna captione à rebus nostris reuocamur.[a] & sit iniquum, damnosum cuiq; esse officium suum. nec ad rem pertinet, vnus absit, an omnes. & si fortè omnibus absentibus causa aliqua aperire [b] tabulas vrgueat; deVet proconsul curare, vt interuenientibus optimæ opinionis viris aperiantur. & post descriptum & recognitum factum, ab hisdem, quibus interuenientibus apertæ sunt, obsignentur: tunc deinde eò mittantur, vbi ipsi signatores sint, ad inspicienda sigilla sua.

a auocamur: & est

b aperiri

VIII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum

PVpillares tabulas, etiam si non fuerit superscriptum[c] ne aperirentur, attamē si seorsum eas signatas testator reliquerit, prætor eas aperiri, nisi causa cognita, non patietur.

c suprascriptum,

VIIII. PAVLVS libro quadragensimo quinto ad Edictum

SI mulier ventris nomine in possesione sit, aperiendæ sunt secundæ tabulæ, vt sciatur cui demandata sit curatio.

X. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

SI in duobus exemplariis scriptum sit testamentum, alterutro patefacto apertę tabulæ sunt. Si sui natura tabulæ patefactæ sunt, apertum videri testamentum non dubitatur. non enim quæremus à quo aperiantur. Si tabulæ non compareant,[d] vel exustæ sint: futurum est, vt subuenire legatariis debeat. idem est[e] si subpressæ *vel* occultæ sint.

1

d compareant, quia perditæ sunt, vel si exustæ sint:

e est & si

XI. GAIVS libro vndecimo ad Legem Iuliam & Papiam

SIcut codicilli pars intelleguntur testamenti, ita secundæ tabulæ principalium tabularum partem optinere videntur.

XII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

SI quis fecerit testamentum & exemplum[f] eius: exemplo quidem aperto, nondum apertum est testamentum. quòd si authenticum patefactum, est totum apertum.

f exemplum: exemplo eius quidem

SI QVIS OMISSA CAVSA TESTAMENTI AB INTESTATO VEL ALIO MODO POSSIDEAT HEREDITATEM TIT. IIII.

Interpretatio edicti prætorij.

VLPIANVS ‖libro quinquagensimo ad Edictum‖

PRAETOR voluntates defunctorum tuetur. & eorum calliditati occurrit, qui omissa causa testamenti ab intestato hereditatem partémve eius possident: ad hoc vt eos circumueniāt, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, si non ab intestato possideretur hereditas. & in eos actionem pollicetur. Et parui refert, vtrum quis per semetipsum, an per alium adquirere potuit hereditatem. nam quomodocumque potuit, si non adquisiit hereditatem: in ea causa est, vt incidat in edictū prætoris. 1 Prætermittere autem causam testamenti videtur, qui cum posset [a] iubere, noluit id facere. quid ergo si seruus eius, cum iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? sed compellendus est seruus hoc facere. ideoq; dominus ab intestato veniens incidit in edictum. sin autem nec certioratus est dominus à seruo, & postea ipse ab intestato possedit hereditatem: non debet incidere in edictum, nisi si fingit ignorantiam. 2 Si proponatur idem & institutus & substitutus, & prætermiserit institutionem: an incidat in edictum quæritur. & non puto incidere. quasi testator hanc ei dederit facultatem, qui eum substituit. 3 Prætermittere [b] est causam testamenti, si quis repudiauerit hereditatem. Qui sunt in potestate, statim heredes sunt ex testamento. nec quòd se abstinere possunt, quicquam facit. quòd si postea [c] miscuerunt, ex testamento videntur heredes. nisi si abstinuerint quidem se testamento: verùm ab intestato petierint bonorum possessionem. hic enim incident in edictum. Qui sub condicione institutus heres potuit parêre condicioni, nec paruit, cum cōdicio talis sit, vt in arbitrio sit heredis instituti: deinde ab intestato possideat hereditatem: debebit edicto teneri. quia eiusmodi condicio pro pura debet haberi. 4 Non quærimus, qui prætermissa causa testamenti ab intestato hereditatem possideant, [d] vtrum iure legitimo possideant, an non. [e] nam quoquo iure possideant hereditatem vel partem eius, conueniri ex edicto poterunt. vtiq; si non ex alia causa possideant. vtputa si quis omisit quidem hereditatem, sed ex causa fideicommissi possidet, missus in possessionem fideicommissorum seruandorum causa. vel si proponas eum crediti seruandi causa venisse in possessionem. nam nec ex hac causa legatariis respondere cogetur. Totiens igitur edictum prætoris locum habebit,

a possit

b Prætermittere causam testamenti est,

c se immiscuerint,

d possident,

e an non, vel partē eius, an non.

bit, quotiens aut quasi heres legitimus posśidet, aut quia bonorum posseśsionem accipit ab intestato, aut si fortè quasi prædo posśideat hereditatem, fingens sibi aliquem titulum ab intestato posseśsionis. quocumque enim modo hereditatem lucrifacturus quis sit, legata præstabit. 5 Sanè interueniente cautione EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI, etsi non posśideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit quo minus posśideat: eueniet vt perinde teneatur, atq; si hereditatem adisset. Dolo autem malo fecisse videtur quo minus posśideat, qui ad alium transtulit posseśsionem per fraudem, vt legatarij ceteriq;, qui quid in testamento acceperunt, careant his quæ sibi relicta sunt. 6 Sanè quæstionis fuit, vtrum is demum dolo malo facere videatur[a] quo minus posśideat, qui per dolum eam posseśsionem dimittat,[b] quam aliquando habuit: an verò is quoq; qui hoc ipsum malitiose fecit, ne ab initio posśidere inciperet. Labeo sibi videri ait, non minus delinquere eum qui non incipiat posśidere, quàm eum qui desinat. quæ sententia optinet. 7 Si quis per fraudem omiserit hereditatem, vt ad legitimum perueniat: legatorum petitione tenebitur.

a videretur
b dimitteret.

II. IDEM libro septimo ad Sabinum

LIcet[c] pro herede gerere non videatur qui pretio accepto prætermisit[d] hereditatem: tamen dandam in eum actionem. exemplo eius qui omissa causa testamenti ab intestato posśidet hereditatem, Diuus Hadrianus rescripsit. proinde legatariis & fideicommissariis tenebitur. sed vtrum ab eo erit incipiendum, & sic ad heredem veniendum: an conuertemus ordinem? mihi videtur humanior esse hæc sententia, vt posseśsor hereditatis prior excutiatur. maximè si lucratiuam habet posseśsionem.

c Coniunge l. qui pretio. de mort. caus. dona. l. fuit quæstionis. de acqui. hæred. cum aliis.
d prætermiserit

III. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

SI pecuniam à substituto acceperis, vt prætermitteres, isque adierit: an danda sit legatariis actio, dubitari potest. & puto si ipse quoque prætermiserit, & quòd lege ad se rediret, posśidebit[e] hereditatem: in vtrumque vestrum dandam. vt ei tamen, cui ab vtroq; legatum sit, in alterutrum detur actio.

e posséderit

IIII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum

SI quis pecuniam non accepit, simpliciter autem omisit causam testamenti, dum vult præstitum ei qui substitutus est, vel legitimo: numquid locus non sit edicto? planè indignandum est, circumuentam voluntatem defuncti. & ideo si liquidò constiterit, in necem legatariorum hoc factum: quamuis non pecunia accepta, sed nimia gratia collata: dicendum erit

locum

locum esse vtili actioni aduersus eum qui posidet hereditatem. & rectè dicetur, vbicumque quis, dum vult præstitum ei qui se repudiante venturus est, non repudiaturus nisi præstitum vellet, & maximè si ob euertenda iudicia id fecit: ‖ibi dicendum est‖ aduersus possessorem competere actionem. sic tamen, vt vbi quidem pecunia accepta repudiauit: ibi dicamus eum qui omisit conueniendum. vbi verò gratis, in fraudem tamen eorum quibus quid relictum est: possessorem debere conueniri vtili actione. 1 Quamquã de heredibus institutis [a] videatur prætor loqui, attamen etiam ad alios hæc res serpet.[b] vt si sit legatarius, à quo fideicommissum relictum est: & hic id egisset, [c] vt omittatur hereditas doloq; id fecit: conueniri debet. 2 Si quis vendiderit hereditatem, vtique posidere videtur. non [d] dolo fecisse, quo minus posideat.

a instituendis
b serpit
c egerit.
d nisi dolo fecisset.

V. MARCELLVS ‖libro duodecimo Digestorum‖

EXcusatus videtur patronus, qui institutionem prætermisit, cum aliter esset à liberto scriptus heres, quàm eum institui oportet. [e] nam & si seruus eius ex asse institutus fuerit, & per quemcumque casum non potuerit iussu domini adire hereditatem, impunè prætermittet ex testamento hereditatem.

e oporteret

De voluntate testatoris.

VI. VLPIANVS ‖libro quinquagensimo ad Edictum‖

QVia autem is qui ab intestato posidet hereditatem, conueniri potest, si omittit causam testamenti: quæsitum est, si quasi ex voluntate testatoris [f] videatur omisisse, an cogatur præstare. vtputa fratrem suum scripsit heredem, & codicillos fecit ab intestato: petitque [g] à fratre, vt si legitima hereditas ad eum pertinuerit, fideicommissa præstaret quibusdam. si igitur omissa causa testamenti ab intestato posideat hereditatem, videndum est an legatariis cogatur respondere. & Iulianus libro trigensimo [h] primo digestorum scribit, cogendum primũ legata præstare: mox dimisis legatis [i] si quid superfuerit ex dodrante, tunc fideicommissa cogi præstare. ceterum si legata adsumant dodrantẽ, tunc nihil fideicommissariis præstandum. habere enim integrum quadrantem legitimum heredem oportet. ordo igitur à Iuliano adhibetur, vt prius legata præstentur: deinde ex superfluo fideicommissa. dũmodo quadrans nõ tangatur. ego puto Iuliani sententiam ita accipiendã, vt si omissa causa testamẽti ab intestato posideat hereditatẽ: cogatur omnimodo legata præstare. nec enim vtique omittere ei hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo relinquit ‖ab‖ intestato. 1 Planè si nominatim id ei permisit, dice-

f prætoris
g petiitque
h libro vicesimo sexto
i legatariis

dicemus non eum incidere in edictum. quia vsus est facultate ea, quam ei testator concessit. quòd si non ei concessit specialiter testator omittere, is ordo erit sequendus, quem Iulianus ostendit. quid deinde dicemus, si isdem & ex testamento legata & fideicommissa ab intestato fuerint relicta, & præterea aliis fideicommissa? an ordinem illum debeamus facere, quē Iulianus monstrat: an verò contribuemus omnes fideicommissarios, quasi æquales? & magis est, vt ita distinguamus: multum interesse, vtrum incidit in edictum heres, an non. nā si incidit, præferendi erunt hi quibus testamento relicta fuerunt quædam. sin verò non incidit, quia hæc fuit testatoris voluntas, vt daret ei facultatem & ab intestato succedendi, vel quia alia causa intercessit, quæ secundum ea quæ supra scripta sunt, non offendit edictum: dicendum est contribui fideicommissa debere, quasi exæquata. Nō simpliciter autē prætor pollicitus est se daturum actionem: sed causa cognita. nā siue inuenerit testatorem huius rei auctorem esse ipsumque permisisse ab intestato succedere, aut si qua alia iusta causa omittendi interuenerit: vtique non dabit actionem in eum legatorum. Item si inuenerit bona ad alium pertinere, non dabit actionem. si verò [a] nulla suspicio collusionis religionem prætoris instruxerit. Si autem is cui auferri hereditas potest, aliquid possideat [b] de hereditate, & possidere desierit sine dolo malo: magis est vt desinat cōueniri. quod ergo tempus spectaVimus, possideat, nécne? litis contestatæ tempus spectari debet. Certè si vacantia bona quis possederit, & quadriennium præterierit: indubitate [c] conueniri poterit ex hac parte edicti. quia & omisit causam testamenti, & quia ab intestato possedit. & quidem sic, vt præscriptione quadriennij tutus sit. 2

3 Si patronus ex debita sibi portione heres scriptus, dato sibi coherede, ex alia parte omiserit institutionem, quia debita pars eius erat exausta: omiserit & coheres: deinde possideat patronus ab intestato legitimam hereditatem totam: dandam in eum legatorum actionem Celsus libro sextodecimo digestorum ait, quæ in Titium competeret. sufficeretque [d] patrono, quòd integram debitam sibi portionem habeat. hæc autem ita sunt, si coheres collusit cum patrono. aliter enim non esse patronum cogendum legata præstare. neque enim interdictum est, vt quis omittat hereditatem, si sine fraude id fiat. 4 Hoc edictum etiam ad cōtra tabulas bonorū possessionem pertinere, magis dicendū est. scilicet vt qui accipiendo cōtra tabulas bonorū possessionē liberis parentibusq; legata præstaret: si omiserit eam bonorum possessionem, & ab intestato possideat hereditatem: cogatur ea præstare, quæ præstaret, si contra tabulas *bonorum *possessionē accepit. [e]

Si li-

a modò
b possidebat
c indubitanter
d sufficeréque
e accepisset.

5 Si libertas sub condicione fuerit data, SI DECEM DEDERIT, & omissa causa testamenti fuerit: non aliter libertas competet, quàm si condicioni paritum sit.

VII. MARCELLVS || libro duodecimo Digestorum||

QVidam Titium & Mæuium instituit heredes, & centum Titio legauit. vterque omisso testamẽto, legitimã adiit hereditatem. non probè legatorum actionem Titius postulaVit. idem,[a] si vtrique legasset.

De conditione.

VIII. VLPIANVS || libro quinquagensimo ad Edictum||

SI quis sub condicione dandorum decem, vel qua alia quæ in dando vel in faciendo fuit, heres institutus, omissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem: videndum est an huic, in cuius persona cõdicio collata est, subueniri debeat. & magis est ne subueniatur. neque enim legatarius est.

VIIII. PAVLVS || libro quadragensimo quinto ad Edictum||

SEd & si adhuc parendi condicioni tempus habeat, hac parte Edicti non tenetur.

X. VLPIANVS || libro quinquagensimo ad Edictum||

SI non solus, sed cum alio possidet hereditatem is qui omisit causam testamẽti, rectissimè Iulianus ait, quod & Marcellus probat, dandam in ipsum quoque legatorum actionẽ vtilem. nec enim aspernari debet, obesse sibi factũ heredi Scripti, cui etiam profuerit. hoc autem ita est, nisi si pecuniam accepit is qui omisit causam testamenti. tunc enim in solidum tenebitur. 1 Cum substitutis * ab institutis * legata fuissent relicta, & tam instituti quã substituti omissa causa testamenti possideant[b] ab intestato hereditatem: Diuus Pius rescripsit, neque improbè neque imprudenter[c] institutos legata recusare substitutis data. rectè enim recusant[d] in se dari legatorum, fideíve commissorum petitionem substituto, cui liberũ fuit adeunti hereditatem, non fideicõmissum petere, sed vniuersa bona optinere. 2 Si duo sint heredes, institutus & substitutus, & ambo omissa causa testamenti ab intestato possideant hereditatem: quæstionis est, an ambo cogantur legata præstare. & vtrum vnusquisq; ea legata quæ à se relicta sunt, an verò ambo vtraque legata cogantur præstare. ego puto in solidum aduersus singulos legatorum petitionem dandam. Sed vtrum eorum quæ à se legata sunt, an verò etiam eorum quæ ab altero herede, videamus. & aliàs[e] proponamus institutũ solum possidere hereditatem: eorũ legatorũ quæ sunt à se relicta, an etiam eorũ quæ sunt à substituto relicta, actionẽ patie-

a idem est.
b possiderent
c impudenter
d recusare
e sed & aliter si proponamus

patietur? dicendum est, ita demum etiã eorum: si dolo substituti perueniat ad institutos hereditas sine pecunia. nam si pecuniam accepit substitutus, ipse erit conueniendus. Item si solus substitutus possideret, si quidẽ pecunia accepta institutus omisisset: dicemus [a] institutũ suis legatariis respondere debere, substitutum suis. Si autẽ sine pecunia, aduersus substitutũ dabimus [b] actionem. nunc [c] cum ambo possideant, melius diceretur, singulos suis legatariis respondere debere.

a diceremus
b daremus
c nunc autem

XI. IAVOLENVS ‖libro septimo Epistularum‖

SI ab instituto & substituto eadem res mihi legata sit, & omissa causa testamenti hereditatem possideant lege: etiã si ab vtroque *herede* solidum mihi debetur, tamen ab vno legatum consecutus, ab altero petere non potero. eligere itaq; reum potero.

XII. VLPIANVS ‖libro quinquagensimo ad Edictum‖

DE libertatibus quoque in hoc casu quæsitum est, an competant tam hæ quæ ab instituto, quàm hæ quæ à substituto datæ sunt. & magis est vt competant, tam directæ quàm fideicommissariæ.

Contra hæredem.

Heredem eius, qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatẽ, in solidum legatorum actione teneri constat. magis est enim, rei persecutionẽ, quàm pœnam continere. & ideo ‖&‖ perpetuam esse. hoc autem ita est, nisi propter dolum defuncti conueniatur heres. tunc enim in id quod ad eum peruenit conueniretur. [d]

d conuenietur.

XIII. GAIVS ‖libro septimodecimo ad Edictum prouinciale‖

ET si non totam aliquis hereditatem, partémve eius ex qua heres institutus est, ab intestato possideat: sed ‖vel‖ minimam portiunculam, vel etiam vnam aliquã rem: tenetur hoc edicto.

XIIII. IDEM ‖libro secundo de testamentis ad Edictum prætoris vrbani‖

QVamuis non propriè pars hereditatis in vna re intellegatur.

XV. IDEM ‖libro septimodecimo ad Edictum prouinciale‖

NEc [e] id iniquum est: cum ex suo quisque vitio [f] hoc incommodo adficiatur.

e Nec quidem
f *In hanc sententiam Arist. lib. 5. Ethi. c. 11.*

XVI. IDEM ‖libro secundo de testamentis ad Edictum prætoris vrbani‖

CVm enim hereditas ab eo quoque peti possit, qui vnam aliquam rem hereditario nomine possideat: dubitari non oportet, quin verum sit quod diximus.

An hæ-

An hæres cogatur adire.

XVII. IDEM ‖libro septimodecimo ad Edictum prouinciale‖

SI quis omissa causa testamenti omnino eam hereditatem non posideat: excluduntur legatarij. nam liberum cuique esse debet, etiam lucrosam hereditatem omittere, licet eo modo legata libertatésque intercidunt. sed in fideicõmissariis hereditatibus id proBisum est, vt si scriptus heres nollet adire hereditatem: iussu prætoris adeat, & restituat. quod beneficium his quibus singulæ res per fidicommissum relictæ sint,[a] *nõ* magis tributum est, quàm legatariis.

[a] sunt.

XVIII. IDEM ‖libro secundo de testamentis ad Edictum prætoris vrbani‖

‖SI‖ duo heredes instituti, ambo[b] omissa causa testamenti ab intestato posideant hereditatem: tunc quia vterq; prætorio iure perinde habetur, atque si ex testamento hereditatem adisset: pro partibus in singulos competit actio. ‖ Admonendi sumus huic, in quem ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidiæ concedendum.

[b] si ambo.

XVIIII. IDEM ‖libro septimodecimo ad Edictum prouinciale‖

PRæterea patrono quoque, qui ex asse heres institutus est, si ab intestato possederit[c] hereditatem: commodum partis debitæ, quod habiturus foret si ex testamento adisset hereditatem, saluum ‖ei‖ debet esse.

[b] posideat

XX. VLPIANVS ‖libro quarto Disputationum‖

SI eadem res diuersis personis ab instituto & substituto fuerit relicta: non vterque, sed qui ab instituto accepit, solus vindicaVit.

XXI. IVLIANVS ‖libro vicensimo *septimo* Digestorum‖

SI filius meus à matre sua heres scriptus fuerit, & ego testamenti causa omissa bonorum possessionem eiusdẽ filij nomine petiero: actio legatorum in me dari debebit, nõ secus ac si ipse heres scriptus omissa causa testamenti bonorum possessionem ab intestato accepissem.

XXII. IDEM ‖ libro trigensimo primo Digestorum‖

SI in testamento ita scriptum fuerit, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES ERIT, MAEVIVS HERES ESTO: & Titius omissa causa testamenti hereditatem legitimam possederit: Mæuio aduersus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte quam habiturus esset, si testamenti causa omissa non fuisset. Cum enim omisso testamento hereditas posidetur, legatorum quidem & libertatiũ

ratio

ratio habenda eſt. quia aliter quàm ab herede dari non potue runt. hereditatis verò, quæ ita data eſt, rationem habere prætor non debet. ſua enim culpa teſtator ſub hac condicione hereditatis partem dedit, quam potuit purè dare. Quare etſi ita ſcriptum fuiſſet, TITIVS[a] HERES ESTO, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, STICHVS LIBER, HERESQVE ESTO: & Titius omiſſo teſtamento hereditatem poſſideat, libertatem prætor Stichi tueri non debet: nec hereditatis petitionem ei dare. Si quis hoc modo teſtamentum ſcripſerit, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES NON ERIT, MAEVIVS HERES ESTO. QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, MAEVIO, SI MIHI HERES NON ERIT, CENTVM DATO: deinde Titius omiſſo teſtamento legitimam hereditatẽ poſſideat: an Mæuio, cuius in poteſtate fuit, vt ex ſubſtitutione adeundo totam hereditatẽ haberet, legatorum actio dari debeat, quæritur. & placet dari. quia nihil prohibet Mæuium iuſtã cauſam habuiſſe, propter quam nollet negotiis hereditariis implicari.

a Titius hæres eſto (Seius hæres eſto) quiſquis, &c.

XXIII. VLPIANVS ‖ libro quadrageſimo ſexto ad Edictum ‖

SI[b] filius qui manſit in patris poteſtate, item filia heredes inſtituti, præterito fratre emancipato qui contra tabulas accipere poſſeſsionem potuit, vt inteſtati patris poſſeſsionem acceperint: legata omnibus præſtabunt. nec filia dotem ſuam fratri conferet:[c] cum vt ſcripta videatur hereditatem habere.

b Ex tit. vnde legitimi.

c conferat:

An pupillus teneatur.

XXIIII. PAVLVS ‖ libro ſexageſimo ad Edictum ‖

SI dolo tutoris omiſerit pupillus cauſam teſtamenti, & legitimam hereditatem poſſideat: dãda eſt legatorum actio in pupillum. ſed eatenus, quatenus hereditas ei adquiſita eſt. quid enim ſi cum alio poſſideat hereditatem? ſed hoc & in eo qui pubes eſt, plerique putant obſeruandum: vt pro qua parte poſſideat, teneatur. quãuis prætor perinde in eũ det actionem, atque ſi adiſſet hereditatem.

XXV. CELSVS libro ſextodecimo Digeſtorum

CVi ſeruus ipſius ſuſtitutus eſt, ſeruum ſuũ adire iuſsit. ſi idcirco fecit, ne legata præſtaret, vtraque præſtabit: & qua[d] heres eſt, & qua omiſſa cauſa teſtamenti poſſidet ex ſubſtitutione hereditatem. ſalua Falcidia ei ſeruata.

d De hoc dicendi genere Aug. li. 2. emen. c. 2. cuius ignoratione ſunt qui hic legant, & quia hæres eſt, & quia.

XXVI. PAPINIANVS ‖ libro ſextodecimo Quæſtionum ‖

IVlianus ſcribit, patrẽ qui filiam ſiVi ſubſtitutam iuſsit adire hereditatem, legata quæ ab ipſo data ſunt, ex ſentẽtia edicti præſta-

præſtaturum. quoniam filia patri ſubſtituitur[a] in caſu: non vt arbitrium eligendi relinquatur. Sed ſi varia legata ſupra dodrantem data ſint, eorum prius rationem habendam quæ à filia relicta ſunt. nõ enim caret[b] dolo pater,[c] qui honore proprio omiſſo, propter compendium alienam inſtitutionẽ maluit. denique ſi filiæ pater ſubſtitutus adiit hereditatem, nihil eum dolo facere Iulianus exiſtimat. quia nemo filiæ patrem contra votum parentium ſubſtituere videtur: ſed vt arbitrium eligendi relinquat.

a ſubſtituatur
b carere
c patrem.

XXVII. IDEM ||libro ſexto Reſponſorum||

MAter ſecundis tabulis impuberi filio ſubſtituta, locum edicto facit, ſi omiſſo teſtamento legitimam hereditatẽ filij poſsideat. idem iuris erit, & ſi filio heres data ſit, & ſubſtituta. 1 In ſententiã edicti propter legatorum cauſam frater incidiſſe non videbatur,[d] qui filium ſuũ ſubſtitutum impuberi teſtamento fratris non emancipauit: ſed ab inteſtato per eum *bona* poſsidere cœpit.

d videbitur.

Contra poſſeſſorem.

2 In eum, qui teſtamento ſcriptus heres non fuit, ſi fraudis conſilio cum heredibus ſcriptis participato legitimam hereditatem ſolus poſsideat: actio legatorum ex ſententia prætoris dabitur.

Fideicommiſſaria hæreditas.

XXVIII. MAECIANVS ||libro quarto Fideicommiſſorum||

SI ſeruum heredem inſtitutum[e] dominus, qui ipſe rogatus fuerat fideicommiſſum præſtare, prius quàm adire iuberet vendiderit: præſtare id debet. cum per pretium ſerui hereditatis quoque æſtimationem conſequatur. 1 Inſtitutus heres, & rogatus reſtituere hereditatem, ſi omiſſa cauſa teſtamenti legitimam hereditatem poſsideat: non dubiè vt legata ceteraque fideicommiſſa, ita hereditatem quoque reſtituere compellendus eſt. libertates quoque tam directas quàm fideicommiſſarias. ſed[f] ſi alienos ſeruos rogatus ſit manumittere, vtique redimere eos debebit. eam[g] autem deceſsionem patietur is cui reſtituta fuerit hereditas, quam is qui ei reſtituerit paſſurus fuit.

e ſubſtitutum
f ſed & ſi
g *Hæc inuerſa ſunt in alijs libris, legiturque hoc pacto:* eã autem deceſsionẽ, quam is qui reſtituit, paſſurus fuit: patietur is, cui reſtituta fuerit hæreditas.

XXVIIII. VLPIANVS ||libro quinto Fideicommiſſorum||

QVi omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſsidet hereditatem, ſeruos ad libertatem perducere debet. ne eis factum noceat eius qui ex teſtamento adire noluit. ſic tamen, vt habeat libertos.

Contra quem possessorem.

XXX. HERMOGENIANVS ‖libro tertio Iuris epitomarum‖

QVi omissa causa testamenti, pro emptore vel pro dote vel pro donato siue alio quolibet titulo, exceptis pro herede, & pro possessore, possideat hereditatem: à legatariis & fideicommissariis non conuenitur.

a Syllaniano

b nec

DE SENATVSCONSVLTO SILANIANO[a] ET CLAVDIANO QVORVM TESTAMENTA NE[b] APERIANTVR TIT. V.

Occiso domino quæstio habetur, & supplicium sumitur de seruis, nisi opem ei tulerint.

VLPIANVS ‖libro quinquagensimo ad Edictum‖

CVM aliter nulla domus tuta esse posit, nisi periculo capitis sui custodiã dominis tam ab domesticis quàm ab extraneis præstare serui cogantur, ideo senatusconsulta introducta sunt de publica quæstione à familia necatorum habenda. 1 Domini appellatione continetur qui habet proprietatem, etsi vsusfructus alienus sit. Qui seruum bona fide possedit, domini appellatione non continebitur. nec qui vsumfructum solum habuit. Seruus pignori datus, quod attinet ad debitoris necem, per omnia ‖perinde‖ habetur, atque si pignori datus non esset. 2 Serui appellatione etiam hi continentur, qui sub condicione legati sunt. nam medio tempore heredis sunt. nec quod condicio existens efficit vt desinant esse heredis, facit ne videantur interim eius *esse.* Idemque erit dicendum in statulibero. Sed in eo cui fideicommissa[c] libertas purè debetur, exstat rescriptum Diui Pij ad Iubentium Sabinum: quo ostenditur non esse festinandum ad tormenta eius cui fideicommissa libertas debetur. & magis est, ne puniatur ob hoc quòd sub eodem tecto fuit, nisi particeps sceleris fuerit. 3 Domini appellatione etiam pro parte dominum contineri dicendum est. Domini appellatione & filiusfamilias ceterique liberi, qui in potestate sunt, continẽtur. senatusconsultum enim Silanianum non solùm ad patresfamilias, verùm ad liberos quoque pertinet. Quid deinde dicemus, si liberi non sint in potestate? Marcellus libro[d] duodecimo digestorum dubitat. ego puto plenius accipiendum, vt etiã ad eos liberos pertineat, qui in potestate non sunt. in eo,[e] qui est in adoptionem datus, non putamus locum habere senatusconsultum, quamuis in adoptato locum habet. sed nec in alumno occiso locus est senatusconsulto. 4 De matris seruis, filio filiáve occisis quæstio non habebitur. 5 Si pater ab hosti-

c fideicommissaria

d libro decimo

e in eo autem,

hostibus captus sit, quæstionem de seruis habendam & supplicium filio occiso, eleganter Scæuola ait. quod etiam post mortem patris probat, si antequam ei suus heres existat, occisus fuerit. 6 Idem Scæuola ait constantius defendendum, herede instituto filio, de his quæstionem habendam & supplicium, qui purè legati vel manumissi sunt ante aditam hereditatem filio occiso. quamuis enim si viueret, herede eo existẽte ipsius non essent futuri: attamen vbi decessit, qua[a] extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. 7 Si pater necatus sit, an de seruis filij quæstio habeatur, si fortè castrensi[b] peculio seruos habuit? & magis est, quæstionẽ de seruis filij habendam, suppliciumque sumendum, licet non sit in potestate filius. 8 Si vir aut vxor occisi esse proponantur, de seruis eorum quæstio habetur. quamquã[c] neque viri serui propriè vxoris dicantur, neque vxoris propriè viri. sed quia commixta familia est, & vna domus est: ita vindicandũ[d] atque in propriis seruis, senatus censuit. 9 Sed neque vxore occisa neque marito, de seruis soceri quæstionem habẽdam, senatus censuit. Marcellus autem libro duodecimo digestorum etiam in soceri seruis idem quod in mariti rectè dixit.[e] 10 Occisorum appellatione eos contineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: vt puta iugulatũ, strangulatum, præcipitatum, vel saxo, vel fuste vel lapide percussum, vel quo alio telo necatum. Quòd si quis, puta, veneno, vel etiam quo alio quod clam necare soleat, interemptus sit: ad hoc senatusconsultum vindicta mortis eius non pertinebit. hoc idcirco, quia totiens puniendi sunt serui quia[f] auxiliũ domino non tulerunt: quotiens potuerunt ei aduersus vim opem ferre, & non tulerunt. ceterum quid potuerunt facere aduersus eos, qui veneno vel quo alio more[g] insidiantur? Planè si venenum per vim infusum sit, senatusconsultum locum habet. vbicumque igitur vis adhibita est quæ interemere solet, ibi dicendum est locum senatusconsulto fore. Quid ergo si dominus veneno, non per vim necatus esse proponatur? impunitum erit factum? nullo modo. licet enim cessat senatusconsultũ Silanianum, nec quæstio suppliciumque de his qui sub eodem tecto fuerunt habeatur: tamen si qui cõscij vel factores sceleris fuerunt, hi demum supplicio adficiuntur. & adiri hereditas, aperirique tabulæ etiã ante quæstionem habitam possunt. 11 Si sibi manus quis intulit, senatuscõsulto quidem Silaniano locus non est, sed mors eius vindicatur. scilicet vt si in conspectu seruorum hoc fecit, potueruntque eum in se sæuiẽtem prohibere: pœna adficiãtur. si verò non potuerũt, liberentur. Si quis non metu criminis imminẽtis, sed tædio vitæ, vel impatientia doloris sibi manus intulit, eius testamentũ aperiri & recitari

[a] quis extinctum
[b] castrẽsis peculij: alias in castrensi peculio
[c] quanquam enim
[d] iudicandum
[e] dicit.
[f] qui auxilium
[g] modo insidiabantur?

mortis casus non impedit. Item illud sciẽdum est, nisi constet aliquem esse occisum, non haberi de familia quæstionẽ. liquere igitur debet, scelere interemptum, vt senatusconsulto locus sit. quæstionem autem sic accipimus, non tormẽta tantùm, sed omnem inquisitionem & defensionem[a] mortis. 12

Hoc autem senatusconsultum eos quidem, qui sub eodem tecto fuerunt, omnimodo punit. eos verò qui non sub eodem tecto, sed in eadem regione,[b] non aliter nisi conscij fuissent. eodem autem tecto qualiter accipiatur, videamus: vtrum intra eosdem parietes, an & vltra.[c] intra eandem diætam, vel cubiculum, vel eandem domum, vel eosdem hortos, vel totam villam. & ait Sextus sic esse sæpe iudicatum: vt quicumque eo loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt, hi puniantur: quasi sub eodem tecto fuerunt. licet alij validioris vocis, alij exiguioris ‖sunt,‖ nec omnes vndique exaudiri possunt. iuxta hoc tamen videtur & Diuus Hadrianus rescripsisse in hæc verba. Serui quotiens dominis suis auxilium ferre possunt,[d] non debent saluti eorum suam anteponere. potuisse autem ancillam, quæ in eodem conclaui cum domina sua fuerat, auxiliũ rei[e] ferre, si non corpore suo, at certè voce plorantem, vt hi qui in domo fuerant, aut vicini audirent. hoc ipsum manifestum est,[f] quòd dixit percussorem si V i mortem minatum si proclamasset. vltimum vtique supplicium pati debet vel[g] hoc, ne ceteri serui credant, in periculo dominorum sibi quemque consulere debere. Hoc rescriptum multa continet. nam ei non parcit, qui eodem conclaui fuit. & ei qui timuit mori, non ignoscit. & quòd vel voce oporteat seruos dominis auxilium ferre, ostendit. Si quis in villa agens occisus sit: plus quàm iniquum est, si fortè diffusa latè prædia habeat, de omnibus, qui in ea regione fuerint, seruis & quæstionem haberi & supplicium sumi. sufficit[h] ergo eos, qui cum ipso qui occisus dicitur fuerunt, & qui suspicione cædis, aut conscientia attingi videbuntur, ‖de his‖ quæstionem haberi. Cum dominus in itinere esset[i] occisus, de his qui vnà cum eo fuerunt cum occideretur, vel cum vnà fuissent, profugerunt, suppliciũ sumendum est. quòd si cum domino nemo fuit cum occideretur, cessant ista senatuscõsulta. Impubes seruus, vel ancilla nondum viripotens, non in eadem causa erunt. ætas enim excusationem meretur. Impuberi autem vtrum in supplicio tantùm parcimus, an verò etiam in quæstione? & magis est, vt de impubere nec quæstio habeatur. & aliàs solet hoc in vsu obseruari, vt impuberes non torqueantur. terreri tantùm solent, & habena vel ferula cædi. Excusantur autem serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo. nam si finxit se quis auxilium ferre, vel dicis[k] gratia tulit: nihil hoc commentum ei proderit. 13 14 15 16 17 18 19

Tulisse

a detectionem
b regione fuerunt,
c vltra, vel etiam
d *Memorabilia in hanc sententiã exempla refert Valer. Max. lib. 6. cap. 8. de fide seruorum erga dominos.*
e ei
f est ex eo,
g vel in hoc: *al.* vel hæc,
h sufficiet ergo in eos,
i est occisus,
k *Sunt qui falso legãt,* ditis gratia, *vel* dictis gratiam. *Est autem, dicis gratia, accipiendum, id est, perfunctoriè & defunctoriè. Aug. lib. 2. cap. 2.*

Tulisse autem auxilium non tantùm is videtur, qui seruauit dominum, hoc est, qui potuit ita opem ferre vt saluus esset dominus: verùm is quoque, qui quidquid potuit fecit, tametsi dominus interfectus est. veluti si quis clamauit[a] vt ad auxilium conueniretur: aut terruit adgressores. atque si quis turbam conuocauit: [b] aut si corpus suum obiecit: vel aliàs corpore suo auxilium tulit. Non tamen semper qui clamore vsus est, auxilium tulisse videtur. quid enim si cum posset manu depellere à domino periculum, ille clamorem inanem elegit? plectendus vtique erit.

20 Quid si vulnerati sint serui, cum protegerent dominum? dicendum est parci eis debere. nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fecerunt data opera, ne punirentur: aut talia vulnera isti acceperunt, vt possent nihilo minus opẽ ferre, si voluissent.

21 Si dominus mortifere vulneratus superuixerit, nec de quoquam seruorũ suorũ conquestus sit: etiam si sub eodem tecto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

a exclamauit

b conuocaret.

II. CALLISTRATVS libro quinto de cognitionibus.

DIuus Marcus Commodus Pisoni rescripsit in hæc verba. „ Cum constiterit apud te Piso carissime, Iulium Donatum posteaquam conterritus aduentu latronum profugerat villam suam, vulneratum esse, mox testamento facto purgasse officium seruorum suorum: nec pietas pro seruis nec sollicitudo heredis optinere debet, vt ad pœnam vocentur quos absoluit dominus ipse.

III. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum

SI quis in[c] graui valetudine adfectus opem domino ferre non potuerit, [d] subueniendum est ei.

1 Si quis moriens dixisset, à seruo vim mortis allatam esse sibi: dicendum est, non esse credendum domino, si moriens hoc dixit. nisi potuerit & [e] probari.

2 Si maritus vxorem noctu intra cubiculum secum cubantẽ necauerit, vel vxor maritum: serui pœna senatusconsulti liberabuntur. Sed si exaudissent, & opem non tulissent: plectendi erunt, non tãtùm si proprij essent mulieris: sed etiã si mariti. si tamen maritus in adulterio depræhẽsam occidat: quia ignoscitur ei, dicendum est non tantùm mariti, sed etiam vxoris seruos liberandos, si iustum dolorem exsequenti domino non restiterunt.

3 Si cum omnes domini adgressuram paterentur, vni seruus opem tulit: an sit excusandus, an verò quia omnibus non tulit plectendus? & magis est, vt si quidem omnibus ferre potuit, quamuis quibusdã tulit, [f] supplicio adficiendũ. si verò simul omnibus non potuit, excusandum, quia quibusdã opem tulerit. Nam illud durum est dicere, si cum duobus auxiliũ ferre nõ posit, elegit[g] alteri

c ingrauescente

d potuit.

e etiã comprobari.

f opem tulerit.

g eligat

 esse

esse auxilio: electione crimen eum contraxisse. quare & si seruus mulieris marito[a] dominę magis auxilio fuit, quàm dominæ, vel contra: dicendum est ignosci ei debere. 4 Subuenitur eis qui eo tempore, quo dominus dominàve occisa est, clausi[b] ita fuerunt sine dolo malo, vt erumpere succurrendi causa, aut compræhendendi eos qui cædem fecerint, non potuerint. nec interest, à quo clausi[c] continebũtur. sic tamen, si non data opera voluerint se ita includi, ne opem ferre possint. Clusos accipere debemus, & si sunt vincti. si tamen ita vincti, vt omnino erumpere vincula, & auxilio esse non potuerunt. 5 Ignoscitur etiam his qui ætate defecti sunt. Surdus quoque inter inVecillos numerandus est, aut inter eos qui sub eodem tecto non sunt. quia vt illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit. Cæcus quoque veniam mereri debet. Mutum simili modo excipimus. sed ibi, vbi vocis tantùm auxiliũ superfuit. Furiosos excipi nequaquam dubium est.

a marito domino
b clusi
c clusi

De receptatoribus seruorum.

6 Si quis[d] ‖quem‖ eorum seruum seruámve ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit vel celauerit sciens dolo malo: in ea causa est, ac si lege, quæ de sicariis lata est, facinoris noxius fuerit. 7 Si ex stipulatu seruus debeatur, & cædem domini arguerit, & pro‖hoc‖præmio liber esse iussus sit: ex stipulatu actio stipulatori non datur. nam & si supplicio adfectus fuisset, non daretur. quòd si sub eodem tecto non fuit, ex stipulatu actio in æstimatione[e] serui vtilis erit creditori.

d quisquam
e æstimationem

Præmium serui, qui indicauit vel arguit necem defuncti libertas.

8 Vtrum autem is solus videatur indicasse[f] vel arguisse, qui ad hoc prosilit vltro: an etiam is qui cum accusaretur, ipse detorsit in alium crimẽ? & magis est, vt ille hoc præmio dignus sit, qui vltro ad accusationem prosilit. 9 Hi quoque, qui non potuerunt aliàs ad libertatem peruenire, vt puta si hac lege distractus erat quis, ne manumitteretur, poterunt propter hoc quod in commune vtile est, ad libertatem peruenire.

f vindicasse. Vide Aug. lib. 1. emend. c. 9. ex quo apparet rectius hîc leg: indicasse, quàm vindicasse: & coniunge l. 197. de verb. sign.

De libertis etiam quæstio habetur.

10 De his quoque seruis, qui testamento manumissi sunt, perinde atque[g] seruis supplicium sumendum est. De his qui antequam testamentum occisi occisæve aperiretur profugissent, posteaque aperto testamento liberi scripti inuenirentur, perinde[h] ac si de seruis quæstio habenda, suppliciumque sumendum est. nam est æquissimum, vltioni dominorum non obstare indulgentiam ipsorum. quam[i] quisque pleniorem esset expertus, eo grauiorem sceleri suo pœnam merebitur.

g de seruis
h perinde atque de
i quam quò quisque: deterior est Flo.

Edictum

Edictum prætoris.

11 Quod ad causam testamenti pertinens[a] relictum erit ab eo, qui occisus esse dicetur: id ne quis sciens dolo malo aperiendum, recitandum, describendumq; curet, edicto cauetur, prius quàm de ea[b] familia quæstio ex senatusconsulto habita, supplicium q; de noxiis sumptum fuerit. 12 Aperire autem hic ille videtur, qui naturaliter aperit: siue sint signatæ siue non sint lEgatæ,[c] sed tantùm naturaliter clausæ. Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel palam, ‖vel publicè,‖vel secreto. omnis enim apertura prohibita est. 13 Si quis ignorãs occisum, aperuerit: non debet hoc edicto teneri. & si sciens, non tamen dolo aperuit, æquè non tenebitur: si fortè per imperitiam vel per rusticitatem ignarus edicti prætoris vel senatusconsulti aperuit.[d] 14 Si quis tabulas quidem non aperuit naturaliter, linum autẽ inciderit, excusatus erit. quia dolo caret qui ipsas tabulas non aperuit. Si autem nõ totum testamentum, sed pars eius aperta sit: dicendum est, in edictũ incidisse eum qui aperuit. parui enim refert, vtrum totum, an pars[e] aperiatur. 15 Si quis codicillos aperuerit, testamentum non aperuerit:[f] in edictum incidit. nam & codicilli ad causam testamẽti pertinent. item siue iure valeat id quod apertum est, siue non valeat: attamen edicto locus est. 16 Eadẽ seruantur & de his quę ad causam substitutionis pertinent, si pupillus pupilláve occisus occisáve esse dicetur. 17 Si alius aperuit, alius recitauit, alius descripserit: omnes in edictum incident, qui singula eorũ fecerunt. 18 Non tantùm ex testamento, sed etiam ab intestato hereditas ad hoc edictum pertinet: vt ne quis adeat, bonorúmve possessionem petat, antequam quæstio de familia habeatur. ne heres propter compendium suum familiæ facinus occultaret. 19 Eleganter Sceuola ait, vt quis ad heredem suum vtiles actiones trãsmittat, si fortè ante aditionem decessit exploratum esse debere, idcirco eum nõ adire[g] quòd senatusconsulto edictoq; terreatur. 20 Si condicioni intra diẽ ex die mortis præstitutum parere iussi ignorantia non paruerunt: si idcirco ignoratum est, quia metu senatusconsulti aperiri tabulæ non potuerunt: succurritur eis ad implendam condicionem. 21 Si[h] & aliud impedimentum sit de nõ adeunda hereditate, vel[i] aperiendarum tabularũ: ‖sit‖ & senatusconsulti: nihil prodesse impedimentum senatusconsulti, si & aliud[k] fuit. veluti si prægnas vxor occisi fuit, vel etiam putabatur. & propterea adire hereditatem institutus non potuerit.

[a] pertinet, si quod relictum
[b] eius
[c] ligatæ.
[d] aperuerit.
[e] an partem aperuerit.
[f] aperuit;
[g] adiisse
[h] Sed si aliud
[i] quàm
[k] aliud hîc

IIII. PAPINIANVS ‖libro sexto Responsorum‖

QVi postumos[l] heredes instituerat, non natis postumis vxorem secundo loco scripsit heredem. cum à familia necatus diceretur, vxor diem suum obierat. heredes mulieris actio-

[l] posthumum hæredem

actiones ex constitutione sibi dari postulabāt. eos ita demum audiendos esse respondi, si mulier, quam in vtero nihil gestare constabat, propter senatusconsultum hereditatem adire noluit. alioquin prægnate ea defuncta, nullam iniuriæ querellam interuenisse.

V. VLPIANVS ‖libro quinquagesimo ad Edictum‖

NEcessarios heredes puto edicto compræhendi, si se misceant hereditati. nec bonorum possessionem peti prætor permittit. & ego puto ad omnes bonorum possessiones hoc edictum pertinere. 1 Non aliàs bona publicantur, quàm si constabit esse occisum patremfamilias: & heredem ante quæstionem de familia habitam, suppliciumque sumptum, adisse hereditatem. 2 Vbi quis incuria necatus est, vel medici insidiis, adiri quidem hereditas potest. sed heredi[a] defensio mortis incumbit.

a hæredi suo

VI. PAVLVS ‖libro quadragensimo sexto ad Edictum‖

ETsi[b] percussor certus sit, tamen habenda quæstio est, vt cædis mandator inueniatur. vtique autem ipse maximè quæstioni dabitur, quāuis & ceteri puniantur. 1 Quamuis aliàs in caput domini serui non torqueantur, rectè tamen fiet quæstio etiam si heredem accuset: siue extraneus heres, siue ex suis sit. Si vnus ex dominis non compareat, quærendum est de casu eius per seruos quos communes habuerunt. magis enim de salute aut vltione domini non comparentis, quàm in caput præsentis torquebuntur. 2 Si appetitus sit, nec occisus dominus: nihil senatusconsulto cauetur. ipse enim in familiā suam potest animaduertere.

b Etsi certus

VII. IDEM ‖libro singulari ad senatusconsultum Silanianum‖

ET (in) libertos extraordinarium auxilium habebit.

VIII. IDEM ‖libro quadragensimo sexto ad Edictum‖

SEnatusconsulto Pisoniano[c] cauetur, vt si pœnæ obnoxius seruus venisset, quandoque [d] animaduersum in eum esset, vt venditor pretium præstaret. ne emptori iniuriam fecisse videatur[e] senatus.[f] 1 Si filiusfamilias, qui in castrensi peculio testatus est, occisus sit: omni modo id defendendum est, vt ex quibus casibus ad fiscum patrisfamilias bona pertinent, his casibus & huius peculium, potius quàm ad heredes qui delinquerunt in adeundo, &[g] similibus: vltive non sunt.

c Syllaniano. Hoc verò senatusconsultū factum est Nerone A. II & Pisone coss. Tac. lib. 13. & 14.
d quandocunque
e videretur
f senatuscōsultum.
g aut similiter vlti non sunt.

Ad

Ad fiscum bona transeunt cum onere.

VIIII. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale

CVm fisco caduca bona defuncti addicantur[a] propter inultam mortem, in eum legatorum actio datur. & libertates ratæ sunt eorum scilicet, qui senatusconsulto excipiuntur.

a addicuntur

X. PAVLVS libro singulari ad senatusconsultum Silanianum

SI exheredatus filius, antequam adiretur patris hereditas, occisus sit: ex euentu inspicietur. vt si adita fuerit hereditas, quasi alieni fuisse videantur. si verò irritum testamentum factum sit, quia ipsius essent si viueret, omnia perinde aguntur, ac si dominus esset. 1 Sub Diuo Traiano constitutum est, de his[b] libertis quos[c] viuus manumiserat quæstionem haberi.

b his etiam
c quos quis

XI. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum

IDemq́;[d] erit & de his[e] qui ius anulorum petierant.

d Coniunge l. 44. de excu. tut.
e his libertis

XII. PAVLVS libro singulari ad senatusconsultum Silanianum

SI seruus à testatore occiso legatus sit, & prætor pro præmio statuerit liberum eum esse: dicendum est non impediri libertatem.

Præscriptio quinquennij.

XIII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de publicis iudiciis

IN cognitione aperti aduersus senatusconsultum testamenti eius qui à familia sua occisus dicatur, quinquennij tempus constitutum est senatusconsulto, Tauro & Læpido consulibus. quod tamen ad extraneos pertinet. namque eos, qui parricidij pœna teneri possunt, semper accusare permittitur eodem senatusconsulto.

Pœna impuberis.

XIIII. MAECIANVS libro vndecimo de publicis iudiciis

EXcipiuntur[f] senatusconsulto Silaniano impuberes serui. Trebius autem Germanus legatus etiam de impubere sumi iussit supplicium. & tamen non sine ratione. nam is puer nec multum à puberi[g] ætate aberat, & ad pedes domini cubuerat cum occideretur: nec postea cædem eius prodiderat. vt enim opem ferre eum non potuisse constabat, ita silentium præstitisse etiam postea certum erat. & his dumtaxat impuberibus senatusconsulto parci credebat, qui tantùm sub eodem tecto fuissent. qui verò ministri vel participes cædis fuissent, & eius ætatis, quamquam nondum puberis, vt rei intel-

f eodem senatus consulto
g à pubertate

lectum capere possent, his non magis in cæde domini, quàm in vlla[a] alia causa parci oportere.

a nulla alia

XV. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus

SI sequens gradus vltus fuerit necem testatoris, an priore hereditas ad illum *trans* feratur? & ait Papinianus, non esse hoc. nam pœna illius, huius præmium esse non debet.

1 Cum ex parte heredi instituto legatum quoque erat, & in vlciscenda morte cessauerat: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, tam hereditatis portionem quàm legatum ei auferendum. heredibus autem, qui in vlciscenda morte defuncti cessauerant, tam testamēto quàm ab intestato auferuntur bona. fortè & si quasi patronus venit, quamuis hi [b] suo iure admittantur.[c]

b hic

c admittatur.

XVI. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum

DOmino à familia occiso, seruus communis necem eius detexit. fauore libertatis liber quidē fieri debet: pretij autem partem sibi contingentem socium consequi oportet.

XVII. MODESTINVS libro octauo Regularum

PRius de se familia torquenda est. & si confiteatur, tunc interrogetur quo mandante flagitium admissum sit.

XVIII. IDEM libro nono Regularum

ET[d] inofficioso testamento queri idem, & mortem vindicare defuncti non prohibetur. idq; Paulus respondit.

d Et de inofficioso: vel, Ex inofficioso

XVIIII. IDEM libro octauo Pandectarum

CVm dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet & armis, & manu, & clamoribus, & obiectu corporis. quòd si cum posset non tulerit, meritò de ea supplicium sumitur.

XX. PAPINIANVS libro secundo Responsorum

HEres, qui veneni causam persequitur, res hereditarias vrguentes ordinare saluis proVationum iudiciis[e] non prohibetur.

e iudiciis

XXI. IDEM libro sexto Responsorum

PRopter veneni quæstionem tempus petendæ possessionis non profertur. cum eo quoq; suspenso crimine rectè petatur. aliud senatui placuit, cum à familia dominus necatus dicitur. seruorum videlicet causa, quorum libertatem quæstionis habendæ gratia neglegi necesse est.[f]

f esset.

1 Neptis quæ possessionem auiæ petierat, mortem eius, interfectam sciens, nō defenderat. fideicommissum, quod auia ex alio testamēto nepti debuit, in restituendis fisco bonis non esse deducendū placuit. do lus enim heredis punitus[g] est. si autem neglegentia mulier emolumentum bonorum amiserit, fideicommissum esse retinendum integrato iure debiti, rationis est.

g puniendus

De

De hærede non appellante.

2 Præsidis iniquitate reis illatæ cædis absolutis, heredibus, qui non defunctoriè[a] debitum officium impleuerant, quamuis non prouocassent, hereditatem auferri non oportere, visum est.

Persecutio hæc quæ pecuniaria est, non finitur morte hæredis.

XXII. PAVLVS ‖libro sextodecimo Responsorum‖

GAius Seius cum languesceret, questus est se veneno occidi à seruo suo: & sic exspirauit. cui[b] heres exstitit Lucia Titia soror, & mortem eius exsequi neglexit: & ipsa post annũ decimum decessit. exstitit qui bona nuntiaret Gaij Seij. quęro an morte Titiæ extinctum sit crimen. Paulus respondit, causam de qua quæritur, cum sit pecuniaria, morte ingratę heredis exstinctam non videri.

XXIII. MAECIANVS ‖libro tertiodecimo Fideicommissorum‖

SI antequam patefieret testatorẽ occisum, tabulæ testamenti apertæ essent: deinde innotuisset id admissum esse: causa cognita puto compellendum institutum adire hereditatem, quam suspectam diceret: & ex TreVelliano senatusconsulto restituere.

XXIIII. VLPIANVS ‖libro quinquagesimo ad Edictum‖

SI quis quasi suspectam hereditatem coactus adit, non tenetur edicto.[c]

Præmium eius qui seruos fugitiuos requisiit.

XXV. GAIVS ‖libro septimodecimo ad Edictum prouinciale‖

LEge Cornelia cauetur de præmio accusatoris,[d] qui requisiuit & renuntiauit eos seruos qui ex ea familia ante quęstionem fugerint: vt in singulos seruos, quos cõuicerit, quinq; aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. quod præmium non in omnes seruos qui sub eodem tecto locóve fuerint, sed in eos solos, qui cædem admisissent, accusatori tribuitur. 2 Præterea cauetur, vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, lege de sicariis iudiciũ fiat. ita vt ex vinculis causam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur. & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine darentur ex bonis damnati.

Actio popularis contra eum qui testamentum aperuit.

2 Ex hoc edicto actio proficiscitur contra eum, qui aduersus edictum prætoris tabulas testamenti aperuisse ‖dicetur.‖ vel si quid aliud fecisse dicetur. nã, vt ex supradictis apparet, plura sunt, propter quæ pœna edicti constituta est. Palàm est autem

[a] perfunctoriè: vtrumque rectum est. Illud reperitur quoq; l. ex empto. §. emptorem. de act. empt. & l. 2. §. non solùm. ad SC. Tertyll.

[b] cùm

[c] edicto prætoris.

[d] Nam (vt in oratione pro Roscio Amerino M. Cic. ait) accusatores multos esse in ciuitate vtile est, vt metu audacia contineatur. Vnde et apud iudices (vt idem inquis lib. 2. de Inuẽ.) de præmio sæpe accusatorum quæritur.

autem popularem actionem esse, cuius pœna in centum aureos ex bonis damnati extenditur. & inde partem dimidiam ei cuius opera conuictus erit, præmij nomine se daturũ prætor pollicetur. partem in publicum redacturum.

XXVI. SCAEVOLA libro trigesimo quarto Digestorum

FIdeicommissum, quod ex testamento fratris patruelis Gaius Seius Titio debebat, ab heredibus Seij Titius accepit. quæsitum est, cum necem Gaij Seij heredes eius non vindicauerint, an ‖Titius‖ nihilo minus ‖eos‖ heredes vt indignos accusare posit ob id quòd necem eius non vindicauerint. nec obsit ei quòd ab isdem fideicommissum ex testamento fratris patruelis consecutus sit. respondit, nihil proponi cur obstaret.[a]

a obstet.

XXVII. CALLISTRATVS ‖libro primo de iure fisci‖

SI de pluribus heredibus quibusdam inuitis aut ignorantibus apertum erit testamentum, non amittunt portiones suas qui culpa carent.

b Si vir

SI QVIS[b] ALIQVEM TESTARI PROHIBVERIT VEL COEGERIT
TIT. VI.

Ex his causis hæreditas fisco vindicatur, sicut & in superiore edicto.

VLPIANVS libro quadragensimo octauo ad Edictum

QVIDVM[c] captat hereditatem legitimam, vel ex testamento, prohibuit testamentarium introire, volente[d] eo facere testamentum, vel mutare: Diuus Hadrianus constituit, denegari ei debere actiones. denegatisque ei actionibus fisco locum fore. 1 Si dominus dolo fecerit, ne testamentum mutaretur, in quo seruus eius scriptus erat: quamuis manumissus adierit hereditatem, actiones ei denegantur. cum & liberis[e] eius, si quid fuerit datum, denegari debeat, etsi non fuerint in potestate. Sed si legatum ei relictum sit, idq; restituere sit rogatus: consequens erit dicere admitti eum ad legatum, quod non ipse habuisset:[f] sed ad alium sit translaturus. 2 Si plures heredes instituti sint, & omnes dolo fecerint, quo minus testamentum mutaretur: dicendum est actiones omnibus denegari. quia omnes dolo fecerunt.

c Scriptum hoc olim fuit in tractatu de bo. poss. post tit. vnde vir & vxor.

d volentem eum

e libertis. Rectior est Flor.

f habiturus esset:

II. PAVLVS ‖libro quadragensimo quarto ad Edictum‖

SI quis dolo malo fecerit, vt testes non veniant, & per hoc deficiatur[g] facultas testamenti faciendi: denegandæ sunt

g deficiat

actiones

actiones ei qui dolo fecerit. siue legitimus heres sit, siue priore testamento scriptus. Fratris autem factum fratri non nocet.

2 Si fidei eius, qui dolum admisit, commissum est vt hereditatem restitueret: ea hereditas caduca cum suis oneribus fiet. vt commodum legis Falcidiæ fiscus sentiat: dodrantis autem fideicommissarius.

III. PAPINIANVS libro quintodecimo Responsorum

VIrum, qui non per vim nec dolum, quo minus vxor contra eum mutata voluntate codicillos faceret, intercesserat: sed vt fieri adsolet, offensam ægræ mulieris maritali sermone placauerat: in crimē non incidisse respondi. nec ei quod testamento fuerat datum, auferendum.

DE IVRE CODICILLORVM
TIT. VII.

VLPIANVS libro quarto Disputationum

SAEPISSIME rescriptum & constitutum est, eum qui testamentum facere opinatus est, nec voluit quasi codicillos id valere: videri nec codicillos fecisse. ideóque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit valere: tamen non debetur.

II. IVLIANVS libro trigesimo septimo Digestorum

SI ei, qui post testamentum factum & ante codicillos scriptos natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur: vtile est. quòd si ei, qui post testamētum factum & antequam codicilli scriberentur mortuus esset, datum esset: pro non scripto habetur.

1 Codicillorum ius singulare est: vt [a] quæcumque in his scribentur, perinde haberentur, [b] ac si in testamento scripta essent. Ideóque seruo, qui testamenti facti tempore testatoris fuisset, [c] codicillorum tempore alienus, non rectè libertas directa datur. Et contra, si cum testamentum fiebat alienus esset, codicillorum tempore testatoris: intellegitur alieno seruo libertas data. & ideo licet directæ libertates deficiunt, attamen ad fideicommissarias eundum est.

2 Furiosus non intellegitur codicillos facere: quia nec aliud quicquam agere intellegitur. cum per omnia & in omnibus absentis vel quiescentis loco habetur.

3 Hereditas testamento inutiliter data non potest codicillis quasi hereditas cōfirmari. sed ex fideicommisso petitur, salua [d] ratione legis Falcidiæ.

[a] vnde
[b] habentur.
[c] fuit, &
[d] salua tamen

Per codicillos factos ab intestato videntur rogati omnes quocunque iure succedentes.

III. IDEM libro trigensimo nono Digestorum

SI [a] quis cum testamentum nullum habebat, codicillis fideicommissa hoc modo dedit, QVISQVIS MIHI HERES ERIT BONORVMVE POSSESSOR, EIVS FIDEI COMMITTO: fideicommissa præstari debet. quia paterfamilias, qui testamenti factionem habet, & codicillos faceret, [b] perinde haberi debet, acsi omnes heredes eius essent, ad quos legitima eius hereditas vel bonorum possessio peruentura esset. [c] Sed & si post codicillos factos natus quis esset proximus adgnatus, vel suus heres: fideicommissum præstari debebit. intellegitur enim is quoque heres scriptus. & ideo [d] non perinde habendus est, ac si rupisset hos codicillos.

1 Testamento facto, etiam si codicilli in eo confirmati nõ essent, vires tamen ex eo capient. Denique si ex testamento hereditas adita non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullius momenti erit.

IIII. IDEM libro sexagensimo tertio Digestorum

EVm qui codicillorum tempore soluendo sit, rectè libertatẽ dare placuit. quamuis testamenti facti tempore soluendo non fuerit.

Confirmatio codicillorum.

V. PAPINIANVS libro septimo Responsorum

ANte [e] tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento quod postea factum est, vel codicillis [f] confirmentur: aut voluntas eorum quocumq; indicio retineatur. sed non seruabuntur ea, de quibus aliter defunctus nouissimè iudicauit.

VI. MARCIANVS libro septimo Institutionum

DIui [g] Seuerus & Antoninus rescripserunt, nihil egisse matrem, quæ cum purè liberos suos heredes instituerit, condicionem emancipationis codicillis adiecit. quia neque condicionem heredi instituto codicillis adiEcere [h], neque substituere directo potest. 1 Codicillos & plures quis facere potest. & ipsius manu neque scribi neque signari necesse est.

2 Licet in confirmatione codicillorum paterfamilias adiecerit, vt non aliàs valere velit quàm sua manu signatos & subscriptos: tamen valent facti ab eo codicilli, licet neq; ab eo signati neq; manu eius scripti fuerint. nã ea quæ postea geruntur, prioribus derogant. 3 Codicillos is demum facere potest, qui & testamentum facere potest. 4 Si post testamentum factum mortuo codicillis quis legauerit, licet testamento confirmatis: pro non scripto legatum fit.

a Si is qui

b facit.

c peruentura est.

d vnde non

e Sententia Papiniani aliter refertur tit. de codic. Inst. sed idcirco hic immutata est à compositoribus Pandectarum, ne rescripto Seueri & Antonini aduersaretur. Duar. 2. Disput. c. vlt.

f codicilli

g Diuus

h adiicere.

VII.

VII. IDEM ‖ libro secundo Regularum ‖

QVædam non referuntur ad confirmationem codicillorũ. veluti si ante captiuitatẽ quis codicillos confirmauerit, & in captiuitate codicillos scribat, nam non valent. idem est, si aliquo modo ius testamẽti faciendi desierit habere. præterea in illis quæ nõ iuris sed facti sunt, non est perinde habendum quod codicillis scribitur, atq; si vbi cõfirmatio [a], scriptũ [b] fuisset. veluti si ita in codicillis scriptum erit, VESTEM QVAE MEA EST: codicillorum tempus spectandum, non quo confirmantur. item [c], SI TITIVS VIVVS EST, vel SI TOT ANNIS [d] EST, codicillis legauit Seio: tempus codicillorum, non quo tempore fit testamentum, spectandum.

a confirmatur.
b scripta
c item si ita si Titius
d annorum

VIII. PAVLVS ‖ libro singulari de iure codicillorum ‖

COnficiuntur codicilli quattuor modis. aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritũ, aut per fideicommissum testamento facto, aut sine testamento. sed ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus: quoniam creditur paterfamilias spõte sua his relinquere legitimã hereditatem.

1 Codicilli totiens valent, quotiens quis testamentum quoq; facere posit [e]. nõ tamen hoc ita intellegemus, vt exigamus potuisse eum eo tempore quo scribit eos codicillos, testamentum facere: quid enim si sufficientium testium facultatẽ non habuit? sed si iure testamenti factionem habuit.

e potuit.

Valent codicilli facti medio tempore, quo quis erat intestabilis, si tempore testamenti, & mortis erat testabilis.

2 Si post factum testamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum se præbuerit, & ibi codicillos fecerit, atque ita emancipatus decesserit: quæritur an ex codicillis legata debeantur. nam & [f] testamentum valet: sed [g] eo tempore eos fecit, quo testamenti factionem non habuit. nec similis est muto, qui rectè codicillos confirmauerit. licet enim is testamentum facere non posit, tamen testamentum quod ante fecerat, in eodem statu est: huius autem testamentum sublatum est: & de alienis quodammodo rebus testatur: sed dicemus codicillos valere. nam etsi postumus natus ruperit testamentum, & decesserit: nihilo minus codicilli valent.

f & eo
g nam nec

3 Si miles testamentum quidem ante militiam, sed codicillos in militia fecerit, an iure militari valeãt codicilli, quæritur. quoniam testamentum iure communi valet: nisi ‖si‖ militiæ tempore signauit, [h] vel quædam adiecerit. certè codicilli militiæ tempore facti non debent referri ad testamentum. sed iure militari valent.

h resignauerit. melior est Floren. non *enim satis est militiæ tempore resignasse, nisi quid adiecerit, vel detraxerit, vt iure militari valeat. § sed & si quis. de mil. testa Instit.*

4 Si ei seruo, qui testamento legatum acceperit, libertas codicillis detur, vtile legatum esse dicemus: quasi ab initio constiterit legatum.

5 Si quis certi generis codicillos confir-

confirmauerit, puta QVOS NOVISSIMOS FECERO: non vtique statim quæ codicillis dantur, consistere videbuntur, quamdiu alij quoq; fieri possint. & ideo si alij postea fiãt, legata in prioribus data non valebunt.

VIIII. MARCELLVS ‖libro nono Digestorum‖

ARisto negauit valere codicillos ab eo factos, qui paterfamilias, necne esset, ignorasset. Vlpianus notat: nisi veteranus fuit. tunc enim & testamentum valebit.

X. PAPINIANVS ‖libro quintodecimo Quæstionum‖

QVod per manus traditum est, codicillis hereditatem dari non posse, rationem illam habet: ne per codicillos qui ex testamento valerent [a], ipsum testamentum, quod vires per institutionem heredum accipit, confirmari videretur.

a valent.

XI. IDEM ‖libro nonodecimo Quæstionum‖

QVi graui vtero vxorem esse ignorabat, codicillis ad filium scriptis libertates dedit. nata post mortem patris filia, cum de ea nihil patrem sensisse constitisset: placuit libertates à solo filio præstari posse.

XII. IDEM ‖ libro vicensimo secundo Quæstionum‖

REdemptis à sorore partibus.

XIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

ILlud‖enim‖sine dubio dici nõ potest, etiam filiã manumittere cogendam. cum ab ea nihil pater petierit, & iure suo heres exstiterit. Tractari solet de eo, qui cũ tabulas testamenti non fecisset, codicillis ita scripsit, TITIVM HEREDEM ESSE VOLO. sed multum interest, vtrum fideicommissariã hereditatem à legitimo per hanc scripturam, quã codicillorũ instar habere voluit, reliquerit: an verò testamentum facere se existimauerit. nam hoc casu nihil à legitimo peti poterit. Voluntatis autẽ quæstio ex‖eo‖scripto plerumq; declarabitur. nã si fortè à Titio legata reliquit, [b] substitutum adscripsit, heres si non exstitisset: sine dubio non codicillos, sed testamẽtum facere voluisse intellegetur.

1

b & substiturum

XIIII. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum

QVidam referunt quantum repeto, apud Viuianũ [c] Sabini & Cassij & Proculi expositã esse in quæstione huiusmodi controuersiã. an legata, quæ posteaquam instituti mortem obierunt [d], codicillis adscripta vel adempta sunt, à sustitutis debeantur. id est, an perinde datio & adẽptio etiã hoc tempore codicillis facta valeat, ac si testamento facta esset. quod Sabinum & Cassium respondisse aiunt, Proculo dissentiente, nimirum autem Sabini & Cassij collectio, quam & ipsi reddunt, illa est, quòd codicilli pro parte testamenti habẽtur: obseruationémque & legem iuris inde traditam seruent. ego autem

c Iulianum

d obierint.

autem ausim sententiam Proculi verissimam dicere. nullius[a] enim momenti est legatum, quod datum est ei qui tẽpore codicillorum in rebus humanis non est: licet testamenti fuerit. esse enim debet cui detur. deinde sic quæri, an datum cõsistat. vt non ante iuris ratio quàm persona quærẽda sit: &[b] in proposito igitur quod post obitum heredis codicillis legatũ vel ademptum est, nullius momenti est. quia heres, ad quem sermonem conferat, in rebus humanis non est. eaque ademptio & datio nunc vana efficietur. hæc in eo herede, qui ex asse instiTVs erit, dato substituto, ita vt ab instituto codicilli confirmarẽtur. Quòd si duo instituti sint substitutis datis, vnusque eorum decesserit: vtilia videntur legata. sed circa coheredem erit tractatus, numquid totum legatum debeat, si quisquis mihi heres erit, legatum erit: an verò non, quia sit substitutus heres, qui partem faciat, licet ipse non debeat. idem etiam potest circa nomina expressa tractari. multoque magis solũ coheredem totum debere puto. quia is adiunctus sit, qui etiam tunc cum adiungebatur, in rebus humanis non erat.

a vt enim nullius

b ita in proposito quod

XV. AFRICANVS ‖libro secundo Quæstionum‖

SEd cum ea testatoris voluntas fuerit, vt ex vniuersa hereditate legata erogarentur: dicendum scriptis heredibus profuturam doli exceptionem, si amplius quàm hereditaria portio petatur.

XVI. PAVLVS ‖libro vicesimo primo Quæstionum‖

AB intestato factis codicillis, relicta etiam postea natus intestati successor debebit. quicunque enim ab intestato successerit, locum habent codicilli. nam vnus casus est. nec interest qui succedit, dum intestato succedat. ad testamentum autem, quod quoquo tempore fecisset, pertinent codicilli. & vt manifestius dicam, intestato patrefamilias mortuo, nihil desiderant codicilli: sed vicem testamenti exhibent. testamento autem facto ius sequuntur eius.

XVII. IDEM ‖libro tertio Sententiarum‖

LItteræ quibus hereditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, vim codicillorum non optinent.

Interpretatio voluntatis.

XVIII. CELSVS ‖libro vicensimo Digestorum‖

PLotiana Celso suo salutem. Lucius Titius his verbis ita cauit, SI QVID TABVLIS[c] ALIOVE QVO GENERE AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQVERO, ITA VALERE VOLO. quæro an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeant rati esse. Iuuentius Celsus Plotianæ salutem. hæc verba, SI QVID AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQVERO,

c tabularũ, aliúdvé eius generis

QVERO, VALERE VOLO: etiam ea quæ ante testamentum scripta sunt, comprehendere[a].

a comprehendere videntur.

Relicta ab eo, quem quis solum sibi successurum putat, si in parte succedit, pro parte debentur, si diuidua sint.

XVIIII. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum

IS qui vnum filium habebat, cum codicillos ad eum scripsisset, decesit intestatus, herede eo[b] & quem postea procreauit. adgnatione sui heredis nemo dixerit codicillos euanuisse. igitur si nihil tum de postumis sperauit, & codicilli non euanescent, & quæ relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, soluere compellitur:[c] non etiã postumus. sed & si codicillos reliquisset duobus superstitibus filiis decedens, cum putaret alterum ex his prius decessisse: simili modo dici potest, omnia perinde debere filium ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres extitisset patri[d]. Immo dumtaxat partem debet. eorũ tamen, quæ pro parte præstari non possunt, nihil[e] eorum præstandũ. quoniam illi[f] non fuerit filio ablaturus, nisi solum putaret successorem sibi futurum.

b eo relicto.

c compelletur.

d patri. Vlpianus notat. imò

e nihil omnino

f ille al. illa

XX. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam

SI palam heres nuncupatus sit, legata autem in tabulis[g] collata fuerint: Iulianus ait, tabulas testamenti non intellegi quibus heres scriptus non est. &[h] magis codicilli quàm testamentum existimandæ sint. & hoc puto rectius dici.

g tabulas

h quodq́ue

LIBER TRIGESIMVS.

DE[i] LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

VLPIANVS[k] libro sexagesimo septimo ad Edictum

PER[l] OMNIA exæquata sunt legata fideicommissis.

II. IDEM libro primo Fideicommissorum

SCiendum[m] est eos demũ fideicommissum posse relinquere, qui testandi ius habent.

Conditio quæ tacitè inest.

III. IDEM libro quarto ad Sabinum

HAec[n] verba testatoris, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, aut SI HERES ERIT SEIVS, vel SI HEREDITATEM ADIERIT: subiectum

i August. lib. 3. emend. c. vlt.

k Desumptum est hoc caput ex Iustiniani constitutionibus sub tit. com. de leg. C. Itaque Duar. ita repenit inscriptionem huius capitis, Imperator, putatq́ue non Vlpiani esse, sed Triboniani in commen. ad tit. de pac. & 2. disput. c. 9.

l Ex tit. quor. leg.

m Coniunge l. 1. de leg. 3.

n Coniunge l. 8. & 10. de vulga. substi.

subiectum legatum vel fideicommissum non faciunt condicionale.

Error in nomine rei legatæ quatenus noceat.

IIII. IDEM libro quinto ad Sabinum

SI quis[a] in fundi vocabulo errauit, & Cornelianũ pro Semproniano nominauit: debebitur Sempronianus. sed si in corpore errabit, non debebitur. Quòd[b] si quis cum vellet vestem legare, supellectilem adscripsit[c], dum putat supellectilis appellatione vestem cõtineri: Pomponius scripsit[d] vestem non deberi, quemadmodum si quis putet auri appellatione electrum vel aurichalcum contineri. vel, quod est Tultius vestis appellatione etiam argentum contineri. rerum enim vocabula immutabilia sunt[e]: hominum mutabilia. Si quis heredes instituerit, & ita legauerit, QVISQVIS MIHI GALLICANARVM RERVM HERES ERIT, DAMNAS ESTO DARE: ab omnibus heredibus videri legatum, quoniam[f] ad omnes eos res Gallicanæ pertinent.

a Coniunge l. quoties. de hæred. insti.
b Alc. lib. 7. παρέργ. c. 4.
c adscribit.
d scribit.
e esse.
f quando.

V. PAVLVS libro primo ad Sabinum

SErui electione legata, semel dumtaxat optare possumus. 1 Labeo ait, cum certa res aut persona legatur ita, QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES DATO, & communis sit: totum deberi. Trebatium verò respondisse, partem deberi, Cassius scripsit. quod & verius est. 2 Cum fundus communis legatus sit non adiecta portione, sed MEVM nominauerit: portionem deberi constat.

Differentia conditionis & demonstrationis.

VI. VLPIANVS libro trigesimo tertio Digestorum

STICHVM, QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES MEVS DATO. magis condicionem legato iniecisse, quàm demonstrare voluisse patremfamilias apparet. eo quòd si demonstrandi causa hæc oratio poneretur, ita concepta esset, STICHVS[g] QVI MEVS EST, non, QVI MEVS ERIT. sed condicio talis accipi debet, quatenus meus erit. vt si totum alienauerit, legatum exstinguatur. si partem, pro ea parte debeatur, quæ testatoris mortis tempore fuerit.

g Stichum

VII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

LEgatum[h] seruo delatum dominus potest repudiare.

h Coniunge l. 14. & 18. de acquir. hæred.

Reuocatio legati.

VIII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum

SI ex toto fundo legato testator partem alienasset, reliquam dumtaxat partem deberi placet: quia etiam si adiecisset aliquid ei fundo, augmentum legatario cederet.

Duo rei testamento constituti.

Si ita scriptũ sit, LVCIVS TITIVS HAERES MEVS, AVT MAEVIVS HERES MEVS DECEM SEIO DATO. cum vtro velit, Seius aget. vt si cum vno actum sit, & solutum: alter liberetur. quasi si duo rei promittendi in solidũ obligati fuissent. quid ergo si ab altero partem petierit? liberũ cui[a] erit ab alterutro[b] reliquũ petere. idem erit & si alter partem soluisset. 1

De pluribus rebus disiunctim legatis.

Si ita legatum sit, LECTICIARIOS[c] OCTO, AVT PRO HIS IN HOMINES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM, VTRVM LEGATARIVS VOLET: non potest legatarius partem seruorum vindicare, pro parte nummos petere. quia vnum in alterutra causa legatum sit. quemadmodum si olei pondo quinquaginta, aut in singulas libras certum æs legatum sit. ne aliter obseruantibus, etiam vno homine legato diuisio cõcedatur. nec interest, diuisa ea summa, an iuncta ponatur. & certè octo seruis, aut pro omnibus[d] certa pecunia legata, non posse inuitum heredem partem pecuniæ, partem mancipiorum debere[e]. 2

VIIII. IDEM, libro tertio ad Sabinum.

ID[f] quod apud hostes est, legari posse[g] Octauenus scripsit: & [h]postliminij iure consistere.

Optio legata.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IVlianus nec à filiofamilias sine iussu patris optari posse, nec ante aditam hereditatem putat. quod est verum.

Legatum filiofamilias aut seruo relictum quam vim habeat.

XI. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

CVm filiofamilias vel seruo alieno legatum vel hereditas datur, fidei committi patris[i] vel domini potest. ac tũc demum ex persona ipsorum, fideicommissum vires capit, cum ipsis, per quos cõmodũ hereditatis vel legati patri dominóve quæritur, fideicommissum relinquitur. denique Iulianus non insuptili ratione motus patrem, cuius filius heres institutus est[k], exstero quidem habita ratione legis Falcidiæ restituere hereditatem respondit. quoniã[l] ex persona filij teneretur. ipsi verò filio, non admissa Falcidia. quoniam ex persona sua sibi filius obligari non posset. ac pater non vt heres, sed vt pater rogari videtur. & ideo[m] si filio rogatus sit pater post mortem suam, quod ad se peruenit ex legato vel hereditate filio relictis restituere: isque viuo patre decedat: omnimodo patrem id retenturum. quoniam fideicommissum ex persona patris[n] vires acceperit.

a eterit
b altero
c lecticarios
d hominibus
e debere constat.
f Coniunge l. cùm duæ. de cap. & postlim.
g Falsò Haloander non posse.
h postliminium. codex Medicæus postliminij. Ang. li. emen. c. 2.
i fideicommitti patri vel domino potest.
k esset,
l quia
m Alc. lib. 5. parad. c. 14.
n patris sui

De

De coniunctis.

XII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

SI mihi & tibi eadem res legata fuerit, deinde die legati cedente heres tibi exstitero: liberum mihi esse Labeo ait, ex meo legato, an ex eo quòd tibi heres sim, adquirã legatum. si voluero eã rem ex meo legato ad me pertinere: vt tota mea sit: ex hereditario legato petere eam[a] posse Proculus ait.

Difficultas præstationis non nocet legato.

1 Si quis seruos quos Gadibus haberet, eo testamento quod Romæ moriens[b] fecerit, triduo quo[c] mortuus fuerit, heredem dare mihi damnauerit: ratum esse legatum. & angustias temporis nihil legato nocere. 2 Regula iuris ciuilis est, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, eorum quoque seruis legare possumus.

Ex duabus scripturis diuersis vel contrariis vtra valeat.

3 In legatis nouissimæ scripturæ valent. quia mutari causa præcedentis legati vel die vel condicione vel in totum ademptione potest. sed[d] si sub alia &[e] alia condicione legatũ ademptum est, nouissima ademptio spectanda est. Interdũ tamẽ in legatis non posterior, sed præcedens scriptura valet. nam si ita scripsero, QVOD TITIO INFRA LEGAVERO, ID NEQVE DO, NEQVE LEGO: quod infra legatũ erit, non valebit. nam & eum sermonem, quo præsentia legata data in diem proferuntur, ad postea quoque scripta legata pertinere placuit. voluntas ergo facit, quòd[f] in testamento scriptum valeat.

Legato generaliter homine quid debeatur.

XIII. IDEM libro quarto ad Sabinum

CVm incertus homo legatus tibi esset, heres Stichum seruo tuo tradidit. Neratius respondit, si voluntate domini tradidit, vel ratum hoc dominus habuerit: perinde eum liberatum, atque si Stichus legatus esset.

De ademptione legati.

XIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum

SI[g] ita sit adscriptum[h], SI CVI LEGAVERO BIS, SEMEL HERES EI DATO, vel, vt semel debeatur: & eidẽ duas quantitates adscripserit, vel duos fundos: an vtrunque debeatur? & ait Aristo, vnum videri legatũ. nam quod ademptum est, nec datum videri, secundum Celsi & Marcelli sententiã. quæ vera est. Sed Papinianus libro nonodecimo quæstionum ait, & si post legata sæpius adscripta idem hoc subiecit, semel præstari velle, & hoc ante impletum testamentũ fecerit: ipso iure videri cetera legata adempta. sed quo[i] magis erit ademptum? non enim apparet. & ait posse dici, exiguius[k] esse præstandum.

a eam me
b morans fecerat.
c quàm
d sed & si
e vel alia
f vt
g Coniunge l. 1. de his que in testa. delen. l. semper in obscuris. de reg. iur.
h scriptum.
i quod
k exiguum

Quæstio scripti & voluntatis.

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

QVi quartam *partem* bonorum legare voluit, dimidiam scripsit. Proculus rectè ait, posse defendi quartam legatam. quia inesset dimidiæ. idem erit & si quinquaginta voluit legare, & centum scripta sint. quinquaginta enim debebuntur. sed & si plus legare voluit, & minus scripsit: valeVit legatum. Si quis vnam summam filiabus legauerit, vt etiam de postuma sentiret: si ea non est nata, superstiti solidum debebitur.

Ius accrescendi.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum

SI duobus res coniunctim legata sit, quamBis alter in rerum natura non fuerit: alteri solam partem deberi puto Berum esse. 1 Heres, adiecto ei nomine cuiusdam qui heres non sit, dare damnatus, totum legatum debet: nam & si duos ex heredibus suis nominatim quis damnasset, & alter hereditatem non adisset, qui adisset totum deberet, si pars eius qui non adisset, ad eum qui adisset, peruenerit[a]. 2 Si Titio & postumis legatum sit, nõ nato postumo totum Titius vindicaVit. sed & si testator Titio & postumis viriles partes dari voluisset[b], vel etiam id expressisset: totum legatum Titio debetur nõn nato postumo.

a peruenires.

b voluerit.

Interpretatio voluntatis.

XVII. VLPIANVS libro quinto *decimo* ad Sabinum

QVi[c] filiabus legauit, si mentionem aliqua parte testamenti postumæ fecit: videtur in filiarum legato & de postuma sensisse. 1 Si quis ita legauerit, SI QVA FILIA MIHI GENITVR[d], EI HERES MEVS CENTVM DATO: pluribus natis, videtur singulis tantumdem legasse. quod ita accipiendum est, nisi euidens sit contraria sententia testatoris.

c Coniunge l. si quis filiabus. de testa. tut. l. nomen filiarum. de verbor. signifi. Alc. li. 8. parerg. c. 13.

d Genita erit. Literæ forte in Flor. transpositæ sunt, vt legendum sit ginetur, & addito g gignetur.

De legato præceptionis.

2 Si vni ex heredibus fuerit legatum, hoc deberi ei officio iudicis familiæ herciscundæ manifestum est. sed etsi abstinuerit se[e] hereditate, consequi eum hoc legatum posse constat.

e se ab

XVIII. IVLIANVS libro trigesimo primo Digestorum

ET quidem totum legatum petere potest. quamuis à semetipso inutiliter ei legatum fuisset.

Quæstio voluntatis, quæ nascitur ex ambiguo.

XVIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum

LEgata inutiliter data, Papinianus putat libro[f] quæstionũ confirmari per repetitionem: id est per hanc scripturam

f libris

postea fortè in codicillis factam, HOC AMPLIVS EI HERES MEVS DATO. & diuersum esse in illa scriptura, QVAS PECVNIAS LEGAVI, QVIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, ANNVA, BIMA, TRIMA DIE HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO. nō enim hoc egisse testatorem, vt confirmaret quæ inutilia sunt[a]: sed vt diem vtilibus prorogaret. [a essent]

1 Idem eodem loco & in substituto impuberis scripsit. vt si fuerit ab impubere inutiliter legatum, substitutus hoc debeat, si hoc amplius legatum ab eo sit relictum aliquid, nec ille patri heres extiterit, &[b] decesserit. [b aut impubes]

2 In legato pluribus relicto si partes adiectæ non sunt, æque seruantur.

XX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

QVi duos seruos haberet[c], vnum ex his legasset, vt non intellegeretur quem legasset: legatarij est electio. [c habebat, si vnum]

De grege legato.

XXI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

GRege legato, & quæ postea accedunt, ad legatarium pertinent.

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI grege legato aliqua[d] pecora viuo testatore mortua essent, in eorumque locum aliqua essent substituta: eundem gregem videri. & si deminutum ex eo grege pecus esset, & vel vnus bos superesset: eum vindicari posse, quamuis grex desisset esse. quemadmodum insula legata si combusta esset, area posit vindicari. [d]

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI quis bonorum partem legauerit, vt hodie fit, sine fructibus restituitur: nisi mora intercesserit heredis.

Quod futurum est, legari potest.

XXIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

QVod in rerum natura adhuc non sit, legari posse, veluti QVIDQVID ILLA[e] ANCILLA PEPERISSET, constitit: vel ita, EX VINO QVOD IN FVNDO MEO NATVM EST[f], VEL FETVS TANTVM DATO. [e illam ancillā peperisse constiterit.] [f erit, vt fœtu,]

1 Si vsumfructum habeam, eumq; legauerim: nisi postea proprietatem eius nactus sim, inutile legatum est.

Si res legata augeatur, legatum crescit: si diminuatur, decrescit.

2 Si quis post testamentum factum fundo[g] Titiano legato partem aliquam adiecerit, quam fundi[h] Titiani destinaret: id quod adiectum est, exigi à legatario potest. & similis est causa alluuionis. & maximè si ex alio agro, qui fuit eius, cū testamentum faceret, eam partem adiecit. quòd si post testamentum factum ex fundo Titiano aliquid detraxit, & alij [g fundi Titiani] [h fundo Titiano]

fundo adiecit: videndum est, vtrúmne eam quoque partem legatarius petiturus sit. an hoc minus, quasi fundi Titiani esse desierit. cum nostra destinatione fundorum nomina & domus, non natura constituerentur[a]. & magis est, vt quod alij destinatum est, ademptum esse videatur. Si[b] nauem legauero[c], & specialiter meam[d] adscripsero, eamq; per partes totam refecero carina eadem manente: nihilo minus rectè à legatario vindicaretur.[e] 3

a constituantur? b Et si c Coniunge l. si statuā de auro & arg. leg. d eam e vindicabitur.

XXV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

A Filio[f] herede etiam purè patri legari potest. nec interest, an die cedēte legati in patris potestate sit. igitur & si iussu patris adita sit hereditas, imputabitur ei in Falcidiam.

f Coniunge l. vbi pupt. ad Trebell.

XXVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

NOn amplius legatorum nomine ad quemquam pertinere videtur, quàm quod deducto eo quod explendæ condicionis causa datum esset, superesset[g]. Si certum corpus heres dare damnatus sit, nec fecerit quo minus ibi vbi id esset, traderet[h]: si id postea sine dolo & culpa heredis perierit, deterior fit legatarij condicio. 1

g superest. h traderetur:

De certa parte bonorum legata.

Cum bonorum parte legata dubium sit[i], vtrum rerum partes an æstimatio debeatur[k]: Sabinus quidem & Cassius æstimationem, Proculus & Nerua rerum partes esse legatas existimauerunt. sed oportet heredi succurri, vt ipse eligat siue rerum partes siue æstimationem dare maluerit. In his tamen rebus partem dare heres conceditur, quæ sine damno diuidi possunt. sin autem vel naturaliter indiuisæ sint, vel sine damno diuisio earum fieri nō potest[l]: æstimatio ab herede omnimodo præstanda est. 2

i esset, k deberetur: l possit:

XXVII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

POtest autem[m] heres vel paucioribus vel in vna re relictam partem legatario dare, in quam vel legatarius consenserit, vel iudex æstimauerit. ne[n] necesse haberet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem.

m etiam n nec necesse habet

Si creditori debitor legat debitum, ita demum valet, si creditoris interest.

XXVIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI[o] creditori meo, tutus aduersus eum exceptione, id quod ei debeo legem: vtile legatum est. quia remissa * ei * exceptio videtur. sicut[p] Aristo ait, id quod honoraria actione mihi debetur. si legetur mihi, legatum valere. quia ciuilis mihi datur actio pro honoraria. Marcellus libro vicesimo octauo[q] putat, rem quam ex stipulatu mihi debes, si legaueris, vtile esse legatum: vt neq; Falcidia hoc minuat. 1

o Coniunge l. 1. de dote præleg. p sic & q octauo quæstionum

XXVIIII.

XXVIIII. PAVLVS ‖libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam‖

SIn[a] autem neq; modo neq; tempore neq; condicione neque loco debitum differatur, inutile est legatum.

Clausulæ vulgaris interpretatio.

XXX. VLPIANVS ‖libro nonodecimo ad Sabinum‖

TAlis scriptura, QVAS PECVNIAS LEGAVI, QVIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, EAS HERES MEVS ANNVA, BIMA, TRIMA DIE DATO: ad corpora legata non pertinet. sed ad ea quæ pondere, numero, mensura continẽtur. & ad ea tantùm legata pertinet, quibus dies non est adpositus. proinde si fortè purè legatum est, ex hac adiectione prorogaVitur. quid[b] si fortè centũ mihi legata sunt præsentia? vtrum annua[c] die dabuntur, an verò præsentia? & ait Seruius & Labeo, præsens[d] deberi. quamuis igitur superuaQũa sit hæc adiectio, quantum ad vim & effectum legati pertinet: tamẽ ad hoc proficiet, vt præsenti die legatum debeatur. sed[e] si in annos singulos aut singulos menses sit legatum relictum, cessabit ea scriptura. quia hoc legatũ & initium & finem habet. sed & si sub condicione sit legatum relictum, potest dici cessare annuam adiectionem, quia dies incertus appellatur condicio. cui congruit quod Trebatius existimat, si cui legetur quando annorum viginti erit: vulgarem hanc clausulam cessare. Item si legetur pecunia quæ in arca est, vel vinum quod in apothecis est: dicendum est, cessare clausulam. quoniam quotiens species legetur[f], cessare diximus. hanc autem scripturã non solùm ad præcedentia ‖sola‖ legata, sed ad vniuersa quæ testamento adscripta sunt, extẽdi Gallus Aquilius, Ofilius, Trebatius responderunt. idq; verum est.

XXXI. PAVLVS ‖libro tertio ad Sabinum‖

SEd[g] etiam ad ea quæ codicillis confirmatis postea legata fuerint, hæc clausula pertinet.

Repetita à substituto, intelliguntur repetita purè: nisi aliud exprimatur.

XXXII. VLPIANVS ‖libro vicesimo ad Sabinum‖

SI[h] quis à filio pupillo herede instituto, cum is in tutelam suam venisset, pecuniam legauerit, & à substituto herede legata repetierat[i]: impubere filio mortuo secundus heres legatum non debebit. quod ita verum esse tam Sextus quàm Pomponius putant[k], si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit: ‖veluti,‖ QVAE A FILIO MEO LEGAVI, QVAEQVE EVM DARE IVSSI SI MIHI HERES ESSET: ID HERES MEVS ISDEM DIEBVS DATO. sed si ita repetita fuerint[l], QVAE A FILIO MEO

a Coniunge l. si fundus, 65. ad l. Falc.
b quod
c annua, bima, trima die
d in præsens
e sed & si
f legatur,
g Sed & ad
h Coniunge l. 7. quando dies leg. ced.
i repetierit:
k putant,
l fuerint legata,

LEGAVI, HERES MEVS DATO: purè repetita videbuntur legata, ‖ & ⁱdumtaxat demõstratio[a] eorum facta. igitur & hoc ipsum legatum de quo quæritur, præsens debebitur. 1 Si quis plures Stichos habens Stichum legauerit: si non apparet de quo Sticho sensit, quem elegerit debet præstare[b]. 2 Si parti ciuitatis aliquid sit relictum, quod ad ornatum vel compendium reipublicæ spectat: sine dubio debebitur.

a demonstratione

b præstari.

De re pluribus legata coniunctim, aut separatim.

XXXIII. PAVLVS ⁱlibro tertio Regularumⁱ

SI pluribus eadem res legata fuerit, si quidem coniunctim: etiam si alter vindicet, alter ex testamento aget: non plus quàm partem habebit is qui ex testamento aget. quòd si separatim, si quidẽ euidentissimè apparuerit, ademptione à priore legatario facta ad secundum legatum[c] testatorem conuolasse: solum posteriorem ad legatum peruenire placet. sin autem hoc minimè apparere potest, pro virili portione ad legatum omnes venire. scilicet nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus est[d], vtrumq; eorum solidum accipere voluisse. tunc enim vni pretium, alij ipsa res adsignatur. electione rei vel pretij seruanda ei qui prior de legato siue fideicommisso litẽ contestatus est. ita tamen, vt non habeat licentiam altero electo[e] ad alterum transire.

c legatarium

d esset: phrasis Græca.

e relicto

XXXIIII. VLPIANVS ⁱlibro vicesimo primo ad Sabinumⁱ

PLanè vbi transferre voluit legatum in nouissimum, priori non debebitur: tametsi nouissimus talis sit, in cuius persona legatum non constitit. at si coniuncti disiunctiue cõmixti sint, coniuncti vnius personæ potestate funguntur.

Eadem res sæpius legata an semel tantum præstari debeat.

1 Si eadem res sæpius legetur in eodem testamento, amplius quàm semel peti non potest. sufficitque vel rem consequi vel rei æstimationem. sed si duorum testamentis mihi eadem res legata sit, bis petere potero: vt ex altero testamento rem consequar, ex altero æstimationem. 2 Sed si non corpus sit legatum, sed quantitas[f] eadem in eodem testamento sæpius: Diuus Pius rescripsit, tunc sæpius præstandam summam, si euidentissimis probationibus ostendatur testatorem multiplicasse legatum voluisse. idemq; & in fideicommissõ cõstituit[g]. eiusque rei ratio euidens est, quòd eadem res sæpius præstari non potest: eadem summa volente testatore multiplicari potest. sed hoc ita erit accipiendũ, si nõ certum corpus nummorum sæpius sit relictum. vtputa centum quæ in arca habet, sæpius legauit. tunc enim fundo legato esse comparandum credo. 3 Sed si pondus auri vel argenti sæpius sit relictum, Papinianus

f Quia in eodẽ testamento eadem summa bis ascripta est, creditur testator nõ multiplicare eã voluisse (facilius enim ei fuisset semel centum quàm quinquaginta bis ascribere) sed repetere, quòd oblitus esset se eam legasse. Diuersa est coniectura, si in testamẽto & codicillis ascripta sit. l. quinquaginta. suprà de probat. & præsump.

g constituitur.

nianus respondit, magis summæ legato comparandum. meritò, quoniam non species certa relicta videatur. proinde & si quid aliud est, quod pondere, numero, mensura continetur, sæpius relictum: idem erit dicendum. id est sæpius deberi si hoc testator voluerit. 4 Quòd si rem emissem mihi legatam, vsq; ad pretiũ quod mihi abest, cõpetet mihi ex testamento actio. & multo magis hoc dicendum est, si duobus testamentis mihi eadẽres legata sit: sed [a] alter me restituere rogauerit vel ipsam rem vel aliud pro ea. aut si sub cõdicione legasset dandi quid pro ea. nam hactenus mihi abesse res videtur quatenus sum præstaturus.

De coniunctione legatariorum.

5 Si coniunctim [b] res legetur, constat partes [c] ab initio fieri. nec solùm hi partem faciunt, in quorum persona constitit legatum: verùm hi quoque in quorum persona non constitit legatum, vtputa si Titio, & seruo proprio sine libertate [d]. Sed si in pupillari testamento alij eandem legauerit, quam mihi in suo testamento legauit: Iulianus scribit, concursu partes nos habere. interim igitur partem habebit is cui in suo testamẽto legauit. 6 Si duobus sit legata [e], quorum alter heres institutus sit: à semetipso ei legatum inutiliter videtur. ideoq; quod ei à se legatum est, ad collegatarium pertinebit. Inde dicitur, si duo sint heredes, vnus ex vncia, alter ex vndecim vnciis, & eis fundus legatus sit: vnciarium heredem vndecim partes in fundo habiturum. coheredem vnciam. Planè si alter ex legatariis heres extiterit heredi, à quo legatum erat relictum: non ideo minus partem collegatario faciet. retinet enim pro parte legatũ. 7 Si ita Titio legetur, FVNDVM SEIANVM, VEL VSVMFRVCTVM EIVS SIBI HABETO: duo esse legata. & [f] arbitrio eius esse, an velit vsumfructum vindicare. Sed & si quis ita leget Titio, FVNDVM DO LEGO, VT EVM PRO PARTE HABEAT: mihi videtur posse dici, partem habiturum. videri [g] enim fundi appellatione non totum fundum, sed partem appellasse. nam & pars [h] fundus rectè appellatur.

XXXV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

SI heres alienum hominem dare damnatus sit, & hic à domino manumissus sit: nihil ex hoc legato debetur.

Exceptio hic reiicitur propter perplexitatem quæ ex ea nascitur.

XXXVI. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

TITIAE TEXTORES MEOS OMNES, PRAETER QVAM QVOS HOC TESTAMENTO ALII LEGAVI, LEGO. PLOTIAE VERNAS [i] MEOS OMNES, PRAETER QVAM QVOS ALII LEGAVI, LEGO.

cum

a si alter

b Intellige cõiunctim hic legari, siue verbis & re coniungantur, siue verbis tantum. l. vnica. §. fin verò. C. de caduc. toll.

c Si verba ipsa spectes: sed si mentem testatoris, tota & solida res ab initio legata esse intelligitur, & partes concursu tantùm fiunt.

d legetur. Abundat in vulgar.

e legatum.

f in arbitrio

g videtur

h pars fundi fundus

i Qui apud veteres vernæ dicti fuerint, & vnde, Alex. ab Alex. Gen. dier. lib. 3. cap. 28.

cum essent quidã[a] & verne, Idem & textores: Labeo ait, quoniam nec quos Titiæ textores non legauerit, aliter apparere posit, quàm si cognitum fuerit quos eorum Plotię legauerit: nec quos Plotiæ[a] legauerit, posit: neutrius legato exceptos esse eos de quibus quæritur. & ideo communes ambobus esse. hoc enim iuris est[b], & si neutrius legati nomine quicquã esset exceptum. quòd si hoc modo esset legatũ, TEXTORES OMNES PRAETER VERNAS: & rursus VERNAS OMNES PRAETER TEXTORES: qui & verna & textor esset, neutri fuisse legatum[c].

a nec quos Plotiæ vernas non legauerit, intelligi posit: b iuris esse, c legatos

Coniunctio legatariorum.

d differt,

Nihil distat[d], vtrum ita legetur, TITIO ET MAEVIO: an ita, TITIO CVM MAEVIO. vtruBique eũ coniunctim legatum videtur. 1

De periculo rei legatæ.

Si alteri Stichum heres dederit, quem duobus dare damnatus fuerat: & antequam interpellaretur ab altero, Stichus mortuus est: heres non tenetur. quia nihil per eum factum intellegitur. 2

De legato generali.

XXXVII. VLPIANVS libro vicesimo primo ad Sabinum

e hominis

LEgato generaliter relicto, veluti hominis[e]: Gaius CaSius scribit id esse obseruandum, ne optimus vel pessimus accipiatur. quæ sententia rescripto Imperatoris nostri & Diui Seueri iuBatur. qui rescripserunt, homine legato actorem non posse eligi. Si de certo fundo sensit testator, nec appareat de quo cogitauit: electio heredis erit, quem velit dare. aut[f] si appareat, ipse fundus vindicabitur. sed & si lancem legauerit, nec appareat quam: æquè electio est heredis, quã velit dare. 1

f at si

De acquisitione & repudiatione legati.

XXXVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

LEgatarius pro parte adquirere, pro parte repudiare legatũ non potest. heredes eius possunt. vt alter eorum partem suam adquirat, alter repudiet. Si legatum nobis relictũ constituerimus nolle ad nos pertinere: pro eo erit, quasi nec legatum quidẽ sit. & ideo dicimus nec confusas seruitutes, si fortè prædium mihi legatum prædio meo debuerit seruitutes. & [g] integra furti actio manebit, si seruus legatus sit ei cuius nomine furti agere poterit legatarius. 1

g sed &

Quid præstare debeat hæres legatario.

XXXVIIII. VLPIANVS libro vicesimo primo ad Sabinũ

h qui in fuga

CVm seruus legatus[h] in fuga esset, vel longinquo absens, exigatur: operã præstare heres debet, vt eam rẽ requirat & præ-

& præstet. & ita Iulianus scribit. nã [a] & sumptum an in hanc rem facere heres deberet, Africanus libro vicesimo epistularũ apud Iulianum quærit. putatque sumptum præstandũ. quod & ego arbitror sequendum. Fructus autem hi deducuntur in petitionem, non quos heres percepit: sed quos legatarius percipere potuit. & id [b] in operis seruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Quod in fructibus dicitur, hoc & in pensionibus vrbanorum ædificiorum intellegendum erit. in vsurarum autem quantitate mos regionis erit sequendus. iudex igitur vsurarum modum æstimaVit, & statuet. ipsius quoque rei interitum post moram debet. sicut in stipulatione, si post moram res interierit, æstimatio eius præstatur. item partus ancillarum. & si seruus fuerit legatus, & [c] hereditas, vel legatum, vel quid per eum adquisitum sit: heres præstare debet.

a an verò & sumptum in hanc

b idem

c & vel hereditas,

Si emptor venditori rem venditam ante traditionem legauerit, quid iuris statuatur.

2 Si Titius à me rem emisset, & eandem mihi legasset antequam ei traderem: mox ei tradidero, & pretium recIpero: videtur quidem is prima facie rem mihi eam legasse, & ideo legatum non consistere. sed ex empto actione liberatus, vtique per legatum rem vindicare potero quam tradidi. sed si nondũ erat solutum mihi pretium Iulianus scriVit, ex vendito quidem me acturum, vt pretium exequar. ex testamento verò, vt rem quam vendidi & tradidi recipiam. Idem subiũgit, si pretium quidem mihi erat solutum, rem autem nondum tradideram: ex testamento me agentem liberationem consequi. Idem [d] Iulianus scribit, si fundũ testator, quem ab alio emerat, mihi legauit: heredem cogendum mihi actionem ex empto præstare. scilicet si nondum res tradita fuerit vel defuncto vel heredi.

d In vulgar. est ca. 41.

Exemplum iuris personalis.

3 Si quis alicui legauerit, licere lapidem cædere: quæsitũ est, an etiam ad heredem hoc legatum transeat. & Marcellus negat ad heredem [e] transmitti: nisi nomen heredis adiectum legato fuerit. 4 Heres cogitur legati prædii soluere vectigal præteritum, vel tributũ, vel solarium, vel cloacarium, vel pro aquæ forma.

e hæredem hoc legatum

Quæstio ex ambiguo.

5 Scio ex facto tractatum, cum quidam duos fundos eiusdem nominis habens legasset fundum Cornelianum, & esset alter pretij maioris alter minoris, & heres diceret minorem legatum, legatarius maiorem: vOlgo fatebitur [f], vtique minorem eum legasse, si maiorem non [g] potuerit docere legatarius.

f fatebatur

f non esse doceret

De re-

De rebus quæ legari poßint.

a comparari
b comparatio

Constat etiā res alienas legari posse, vtique si parari [a] possint. etiam si difficilis earum paratio [b] sit. si verò Salustianos hortos qui sunt Augusti, vel fundum AlVanum qui principalibus vsibus deseruit, legauerit quis: furiosi est talia legata testamento adscribere. Item campū Martiū, aut forū Romanum, vel ædem sacrā legari non posse constat. sed & ea prædia Cæsaris, quæ in formam patrimonij redacta sub procuratore patrimonij sunt, si legentur: nec æstimatio eorum debet præstari. quoniam cōmercium eorum nisi iussu principis non sit, cum distrahi non soleant.

XL. IDEM libro secundo Fideicommissorum.

SEd si res aliena, cuius commercium legatarius non habet, ei cui ius posidendi non est, per fideicommissum relinquatur: puto æstimationem deberi.

XLI. IDEM libro vicensimo primo ad Sabinum.

c Spart. in Hadriano & l. 2. C. de ædif. priuat.

CEtera [c] igitur præter hæc videamus, & quidem corpora legari omnia, & iura, & seruitutes possunt. sed ea quæ ędibus iuncta sunt, legari non possunt. quia hæc legari nō posse senatus censuit Auiola & Pansa consulibus.

Senatusconsulti interpretatio.

d & quando

Tractari tamen poterit, si [d] quando marmora, vel columnæ fuerint separatæ ab ædibus, an legatum conualescat. & si quidem ab initio non constitit legatum, ex post facto non conualescet. quemadmodum nec res mea legata mihi, si post testamentum factum fuerit alienata. quia vires ab initio legatum non habuit. sed si sub condicione legetur, poterit legatum valere. si exsistentis condicionis tempore mea non sit, vel ædibus iuncta non sit: secundum eos, qui & emi rem meam sub condicione, & promitti mihi stipulanti, & legari [e] aiunt. purum igitur legatum Catoniana regula impediet: condicionale nō. quia ad condicionalia Catoniana non pertinet. Item quæri potest, si quis binas ædes habens, alteras legauerit, & ex alteris aliquid iunctum ei cui ædes legauit: an legatum valeVit. mouet quæstionem, quòd ex senatusconsulto & constitutionibus licet nobis ab ædibus nostris in alias ædes transferre possessoribus earum futuris: id est non distracturis. & ita Imperator noster & Diuus Seuerus rescripserunt. numquid ergo & legari posit ei, cui aliam domum legem [f]? sed negandū erit. quia cui [g] legatum est, non est possessor futurus. Si duobus [h] domum legauerit Sempronianā, & ex ea alteri eorum marmora ad exstructionem domus Seianæ quam ei legauerat: non male agitabitur an valeat, quia dominus est vtriusque legatarius. & quid si quis domum deductis marmoribus legauerit, quæ voluit heredem habere ad exstruendā domum

e legari posse

f leget?
g cum
h duobus Caius

domum quam retinebat in hereditate. sed melius dicetur in vtroque detractionem non valere. legatum tamen valeVit, vt æstimatio eorum præstetur. 4 Sed[a] si quis ad opus reipublicę faciendum legauit, puto valere legatum. nam & Papinianus libro vndecimo responsorum refert, Imperatorem nostrũ & Diuum Seuerũ constituisse, eos qui reipublicæ ad opus promiserint[b], posse[c] detrahere ex ædibus suis vrbanis atque rusticis, &[d] id ad opus vti. quia hi quoque non promercij causa id haberent. Sed videamus, vtrum ei soli ciuitati legari possit, in cuius territorio est: an & de alia ciuitate in aliã transferre[e] possit. & puto, non esse permittendũ. quamquam constitutũ sit, vt de domu quam aliquis habet, ei permittatur[f] in domũ alterius ciuitatis transferre. 5 Hoc senatusconsultum nõ tantùm ad vrbem, sed & ad alias ciuitates pertinet. sed & Diuorũ fratrum est rescriptum ad libellum Procliani & Epitynchani ob deVitum publicum desiderantium vt sibi distrahere permittatur. quod[g] eis ius distrahendi denegauerunt. 6 Hoc senatusconsultum non tãtùm ad ædes, sed & ad balinea vel aliud quod ædificium, vel porticus sine[h] ædibus, vel tabernas, vel popinas extenditur. 7 Item ‖hoc‖ prohibetur[i] {hæc} legari, quod [k]non aliàs præstari potest[l], quàm vt ædibus detrahatur[m], subducatur, id est marmora vel columnę. idem & in tegulis, ‖& in‖ tignis, & ostiis senatus cẽsuit. sed & in bibliothecis parietibus inhærentibus. sed si cancelli ‖ sint, ‖ vel vela: legari poterunt. non tamen *fistulæ* vel castelli[n]. sed automataria[o], aut si[p] qui canthari per quos aquæ saliunt, poterunt legari. maximè si impositicij sint. quid ergo in statuis dicendum? si quidem inhærent parietibus, non licebit. si verò aliàs exsistãt, dubitari potest. verùm[q] mens senatus plenius accipienda est: vt si qua[r] ibi fuerunt perpetua, quasi portio ædium, distrahi non possint. proinde dicendum est, nec tabulas[s] adfixas & parietibus adiunctas, vel singula sigilla adæquata legari posse.

8 Sed si parabit quædam testator quasi translaturus in aliam domum, & hæc legauit: dubitari poterit an valeat. & puto valere. sed si ea quæ legauit, ædibus iunxit: extinctum erit legatum. sed si heres ea iunxit, puto non exstingui.

XLII. IDEM ‖libro secundo Fideicommissorum‖

SIue scit[t], siue ignorauit.

XLIII. IDEM ‖libro vicesimo primo ad Sabinum‖

SEnatus enim ea quæ sunt ædium, legari (non) permisit. hæc autem mortis tempore ædium non fuerunt. heres ergo æstimationem præstabit. sed si detraxerit, vt[v] præstiterit: pœnis erit locus. quamuis vt non vendat detraxit, sed vt exsoluat.

1 Marcellus[x] etiã scribit, si maritus diætã in vxoris hortis, quos in do-

a sed & si

b promiserunt.
c posse quid
d his ad opus. al. eoque ad id opus
e transferri

f permitteretur

g qui

h in ædibus.
i prohibentur
k quæ
l possunt.
m detrahantur, vel subducantur.

n castella.
o *Automata ea opera sunt, quæ sua sponte mouentur, qualia sunt horologia. Alc. lib. 1. parerg. cap. 20. vbi explicat quoque quid sint cantari.*
p & cantari
q verũ enim verò mens senatusconsulti
r si quæ ibi fuerint perpetuò
s tabulas ædium

t sciuit, siue

v & præstiterit: al. vt præstet.
x *Eadem eius sententia est l. Marcellus. de donat. inter vir. & vxor. supra.*

a fecerat, fecerit: posse &c.
b neque hoc
c Cuius mentio fit l. cætera. sup. eod.

in dotem acceperat[a], fecerit: posse eum hæc detrahere quæ vsui eius futura sint, sine mulieris tamen damno. nec[b] ad hoc *ei* senatusconsultum[c] futurum impedimento. ergo si non est ei obfuturum, quo minus detrahat: dici oportebit, posse eum hæc legare quæ detrahere potest. Legatum in aliena voluntate poni potest: in heredis non potest. Qui ab hostibus redemptus est[d], legari si Vi poterit. & proficiet legatum ad liberationem vinculi pignoris, quod in eo habuit qui redemit.

2
3

d erit.

De peculio castrensi.

XLIIII. IDEM ‖libro vicesimo secundo ad Sabinum‖

SEruum filij sui castrẽsis peculij legare pater potest. & si viuo patre mortuus sit filius, & apud patrem peculium remansit: constitit legatum. cum enim filius iure suo non vtitur, retro creditur pater dominium in seruo peculiari habuisse.

Si quis rem sibi legatam ignorans adhuc legauerit, postea cognouerit, & voluerit ad se pertinere: legatum valebit. quia vbi legatarius non repudiaBit, retro ipsius fuisse videtur,[e] ex quo hereditas adita est. si verò repudiauerit, retro videtur‖res‖ repudiata fuisse heredis. Si pocula[f] quis legauit, & massa facta est, vel contra: item si lana legetur, & vestimentum ex ea fiat: Iulianus libro[g] trigesimo secundo *digestorum* scripsit, legatum in omnibus suprascriptis consistere. & deberi quod extat. quam sententiam puto veram. si modò non mutauerit testator voluntatem. sed & si lancem legauit, & massam fecit, mox poculum: debebitur poculum. durante scilicet volũtate.

1

e videtur res.

f Coniunge l. vestimentum. de auro & arg. leg.

g libro vicesimo secundo

2

Si areæ legatæ domus imposita sit, debebitur legatario. nisi testator mutauit voluntatem. Eum, qui chirographum legat, debitum legare, non solùm tabulas, argumento est venditio. nam cum[h] chirographa veneunt, nomen venisse videtur. sed etsi nomen legetur, benignè id quod debetur, accipiendum est: vt actiones aduersus debitorem cedantur. Si idem seruus & legatus & liber esse iussus sit, interdum procedere solum legatum poterit. vtputa si in fraudem creditoris data erit libertas. vel si is sit seruus, qui in perpetuam seruitutem venierit. idem erit, vel si seruus sit forte pignori datus. Si statuliberum heres legauerit, expediet heredi ipsum statuliberum præstare magis quàm æstimationem. etenim æstimationem ‖veram‖ præstaVit. ipsum verò si dederit, exsistente cõdicione nullum sentiet damnum. iam enim æstimatio postea non petitur ab eo hominis liberi. Si duos fundos habens testator, alterius mihi vsumfructum, alterum Titio leget: aditum mihi legatarius non debebit. sed heres cogitur[i] redimere aditum, & præstare.

3
4

h nam &

5
6
7

i cogetur

XLV. POMPONIVS ‖libro sexto ad Sabinum‖

SI à substituto pupilli ancillas tibi legassem, easque tu à pupillo emisses, & antequã scires tibi legatas esse, alienaueris[a], vtile legatum esse Neratius & Aristo & Ofilius probant.

a alienasses?

Qualis præstari debeat res legata.

1 Heres generaliter dare damnatus, sanũ eum esse promittere non debet. sed furtis & noxiis solutum esse promittere debebit. quia ita dare debet, vt eum habere liceat. sanitas autẽ serui ad proprietatem eius nihil[b] pertinet. sed ob id quòd furtũ fecit seruus, aut noxam nocuit, euenit quo minus eum habere domino liceat. sicuti ob id quòd obligatus est fundus, accidere posit, vt eum habere domino non liceat. Si verò certus homo legatus est, talis dari debet, qualis est.

b non

XLVI. IDEM ‖libro nono Epistularum‖

QVæ de legato dicta sunt, eadem transferre licebit ad eum, qui vel Stichum vel hominem dari[c] promiserit.

c dare

Quandò & vbi debeat solui legatum.

XLVII. VLPIANVS ‖libro vicesimo secundo ad Sabinum‖

CVm res legata est, si quidem propria fuit testatoris, & copiam eius habet heres: moram facere non debet. sed eam præstare[d]. Sed si res alibi sit, quàm vbi petitur: primùm quidẽ constat, ibi esse præstandam, vbi relicta est. nisi alibi testator voluit. nam si alibi Boluit, ibi præstanda est, vbi testator voluit. vel vbi verisimile est eum voluisse. & ita Iulianus scripsit tam in propriis quàm in alienis legatis. Sed si alibi relicta est, alibi[e] autem ab herede translata[f] est dolo malo eius: nisi ibi præstetur vbi petitur, heres condemnabitur doli sui nomine. ceterum si sine dolo, ibi præstabitur, quo transtulit.

d præstare absque mora: qua intercedente vsuras & omnem vtilitatem præstandam, Sabinus ait. Sed si res

e aliò

f translata dolo malo: nisi

1 Sed si id petatur, quod pondere, numero, mẽsura continetur: si quidem certum corpus legatum est, veluti frumentũ ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa: ibi præstabitur, vbi relictum est. nisi alia mens fuit testantis. sin verò non fuit certa species, ibi erit præstandum, vbi petitur. Itaque si Stichus sit legatus, & culpa heredis non[g] pareat: debebit æstimationem eius prestare. sed si culpa[h] nulla interuenit, cauere heres debet[i] de restitutione serui. non æstimationem præstare[k]. Sed & si alienus seruus in fuga sit sine culpa heredis, idem dici potest. nam ‖&‖ in alieno culpa admitti potest. cauebit autem sic, vt si fuerit adpræhensus, aut ipse, aut æstimatio præstetur. quod & in serBo ab hostibus capto constat.

g non compareat. al. non appareat.

h culpa eius

i debebit

k præstare. Idem & in aliis in rem actionibus Iulianus putat. Sed

2 Sed si Stichus, aut Pamphilus legetur, & alter ex his vel in fuga sit, vel apud hostes: dicendũ erit, præsentẽ præstari, aut absentis æstimationem. totiens enim electio est heredi cõmittenda, quotiẽs moram non est facturus legatario. qua ratione placuit, & si alter decesserit,

 alterum

alterum omnimodo præstandū. fortaſsis vel mortui pretiū. ſed ſi ambo ſint in fuga, non ita cauendum, vt ſi in[a] poteſtate ambo redirent: ſed ſi vel alter. & vel ipſum, vel abſentis æſtimationem præſtandam. item ſi res aliena vel hereditaria ſine culpa heredis perierit, vel non cōpareat: nihil amplius, quàm cauere eū oportebit. ſed ſi culpa heredis res perit, ſtatim damnandus eſt. Culpa autem qualiter ſit æſtimanda, videamus. 3 an non ſolùm ea quæ dolo proxima ‖ſit‖, verùm etiam quę leuis eſt. an[b] numquid & diligentia quoque exigenda eſt ab herede. quod verius eſt.

a in poteſtatem

b aut numquid

De periculo rei legatæ.

4 Item ſi fundus chaſmate[c] perierit, Labeo ait, vtique æſtimationem non deberi. quod ita verum eſt, ſi non poſt moram factam id euenerit. potuit enim eum acceptū legatarius vendere.

c *Mira exempla locorum quæ chaſmate perierunt, ſignaque imminentis huius periculi & remedia, vide apud Plin. natu. hiſto. lib. 2. cap. 81. & ſeq.*

Actio in factum ex bono & æquo.

XLVIII. POMPONIVS ‖libro ſexto ad Sabinum‖

SI heredis ſeruus rem legatam ignorante domino ſubtraxiſſet, & vendidiſſet: [d] Atilicinus in factū dandam actionem. vt vel noxæ ſeruum dederet[e] dominus, vel ex peculio præſtaret quod ex venditione eius rei haberet. 1 Si vnus ex heredibus ſeruum legatum occidiſſet, omnino mihi non placet coheredem teneri, cuius culpa factum non ſit ne res in rerum natura ſit.

d ait Atilicinus,

e dedat,

Interpretatio verborum.

XLVIIII. VLPIANVS ‖libro viceſimo tertio ad Sabinum‖

SI cui[f] legetur, cum quattuordecim annorum erit: certo iure vtimur, vt tunc ſit quattuordecim annorum, cum impleuerit. & ita Imperatorē decreuiſſe Marcellus[g] ſcripſit. Ergo[h] cum eſſet ſic relictum, CVM AD QVARTVMDECIMVM[i] ANNVM PERVENISSET, ANNVA, BIMA, TRIMA DIE, & decem & ſeptem annorum mortis tempore inueniatur: præſens legatum erit. proinde ſi quindecim annorū, conſequenter dicemus poſt biennium deberi. ſi ſedecim, poſt annum ‖debebitur.‖ ſi menſes deſint ad ſeptimumdecimum annum, reſiduis menſibus ‖ debetur.‖ hæc ita, ſi putans minorem eſſe quattuordecim annorum, cum iam exceſsiſſet, ſic legauit. ſi verò ſcit, triennium ad legati præſtationem ex die teſtamenti facti numeraVimus. 1 Hoc autem legatum & condicionale eſt, & in diem. condicionale[k] tamdiu, quamdiu quartusdecimus annus ſit completus. poſtea in diem. & ideo ſi quidem ante quartumdecimum annum deceſſerit, ad heredem nihil tranſit. certe[l] poſtea ad heredem transfert. quòd ſi teſtamenti facti tempore minor quattuordecim annis filius inue-

f *Coniunge l. cùm filiofamil. 30. de leg. 3.*

g Martianus

h Et cùm ſic relictum eſt,

i ad quattuordecim annos

k eſt tandiu,

l cæterùm

inueniatur, puto tempus ANNVA BIMA TRIMA DIE præstationis ex die completi quartidecimi anni statim cedere. nisi euidens alia mens probaretur testatoris aliud sentientis. 2 Si Titio[a] decem quæ ego debeo legauero, & rogauero eadem creditori[b] præstare: fideicommissum quidem in creditoris persona[c] non valet. quia nihil eius interest. heres verò potest cum legatario agere. quia ipsius interest creditori solui, ne eum conueniat. ergo propter hoc valebit legatum. 3 Sed si testator decem mihi sub fideiussore debuit, fideicommissi petitio non solùm heredi, sed & fideiussori cõpetit. interest enim eius solui mihi, quàm[d] ipsum[e] conuentum mandati actionem intendere. nec interest, soluendo sit, nec ne. 4 Julianus libro trigesimo nono digestorum scribit, [f] si[g] fideiussor creditori legasset quod ei deberet, an legatum valeret. & ait, creditoris quidem nihil interesse, verùm debitorem habere ex testamento actionem. interest enim ipsius liberari. quippe conueniri à fideiussoris herede non poterit. quòd si idem fideiussor Titio leget, & fidei eius commiserit, vt creditori soluat: & debitor & fideiussoris heres agere cum Titio ex causa fideicommissi poterunt. quia vtriusque interest legatarium soluere.

a Coniunge l. 3. de lib. leg.
b meo creditori præstari:
c personam
d Subaud. potius. Aug. lib. 4. emend.
e in ipsius
f quærit,
g In vulga. initium est. cap. 51.

Venditio non est sine pretio.

5 Meminisse autem oportet eum qui damnatur hoc solum, fundum vẽdere: non gratis damnari hoc facere. sed hoc solum vt vendat vero pretio. quòd si certo pretio sit damnatus facere, necesse habebit tanti vendere, quanti damnatus est.

L. IDEM libro vicensimo quarto ad Sabinum.

SI seruus pluriũ sit, pro dominij portione legatum ei relictum adquiret.

Sententia lata contra hæredem an noceat legatariis.

1 Si hereditatis iudex contra heredem pronuntiauerit non agentem causam, vel lusorie[h] agentem: nihil hoc nocebit legatariis. quid ergo si per iniuriam fuerit pronuntiatum, non tamen prouocabit? iniuria ei facta non nocebit legatariis, vt & Sabinus significat. si tamen secundum substitutum pronuntiet, an ille legatariis teneatur, videamus. & cum ius facit hæc pronuntiatio, quod attinet ad ipsius personã, numquid legatariis[i] teneatur. nec enim tam improbè causari potest, secundum se iudicatum per gratiam, respondebit igitur & legatariis, vt creditoribus. 2 Si quis ante quæstionem de familia habitam adierit hereditatem, vel necem testatoris non defenderit, legatorum persecutio aduersus fiscum locum habet. quid tamen si fiscus bona non adgnoscat? ex necessitate redundabit onus legatorum ad heredem. sed si subiecit delatorem sibi, vt ei[k] hereditas adiudicetur[l], & oneribus careret,

h collusoriè
i & tenetur: nec
k eius
l adiudicaretur

vel minus plenè defendit causam: non se exonerat. exemplo eius qui collusoriè de hereditate litigauit.

Coniectura voluntatis.

3 Si numerus nummorum legatus sit, neq; apparet quales sunt legati: ante omnia ipsius patrisfamilias consuetudo, deinde regionis in qua versatus est, exquirenda est. sed & mens patrisfamiliæ, & legatarij dignitas, vel caritas, & necessitudo. item earum [a] quæ præcedunt, vel quæ sequuntur, summarum scripta sunt spectanda.

LI. PAPINIANVS ‖ libro quarto Quæstionum‖

SEd si certos nummos, veluti quos in arca habet [b], aut certam lancem legauit: non numerata pecunia, sed ipsa corpora nummorũ, vel rei legatæ continentur. neq; permutationẽ [c] recipiunt. & exemplo cuiuslibet corporis estimanda sunt.

LII. PAVLVS ‖ libro quarto ad Sabinum‖

SI cui [d] serui omnes cum peculio legati sint, etiam hi serui debentur, qui nullum peculium habent.

Legatum à substituto repetitum.

1 Si à filio iNpubere sub condicione legatum sit, & filius heres exstitit [e], deinde mortuus est: potest dici patremfamilias, qui à filio sub condicione legauit, à substituto purè repetit [f], statim voluisse à substituto dari, si filius pendente condicione decessisset.

LIII. VLPIANVS‖ libro vicesimo quinto ad Sabinum‖

QVid ergo si maiorem quantitatem à substituto reliquit? quod excedit, hoc erit quod à substituto relictum est. quod verò concurrit cum summa superioribus tabulis inscripta, inde debebitur. sed si [g] repetierit legatum cum alio [h], fortè fundum mihi legauerat ab impubere, [i] repetiit hunc ab impuberis herede mihi & Seio: repetitio hæc efficiet, vt pars mihi debeatur.

De re bis legata eidem.

1 Si quis duos heredes scripserit, & damnauerit vnumquemque solidam rem legatario præstare: idem est, atque si duobus testamentis legatum esset. nam & si mihi & filio, vel seruo meo esset eodem testamento legatum: sine dubio valeret legatum vtriusque, vt & Marcellus apud Iulianum adIcit.

Quid præstet hæres legatario.

2 Si heres hominem legatum occidit ob facinus, ‖ hoc est merentem‖ sine dubio dicendum erit, eum ex testamento non teneri. sed si noxæ dedit, an teneatur, quia potest redimere? & puto teneri. sed si animal legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem præstet vel cetera ‖ ΛΕΙΨΑΝΑ, ‖ sed vt præstet pretium, quanti esset si viueret. 3 Item si ædes legatas ob damnum infectum possideri passus est, puto eum teneri

---

a eorum, quæ

b habeo,

c Hoc est quod Paulus videtur dixisse l. 2. de reb. cred. supr. functionem recipere.

d Coniunge l. 3. de pecu. leg. l. 1. de instru. leg.

e extiterit,

f repetiit,

g sed & si

h cùm alium fortè

i & repetiit

4 teneri. debuit enim repromittere. Sed si mortuum intulit, fecitque religiosum locum legatum: si quidem patremfamilias intulit, cum aliò inferre nõ posset, vel tam oportunè non haberet: ex testamẽto non tenebitur. an verò teneatur, vt pretium loci præstet? & si quidem ipse paterfamilias illò inferri voluit, ex testamento non tenebitur. quòd si heres intulit suo arbitrio, debebit præstare, si sit in hereditate vnde pretiũ præstetur. testator enim qui legauit, vel aliò inferri voluit, vel 5 pretium loci legatario offerri. Item si seruum non ipse occidit, sed compulit ad maleficium, vt ab alio occideretur, vel supplicio adficeretur: æquissimum erit pretiũ eum præstare. quòd si sua mala mente ad hoc processit, cessaVit æstimatio. Seruus legatus si ab hostibus captus sit sine dolo heredis, non præstabitur. si dolo, præstabitur.

Exemplum legati inutilis.

LIIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum

TVrpia legata, quæ denotandi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis pro non scriptis habentur.

Species, in quibus legatum debetur conditione non existente.

Si Titiæ legatum relictum est, si arbitratu Seii nupsisset: & viuo testatore Seius decessisset, & ea nupsisset: legatum ei 1 deberi [a]. Sed & si serui mors impedisset manumissionem, cum tibi legatum esset, si eum manumISses: nihilo minus debetur tibi legatum. quia per te non stetit, quo minus per- 2 ueniat ad libertatem. Si pars heredum nominata sit in legando, Biriles partes heredes debent. si verò omnes, hereditarias.

a debebitur.

LV. IDEM libro nono ad Sabinum

NEmo [b] potest in testamento [c] suo cauere, ne leges in suo testamento locum habeant. quia nec tempore, aut loco, aut condicione finiri obligatio heredis legatorum nomine potest.

b Coniunge l. nemo de pactis.
c Pulchrè in hanc sententiã Plato dial. II. de leg. vbi testatorum aduersus legumlatores querimonias refert.

Qualis præstari debet res legata.

LVI. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum

SI legati serui nomine stipuletur legatarius, fugitiuum eum non esse præstari: nihil veniet in eam stipulationem. quia qualis sit, talis ex testamento præstari debet. nec vllum in legato damnum facere intellegeretur [d].

d intelligitur.

An hæres rem obligatam liberare debeat.

LVII. VLPIANVS libro trigesimo tertio ad Sabinum

SI res obligata per fideicommissum fuerit relicta: si quidem scit eam testator obligatam, ab herede luenda est. nisi si animo alio fuerit. si nesciat, à fideicommissario. nisi si vel hanc vel aliã rem relicturus fuisset, si scisset obligatam.

a vel nisi non

vel [a] potest aliquid esse superfluum exsoluto ære alieno. Quòd si testator eo animo fuit, vt quamquam liberandorum prædiorum onus ad heredes suos pertinere noluerit, non tamen apertè vtique de his liberandis senserit: poterit fideicommissarius per doli exceptionē à creditoribus, qui † hypothecariam secum agerent, consequi vt actiones sibi exhiberentur. quod quamquam suo tempore non fecerit, tamen per iurisdictionem præsidis prouinciæ id ei præstabitur.

† hypothecaria

De sumptibus in rem legatam factis.

LVIII. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

b Mal. Haloan. hæc duo capita coniunxit. Aug. lib. 3. emē. ca. 1.

DOmus [b] hereditarias exustas, & heredis nummis exstructas, ex causa fideicommissi post mortē heredis restituendas, viri boni arbitratu sumptuū rationibus deductis, & ædificiorum ætatibus [c] examinatis, respondi.

c quantitatibus æstimatis: vel, pretiis

LVIIII. VLPIANVS libro trigesimo tertio ad Edictum.

SI modò nulla culpa eius incendium contigisset.

LX. IVLIANVS libro trigesimo nono Digestorum

d Inepte hic legitur ratione. Aug. ibidem.

QVòd si nulla retentione [d] facta domum tradidisset, incerti condictio ei competet, quasi plus deVito soluerit.

LXI. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

SVmptus autem in reficienda domu necessarios à legatario factos, petenti ei legatum, cuius postea condicio exstitit, non esse reputandos existimaui.

LXII. PAVLVS libro quadragesimo primo ad Edictum.

SI ancilla cum liberis legata sit: & ancilla sola, si non sint liberi, & liberi soli, si non sit ancilla, debentur.

LXIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum.

SI ancillas omnes, & quod ex his natum erit, testator legauerit: vna mortua Seruius partum eius negat deberi. quia accessionis loco legatus sit. quod falsum puto. & [e] nec verbis nec voluntati defuncti accommodata hæc sENTia est.

e nam nec

LXIIII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale

f Aug. lib. 4. cap. 15 hanc l. gem explicat.

CAptatoriæ [f] scripturæ simili modo neque in hereditatibus neque in legatis valent.

Interpretatio verborum.

LXV. IDEM libro primo de legatis ad Edictum prætoris.

SI ita legatum sit, SEIO SERVOS DECEM DO PRAETER EOS DECEM QVOS TITIO LEGAVI: si quidem decem tantùm inueniātur in hereditate, inutile est legatum. si verò ampliores, post [g] eos quos Titius elegit, in ceteris

g præter eos

ceteris valet legatum: sed non in ampliores quàm decem qui legati sunt. quòd si minus sunt, in tantos, quāti inueniantur.

1 ILLI, SI VOLET, STICHVM DO. condicionale est legatum. & non aliter ad heredem transit, quàm si legatarius voluerit, quamuis aliàs quod[a] sine adiectione SI VOLET legatum sit, ad heredem legatarij transmittitur[b]. aliud est enim iuris, si quid tacitè continetur: aliud si verbis exprimatur.

a si sine
b transmittatur.

De domo legata.

2 Si domus fuerit legata, licet particulatim ita refecta sit, vt nihil ex pristina materia supersit: tamen dicemus, vtile manere legatum. at si ea domu destructa aliam eodem loco testator ædificauerit, dicemus interire legatum, nisi aliud testatorem sensisse fuerit approbatum[c].

c probatum.

Legatum de re emenda, aut vendenda.

LXVI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale

ET si æquo pretio emere vel vendere iusserit heredem suum testator: adhuc vtile legatum est. quid enim si legatarius, à quo emere fundum heres iussus est, cum ex necessitate eum fundum venderet, nullum inueniret emptorem? vel ex diuerso, quid si legatarij magni[d] interesset eum fundum emere: nec aliter heres venditurus esset, quàm si testator iussisset?

d magis

Traditio rei legatæ differtur ex causa legitima.

LXVII. IDEM libro primo de legatis ad Edictum prætoris

SEruus vni ex heredibus legatus, si quid in hereditate malitiose fecisse dicatur, fortè rationes interleuisse: nō aliter adiudicandus est, quàm[e] ex eo volentibus coheredibus quæstio habeatur. idem est & si extraneo fuerit legatus. 1 Si ex pluribus heredibus[f] ex disparibus partibus institutis, duobus eadē res legata sit: heredes non pro hereditaria portione, sed pro virili id legatum habere debent[g].

e quàm vt
f & ex
g possunt.

Legatum filio, aut seruo relictum post mortem patris, aut domini.

LXVIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale

SI post mortem patris filio legetur, dubium non est, quin mortuo patre ad filium pertineat legatum. nec interest, an patri heres exstiterit, nec ne. Sed si seruo post mortem domini relictum legatum est, si quidem in ea causa durabit, ad heredem domini pertineat. vsq;[h] adeo, vt idem iuris est[i], & si testamento domini liber esse iussus fuerit. ante enim cedit dies legati, quàm aliquis heres domino exsistat. quo fit, vt hereditati adquisitū legatum, postea herede aliquo exsistēte ad eum

h itaque
i sit.

pertineat: præter quàm si suus heres aliquis aut necessarius domino ex eo testamento factus erit. tunc enim quia in vnum concurrit, vt & heres exsistat & dies legati cedat: probabilius dicitur, ad ipsum potius cui relictum est pertinere legatum, quàm ad heredem eius à quo libertatem consequitur.

Si seruo legato aliquid legatum sit.

1 Si purè legatus seruus, sub condicione liber esse iussus fuerit: sub contraria condicione valet legatum. & ideo exsistente condicione legatum peremitur: deficiente, ad legatarium pertinebit. & ideo si pendente condicione ‖libertatis‖ legatarius decesserit, posteaq; defecerit condicio ‖libertatis:‖ ad heredem legatarij non pertinet legatum. Quòd si idem purè legatus sit, & ex die liber esse iussus erit: omnimodo inutile legatum est. quia diem venturam certum est.[a] ita Iulianus quoque sensit. vnde ait, si seruus Titio legatus sit, & idem post mortem Titij liber esse iussus fuerit: inutile legatum est. quia moriturum Titium certum est.

[a] & ita

LXVIIII. IDEM ‖libro secundo de legatis ad Edictum prætoris‖

SEruo legato legari posse receptum est: quòd adita hereditate statim seruus adquiritur legatario, deinde sequetur legatum.

Alienatio rei sub condicione legatæ.

1 Si seruum sub condicione legatũ heres alienauerit, deinde condicio exstiterit: potest nihilo minus à legatario vindicari. nec extinguitur legatum.

Actio competit ei, cuius interest seruari voluntatem defuncti.

2 Si testator quosdam ex heredibus iusserit æs alienum soluere, non creditores habebunt aduersus eos actionem: sed coheredes, quorum interest hoc fieri. nec solùm hoc casu alius habet actionem, quàm cui testator dari[b] iussit: sed alio quoq;. veluti si filiæ nomine genero aut sponso dotem dari iusserit. non enim gener aut sponsus, sed filia habet actionem, cuius maximè interest[c].

[b] dare

[c] interest indotatam non esse.

Species legata debet dari qualis est: nisi aliud sit expressum.

3 (Si fundus qui legatus est,) seruitutem debeat impositam: qualis est, dari debet. quòd si ita legatus sit, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE: liber præstandus est. 4 Seruus, qui in negotio fuerit, legatus, non ante tradi debet, quàm rationes explicet. & si ad iudicium itum sit, iudicis eædem partes esse debent.

Cautio de persequenda re legata.

5 Si res quæ legata est, an in rerum natura sit dubitetur, fortè si dubium sit an homo legatus viuat: placuit agi quidem ex testa-

testamento posse. sed officio iudicis contineri, vt cautio interponeretur, qua heres caueret, eam[a] rem persecuturum, & si nactus sit[b], legatario restituturum.

Qualis debeat tradi res legata.

LXX. IDEM ||libro octauodecimo ad Edictum prouinciale||

SI seruus Titij furtum mihi fecerit, deinde Titius herede me instituto seruum tibi legauerit: non est iniquum talem seruum tibi tradi, qualis apud Titiũ fuit. id est, vt me indemnem præstes furti nomine quod is fecerit apud Titium. nam & si fundus, qui meo fundo seruiebat, tibi legatus fuerit: non aliter à me tibi præstari debeat, quàm vt pristinã seruitutem recipiam[c]. nec dissimile est ei qui mandato alicuius seruum emit, vel ei qui seruum redhibet. qui[d] omnes non aliter restituere seruũ coguntur, quàm vt ratio habeatur furti, quod ab eo seruo factum fuerit vel antequam negotiũ contraheretur, vel postea. quare & si post aditam hereditatem seruus legatus heredi furtum f cerit, ita præstari debebit, vt ob hoc delictum quasi litis æstimatio à legatario sufferatur heredi.

De domo generaliter legata.

LXXI. VLPIANVS ||libro quinquagesimo primo ad Edictum||

SI domus alicui simpliciter sit legata, neq; adiectũ[e] quæ domus[f]: cogentur heredes quam vellet[g] domum ex his, quas testator habebat, legatario dare. quòd si nullas ædes reliquerit: magis derisorium est quàm vtile legatum.

An hæres teneatur legatario de euictione.

1 De euictione an cauere debeat is qui seruũ præstat ex causa legati, videamus. & regulariter dicendum est, quotiens sine iudicio præstita res legata euincitur, posse eam ex testamento peti. ceterum si iudicio petita est, officio iudicis cautio necessaria est, vt sit ex stipulatu actio.

Officium iudicis erga confitentem.

2 In pecunia legata confitenti heredi modicum tempus ad solutionem dandum est. nec vrguendum[h] ad suscipiẽdum iudicium. quod quidem tempus[i] ex bono & æquo prætorem obseruare oportebit. 3 Qui confitetur se quidem debere, iustam autem causam adfert, cur vtiq; præstare non possit: audiendus est. vtputa si aliena res legata sit, negetque dominum eam vendere, vel immensum pretium eius rei petere adfirmet. aut si seruum hereditarium neget se debere præstare: fortè patrem suum, vel matrẽ, vel fratres naturales. æquissimum est enim concedi ei ex hac[k] causa æstimationem officio iudicis 4 præstare. Cum alicui[l] poculum legatum esset, velletq; heres æstimationem præstare, quia iniquum esse aiebat[m] id separari

a eam se rem
b esset.
c recipias.
d quia & ipsi
e sit quæ
f domus: cùm de certa domo testator senserit, non tamen appareat de qua:
g quam domum volens
h vrgendus
i tempus obseruandum, & in cæteris esse didici, idq; ex
k hac eum
l cùm verò
m aiat

a impetrabit

à se: non impetrauit[a] id à prætore. alia enim condicio est hominum, alia ceterarum rerum. in hominibus enim benigna ratione receptum est quod supra probauimus.

Legatum consistit propter ius quod defunctus in re habuit.

5 Si fundus municipum vectigalis ipsis municipibus sit legatus, an legatum consistat, petique possit, videamus. & Iulianus libro trigensimo [b] octauo digestorum scribit, quamuis fundus vectigalis municipum sit: attamen quia aliquod ius in eo is qui legauit habet, valere legatum. Sed & si non municipibus, sed alij fundum vectigalem legauerit: non videri proprietatem rei legatã, sed id ius quod in vectigalibus fundis habemus[c].

b lib. 33. lib. 29.

c habuerit.

LXXII. PAVLVS ‖libro quadragesimo octauo ad Edictum‖

SI quis legauerit fundũ Cornelianum, exceptis vineis quæ mortis eius tempore erunt: si nullæ vineæ erunt, legato nihil decedit[d].

d decedet.

Qui iussus est facere, vt habeam, tenetur mihi dare.

LXXIII. GAIVS ‖libro tertio de legatis ad Edictum prætoris‖

SI heres iussus sit facere vt Lucius centum habeat, cogẽdus est heres centum dare, quia nemo facere potest vt ego habeam centum, nisi mihi dederit. 1 Vicis [e] legata perinde licere capere atque ciuitatibus, rescripto Imperatoris nostri significatur.

e *Coniunge l. 8. de vsufr. lega.*

De legatis à substituto repetitis.

LXXIIII. VLPIANVS ‖libro quarto Disputationum‖

LIcet Imperator noster cum patre rescripserit, videri voluntate testatoris repetita à substituto, quæ ab instituto fuerant relicta: tamen hoc ita erit accipiendum, si non fuit euidens diuersa voluntas, quæ ex multis colligetur, an quis ab herede legatum vel fideicommissum relictum noluerit à substituto deberi. quid enim si aliam rem relinquit à substituto ei fideicommissario vel legatario, quam ab instituto non relinquerat? vel quid si certa causa fuit cur ab instituto relinqueerat[f], quæ in substituto cessaret? vel quid si substituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto reliquerat fideicommissum? in obscura igitur voluntate locum habere rescriptum dicendum est.

f reliquerat, *alii* relinqueret.

De legato in arbitrium aut voluntatem hæredis collato.

LXXV. IDEM ‖libro quinto Disputationum‖

SI sic legatum vel fideicõmissum sit relictum, SI AESTIMAVERIT[g] HERES, SI COMPROBAVERIT, SI IVSTVM

g existimauerit.

IVSTVM PVTAVERIT: & legatum, & fideicommissum debebitur. quoniam quasi viro potius bono ei commissum est: non in meram voluntatem heredis collatum.

Eo, quod quis debet, legato: an vtile sit legatum.

1 Si[a] mihi quod Titius debet fuerit legatum, neque Titius debeat: sciendum est, nullum esse legatum. & quidem si quantitas non sit adiecta, euidenti ratione nihil debebitur. quia nō apparet quantum fuerit legatum. nam & si quid[b] ego Titio debeo, ei legauero quantitate non adiecta, constat nullum esse legatum. cùm si decem quæ Titio debeo, legauero, nec quicquàm Titio debeam: falsa demonstratio non peremit[c] legatum. vt in legato dotis Iulianus respondit. Quòd si addiderit, DECEM QVAE MIHI TITIVS DEBET LEGO: sine dubio nihil erit in legato. nam inter falsam demonstrationem, & falsam condicionem siue causam multum interest. proinde & si Titio decem, quæ mihi Seius debet, legauero: nullum erit legatum. esse enim debitor debet. nam & si viuus exegissem[d], extingueretur legatum. & si debitor maneret, actiones aduersus eum heres meus dumtaxat præstare

2 cogeretur. Si quis ita stipulatus, STICHVM AVT DECEM, VTRVM EGO VELIM, legauerit quod ei debebatur: tenebitur heres eius vt præstet legatario actionē, electionem habituro, vtrum Stichū an decem persequi malit. proinde si Stichum legauerit, cum ille ei Stichum aut decem deberet: incerti actio legatario aduersus heredem competit, vt scripsit Iulianus libro trigesimo tertio digestorum. per quam actionem compellat heredem experiri. & si Stichum consecutus fuerit, præstabit ei. si decem, nihil consequetur. secundum quod erit in arbitrio debitoris, an sit legatarius is cui Stichus legatus est.

[a] Qui decem, quæ debet, legat, id legat, quod peti potest, nimirum decem: nam in hoc legato nil nisi decem esse apparet. At qui decem legat, quæ sibi debeantur: si debitori legat, in personæ eius liberationem, sin alij, actionem ad ea decē petenda legare intelligitur. Porrò neque liberatio in eo intelligi potest, qui non teneatur, neq; aduersus eum, qui nihil debeat, vlla actio est. Quo fit, vt quia id legatum est, quod non sit, ideo nil sit etiam quod debeatur. Caterùm vbi de re constabit, quæ est, eaq; in rerum natura erit, nūquam demonstratio falsa nocebit. Denique vbi res nō subest, non propter demonstrationem falsam, sed propter rem, legatum nullum est.

[b] quod

[c] perimit

[d] exegisset.

LXXVI. IVLIANVS libro trigesimo quarto Digestorum.

QVod si quis Stichum aut Pamphilum stipulatus, Sempronio Stichum legasset, Mæuio Pamphilum: oneratus heres intellegitur, vt necesse habeat alteri actionem suam, alteri æstimationem Stichi aut Pamphili dare.

A quo relinqui possit fideicommissum.

LXXVII. VLPIANVS libro quinto Disputationum

SI pecunia fuit deposita apud aliquem, eiusq; fidei commissum, vt eam pecuniam præstet, fideicommissum ex rescripto Diui Pij debebitur, quasi videatur heres rogatus remittere id debitori. nam si conueniatur debitor ab herede, doli exceptione vti potest. quæ res vtile fideicommissum facit. quod cum ita se habet, ab omni debitore fideicommissum relinqui potest.

LXXVIII.

LXXVIII. IDEM libro octauo Disputationum

a Coniunge l.9. de vsuf. leg.

FIdeicommissum[a] quod à legatario relinquitur, ita demum ab eo debetur, si ad legatarium legatum peruenerit.

LXXVIIII. IVLIANVS libro quinto Digestorum

b Hae tres leges malè apud Haloandrū coniunctæ sunt.

c Id est, singulis decē. Accur. & Barto. non rectè volunt, dena, semper viginti significare. August. lib. 3. emend. cap. 1.

SI[b] quis testamento suo Titio & Seio decem dari iusserit, nullam hæc verba recipiunt ambiguitatem: vt dena[c] dixisse videatur, qui decem dixit.

LXXX. APVD Iulianū libro trigesimo secundo Digestorum Marcellus notat

IS qui sola triginta relinquerat, Titio triginta legauit, Seio viginti, Mæuio decem. Massurius Sabinus probat, Titium quindecim, Seium decem, Mæuium quinq; consecuturos. ita tamen, vt ex his pro rata portionis Falcidiæ satisfiat.

LXXXI. IVLIANVS libro trigesimo secundo Digestorum

SI fundum sub condicione legatum heres pendente cōdicione sub alia condicione alij legasset; & post existentem condicionem, quæ priore testamento præposita fuisset, tunc ea condicio sub qua heres legauerat exstitisset: dominium à priore legatario non discedit. 1 Si seruo communi res legata fuisset, potest alter dominus agnoscere legatum, alter repellere. nam in hanc[d] causam seruus communis quasi duo serui sunt.

d in hac causa

2 STICHVM SEMPRONIO DO LEGO. SI SEMPRONIVS STICHVM INTRA ANNVM NON MANVMISERIT, EVNDEM STICHVM TITIO DO LEGO, quæsitum est quid iuris esset. respondi, Sempronium interim totum habiturum. & si quidem intra annum manumisisset, liberum eum effecturum. sin autem hoc non fecisset, totum ad Titium pertinere.

Interpretatio voluntatis.

3 Qui fundum excepto ædificio legat, appellatione ædificij aut superficiem significat, aut solum quoq;, cui ædificium superpositum est. si de † soli superficie exceperit, nihilo minus iure legati totus fundus vindicabitur. sed exceptione doli mali posita, consequetur heres id, vt sibi habitare in villa liceat, in quo inerit, vt iter quoque & actum in ea habeat. si verò solum quoq; exceptū fuerit, fundus excepta villa vindicari debebit. & seruitus ipso iure villæ debebitur. nō secus ac si duorum fundorum dominus alterum legauerit ita vt alteri seruiret. sed inclinandum est, testatorem etiam de solo cogitasse, sine quo ædificium stare non potest.

† sola

Legatum ab vno ex hæredibus relictum pro portione hæreditaria.

4 Si libertus patronum ex septunce heredem scripserit, alios ex ceteris, & ita legauerit, QVISQVIS MIHI ALIVS EX

SVPRA-

SVPRASCRIPTIS CVM PATRONO MEO HERES ERIT, [a] SERVOS ILLVM ET ILLVM TITIO LEGO, QVOS AESTIMO SINGVLOS VICENIS AVREIS: intellegendum erit à coherede patroni dumtaxat legatum datum. & ideo Titium non amplius quincuncem in seruis vindicare posse. adiectio autem illa, QVOS AESTIMO SINGVLOS VICENIS AVREIS, non mutat legati condicionem, si legis Falcidiæ rationem habere oporteat. nihilo minus enim verum pretium seruorum in æstimationem deducetur.

a ab eo seruos

Acceptilatio pro solutione.

5 TITIO FVNDVM DO LEGO, SI HEREDI MEO DECEM DEDERIT. si decem heres Titio debuisset, & ea Titius accepta ei fecisset: fundum vindicare potest.

De acquisitione legati.

6 Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequam sciret ad se legatum pertinere decesserit, & eundem Seio legauerit, & heres Titij legatũ non repudiauerit: Stichum Seius vindicaVit.

7 Si paterfamilias ab impubere filio Titio fundum legauerit, & à substituto eundẽ eidem Titio, & pupillus patri heres exstiterit: siue vindicauerit Titius legatum, siue repudiauerit, quamuis filius impubes decesserit, à substituto vindicare non poterit. hoc enim quod rursus à substituto legatur, perinde habendum est, ac si repetita [b] legata essent. quare & si purè à filio, sub condicione à substituto legatum fuerit: perinde omnia seruabuntur, ac si tantùm à filio legatum fuisset. contra autẽ, si à filio sub condicione, à substituto purè legatũ fuerit, & pupillus pendente condicione decesserit: ex substitutione sola legatũ valebit.

b ac si repetitum esset legatum.

8 His verbis LVCIO ET TITIO EORVMVE CVI FVNDVM DO LEGO, vtiliter legatur. & si vtrique [c] vixerint, vtriq; si alter, alteri *totum* debebitur.

c vterque vixerit.

9 Cum statuliber sub condicione legatus est, & pendente condicione legati condicio statutæ libertatis deficit: legatum vtile fit. nam sicut statuta libertas tunc peremit legatum, cum vires accipit: ita legatum quoque non ante peremi potest, quàm dies cesserit eius.

10 A filio impubere legatus, & à substituto liber esse iussus, si quidem pupillus ad pubertatem peruenerit: ab eo cui legatus fuerat vindicaVitur. mortuo verò pupillo libertas competit. longe magis hoc seruari conueniet, si idẽ seruus sub condicione ab impubere legatus fuerit, & pendente condicione filius intra pubertatem decesserit.

Interpretatio regulæ de causa lucratiua.

LXXXII. IDEM ‖ libro trigesimo tertio Digestorum ‖

NOn [d] quocunque modo ‖ si ‖ legatarij res facta fuerit, die cedente obligatio legati exstinguitur. sed ita, si eo modo fuerit

d Coniunge l. omnes. de oblig. & act.

fuerit eius, quo auelli non posſit. ponamus rem quæ mihi purè legata ſit, accipere me per traditionem die legati cedente ab eo herede, à quo eadem ſub condicione alij legata fuerit. nempe agam ex teſtamento. quia is ſtatus eſt eius, vt exiſtente condicione diſceſſurum ſit à me dominium. nam & ſi ex ſtipulatione mihi Stichus debeatur, & is cũ ſub cõdicione alij legatus eſſet, factus fuerit meus ex cauſa lucratiua: nihilo minus exſiſtente condicione ex ſtipulatu agere potero. Si ex bonis eius, qui reipublicæ cauſa aberat, rem vſu adquiſierim: & ea antequam euinceretur, mihi legata ſit [a], deinde poſtea euincatur: rectè ex teſtamento petam eam mihi dari oportere. Fundus mihi legatus eſt. proprietatem eius fundi redemi detracto vſufructu. poſtea venditor capite minutus eſt, & vſusfructus ad me pertinere cœpit. ſi ex teſtamento egero, iudex tanti litem æſtimare debebit, quantum mihi aberit. Marcellus: idem erit & ſi partem redemero, [b] pars mihi legata eſt, aut donata. partem enim dumtaxat petere debebo. Iulianus: quòd ſi legatum mihi eſt quod ex Pamphila natum erit, [c] ego Pamphilam mercatus ſum, & ea apud me peperit: non poſſum videri partum ex cauſa lucratiua habere. quia matrem eius mercatus ſum. argumentum rei eſt, quòd euicto eo actio ex empto competit.

1 | 2

a fuerit.

b & mihi pars

c & ego

De duobus reis.

Qui Gaium & Lucium eiuſdem pecuniæ reos habebat, ſi ita legauerit, QVOD MIHI GAIVS DEBET, ID HERES MEVS SEMPRONIO DAMNAS ESTO DARE: QVOD MIHI LVCIVS DEBET, ID HERES MEVS MAEVIO DAMNAS ESTO DARE: eam condicionẽ heredis [d] ſui conſtituit, vt is neceſſe habeat alteri actiones ſuas, alteri litis æſtimationẽ præſtare. ſi tamen viuus teſtator Gaio acceptum fecit, neceſſe eſt vt Sempronij & Mæuij legatum inutile ſit.

3

d hæredi ſuo

De alternatione.

Cum mihi Stichus aut Pamphilus legati fuiſſent duorum teſtamentis, & Stichum ex alteroteſtamento cõſecutus fuiſſem, ex altero Pamphilum petere poſſum. quia & ſi vno teſtamento Stichus aut Pamphilus legati fuiſſent, & Stichus ex cauſa lucratiua meus factus fuiſſet: nihilo minus Pamphilum petere poſſem.

4

De parte legata.

LXXXIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digeſtorum.

TItius Stichi partem tibi legauit. eiuſdem Stichi partem Seius tibi legauit. ex vtriuſque teſtamento conſequeris.

De vi

De vi condicionis quæ in cauendo consistit.

LXXXIIII. IVLIANVS libro trigesimo tertio Digestorum.

HViusmodi legatum, SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT CENTVM MAEVIO SE DATVRVM, ET HERES MEVS TITIO CENTVM DATO: vtile legatum est. quemadmodum quod alicui legatum[a] ex causa fideicommissi restituatur. Eadem ratione hoc quoque legatū vtile sit. SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT SE IN MVNICIPIO EX CENTVM AVREIS OPVS FACTVRVM: TVM EI CENTVM AVREOS HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO.

a est, vtile

Concursus causarum lucratiuarum an admittendus.

1 Si Sempronius Titiū heredē instituerit, & ab eo post biennium fundum dari[b] iusserit Mæuio, Titius deinde ab herede suo eundem fundū Mæuio præsenti die legauerit, & Mæuius pretium fundi ab herede Titij acceperit: si ex testamento Sempronij fundum petere velit, exceptione repelli poterit, si pretio fundi contentus non erit.

b dare

Debitor generis re oblata perempta liberatur.

2 Si cui homo legatus fuisset, & per legatarium stetisset, quo minus Stichum, cum heres tradere volebat, acciperet: mortuo Sticho exceptio doli mali heredi proderit.

Actio ex testamento durat ad rem, si res est tradita legatario, non tamen perfectè.

3 Aedes quibus heredis ædes seruiebant, legatæ sunt[c] traditæ legatario nō imposita seruitute. dixi, posse legatarium ex testamento agere. quia non plenum legatum accepisset. nam & eum qui debilitatum ab herede seruum acceperit, rectè ex testamento agere.

De eo, qui sibi rem legatam emit.

4 Qui seruum[d] testamento sibi legatum, ignorans eum sibi legatum, ab herede emit: si cognito legato ex testamento egerit, & seruum acceperit: actione ex vēdito absolui[e] debet. quia hoc iudicium fidei bonæ est, & continet[f] in se doli mali exceptionem. quòd si pretio soluto ex testamento agere instituerit, hominem consequi debebit.[g] actione ex empto pretiū reciperauit, quemadmodū reciperaret si homo euictus fuisset. quòd si iudicio ex empto actum fuerit, & tunc actor comperit legatum sibi hominem esse, & agat ex testamento: nō aliter absolui heredem oportebit, quàm si pretium restituerit, & hominem actoris fecerit.

c legatæ sunt, & traditæ
d ex testamento
e Id est, liberari, ne ea vexetur: vel (si mauis) denegari debet actio ex vendito heredi, si eam à prætore postulet, vt pretium consequatur. Sic prætor dicit actione quē solutum. l. item. sup. ex quib. caus. maio. non autem interpretandum est, a iudice absolui.
f Ita vt actio quæ hinc nasci debet, ipso iure euanescat, & vim nascendi facultatémque nullam habeat l. sed etsi ideo. sup. soluto matri. & l. item. § secundum. suprà, de pact. & l. si mulier. §. si dos. suprà, quod met. cau. Hotoma. ad. §. actionū autē. Inst. de act.
g & actione

Dos

Dos legata à patre.

5 Cum pater pro filia sua dotis nomine centum promisisset, deinde eidem centum eadem legasset: doli mali exceptione heres tutus erit, si & gener ex promissione, & puella ex testamento agere instituerit. conuenire enim inter eos oportet, vt alterutra actione contenti sint.

De liberatione legata.

6 Si ita cui legatum esset, SI TABVLAS CHIROGRAPHI MEI HEREDI MEO REDDIDERIT, HERES MEVS EI DECEM DATO: huiusmodi condicio hanc vim habet, si heredem meum debito liberauerit. quare & si tabulæ exstabunt, non intellegetur condicioni satisfecisse creditor, nisi acceptum heredi fecerit. & si tabulæ in rerum natura non fuerint, existimabitur iNplesse condicionem, si heredem liberauerit. nec ad rem pertinebit, iam tunc cum testamentum fiebat, tabulæ interciderint, an postea, vel mortuo testatore.

Coniunctio legatariorum.

7 Si Titio & Mæuio legatus fuerit Stichus qui Titij erat, debebitur pars Stichi Mæuio. nam Titius quamuis ad legatũ non admittatur, partem faciet.

Ei, qui habet electionem ex vltima voluntate, variare non licet.

8 STICHVM AVT PAMPHILVM, VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO. si dixerit heres Stichum se velle dare: Sticho mortuo liberabitur. cum autem semel dixerit heres vtrum dare velit, mutare sententiam non poterit.

Qui est in fuga, præsens esse intelligitur.

9 Legatum est ita, FVNDVM CORNELIANVM ET MANCIPIA, QVAE IN EO FVNDO CVM MORIAR MEA ERVNT, HERES MEVS TITIO DATO. ancilla quæ in eo fundo esse consueuerat, mortis tempore cum in fuga esset, enixa est. quæro an vel ipsa vel partus eius legato cedat. respondi, ancilla quamuis in fuga sit, legata videtur. & licet fugitiua erat, perinde habetur, ac si in eo fundo fuisset moriente patrefamilias. huic consequens est, vt partus quoque matrem sequatur, & perinde legato cedat, ac si in fundo editus fuisset.

Alternatio.

10 Si Titio Stichus aut Pamphilus, vtrum eorum malet, legatus est: deinde Pamphilum testator Titio donauit: Stichus in obligatione remanet[a].

[a] manet.

Con-

Coniuncti sunt, quibus eadem res legatur, non diuersæ.

11 Quibus[a] ita legatum fuerit, TITIO ET MAEVIO SINGVLOS SERVOS DO LEGO, constat eos non concursuros in eundem seruum. sicuti non concurrunt cum ita legatur, TITIO SERVVM DO LEGO: MAEVIO ALTERVM SERVVM DO LEGO.

Quomodo agant hæredes legatarij.

12 Si is cui legatum fuerat, antequam constitueret qua actione vti vellet, decessit duobus heredibus relictis: legatum accipere simul venientes, nisi consenserint, non possunt. quare quamdiu alter rem vindicare vult, alter in personam agere non potest. sed si consenserint, rem communiter habebūt. consentire autem vel sua sponte debent, vel iudice imminente.

Coniunctio legatariorum.

LXXXV. PAVLVS libro vndecimo ad Plautium.

DVobus coniunctim fundus erat legatus. alter ex his partis æstimationem per actionē personalem abstulit. alter si fundum totum vindicare velit, exceptione doli pro parte dimidia repellitur. quia defunctus semel ad eos legatum peruenire voluit.

Res mea mihi legatur propter pignus.

LXXXVI. IVLIANVS libro trigesimo quarto Digestorum.

SI tibi homo, quem pignori dederas, legatus ab alio fuerit: actionem ex testamento habebis aduersus heredem, vt pignus luatur.

De re bis legata.

1 Si testamēto Stichus ab vno herede legatus fuerit Mæuio, & eidem codicillis idem Stichus ab omnibus heredibus: & antequam codicilli aperirentur, Mæuius litis æstimationem consecutus fuerit: ipso iure vindicari ex codicillis non potest: quia testator semel legatum ad eum peruenire voluit.

De acquisitione rei legatæ.

2 Cum seruus legatur, & ipsius serui status, & omnium quę personam eius attingūt, in suspenso est. nam si legatarius reppulerit à se legatum, numquam eius fuisse videtur. si non reppulerit, ex die aditæ hereditatis eius intellegetur[b]. secundū hanc regulam & de iure eorum, quæ per traditionem seruus acceperit, aut stipulatus fuerit, deque his quæ legata ei vel donata fuerunt, statuetur. vt vel heredis[c] vel legatarij seruus singula gessisse existimetur.

Pro qua parte hæres teneatur.

3 Si fundus ab omnibus heredibus legatus sit, qui vnius heredis esset: is quidem, cuius fundus esset, non amplius quàm partem suam præstabit. ceteri in reliquas partes tenebuntur.

[a] *Hæredes nunquam disiuncti reperiūtur, ne contingat testatoris hæreditatem pro parte adiri, & pro parte repudiari. l. vnica. §. hiis ita. C. de cad. toll. Itaque inter eos est semper ius accrescendi.*

[b] intelligitur.

[c] vel hæredi, vel legatario

Valet legatum, si superficies legata sit ei, cuius in solo fuerit: licet is dominus soli sit. nam consequetur, vt hac seruitute liberetur, & superficiem lucrifaciat.

De prælegato.

LXXXVII. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

FIlio[a] pater, quem in potestate retinuit, heredi[b] pro parte instituto, legatum quoque relinquit. durissima sententia est existimantium, denegandam ei legati petitionem, si patris abstinuerit hereditate. non enim impugnatur iudiciũ ab eo qui iustis rationibus noluit[c] negotiis hereditariis implicari.

LXXXVIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SEd si non aliàs voluit pater habere eum legatum, nisi hereditatem retineat[d]: tunc neque aduersus coheredem dandam ei[e] legati petitionem secundum Aristonis sententiã constat. cum ipsi filio non videretur esse soluendo hereditas. & hoc ita est, licet non condicionaliter expressisset[f]. intellexisse tamen manifestissimè adprobetur.

LXXXVIIII. IVLIANVS libro trigesimo sexto Digestorum.

NAm nec emancipatus hereditate omissa legatum ab herede petere prohibetur. prætor enim permittẽdo his qui in potestate fuerint, abstinere se hereditate paterna, manifestum facit, ius se in persona eorum tribuere. quod futurũ esset, si liberum arbitrium adeundæ hereditatis habuissent.

LXXXX. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

QVid ergo si ita legauerit? HOC AMPLIVS FILIO MEO: non dubiè voluntatis quidem quæstio erit. sed non absimilis est prioris casus circa filij prouidentiam, nisi euidens voluntas contraria patris probetur. planè si pluribus filiis institutis[g], ratione legatorum actio denegabitur ei qui non agnouerit[h] hereditatem.

Cui à quo legari possit.

LXXXXI. IVLIANVS libro trigesimo sexto Digestorum.

QVæsitum[i] est, si filiusfamilias, qui filium habebat, heres institutus fuisset, cum esset vterque in potestate aliena: an ab eo filio eius legari possit. respõdi, cum possit à filio patri legari: consequens est, vt vel fratri ipsius, vel filio, vel etiam seruo patris sui legetur.

An & quando vtile sit legatum seruo relictum.

Præsenti[k] quidem die data libertate, seruo legari vel purè vel sub condicione poterit. cum verò libertas sub condicione data fuerit, aliàs vtiliter, aliàs inutiliter purè legatur. nam si

ea

a Coniunge l. penul. aliàs, antepen. de his quæ vt indig.
b hærede
c In Noricis voluit: non tam fortasse Haloandri, quam librariorũ errore. Aug. lib. 4. emen. c. 17.
d retineret:
e ad legata
f expressit.
g institutis, inter eos verbis legatorũ bona diuiserit, voluntatis ratione.
h agnouit
i Coniunge l. cũ legato. quan. d. leg. ced.
k Reperitur hæc Iuliani sententia l. Iulianus. 85. de cond. & demonst. infrà.

ea condicio libertatis fuerit, vt patrefamilias statim mortuo possit ante aditam hereditatem exsistere cõdicio, veluti, STICHVS SI DECEM TITIO DEDERIT, vel CAPITOLIVM ASCENDERIT, LIBER ESTO: vtile legatum est. huiusmodi autem cõdiciones, SI[a] HEREDI DECEM DEDERIT: SI POST ADITAM HEREDITATEM CAPITOLIVM ASCENDERIT: inutile legatum efficient. Necessario autem ex asse herede scripto, etiã hæ condiciones quæ ante aditam hereditatem impleri possunt, inutile legatum efficient.

a Loco horũ omniũ hæc in aliis libris leguntur, conditiones post aditam hæreditatẽ, inutile &c.

2 Duobus heredibus institutis, alteri Stichum legauerat, & eidem Sticho decem, cum Stichus viuo testatore ad libertatem peruenisset[b], totum legatum ei debe- Vitur. nam in solidum cõstitisse causam legati in eius persona, hoc quoque argumento est, quòd si heres, cui legatus fuerat, hereditatem non adisset, solidum ab altero herede consequi posit[c].

b peruenerit.

c potuisset.

3 Seruo legato legatum datum est. si alienatus à testatore fuisset[d], legatum ad emptorem pertinebit.

d fuerit.

4 Cum seruus Titio, & eidem seruo aliquid legatur: fideicommitti potest, vt aut seruum alicui restituat, vel ea quæ seruo legata sunt. hoc amplius etiam ipsi seruo, cum liber erit, fideicõmissum à Titio dari potest.

5 Si quis Stichum legauerit, & eundem alienauerit vel manumiserit, deinde codicillis eidem legatum dederit: legatum vel manumisso vel emptori debebitur.

6 Si mihi seruus à te herede legatus fuerit, & eidem seruo aliquis legauerit, & viuo eo qui mihi seruum legauerat, dies legati seruo dati cesserit: confestim id legatum hereditati adquiritur. & ideo quamuis postea moritur[e] is qui seruũ mihi legauerat, ad me id quod seruo legatum est, non pertinebit.

e moriatur

Fructus & accessiones à lite contestata.

7 Cum homo ex testamento petitus est, causa eius temporis quo lis contestabatur, repræsentari[f] debet actori. & sicut partus ancillarum, sicut[g] fructus fundorum interim percepti in hoc iudicium deducũtur, ita quod seruo legatorum vel hereditatis nomine interim obuenerit, præstandum est petitori.

f reputari

g sic &

Consentiens alienationi rei suæ quatenus sibi præiudicet.

LXXXXII. IVLIANVS libro trigesimo nono Digestorum.

SI fundum per fideicommissum relictum vnus ex heredibus excusso pretio secundum reditum eius fundi mercatus sit propter æs alienum hereditarium, præsente & adsignante eo, cui fideicommissum debebatur: placet non fundum, sed pretium eius restitui deberi[h]. Marcellus notat, si fundum restituere malit heres, audiendum existimo.

h debere.

1 Iulianus, Si Titio pecunia legata fuerit, & eius fidei cõmissum vt alienũ

seruum manumitteret, nec dominus eum vēdere velit: nihilo minus legatum capiet. quia per eum nō stat, quominus fideicommissum præstet. nam & si mortuus fuisset seruus, à legato non summoueretur.

Quis possit onerari fideicommisso.

2 Sicuti conceditur vnicuique ab eo, ad quem legitima eius hereditas vel bonorum possesio peruentura est, fideicommissum dare: ita & ab eo, ad quem impuberis filij legitima hereditas vel bonorum possesio peruentura est, fideicommissa rectè dabuntur.

LXXXXIII. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum

QVod fideicommissum hactenus quatenus impubes decedat valebit. ceterū si pubes factus decesserit, euanescit fideicommissum.

LXXXXIIII. IVLIANVS libro trigesimo nono Digestorum

PLanè si filium impuberem exheredauerit, fideicōmissum legitimus heres præstare cogendus non erit, nisi idem & patri heres fuerit. 1 Qui[a] rogatus erat hereditatem, ex qua seruus eius heres institutus erat, restituere, (cum) alij seruū vendidisset: quæsitum est, an hereditatem restituere cogendus est[b] is, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenerit[c]. dixi, compellendum esse ad fideicommissum restituendum eum qui seruum suum heredem scriptum vendidit: cum pretium hereditatis, quā restituere rogatus est, habeat. Is autem, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenerit ex causa cogendus erit fideicommissum præstare. id est, si dominus serui heredis scripti soluendo non erit. 2 Si cui Stichus aut Dama legatus esset electione legatario data, & fidei eius commissum esset, vt Stichum alteri præstaret: si Damam vindicare maluerit, nihilo minus Stichū ex causa fideicommisi præstare debebit. siue enim pluris est Dama, compellendus est Stichum redimere. siue minoris, æquè Stichum iustè dare cogetur[d]. cum per eū steterit, quo minus ex testamento haberet quod fideicommissum fuerit[e]. 3 Qui testamento manumittitur, & neque legatum neque hereditatem capit, fideicommissum præstare cogēdus non est. ac ne is quidem qui seruū legatum rogatus fuerit manumittere. is enim demum pecuniam ex causa fideicommissi præstare cogendus est, qui aliquid eiusdem generis vel similis[f] ex testamēto consequitur.

LXXXXV. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum

VIdendum tamen est, numquid si vice operarum rogauerit eum aliquid[g]: debeat hoc fideicommissum valere. quod nequa-

[a] Cùm qui
[b] esset is,
[c] peruenisset
[d] cogitur.
[e] fuerat.
[f] simile
[g] aliquid dare: *ita in quibusdam*, vt aliquid det, debeat. *in aliis* vt aliquid donet, debeat *legitur*.

nequaquam dicendum est. quia nec operæ iN poni huiusmodi liberto possunt, nec impositæ exiguntur, quamuis testator ita[a] cauerit.

Interpretatio voluntatis.

LXXXXVI. IVLIANVS libro trigesimo nono Digestorum

QVidam testamento vel codicillis ita legauit. AVREOS QVADRIGENTOS PAMPHILAE DARI VOLO, ITA VT INFRA SCRIPTVM EST. AB IVLIO ACTORE AVREOS TOT: ET IN CASTRIS QVOS HABEO, TOT: ET IN NVMERATO QVOS HABEO, TOT: post multos annos eadem voluntate manente decessit, cum omnes summæ in alios vsus trãslatæ essent. quæro an debeatur fideicommissum. respõdi, vero similius[b] est, patremfamilias demonstrare potius heredibus Boluisse, vnde aureos quadrigentos sine incommodo rei familiaris contrahere possint, quàm condicionem fideicommisso iniecisse, quod initio purè datum esset. & ideo quadrigenti Pamphilæ debebũtur.

1 Quotiens lege Iulia Vona vacantia ad fiscum pertinent, & legata & fideicommissa præstantur, quæ præstare cogeretur heres, à quo relicta erant. 2 Si tibi seruus legatus fuerit, & petitum à te, vt Titio aliquid præstares vsque ad pretium serui, deinde seruus decesserit: nihil fideicommisi nomine præstare cogendus eris. 3 Si scriptus ex parte heres rogatus sit præcipere[c] pecuniam, & eis quibus testamento legatum erat distribuere: id quod sub cõdicione legatũ est, tunc precipere[d] debebit, cũ cõdicio exstiterit. interim[e] aut ei, aut his quibus legatum est, satisdari oportet. 4 Cui statuliber pecuniã dare iussus est, is rogari potest, vt eandem pecuniam alicui restituat. nam cum possit testator codicillis purè libertatẽ dare, & hoc modo cõdicionem exstinguere: cur non etiam per fideicommissum eandem pecuniam adimendi potestatem habeat?

LXXXXVII. IDEM libro quadragesimo secundo Digestorum

SI mihi Stichus legatus esset, fideique meæ commissum, vt aut Stichum aut Pamphilum meum seruum redderem, & in Sticho aliquid ex legato propter legẽ Falcidiam perdidissem: necesse habebo aut Pamphilum seruum meum totum Titio dare[f], aut eam partem Stichi, quam legatorum nomine accepero.

De iure postliminij.

LXXXXVIII. IDEM libro quinquagesimo secundo Digestorum

SErBus ab hostibus captus rectè legatur. hoc enim iure postliminij fit, vt[g] quemadmodũ heredem instituere pos-

a id cauerit.
b similius esse.
c percipere
d percipere
e interim ab eo aut eis.
f Cùm enim sibi litio per Falcidiã imminutum sit, nihil de eo deminuet legatarius, sed totum dabit. l. maritum. §. à liberto. infr. ad l. Falc.
g quemadmodum enim

sumus seruum qui in hostium potestate est: ita legare quoque eum possemus[a].

a possumus.

LXXXXVIIII. IDEM libro septuagesimo Digestorum

SI[b] domino Stichus legatus esset, & seruo eius optio data: partem dimidiam Stichi dico ad dominũ pertinere, quòd posit seruus manumissus eundem Stichum optare.

b Cùm enim testator non simpliciter legauerit seruo Stichũ, sed dederit ei facultatem eligendi quem vellet ex seruorũ numero: hæc verba sic interpretari nos oportet, ne frustrà videantur adiecta fuisse, vt seruo quemlibet seruum eligere liceat. Aliud est, cùm testator vni generaliter: alteri verò specialiter legauit. l. vxorẽ. §. Felicissimo. infrà, de leg. 3.

C. IDEM libro septuagesimo septimo Digestorum

SI mihi Sempronius à Titio herede legauerit, Titiusq; mihi sub eadem condicione eandem rem legauerit: exsistente condicione capiam legatum ex testamento Sempronij.

Qui repudiat ex persona serui, potest agnoscere ex sua.

CI. IDEM libro septuagesimo octauo Digestorum

SI seruo meo Stichus legatus fuerit testamento, idque legatũ repudiauero, deinde prolatis codicillis apparuerit, mihi quoque eundem Stichum legatũ esse: nihilo minus eundem[c] vindicare possum. Si ei qui in hostium potestate est, legatum fuerit, & is apud hostes decesserit: nullius momenti legatum erit, quamuis postliminio confirmari potuit.

c eundem seruum

Legatum seruo relictum sine libertate.

CII. IDEM libro octagesimo primo Digestorum

SI minor quàm viginti annis dominus seruum causa non probata manumiserit, & postea legatum ei dederit, isque alienatus ad libertatem perductus fuisset[d]: legatum non capit. nam perinde nullius est momenti legatum, ac si sine libertate datum fuisset.

d profectus fuerit.

CIII. IDEM libro octagesimo tertio Digestorum

IN tacitis fideicommissis fraus legi fieri videtur, quotiens quis neque testamento neque codicillis rogaretur[e], sed domestica cautione vel chirographo obligaret[f] se ad præstandũ fideicommissum ei qui capere non potest.

e rogatur,
f obligat

Interpretatio voluntatis.

CIIII. IDEM libro primo ad Vrseium[g] Ferocem

AB omnibus heredibus legatum ita erat, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO TITIO DARE CENTVM: deinde infra conpræhensum erat, ne vnus ex heredibus ei daret. quæritur, reliqui heredes vtrũ tota centum dare deberent, an deducta vnius illius hereditaria portione. respondit, verius esse reliquos heredes tota centum[h] debere: cum & significatio verborum non repugnet huic sententiæ, & voluntas testatoris congruat.

g Ne sequaris Haloan. in hac inscrip. Aug. li. 1. emen. ca. 6.

h centum dare

De conditionali legato.

In testamento sic erat scriptum, LVCIO TITIO, SI IS HEREDI MEO TABELLAS[i], QVIBVS EI PECVNIAM EXPROMISERAM[k], DEDERIT: CENTVM DATO. Titius deinde antequam tabellas heredi redderet, decesse-

i tabulas,
k promisit,

deceſſerat[a]. quæſitum eſt, an heredi eius legatum deberetur. Caſsius reſpondit, ſi tabulæ fuiſſent, non deberi: quia nō redditis his dies legati non ceſsit[b]. Iulianus notat, ſi teſtamenti faciendi tempore tabulæ[c] nullæ fuerunt, vna[d] ratione dici poteſt, legatum Titio deberi: quòd ΑΔΥΝΑΤΟΣ[e] condicio pro non ſcripta habetur. Etiam rem hoſtium poſſe legari Sabinus ait, ſi aliquo caſu emi poſsit. Si Attio[f] ita legatum fuerit, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO ATTIO HEREDI DECEM DARE: deducta ſua parte Attius decem petet. Item ſi iuſſus fuiſſet heres decem dare, & fundum ſibi habere: deducta ſua parte decem dabit. Denique conſtitit[g], cum ita legatum fuiſſet, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO HEREDI MEO DECEM DARE, exæquari omnium heredum partes. eo quòd vnuſquiſq; & ſibi & coheredi ſuo dari damnatus videtur[h].

2

3

a deceſsit.
b ceſsiſſet.
c tabellæ
d vera
e Al.c.lib.2.prætermi.
f Titio
g conſtat.
h videretur.

De legato condicionali.

4 Cum quidam heredem inſtituit[i] quandoque mater eius deceſsiſſet, deinde ſecundus heres ſcriptus[k] fuiſſet, & ab eo legata ei, qui ſub cōdicione heres inſtitutus[l] fuiſſet, relicta eſſent[m]: iſquè viua matre deceſsiſſet poſtquam dies legati ceſſerit[n]: quæſitum eſt, an heredi eius legata deberentur. verius eſt, legatum heredi deberi, ſiue purè à[o] ſubſtituto legatum datum eſt primo heredi, ſiue ſub hac condicione SI HERES NON FVERIT. quia moriente eo condicio impletur. 5 Si ſocero à genero ſuo herede inſtituto pars hereditatis alij legata fuiſſet: deducta dote eum debiturum eſſe partem hereditatis legatam Sabinus reſpondit. quemadmodum ſi pecunia ex crediti cauſa ſocero debita fuiſſet, ea[p] deducta partem hereditatis daturus fuiſſet.

i inſtituiſſet, quandocunque
k inſtitutus
l ſcriptus erat,
m fuiſſent:
n ceſſerat:
o ab inſtituto
p eam & ea

Actiones legatæ.

CV. IDEM libro primo ex Minicio

LEgatum ita erat, QVAE LVCIVS TITIVS MIHI DEBET, EA HERES MEVS CORNELIO DARE DAMNAS ESTO, nihil amplius ex hoc legato, quàm actiones ſuas heres præſtare debet.

CVI. ALFENVS VARVS libro ſecundo Digeſtorum à Paulo epitomatorum

SI in teſtamento ſcriptum eſſet, HERES MEVS AVREOS CENTVM LICINIO DAMNAS ESTO, neq; adſcripſiſſet DARE: deberi[q] legatum conſtat.

q ei legatum

A quo petatur legatum.

CVII. AFRICANVS libro ſecundo Quæſtionum

SI à pluribus heredibus legata ſint, eaque vnus ex his præcipere[r] iubeatur, & præſtare: in poteſtate eorum quibus

r percipere

sit legatum, debere esse ait, vtrúmne à singulis heredibus petere velint, an ab eo qui præcipere sit iussus. itaque eum qui præcipere iussus est, cauere debere coheredibus, indemnes eos præstari. Si quis seruum, cui aliquid sine libertate legauerit, cum morietur ipse seruus leget: minimè dubitãdum, quin vtile legatum futurum sit. propterea scilicet quòd moriente seruo id quod ipsi legatum erit, ad eum cui ipse legatus fuerit, peruenturum sit. 1

Vbi præstandum sit legatum.

CVIII. IDEM ‖libro quinto Quæstionum‖

SI seruus legatus viuo testatore fugisse dicatur, & impensa & periculo eius cui legatus sit[a], reddi debet: quoniam rem legatam eo loco præstare heres debeat[b], in quo à testatore sit relicta.

a fuit.
b debet,

De concursu causarum lucratiuarum.

Si id quod ex testamento mihi debes, quilibet alius seruo meo donauerit: manebit adhuc mihi ex testamento actio. & maximè si ignorem meam factam esse. alioquin consequens erit, vt etiam si tu ipse seruo meo eam donaueris, inuito me libereris. quod nullo modo recipiendum est. quando ne solutione quidem inuito me facta libereris. 1

Legato homine generaliter cuius sit electio.

Cum homo Titio legatus esset, quæsitum est, vtrum arbitrium heredis est quẽ velit dandi:[c] an potius legatarij. respondi, verius dici, electionem eius esse, cui potestas sit, qua actione vti velit. ‖id est legatarij.‖ Huiusmodi legatum, ILLI AVT ILLI VTER EORVM PRIOR CAPITOLIVM ASCENDERIT, vtile esse, euidenti argumento probari ait: quòd constet vsumfructum[d] libertis legatum, & [e] qui eorum superuixerit, proprietatem, vtiliter legari. idq; & de herede instituendo[f] dicendum existimauit. 2 3

c dari:
d vsufructu libertis legato,
e ei qui: *vel* & ei qui
f instituto

De concursu causarum lucratiuarum.

Stichum, quẽ de te stipulatus eram, Titius à te herede mihi legauit. si quidem non ex lucratiua causa stipulatio intercessit, vtile legatum esse placebat. sin è duabus, tũc magis ‖placet‖ inutile esse legatum. quia nec absit quicquam, nec bis eadem res præstari possit. Sed si cum mihi ex testamento Titij Stichum deberes, eundem à te herede Sempronius mihi legauerit, fideiq; meæ commiserit, vt eum alicui restituam: legatũ vtile erit, quia non sum habiturus. Idem iuris erit & si pecuniam à me legauerit. multo magis si in priore testamento fideicommissum sit. Item si in priore testamento Falcidiæ locus sit: quod inde abscidit[g] ratione Falcidiæ, ex sequenti testamento consequar. Item si domino heres exstitero, qui non esset soluendo, cuius fundum tu mihi dare iussus esses: manebit 4

g decedit

tua

5 tua obligatio, sicut maneret, si eum fundum emissem. Si ita scriptum erit, AMPLIVS QVAM TITIO LEGAVI, HERES MEVS SEIO DECEM DATO: dubitandum non erit, quin & Titio suum legatum maneat, & Seio nihil vltra decem debeatur. nam & vsitatum ferè est sic legare, LVCIO TITIO TOT, ET HOC AMPLIVS VXORI ET LIBERIS EIVS TOT.

6 Si [a] ei cui nihil legatum est, cum hac adiectione HOC AMPLIVS aliquid legetur: minimè duVitandum est, quin id quod ita legauerit [b] debeatur. multoq; minus dubitandum, si ab eo qui nihil mihi debet, ita stipulatus fuero, AMPLIVS QVAM MIHI DEBES, DECEM DARE SPONDES? quin decem debeantur.

7 Si seruus alienus liber esse iussus, & legatus sit: peti eum ex legato posse ait. nam cum libertas nullius momenti sit, absurdum esse per eam legatum infirmari, quod alioquin valeret & si solum datum fuisset.

De falsa demonstratione.

8 Qui quinque in arca habebat, ita legauit, vel stipulāti promisit, DECEM QVAE IN ARCA HABEO: & legatum & stipulatio valebit. ita tamen, vt sola quinque vel ex stipulatione vel ex testamento debeantur. vt verò quinq; quæ deerunt, ex testamento peti posint, vix ratio patietur [c]. nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natura non sit, legatum videtur. Quòd si mortis tempore plena summa fuerat [d], & postea aliquod [e] ex ea deperierit: sine dubio soli heredi deperit.

9 Si seruus legatus sit, & moram heres fecerit: periculo eius & viuit & deterior fit. vt si debilem fortè tradat, nihilo minus teneatur.

Vtilis distinctio de dolo & culpa.

10 Cum quid tibi legatum, fideíve [f] tuæ commissum sit, vt mihi restituas: si quidem nihil præterea ex testamento capias, dolum malum dumtaxat in exigendo eo legato, alioquin etiam culpam te mihi præstare debere existimauit. sicut in contractibus fidei bonæ seruatur: vt si quidem vtriusque contrahentis commodum versetur, etiam culpa: sin [g] vnius solius, dolus malus tantummodo præstetur.

Hæres præstat fideicommissum, quamuis non sit rogatus.

11 Qui margarita Titio pignori dederat, filium heredem instituit, & filiam exheredauit. deinde ita cauit, TE TITI ROGO, FIDEIQVE TVAE COMMITTO, VTI [h] MARGARITA QVAE TIBI PIGNORI DEDI, VENDAS: ET DEDVCTO OMNI DEBITO TVO, QVOD AMPLIVS ERIT, ID OMNE FILIAE MEAE RESTITVAS. ex ea scriptura filiam à fratre fideicommissum petere posse,

a Sed & si
b legatum erit.
c patitur.
d fuerit.
e aliquid
f fideique
g si vnius
h vt margarita

vt is actiones suas aduersus debitorem ei præstaret. hoc enim casu eum qui creditor fuisset, debitorem intellegendum eius scilicet, quod[a] pretium pignoris summam debiti excedat. Non autem mirandum, si cum alius rogatus sit, alius fideicommisso obstringatur. nam & cum in testamento ita scribatur, TE TITI ROGO, VT ACCEPTIS CENTVM ILLVM SERVVM MANVMITTAS, VEL SEMPRONIO QVID PRAESTES: parum quidem apte scribi. verùm æquè intellegendum heredis fidei commissum, vt pecuniam Titio præstet. ideoq; & ipsum Titium cum herede acturum: & libertatem seruo vel Sempronio quod rogatus sit præstare cogendũ.

a quo

Auidius[b] filij sui fidei commisit, vt certam pecuniam quattuor libertis suis mutuam daret, & vsuras leuiores taxauerat. placuit hoc fideicommissum vtile totum esse. 12

b Aufidius filio suo

Interpretatio facienda, per quam legatum non sit inutile.

CVIIII. IDEM libro sexto Quæstionum

SI quando quis vxori suæ ea quæ viuus donauerat, vOlgari modo leget, non de aliis donationibus videri eum sentire ait, quàm de his quæ iure valituræ non sunt. alioquin & frustra legaturus sit. atq; si ita exprimat, QVAE VXORI[c] IVRE DONAVERO,[d] vel ita, QVAE VXORI MANVMISSIONIS CAVSA DONAVERO, EA EI LEGO. nam inutile legatum futurum est.

c vxori meæ

d donauero, ea ei lego: vel

Pecunia pro re soluta ob testatoris voluntatem.

Heres, cuius fidei commissum erat, vt mihi fundũ aut centum daret, fundum Titio vẽdidit. cum electio ei relinquitur[e] vtrum malit dandi, vt tamen alterum solidum præstet: pretoris officio conuenire existimo, vt si pecuniam Titius offerat, inhibeat fundi persecutionem. ita enim eadem causa cõstitueretur,[f] quæ futura esset, si alienatus fundus non fuisset. quando etiam aduersus ipsum heredem officium prætoris, siue arbitri tale esse deberet, vt si fundus non præstaretur, neq; pluris neq; minoris quàm centum æstimaretur. 1

e relinquatur

f constituetur.

Qualis præstari debet res legata.

CX. IDEM libro octauo Quæstionum

SI heres generaliter seruum quem ipse voluerit dare iussus, sciens furem dederit, isque furtum legatario fecerit: de dolo malo agi posse ait. sed quoniam illud verum est, heredem in hoc teneri, vt non pessimum det: ad hoc tenetur,[g] vt & aliũ hominem præstet, & hunc pro noxæ dedito[h] relinquat.

g teneri,

h deditione

De excusatione tutorum.

CXI. MARCIANVS libro secundo Institutionum

ETiam[i] si partis bonorum se excusauerit tutor, puta Italicarum vel prouincialium rerum: totum quod testamento datum

i Coniunge l. 3. de inr. patro.

datum est, ei auferetur. & ita Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

De re legata, cuius non est commercium.

CXII. IDEM libro sexto Institutionum

SI quis inquilinos sine prædiis quibus adhærent, legauerit: inutile est legatum. sed an æstimatio debeatur, ex voluntate defuncti statuendum esse Diui Marcus & Commodus rescripserunt.

Aestimatio pro re.

1 Cum seruum suum heres damnatus dare, eum manumiserit: tenetur in eius æstimationē. nec interest,[a] scierit, an ignorauerit legatum. sed & si donauerit seruum heres, & eum is cui donatus est manumiserit: tenetur heres, quamuis ignorauerit à se eum legatum esse.
2 Si ita legatum fuerit, TITIO CVM SEIO DO LEGO: vtrisq; legatum est. sicut[b] vtrumque legatum est cū fundus cum domo Formiana legatus est.
3 Si quis scripserit testamento fieri quod contra ius est, vel bonos mores: non valet. veluti si quis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris vel etiam turpe aliquid.
4 Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, iusiurandū contra vim legum & auctoritatem iuris in testamento scriptum nullius esse momenti.

Alimenta seruo legata.

CXIII. IDEM libro septimo Institutionum

SEruo alieno ita legari potest, quoad seruiat. vel, si seruus forte Titij erit: vt & Marcellus ait.
1 Si quis post tempus libertatem seruo suo dederit, & interea rogauerit heredē, donec ad libertatem perueniat, cibaria ei dare: testatoris voluntati obtemperandum esse Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Repetitio legatorum.

2 Si quis à primo herede centum legauerit alicui, & eidem à secundo ducenta, posteaque generaliter repetierit legata: trecenta videtur repetisse. Sed si pater impuberi filio substituerit, & à substituto legata repetierit: si pupillus heres exstiterit, & intra pubertatem decesserit: repetitio non valet. quia voluntas defuncti hæc est, vt semel debeantur.[c]
3 Si ab impubere legatum fuerit sub condicione, SI AD PVBERTATEM PERVENERIT, & à substituto repetitum fuerit: legatum debetur & à substituto. nec videtur repetita cōdicio, quæ inutile legatum facit.

De sepultura.

4 Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, veluti[d] vestes,[e] aut si qua[f] alia superuacua vt[g] in funus impendantur: non valere Papinianus libro tertio responsorum[h] scribit.

Quis

a si scierit.

b sicut si fundus cum domo

c debeantur.

d Idem constituisse Lycurgū refert Alex. ab Alex. lib. 3. Gen. dier. c. 2. & lib. 6. c. 14: vbi copiosè de concessis, aut vetitis apud varias gentes impensis disserit.

e vt vestes,

f aut quæ alia

g ei, in

h digestorum: sic quibusdam deest.

Quis fideicommisso onerari possit.

CXIIII. IDEM ‖libro octauo Institutionum‖

FIliusfamilias miles vel veteranus, licet sine testamento decedat, potest fideicommittere à patre. quia etiam testamentum facere potest. 1 Si libertus ab intestato [a] decesserit, à patrono potest vsque ad partem debitam fideicommissum relinquere. quia si testamentum faceret, licebit [b] ei partem debitam solam relinquere. 2 Qui intestato decedit, & scit bona sua ad fiscum peruentura Bacantia: fidei fisci committere potest.

3 Apud Marcellum libro duodecimo digestorum talis quæstio agitatur: Quidam ab eo, cui fundum legauerat, fideicommisserat vt eum fundum post mortem suam restitueret Sempronio. eiusdem legatarij fidei commisserat, vt Titio daret centum. quæritur quid iuris sit. & ait Marcellus, si Titio testator centum ex fructibus, quos viuus legatarius perceperit, [c] reliquerit: & legatarius post tantum temporis decessisset, vt ex fructibus centum fierent: Titium centum accepturum. si post acceptum legatum confestim decessisset legatarius, Titij fideicommissum extingui. quia placet, non plus posse rogari quem restituere, quàm ‖quantum‖ ei relictum est. [d] Sed si Titij fideicommissum non est [e] in tempus mortis legatarij collatum: ait Marcellus, confestim fideicommissum Titio dandũ. sed cautione exacta, quanto amplius ceperit, reddi. quam cautionem ita committi, si prius legatarius decesserit quàm ex fructibus centum perciperet. sed vix est, vt legatarium ex reditibus voluit [f] ante dare, quàm fructus legatarius percepisset. certè erit legatarius audiendus, si velit totum fundum præstare, si de restituendo cauetur. [g] absurdum enim est de suo eũ præstare centum. maximè si fundus centum, vel non multo pluris est. quo iure vtimur.

a intestato: vel, intestatus

b liceba

c perciperet, reliquisset

d relictum esset.

e non esset

f voluerit

g caueatur.

Aestimatio loco rei legatæ.

4 Si quid alicui licitè fuerit relictũ, ‖vel ius aliud‖ quod ipse quidem propter corporis sui vitium, vel propter qualitatem relicti, vel aliam quamcumq; probaVilem causam habere nõ potuit, alius tamen hoc habere potuit: quanti solet comparari, tantam æstimationem accipiet.

Quibus verbis relinquitur fideicommissum.

5 Vt quis heredem instituat aliquem, rogari non potest. planè senatus censuit perinde habendum, atque si rogasset hereditatem restitui. Quid ergo si heres post mortem suam rogatus fuerit hereditatis suæ partem quartam restituere? verius esse existimo, quod & Scæuola notat & Papirius [h] Fronto scribit, Balere fideicommissum, atque si de hereditate sua restituenda rogatus esset. & eatenus restituenda est, quatenus here-

h Papinianus Frontoni. Recta est Flor. quis autem fuerit hic Papirius, vide l. nauis. in fin. sup. ad leg. Rhod.

hereditas testatoris patitur secundum [a] vOlgarem formã iuris. Sed si liberos suos emancipare rogatus fuerit, [b] non cogi-
6 tur hoc facere. potestas enim patria inæstimabilis est. Aedes destruendæ neque legari neq; per fideicommissum relinqui
7 possunt. & ita senatus censuit. Si fideicommissum relictũ fuerit seruo alieno sine libertate, & ad libertatem peruenerit: dicendum est posse eum admitti ad capiendum.

Quando restituendum sit fideicommissum.

8 Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt eum, qui rogatus est sub condicione fratris sui filiis restituere, ante diẽ fideicommissi cedentem ne quidem ex voluntate eorum posse restituere his in potestate patris agentibus. cum posit die fideicõmissi cedente sui iuris constitutis ipsis debere restitui. vel si ali-
9 quis ex his ante decesserit, non omnibus. Idem [c] principes rescripserunt, filiis ante diẽ fideicommissi venientẽ restitui hereditatẽ maternam necesse non esse. sed præstare heredẽ posse vOlgarem cautionem. aut si præstare eã non poterit, mitti liberos in possesionẽ fideicommissi seruandi causa: vt pro pignore, non vt pro dominis posideant, vel [d] alienandi ius, sed vt pignus habeant: vt filius per patrem fructus consequatur, & seruus per dominum.

Sine liberis decessisse quis dicatur.

10 Cum erit rogatus: si sine liberis decesserit, per fideicommissum restituere: condicio defecisse videVitur, si patri superuixerint liberi. nec quæritur, [e] an heredes exstiterint.

An testator posit alienationem prohibere.

11 Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, eos [f] qui testamento vetant quid alienari, nec causam exprimunt propter quam id fieri velint: nisi inuenitur [g] persona cuius respectu hoc à testatore dispositum est, [h] nullius esse momenti scripturam, quasi nudum præceptum relinquerint. quia talem legẽ testamento non possunt dicere. Quòd si liberis, aut posteris, aut libertis, aut heredibus, aut aliis quibusdam personis consulentes, eiusmodi voluntatem significarent: eam seruandam esse. sed hæc neque creditoribus neque fisco fraudi esse. nam si heredis [i] propter testatoris creditores bona venierunt, fortunam communem fideicommissarij quoque sequuntur.

12 Cum pater filio herede instituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommisit ne fundum alienaret, & vt in familia relinqueret: & filius decedens duos heredes instituit, [k] tertium exheredauit, [l] eum fundum extraneo legauit: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, verum esse, non paruisse voluntati defuncti filium. sed & si cum duos exheredauit, vnum heredem instituit, fundum extraneo legauit: vt putat Marcellus, posse exheredatos petere fideicommissum. quod eue-

a Id est, quæ in vulgus nota est, vt vulgaris cantio. §. idem principes. inf. ea. leg. vulgaris quæstio. l. vulgaris. infr. de furt. & exceptio pacti vulgaris. l. Babius sup. de p.ro. dotal. Sic & formula vulgaris dicitur. l. si coruus nauem. ff. de furt. Ang. lib. 1. emend. c. c. Odofredus tamen & Accurs. hunc. §. hinc ita incipiunt, Secundum vulgarem formulam iuris, & si liberos, &c.

b fuerit quis.

c Iidem

d nec vt alienandi

e quæretur,

f eorum

g inueniatur

h sit

i nam si propter hæredis creditores testatoris bona venierint.

k instituisset,

l exhæredasset,

euenit & si viuus filios emancipasset, & postea fundum alienasset. sed si omnes filij heredes instituti sint ex disparibus partibus, non possunt petere fideicommissum ex minore parte scripti, vt viriles, non hereditarias partes in eo habeant. verum est enim in familia reliquisse, licet vni reliquisset. Item si vnum heredem instituisset, nec quicquam legasset: exheredati nihil interim quamdiu in familia res est, petere possunt.

De interitu rei legatæ.

13 Interdum etiam cum lucro heredis moritur seruus legatus, vel per fideicommissum relictus. veluti si alienus, vel ‖licet‖ proprius, pluribus [a] tamē separatim ita relictus, vt vnusquisque in solidum capiat. ‖scilicet si‖ sine culpa heredis mortuus sit.

[a] si tamē pluribus separatim est ita

CXV. VLPIANVS ‖libro secundo Institutionum‖

ETiam hoc modo, CVPIO DES, OPTO DES, CREDO TE DATVRVM, fideicommissum est.

Diffinitio legati.

CXVI. FLORENTINVS ‖libro vndecimo Institutionum‖

LEgatum est delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod vniuersum heredis foret, alicui quid collatum velit.

An legari possit hæredi à seipso.

1 Heredi à semetipso legatum dari non potest. à ‖te‖ coherede potest. itaque si fundus legatus sit ei qui ex parte dimidia heres institutus est, & duobus extraneis: ad heredem, cui legatus est, sexta pars fundi pertinet. quia à se vindicare non potest. à coherede verò semissario, duobus extraneis cōcurrentibus, non amplius tertia parte. extranei autem & ab ipso herede, cui legatum est, semissem: & ab alio herede trientē vindicabunt. 2 Alienus seruus heres institutus legari ipse à se nec totus nec pro parte potest. Seruo hereditario rectè legatur, licet [b] ea adita non sit. quia hereditas personæ defuncti, qui eā reliquit vice fungitur.

[b] licet hæreditas edita

Qualis dari debet res legata.

3 Fundus legatus talis dari debet, qualis relictus est. itaque siue ipse fundo heredis seruitutem debuit, siue ei fundus heredis, licet confusione dominij seruitus extincta sit: pristinū ius restituendum est. & nisi legatarius imponi seruitutem patiatur, petenti ei legatum exceptio doli mali opponetur. si verò fundo legato seruitus non restituetur, actio ex testamento superest.

CXVII

CXVII. MARCIANVS[a] libro tertiodecimo Institutionum.

SI quid relictum sit ciuitatibus, omne valet: siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, siue quid aliud.

a Marcellus

CXVIII. NERATIVS libro decimo Regularum.

ET eo modo relictum, EXIGO, DESIDERO VTI[b] DES, fideicommissum valet. sed & ita, VOLO HEREDITATEM MEAM TITII ESSE. SCIO HEREDITATEM MEAM RESTITVTVRVM TE TITIO.

b vt des

De rationibus reddendis.

CXVIIII. MARCIANVS libro primo Regularum.

SI seruus vetitus est à testatore rationes reddere, non hoc consequitur, vt ne quod apud eum sit reddat, & lucrifaciat. sed ne scrupulosa inquisitio fiat. hoc est, vt neglegentiæ ratio non habeatur, sed tantùm fraudium. ideo & manumisso non videtur peculium legari per hoc quòd vetitus est rationes reddere.

Alienatio rei ex qua legatum solui debet.

CXX. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

NIhil proponi, cur prohibeatur heres ædificia distrahere, quorum[c] reditus sportulæ sunt relictæ. salua tamen causa legati. 1 Omnibus quibus fideicommissum relictum est, ad distractionem consentientibus, nullam fideicommissi petitionem superfuturam. 2 Fructus ex fundo purè legato post aditam hereditatem à legatario perceptos ad ipsum pertinere. colonum autem cũ herede ex conducto habere actionem.

c è quorum reditu

Coniunctio legatariorum.

CXXI. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI quis legauerit Titio cum Mæuio: & sine altero alter ad legatum admittitur. nam & cũ dicit prætor VENTREM CVM LIBERIS IN POSSESSIONEM ESSE IVBEO: etsi non sint liberi, venter in possesionem mittetur.

De legato ciuitati relicto.

CXXII. PAVLVS libro tertio Regularum.

CIuitatibus legari potest etiam quod ad honorem ornatumque ciuitatis pertinet. ad ornatum, puta quod ad instruendum forum, theatrum, stadium legatum fuerit. ad honorem,[d] puta quod ad munus edendum, venationémve, ludos scenicos, ludos Circẽses relictum fuerit: aut quod ad diuisionem singulorum ciuium, vel epulũ relictum fuerit. hoc ama-

d De his honorariis ludis dissere Alex. ab Alex. lib. 6. Genia. dier. cap. 19.

amplius, quod in alimenta infirmæ ætatis, puta senioribus vel pueris puellisque, relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere respondetur.[a]

a videtur.

Hæreditas accrescit coheredi cum onere.

b Vide l. pater. §. vlt. infra tit. sequen. de leg.

LVCIVS [b] TITIVS ET GAIVS SEIVS PVBLIO MAEVIO DECEM DARE DAMNAS SVNTO: Gaius Seius heres non exstitit. Sabinus ait, Titium solum legatum debiturum. nam Seium pro non scripto habendum esse. hæc sententia vera est. hoc est Titius tota decem debebit. 1

Oneratus fideicommisso tenetur, quatenus ex testamento cepit.

Eum cui sub hac condicione fundus legatus est, si centum heredi dedisset, si tantum sit in pretio fundi, quantum heredi dare iussus est: non est legatarius cogendus fideicommissum à se relictum præstare. quoniam nihil ex testamento videtur capere qui tantum erogat quantum accipit. 2

Si creditor debitori succedit, creditum extinguitur pro parte hæreditaria: nisi probetur testatorem compensare voluisse.

CXXIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum

LVcius Titius cum duos filios heredes relinqueret, testamento ita cauit, QVISQVIS MIHI LIBERORVM MEORVM HERES ERIT, EIVS FIDEI COMMITTO, VT SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DECEDAT, HEREDITATIS MEAE BESSEM, CVM MORIETVR, FRATRIBVS SVIS RESTITVAT: frater decedens fratrem suum ex dodrante fecit heredem. quæro an fideicommisso satisfecerit. Marcellus respondit, id quod ex testamẽto Lucij Titij fratri testator debuisset, pro ea parte, qua alius heres extitisset, peti posse: nisi diuersum sensisse eũ probaretur. nam paruum inter hanc speciem interest, & cũ alias creditor debitori suo extitit heres. sed plane audiendus erit coheres, si probare posit ea mente testatorem heredẽ instituisse fratrem suum, vt contentus institutione fideicommisso abstinere deberet.

De tacito fideicommisso.

In testamento ita scriptum est: GAIO SEIO ILLVD ET ILLVD HERES MEVS DATO. ET TE ROGO SEI, FIDEIQVE TVAE MANDO, VTI EA OMNIA, QVAE SVPRA SCRIPTA SVNT, REDDAS SINE VLLA MORA, EI [c] REDDE RES IPSE. quæro an tacitum fideicommissum sit, cum personam testator, cui restitui vellet, testamento non significauerit. Marcellus respondit, si in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodasset: nihil ei pro- 1

c & reddas ipse,

ei prodesse potest, si his verbis paterfamilias cum eo locutus esset. non enim ideo circumuenisse minus leges existimādus[a] est, cum perinde incertum sit cui prospectum voluerit.

[a] existimandum esse.

Pro qua parte hæredes teneantur.

CXXIIII. NERATIVS libro quinto Membranarum

SI heredes nominatim enumerati dare quid damnati sunt, propius est vt viriles partes debeant. quia personarū enumeratio hunc effectum habet, vt exæquentur in legato præstando qui,[b] si nominati non essent, hereditarias partes debituri essent.[c]

[b] præstādo. quod si
[c] debituri sunt.

De legato præceptionis.

CXXV. RVTILIVS[d] MAXIMVS libro singulari ad legem Falcidiam

SI heres centum præcipere[e] iussus sit, & restituere hereditatem, & patronus bonorum possessionem contra tabulas petierit: sicut legata, ita & præceptio[f] pro parte, quam patronus abstulit, minuetur.

[d] Iulianus
[e] percipere
[f] perceptio

Quis possit legato, aut fideicommisso onerari.

CXXVI. PAVLVS libro singulari de secundis tabulis

AB exheredati substituto inutiliter legatum datur. ergo nec à legitimo exheredati fideicommissum dari poterit. quod & legitimi eo iure præstare coguntur, quo[g] si scripti fuissent. Sed si committente aliquo ex liberis edictum[h] prætoris, quo contra tabulas bonorū possessionem pollicetur, scriptus quoque filius contra tabulas bonorum possessionem petierit: substitutus eius legata pro modo patrimonij quod ad filiū peruenit præstabit, perinde ac si id quod per bonorum possessionem filius habuit, à patre accepisset. Cum à postumo ita legetur, SI HERES ERIT, & non nato postumo substituti adeant: legata eos debere existimandum est, quæ ille si viueret debitus erat.

[g] quasi
[h] in edictum

De posthumo alieno.

CXXVII. IDEM libro singulari de iure Codicillorum

A Fratris[i] postumo fideicommissum dari potest. sola enim voluntas seruatur in fideicommissis. & optinuit Galli sententia, alienos quoque postumos legitimos nobis heredes fieri.

[i] *In codicillis quidā rogauerat fratris sui posthumum (qui omnino alienus erat) vt daret Titio centū: id fideicommissum non videbatur valere duabus de causis, quia sicut posthumo alieno inutiliter legatur, ita ab eo inutiliter legari videtur; item non potest hæres esse iure ciuili: quibus respondet his verbis, sola enim etc. significat autem in fideicommissis, quæ non pendent ex iure ciuili, vt legata, sed ex prætorum iurisdictione solum voluntatē spectari, & subtilitates iuris negligi.* Exempla *suppeditabit* Vlpianus *tit. de fideicom.* Instit. Duare. 2. dispu. cap. 38.

Nuptiæ prohibitæ.

CXXVIII. MARCIANVS libro secundo Institutionum

SI tutor pupillam suam contra senatusconsultum vxorem duxit, illa quidem ex testamētō eius capere potest: ipse autem non potest. & meritò: delinquunt enim hi qui prohibitas nuptias contrahunt. & meritò puniendi sunt. quod imputari non potest mulieri quæ à tutore decepta est.

LIBER TRIGESIMUS PRIMUS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

De legato in arbitrium alterius collato.

VLPIANVS libro nono ad Sabinum

IN ARBITRIVM alterius[a] conferri legatum, veluti condicio, [b]potest. quid enim interest SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT mihi legetur, an SI VOLVERIT? Sed cum ita legatum sit pupillo siue pupillæ, ARBITRIO TVTORVM: neque condicio inest legato, neque mora. cum placeat, in testamẽtis legatum in alterius arbitrium collatum pro Biri boni arbitrio accipi. quæ enim mora est in boni viri arbitrio, quod iniectum legato velut certam quantitatem exprimit, pro viribus videlicet patrimonij?

a Scilicet legatarij: quo modo accipe l. senatus. § legatum. supr. tit. de lega. August. lib. 4. emen. c. 15.
b condicio non potest. quia enim

II. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum

QVotiens[c] nominatim plures res in legato exprimuntur, plura legata sunt. si autem supellex, aut argentum, aut peculium, aut instrumentum legatum sit: vnum legatum est.

c Ex titul. de prator. stipu.

III. IDEM libro quarto ad Plautium

SI ita legetur, HERES DARE DAMNAS ESTO, SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIT: vtile legatum est, quamuis in potestate eius sit, ascendere, vel non ascendere.

Differentia vnius legati & plurium.

IIII. IDEM libro octauo ad Plautium

NEminem eiusdem rei legatę si Vi partem velle, partẽ nolle, verius est.

V. IDEM libro septimo Quæstionum

SEd duobus legatis relictis, vnum quidem repudiare, alterũ verò amplecti posse, respondetur. Sed si vnum ex legatis onus habet, & hoc repellatur: non idem dicendum est. pone eum, cui decem & Stichus legatus est, rogatum seruũ manumittere. si Falcidia locũ habet, ex decem vtriusq; legati quarta deducetur. igitur repudiato seruo non euitabitur onus deductionis. sed legatarius ex pecunia duas quartas relinquet.

VI. IDEM libro singulari ad Legem Falcidiam

GRege autẽ legato non potest[d] quædam sperni, quædã vindicari. quia non plura, sed vnum legatum est. Idemque dicemus peculio legato, aut veste, aut argento, & similibus.

d possunt

Qui

Qui non capit partem, facit partem.

VII. IDEM ||libro octauo ad Plautium||

SI Titio & ei qui capere non potest, decem legata sint: quia duobus heres dare damnatur, & vnus capere non potest, quinque sola Titio dantur.

VIII. IDEM ||libro nono ad Plautium||

SI quis seruum heredis vel alienum legauerit, & is fugisset: cautiones interponendæ sunt de reducendo eo. sed[a] si quidē viuo testatore fugerit, expensis legatarij reducitur. si post mortem, sumptibus heredis. 1 Si ita legetur, SEMPRONIO DECEM, AVT SI NOLVERIT, HOMINEM STICHVM LEGO: hoc casu duo legata sunt. sed vni[b] contentus esse debet. 2 Si quis legauerit ex illo dolio amphoras decem: etsi non decem, sed pauciores inueniri posint: non exstinguitur legatum. sed hoc tantummodo accipit, quod inuenitur.

3 Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet: vtputa si Titio relictum est, & duo eiusdem nominis amici testatoris veniant, & legatum petant, & heres soluere paratus sit, deinde ambo defendere heredem parati sint: eligere debere heredem cui soluat, vt ab eo defendatur.[c] 4 Certam pecuniam legatam si & legatarius & substituti[d] legatarij peterent,[e] & heres soluere paratus sit: si ambo defendere heredem parati sint, eligere debet heres cui soluat, vt ab eo defendatur. & si neutrius manifesta calumnia videatur, ei potius soluendum, cui primùm legatum est.

[a] & si
[b] c vni
[c] defendatur, constat.
[d] substitutus
[e] petat,

Differentia hæreditatis & bonorum.

5 Si cui certam partem hereditatis legauero, Diuus Hadrianus rescripsit, vt neque pretia manumissorum neque funeris impensa deduceretur.

VIIII. MODESTINVS ||libro nono Regularum||

CVm autem pars bonorū ita legatur, BONORVM MEORVM, QVAE SVNT CVM MORIAR: dos[f] & manumissorum pretia è medio deducenda sunt.

[f] do

De eo quod rei legatæ accedit.

X. IAVOLENVS ||libro primo ex Plautio||

CVm fundus nominatim legatus sit, si quid ||ei|| post testamentum factum adiectum est: id quoque legato cedit, etiam si illa Berba adiecta non sint, QVI MEVS ERIT. si modò testator eam partem non separatim possedit: sed vniuersitati prioris fundi adiunxit.

An statulibero posit legari.

XI. POMPONIVS ||libro septimo ex Plautio||

STatuliberum ab herede ne tunc quidē, cū dubia sit eius ex testamento libertas, legatū sine libertate accipere posse Labeo ait: quia seruus eius esset. sed si heres eandem cōdicionem

a proposita

legato inserat, quæ libertati à testatore data præposita[a] fuerit: valet legatum. nam & si cum moreretur heres, seruus liber esse iussus esset: rectè sine libertate ei ab herede legari posse constitit. quia superuacuum sit ei libertatē dare, quam ex testamento heredis capturus non sit, sed ex testatoris habet.

De electione quam habet hæres in alternatione.

STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO: DVM VTRVM VELIT DARE, EO DIE QVO TESTAMENTVM MEVM RECITATVM ERIT DICAT. si non dixerit heres, Pamphilum an Stichum dare malit: perinde obligatum eum esse puto, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset; vtrum legatarius elegerit. si dixerit se Stichum dare velle, Sticho mortuo liberari eum. si ante diem legati cedentem alter mortuus fuerit, alter qui superent, in obligatione manebit. cum autem semel dixerit heres vtrum dare velit, mutare sententiam non poterit. & ita & Iuliano placuit.

Pecunia legata etiamsi in bonis non esse reperitur, ex hæreditate soluenda est.

XII. PAVLVS libro secundo ad Vitellium

SI pecunia legata in bonis legantis non sit, soluendo tamen hereditas sit: heres pecuniam legatam dare compellitur: siue de suo, siue ex venditione rerum hereditariarum, siue vnde voluerit.

Dies incertus pro conditione.

Quod ita legatum est, HERES CVM MORIETVR, LVCIO TITIO DATO DECEM: cum incerta die legatum est, ad heredes legatarij non pertinet, si viuo herede decesserit.

De eo quod debetur legatario.

XIII. POMPONIVS libro septimo ex Plautio

b Coniunge l.4. de lib. lega.

QVI[b] duos reos eiusdem pecuniȩ habet Titium atque Mæuium, ita legauit: QVOD MIHI TITIVS DEBET, MAEVIO HERES MEVS DATO: QVOD MAEVIVS DEBET, SEIO DATO. his verbis onerat heredem. nam cum actiones suas heres Mæuio præstiterit aduersus Titium, videtur Mæuius facto eius liberatus esse. & idcirco Seio heres tenebitur. Si is qui vnū reum habebat, quod is sibi deberet, duobus in solidum separatim legasset: oneratur heres duobus satisfacere, vni actione[c] cedendo, alteri pecuniam soluendo.

c actionem

In dubio libertas præualet legato.

XIIII. PAVLVS libro quarto ad Vitellium

SI idem seruus & legatus & liber esse iussus sit, fauor libertatis præualet. sin autem & in posteriore scriptura legatus est,

est, & euidens ademptio libertatis ostenditur: legatum propter defuncti voluntatem præualebit. Seruo alieno herede instituto, post mortem domini eius cui adquisita hereditas,[a] & libertatem fideicommissariam dari posse constat.

De alternatione.

XV. CELSVS libro sexto Digestorum

SI quis duobus heredibus institutis ita legauerit, STICHVM AVT DECEM HEREDES DANTO: non potest alter heredũ quinque, alter partem Stichi dare. sed necesse est vtrumque aut Stichum totum aut decem soluere.

Duo rei ex testamento.

XVI. PAVLVS libro sextodecimo Digestorum

SI[b] Titio aut Seio, vtri heres vellet, legatum relictum est: heres alteri dando ab vtroque liberatur. si neutri dat,[c] vterque perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum foret. nam vt stipulando duo rei constitui possunt, ita & testamento potest id[d] fieri.

Fideicommissum deficiens cuius commodo cedat.

XVII. MARCELLVS libro decimo Digestorum

SI quis Titio decem legauerit, & rogauerit vt ea restituat Mæuio, Mæuiusq; fuerit mortuus: Titij commodo cedit, non heredis: nisi[e] dumtaxat vt ministrũ Titium elegit. idem est & si ponas vsumfructum legatum. Si heres damnatus esset decem vni ex libertis dare, & non constituerit[f] cui daret: heres omnibus eadem decem præstare cogendus est.

Potest mihi legari res mea sub condicione, si mea esse desierit.

XVIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum

HEredem meum ita tibi obligare possum, vt si quandoque[g] ego moriar, tuus seruus Stichus non erit: dare eum tibi damnas sit.

De pluribus rebus disiunctim legatis.

XVIIII. IDEM libro octauodecimo Digestorum

SI is, cui legatus sit Stichus aut Pamphilus, cum Stichum sibi legatum putaret, vindicauerit: amplius mutandæ vindicationis ius non habet. tamquam[h] si damnatus heres alterutrum dare, Stichum dederit, cum ignoret sibi permissum vel Pamphilum dare: nihil repetere[i] posit.

Ius accrescendi.

XX. IDEM libro nonodecimo Digestorum

ET[k] Proculo placebat, & à patre sic accepi, quod seruo communi legatum sit. si alter dominorũ omitteret, alteri non adcrescere. non enim coniunctim, sed partes legatas. nam ambo si vindicarent, eam quemque legati partem haViturum, quam in seruo haberet.[l]

a hæreditas esset.

b Cõiunge l. Titius 24. de hære. instit.

c dederis.

d idem

e nisi si

f constiterit. Haloan.

g quandoque cùm

h namque & si

i Hanc Celsi sententiam refert Vlpia. l. si non sortem. §. si decem. de cond. indeb.

k In hæreditate ius accrescẽdi benignius recipitur, ne pro parte intestatus quis decedat Insti. de hæred. instituen. §. hæreditas. in vsufructu verò, quòd certis modis finiatur, & ad proprietatem redeat. amissus etiam accrescat quãdiu alterius duret vsusfructus. l. quoties. §. denique. supr. de vsufruc. accresc. At in legato proprietatis ea mens testatoris visa non est Iurisconsultis, vt cùm dominis inspectis coniunctim eadẽ res legata non sit, sed partes dominicæ rei eiusdem, vt ius accrescendi seruetur: ne perpetuò contra mentem testatoris hæres parte legati amissa careat, vt hic.

l haberent.

XXI. IDEM ‖libro vicesimo Digestorum‖

CVm[a] quidam vxori suæ dotem reddidisset, [b] quadraginta ei legare voluisset: & quamquam sciret dotem [c] redditam, hoc tamen prætextu vsus esset, quasi dotis reddendæ nomine eam summam legaret: existimo deberi quadraginta. etenim reddendi verVum quamquam significationem habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

a Coniunge l. verbũ reddendi. 94 de verb. signi.
b & quadraginta
c dotem ei

De re legata, quam testator adhuc viuus soluit legatario.

XXII. IDEM ‖libro vicesimo primo Digestorum‖

LVcius Titius in testamento suo Publio Mæuio militiam suam reliquit, siue pecuniam ‖eius‖ quæcumque redigi ex venditione eius potuerit, cum suis commodis. sed cum superuixit [d] testamento Lucius Titius, militiam vendidit, & pretium exegit, & [e] dedit ei cui illam militiam vel pretium eius testamento dari voluerit. post mortem Lucij Titij iterum Publius Mæuius vel militiam vel pretium eius ab heredibus Lucij Titij exigebat. Celsus: existimo pretium militiæ præstari non oportere: nisi legatarius ostenderit, testatorẽ & post factam solutionẽ iterũ eum pretiũ militiæ accipere voluisse. quòd si non totum pretium militię, sed partem viuus testator legatario dedit: reliqui superesse exactionem. nisi heres ‖ & ‖ ab hoc decessisse [f] testatorem ostẽderit. onus enim probandi mutatam esse defuncti voluntatẽ ad eum pertinet qui fideicommissum recusat.

d superuixisset
e & hoc
f recessisse

Electio legatarij.

XXIII. MARCELLVS ‖libro tertiodecimo Digestorum‖

LVCIO TITIO FVNDVM SEIANVM VEL VSVMFRVCTVM FVNDI SEIANI LEGO. potest legatarius vel fundum vindicare, vel fructũ. quod facere non potest is cui tantùm fundus legatus est.

De legato in voluntatem hæredis collato.

XXIIII. VLPIANVS ‖libro secundo Fideicommissorum‖

CVm [g] quidam ita fideicommissum reliquisset, ROGO RESTITVAS LIBERTIS MEIS, QVIBVS VOLES: Marcellus putaBit posse heredem & indignũ præferre. at si ita, HIS QVOS DIGNOS PVTABERIS: petere posse ait eos qui non offenderint. Idem ait, si neminem eligat: omnes ad petitionem fideicommissi admitti videri, quasi iam præsenti die datum, [h] cum sic relinquitur, [i] ‖ QVIBVS VOLES, ‖ nec vlli offerat. planè si ceteri defuncti sunt, superstiti dandum, vel heredi eius, si prius quàm peteret decessit. Scæuola autem notat, si omnes petere potuerunt, [k] cum nulli offertur: cur non & qui decesserũt, ad heredem transmiserũt? vtique

g Coniunge l. 11. de leg. 3.
h datum sit,
i relinquatur,
k potuerũt, & alij noluerunt,

vtique, si vno petente iam eligere non potest cui det? videtur enim Marcellus,[a] cum fideicommissum ita relinquitur, EX LIBERTIS CVI VOLVERIS, ‖arbitrari‖ nisi offerat cui heres velit, & statim offerat, sine aliquo scilicet interuallo: statim competere omnibus petitionem. cũ igitur omnibus competat, meritò notatus est, cur [b] superstiti soli putet dandũ. nisi fortè antequam iustum tempus prætereat, quo potuit eligere cui potius offerat, ceteri decesserint.

a Marcello,

b cùm superstiti

XXV. MARCELLVS ‖libro quintodecimo Digestorum‖

SI tamen quibusdam absentibus præsentes petent, cum præsenti die relictum sit fideicõmissum: causa cognita statuendum est, explorandumq; an & alij sint petituri.

XXVI. IDEM ‖libro sextodecimo Digestorum‖

IS cuius in seruo proprietas erat, fructuario herede instituto alicui eum seruum legauit. non potest heres doli mali exceptione vti, si legatarius vindicare seruum vellet non relicto heredi vsufructu.

Alternatio.

XXVII. CELSVS ‖libro trigesimo quarto Digestorum‖

SI illud aut illud legatum sit, vnum legatum est. si sub contrariis condicionibus aliud atque aliud legatum est, vnum legatum esse arbitramur. neque refert, & heredum & eorum quibus legatum est diuersas personas esse. veluti si ita legatum est, SI NERVA CONSVL FACTVS ERIT, TITIVS HERES ATTIO[c] FVNDVM: SI NON ERIT NERVA CONSVL FACTVS, SEIVS HERES MAEVIO CENTVM DATO.

c Attio det

Quis fideicommissum præstet.

XXVIII. MARCELLVS ‖libro vicesimo nono Digestorum‖

CVm patronus ex debita parte institutus, fideicommissum relictum ab eo præstare non cogitur:[d] si omiserit institutionem, qui eam partem vindicant, vtrum eodem modo retinere, an verò præstare debeant[e] fideicommissum? & magis est deberi fideicommissum. quoniam quod illius personæ præstaretur,[f] hoc nequaquam ad alium pertinere deberet.

d cogatur:

e debeat

f præstatur,

Legata caduca remanent apud hæredem cum onere suo.

XXVIIII. CELSVS ‖libro trigesimo sexto Digestorum‖

PAter meus referebat, cum esset in consilio Duceni [g] Veri consulis, itum in sententiam suam: vt cum Otacilius Catulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legasset, pe-

g Ducennij

tiſſetque ab eo, vt ea concubinæ ipſius daret: & libertus viuo teſtatore deceſsiſſet: & quod ei relictum erat, apud filiam remanſiſſet: cogeretur filia id fideicommiſſum concubinæ reddere.

Ius accreſcendi.

Quod [a] alicuius heredis nominatim fidei [b] committitur, poteſt videri ita demum dari voluiſſe, ſi ille exſtitiſſet heres. Si [c] filio heredi pars eius, à quo nominatim legatum eſt, adcreſcit: non præſtaVit legatum quod iure [d] antiquo capit. 1

a Emendatur hic §. l. vnica. §. his ita. C. de cad. toll. & confirmatur l. 122. §. Lucius ſup. de leg. 1.
b fidei quis committit,
c Vnde, ſi
d quod iure cadit.

Interpretatio voluntatis.

XXX. IDEM ‖libro trigeſimo ſeptimo Digeſtorum‖

QVidam in teſtamento ita ſcripſit: REIPVBLICAE GRAVISCANORVM LEGO IN TVTELAM VIAE ‖REFICIENDAE,‖ QVAE EST IN COLONIA EORVM, VSQVE AD VIAM AVRELIAM. quæſitum eſt an hoc legatum valeat. Iuuentius [e] Celſus reſpondit, propemodum quidem iNperfecta eſt hæc ſcriptura IN TVTELAM ‖AVRELIAE‖ VIAE: quia ſumma adſcripta non eſt, poteſt tamen videri tanta ſumma legata, quanta ei rei ſufficeret: [f] ſi modò non apparet aliam fuiſſe defuncti voluntatem aut ex magnitudine eius pecuniæ, aut ex mediocritate facultatium quam [g] teſtatrix reliquit. tunc enim officio iudicis ſecundum æſtimationem patrimonij & legati quantitas definiri poteſt.

e Iubentius
f ſufficiat:
g quas

XXXI. MODESTINVS ‖libro primo Regularum‖

SI [h] quis quos non poterit [i] manumittere, legauit vt manumitterentur: nec legatum nec libertas valet.

h Vide l. ſi quis eum, infr. de condi. & demonſtr.
i poterat

XXXII. IDEM ‖libro nono Regularum‖

OMnia quæ teſtamentis ſine die vel condicione adſcribuntur, ex die aditæ hereditatis præſtentur. [k] Fundum ante condicionem coNpletam ab herede non traditum, ſed à legatario detentum, heres vindicare cum fructibus poterit. 1

k præſtantur.

Cum ita legatur, ILLI HOC AMPLIVS FVNDVM ILLVM CVM OMNIBVS REBVS QVAE IN EODEM FVNDO ERVNT: mancipia quoque continentur. 2 Cum ita legatur, QVIDQVID IN HORREO MEO ERIT: & is cui legatum eſt, ex rebus non legatis, ignorante eo ampliandi legati ſui gratia in horreum intulerit: quod illatum eſt, non videtur eſſe legatum. 3 Quod à legatario petitum erat, vt alij reſtitueret: ſi legatarius decedat, heres quoque eius id quod legatum eſt, præſtare debebit. 4 Species nominatim legatæ ſi non repperiantur, nec dolo heredis deeſſe probetur: peti ex eodem teſtamento non poſſunt. 5 In fideicommiſſo, quod familiæ relinquitur, hi ad petitionem eius admitti poſſunt, 6

ſunt, qui nominati ſunt: aut poſt omnes eos exſtinctos, qui ex[a] nomine defuncti fuerint eo tempore quo teſtator morere tur, & qui ex his primo gradu procreati ſint. niſi ſpecialiter defunctus ad vlteriores voluntatem ſuam extenderit.

a qui eo nomine fuerint

A quo præſtandum ſit legatum.

XXXIII. IDEM libro nono Reſponſorum reſpondit

LEgatorum petitio aduerſus heredes pro partibus hereditariis competit. nec pro his qui ſoluendo non ſunt, onerari coheredes oportet. 1 Qui plures heredes inſtituit teſtamẽto, à quibuſdam nominatim relinquit legata. poſtea codicillos ad omnes heredes ſcripſit. quæro quę legata debeant.[b] Modeſtinus reſpondit, cum manifeſte teſtator teſtamento expreſſerit, à quibus heredibus legata præſtari vellet: licet codicillos ad omnes ſcripſerit, apparet tamen ea quæ codicillis dedit, ab his præſtanda eſſe, quos munere fungi debere teſtamento ſuo oſtendit teſtator.

b debeantur?

Quibus verbis legatum relinquatur.

XXXIIII. IDEM libro decimo Reſponſorum

TItia cum teſtamento facto decederet, heredibus inſtitutis Mæuia & Sempronio filiis ſuis ex æquis partibus, petit à Mæuia vt Stichum ſeruum ſuum manumitteret, in hæc verba: A TE AVTEM MAEVIA FILIA CARISSIMA PETO, VT STICHVM SERVVM TVVM MANVMITTAS, CVM IN MINISTERIO TVO TOT CAPITA SERVORVM TIBI HIS CODICILLIS LEGAVERO, nec legauit. quæro quid his verbis relictum videatur: cum vt ſupra cautum[c] eſt, duobus heredibus inſtitutis defunctam teſtatricem, & mancipia hereditaria duarum perſonarum fuiſſe, & codicillis nihil relictum ſit de præſtandis mancipiis, nec poſsit vtile fideicommiſſum putari, quod datum non ſit cum legaſſe ſe dixerit, nec adiecerit legati ſpeciem, nec ab herede vti præſtarentur mancipia petierit. Modeſtinus reſpondit, ex verbis conſultationi inſertis Mæuiam neque legati neque fideicommiſsi petitionem habere, neque libertatem ſeruo ſuo dare compelli.

c comprehenſum eſt.

Interpretatio voluntatis.

1 Lucius Titius in teſtamento ſuo ita cauit: ΟΚΤΑΒΙΑΝΗ ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΗ ΤΗ ΓΛΥΚΥΤΑΤΗ ΜΟΥ ΘΥΓΑΤΡΙ ΧΑΙΡΕΙΝ. ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΑΥΤΗΝ ΠΑΡ ΕΑΥΤΗΣ ΛΑΒΕΙΝ ΧΩΡΙΟΝ ΓΑΖΑΝ ΣΥΝ ΤΑΙΣ ΕΝΘΗΚΑΙΣ ΑΥΤΟΥ ΠΑΣΑΙΣ. ΟΚΤΑΒΙΑΝΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ ΤΩ ΓΛΥΚΥΤΑΤΩ ΜΟΥ ΥΙΩ. ΕΞΑΙΡΕΤΟΝ

ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΑΥΤΟΝ ΠΑΡ ΕΑΥΤΟΥ ΛΑΒΕΙΝ ΣΥΓΚΤΗΣΙΝ ΑΓΩΝΟΦΟΡΟΝ [a] ΚΟΜΙΑΝΗΝ, ΣΥΝ ΑΙΣ ΕΧΕΙ ΕΝΘΗΚΑΙΣ ΠΑΣΑΙΣ. quæro an huiuſmodi ſcriptura integrum prædium ſingulis datum eſſe videatur, an verò partem hereditariam dumtaxat contineat: cum inutiliter à ſemetipſo[b] quemque[c] eorum quam habebat partem accipere voluit. Modeſtinus reſpondit, non ſic interpretandam ſcripturam de qua quæritur, vt fideicommiſſum inutile fiat. Item quæro, ſi integrum prædium relictum eſſe videtur, an pretium portionis fratri & coheredi ſoluendum ſit. vt hoc ipſo quòd à ſemetipſo accipere præcepit, pretio illato integrum habere eum voluerit. Item reſpondit, ad ſolutionem pretij fideicommiſſarium minimè compellendum. 1

a ἀμνοφόρον neutra lectio placet. Rectius ἀγνοφόρον legendum videtur ex Ariſtotele lib. 9. de natura animalium: quam lectionem & ipſa legis ſpecies ſuadet. Eſt autem ἄγνος planta ſeu fruticu genus.
b ſeipſo
c quenqnam

Qui præſens eſt teſtimonij cauſa, an conſentire videtur.

Lucia Titia inteſtata moriẽs, à filijs ſuis per fideicommiſſum alieno ſeruo domum reliquit. poſt mortem, filij ‖eius‖ Idem[d] qui heredes cum diuiſerunt[e] hereditatem matris, diuiſerunt etiam domum. in qua diuiſione dominus ſerui fideicommiſſarij quaſi teſtis adfuit. quæro an fideicommiſſi perſecutionem adquiſitam ſibi per ſeruũ, eo quòd interfuit diuiſioni, amiſiſſe videatur. Modeſtinus reſpondit, fideicommiſſum ipſo iure amiſſum non eſſe, quod ne repudiari[f] quidem poteſt. ſed nec[g] per doli exceptionem ſummoBetur[h]: niſi euidenter apparuerit, omittendi fideicommiſſi cauſa hoc ‖eum‖ feciſſe. 2

d iidémque
e diuiderent
f repudiatum quidem videri
g nec dominum
h ſummoueri:

Interpretatio voluntatis.

Gaius Seius cum domum ‖ſuam‖ haberet, & in prætorio[i] vxoris ſuę[k] tranſtuliſſet, quaſdam res de domo ſua in eodem[l] prætorio tranſtulit. ibique poſt multos dies decedens teſtamento vxorem ſuam heredem & alios complures reliquit. quo teſtamento ſignificauit verba, quæ infra ſcripta ſunt. IN PRIMIS SCIANT HEREDES MEI NVLLAM PECVNIAM ESSE PENES VXOREM MEAM. SED NEC ALIVD QVICQVAM. IDEOQAE HOC NOMINE EAM INQVIETARI NOLO. quæro an ea quæ viuo eo in prætorio vxoris eius tranſlata ſunt, communi hereditati vindicari poſſint. & an ſecundum verba teſtamenti præſcribi coheredibus poſſit à parte vxoris defuncti. Modeſtinus reſpondit, ſi ea quæ in domum[m] ſeu prætoriũ vxoris defunctus tranſtulit, præcipua ad eam pertinere voluit: nihil proponi, cur voluntate[n] ipſius ſtandum non ſit. neceſſe igitur habet mulier, talem voluntatem fuiſſe teſtatoris oſtendere. quod niſi fecerit, in hereditate[o] mariti[p] & hæc remanere oportet. 3

i prætorium
k ſe contuliſſet,
l in idem prætoriũ
m quæ de domo ſua in prætorium
n voluntati
o hæreditatem
p mariti eius

De implenda condicione

4 Si ea condicione liberto fideicommissum relictum est, ne à filiis eius recederet: & per tutores factum est, quo minus condicionem impleret: iniquum est eum, cum sit inculpatus, emolumento fideicommissi carere.

Dos à patre legata filiæ.

5 Qui inuita filia de dote egerat, decessit eadem illa exheredata, filio herede instituto. & ab eo fideicōmissum filiæ dotis nomine reliquit. quæro quantum à fratre mulier consequi debeat. Modestinus respondit, quod in primis est, non esse consumptam de dote actionem mulieri, cum patri suo non cōsenserit, vtiq; non ignoras.[a] sic enim[b] res explicatur, vt si quidem maior quantitas in *priore* dote fuit: illius petitione sit tantummodo mulier contenta. quòd si in summa dotis nomine legata amplius sit quàm in dote principali, compensatio fiat vsque ad eandem summam quæ cōcurrit. & id tantummodo, quod excedit in sequenti summa, ex testamento consequatur. non est enim verisimile, patrem duplici præstatione dotis filium eundemque heredem onerare voluisse[c] præterea, cum putauerit se efficaciter, licet non consentiente filia, instituisse aduersus generū de dote actionem.

a ignorans.
b autem
c voluisse: præsertim cùm

Interpretatio verborum.

6 Lucius Titius relictis duobus filijs suis heredibus diuersi sexus institutis, addidit caput generale, vti legata, & libertates ab his heredibus suis præstarentur. quadam tamen parte testamenti à filio petit, vt omne onus legatorum in se sustineret,[d] in hunc modum. ‖EA‖ QVAECVMQVE IN LEGATIS RELIQVI, VEL DARI PRAECEPI: AB ATTIANO FILIO MEO ET HEREDE DARI PRAESTARIQVE IVBEBO.[e] deinde subiecit in præceptione relinquenda filiæ suæ hæc verba: PAVLINAE FILAE MEAE DVLCISSIMAE SI QVID[f] ME VIVO DEDI[g] COMPARAVI, SIUI HABERE IVBEO: CVIVS REI QVAESTIONEM FIERI VETO. ET PETO A TE FILIA CARISSIMA, NE VELIS IRASCI, QVOD AMPLIOREM SVBSTANTIAM FRATRI TVO RELINQVERIM[h] QVEM SCIS MAGNA ONERA SVSTENTATVRVM,[i] ET LEGATA QVAE SVPRA FECI, PRAESTATVRVM. quæro an ‖ex‖ his extremis verbis, quibus cum filia sua in testamento pater locutus est, effectum videatur,[k] vt hereditarijs actionibus ‖id est‖ omnibus[l] filium suum onerauerit: an verò iam[m] solùm propter onus legatorum locutus[n] esse videatur. petitiones autem hereditarie in vtrumq; heredē creditoribus dari debeant. Modestinus respondit, vt actiones creditorū filius solus

d susciperet,
e iubeo.
f quæ,
g comparaui, dedi,
h reliquerim,
i sustenturum,
k videtur,
l oneribus
m eam
n allocutus

Alc. libr. 4. Dispunct. c. 19.

solus excipiat, iussisse testatorem non proponi. Titia[a] cum nuberet Gaio Seio, dedit in dotem prædia, & quasdam alias res. postea decedens codicillis ita cauit: ΓΑΙΟΝ ΣΕΙΟΝ ΤΟΝ ΑΝΔΡΑ ΜΟΥ ΠΑΡΑ ΚΑΤΑΤΙΘΕΜΑΙ ΣΟΙ Ω ΘΥΓΑΤΕΡ, Ω ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΔΟΘΗΝΑΙ ΕΙΣ ΒΙΟΥ ΧΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΑΡΠΙΑΝ, ΜΕΤΟΧΗΝ[b] ΚΩΜΗΣ ΝΑΚΑΗΝΩΝ, ΗΝ ΕΦΘΑΣΑ ΔΕΔΩΚΥΙΑ ΕΙΣ ΠΡΟΙΚΑ ΣΥΝ ΣΩΜΑΣΙ ΤΟΙΣ ΕΜΦΕΡΟΜΕΝΟΙΣ ΤΗ ΠΡΟΙΚΙ: ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΜΗΔΕΝ ΕΝΟΧΛΗΘΗΝΑΙ ΑΥΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΟΣ: ΕΣΤΑΙ ΓΑΡ ΜΕΤΑ ‖ΤΗΝ‖ ΤΕΛΕΥΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΣΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΣΟΥ. præterea alia multa ‖huic‖ eidem marito legauit, vt quamdiu viueret haberet. quæro an propter hæc quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, posit post mortem Gaij Seij ex causa fideicommißi petitio filiæ & heredi Titiæ competere & earum rerum nomine, quas in dotem Gaius Seius accepit. Modestinus respondit, licet non ea verba proponuntur[c], ex quibus filia testatricis fideicommissum à Gaio Seio, postquam præstiterit quæ testamento legata sunt, petere posit: tamen nihil prohibet propter voluntatem testatricis post mortem Gaij Seij fideicommissum peti.

b κατοχὴν

c proponantur,

XXXV. IDEM ‖libro sextodecimo Responsorum respondit‖

LEgatis vxori quæ vsus eius causa parata sunt, eos seruos ad eam non pertinere, qui non proprij ipsius, sed communis vsus causa parti[d] sunt.

d parati

XXXVI. IDEM ‖libro tertio Pandectarum‖

LEgatum est[e] donatio testamento relicta.

e est quædam

XXXVII. IAVOLENVS[f] ‖libro primo ex Cassio‖

f Papinianus, vel, Sabinus

QVi testamento inutiliter manumissus est, legari eodem testamento potest. quia totiens efficacior est libertas legato, quotiens vtiliter data est.

XXXVIII. IDEM ‖libro secundo ex Cassio‖

QVod seruus legatus ante aditam hereditatem adquisijt, hereditati adquirit.

XXXVIIII. IDEM ‖libro tertio ex Cassio‖

SI areæ legatæ post testamentum factum ædificium impositum est: vtrumq; debebitur, & solum & superficium.[g]

g superficies,

De iure accrescendi.

XL. IDEM ‖libro primo Epistularum‖

SI[h] duobus seruis meis eadem res legata est, & alterius serui nomine ad me eã pertinere nolo: totũ ad me pertinebit. quia

h *Nõ obstat l. 20. sup. eod. quia ill. e vni est legatũ, hic verò duobus, quod solùm inspici debet: cũ enim quæritur de coniunctione, videndum est cui legetur, non cui acquiratur. Itaq; nihil nos mouere debet, quòd in l. 20. duobus res acquiratur.*

quia partem alterius serui per alterũ seruum adquiro perinde ac si meo & alterius seruo esset legatum.

De iure accrescendi.

XLI. IDEM libro septimo Epistularum

MAEVIO FVNDI PARTEM DIMIDIAM, SEIO PARTEM DIMIDIAM LEGO, EVMDEM[a] FVNDVM TITIO LEGO. si Seius decesserit, pars eius vtrique adcrescit. quia cum separatim[b] & partes fundi & totus legatus sit, necesse est vt ea pars quæ cessat, pro[c] portione legati cuique eorum quibus fundus separatim legatus est adcrescat.

De dote legata.

A me heredI[d] vxori meæ ita legatum est, QVIDQVID PROPTER TITIAM AD SEIVM DOTIS NOMINE PERVENIT, TANTAM PECVNIAM SEIVS HERES MEVS TITIAE DET. quæro an deductiones iNpensarum fieri posint, quæ fierent, si de dote ageretur. respõdit, non dubito quin vxori suæ,[e] quòd ita legatum est, A TE HERES PETO, QVIDQVID AD TE PERVENISSET, VT TANTVM EI DARES: tota dos sine ratione deductionis impensarum mulieri debeatur. non autẽ idem ius seruari debet ex testamento extranei, quod seruatur in testamento viri qui dotem vxori relegauit.[f] hæc[g] enim taxationis loco habenda[h] est, QVIDQVID AD TE PERVENIT. illic autem vbi vir vxori relegat,[i] id videtur legare, quod in iudicio dotis mulier consecutura fuerit.

Capere intelligitur cum effectu

XLII. IDEM libro vndecimo Epistularum

CVm ei qui partem capiebat, legatum esset vt alij restitueret: placuit solidum capere posse.

Interpretatio verborum.

XLIII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium

SI ita relictum fuerit, QVANTVM HERES MEVS HABEBIT, TANTVM TITHASO DARI VOLO: pro eo est, quasi ita sit scriptum, quantum omnes heredes habebunt. Quòd si ita fuerit, QVANTVM VNVS HERES HABEBIT, TANTVM TITHASO HEREDES MEOS DARE VOLO, minor pars erit accipienda, quæ venit in legato.

De fideicommisso in diem relicto.

Pegasus solitus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit, veluti post annos decem: interesse, cuius causa tempus dilatum sit. vtrúmne heredis, quo casu heredẽ[k] fructum retinere debere: an legatarij, veluti si in tempus pubertatis

a Alc. li. 7. parer. c. 9.
b Animaduerte in hac specie non esse veram coniunctionẽ. Itaque nõ potest hinc probari verbis coniunctum re coniuncto nõ præferri, contra l. re cõiuncti. inf. de leg. 3.
c de portione
d hærede
e tuæ,
f legauit hic.
h habendum est,
i legat,
k fructũ heres retinere deberet:

tatis ei qui impubes sit, fideicommissum relictũ sit. tunc enim [a] fructus præstandos & antecedentis temporis. & hæc ita intellegenda sunt, si non nominatim adiectum est, vt cum incremento heres fideicommissum præstet.

a & fructus

Alternatio.

Si ita [b] scriptum sit, DECEM AVT QVINDECIM HERES DATO: pro eo est, ac si decem sola legata sint. aut [c] si ita sit, POST ANNVM, AVT POST BIENNIVM QVAM EGO DECESSERO, HERES DATO: post biennium videtur legatum. quia heredis esset potestas in eligendo. 2

b *Coniunge l. 109. de verb. oblig.*
c at si ita

Interpretatio verborum.

XLIIII. IDEM ‖ libro quarto ad Quintum Mucium ‖

SI pluribus heredibus institutis ita scriptum sit, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE AVREOS QVINQVE: non quilibet heres; sed omnes videbuntur damnati [d] vt vna quinque dent. Si ita legatum fuerit, LVCIVS TITIVS HERES MEVS TITHASO QVINQVE AVREOS DARE DAMNAS ESTO: deinde alio loco ita, PVBLIVS MAEVIVS HERES MEVS TITHASO QVINQVE AVREOS DAMNAS ESTO DARE: nisi Titius ostenderit adimendi causa [e] à Publio legatum esse relictum, quinos aureos ab vtroque accipiet. 1

d damnari
e id à Publio Mæuio

XLV. IDEM ‖ libro octauo ad Quintum Mucium ‖

SI [f] ita sit scriptum, FILIABVS MEIS CENTVM AVREOS DO: an & masculini generis & feminini liberis legatum videatur? nam si ita scriptum esset, FILIIS MEIS HOSCE TVTORES DO: responsum est, etiam filiabus tutores datos esse. quod non est ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine etiam masculi contineantur. exemplo [g] enim pessimum [h] est, feminino [i] vocabulo etiam masculos contineri.

f *Coniunge l. 122. de verb sig.*
g exemplum
h turpissimum
i *Veteres solebant, quoties aliquem tanquam mollem & effœminatum notabãt, fœminino eum vocabulo irrisioni causa appellare. Alc. lib. 2. parerg. c. 48.*

Quando legatum potest repudiari.

Si sub condicione, vel ex die certa nobis legatum sit: ante condicionem vel diem certum repudiare non possumus. nam nec pertinet ad nos, antequam dies veniet, vel condicio exsistat. 1

Conditio nuptiarum.

Si pater filiæ suæ testamento aureos tot heredem dare iusserit, vbi ea nupsisset: si filia nupta sit cum testamentum fit, sed absente patre & ignorante: nihilominus legatum debetur. si enim hoc pater non ignorabat, videtur de aliis nuptiis sensisse. 2

Inter-

Interpretatio verborum.

XLVI. PROCVLVS ‖libro quinto Epistularum‖

SI [a] scripsisset qui legaVat, QVIDQVID MIHI LVCIVM TITIVM DARE FACERE OPORTET, SEMPRONIO LEGO, nec adiecit, [b] PRAESENS IN DIEMVE: non dubitarem, quantum ad Berborum significationem adtineret, quin ea pecunia comprehensa non esset, cuius dies moriente eo qui testamentum fecisset, nondum venisset. adIciendo autem hęc verba PRAESENS IN DIEMVE: aperte mihi videtur ostendisse, eam quoque [c] pecuniam legare voluisse.

a Si ita

b adiecisset,

c se pecuniam

Interpretatio pro hærede.

XLVII. IDEM libro sexto Epistularum

SEmpronius Proculus [d] Nepoti suo salutem. Binæ tabulæ testamenti eodem tēpore exemplarij causa scriptæ, vt vOlgo fieri solet, eiusdē patrisfamilias proferuntur. in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio. quæris [e] vtrum & quinquaginta aureos, an centum dumtaxat habiturus sit. Proculus respondit, in hoc casu‖magis‖heredi parcendum est. ideoque vtrumq; legatum nullo modo debetur. sed tantummodo quinquaginta aurei.

d Proculo

e quæro

De dote relegata.

XLVIII. IDEM libro octauo Epistularum

LIcinnius [f] Lucusta Proculo suo salutem. cum faciat cōditionem in releganda dote, vt [g] si mallet vxor mācipia quæ in dotem dederit, quàm pecuniam numeratam recipere: si [h] ea mancipia vxor malit, numquid etiam ea mācipia quæ postea ex his mancipiis nata sunt, vxori debeantur quæro. Proculus Lucustæ suo salutem. Si vxor mallet mancipia quàm dotem accipere: ipsa mancipia quæ æstimata in dotem dedit, non etiā partus mancipiorum ei debebuntur.

f Lucius

g vtrum

h & si

De furioso hærede.

1 Bonorum possessione dementis curatori data, legata à curatore qui furiosum defendit peti poterūt. sed qui petent, cauere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorū nomine datum sit, redditu iri.

Quid præstandum sit legatario.

XLVIIII. PAVLVS ‖libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam‖

MOrtuo boue qui legatus [i] est, neque corium neque caro debetur. Si Titio frumentaria [k] tessera [l] legata sit, & is decesserit: quidam putant exstingui legatum. sed hoc nō est verum. nam cui tessera vel militia legatur, æstimatio videtur legata.

i *Nondum tamen est acquisitus: quia forte ante diem legati, vel conditionis cedentem interijt. l. si post dic. infr. quan. dies leg. ce. quòd si acquisitus esset bos, coriumq; & caro vindicari posset à legatario. l. solū. §. vlt. sup. de rei vindic.*

k *Quid tessera, & quot modis in iure accipitur, Alexan. ab Alex. lib. 4. Geni. dier. cap. 2.*

l vel militia legata sit.

Quæ

Quæ res legari posſint.

Labeo refert, agrum cuius commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respõdisse. quod merito Priscus Fulcinius falsum esse aiebat. Sed Proculus ‖ait,‖ si quis heredem suũ eum fundum, cuius commercium is heres non habeat, dare iusserat ei qui eius commercium habeat: putat heredem obligatum esse, quod verius est, vel in ipsam rem, si hæc in V onis testatoris fuerit: vel si non est, in eius æstimationem. Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus [a] dari: pro portione sua eos præstare, quibus pars hereditatis adcresceret, æquè atque cetera legata, placet.

2

3

a Scilicet gladiatorium: nam si de dono, quod alij faciũt, intelligamus, battologia quadam vteretur Iurisconsultus, qui prius dixerat, si testator quid dari iussisset. Alc. lib. 2. parerg. c. 22.

Substitutio.

L. MARCELLVS ‖libro vicesimo octauo Digestorum‖

VT heredibus substitui potest, ita etiam legatariis. videamus an idem fieri posſit & cum mortis causa dona V itur: vt id promittat ille alteri, si ipse capere non poterit. quod magis est. quia in posterioris quoque persona [b] donatio confertur. Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, & legauero tibi Stichum quem mihi debet: placet exstingui legatum decẽ solutis. & [c] si diuersis, alij decem alij Stichus legatus fuerit: ex euentu solutionis legatum valet. Cum ita legatum est, QVANTAM PECVNIAM HERES MEVS A TITIO EXEGERIT, TANTAM MAEVIO DATO: si sub sub condicione legatum est: antequam exacta pecunia sit, legatarius agere non potest. quòd si statim dies legati cedit: vt Publicius [d] rectè putat, legatarius agere potest vt actiones præstentur.

b personam

1

c & ex diuerso, & alij

2

d Publius

Interpretatio verborum.

LI. VLPIANVS ‖libro octauo ad legem Iuliam & Papiam‖

SI ita quis testamento suo cauisset, ILLI QVANTVM PLVRIMVM PER LEGEM ACCIPERE POTEST, DARI VOLO: vtique tunc, cum quando [e] capere potuerit, videtur ei relictum. sed & si dixerit, QVAM MAXIMAM PARTEM DARE POSSVM, DAMNAS ESTO HERES MEVS EI DARE: idem erit dicendum.

e quandoque

Adoptio.

Is cui in tempus liberorum tertia pars relicta est, vtique nõ poterit adoptando tertiam partem consequi.

1

LII. TERENTIVS CLEMENS ‖libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam‖

NOn oportet prius de condicione cuiusquam quæri, quàm hereditas legatúmve ad eum pertineat.

De eo quod mulieri legatum est pro dote.

LIII. IDEM ||libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam||

CVm ab vno herede mulieri pro dote compensandi animo legatum esset, eaque dotem suam ferre, quàm legatum maluerit: vtrum in omnes heredes, an in eum solum à quo legatum est, actio[a] ei dote dari debeat, quæritur. [b] Iulianus in eum primum, à quo legatum sit actionē dandam putat. nam cum aut suo iure, aut iudicio mariti contenta esse debeat: æquum esse eum, à quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, vsque ad quantitatem legati onus huius æris alieni sustinere: reliqua parte dotis ab heredibus ei præstanda. eadem erunt dicēda, si heres instituta pro dote omiserit hereditatē, vt in substitutum actio detur. & hoc verum est. sed de legatis & legis Falcidię ratione belle dubitatur, vtrum is, in quem solum[c] dotis actio detur, legata integra ex persona sua debeat perinde ac si omnes heredes dotem[d] præstarent: an dotem totam in ære alieno computare, quia in eum solum actio eius detur. quod sanè magis rationem habere videtur.

a actio dotis ei: vel, actio ei de dotē

b & Iulianus in eum solum

c primum

d dotem totam

LIIII. IDEM ||libro tertiodecimo ad Legem Iuliam & Papiam||

SI cui fundus centum dignus legatus fuerit, si centum heredi vel cuilibet alij dederit: vberrimum videtur esse legatum. nam aliàs[e] interest legatarij fundum potius habere quàm centum. sæpe enim confines fundos etiam supra iustam æstimationem interest nostra adquirere.

e aliquando

Coniunctio legatariorum.

LV. GAIVS ||libro*duo*decimo ad Legem Iuliam & Papiam||

SI Titio[f] & mihi eadem res legata fuerit, & is die cedente legati decesserit me herede relicto: & vel ex mea propria causa vel ex hereditaria legatum repudiauero: magis placere video partem defecisse.

f si mihi & Titio

Hæreditas repræsentat personam defuncti, non hæredis.

1 Si eo herede instituto, qui vel nihil vel non totum capere potest, seruo hereditario legatum fuerit: tractantibus noVis de capacitate, videndum est vtrum heredis, an defuncti persona, an neutrius spectari debeat. & post multas varietates placet vt, quia nullus est dominus in cuius persona de capacitate quæri posit, sine vllo impedimento adquiratur legatum hereditati. atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicumq; postea heres exstiterit, secūdum quod accipere potest, reliqua autem pars ad eos qui iure vocantur venit.

De re principi vel Augustæ legata.

LVI. IDEM libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

QVod principi relictum est, qui antequam dies legati cedat, ab hominibus ereptus[a] est, ex constitutione Diui Antonini successori eius debetur.

a exemptus

LVII. IVNIVS[b] MAVRICIANVS libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam

b Papinianus

SI Augustæ legaueris, & ea inter homines esse desierit: deficit quod ei relictum est. sicuti Diuus Hadrianus in Plotinæ, & proximè imperator Antoninus in Faustinæ Augustæ persona constituit, cũ ea ante inter homines esse desiit[c], quàm testator decederet.

c desiisset,

Acquisitio legati.

LVIII. GAIVS libro quartodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

SI cui res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte voluerit suam esse: totam adquirit.

LVIIII. TERENTIVS[d] CLEMENS libro quintodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

d Neratius

SI mihi purè, seruo meo vel purè vel sub condicione eadem res legata est, egoque legatum quod mihi datum est repudiem: deinde condicione exsistente, id quod seruo meo legatũ est, vellem[e] ad me pertinere: partem legati deficere responsum est. nisi si quis dubitet, an exsistente cõdicione, si seruus viuat, omnimodo legatum meum fiat quod semel ad me pertinere voluerim.[f] quod æquius esse videtur. idẽ est & si duobus seruis meis eadem res legetur.

e velim

f voluerit.

Apud quem remaneat legatum fideicommisso deficiente.

LX. VLPIANVS libro sextodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

IVlianus ait, si à filio herede legatum sit Seio, fideique eius commissum fuerit sub condicione vt Titio daret, & Titius pendẽte condicione decesserit: fideicommissum deficiẽs apud Seium manet[g], non ad filium heredem pertinet. quia in fideicommissis potiorem causam habere eum cuius fides electa sit, senatus voluit.

g remanet,

Si portio non grauata accedit grauatæ, fit contributio: & legata solida præstantur.

LXI. VLPIANVS libro octauodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

SI Titio & Mæuio heredibus institutis, qui quadrigenta[h] relinquebat, à Titio ducenta legauerit. & quisquis heres esset, centum: neque Mæuius hereditatem adierit: trecẽta Titius debebit.

h quadringenta

De

De iure accrescendi.

1 Iulianus quidem ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem, cum essent ab eo fideicommissa relicta: coheredem eius non esse cogendũ fideicommisso[a] præstare. portionem enim[b] ad coheredem sine onere pertinere. sed post rescriptum Seueri, quo[c] fideicõmissa ab instituto relicta à substitutis debentur, & hic quasi substitutus cum suo onere consequetur adcrescentem portionem.

a fideicommissa *al.* fideicommissum
b enim eius ad
c quòd

Quis fideicommissum præstare debeat.

LXII. LICINNIVS RVFINVS libro quarto Regularum

SI alienus seruus heres institutus fuerit, à domino eius fideicommissum relinqui potest. sed ita hoc fideicõmissum dominus præstare debet, si per seruum factus sit heres. quòd si antequam iussu eius adiretur hereditas, seruus manumissus fuerit, & suo arbitrio adierit hereditatem: dominus id debiturus non est, quia heres factus nõ est: nec seruus, quia rogatus[d] est. itaque vtilis actio hoc casu competit, vt is ad quem emolumentum hereditatis peruenerit, & fideicommissum præstare compellatur.

d rogatus non est. *vel,* rogatus dominus est.

Actio in factum contra hæredem.

LXIII. CALLISTRATVS[e] libro quarto Edicti monitorij

SI heres rem legatam ignorans, in funus consumpsit: ad exhibendum actione non tenebitur. quia nec possidet, nec dolo malo fecit quo minus possideret. sed per in factũ actionem legatario consulitur, vt indemnitas ei ab herede præstetur.

e Paulus

Coniectura voluntatis in fideicommissis.

LXIIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum

CVm proponebatur in scriptura fideicommissi, quod pluribus sub condicione[f] fuerat relictũ, per errorem omissam mutuam substitutionem, quam testator in secundis[g] tabulis, cum eosdem substitueret, expressit: Diui Marcus & Cõmodus imperatores rescripserunt, voluntatem manifestam videri mutuæ[h] factæ substitutionis. etenim in causa fideicõmissi, vtcumque precaria voluntas quæreretur, coniectura potuit admitti.

f coniectura
g suis
h mutuò

De vniuersitate rerum legata.

LXV. IDEM libro sextodecimo Quæstionum

PEculium legatum augeri & minui potest, si res peculij postea esse incipiant, aut desinant. Idem in familia erit: siue vniuersam familiam suam, siue certam, veluti vrbanam, aut rusticam, legauerit: ac postea seruorũ officia vel ministeria mutauerit, eadem sunt[i] lecticariis aut pedisequis legatis.

i in lecticariis

Quadrigæ legatum equo postea mortuo perire quidam ita credunt, si equus ille decessit qui demōstrabit quadrigam. sed si medio tempore deminuta suppleatur,[a] ad legatarium pertinebit. Titio Stichus legatus, post mortem Titij libertatem accepit & legatum adita hereditate, & libertas post mortem Titij competit. Idemq́ue est & si moriente Titio liber esse iussus est. si tamen Titio ex parte herede instituto, seruus legatus‖sit,‖& post mortem eius liber esse iussus sit: siue adierit hereditatem Titius siue non adierit, post cuius mortem libertas ei data est, defuncto eo libertas competit.

1

2

a suppleantur,

Interpretatio voluntatis.

LXVI. IDEM‖libro septimodecimo Quæstionum‖

MAeuius fundum mihi ac Titio sub condicione legauit. heres autem eius eundem sub eadem cōdicione mihi legauit. verendum esse Iulianus ait, ne†exstante cōdicione pars eadem ex vtroque testamento mihi debeatur. Boluntatis tamen quæstio erit. nam incredibile videtur, id egisse heredem, vt eadem portio bis eidem debeatur. sed verisimile est, de altera parte eum cogitasse. sane cōstitutio principis, qua placuit eidem sæpe legatum corpus non onerare heredem, ad vnum testamentum pertinet. Debitor autem‖non‖semper quod debet, iure legat. sed ita, si plus sit in specie legati. si enim idem sub eadem condicione relinquitur,[b] quod emolumentum legati futurum est?

† existente

b reliquit,

Res eadem duorum testamentis eidem legata.

Duorum[c] testamētis pars fundi, quæ Mæuij eS Titio legata est. non ineleganter probatum est, ab vno herede soluta parte fundi quæ Mæuij fuit, ex alio testamento liberationem optingere: neque postea parte alienata reuocari actionem semel extinctam. Sed si pars fundi simpliciter, non quæ Mæuij fuit, legetur: solutio prior non[d] peremit alteram actionem. atque etiam hanc eandem partem aliquo modo suam factam, poterit alter heres soluere. [neque] plures in vno fundo dominiū iuris intellectu, non diuisione[e] corporis optinent. Non idem respondetur, cum duobus testamentis generatim homo legatur. nam qui soluēte altero legatarij factus est, quamuis postea sit alienatus, ab altero herede idem solui non poterit. Eademq́ue ratio stipulationis est. hominis enim legatum orationis compendio singulos homines continet. vtque[f] ab initio non consistit in his qui legatarij fuerunt, ita frustra soluitur, cuius dominiū postea legatarius adeptus est: tametsi dominus esse desinit.

1

c Si duobus vel, Duobus

d Haloander substituit hanc negationem, vt & paulò post, neque. Aug. lib. 1. emen. cap. 2.

e diuisionem

f & quemadmodum ab

Aestimatio rei legatæ.

In[g] fundo legato si heres sepelierit, æstimatio referenda erit ad totum pretium fundi, quo potuit ante sepulturā æstimari. quare

2

g Coniunge l. si Titio. de vsufr.

quare si fuerit solutus, actionem adhuc ex testamēto propter locum alienatum durare, rationis est.

Res eadem in testamento & codicillis legata.

3 Eum qui ab vno ex heredibus, qui solus oneratus[a] fuerat, litis æstimationem legatæ rei abstulit, postea codicillis apertis, ab omnibus heredibus eiusdem rei relictæ dixi dominium non quærere. cum enim, qui pluribus speciebus iuris vteretur, non sæpius eandem rem eidem legare: sed loqui sæpius.

Legato fundo quid debeatur legatario.

4 Fundo legato si vsusfructus alienus sit, nihilo minus petendus est ab herede. vsusfructus enim etsi in iure non in parte consistit, emolumentum tamen rei continet. enimuero fundo relicto,[b] ob reliquas præstationes quæ legatum sequuntur agetur. verbi gratia, si fundus[c] pignori datus, vel aliena possessio sit. non idem placuit de ceteris seruitutibus. sin autem res mea legetur mihi, legatum propter[d] istas causas non 5 valebit. A municipibus heredibus scriptis detracto vsufructu legari proprietas potest: quia non vtendo possunt vsumfructum amittere.

De legato relicto vni ex familia quem hæres elegerit.

LXVII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

VNum[e] ex familia propter fideicommissum à se cum moreretur relictum, heres eligere debet. ei quem elegit, frustra testamēto suo legat quod posteaquam electus est, ex alio testamento petere potest. vtrum ergo non constitit quod datur, quasi creditori relictum: an quamdiu potest mutari voluntas, non rectè creditori comparabitur? sibe tamen durat electio, fuisse videtur creditor: siue mutetur, ex neutro testa-1 mento petitio competit. Si[f] Falcidia quæratur, perinde omnia seruabuntur, ac si nominatim ei qui postea electus est, primo testamento fideicommissum relictū fuisset. non enim facultas necessariæ electionis propriè liberalitatis beneficium est. quid est enim quòd de suo videatur relinquisse, qui quod relinquit, omnimodo reddere debuit? Itaque si cum fortè tres ex familia essent eius qui fideicommissum reliquit, eodem, vel dispari gradu: satis erit vni reliquisse. nam postquam paritum 2 est voluntati, ceteri condicione deficiunt.[g] Sed si vno ex familia herede instituto, ille fundus extraneo relictus est: perinde fideicommissum ex illo testamento petetur, ac si nemo de familia heredi heres exstitisset. verùm is qui heres scriptus est, ratione doli exceptionis ceteris fideicommissum petentibus facere partem intellegitur. nam quæ ratio ceteros admit-3 tit, eadem tacitam inducit pensationem. Si duos de familia non æquis portionibus heredes scribserit, & partem, fortè quartam, extero eiusdem fundi legauerit: pro his quidem

[a] testamento fuerit.
[b] & ob reliquas
[c] mihi pignori
[d] præter
[e] Si vnum
[f] De Falcidia
[g] deficiuntur.

portionibus, quas iure hereditario retinent, fideicommissum non[a] petetur. non magis quàm si alteri fundum prælegasset. pro altera[b] verò parte quæ in exterum collata est, virilem, qui sunt de familia, petent: admissa propter heredes[c] virilium portionum pensatione. Sed & si fundum heres vni ex familia reliquerit, eiusque fidei commiserit, vt eum extero restituat: quæsitum est an hoc fideicommissum[d] peti posit. dixi ita demum peti posse, si[e] fundi pretium efficiat. sed[f] si quidem ille prior testator ita fideicommissum reliquisset, ROGO FVNDVM CVI VOLES AVT QVIBVS VOLES EX FAMILIA RELINQVAS: rem in expedito fore. quòd si taliæ verba fuissent, PETO NON[g] FVNDVS DE FAMILIA EXEAT: heredis heredem propter sequens fideicommissum, quod in exterum collatum est, oneratum intellegi. petituris deinceps ceteris ex primo testamento fideicommissum, post mortem videlicet eius qui primo electus est. & ideo si electo vno fideicommissum in exterum non conferatur, non aliàs ei qui electus est, fideicommissum præstandum erit, quàm interpositis cautionibus, FVNDVM, CVM MORIETVR, SI NON IN FAMILIA CVM EFFECTV RELINQVERETVR, RESTITVI.

a non magis petetur, quàm
b alia
c heredum virilem portionem compensatione.
d fideicommissi scilicet vel, fideicommissum ab extraneo
e si præterea tantundem ei relictum esset, quod fundi pretium efficeret.
f & si quidem
g ne fundus

4

Iussus cùm morietur eligere, potest donec viuit eligere: & antè nullus admittetur, se leo non eligente, omnes.

ROGO FVNDVM, CVM MORIERIS, RESTITVAS EX LIBERTIS CVI VOLES: quod ad Berba attinet, ipsius erit electio. nec[h] petere quisquā poterit, quamdiu præferri alius potest. defuncto eo prius quàm eligat, petent omnes. itaq; eueniet, vt quod vni datum est, viuis pluribus vnus petere non posit: sed omnes petant quod non omnibus datum est. & ita demum petere posit vnus, si solus moriente eo superfuit.

h nec hoc

5

Si testator legat rem hæredis vt suam, valet legatum.

Si rem tuam, quam existimabam meam, te herede instituto, Titio legem: non est Neratij Prisci sententiæ nec constitutioni locus, qua cauetur, non cogendum præstare legatum heredem. nam succursum est heredibus, ne cogerentur redimere quod testator suum existimans reliquit. sunt enim magis in legandis suis rebus, quàm in alienis comparandis, & onerandis heredibus faciliores[i] voluntates. quod in hac specie non euenit, cum dominium rei sit apud heredem.

i facili testatores voluntate.

6

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

Si omissa fideicommissi verba sint, & cetera quæ leguntur, cum his quæ scribi debuerant congruant: rectè datum, & minus scriptum, exemplo institutionis legatorumq;, intellegetur. quam sententiam optimus quoque imperator noster

7

Seuerus

8 Seuerus secutus est. Item Marcus imperator rescripsit, verba, quibus testator ita cauerat, non dubitare se quodcumque vxor eius cepisset, liberis suis reddituram: pro fideicommisso accipienda. quod rescriptum summam habet vtilitatem.[a] ne scilicet honor bene transacti matrimonij,[b] fides etiam communium liberorum decipiat patrem qui melius de matre præsumpserat. & ideo[c] princeps prouidentissimus, & iuris religiosissimus cum fideicommissi verba cessare animaduerteret, eum sermonem pro fideicommisso rescripsit accipiẽdum.

a æquitatem.
b & fides
c idem

LXVIII. PAVLVS libro vndecimo Quæstionum.

SEquens quæstio est, an etiam quæ viuus per donationem in vxorem contulit, in fideicommissi petitionem veniant. respondi, ea extra causam bonorum defuncti computari debere. & propterea fideicommisso non contineri, quia ea habitura esset etiam alio herede exsistente. plane nominatim maritus vxoris fidei committere potest, vt & ea restituat.

Verba fideicommissi.

LXVIIII. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæstionum.

PETO[d] LVCI TITI[e] CONTENTVS SIS CENTVM AVREIS. fideicommissum valere placuit: idque rescriptum est. quid ergo si cum heredem ex parte instituisset, ita locutus est? PETO PRO PARTE TVA CONTENTVS SIS LVCI TITI CENTVM AVREIS. petere poterunt coheredes partem hereditatis, retinẽte[f] siue præcipientes[g] quo contentum esse voluit defunctus. sine dubio facilius est hoc probare, quàm probari potuit illud: cum ibi fideicommissum petatur ab his cum quibus testator non est locutus. Idem dicemus, si cũ ex asse scripsisset heredẽ: eius gratia, qui legitimus heres futurus esset, ita loquatur, PETO PRO HEREDITATE QVAM TIBI RELIQVI, QVAE[h] AD FRATREM MEVM IVRE LEGITIMO REDIRET, CONTENTVS SIS CENTVM AVREIS.

d Coniunge l. 67. ad fin. sup. eo.
e vt contentus
f eo retinente
g præcipiente id.
h quæque

Res prohibita potest alienari ex causa necessitatis.

1 Prædium, quod nomine[i] familiæ relinquitur, si non voluntaria facta sit alienatio, sed bona heredis veneant: tamdiu emptor retinere debet,[k] quamdiu debitor haberet bonis non venditis. post mortem eius non habiturus quod exter[l] heres præstare cogeretur.

i nomini
k potest
l exterus

Relicta à tutore videntur relicta à pupillo: & ideo valet, licet tutoris datio non sortiatur effectum.

2 Mater filio impubere herede instituto tutorem eidem adscripsit.[m] eiusq; fidei commisit, vt si filius suus intra quattuordecim annos decessisset, restitueret hereditatem Sempronio.

m scripsit.

non ideo minus fideicommissum rectè datum intellegi debet, quia tutorem dare mater non potuit. nam etsi pater non iure facto testamento tutoris fidei commiserit, æquè præstabitur, quemadmodum si iure testamentum factum fuisset. sufficit enim, vt ab impubere datum fideicommissum videatur, ab eo dari, quem is qui dabat, tutorem dederat. vel etiam tutorem fore arbitrabatur. Idē in curatore impuberis, vel minoris annis debet probari. nec interest, tutor rectè datus viuo patre moriatur, vel aliquo priuilegio excusetur, vel tutor esse non possit propter[a] ætatem, cui tutor fuerat datus. quibus certè casibus fideicommissum non intercidit, quod à pupillo datum videtur. hac deniq; ratione placuit, à tutore qui nihil accepit, fideicommissum pupillo relinqui non posse: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipsius proprio, sed pupilli iure debeatur.

[a] propter eius

De prohibita alienatione.

Fratre herede instituto petit, ne domus alienaretur: sed vt in familia relinqueretur. si non paruerit heres voluntati, sed domum alienauerit, vel extero herede instituto decesserit: omnes fideicommissum petent qui in familia fuerunt. quid ergo si non sint eiusdem gradus? ita res temperari debet, vt proximus quisque primo loco videatur inuitatus. nec tamē ideo sequentium causa propter superiores in posterum lædi debet: sed ita proximus quisque admittendus est, si paratus sit cauere, se familiæ domum restituturum. quòd si cautio non fuerit ab eo, qui primo loco admissus est, desiderata: nulla quidem eo nomine nascetur condictio. sed si domus ad exterum quandoque peruenerit, fideicommissi petitio familiæ cōpetit. cautionem autem ratione doli mali exceptionis puto iustè desiderari: quāuis nemo alius vlterior ex familia supersit. Si quidam sint postea emancipati, tractari potest, an hi quoque rectè fideicommissum petāt. & puto rectè petituros. quoniam familiæ appellatione personæ quoque hæ demonstratę intelleguntur.

Cessio actionum.

LXX. IDEM libro vicensimo Quæstionum

IMperator Antoninus rescripsit, legatarium, si nihil ex legato accepit, ei cui debet fideicommissum, actionibus suis posse cedere: nec id cogendum soluere. quid ergo si non totum, sed partem legati relicti restituere rogatus, abstinuit eo? vtrum actionibus suis in totum cogetur cedere, an verò non nisi ad eam quantitatem, quæ fideicommisso continetur? quod ratio suadet. sed & si legatum perceperit, non amplius ex causa fideicommissi cogendus erit soluere, quàm recepit.[b]

[b] percepit.

Qua-

Quatenus potest quis onerari fideicommisso.

1 Si centum legatis duplum restituere rogatus sit, ad summam legati videbitur constituisse.[a] si autem post tempus fideicommissum relictum sit, vsurarum dumtaxat additamentum admittetur. nec mutanda sententia erit, quòd fortè legato percepto magnum emolumentum ex aliquo negotio consecutus est, aut pœnam stipulationis imminentem euasit: hec ita, si quantitas cum quantitate conferatur. enimuero si pecunia accepta rogatus sit rem propriam, quamquam maioris[b] pretij est, restituere: non est audiendus legatarius, legato percepto si velit cõputare. nõ enim æquitas hoc probare patitur, si[c] quod legatorum nomine perceperit legatarius offerat.

a constitisse.
b maiori pretiõ æstimaretur.
c vt quid

2 Cum quidã filio suo ex parte herede[d] instituto patruũ eius coheredem ei dedisset, & ab eo petisset, vt filium suum pro virili portione filiis suis coheredem faceret: si quidem minus esset in virili portione, quàm fratris hereditas habuit: nihil amplius peti posse. quòd si plus, etiam fructuum quos patruus percepit, vel cũ percipere potuerit, dolo non cepit,[e] habẽdam esse rationem responsum est. non secus quàm si centum milibus legatis rogetur post tempus maiorẽ quãtitatem restituere. cum autem rogatus quidquid ex hereditate supererit post mortem suam restituere, de pretio rerum venditarũ alias comparat,[f] deminuisse quæ vendidit non videtur.

d heredis
e percepit.
f comparauit.

LXXI. IDEM libro octauo Responsorum

SEd quod inde comparatum est, vice permutati dominij restitueretur.[g]

g restituetur.

LXXII. IDEM libro vicesimo Quæstionum

IDem seruandum erit & si proprios creditores ex ea pecunia dimiserit. non enim absumitur quod in corpore patrimonij retinetur.

Partum dicitur quis habere eo titulo, quo habet matrem.

LXXIII. IDEM libro vicesimo tertio Quæstionum

SI quod ex Pamphila nascetur, legatum mihi fuerit, & ego Pamphilam emam, eaq; apud me sit enixa: ratione summa responsum est, non ex causa lucratiua partum intellegi meum factum. ideoq; petendum ex testamento:[h] tamquam istum emissem. vt scilicet pretij contributione facta consequar tantũ quanti puerum deducta matris æstimatione constitisse mihi, iudex in causa legati datus æstimauerit.

h testamento totũ istum:

De vulgari clausula qua dies prorogatur.

LXXIIII. IDEM libro vicesimo septimo Quæstionum

TItio[i] CENTVM AVREOS HERES PRAESENS[k] DATO. deinde protulit diem legatorum. non est verum quod Alfenus rettulit, cẽtum præsenti deberi: quia diem proprium habuerunt.

i Coniunge l. liber homo 118. §. decimo de verb. obl
k præsenti

Verba fideicommissi.

LXXV. IDEM libro sexto Responsorum

MIles[a] ad sororem epistulam, quam post mortem suam aperiri mandauit, talem scripsit: SCIRE TE VOLO DONARE ME TIBI AVREOS OCTINGENTOS. fideicommissum deberi sorori constitit. nec aliud probandum in cuiuslibet suprema voluntate. placet enim consistere fideicommissum. ac[b] si defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur.[c]

De legato praeceptionis.

Pro parte heres institutus, cui praeceptiones erant relictae, post diem legatorum cedentem, ante aditam hereditatem, vita decessit. partem hereditatis ad coheredes substitutos pertinere placuit. praeceptionum autem portiones, quae pro parte coheredum constiterunt, ad heredes eius transmitti. 1

De testamento pro parte rescisso.

LXXVI. IDEM libro septimo Responsorum

CVm filius diuisis tribunalibus actionem inofficiosi testamenti matris pertulisset,[d] atque ita[e] variae sententiae iudicum exstitissent, heredem qui filiũ vicerat, pro partibus quas aliis coheredibus abstulit filius, nõ habiturum praeceptiones sibi datas, non magis quàm ceteros legatarios actiones, constitit. sed libertates ex testamento competere placuit, cum pro parte filius de testamento matris litigasset. quod non erit trahendum ad seruitutes, quę pro parte minui non possunt. planè petetur integra seruitus ab eo qui filium vicit. partis autem aestimatio praestituitur.[f] aut[g] si paratus erit filius pretio accepto seruitutem praeVere, doli summoBebitur exceptione legatarius, si non offerat partis aestimationem. exemplo scilicet legis Falcidiae.

De hereditate legata.

LVCIO SEMPRONIO LEGO OMNEM HEREDITATEM PVBLII MAEVII. Sempronius ea demum onera suscipiet, quae Maeuianae hereditatis fuerunt, & in diem mortis eius, qui heres Maeuij exstitit, perseuauerũt. sicut vice mutua praestabuntur actiones quae[h] praestari potuerunt. 1

Fundo legato an debeat haeres praestare vsumfructum.

Dominus herede fructuario scripto fundum sub cõdicione legauit. voluntatis ratio non patitur, vt heres ex causa fructus emolumentum retineat. diuersum in ceteris praediorum seruitutibus, quas heres habuit, responsum est. quoniam fructus portionis instar optinet. 2

Ex testamento debitum quid dicatur.

HERES MEVS TITIO DATO QVOD EX TESTAMENTO 3

VO 3 MENTO

---

a Conuenge l. 49. de man. testa.

b Id est, etsi, vel idq́; si ita enim accipitur ac, nec quicquam hic mutandum est. Exemplum autem, in quo testator cum fideicommissariis non cũ herede loquitur, petendũ est ex l. peto. in prin. sup. eo. vt vetus interpres iampridem ostendit.

c remunerat.

d protulisset,

e item

f praestabitur.

g at

h quae ei

MENTO SEMPRONII DEBETVR MIHI. cum iure nouationis, quã legatarius idemque testator ante fecerat, legatum ex testamento non debeatur, placuit falsam demõstrationem legatario nõ obesse. nec in totum falsum videri quod veritatis primordio adiuuaretur.

Legatum relictum seruo inutiliter.

4 Seruus purè manumissus, cui libertas propter impedimentum iuris post aditam hereditatem non cõpetit, quòd status eius extrinsecus suspẽditur,[a] fortè propter adulterij quæstionem, ex eodem testamento neque legata neq; fideicommissa purè data sperare potest: quia dies inutiliter cedit.

De eo qui iubet plus vni restitui quàm aliis.

5 Pater cum filia pro semisse herede instituta sic testamento locutus fuerat: PETO CVM MORIERIS, LICET ALIOS QVOQVE FILIOS SVSCEPERIS, SEMPRONIO NEPOTI MEO PLVS TRIBVAS IN HONOREM NOMINIS MEI. necessitas quidem restituendi nepotibus viriles partes, præcedere videbatur. sed moderandæ portionis, quam maiorem in vnius nepotis personam conferri voluit, arbitrium filiæ[b] datum.

Conditio.

6 Non iure tutori dato mater legauit. si consentiat vt decreto prætoris confirmetur, & pretor non idoneum existimet: actio legati non denegabitur.

De cautione Mutiana.

7 Qui Mucianam cautionem alicuius non faciendi causa interposuit, si postea fecerit: fructus quoque legatorum, quos principio promitti necesse est, restituere debet.

Actionum electio.

8 Variis actionibus legatorum simul legatarius vti non potest. quia legatum datum in partes diuidi non potest. nõ enim ea mente datum est legatariis pluribus actionibus vti: sed vt laxior eis agendi facultas sit, ex vna interim quæ fuerat electa legatum petere.

Legati soluti repetitio.

9 Repetendorum legatorum facultas ex eo testamento solutorum danda est, quod irritum esse post defuncti memoriam damnatam apparuit. modo si † à legatis solutis crimen perduellionis illatum est.

LXXVII. IDEM libro octauo Responsorum

CVm pater filios, eorumque matrem heredes instituisset, ita scripsit: PETO A TE FILIA, VT ACCEPTIS EX HEREDITATE MEA IN PORTIONEM TVAM CENTVM AVREIS ET PRAEDIO TVSCVLANO, PARTEM HEREDITATIS RESTITVAS MATRI TVAE. respon-

a *Hinc apparet, forte futurum, vt liber ille fiat, nec penitus existat inutilis manumissio. quod & verba illa, data sperare, innuunt. Vigl. ad tit. de hære. insti. §. est autem. Insti.*

b filiæ datur.

† iam

respondi, prædium quidem hereditarium iudicio diuisionis de communi filiam habituram. pecuniam autem de parte sua retenturam.

De donatione causa mortis.

1 Eorum quibus mortis causa donatum est, fidei committi quoquo tempore potest. quod fideicommissum heredes [a] salua Falcidiæ ratione, quam in his quoq; donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, præstabunt. Si pars donationis fideicommisso teneatur, [b] fideicommissum quoque munere Falcidiæ fungetur. Si tamen alimēta præstari voluit, collationis totum onus in residuo donationis esse responden dum erit ex defuncti voluntate, qui de maiore pecunia præstari non dubiè Boluit integra.

a heredi scilicet filiæ

b contineatur,

Dos viro legata.

2 Mater filiis suis vulgo conceptis dotem suam mortis causa donando stipulari permisit. cum aliis heredibus institutis petisset à filiis, viro dotem restitui: totum viro fideicommissum dotis deberi, si Falcidię ratio non interuenerit. ideo retentionē dotis virum habere placuit. alioquin Falcidiæ partem heredibus à filiis ex stipulatu cum viro agentibus, ex dote esse per in factum actionem reddendam.

De legati acquisitione.

3 Surdo & muto, qui legatum accipit, vt cum morietur restituat, rectè mandatur. nam & ignorantes adstringuntur fideicommisso, quibus ignorantibus emolumentum ex testamento quæritur.

Quæ sit vis, & effectus deportationis.

4 Hereditatem [c] filius cū moreretur, filiis suis, vel cui ex his voluisset, restituere fuerat rogatus. quo interea in insulam deportato, eligendi facultatem non esse pœna peremptā placuit. nec fideicommissi condicionem ante mortem filij heredis exsistere. viriles autem inter eos fieri, qui eo tempore vixerint cū de aliis eligendi potestas non fuerit.

c Vide l. ex facto. §. si quis rogatus. 2. ad SC. Trebell.

Pretium rei dotalis legatum vxori.

5 Qui dotale prædium contra legem Iuliam vendidit, vxori legatum dedit, & emptoris fidei cōmisit, vt amplius ei pretiū restituat. emptorem fideicommissi [d] non teneri constabat. si tamen accepto legato mulier venditionē irritam faceret, [e] eam oblato pretio doli placuit exceptione summoueri.

d fideicommisso

e facere vellet,

Mandatum morte mandantis reuocatum.

6 Mæuio de Vitori suo reus stipulandi mandauit vt Titio, cui mortis causa donabat, pecuniam de Vitam solueret. cum sciens dominum vita decessisse Mæuius pecuniā dedisset, non esse liberationem secutam constitit. nec si Mæuius soluendo non esset, in Titium actionem solidi, vel iure Falcidiæ dandā esse:

esse: quia mortis causa cepisse nō videretur. diuersum probandum foret,[a] si Mæuius ignorans dominum vita decessisse, pecuniam errore laBsus dedisset. tunc enim portio iure Falcidiæ reuocaretur.

a fore.

Portio deficiens defertur à substitutis & cohæredibus cum onere suo.

7 Cum pater fideicommissum prædiorum ex testamēto matris filiæ deberet, eandem pro parte ita haredē instituit, vt hereditatem fideicōmisso coNpensaret. eadémq; prædia filio exheredato dari voluit. quamquam filia patris hereditatem suscipere noluisset, fideicommissum tamen ab heredibus esse filio præstandum, ad quos hereditatis portio, quā accepit filia, redierat, placuit. quòd si alium filiæ substituisset,[b] eum oportere filio[c] fideicommissum reddere.

b & eum
c filiæ

Euictio rei prælegatæ.

8 Euictis prædiis quæ pater, qui se dominum esse crediderit, verbis fideicōmissi filio reliquit, nulla cū fratribus & coheredibus actio erit. si tamē inter filios diuisionē fecit, arbiter cōiectura voluntatis non patietur eum partes coheredibus prælegatas restituere: nisi parati fuerint & ipsi patris iudicium fratri conseruari.[d]

d conseruare.

Cùm testator vult filium stipulari dotem filiæ datam, id, quam vim habeat, docet.

9 Pater certam pecuniam exheredatæ[e] filiæ verbis fideicommissi reliquit. eamque nupturæ dotis nomine dari[f] voluit, filio dotem stipulante. cū filius minorem dotem dedisset, superfluum esse filiæ reddendum constabat. Diuortio quoque secuto fideicommissum filiam rectè petituram, vt actio stipulationis sibi prestaretur: quoniam verisimile non erat, patrem interponi stipulationē voluisse, quo filia post primas nuptias indotata cōstitueretur. ceterum si postea nuberet, ad secundas nuptias cautionem extendi non oportere.

e ex hæreditate
f dare

Cui committitur electio personæ, cùm moreretur, non potest ante tempus cum effectu eligere.

10 A filia pater petierat, vt cui vellet ex liberis suis prædia cum moreretur restitueret. vni ex liberis prædia fideicommissi viua donauit. non esse electionem propter incertum diem fideicommissi certæ donationis videbatur. nā in[g] eum destinatio dirigi potest, qui fideicommissum inter ceteros habiturus est, remota matris electione.

g nam in vnum etiamnum destinatio dirigi potuit.

Manumissi ex caussa fideicommissi inter defunčti libertos numerantur.

11 FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO, NE FVNDVM TVSCVLANVM ALIENENT, ET NE DE FAMILIA NOMINIS MEI EXEAT. secundum voluntatem

tatem eos quoque inuitatos intellegendum est, quibus heredes extranei fideicommissam libertatem reddiderunt.

Interpretatio horum verborum, quidquid ad te peruenerit, &c.

a Al. lib. 4. disput. c. 1.

FIDEI[a] TVAE COMMITTO VXOR, * VT DES * VT RESTITVAS FILIAE MEAE, CVM MORIERIS, QVIDQVID AD TE QVOQVO NOMINE DE BONIS MEIS PERVENERIT. etiam ea quæ postea codicillis vxori dedit, fideicommisso continebuntur. nam ordo scripturæ non impedit causam iuris ac voluntatis. sed dos prælegata[b] retinebitur. quoniam reddi potius videtur, quàm dari. 12

b relegata

Interpretatio voluntatis.

VOLO PRAEDIA DARI LIBERTIS MEIS. QVOD SI QVIS EORVM SINE LIBERIS VITA DECESSERIT, PARTES[c] EORVM AD RELIQVOS PERTINERE VOLO. collibertum patris eundemque filium, ex voluntate substitutionem excludere placuit. 13 Curatoris sui frustra fidei commisisse videbatur,[d] vt heredi fratri negotiorum gestorum rationem redderet. quamquam igitur testamento cautum esset, vt cum ad statum suum frater peruenisset, ei demum solueretur: tamen sub curatore alio fratrem agentem rectè placuit actionem inferre. cum illis verbis fratri potius consultum videretur, quàm solutio quæ iustè fieri potuit dilata. 14 Ab instituto extraneo prædia libertis, cum moreretur, verbis fideicommissi relinquerat, & petierat ne ex nomine familiæ alienarentur. substitutum ea prædia debere ex defuncti voluntate respondi. sed vtrum confestim, an sub eadem condicione, voluntatis esse quæstionē. sed coniectura ex voluntate testatoris capienda, mors[e] instituti exspectanda[f] est. 15

c partem eius

d videbitur,

e mortem

f expectandam.

Mensæ negotium suscipiens tenetur, etiam si damnosum sit.

Mensæ negotium ex causa fideicommissi cum indemnitate heredum per cautionem susceptum, emptioni simile videtur. & ideo non erit quærendum, an plus in ære alieno sit, quàm in quæstu. 16

Dos legata filiæ.

Pater filiæ mancipia, quæ nubenti dedit, verbis fideicommissi præstari voluit. partus susceptos, etsi matres ante testamentum mortuæ fuissent, ex causa fideicommissi præstādos respondi. nec aliud in vxore confirmatis donationibus pridē obseruatum est. 17

Diuisio facta à cohæredibus rogatis partem suam restituere post mortem suam.

Hereditatem post mortem suam rogati restituere, nominū 18

peri-

periculo, quæ per diuisionem optigerunt, inter coheredes interpositis delegationibus non adstringuntur: non magis quā prædiorum, cum permutatio rerum discernens communionē interueniet.[a] FILIA MEA PRAECIPIAT, SIBIQVE HABEAT VOLO REM MATRIS SVAE. fructus quos medio tēpore pater percipiet, nec in separato habuit, sed absumpsit, vel[b] in suum patrimonium conuertit: non videntur filiæ relicti.

a interuenit.

c & in suum

Coniectura voluntatis ex ratione quæ expressa est à testatore.

20 DVLCISSIMIS FRATRIBVS MEIS AVVNCVLIS AVTEM TVIS, QVAECVMQVE MIHI SVPERSVNT IN PAMPHILIA, LUCIA, VEL VBICVMQVE, DE MATERNIS BONIS, CONCEDI VOLO, NE QVAM CVM HIS CONTROVERSIAM HABEAS. omnia corpora maternæ hereditatis, quæ in eadem causa dominij manserunt, ad voluntatem fideicommissi pertinent. ex isdem igitur facultatibus percepta pecunia, & in corpus proprij patrimonij versa: item iure diuisionis res propriæ factæ non præstabuntur. cum discordiis propinquorum sedandis prospexerit, quas materia[c] communionis solet excitare.

c In hanc sententiā multa præclarè Arist. lib. 2. Pol. cap. 3. & Vale. Maxi. li. 7. cap. 9.

Claues cum annulo traditæ causa custodiæ tantùm.

21 Pater pluribus filiis heredibus institutis moriens claues & anulum custodiæ causa maiori natu filiæ tradidit: & libertū eidem filiæ, qui præsens erat, res quas sub cura sua habuit, adsignare iussit. commune filiorum negotium gestum intellegebatur. nec ob eam rem apud arbitrum diuisionis precipuam causam filiæ fore.

Interpretatio verborum.

22 Cum iNperfecta scriptura inuenitur, ita demum Berbum legati vel fideicommissi, quod præcedit vel sequitur, ad communionem adsumitur, si dicto scriptum congruat.

Fideicommissum etiam ab intestato præstandum propter iurisiurandi religionem.

23 Filius matrem heredem scripserat, & fideicommissa tabulis data cum iurisiurandi religione prestari rogauerat, cum testamentum nullo iure factum esset. nihilo minus matrem legitimam heredem cogendam præstare fideicommissa respondi. nam enixæ voluntatis preces ad omnem successionis speciē porrectæ videbantur.

Interpretatio voluntatis.

24 MANDO FILIAE MEAE PRO SALVTE SOLLICITVS IPSIVS, VT QVO AD LIBEROS TOLLAT TESTAMENTVM NON FACIAT. ITA ENIM POTERIT SINE PERICVLO VIVERE. fideicommissariam hereditatem sorori coheredi non videri relictā apparuit. quòd

quòd non de pecunia sua testari: sed obtentu consilij derogare iuri, testamentum fieri prohibendo,[a] voluit.

Electio commissa hæredi.

25 ROGO FILIA, BONA TVA QVANDOQVE DISTRIBVAS LIBERIS TVIS, VT QVISQVE DE TE MERVERIT. videtur omnibus liberis, etsi non æqualiter promeruerint, fideicommissum relictum. quibus matris electione cessante sufficiet si non offenderint. eos autem quos mater elegerit, fore potiores, si soli promeruissent, existimaui. quòd si neminem elegerit, eos solos non admitti, qui offenderunt.

Verba fideicommissi.

26 Donationis prædiorum epistulam ignorante filio mater in æde sacra verbis fideicommissi non subnixam deposuit, & litteras tales ad æditiuum misit, INSTRVMENTVM VOLVNTATIS MEAE POST MORTEM MEAM FILIO MEO TRADI VOLO. cum pluribus heredibus intestato diem suum obisset, intellegi fideicommissum filio relictum respondi. nō enim quæri oportet, cū quo de supremis*quis* loquatur: sed in quem voluntatis intentio dirigetur.

Alienatio prohibita.

27 Libertis prædium reliquit, ac petit ne id alienarent: vtq;[b] in familia libertorum retinerent. si excepto vno ceteri partes suas vendiderint: qui non vendidit, ceterorum partes, quibus non dedit alienandi voluntatem, integras petet. eos enim ad fideicōmissum videtur inuitasse, qui iudicio paruerunt. alioquin perabsurdum erit vice mutua petitionem induci. scilicet vt ab altero partem alienatā quis petat, cum partem suā alienando perdiderit. sed hoc ita procedere potest, si pariter alienauerint. ceterum prout quisque prior alienauerit, partē posterioribus[c] non faciet. qui verò tardius vendidit, ei qui non vendidit, in superiorum partibus fecisse partem intellegitur. at si nemo vendiderit, & nouissimus sine liberis vita decesserit: fideicommissi petitio non supererit.

28 Cum inter libertos ad prædij legatum liberta quoque fuisset admissa, quod patronus petit, vt de nomine familiæ non exiret: heredem libertæ filium partem prædij, quam mater accepit, retinere visum est.

Species, in qua legata ab vno herede relicta præstantur ab omnibus.

29 Cum existimaret ad solam consobrinam suam bona peruentura, codicillis †ab ea factis, pluribus fideicommissa reliquerat. iure successionis ad duos eiusdem gradus possessione deuoluta, rationibus ‖æquitatis‖ & perpetui edicti exemplo pro

a perhibendo, noluit. Rectior est Flor. cuius sensus est, quia superiori formula de suis bonis non est testatus pater, sed prætextu consilij filiam, cui iure testamentū facere licet, ne id faciat, prohibere vult.

b atque

c posteriori

† ad eam

pro parte dimidia mulierem releuandam respondi. sed libertates ab ea præstandas, quas intercidere damni causa durum videbatur.

Aestimatio patrimonij facta à testatore, quam vim habeat.

30 Pater qui filio semissem dederat, & sororibus eius impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus: FILI CONTENTVS ERIS PRO TVO SEMISSE AVREIS DVCENTIS, ET VOS FILIAE PRO VESTRIS QVADRANTIBVS CENTENIS AVREIS. vice mutua liberis fideicommissum hereditatis relinquisse non videbatur, sed æstimationem, vt à parentibus frugi fieri solet, patrimonij sui fecisse. nec idcirco fratrem iudicio tutelæ bonæ fidei rationes quandoque præscriptione demonstratæ quantitatis exclusurum.

Dolo non facit, qui fraudem excludit.

31 Titio fratri suo Meuius hereditatem Seij, à quo heres institutus erat, post mortem suã restituere rogatus, eodem Titio herede scripto, petit vt moriens Titius tam suã quàm Seij hereditatem Sempronio restitueret. cum ex fructibus medio tempore perceptis fideicommissi debitam quãtitatem Titius percepisset, æris alieni loco non esse deducendum fideicommissum respondi. quoniam ratione compẽsationis percepisse debitum videbatur. planè si ea lege Mæuius Titium heredem instituat, ne fideicommissum ex testamento Seij retineat: Falcidiam[a] compensationi sufficere. sed iniquitate[b] occurrere. prudentius autem fecerit, si ex testamento fratris hereditatem repudiauerit, & intestati possessionem acceperit. nec videtur dolo fecisse, cum fraudem excluserit.

a Falcidiã quidem
b iniquitatem

Interpretatio voluntatis contra vim particulæ disiunctiuæ.

32 A TE PETO MARITE, SI QVID[c] LIBERORVM HABVERIS, ILLIS PRAEDIA RELINQVAS. VEL SI NON HABVERIS, TVIS SIVE MEIS PROPINQVIS, AVT ETIAM LIBERTIS NOSTRIS. non esse datam electionem, sed ordinem[d] scripturæ factum substitutioni, respondi. 33 Vicos ciuitati relictos, qui proprios fines habebant, ex causa fideicommissi non ideo minus deberi placuit, quòd testator fines eorum significaturum, & certaminis formam quam celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte præuentus non fecit.

c quos liberos
d ordine scripturæ factam substitutionem

Quando mora facta intelligatur.

LXXVIII. IDEM libro nono Responsorum

QVi solidum fideicommissum frustra petebat herede Falcidiam obiciente, si partem interim solui sibi desiderauerit, neque acceperit: in eam[e] moram passus intellegitur.

e in eo

Legatario debetur æstimatio ipsius rei vel partis, quæ ad hæredem loco rei peruenit.

1 Cum post mortem emptoris venditionem reipublicæ prædiorum optimus maximusque princeps noster Seuerus Augustus rescindi, heredibus pretio restituto, iussisset: de pecunia legatario, cui prædium emptor ex ea possessione legauerat, coniectura voluntatis, pro modo æstimationis, partem soluendam esse respondi.

Vsuræ fideicommissi post moram.

2 Etiam respublica fideicommissi [a] post moram vsuras præstare cogitur. sed damnum si quod ex ea re fuerit secutum, ab his sarciendum erit, qui post dictam sententiam iudicatũ soluere supersederunt. nec aliud seruabitur in litis sumptibus, si ratio litigandi non fuit. ignauiam etenim prætendentes audiri non oportere. [b] quod in tutoribus quoque probatur.

a post moram fideicommissa

b oportet.

Alienatio prohibita.

3 Prædium pater de familia liberorum [c] alienari verVis fideicommissi prohibuit. supremus ex liberis, qui fideicõmissum petere potuit, non idcirco minus actionem in bonis suis relinquisse visus est, quòd heredem extrarium sine liberis decedens habuit. 4 Si creditor ab eo qui testamentum fecit, domum acceptam iure pignoris vendidit: contra emptorem fideicommissi causa, tametsi voluntatem defuncti non ignorauit, nihil decernetur.

c liberos alienare

Qui per ignorantiam iuris patitur alium vti re sibi debita, non ideo ius suum amittit.

LXXVIIII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

QVæ fideicommissa moriẽs libertis viri debuit, eorundem prædiorum suis quoque libertis fructum reliquit. iuris ignoratione [d] lapsi, qui petere prædia ex mariti testamẽto debuerunt, secundum fideicommissum inter ceteros longo tempore perceperunt. non ideo peremptam videri petitionẽ prioris fideicommissi constitit.

d ignorantia

Acquisitio legati.

LXXX. IDEM libro primo Definitionum.

LEgatum ita dominium rei legatarij facit, vt hereditas heredis res singulas, quod eo pertinet, vt si purè res relicta sit, & legatarius non repudiauit defuncti voluntatem: recta via dominium quod hereditatis fuit, ad legatarium transeat, numquam factum [e] heredis.

e facto

Scripti hæredes, si succedant ab intestato, non debent legata.

LXXXI. PAVLVS libro nono Quæstionum.

SI quis testamento facto, à filiis suis quos heredes instituisset, fideicõmissa relinquisset [f] non vt à legitimis heredibus, sed

f reliquisset

ſed vt à ſcriptis,[a] & teſtamentum aliquo caſu irritum factum ſit: filij ab inteſtato venientes fideicommiſſa ex teſtamento præſtare compelli non poſſunt.

a ſcriptis filiis.

Si pecunia debita legetur creditori à debitore, an ſit vtile legatum.

LXXXII. IDEM libro decimo Quæſtionum.

DEbitor decem legauit creditori, quæ[b] ei poſt annũ ſub pignore debebat, nõ, vt quidã putant, medij tẽporis tãtùm commodũ ex teſtamẽto debetur. ſed tota decem peti poſſunt: nec tollitur petitio ſi interim annus ſuperuenerit. nam ſufficit quòd vtiliter dies ceſsit. quòd ſi viuo teſtatore annus ſuperueniat, dicendũ erit inutile effici legatũ: quamquã conſtiterit ab initio. ſic & in dote prælegata[c] reſpõſum eſt, totã eã ex teſtamẽto peti poſſe. alioquin ſecundũ illã ſententiã ſi interuſuriũ tantùm eſt in legato, quid dicemus, ſi fundus legatus ſit ex die debitus? nã nec pecunia peti poteſt, quæ nõ eſt legata: nec pars fundi facilè inueniretur, quæ poſsit pro commodo peti. 1 Si Primo & Secundo & Tertio heredibus inſtitutis, ſic legata dentur, SI MIHI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS TITIO DECEM DATO: SI SECVNDVS MIHI HERES NON ERIT, PRIMVS SEIO FVNDVM TVSCVLANVM DATO: vtriſq; omittẽtibus hereditatẽ Primo & Secũdo: quærebatur ſubſtituti, quos eis dederat, an, & cui legata præſtare debẽt. ab vtroq; ſubſtituto legata debẽtur.

b quæ

c relegata

Legatum ſeruo alieno, ex cuius perſona vires capiat.

2 Seruo alieno poſſe rem domini legari Valens ſcribit. item id quod domino eius purè debetur. cũ enim ſeruo alieno aliquid in teſtamento damus, domini perſona ad hoc tantùm inſpicitur, vt ſit cum eo teſtamenti factio. ceterum ex perſona ſerui conſtitit legatum. & ideo rectiſsimè Iulianus definit, id demũ ſeruo alieno legari poſſe, quod ipſe liber factus capere poſſet. calumnioſa eſt enim illa adnotatio, poſſe legari ſeruo & quamdiu ſeruiat. nam & hoc legatum ex perſona ſerui vires accipit. alioquin & illud adnotaremus, eſſe quoſdam ſeruos, qui licet libertatem conſequi non poſsint, attamen legatum & hereditatem poſſunt adquirere domino. ex illo igitur præcepto, quod dicimus ſerui inſpici perſonam in teſtamentis, dictum[d] eſt ſeruo hereditario legari poſſe. ita non mirum ſi res domini, & quòd ei debetur, ſeruo eius purè legari poſsit: quamuis domino eius non poſſent hæc vtiliter legari.

d diximus &

Conditio adiecta fideicommiſſo intelligitur repetita in ſubſtitutione facta circa idem de eadem perſona.

LXXXIII. IDEM libro vndecimo Quæſtionum.

LAtinus Largus: proximè ex facto incidit ſpecies talis. libertinus patronũ ex ſemiſſe heredẽ inſtituit, & filiã ſuam

ex alio semisse. fidei commisit filiæ, vt quibusdam ancillis patroni restitueret[a] cum hæ manumissæ essent. & si eadem filia heres non esset, substituit ei easdem ancillas. quoniā filia non voluit heres exsistere, ancillę iussu domini ‖id est patroni‖ adierunt defuncti hereditatem. post aliquantum temporis ab eo manumissæ quærebant, an fideicommissum petere ab eodem patrono possint. rogo ergo quid de hoc existimes rescribas. respondi, nec repetitū videri in hunc casum fideicommissum. sed alterutrum datum, vel fideicommissum, vel ipsam hereditatem. melius autem dici, in eundem casum substitutas videri, in quem casum fideicommissum meruerūt. & ideo ad substitutionem eas vocari. cum enim seruo alieno fideicommissum ab vno ex heredibus sub condicione libertatis fuerit datum: idemque seruus ei heredi substituatur: licet purè substitutio facta sit, tamen sub eadem condicione substitui videtur, sub qua fideicommissum meruit.

a restitueret suum semissem

Si libertas per fideicommissum debita retardetur, nihilominus ipsa, & fideicommissum pecuniarium debebitur.

LXXXIIII. IDEM ‖libro vicesimo primo Quæstionum‖

SI quis seruo suo fideicommissam libertatē reliquit, & aliud quid adscripsit: quidam dicūt, quia placebat ab herede eum manumitti debere: futurum esse, vt non admittatur ad fideicommissum. sed hoc iniquum est. in huiusmodi enim persona vtriusque quodammodo dies cessit, & libertatis, & pecuniæ petendæ. adeo vt putem, si mora fiat præstandæ libertati, etiam fideicommisso moram videri factā: & vsurarū onus accedere. nam & cetera quæ medio tempore adquisiit domino, dum moratur prestare libertatem, eidem restitui oportere rectissimè responsum est.

LXXXV. IDEM ‖libro quarto Responsorum‖

CReditorem[b], cui res pignoris iure obligata à debitore legata esset, non prohiberi pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare volentis euidenter non ostenderetur.

b Coniunge l. is, cui, §. fin. de obligat. & actio.

His verbis, quæ ibi sunt, non continentur nomina debitorum.

LXXXVI. IDEM ‖libro tertiodecimo Responsorum‖

GAIVS SEIVS PRONEPOS MEVS HERES MIHI ESTO EX SEMISSE BONORVM MEORVM EXCEPTA DOMV MEA, ET PATERNA, IN QVIBVS HABITO, CVM OMNIBVS QVAE IBI SVNT. QVAE OMNIA SCIAS AD PORTIONEM HEREDITATIS, QVAM TIBI DEDI, NON PERTINERE. quæro,

quæro, cum sit in his domibus argentum, nomina debitorū, suppellex, mancipia: an hæc omnia, quæ illic inueniuntur, ad alios heredes institutos debeant pertinere. Paulus: respondi nomina debitorum non contineri: sed omnium esse[a] communia: in ceteris verò nullum pronepoti locum esse.

a esse hæc

Diuisio gratia vberioris culturæ diuersos fundos non facit.

1 Titius cum fratris filio fundos & vrbana prædia legaret, in his & fundū Seianū legauit, quem ipse paterfamilias quoad viueret, vno quidem nomine vniuersum habuit: sed quo facilius conductorem inueniret, per duas partes locaVat: ita vt ex qualitate loci superiorem partem Seianum superiorem, inferiorem autem partem Seianum inferiorem appellaret. quæro an is fundus totus ad fratris filium pertineat. Paulus respondit, si testator fundum Seianum vno nomine vniuersum possedit: quamuis eundem diuisis[b] partibus locauerat, vniuersum eum ex causa fideicommissi præstari oportere: nisi si heres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit.

b diuersis

In legato quantitatis non habet locum regula de duabus causis lucratiuis.

LXXXVII. IDEM libro quartodecimo Responsorum

Titia Seio tesseram frumentariam comparari voluit post diem trigesimum à morte ipsius. quæro, cum Seius viua testatrice tesseram frumentariā ex causa lucratiua habere cœpit, nec possit id quod habet, petere: an ei actio competat. Paulus respondit, ei de quo quæritur, pretiū tesseræ præstandum. quoniam tale fideicommissum magis in quantitate quàm in corpore consistit.

Vsuræ ex mora.

1 Vsuras fideicommissi post impletos annos vigintiquinque puellæ, ex quo mora facta est, deberi respondi. quamuis enim constitutum sit, vt minoribus vigintiquinq; annis vsuræ omnimodo præstentur: tamen non pro mora hoc habendū est. quam sufficit semel interuenisse, vt perpetuò debeantur.

Fideicommissum relictum ab vno ex hæredibus, qui vltimus decesserit, facit videri hæredes inuicem substitutos.

2 Seia[c] libertis suis fundum legauit, fideique eorum ita commisit, FIDEI AVTEM VESTRAE VERE ET SAPIDE COMMITTO, NE EVM FVNDVM VENDATIS: EVMQVE QVI EX VOBIS VLTIMVS DECESSERIT, CVM MORIETVR, RESTITVAT SYMPHORO LIBERTO MEO ET SVCCESSORI, ET BERYLLO, ET SAPIDO, QVOS INFRA MANVMISI, QVIVE EX HIS TVNC SVPERVIVENT.

c Vigl. ad Titu. de pup. subst. §. vel singulis. Inst.

 quæro,

quæro, cum nec in prima parte testamenti, qua fundum prælegauit, eos substituit: in secunda[a] tamen adiecerit verbū, QVI VLTIMVS DECESSERIT: an pars vnius defuncti ad alterum pertineret. Paulus respondit, testatricem videri in eo fideicommisso, de quo quæritur, duos gradus substitutionis fecisse: vnum, vt is qui ex duobus prior morietur, alteri restitueret: alterum, vt nouissimus his restitueret, quos nominatim postea enumerauit.

a secunda autem

Inofficiosa donatio reuocata.

Imperator Alexander Augustus Claudiano Iuliano præfecto vrbi. Si liquet tibi Iuliane carissime auiam interuertendæ[b] inofficiosi querellæ patrimonium suum donationibus in nepotem factis exinanisse: ratio deposcit, id quod donatum est, pro dimidia parte reuocari. 4 Lucius Titius cum haberet quinque liberos, vniuersos emancipauit, & in vnum filium Gaium Seium amplissimas facultates donationibus contulit, & modicum sibi residuum seruauit[c], & vniuersos liberos cum vxore scripsit heredes: in eodem testamēto duas possessiones quas retinuerat, eidem Gaio Seio prælegauit: & ab eo petit, vt ex reditibus prædiorum quæ viuus ei donauerat, Mæuiæ filiæ tot aureos daret, itē alteri fratri alios tot[d]. conuentus à Mæuia sorore sua, legem Falcidiam implorat. quæro, cum sanctissimus Imperator, vt supra scriptum est, contra voluntatem donantis ea quæ donata sunt reuocari præceperit: an Gaius Seius compellendus sit secundum voluntatē patris ex donationibus fideicommissum præstare heredi sororis. Paulus respondit, post litteras Imperatoris nostri dubitari non oportere, quin in hac quoque specie de qua quæritur, subueniendum sit liberis, quorum portio in vnum filium donationibus collatis imminuta est, præsertim cum Imperator noster contra voluntatem patris subuenerit. in proposita autem causa etiam voluntas patris pro his qui fideicommissum petunt, intercedit. sed si Falcidia lex intercedit, fideicommissa in solidum esse præstanda propter immodicarum donationum rationem.

b ob interuertendā inofficiosi querelā. Flor. lectio eius generis est, in quo subaudiri, gratia, sæpe notauimus. itaque melior est.

c reseruauit,

d qui conuentus

His verbis generalibus continetur pecunia conuersa in rationes patris, & deinde in nomen filij redacta.

LXXXVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

Lucius Titius tēstamēto ita cauit, SI QVID CVIQVE[e] LIBERORVM MEORVM DEDI AVT DONAVI AVT IN VSVM CONCESSI, AVT SIBI ADQVISIIT, AVT EI AB ALIQVO DATVM AVT RELICTVM EST: ID SIBI PRAECIPIAT[f], SVMAT, HABEAT. filij nomine kalendarium fecerat. postea sententia dicta

e cuiquam

f percipiat,

dicta est, & placuit id quod sub nomine ipsius filij in Kalendario remanserat, ei deberi: non etiam id quod exactum in rationes suas pater conuertisset. quæro si id quod exegisset pater ex nominibus filij ante testamentum factum, iterum post testamentum factum in nomen filij conuertisset: an ad filium secundum sententiam pertineret. respondi, id quod ex eadem[a] causa exactum, in eandem causam redisset, deberi.

a ea causa

Nudus minister nullum commodum sentire debet.

1 A[b] TE PETO TITI, FIDEIQVE TVAE COMMITTO, VTI CVRAM CONDENDI CORPORIS MEI SVSCIPIAS: ET PRO HOC TOT[c] AVREOS E MEDIO PRAECIPITO. quæro an si Lucius Titius minus quàm decem aureos erogauerit, reliqua summa heredibus proficiat. respondi, secundum ea quæ proponerētur, heredum commodo proficere.

b Peto à te

c decem

Cum iniunguntur onera præterita, & futura, intelligitur de oneribus nondum solutis.

2 Quæ marito heres exstiterat, ita testamento cauit: MAEVI ET SEMPRONI FILII DVLCISSIMI PRAECIPITOTE OMNE QVIDQVID EX HEREDITATE BONISVE TITII DOMINI MEI PATRIS VESTRI AD ME PERVENIT MORTIS EIVS TEMPORE: ITA TAMEN, VT OMNE ONVS EIVSDEM HEREDITATIS TAM IN PRAETERITVM QVAM IN FVTVRVM, NEC NON ETIAM SI QVID POST MORTEM TITII DOMINI MEI[d], ADGNOSCATIS. quæro an si quid soluisset post mortem mariti, cum ipsa fructus cepisset, dedisset, ad onus eorum pertineret. respondi, secundū ea quæ proponerentur, ea dumtaxat onera legatariis imposuisse, quæ superessent.

d mei solut.

Legatum sub modo relictum debetur, si non stet per legatarium, &c.

3 QVISQVIS MIHI HERES HEREDESVE ERVNT, HOC AMPLIVS LVCIVS EVTYCHVS, QVAM QVOD EVM HEREDEM INSTITVI, E MEDIA HEREDITATE SVMITO, SIBIQVE HABETO VNA CVM PAMPHILO, QVEM LIBERVM ESSE IVBEO, INSTRVMENTVM TABERNAE FERRARIAE, ITA VT NEGOTIVM EXERCEATIS[e]. Lucius Eutychus viua testatrice decessit. pars hereditatis eius ad coheredem pertinuit. quæro an Pamphilus eodem testamento manumissus, ad petitionem partis instrumenti admitti posit: licet taberna vt volui Testatrix exerceri non posit. respondi admitti.

e exerceant. vel, exerceat .s.

Qui factum hæredis impugnat, non testamentum, non est indignus legato.

4 Sempronia substituta heredi instituto, legata accepit si heres non esset. mouit contra institutum actionem, quòd dolo eius factum esse dicebat, quo minus testatrix volens primo loco scribere eam heredem, testamentum mutaret: nec optinuit. quæro an legati persecutionem saluam haberet. respondi, secundum ea quæ proponerentur, saluam habere.

Hæres qui quædam legata soluit ante diem, cætera nihilominus integra debet.

5 Testator legata ante quinquennium vetuit peti præstarique. sed heres quædam sua sponte ante quinquēnium soluit. quæsitum est an eius, quod ante diem exsistentem solutum est, repræsentationē in reliqua solutione legati reputare[a] possit. respondi, non propterea minus relictum † videri, quòd aliquid ante diem sit solutum. 6 Lucius Titius testamento ita cauit, PRAEDIOLVM MEVM DARI VOLO LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, ET QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET SEIAE ALVMNAE MEAE, ITA NE DE NOMINE FAMILAE MEAE EXEAT, DONEC AD VNVM PROPRIETAS PERVENIAT. quæro an Seia in communione cum libertis habeat portionem. an verò sibi partem dimidiam eius prædioli vindicare possit. respondi perspicuam esse testantis voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis.

a repudiare. Melior est Flor.
† deberi,

Duplicatio legatorum trahitur ad legata, quæ consistunt in quantitate, non ad ea quæ consistunt in specie.

7 Impuberem filium heredem instituit: vxori dotē prælegauit[b], item ornamenta, & seruos, & aureos decem: & si impubes decessisset, substituit: à quibus ita legauit: QVAE CVMQVE PRIMIS TABVLIS DEDI, EADEM OMNIA AB HEREDIBVS QVOQVE HEREDIS MEI IN DVPLVM DARI VOLO. quæritur, an ex substitutione, impubere mortuo, dos quoque iterum debeatur. respondi, non videri de dotis legato duplicando testatorem sensisse. Item quæro, cum corpora legata etiam nunc ex lucratiua causa possideantur, an à substitutis peti possint. respōdi, non posse.

b relegauit,

Si legatur nomen debitoris, hæres liberatur cedendo actionem.

8 CIVIBVS MEIS DO LEGO CHIROGRAPHVM GAII SEII. postea codicillis vetuit, à Seio exigi. & ab herede petit, vt ex alterius debitoris debito, quem codicillis nominauit[c], eandem summam reipublicæ daret. quæsitū est, si posterior idoneus non esset, an integram quantitatem heredes præstare

c nominasset,

præstare debeant. respondi, heredes reipublicæ aduersus eum duntaxat debitorẽ, qui nouissimis codicillis, vt proponitur, designatus est, actionem præstare debere.

Relictum in defectum institutorum videtur relinqui à venientibus ab intestato.

9 Filiam ex asse instituit heredem, eique substituit nepotem suum, & ita cauit: SI, QVOD ABOMINOR, NEQVE FILIA MEA NEQVE NEPOS MEVS HEREDES MEI ERVNT: TVNC PORTIONEM MEAM PARTIS DIMIDIAE FVNDI ILLIVS AD LIBERTOS MEOS PERTINERE VOLO. quæritur, cum ante testatorem & filia & nepos decesserunt, & intestati [a] bona pertinuerunt ad pronepotem eius: an fideicommissum ad libertos pertineret. respondi, secundum ea quæ proponerentur, si nullus alius heres institutus, substitusque esset, quàm filia & nepos: videri legitimorum fidei commissum esse, vt præstarentur.

a intestatæ

Confessio debiti falsa vim habet fideicommissi.

10 QVISQVIS MIHI HERES ERIT, SCIAT DEBERE ME DEMETRIO PATRVO [b] MEO DENARIA [c] TRIA, ET DEPOSITA APVD ME A SELEVCO PATRVO MEO DENARIA TRIA, QVAE ETIAM PROTINVS REDDI ET SOLVI EIS [d] IVBEO. quæsitum est an si non deberentur, actio esset. respondi, si non deberentur, nullam quasi ex debito actionem esse, sed ex fideicommisso.

b patrono
c denarium, tria millia,
d solui ei

Verba generalia restringuntur ex coniectura voluntatis.

11 Lucius Titius Damam & Pamphilum libertos suos ante biennium mortis suæ de domu dimisit: & ciVaria quæ dabat, præstare desijt: mox facto testamento ita legauit: QVISQVIS MIHI HERES ERIT, OMNIBVS LIBERTIS MEIS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET QVOS ANTE HABVI, QVOSQVE VT MANVMITTANTVR, PETII: ALIMENTORVM NOMINE IN MENSES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM DATO. quæsitum est, an Damæ & Pamphilo fideicommissum debeatur. respondi, secundum ea quæ proponerentur, ita deberi, si hi qui petent [e], manifestè docerent eo animo circa se patronum, cum testamentum faceret, esse cœpisse, vt his quoque legatum dari vellet. alioquin nihil ipsis præstetur.

e peterent,

Filiorum appellatione etiam naturales continentur.

12 Damæ & Pamphilo quos testamento manumiserat, fundum dedit, ita vt post mortem suam filiis suis restituerent [f]. eodem testamento petiit ab heredibus suis, vt Pamphilã ma-

f restitueretur.

numitterent, quæ Pamphila filia naturalis erat Pamphili. idem Pamphilus post diem legati sui cedentem testamento heredem instituit Mæuium[a], eiusq; fidei commisit, vt hereditatem suam, id est fundi supra scripti partẽ dimidiam quam solam in bonis ex testamento patronæ suæ habebat, Pamphilæ filiæ suę cum primùm libera fuisset restitueret. quæro Pamphila manumissa, vtrum ex testamento superiore patris sui patronæ eam partem petere possit: an verò ex testamento patris naturalis ex causa fideicommissi, habita ratione legis Falcidiæ. respondi, ex his quæ proponerentur, probari Pamphilam dumtaxat ex testamento superiore fideicommissum petere posse. Claudius[b]: quia creditur appellatione filiorum, & naturales liberos id est[c] in seruitute susceptos contineri.

a Mæuium,
b Claudius notat:
c vel in seruitutem

Cum onus fideicommissi iniungitur legatario, sed inutiliter, quæ sit vis legati.

13 Scæuola: codicillis Gaio Seio centum legauit, eiusq; fidei cõmisit, vt ancillæ testatoris ea daret. quæro an vtile fideicommissum sit, quod legatarius ancillæ testatoris dare iussus est. respondi, non esse. Item si vtile non est, an legatarius heredi, cuius ancilla est, restituere compellatur. respondi, non compelli. sed nec ipsum legatarium legatum petere posse.

Res alienari prohibita.

14 Insulam libertis vtriusque sexus legauit, ita vt ex reditu eius masculi duplum, feminæ simplum percipiant. eamque alienari vetuit. ex consensu omnium ab herede venumdata est. quæro, an & ex pretio insulæ duplum mares, simplum caperent feminę. respondi, ob pretium nullam fideicommissi persecutionem esse: nisi ea mente venditioni consenserunt, vt similiter ex pretio mares quidem duplum, feminæ autem simplũ consequãtur.

15 Instituto[d] filio herede, & ex eo nepotibus emancipatis, testator ita cavit. ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΔΕ ΤΑΣ[e] ΕΜΑΣ ΟΙΚΙΑΣ ΜΗ ΠΩΛΕΙΣΘΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΩΝ ΜΟΥ, ΜΗΔΕ[f] ΔΑΝΕΙΖΕΣΘΑΙ ΚΑΤ ΑΥΤΩΝ, ΑΛΛΑ ΜΕΝΕΙΝ ΑΥΤΑΣ[g] ΑΚΕΡΑΙΑΣ[h] ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΥΙΟΙΣ ΚΑΙ ΕΚΓΟΝΟΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΑΝΤΑ ΧΡΟΝΟΝ. ΕΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΒΟΥΛΗΘΗ ΑΥΤΩΝ[i] ΠΩΛΗΣΑΙ ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΥΤΟΥ, Η ΔΑΝΕΙΣΑΣΘΑΙ ΚΑΤ ΑΥΤΟΥ, ΕΞΟΥΣΙΑΝ[k] ΕΧΕΤΩ ΠΩΛΗΣΑΙ ΤΩ ΣΥΓΚΛΗΡΟΝΟΜΩ ΑΥΤΟΥ, ΚΑΙ ΔΑΝΕΙΖΕΣΘΑΙ[l] ΠΑΡ ΑΥΤΟΥ. ΕΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ ΠΟΙΗΣΗ, ΕΣΤΑΙ[m] ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΙΖΟΜΕΝΟΝ ΑΧΡΗΣΤΟΝ ΚΑΙ ΑΚΥΡΟΝ. quæritur cum filius defuncti mutuam pecuniam à Flauia Dionysia acceperit, & locatis ædibus pro parte sua pensiones sibi debitas credi-

d Alciat. lib. 1. Dispunct. cap. 1.
e τὰς ἐμὰς οἰκίας
f μηδὲ δανείζεσθαι
g αὐτὰς
h ἀκεραίους
i τι πωλῆσαι
k ἐξὸν ἐχέτω
l δανείσασθαι
m ἔστω τὸ

creditrici delegauerit, an condicio testamenti exstitisse videatur, vt filiis suis fideicommissi nomine teneatur. respondi, secundum ea quæ proponerentur, non exstitisse.

Interpretatio voluntatis pro fideicommisso.

16 Matre & vxore heredibus institutis, ita cauit: A TE VXOR CARISSIMA PETO, NE QVID POST MORTEM TVAM FRATRIBVS TVIS RELINQVAS. HABES FILIOS SORORVM TVARVM, QVIBVS RELINQVAS. SCIS VNVM FRATREM TVVM FILIVM NOSTRVM OCCIDISSE, DVM EI RAPINAM[a] FACIT. SED ET ALIVS MIHI DETERIORA FECIT. quæro cum vxor intestata decessit, & legitima eius hereditas ad fratrem pertineat: an ⌈sororis⌉ filij fideicommissum ab eo petere possunt, respondi, posse defendi fideicommissum deberi.

Relicta testamento non iure facto debentur ex caussa fideicommissi ob voluntatem testatoris.

17 LVCIVS[b] TITIVS HOC MEVM TESTAMENTVM SCRIPSI SINE VLLO IVRISPERITO, RATIONEM ANIMI MEI POTIVS SECVTVS, QVAM NIMIAM ET MISERAM DILIGENTIAM. ET SI MINVS ALIQVID LEGITIME MINVSVE PERITE FECERO, PRO IVRE LEGITIMO HABERI DEBET HOMINIS SANI VOLVNTAS. deinde heredes instituit, quæsitum est, intestati eius bonorum possessione petita, an portiones adscriptæ ex causa fideicommissi peti possunt. respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.

a Id est, rapoesenio, vel locum illis ferè his parauit. Colu. libr. 2. c. 2 Cato c. 31. de re rusti. Ita interpretatus est Iurisconsultus doctissimus Paludanus in libello de rerum aleuatione, cuius interpretationem probo. Ita enim augetur facinus interfectoris, qui etiam de se bene merentem interfecerit: tametsi nō ignorē graue quoq; crimē videri, si dicamus filium occisum esse ab eo qui rapinam ei faciebat, id est bona eius rapiebat.

b Coniunge l. Titia. de moff. testa.

Epistola scripta à testatore quam vim habeat.

LXXXVIII. IDEM ⌈libro quarto Responsorum⌉.

TEstamento[c] filium & vxorem suam heredes instituit: postea epistulam scripsisse dicitur, qua & quidquid in peculio habuit filius, ei donauit, & adiecit, [d] præcipua hæc eum, suique iuris, & post mortem suam habere velle. quæro cum testamento significauerit, si quid obsignatum recepisset, id vice codicillorum valeret[e]: epistula autem non sit obsignata: an quæ epistula continentur, ad filium pertineant. respondi, si fides epistulæ relictæ constaret, deberi quæ in eam dare[f] se velle significauit.

c Testator

d se præcipua

e valere

f dari

Generalia verba ad tempus testamenti relata ob coniecturam voluntatis.

1 Qui indiuisam cum fratre suo rem habebat, filias suas heredes instituit, & ita cauit: PROPTER RES VNIVERSAS,

QVAE

QVAE MIHI CVM ILLO FRATRE MEO PATRVO VESTRO COMMVNES SVNT, QVAS AESTIMATIONIS CONSTITERIT ESSE VNIVERSAS DVO MILIVM AVREORVM, FIDEI VESTRAE COMMITTO, VTI PRO PORTIONE VESTRA MILLE AVREOS A LVCRETIO PACATO PATRVO VESTRO ACCIPIATIS. huic testamento quinquennio ſuperuixit, & abunde patrimonium reliquit. quæſitum eſt, an heredes Lucretij Pacati ſecundum verba ſupraſcripta offerentes mille aureos, fideicommiſſum conſequantur. reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, non facere voluntatem, vt vniuerſa datis millenis [a] aureis reſtituerentur. ſed æſtimationis, quæ mortis tempore in rebus fuerat, oblationem debere fieri.

a mille

Conditio appoſita in perſona vnius, in perſona alterius coniuncti non videtur repetita.

2 Seio, quem heredi ſubſtituerat, ita legauit: SEIO, SI MIHI HERES NON ERIT, ET VXORI EIVS MARCELLAE ARGENTI LIBRAS QVINDECIM DARI VOLO. quæro cum Seius heres exſtiterit, an Marcellæ legati dimidia portio debeatur. reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, deberi.

Communicatio bonorum ex cauſa fideicommiſſi.

3 Lucius Titius inteſtato moriturus, cum haberet vxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inſeruit: PERTINENT AVTEM HI CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. PRIMVM AVTEM ROGO SIC INTER VOS AGATIS, VT ME VIVO EGISTIS. ITAQVE ROGO VT QVIDQVID AVT EGO RELINQVERO, AVT [b] QVOD VOS IPSAE HABETIS, COMMVNE VOBIS SIT. filia inteſtati patris bonorum poſſeſsionem accepit. quæritur, an aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex cauſa fideicommiſsi à filia matri deberetur, & quota. reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, dimidiam partem deberi; ſi modo vxor parata ſit in commune bona ſua conferre.

b aut vos ipſi

4 Quattuor filios æquis partibus inſtituit, & fundum per præceptionem ſingulis legauit. filij cum vniuerſa bona patris obligata eſſent, mutua [c] accepta pecunia hereditario creditori ſoluerunt, & poſteriori obligauerunt. qui cum ei debitum non ſolueretur, prædia vniuerſa lege pignoris vni ex heredibus vendidit. quæritur an cum iſte filius ex cauſa emptionis ea poſsideat, fratribus & coheredibus fideicommiſsi petitio eſſet: an verò ea perempta eſſet, cum communiter vniuerſa ſequenti creditori obligauerint. reſpondi, actionem quidem fideicom-

c mutuam acceptã pecuniam

deicommissi in personam competentem omnibus inuicē manere. non autem fideicommissum restituendū est [a], nisi prius debitum ab eis emptori, eidemque coheredi persolueretur.

Dos onerata fideicommisso.

5 Filiæ fidei commisit in hæc verba: PETO A TE FILIA MEA, VT DOTALEM CAVTIONEM POST MORTEM MEAM MVTES, ET ITA RENOVES, VT FRATRES TVI DOTEM STIPVLARENTVR HOC CASV, VT SI SINE LIBERIS VNO PLVRIBVSVE IN MATRIMONIO MORIERIS, DOS AD EOS PERVENIAT. post mortem patris decessit maritus antequā renouaretur cautio dotalis: & postea alij nupta decessit nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus. quæsitū est, an Titius petitionē haberet rerum quæ in dotē [b] fuerant. respondi, posse fideicommissum ab heredibus sororis peti, si per eam stetit quo minus dotem frater stipularetur.

Pluribus post eorum mortem simul rogatis, vno mortuo, aliis superstitibus statim competit fideicommissi petitio.

6 Filium & filiam heredes instituit, & libertis legata dedit, eorumque fidei commisit in hæc verba: A VOBIS PETO, VT QVIDQVID VOBIS LEGAVI [c], CONTENTI SITIS VIVENTES, VT POST VOS FILIIS MEIS RESTITVATIS. defuncta testatricis filia Mæuia, libertus decessit, herede instituto patronæ [d] filio ex parte debita, ex altera extraneo. quæsitum est, an adita hereditate patronę filius à coherede suo partem eorum, quæ ex testamento matris ad Mæuium libertum peruenerant, petere potest. respondi, eius quod ei deberetur si hereditatem non adisset, partem à coherede petere posse.

Iusta ignorantia facit, vt valeat alienatio rei per fideicommissum relictæ.

7 Maritus vxorem ex asse heredem instituit, cuius post mortem codicillos aperiri testator præcepit. prædium hereditariū vxor, infructuosum rationi suæ existimans, vendidit. emptor quærit, an retractari hæc venditio possit post mortem mulieris ab his quibus codicillis per fideicommissum hereditas data deprehenderetur: an verò solùm quantitas pretij ab herede vxoris fideicommissariis debeatur. respondi, propter iustam ignorantiam tam mulieris quàm emptoris, heredem mulieris, vt fundus apud emptorem remaneat, fideicōmissario pretium dare debere.

LIBER

a esse.

b dote

c eo contenti

d patrono

LIBER TRIGESIMVS SECVNDVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

Quis possit fideicommissum relinquere.

VLPIANVS ‖libro primo Fideicommissorum‖

SI INCERTVS[a] QVIS SIT, captiuus sit, ‖an à latrunculis obsessus[b]: testamentum facere non potest. sed & si sui iuris sit ignarus, putetque se per errorem, quia à latronibus captus est, seruum esse vel ut hostium: vel legatus[c], ‖qui‖ nihil se à captiuo differre putat: non posse fideicommittere certum est. quia nec testari potest, qui an liceat sibi testari dubitat. Sed[d] si filiusfamilias vel seruus fideicommissum reliquerit, non valet. si tamen manumissi decessisse proponantur, constanter dicemus, fideicommissum relictum videri, quasi nunc datum, cum mors ei contingit. videlicet si durauerit voluntas post manumissionem. hæc vtique nemo credet in testamentis nos esse probaturos: quia nihil in testamento valet, quotiens ipsum testamentum non valet: sed[e] si aliàs fideicommissum quis reliquerit. Hi quibus aqua & igni interdictum est, ‖item deportati‖ fideicommissum relinquere non possunt. quia nec testamenti faciendi ius habent, cum sint ΑΠΟΛΙΔΕΣ[f]. Deportatos autem eos accipere debemus, quibus princeps[g] insulas adnotauit, vel de quibus deportandis scripsit. ceterum prius quàm factũ præsidis comprobet, nondum amisisse quis ciuitatem videtur, proinde si ante decessisset, ciuis decessisse videtur: & fideicommissum, quod ante reliquerat quàm sententiam pateretur, valebit. sed‖ &‖si post sententiam, antequam Imperator[h] comprobet: valebit quod factum est. quia certum statum vsq; adhuc habuit. à præfectis verò prætorio, vel eo qui vice præfecti ex mandatis principis cognoscet, item à præfecto vrbis deportatos, quia ei quoque epistula Diui Seueri & Imperatoris nostri ius deportandi datum est, statim amittere ciuitatem. & ideo nec testamenti faciendi ius, nec fideicommittendi constat habere. Si quis plane in insulam deportatus codicillos ibi fecerit, & indulgentia Imperatoris restitutus isdem codicillis durantibus decesserit: potest defendi fideicõmissum valere, si modò in eadem voluntate durauit.

a Coniunge l. 2. de leg. 1.
b obsessus sit:
c relegatus.
d Sed et si
e sed valet fideicõmissum, et si aliàs quis reliquerit.
f In hunc locũ Alex. ab Alexan. lib. 3. cap. 5. Cæl. Rhodi. lec. antiq. lib. 14. c. 48.
g Quos in insulas deportandos in acta seu cõmentarios referendos ac perscribendos curauit Duar. 2 disput. cap. 8.
h Imperator noster

1 2 3

Quis fideicommisso onerari possit.

4 Sciendum [a] est autem eorum fidei committi {quem} posse, ad quos aliquid peruenturum est morte eius: vel dum eis datur, vel dum eis non adimitur. nec tantùm proximi bonorum possessoris, verùm inferioris quoque fidei cōmittere possumus, sed & eius qui nondum natus est, "fidei cōmitti posse" si modò natus nobis successurus sit. 5 Illud certè indubitatè dicitur, si quis intestatus decedēs, ab eo qui primo gradu ei succedere potuit, fideicōmissum reliquerit: si illo repudiante ad sequentem gradum deuoluta sit successio: eum fideicōmissum nō debere. & ita Imperator noster rescripsit. sed & si à patrono sit relictum, & aliquis ex liberis eius mortuo [b] admissus sit ad bonorum possessionem: idem erit dicendum.

Non valet fideicommissum quod relinquitur à præterito.

II. GAIVS "libro primo Fideicommissorum"

EX [c] filio præterito, licet suus heres erit, fideicommissum relinqui non potest.

III. VLPIANVS "libro primo Fideicommissorum"

SI mulier dotem stipulata fuerit, & accepto tulit marito in hoc dotem, vt fideicommissum det: dicendum est fideicommissum deberi. percepisse enim aliquid à muliere videtur. hæc ita, si mortis causa donatura mulier marito fecit acceptum. Sed & si mortis causa auxerit marito dotem, vel in matrimonium eius mortis causa redierit: potest dici fideicommissum ab eo deberi. 1 Iulianus [d] scribit, si seruus mihi legatus sit, cumq; manumittere rogatus sim, fideicommissum à me relinqui nō posse: scilicet si purè roget [e]. nam si sub condicione, vel in diem: propter fructum medij temporis posse me obligari, nec Iulianus dubitaret. Si rem quis debeat ex stipulatu ei [f] 2 Qui rem legauerit, fidei committere "eius" non poterit: licet ex legato commodum sentire videatur, quòd dominium nanciscitur statim, nec exspectat ex stipulatu actionē. fortassis quis dicat & sumptum litis, quem sustineret si ex stipulatione litigaret, eum lucrari. sed nequaquam dicendum est huius fidei committi [f] posse. 3 Sed" & "si habenti tibi proprietatem, vsumfructum mortis causa cessero: potest dici fideicommittere me posse. nec quemquam moueat, quòd vsusfructus solet morte exstingui. nā medij potius temporis, quo viuat qui donauit, commodum cogitemus [g]. si autem pignus debitoris [h] li Veraueró mortis causa, & eius fidei commisero: non potest valere fideicommissum.

IIII. PAVLVS "libro quarto sentiarum"

A Patre vel domino relictum fideicommissum, si hereditas ei nō quæratur, ab emancipato filio vel seruo manumisso vti-

[a] A quibus fideicommissum, vel legatum relinqui potest, hic agitur. Qui locus ita citatur vsque ad l. 92. hic. & tit. de leg. 1. li. 91. vsque ad idem.

[b] mortuo eo

[c] A filio

[d] Hæc species est in l. pla. c. 94. §. vlt. de leg. 1. sup.

[e] roget Detestor est Florent.

[f] eius, cui

[f] fidei committere me

[g] cogitamus.

[h] debitori

vtilibus actionibus postulatur. penes eos enim quæsitæ hereditatis emolumentum remanet.

V. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum

SI fuerit municipio legatum relictum ab his qui rempublicam gerunt, fideicommissum dari potest. 1 Si quis non ab herede vel legatario, sed ab heredis vel legatarii herede fideicommissum reliquerit: hoc valere benignum est.

VI. PAVLVS libro primo Fideicommissorum

SEd etsi sic fideicommissum dedero ab herede meo, TE ROGO LVCI TITI, VT AB HEREDE TVO PETAS DARI MAEVIO DECEM AVREOS, vtile erit fideicommissum: scilicet vt mortuo Titio ab herede eius peti possit. idque & Iulianus respondit. 1 Sic autem fideicōmissum dari non poterit, SI STICHVS SEII FACTVS IVSSV EIVS HEREDITATEM ADIERIT, ROGO DET. quoniam qui fortuito, nō iudicio testatoris consequitur hereditatem vel legatum, nō debet onerari. nec recipiendum † esse, vt cui nihil [a] dederis, eum rogando obliges.

† est
a vt qui nihil

VII. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum

SI deportati seruo fideicommissum fuerit adscriptum, ad fiscum pertinere dicendum est. nisi si eum deportatus viuo testatore alienauerit, vel fuerit restitutus. tunc enim ad ipsum debebit pertinere. 1 Si miles deportato fideicommissum reliquerit, verius est quod & Marcellus probat, capere [b] eū posse. 2 Si quis creditori suo legauerit id quod debet, fideicōmitti eius non poterit, nisi [c] commodum aliquod ex legato consequatur. fortè exceptionis timore [d], vel si quod [e] in diem debitum fuit, vel sub condicionem [f].

b *carere: mendosum est carere, vt apparet ex l. 13. §. 1. sup. de mil. testamen.*
c nisi si
d timore leuatus,
e quid
f conditione.

VIII. PAVLVS libro primo Fideicommissorum

SI legatarius, à quo fideicommissum datum est, petierit legatum: id tantùm, quod per iudicem exegerit, præstare fideicommissario cogetur. vel si non exegerit, actione [g] cedere. ad eum enim litis periculum spectare iniquum est, si nō culpa legatarij lis perierit. 1 Seruo heredis fideicommissum vtiliter non relinquitur: nisi fidEIus commiserit vt seruum manumittat. 2 Cum ita petisset testator, vt quidquid ex bonis ad patrem peruenisset, filiæ suæ ita restitueret, vt eo amplius haberet, quàm ex bonis patris habitura esset: Diuus Pius rescripsit, manifestum esse de eo tempore sensisse testatorem, quod post mortem patris futurum esset.

g actionem

Heredes ab intestato succedentes verbis generalibus onerati fideicommisso.

VIIII. MAECIANVS libro primo Fideicommissorum

SI ita fuerit fideicommissum relictum, AD QVEMCVMQVE EX TESTAMENTO MEO VEL AB INTESTATO,

TATO, vel ita, AD QVEMCVMQVE QVOQVO IVRE BONA MEA PERVENIANT: hac oratione & eius qui postea natus erit, in ve[a] familiam venerit, & eius qui postea cognatus esse cœperit, fidei commissum videtur. eius quoq; quæ nondum nupta erit, sed postea, eo casu quo ex edicto ad vxorem bona mariti intestati solent pertinere.

X. VALENS libro secundo Fideicommissorum

SI tibi & ei qui ex tribus liberis meis in funus meū venerit, centum aureos legauero: non minuitur in tua persona legatum, si nemo venit.

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

XI. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum

FIdeicommissa quocumque sermone relinqui possunt: non solùm Latina vel Græca, sed etiam Punica vel Gallicana vel alterius cuiuscumque gentis[b]. 1 Quotiens quis exemplū testamenti præparat, & prius decedat quàm testetur[c]: non valent quasi ex codicillis quæ in exemplo scripta sunt: licet verba fideicommissi scriptura[d] habeat. & ita Diuum Pium decreuisse Mæcianus scribit. 2 Si ita qui Scripserit, ILLVM TIBI COMMENDO: Diuus Pius rescripsit fideicommissum non deberi. aliud est enim personam commendare, aliud voluntatem suam fideicommittentis heredibus insinuare. 3 Cum esset quis rogatus restituere portionem accepta certa quantitate, responsum est, vltro petere ipsum fideicommissum ab herede posse. sed vtrum si volet, præcipiet[e], restituetque portionem: an verò & si noluerit, cogatur accepta[f] quātitate portionem restituere, propriæ est deliberationis. & sanè cū quis rogatur accepta certa quantitate portionem restituere, duplex est fideicommissum: vnum, vt posit petere quantitatē paratus portione cedere: aliud, vt etsi non petet, tamen cogatur fideicōmissario restituere parato præstare quantitatē. 4 Si quis ita scripserit, SVFFICIVNT TIBI VINEAE, VEL FVNDVS: fideicommissum est. quoniā & illud fideicommissum esse arbitramur, CONTENTVS ESTO ILLA RE.

Fideicommissum collatum in voluntatem aut arbitrium hæredis.

5 Sic fideicommissum relictū, NISI HERES MEVS NOLVERIT, ILLI DECEM DARI[g] VOLO, quasi condicionale fideicommissum est: & primam voluntatem exigit. ideoque post primam voluntatem non erit arbitrium heredis[h] dicendi noluisse[i]. hoc autem * legatum * CVM VOLVERIT tractum habet, quamdiu viuat is à quo fideicommissum relictū est. verùm si antequam dederit decesserit, heres eius prestat. sed & si fideicōmissarius antequā heres constituat, decesserit: ad heredē suū nihil transtulisse videtur.

a in ve eam

b gentis lingua.

c testator: Recta est Flor.

d scripta habeant.

e percipiet, restituatque

f accepta certa

g dare

h hæredi

i voluisse. Sequere Floren.

condicionale enim esse legatum, nemini dubium est: & pendente condicione legati videri decessisse fideicommissarium.

a Coniunge l.24 de leg.2.

6 Quamquam[a] autem fideicommissum ita relictum non debeatur, SI VOLVERIS: tamen si ita adscriptum fuerit, SI FVERIS ARBITRATVS, SI PVTABERIS, SI AESTIMAVERIS[b], SI VTILE TIBI FVERIT VISVM, vel VIDEBITVR: debebitur. non enim plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, sed quasi viro bono cõmissum[c] relictũ.

b existimaueris, &

c fideicommissum

d & si

e Rectius est, si demeruerit, vt in aliis legitur.

f cum meritum,

7 Proinde si[d] ita sit fideicommissum relictũ, ILLI SI TE[e] MERVERIT: omnimodò fideicõmissum debebitur. si modo [f]meritum, quasi apud virum bonum, collocare fideicommissarius potuit. & si ita sit, SI TE NON OFFENDERIT: æque debebitur. nec poterit heres causari non esse meritum, si alius vir bonus & non infestus meritum potuit admittere.

Verba fideicommissi.

8 Hæc verba TE FILI ROGO VT PRAEDIA QVAE AD TE PERVENERINT, PRO TVA DILIGENTIA DILIGAS, ET CVRAM EORVM AGAS, VT POSSINT AD FILIOS TVOS PERVENIRE, licet nõ satis exprimunt fideicommissum, sed magis consilium quàm necessitatẽ relinquẽdi: tamen ea prædia in nepotibus post mortem patris eorum vim fideicommissi videntur continere.

Fideicommissum filio relictum.

9 Si filio à patre herede instituto fideicommissum relictum fuerit: etsi verbis non sit ita relictum, cum pater moreretur, sed intellegi hoc possit: puta quia sic relictum est, vt relinquat filio, vel VOLO EVM HABERE, vel VOLO AD EVM PERTINERE: defendetur in id tempus fideicommissum relictum, quo sui iuris filius efficitur. 10 Si cui ita fuerit fideicommissum relictũ, SI MORTE PATRIS SVI IVRIS FVERIT EFFECTVS, & emãcipatione sui iuris factus sit: non videri[g] defecisse condicionem. sed & cum mors patri contingat, quasi exstante cõdicione, ad fideicommissum admittetur.

g non videtur defecisse conditio.

De ademptione legati.

11 Si rem suam testator legauerit, eamque necessitate vrguẽte alienauerit: [h]fideicommissum peti posse, nisi probetur adimere ei testatorem voluisse. probationem autẽ *mutatæ* voluntateis ab heredibus exigendam. Ergo & si nomen quis debitoris exegerit, quod per fideicommissum reliquit: non tamen hoc animo, quasi vellet exstinguere fideicommissum: poterit dici deberi. nisi fortè inter hæc interest. hic enim exstinguitur ipsa constantia[i] debiti: ibi res durat tametsi alienata sit. cum tamen quidam nomen debitoris exegisset, & pro deposito pecuniam habuisset: putaui fideicõmissi petitionem superesse.

h Martianus putat fideicommissum

i substantia

esse. maximè quia non ipse exegerat, sed debitor vltro pecuniam optulerat: quam offerente ipso non potuit (non) accipere. paulatim igitur admittemus, etsi ex hac parte pecuniæ rem comparauerit, quam non hoc animo exegit, vt fideicommissarium priuaret fideicommisso: posse adhuc fideicommissi petitionem superesse.

Quid legari possit.

12 Si quis illicitè ædificasset, id est hoc quod dirui constitutiones iubent: an fideicōmissum relinquere ex eo quis possit, videamus. & puto posse. cum enim dirui necesse sit, nulla dūVitatio est,[a] quin senatusconsultum impedimento non sit.

13 Si heres rogatus sit certam summam vsuris certis fænori dare: vtile est fideicommissum. sed Mæcianus putat, non aliàs cogendum credere, quàm idoneEi caueatur. sed ego procliuior sum, vt putem cautionem non exigendam.

14 Si seruo alieno militia relinquatur, an domino quæratur legatum, quæritur. & aut scit seruum esse, & dico æstimationē deberi. aut ignorauit, & denegari fideicōmissi persecutio debet. quia si scisset seruum, non relinquisset[a]. ex his apparet, cum per fideicommissum aliquid relinquitur: ipsum præstandū quod relictum est. cum verò ipsum præstari non potest, æstimationem esse præstandam.

a *Non enim est idoneus habendæ militiæ seruus. l. ab omni. infrà, de re milit.*

Voluntatis interpretatio pro herede.

15 Si quis decem alicui per fideicommissum reliquerit, & si perdidisset id quod testamento relictum est, rursus ei reliquerit: quærebatur an sequens fideicommissum valeat. vel an exigere heres debeat cautionem, salua fore decem, ne cogatur ad præstationem. & an si sæpius perdidisset, sæpius ei sarciretur fideicommissum. Diuus Pius rescripsit neque cautionem exigendam, & non amplius quàm semel postquam perdidisset præstandum. non enim onerandus est heres, vt in infinitum quotiens perdiderit, restituere ei tantundem debeat: sed vt per fideicommissum posterius duplicata eius[b] legata videantur; nec amplius ad periculum heredis pertineant[c], si quid postea is consumpserit, ex soluto & posteriore fideicommisso.

b ei legata

c pertineat.

Spectanda voluntas in fideicommissis.

16 Item si quis certam quantitatem cui reliquerit, & addiderit, facilius hanc summam posse compensari, cum debitor sit fideicommissarius ex causa hereditatis Gaij Seij: nec velit ille hereditatem adire Gaij Seij, sed petat fideicommissum: Imperator noster contra voluntatem eum testantis petere fideicommissum rescripsit. cum in fideicommissis præcipuè spectanda seruandaque sit testatoris voluntas.

17 Plerumq; euenit, multorū interesse id quod relinquitur: verùm testatorem vni voluisse honorem habitum. & est hæc sententia Marcelli

a sic enim

verissima. sic[a] euenit vt interdum, si pluribus testator honorem habere voluit, & de pluribus sensit: quamuis vnum legatum sit, tamen ad persecutionem eius plures admittantur. vtputa si decem fuerunt eiusdem rei stipulandi, & heres vel fideicõmissarius rogatus est, vt eis solueret. hic enim si omniũ interest, & de omnibus sensit testator: fideicommissum relictum omnes petere potuerunt[b]. sed vtrum in partem agẽt, an in solidum, videamus. & credo, prout cuiusque interest, consequentur. vnus igitur qui occupat, agendo totũ consequitur, ita vt caueat, defensu iri aduersus ceteros fideicommissarios eum qui soluit: siue socij sunt, siue non. Interdum alterius nomen scribitur in testamento, alteri verò fideicommissi petitio vel legati competit. vtputa si fidei heredis committatur, vt ipse publicum[c] pro Titio præstet. fideicommissum hoc vel legatum non publicanus petit, licet ei sit adscriptum. sed ipse petere poterit, pro quo legatum relictũ est. multũ autem interesse arbitror, cui † volet prospectum, cuiusque contemplatione testator fecerit. plerumque autem intellegendũ est priuati causa hoc fecisse, licet emolumentum publicano quæratur. 18

b poterunt.

c publicano

† voluit

Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum sit. vnumquemque heredem in solidũ teneri Diuus Marcus & Lucius Verus Proculæ rescripserunt. tempus tamen coheredi præstituerunt, intra quod mittat ad opus faciendum: post quod solam Proculam voluerunt facere, imputaturã coheredi sumptum pro parte eius. ergo & in statua, & in seruitute, ceterisque quæ diuisionem non recipiunt, idem Diuus Marcus rescripsit. Si quis opus facere iussus, paratus sit pecuniam dare reipublicæ, vt ipsa faciat, cum testator per ipsum id fieri voluerit: non audietur. & ita Diuus Marcus rescripsit. 19 20

Incertæ voluntatis declaratio.

XII. VALENS[d] ‖ libro primo Fideicommissorum ‖

d Paulus. *vel*, Caius.

STICHVS LIBER ESTO, ET VT EVM HERES ARTIFICIVM DOCEAT, VNDE SE TVERI POSSIT, PETO. Pegasus inutile fideicommissum esse ait: quia genus artificij adiectũ non esset. sed prætor aut arbiter ex voluntate defuncti & ætate & cõdicione & natura ingenioque eius cui relictum erit, statuet quod potissimum artificium heres docere eum sumptibus suis debeat.

XIII. MAECIANVS ‖ libro secundo Fideicommissorum ‖

SI sic locutus erit testator, HERES MEVS ILLI FVNDVM DATO: SEIO HOC AMPLIVS DECEM: non erit dubitandum, quin Seius & fundi partem & decem ex testamento percipere debeat.

XIIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum

NOn dubium est, quin si vxori legatum sit, SI NON NVPSERIT, idque alij restituere rogata sit: cogenda est si nupserit restituere. 1 Heres quoque, cui iurisiurandi condicio remittitur, legatum & fideicommissum debet. 2 Sed si[a] cui legatum relictum est, vt alienam rem redimat, vel prẹstet: si redimere non poßit, quòd dominus non vendat, vel immodico pretio vendat: iustam æstimationem inferat[b].

a sed etsi
b inferet.

XV. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum

HAe[c] res testatoris legatæ, quæ in profundo esse dicuntur, quandoque apparuerint, præstantur[d].

c Hæres testatoris legata.
d præstat. Ineptè hîc adnotarunt mendosam esse Flor. dum non cogitant initio legẽdum esse, hę res, duabus dictionibus, non vna.

XVI. POMPONIVS libro primo Fideicommissorum

SAepe legatum plenius restituitur fideicommissario, quàm esset relictum. veluti si alluuione ager auctus esset, vel etiã insulæ natæ[e].

e De insularum nascentiũ ratione Plin. lib. 2. c. 87. & sequ.

XVII. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum

ETiam ea quæ futura sunt, legari possunt: vt[f] insula vel in mare vel in fluminibus enata. Seruitus quoque seruo prædium habenti rectè legatur.

f vt in insula

Quo modo fideicommissum reuocetur.

XVIII. POMPONIVS libro primo Fideicommissorum

SI iure testamento facto fideicommissum tibi relinquero, deinde postea aliud fecero non iure, in quo fideicõmissum relictum[g] tibi, vel aliud quàm quod priore testamento, vel omnino non sit relictum: videndum est,[h] mens mea hæc fuerit facientis postea testamentum, vt nolim ratum[i] tibi sit priore testamento relictum: quia nuda voluntate fideicommissa infirmarentur. sed vix id optinere potest. fortaßis ideo, quòd ita demum à priore testamento velim recedi[k], si posterius valiturum sit. & nunc ex posteriore testamento fideicommissum ei non debetur, etiam si Idem heredes vtroque testamento instituti[l] ex priori exstiterunt.

g relinquam tibi,
h an mens
i ratum esse priore testamento tibi relictum:
k recedere,
l qui ex priore

Modus legato adiectus.

XVIIII. VALENS libro quinto Fideicommissorum

SI tibi legatum est vel fideicommissum relictum, vti quid facias: etiam si non interest heredis id fieri, negandam tibi actionem, si non caueas heredi futurum quod defunctus voluit, Nerua & Atilicinus rectè putauerunt.

Eadem res duobus in solidum legata.

XX. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum

SI res mihi per fideicommissum relicta, eadem tibi legata vel per fideicõmissum relicta sit, non cõmunicandi animo,

sed vtrique in solidum: ambigendum non est, si alteri sit soluta, alterum nullũ quidem ius in ipsam[a] rem habere, sed actionem de pretio integram cum[b] habere.

a Ipsa re
b tamen

XXI. PAVLVS libro quarto Sententiarum

NVtu etiam relinquitur fideicommissum: dummodo is nutu relinquat, qui & loqui potest, nisi superueniẽs morbus ei impedimento sit. 1 Fideicommissum relictũ, & apud *eum* cui relictum est, ex causa lucratiua inuentum exstingui placuit: nisi defunctus æstimationem quoque eius præstari voluit. 2 Columnis ædium vel tignis per fideicommissum relictis, ea tantummodo amplissimus ordo præstari voluit, nulla æstimationis facta mentione, quæ sine domus iniuria auferri possunt.

Semper suprema voluntas potior est, modò certa sit, ac specialiter expressa.

XXII. HERMOGENIANVS[c] libro quarto iuris Epitomarum

c Hermogenes

SI quis in principio testamẽti adscripserit, CVI BIS LEGAVERO, SEMEL DEBERI VOLO, postea eodem testamẽto vel codicillis sciens sæpe eidem legauerit: suprema voluntas potior habetur. nemo enim eam sibi potest legem dicere, vt à priore[d] ei recedere non liceat. Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit prioris voluntatis si Vi[e] pænituisse, & voluisse vt legatarius plura legata accipiat. 1 Miles, in eum ex militari delicto capitali dicta sententia, permittente eo in ipsa sententia qui damnauit, sicut testamenti faciendi, ita fideicommissi relinquendi potestatem consequitur. 2 Mortis damnũ per fideicommissum serui relicti, antequã mora fiat, fideicommissarius solus patitur: licet alienus relinquatur.

d priore voluntate
e se pœnituisse.

XXIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum

EX[f] imperfecto testamento legata vel fideicommissa Imperatorem vindicare, inuerecundum[g] est. decet enim tantæ maiestati, eas seruare leges, quibus[h] ipse solutus[i] esse videtur.

f Coniunge l. vlt. de testam. l. pen. de hæred. insti.
g Impudens: non autem valde verecundum, vt notat. Accur. Quidam legunt verecundum, quæ lectio quoque cõuenit. Aug. li. 1. emend. ca. 3.
h Vnde Claudianus, In commune iubes si quid, censésve tenendũ: Primus iussa subi, tunc obseruantior æqui Fit populus: nec ferre vetat, cũ viderit ipsum Authorẽ parere sibi.
i ipsa soluta

XXIIII. NERATIVS[k] libro secundo Responsorum

CReditori ita potest legari, ne indebitum ab eo repeteretur.

k Terentius

XXV. PAVLVS libro primo ad Neratium

ILLE AVT ILLE HERES[l] SEIO CENTVM DATO. potest Seius ab vtro velit petere. Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quæstio.

l hæres esto, & Seio

XXVI. IDEM libro secundo ad Neratium

IS qui fideicommissum debet, post moram non tantùm fructus, sed etiam omne damnum quo adfectus est fideicommissarius, præstare cogitur.

Legatum

Legatum filiæ in testamento non reuocatur per legatum factum patri in codicillis.

XXVII. IDEM libro secundo Decretorum

PAula[a] Callinico ex parte herede instituto, filiæ eiusdem Iubentianæ, cum in familia nupsisset, decem testamento legauit. deinde post tempus codicillis factis, centum eidem Callinico reliquerat, nō adiecto HOC AMPLIVS. pronuntiauit vtramque summam deberi. maximè cum in codicillis filiæ Callinici nihil legatum fuisset.

a Paulo Callimacho

Benigna ademptionis interpretatio.

1 Pompeius[b] Hermippus filium Hermippum ex dodrante, filiam Titianam ex quadrante heredes instituerat, & prædia certa singulis prælegauerat. præterea si sine liberis Hermippus moreretur, aliam possessionem filiæ dari iusserat. post testamentum factis codicillis filiæ certa prædia dederat: eámque his contentam esse voluit pro omni hereditate & his quæ in testamēto relinquerat. Hermippi bona ad fiscum peruenerant. Titiana soror fideicommissum petebat. quærebatur, vtrum pro hereditate tantùm, an & pro his quæ post mortem frater rogatus erat restituere, pater eam voluisset accipere ea quæ codicillis relinquerat. mihi ab omni voluntate recessum videbatur. placuit[c] humanius interpretari, ea sola quæ viuente fratre acceptura erat, adempta videri: non etiam quæ post mortem eius relinquerat, si sine liberis decederit[d]. & ita pronuntiauit.

b Pomponius

c placuit autem

d decederet:

Fidei commissum ipse hæres debet, non debitor: quamuis testator voluerit ex pecunia debita solui.

2 Iulianus[e] Seuerus decedens, institutis quibusdam heredibus, alumno suo quinquaginta legauerat: eáque[f] Iulio Mauro colono suo ex pensionibus fundi debitis ab eo præstari voluerat: eidémq;[g] Mauro quedam legauerat. cum de hereditate fiscus quæstionem mouisset iussu procuratoris Maurus pecuniam fisco soluerat. postea heres scriptus optinuerat fiscum[h]. alumno autem mortuo heres eius fideicommissum ab herede Mauri petebat. placuit Imperatori non videri eius fidei commissum, sed demonstratū vnde accipere posset. & ideo heres[i] Seueri hæc præstare debet[k].

e Iulius

f eáq; à Iulio *Non rectè omissum est, à, in Flor. quod amphibologiam magnam hinc tollit.*

g itémque

h aduersus fiscum.

i hæredem

k debere.

XXVIII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum

SI fidei meæ committatur, vt quod mihi relictum fuerit supra quod[l] capere possum, alij restituam: posse me id capere constat.

l quàm

Interpretatio verborum.

a Iabolenus libro secundo ex posterioribus Labeonis.

XXVIIII. LABEO[a] libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

QVi concubinam habebat, ei vestem prioris concubinæ vtendam dederat. deinde ita legauit, VESTEM QVAE EIVS CAVSA EMPTA, PARATA ESSET. Cascellius, Trebatius negant ei deberi prioris concubinæ causa parata. quia alia condicio esset in vxore. Labeo id non probat: quia in eiusmodi legato non ius vxorium [b] sequendum, sed verborum interpretatio esset facienda. idemque vel in filia vel in qualibet alia persona iuris esset. Labeonis sententia vera est.

b vxoris

In dubio sequimur quod minus est.

1 Cum ita legatum esset, vt Titia vxor mea tantandem[c] partem habeat, quantulam vnus heres: si non æquales partes essent heredum, Quintus Mucius & Gallus putabant maximam partem legatam esse: quia in maiore minor quoq; inesset. Seruius, Ofilius, minimam: quia cum heres dare damnatus esset, in potestate eius esset, quam partē daret. Labeo hoc probat. idque verum est.

c tantulam

Verbum, peruenisse, intelligitur cum effectu.

2 Cum ita legatum esset, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE TITII AD ME PERVENIT, TANTAM PECVNIAM HERES MEVS SEIAE[d] DATO: id legatum putat Labeo, quod acceptum in tabulis [e] suis ex ea hereditate testator rettulisset. ceterum negat cauendum heredi à legatario, si quid fortè postea eius hereditatis nomine heres damnatus esset. ego contra puto: quia non potest videri peruenisse ad heredem, quod eius hereditatis nomine præstaturus esset. idem Alfenus Varus Seruio placuisse scribit. quod & verum est.

d Seio

e tabulas suas

An hæres teneatur, euicta re legata.

3 Si heres tibi, seruo generaliter legato, Stichum tradiderit, isque à te euictus fuisset: posse te ex testamento agere Labeo scribit. quia non videtur heres dedisse quod ita dederat, vt habere non possis. & hoc verum puto. sed hoc amplius ait, debere te prius quàm iudicium accipiatur, denuntiare heredi. nam si aliter feceris, agenti ex testamento opponetur tibi doli mali exceptio.

Oratio pluralis resoluitur in singularem.

4 SI STICHVS ET DAMA SERVI MEI IN POTESTATE MEA ERVNT CVM MORIAR, TVM STICHVS ET DAMA LIBERI SVNTO, ET FVNDVM ILLVM SIBI HABENTO. si alterum ex his post testamentum factum dominus alienasset, vel manumisisset: neutrum

trum liberum futurum Labeo putat. ſed Tubero eum qui remanſiſſet in poteſtate, liberum futurum, & legatum habiturum putat. Tuberonis ſententiam voluntati defuncti magis puto conuenire.

Quæſtio ex ambiguo.

XXX. IDEM libro ſecundo Poſteriorum à Iauoleno epitomatorum

QVi quattuor pocula oleaginea habebat, ita legauit: POCVLA OLEAGINEA[a] PARIA DVO. reſpondi vnum par legatũ eſſe: quia non ita eſſet, BINA PARIA: neque ita, POCVLORVM PARIA DVO. idem & Trebatius.

a oleagina

Fructibus legatis fundi conducti, quid debeatur.

1 Qui hortos publicos à republica conductos habebat, eorũ hortorum fructus vſque ad luſtrum quo conducti eſſent, Aufidio legauerat. & heredem eam conductionem[b] eorum hortorum ei dare damnauerat, ſinereq; vti eum & frui. reſpondi, heredem teneri ſinere frui. hoc amplius heredem mercedem quoq; hortorum reipublicæ præſtaturum. 2 Cum teſtamento ſcriptum eſſet, STICHO SERVO MEO HERES QVINQVE DATO. ET SI STICHVS HEREDI MEO[c] BIENNIVM SERVIERIT, LIBER ESTO: poſt biennium legatum deberi exiſtimo. quia in id tempus & libertas & legatũ referri deberet[d]. quod & Trebatius reſpondit. 3 Si fundum mihi vendere certo pretio dãnatus es, nullum fructum eius rei ea venditione excipere[e] tibi liberum erit. quia id pretium ad totam cauſam fundi pertinet.

b conditionem. Parum refert vtro modo legas, vt & Accurſ. adnotauit.

c per biennium

d debent.

e recipere

Interpretatio pro hærede.

4 Qui fundum mandatu meo in ſocietate[f] mihi & ſibi emerat, deinde eum finibus diuiſerat, & prius quàm mihi traderet, ita eum tibi legauerat: FVNDVM MEVM ILLI DO. negaui amplius partem[g] deberi: quia veriſimile non eſſet, ita teſtatum eſſe patremfamilias, vt mandati heres eius damnaretur.

f ſocietatem

g parte illi deberi:

Interpretatio verborum.

5 VXORI MEAE DVM CVM FILIO MEO CAPVAE ERIT, HERES MEVS DVCENTA DATO. filius à matre migrauit. ſi ambo Capuæ habitaſſent, legatum matri debitu iri putaui: quamuis vnà non habitaſſent. ſin autem in aliud municipium tranſiſſent, vnius anni tantummodo debitu iri, quo vnà habitaſſent quantolibet tempore, Trebatius ait. videamus, an his verbis DVM CVM FILIO CAPVAE ERIT non condicio ſignificetur, ſed ea ſcriptura pro ſuperuacuo[h] debet haberi. quod non probo. ſin autem per mulierem mora[i] non eſt, quo minus cum filio habitet[k]: legata ei deberi.

h pro ſuperuacuo debeat

i factum non

k habitaret

De re aliena legata.

Si ædes alienas vt dares damnatus sis, neque eas vlla conditione emere possis, æstimare iudicem oportere Ateius scribit, quanti ædes sint, vt pretio soluto heres liberetur. idémq; iuris est, etsi[a] potuisses emere, non emeres. 6

a etsi cùm

Aedibus legatis quid debeatur.

XXXI. IDEM libro primo Pithanorum à Paulo epitomatorum

SI cui ædes legatæ sint, is omne habebit id ædificiũ, quod[b] solùm earum ædium erit. Paulus: hoc tunc demum falsum est, cum dominus ‖ædium‖ binarum aliquid[c] conclaue, quod[d] supra concamarationem alterarum ædium esset, in vsum alterarum conuertit, atque ita his vsus fuerit. namque eo modo alteris ædibus id accedet, alteris decedet.

b supra solum
c aliquod
d quod & supra concamarationem

Prælegata non veniunt in substitutione vulgari.

XXXII. SCAEVOLA ‖libro quartodecimo Digestorum‖

SExtiam[e] filiam ex quadrante, ex reliquis Seium & Marcium[f] sororis filios scripsit heredes. Sextiam substituit Marcio, & Marcium Sextiæ. dedit autem per præceptionem Marcio certas species. Marcius partem hereditatis, ex qua scriptus erat, omisit. & eo intestato defuncto bona eius ad fratrem legitimum Seium deBoluta sunt. quæsitum est, an Sextia ex substitione etiam hæc quæ prælegata Marcio erant, iure substitutionis à legitimo herede defuncti sibi vindicare possit. respondit[g], secundum ea quæ proponerentur, Sextiam in legatis quæ Marcio data sunt substitutam non esse.

e Sextilianam
f Marium
g respondi,

Quæstio facti: ad quam non videtur Scæuola respondere.

XXXIII. IDEM ‖libro quintodecimo Digestorum‖

VXori suæ inter cetera ita legauit, ET DOMVS EAM PARTEM, IN QVA MORARI CONSVEBIMVS. quæsitum est, cum tam testamenti faciundi tempore quàm mortis totam domum in vsu habuerit. nec quicquã ex ea locatum: an ea tãtummodo videtur legasse cubicula, in quibus dormire consueuerat[h]. respondit, eam omnem partem, in qua morari cum familia sua consueuisset.

h consueuerant?

Interpretatio verborum.

Vxori suæ inter cetera ita legauit, VXORI MEAE QVIDQVID VIVVS DEDI, DONAVI, VSIBVSVE EIVS COMPARAVI, CONCEDI VOLO. quæro, an quod post testamentum factum ei donatum est, id quoque concessum videatur. respondit verba[i], quæ proponerentur, nihil pro futuro ‖tempore‖ significare. 1

i secundum verba

Cum Seius pro vxore centum aureos creditori soluerit, & orna- 2

ornamentum pignori positum luerit, postea autem testamento facto vxori suæ legauit quidquid ad eum, siue stipulatum eius concessit, & hoc amplius vicenos aureos annuos. quæsitum est, an hos centum aureos heredes viri ab uxore, vel ||ab|| heredibus eius repetant. respõdit, si donationis causa creditori soluisset: teneri heredes ex causa fideicommissi, si repetant: atque etiam petentes exceptione summoueri. quod præsumptum [a] esse debet, nisi contrarium ab herede [b] approbetur.

[a] id esse
[b] hæredibus probetur.

Nomine legato continentur etiam vsuræ.

XXXIIII. IDEM ||libro sextodecimo Digestorum|

NOmen debitoris in hæc verba legauit, TITIO HOC AMPLIVS DARI VOLO DECEM AVREOS, QVOS MIHI HEREDES GAII SEII DEBENT, ADVERSVS QVOS EI ACTIONEM MANDARI VOLO, EIQVE EORVNDEM PIGNORA TRADI. quæro vtrum heredes tantùm decem dare debeãt, an ||in|| omne debitum, hoc est in vsuras debeant mãdare. respondit, videri vniuersam eius nominis obligationem legatam. Item quæro cũ ignorante matrefamilias, actores in prouincia adiectis sorti vsuris, decem stipulati sint: an ex causa fideicommissi suprascripti etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat. respondit, pertinere.

Species, in qua spectatur tempus testamenti propter fraudem legatarij.

Filio ex parte herede scripto præceptionem dedit inter cetera his verbis. TITIO FILIO MEO NOMINA EX KALENDARIO, QVAE ELEGERIT FILIVS [c] MEVS SIBI, VIGINTI DARE DAMNAS SVNTO SINE DOLO MALO. eidem filio viuus omnium rerum suarũ administrationem permisit. qui post testamentum factum ante mortem patris annos [d] decem, quibus procurabat patri, cõtra veterem consuetudinem patris, qua calendarium exercebatur, nouos debitores amplarum pecuniarum fecit. & in priores, quos pater exiguarum fortunarũ habebat, maius creditũ contulit, ad hoc, vt viginti nominibus propè omnis substantia Kalendarij esset. quesitum est, an huic filio eorum nominum, quæ ipse fecit, præceptio permittenda est. respondit, ex his electionem habere, quæ testamenti tempore testator in Kalendario habuit.

[c] *Sunt qui putent verba* filius meus *glossema esse, idque ex Accursij scriptis ad hunc locum liquere: at fortasse in Accursiano Codice desiderabantur.*
[d] annis

Is, cui legata est hæreditas, onus subit æris alieni: quatenus id testator voluit.

Vni ex heredibus per præceptionem reliquit ea quæ ex patrimonio viri sui Aretonis ei supererant. eiusque fideicõmisit, hæc eadem restituere pronepoti, cũ erit annis sedecim. in quibus

bus hæc verba adiecit. ITEM ROGO VTI RELIQVVM AES ALIENVM, QVOD EX BONIS ARETONIS DEBETVR, OMNIBVS CREDITORIBVS EX REDITIBVS EORVM BONORVM SOLVAS, REDDAS, SATISQVE FACIAS. quæsitum est, ‖an‖ si probauerit heres non sufficere reditum bonorum ad totius debiti exsolutionem, nihilo minus tamen ipse debet adgnoscere onus æris alieni. respondit manifeste proponi, ex reditibus bonorũ eorũ iussum æs alienum exsoluere, non de proprio.

Quod de mutuo dictum est, pertinet ad omne æs alienum propter voluntatem testatoris.

Pater filio & filia heredibus institutis, cum singulis certa prædia & Kalendaria prælegasset, ita cauit, A TE AVTEM FILI CARISSIME ‖ PETO ‖, QVAECVMQVE LEGAVI, PRAESTARI VOLO. ET SI QVID EVENERIT AERIS ALIENI, SI QVOD IN TEMPVS PRO MVTVO ACCEPERAM, ET DEBVERO, A TE SOLVI VOLO: VT QVOD SORORI TVAE RELIQVI, INTEGRVM AD EAM PRETINEAT. quæsitum est an quod ex quacumque causa debuit pater, à filio sit præstandum. respondit, posse filiam ex fideicommisso consequi vt leuaretur [a], quo magis integrum, quod testator dedisset, ad eam peruenisset [b]. 3

a releuaretur,

b perueniret.

Rei legatæ, quæ desiit posse præstari post moram hæredis, debetur æstimatio cum accessionibus.

XXXV. IDEM ‖ libro septimodecimo Digestorum ‖

PAtronus liberto statim tribum [c] emi petierat. libertus diu morã ab herede patroni passus est, & decedens heredẽ reliquit clarissimum virum. quæsitum est, an tribus æstimatio heredi eius debeatur. respondit deberi. Idem quæsiit an & commoda & principales liberalitates, quas libertus ex eadem tribu vsq; in diem mortis suæ consecuturus fuisset, si ei ea tribus secundum voluntatem patroni sui tunc comparata esset: an verò vsuræ æstimationis heredi eius debeantur. respondi, quidquid ipse consecuturus esset, id ad heredem suum transmittere.

c Tribum emi, vt & militiam dicebant, cum quis in tribum vel militiam aliquo dato cooptabatur. c. 7. 11. & vl. C. de proxi. sacri. scrin. & Consti. nouella 57. & 97. Vide quoque Alc. lib. 1 parer. c. 16.

Falsa demonstratio non nocet legato.

Sempronio ita legauit, SEMPRONIVS [d] SVMITO PRAEDIA EA [e] OMNIA, QVAE SVNT VSQVE AD PRAEDIVM QVOD VOCATVR GAAS, [f] FINIBVS GALATIAE SVB CVRA VILICI [g] PRIMI, ITA VT HAEC OMNIA INSTRVCTA SVNT. quæsitum est, cũ in eodem confinio prædiorum vnum sit prædium non [h] Galatiæ, sed Cappadociæ finibus, sub cura tamen eiusdem vilici: an 1

d Semproni

e mea

f in finibus

g villici

h in Galatia

an etiam id prædium cum cæteris ad Sempronium pertineat.
2 respondit, & hoc deberi. Libertis quos nominauerat, ita legauit, FVNDVM TREBATIANVM, QVI EST IN REGIONE ATELLATA[a]: ITEM FVNDVM SATRIANVM[b], QVI EST IN REGIONE NIPHANA CVM TABERNA DARI VOLO. quæsitum est, cum inter fundos, quo Supra legauit, sit quidem fundus vocabulo Satrianus, in regione tamen Niphana nō sit: an ex causa fideicommissi libertis debeatur. respondit, si nullus esset Satrianus in regione Niphana, & de eo sensisse testatorem certum sit, qui alibi esset: nō idcirco minus deberi, quia[c] in regione designanda lapsus esset.

a Arelatia:
b Sarrianum.
c quamuis

Legato vsu balnei videntur legata omnia necessaria ad balneum.

3 Codicillis confirmatis ita cauit: TIBVRTIBVS MVNICIPIBVS MEIS, AMANTISSIMISQVE[d]: SCITIS BALINEVM IVLIANVM IVNCTVM DOMVI MEAE, ITA VT PVBLICE SVMPTV HEREDVM MEORVM ET DILIGENTIA DECEM MENSIBVS TOTIVS ANNI PRAEBEATVR GRATIS. quæsitum est, an & sumptus refectionibus necessarios heredes præstare debeant. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri testatorē[e] super calefactionis & præbitionis onus, de his quoque sensisse, qui ad cottidianam tutelam pertineant, quibus balineæ aut instruuntur, aut denique inter solitas cessationum vices parari purgarique, vt habiles ad laBandum fierent, sint solitæ.

d amantissimis, quos scitis. *sequere Flor. In alijs*, quod scitis balneum, *&c. legitur.*
e & super

XXXVI. Apud SCAEVOLAM libro octauodecimo Digestorum CLAVDIVS notat

NEc fideicommissa ab intestato data debentur ab eo, cuius de inofficioso testamēto cōstitisset. quia crederetur quasi furiosus testamentum facere non potuisse. ideoque nec aliud quid pertinens ad suprema eius iudicia valet.

Qui mihi rem meam legat, frustrà me onerat fideicommisso.

XXXVII. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum

CVm quis decedens Seiæ matri fundum, qui proprius matris erat, legauerat, ab ea[f] petierat, vt eundem cum moreretur, Flauiæ Albinæ coniugi suæ restitueret. post mortem testatoris mater apud magistratum professa est, nihil se aduersus voluntatem filij sui facturam: paratamque se[g] fundū Flauiæ AlVinæ tradere, si sibi annua bina prestarentur redituum nomine. sed neque possesionem tradidit, neque annua bina accepit. quæsitum est, an iure fundum alij vendere posit. respon-

f eo. *Recta est Flor.*
g esse fundum

respondit, si de legati iure fideique commissi quæreretur: secundum ea quæ proponerentur, nec valuisse quod matri suũ legaVatur[a]: neque onus fideicõmissi processisse, si modò nihil prætera[b] mater cepisset.

a legabat:

b posteà

Ademptio legati.

Qui testamento heredem scripserat, Mæuio ducenta legauit, & fidei eius commisit vt centum daret Glaucæ[c] Tyche, Elpidi autem quinquaginta. postea Mæuius volente testatore litteras emisit ad eas, secundum voluntatem testatoris[d] restiturũ. postea testator fecit codicillos, quibus & hoc præcepit, vt præter hos codicillos si quid aliud prolatum esset, nõ valeat. quæsitum est, an Meuius qui ducenta accepit, quia mutauit voluntatem de ea epistula testator, à mulieribus conueniri ex causa fideicommissi[e] possit. respondit, secundum ea quæ proponuntur, frustra Mæuium conueniri, siue ducenta siue prædium pro his accepit. 1

c Glaucæ Tychæ, Elpidiæ

d se restituturum.

e non possit: siue addas, siue detrahas negationem, eadẽ sententia remanet.

Seiam & Mæuium libertos suos æquis partibus heredes scripsit. Mæuio substituit Sempronium pupillum suum. deinde codicillos per fideicommissum confirmauit, quibus ita caBit: LVCIVS TITIVS SEIAE HEREDI SVAE, QVAM PRO PARTE DIMIDIA INSTITVI, SALVTEM. MAEVIVM LIBERTVM MEVM, QVEM IN TESTAMENTO PRO PARTE DIMIDIA HEREDEM INSTITVI, EAM PARTEM HEREDITATIS VETO ACCIPERE, CVIVS IN LOCVM PARTEMVE EIVS PVBLIVM SEMPRONIVM DOMINVM MEVM HEREDEM ESSE VOLO: & Mæuio, ad quem hereditatis portionem noluit peruenire, cum hoc elogio fideicommissum reliquit. MAEVIO LIBERTO MEO DE ME NIHIL MERITO DARI VOLO LAGYNOS[f] VINI VETVSTI CENTVM QVINQVAGINTA. quæsitum est, cum voluntas testatoris hæc fuerit, vt omnimodo perueniat portio hereditatis ad Sempronium pupillum: an fideicõmissum ex verbis suprascriptis valere intellegatur. & à quo Sempronius petere possit, cũ ad certam personam codicillo Scripserit. respondit, posse fideicõmissum à Mæuio peti. 2

f Lagenas

Donatario obligato potest imponi onus fideicommissi, tanquam debitori.

Pater emancipato filio bona sua vniuersa exceptis duobus serBis non mortis causa donauit, & stipulatus est à filio in hæc verba: QVAE TIUI MANCIPIA, QVAEQVE PRAEDIA DONATIONIS CAVSA TRADIDI, CESSI, PER TE NON FIERI DOLO ‖VE‖ MALO, NEQVE PER EVM AD QVEM EA RES PERTINEBIT, QVO MINVS 3

MINVS EA MANCIPIA, QVAEQVE EX HIS ADGNATA ERVNT, EAQVE PRAEDIA CVM INSTRVMENTO, CVM EGO VOLAM, VEL CVM MORIERIS, QVAEQVE EORVM EXSTABVNT, NEQVE DOLO MALO AVT FRAVDE FACTOVE TVO, EIVSQVE AD QVEM EA RES PERTINEBIT, [a] IN RERVM NATVRA, AVT IN POTESTATE ESSE DESISSENT: SI VIVAM, MIHI, AVT CVI EGO VOLAM, REDDANTVR, RESTITVANTVR. STIPVLATVS EST LVCIVS TITIVS PATER, SPOPONDIT LVCIVS TITIVS FILIVS. Idem pater decedens, epistulam fideicommissariam ad filium suum scripsit in hæc verba: LVCIO TITIO FILIO SVO SALVTEM. CERTVS DE TVA PIETATE FIDEI TVAE COMMITTO, VTI DES PRAESTES ILLI ET ILLI CERTAM PECVNIAM. ET LVCRIONEM [b] SERVVM MEVM LIBERVM ESSE VOLO. quæsitum est, cũ filius patris nec bonorum possessionem acceperit, nec ei heres exstiterit: an ex epistula fideicõmissa & libertatem præstare debeat. respõdit, etsi neque hereditatem adisset, neque bonorum possessionem petisset, & nihil ex hereditate posideret: tamen nihil [c] minus & ex stipulatu ab heredibus patris, & fideicõmisso ab his quorum interest, quasi debitorem conueniri posse. maximè post constitutionem Diui Pii, quæ hoc induxit.

a ita in

b Lustrionem.

c nihilominus

Qui stipulatur dotem sibi reddi mandato mulieris, potest onerari fideicommisso.

4 Nuptura, duobus filiis ‖suis‖ quos ex priore marito habebat, mandauit vt viginti, quæ doti dabat, stipularentur in omnem casum quo solui posset matrimonium. vt etiam alterutri ex his tota dos soluatur. constante matrimonio vno ex filiis mortuo, vxor per epistulam petit à superstite filio, vti quandoque partem dimidiam dumtaxat dotis exigeret, & ea contentus erit [d]. alteram autem partem apud maritum eius remanere concedat. quæsitum est, postea in matrimonio muliere defuncta, an maritus, si de tota dote conueniatur à filio, doli mali exceptione se tueri posit. & an vltro [e] ex causa fideicommissi actio ei competit, vt de parte obligationis accepto ei feratur. respondit, & exceptionem vtilem fore, & vltro ex fideicommisso peti posse. Idem quærit, an de reliqua dimidia parte mandati actio vtilis sit heredibus mulieris aduersus filium eius. respondit, secundũ ea quæ proponerentur, maximè post litteras ad filium scriptas, non fore vtilem. Claudius: quoniã in his expresit, vt contentus esset partis [f] dimidiæ dotis. quibus verbis satis fideicommissum filio relinqui placuit.

d eat.

e vltra, *id est, insuper: potest tamen accipi* vltro, *vt in l. 3. de condi. cau. da. supra. quod qui non viderunt, mutarunt* vltro *in* vltra.

f parte dimidia.

Con-

Confeßio debiti facta in testamento, si testator iurauit vel iurasse se dicit, probationem inducit.

5 Codicillis[a] ita scripsit. ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΥΠΟΤΕΤΑΓΜΕΝΑ ΚΥΡΙΑ ΕΙΝΑΙ. ΜΑΣΙΜΩ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΜΟΥ ΔΗΝΑΡΙΑ ΜΥΡΙΑ ΠΕΝΤΑΚΙΣΧΙΛΙΑ, Α ΤΙΝΑ ΕΛΑΒΟΝ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ[b] ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ, ΙΝΑ ΑΥΤΩ ΑΝΔΡΩΘΕΝΤΙ ΑΠΟΔΩΣΩ[c]: Α ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΥΝ ΤΟΚΩ ΤΡΙΣ ΜΥΡΙΑ, ΑΠΟΔΟΘΗΝΑΙ ΑΥΤΩ ΒΟΥΛΟΜΑΙ. ΟΥΤΩ ΓΑΡ ΤΩ ΘΕΙΩ ΑΥΤΟΥ ΩΜΟΣΑ. quæsitum est, an ad depositam pecuniam petendam sufficiant verba codicillorum, cum hanc solam nec aliam vllam probationem habeat[d]. respondi, ex his quæ proponerentur, scilicet cum iusiurandum dedisse super hoc testator adfirmauit, credenda[e] est scriptura.

a Alc. lib. 4. disp[un]. cap. 12.
b παρὰ καταθήκην τοῦ θείου
c ἀποδῶ: κἂν γίγνωνται
d habeant,
e credendum esse scripturæ.

Confeßio facta in fraudem legis non valet.

6 Titia honestißima femina cum[f] negotiis suis opera Callimachi semper vteretur, qui ex testamento capere nō poterat, testamēto facto manu sua ita cauit: ΤΙΤΙΑ[g] ΔΙΕΘΕΜΗΝ ΚΑΙ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΔΟΘΗΝΑΙ ΚΑΛΛΙΜΑΧΩ ΜΙΣΘΟΥ ΧΑΡΙΝ ΔΗΝΑΡΙΑ ΜΥΡΙΑ. quæro an hęc pecuniæ ex causa mercedis ab heredibus Titiæ exigi poßit. respondi, non idcirco quòd scriptum est, exigi posse in fraudē legis relictum.

f in negotiis
g Alciat. lib. 2. prætermiss.

Dictio, siue, non inducit restrictionem: simile de dictione, seu.

7 Ex his verbis testamēti, OMNIBVS QVOS QVASVE MANVMISI MANVMISERAM SIVE HIS TABVLIS SIVE QVIBVSCVMQVE ALIIS, FILIOS FILIASVE SVOS[h] OMNES CONCEDI VOLO: quæsitum est, an his quos viuus manumisisset, debeātur filij respondit, his quoque, quos quásve ante testamentum factum manumisisset, filios filiásve ex causa fideicōmissi præstari oportere.

h suas omnes

Alienatio prohibita.

XXXVIII. IDEM ‖ libro nonodecimo Digestorum‖

PAter filium heredem[i] prædia alienare seu pignori ponere prohibuerat: sed conseruari liberis ex iustis nuptiis, & ceteris cognatis fideicommiserat. filius prædia, quæ pater obligata reliquerat, dimisso hereditario creditore nummis noui creditoris, à priore in sequentū creditorē pignoris hypothecaéve nomine transtulit. quæsitum est, an pignus rectè cōtractum esset. respondit, secundum ea quæ proponerentur, rectè contractum. Idem quæsiit, cum filius prædia hæreditaria, vt dimit-

i instituerat, &

dimitteret hereditarios creditores, distraxisset: an emptores, qui fideicommissum ignorauerũt, bene emerint. respondi, secundum ea quæ proponerentur, rectè contractum, si non erat

1 aliud in hereditate vnde debitum exsoluisset[a]. Duobus[b] libertis Sticho & Erote heredibus institutis ita cauit, FVNDVM CORNELIANVM DE NOMINE MEORVM[c] EXIRE VETO. vnus ex heredibus Stichus ancillam[d] Arescusam testamento liberam esse iussit, eique[e] partem suã fundi legauit. quæro an Eros & ceteri conliberti Stichi ex causa fideicõmissi eius fundi partẽ ab herede Stichi petere possint.

2 respondit, non contineri. Filiam suã heredem scripserat, & ita cauerat, VETO AVTEM AEDIFICIVM DE NOMINE MEO EXIRE: SED AD VERNAS MEOS, QVOS HOC TESTAMENTO NOMINAVI, PERTINERE VOLO. quæsitum est, defuncta herede & legatariis vernis, an ad vnum libertum qui remansit, totum fideicommissum pertineret. respondit, ad eum qui ex vernis superesset, secundum ea quæ proponerentur, virilem partem pertinere.

3 Fundum[f] à filio, quoad vixerit, vetuit venũdari, donari, pignerari, & hęc verVa adiecit: QVOD SI ADVERSVS VOLVNTATEM MEAM FACERE VOLVERIT, FVNDVM TITIANVM AD FISCVM PERTINERE. ITA ENIM FIET, VT FVNDVS TITIANVS DE NOMINE VESTRO[g] NVMQVAM EXEAT. quesitũ est, cũ viuus filius eum fundũ secundum voluntatem patris retinuerit: an defuncto eo, non ad heredes scriptos à filio, sed ad eos qui de familia sunt pertineat. respondit, hoc ex voluntate defuncti colligi posse, filiũ quoad viBeret, alienare vel pignerare non posse. testamenti autem factionem & in eo fundo in extra-

4 neos etiam heredes habiturum. Iulius Agrippa primipilaris testamento suo cauit, ne vllo modo reliquias eius, & prædium suburbanum, aut domum maiorem heres eius pigneraret[h], aut vllo modo alienaret. filia eius heres scripta heredẽ reliquit filiã suã neptem primipilaris, quę easdem res diu possedit, & decedens extraneos instituit heredes. quæsitũ est, an ea prædia extraneus heres haberet: an verò ad Iuliã domnã[i], quæ habuit patruũ maiorem Iulium Agrippam, pertineret. respondi, cum hoc nudũ præceptum est[k]: nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredes per-

5 tinerent. Quindecim libertis quos nominaBerat prædiolũ cum taberna legauerat, & adiecerat hæc verba: SI VIQVE EOS HABERE POSSIDERE VOLO EA LEGE ET CONDICIONE, NE QVIS EORVM PARTEM SVAM VENDERE, DONAREVE, ALIVDVE QVID FACERE ALII VELIT. QVOD SI ADVERSVS EA QVID FACTVM

a exolueret.
b Coniunge l. 107. de condi. & demõst.
c meo
d (scilicet Arescusam)
e eidemque
f Fundum Titianum
g nostro
h pignoraret,
i dominam,
k esset

FACTVM ERIT, TVNC EAS PORTIONES PRAEDIVMVE CVM TABERNA AD REMPVBLICAM TVSCVLANORVM PERTINERE VOLO. quidam ex his libertis vendiderunt partes suas duobus conlibertis suis ex eodem corpore. emptores autem defuncti Gaium Seium extraneum heredem reliquerunt. quæsitum est, partes quæ venierunt, vtrum ad Gaium Seium, an ad superstites colliVertos suos, qui partes suas non vendiderunt, pertinerent. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ad Gaium Seium pertinere. Idem quæsiit, an partes venditæ ad rempublicam Tusculanorum pertinerent. respondi, non pertinere. Claudius: quia non possidentis persona, qui nunc extraneus est, respicienda est: sed emptorum, qui secundum voluntatē defunctæ ex illis fuerunt, quibus permiserat testatrix venūdari. nec condicio exstitit dati fideicommissi[a] Tusculanis.

a reipublicæ Tusculanorum

Fideicommissum deficiens remanet penes legatarium.

6 Fidei[b] commisit eius, cui duo milia legauit, in hæc verba: A TE PETRONI PETO, VTI EA DVO ‖MILIA‖ SOLIDORVM REDDAS COLLEGIO CVIVSDAM[c] TEMPLI. quæsitum est, cum id collegium postea dissolutum sit, vtrum legatum ad Petronium pertineat: an verò apud heredem remanere debeat. respondit Petroniū iure petere. vtique si per eum non stetit, parere defuncti voluntati.

b Tusculanus fidei eius, cui duo milia solidorum legauerat, commisit in hæc verba.
c huius

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

7 Mater[d] filios heredes scripserat, & adiecit[e]: PRAEDIA QVAE AD EOS EX BONIS MEIS PERVENTVRA SVNT, NVLLA EX CAVSA ABALIENENT, SED CONSERVENT SVCCESSIONI SVAE, DEQVE EA RE INVICEM SIBI CAVERENT[f]. ex his verbis quæsitum est, an prædia per fideicommissum relicta videantur. respondit, nihil de fideicommisso proponi. 8 Ex parte dimidia heredi instituto per præceptionem fundum legauit, & ab eo ita petit: PETO VTI VELIS COHEREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIANO MEO, QVEM HOC AMPLIVS TE PRAECIPERE IVSSI, CLODIVM VERVM NEPOTEM MEVM COGNATVM TVVM. quæsitum est, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti debeatur. respondit deberi.

d pater
e adiecerat:
f caueant.

XXXVIIII. IDEM ‖libro vicesimo Digestorum‖

PAMPHILO LIBERTO HOC AMPLIVS QVAM CODICILLIS RELIQVI, DARI VOLO CENTVM.[g] SCIO OMNIA, QVAE TIBI PAMPHILE RELINQVO, AD FILIOS MEOS PERVENTVRA: CVM AFFECTIONEM TVAM CIRCA EOS BENE PERSPECTAM HABEO[h]. quæro, an verbis suprascri-

g & scio
h habeam.

ptis Pamphili[a] fidei commisit, vt post mortem filiis defuncti centum restituat. respondit, secundum ea quæ proponerētur, non videri quidem, quantum ad verba testatoris pertinet, fidei commissum Pamphili[b], vt centum restitueret. sed cum sententiam defuncti à liberto decipi satis inhumanum est, centum ei relictos[c] filiis testatoris debere restitui. quia in simili specie & Imperator noster Diuus Marcus hoc constituit.

a Pamphilo

b Pamphilo.

c relicta

1 Propositum est, non habentem liberos nec cognatos in discrimine vitæ constitutum per infirmitatem, arcessitis[d] amicis, Gaio Seio contubernali dixisse, quòd vellet ei relinquere prædia quæ nominasset: eaque dicta in testationem Gaium Seium redegisse, etiam ipso testatore interrogato an ea dixisset, & responso eius tali ΜΑΛΙΣΤΑ[e] inserto. quæsitum est, an prædia quæ destinata essent, ex causa fideicommissi ad Gaium Seium pertinerent. respondit super hoc nec dubitandum esse, quin fideicommissum valet.

d accersitis

e ναὶ cùm verò dictio, μάλιστα, omnino & apertè affirmatiua non sit, quæstioni causam dedit: cuius rei ignoratione turpiter hic hæsitauit Iason ad l. seruo suprà de le. 1. Alc. li. 3. παρέρ. c. 28.

Reuocato legato videtur reuocatum onus legato appositum.

2 Duas filias æquis ex partibus heredes fecerat: alteri fundũ prælegauerat, & ab ea petierat vt sorori suæ viginti daret. ab eadem filia petit, vt partem dimidiam fundi eidem sorori restitueret. quæsitum est an viginti præstari non deberent. respondi non esse præstanda.

Grauatus præstare fideicommissum, tenetur ad illud in solidum: licet tam ipse quàm alius cum eo succedat defuncto, alio iure quàm defunctus crederet: sed in eadem portione.

XL. IDEM libro vicesimo primo Digestorum.

POst emancipationem patris suscepta, à patruo vt legitimo herede petierat, vt partem hereditatis auunculo suo daret, & agros duos. ad vtrumque autem vt proximum cognatum successio eius pertinuit per bonorum possessionem. quæsitum est, cum in parte hereditatis fideicommissum non constiterit, quam[f] suo iure per bonorum possessionem auunculus habiturus est: an nihilo minus in partem[g] agrorum consistat, vt Titius partes agrorum duas, id est vnam quam suo iure per bonorum possessionem habeat, alteram verò partem ex causa fideicommissi petere debeat. respondit posse petere. Idem quæsiit, si ab eodem patruo fideicommissum[h] aliis quoque dederit: vtrum in solidum, an verò pro parte ab eo præstanda sint. respondit, in solidum præstari.

f quòd eam

g parte

h fideicommissa

1 Seiam ex dodrante, Mæuium[i] ex quadrante instituit heredes. fidei Seiæ commisit in hæc verba. A TE PETO, TVAEQVE FIDEI COMMITTO,[k] QVIDQVID EX HEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, RESTITVAS FILIO TVO RETENTIS TIBI HORTIS MEIS. quæsitum est, cum generali capite fideicommisisset,

i Mæuiam

k vt quicquid

a præstaret quodcunque

b Seiæ

quisquis heres esset de omnibus vt præstarent[a] quod cuique legasset, præstari fieríve iussisset: an cum dodrantem hereditatis restituerit, hortos in assem vindicare Seia[b] debet. respondit, etiam coheredis fidei commissum videri, vt quadrantem quem in his hortis haberet Seia redderet.

Interpretatio voluntatis.

XLI. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

VXorem & filium communem heredes instituit, & vxoris fidei commisit in hæc verba: PETO A TE DOMINA VXOR, NE EX FVNDO TITIANO PARTEM TIBI VINDICES, CVM SCIAS ME VNIVERSAM EMPTIONEM EIVS FVNDI FECISSE: SED BENEFICIO AFFECTIONIS ET PIETATIS QVAM TIBI DEBVI, EANDEM EMPTIONEM, CVN NVMMIS MEIS COMPARASSEM, TECVM COMMVNICASSE. quæsitum est, an eum fundum in solidum filij esse voluerit. respondit, eum de quo quæreretur, perinde rationē in fundo haberi voluisse, ac si vniuersus hereditarius esset: vt pro dimidia parte & vxor & filius agrum vt hereditarium habeant.

Non est verisimile testatorem grauare hæredem voluisse duplici præstatione.

1 In testamento ita scriptum fuit, DOMVM MEAM CVM HORTO APPLICITO LIBERTIS MEIS CONCEDI VOLO. & alio capite, FORTVNIO LIBERTO MEO EX DOMV MEA QVAM LIBERTIS[c] DEDI, DIAETAM IN QVA HABITABAM, ITEM CELLARIVM IVNCTVM EIDEM DIAETAE AB HEREDE MEO CONCEDI VOLO. quæsitum est, an heres testatoris oneratus videatur in præstando legato Fortunio, quamuis[d] domus vniuersa libertis sit prelegata. respondit, non esse oneratum.

c libertis meis

d cùm

Coniectura voluntatis.

2 Codicillis confirmatis ita cauit, OMNIBVS AVTEM LIBERTIS MEIS, ET QVOS VIVVS ET QVOS HIS CODICILLIS MANVMISI, VEL POSTEA MANVMISERO: CONTVBERNALES SVAS ITEM FILIOS FILIAS LEGO, NISI SI QVOS QVASVE AD VXOREM MEAM TESTAMENTO PERTINERE VOLVI, VEL EI NOMINATIM LEGAVI, LEGAVERO. idem postea[e] periit ad heredibus suis, vt regionem Vmbriæ, Tusciæ, Piceno[f] coheredes[g] vxori suæ restituerent cum omnibus quæ ibi erunt, & mancipiis rusticis vel vrbanis, & actoribus, exceptis manumissis. quæsitum est cum Eros & Stichus serui in diem vitæ testatoris in Vmbria in

e posteà epistola

f in Piceno

g cohæredi

in Piceno actum administrauerint, sint autem Damæ, quem testator viuus manumiserat, filij naturales: vtrum eidem Damæ ex verbis codicilli ab heredibus præstandi sint: an verò ad Seiam vxorem ex verbis epistulæ pertineant. respondit, ex codicillis ad patrem eos naturalem pietatis intuitu pertinere.

Generi per speciem derogatur.

3 Felicissimo & Felicissimæ, quibus libertatem dederat, fundum Gargilianum legauit cum casa. & alio capite Titio filio, quem ex parte quarta heredem scripserat, prælegauerat in hęc verba, TITI FILI HOC AMPLIVS DE MEDIO SVMITO LEGATA MEA, QVAE MIHI TAM PATER TVVS PRAESENS, QVAM COELIVS [a] IVSTVS FRATER PATRIS RELIQVERVNT. quæsitum est, cum fundus Gargilianus testatrici à marito eius, id est à patre Titij filij legatus sit[b], cui fundus ex causa fideicommissi debeatur: vtrum Titio filio tantùm, an Felicissimo & Felicissimæ, an tribus. respondit, non esse verisimile eam quæ nihil aliud Felicissimo & Felicissimæ, nisi hæc quæ specialiter, legauit: ad filium, cui & hereditatis suæ partem reliquit, legatum generali sermone[c] transferre voluisse.

Verba referuntur ad tempus testamenti.

4 Testamento pueros ita legauerat, PVBLIO MAEVIO DOMINVLO MEO AB HEREDIBVS MEIS DARI VOLO PVEROS QVINQVE EX MEIS, DVMTAXAT INTRA ANNOS SEPTEM. post annos complures quàm fecit testamentum, moritur. quæsitũ est, cuius ætatis Mæuio mancipia debeantur: vtrúmne quæ testamenti facti tempore intra septem annos fuerũt, an quæ mortis tempore intra eam ætatẽ inueniantur. respondit, eam videri ætatem designatam, quæ esset, cum à testatore relinquerentur[d].

Filiorum appellatione continentur nepotes.

5 Concubinæ inter cetera his verbis legauerat, FVNDVM IN APPIA CVM VILICO SVO ET CONTVBERNALI[e] EIVS ET FILIIS DARI VOLO. quæsitum est, an nepotes quoque vilici, & contubernalis eius testator ad concubinam pertinere Boluit. Respondit, nihil proponi cur non deberentur.

Interpretatio verborum.

6 Legauerat per fideicommissum Mæuius ita, ET QVIDQVID IN PATRIA GADIBVS POSSIDEO. quæsitũ est, an si quam suburbanam adiacentem possessionem haberet, hæc quoque ex causa fideicommissi Mæuiis debeatur. respondit, posse ad hanc quoque verborum significationem extendi. Item quęsitũ est, calendarij, quod in patria sua vel intra

a Clœlius

b & ita Titio quoque filio legatus videatur.

c *Semper enim species generi derogat, & legatum speciale detrahit generali: non idẽ est, cùm vni seruus, alteri optio seruorum legata est: hic enim optare potest quemcunque voluerit, etiam eum qui alteri nominatim est legatus. l. si dominus. supr. de leg. 1.*

d relinqueretur.

e Augu. *lib. 3. emend. c. 2. vbi docet quoque legendum esse supra §. codicillis* contubernales suos. *non* cõtubernales suos.

fines eius defunctus exercuit, instrumenta in domo, quam in patria sua habebat, reliquit. an id quoque Kalendarium propter verba supra scripta Mæuiis ex causa fideicommissi deberetur. respondit, non deberi. Item quæsitũ est, an pecunia quæ in arca domi Gadibus inuenta esset, vel ex diuersis nominibus exacta, & ibi deposita: ex fideicommisso debeatur. respondit, supra responsum.

Ex legato reuocato, vel cui renuntiatum est, nihil petitur.

7 Testamento, quo filium & vxorem heredes instituerat, filiæ per fideicommissum centum, cum in familia nuberet, legauit: & adiecit ita. FIDEI TVAE FILIA COMMITTO, VT CVM [a] IN FAMILIA NVBAS, ET QVOTIENSCVMQVE NVBES, PATIARIS EX DOTE TVA QVAM DABIS, PARTEM DIMIDIAM STIPVLARI FRATREM TVVM ET SEIAM MATREM TVAM PRO PARTIBVS DIMIDIIS DARI SIBI, SI IN MATRIMONIO EIVS, CVI NVBES, SIVE DIVORTIO FACTO, PRIVSQVAM DOS TVA REDDATVR EOVE NOMINE SATISFACTVM ERIT, MORIERIS NVLLO FILIO FILIAVE EX EO RELICTO. pater virginem filiam nuptum collocauit, eiusque nomine dotem dedit: & post diuortium eandem recepit, & alij in matrimonium cum dote dedit, & stipulatus est eã "dotem" sibi aut filiæ suæ reddi. manente filia in matrimonio secundo mortuus est eodem testamento relicto. eique heredes exstiterunt filius & vxor. postea marito defuncto puella dote recepta nupsit alij præsentibus & consentientibus fratre & matre, quæ [b] etiam dotem eius auxit. & neuter eorum stipulati sunt dotem. mox matri filius & filia heredes exstiterunt. deinde in matrimonio filia decessit marito herede relicto. quæsitum est, cũ puella non ex causa legati pecuniam in dotẽ ab heredibus patris acceperat, sed mortuo secũdo marito materfamilias facta dotem reciperaBerat: an heres eius ex causa fideicommissi fratri defunctæ [c] teneatur in eã pecuniam, quã percipere posset, si dotem stipulatus esset. respondit, secundũ ea quæ proponerentur, non teneri.

a cui

b quæ &

c defuncti

Nemo cogitur adoptare ex caussa fideicommissi.

8 "Eius" heres, vel legatarius rogatus est vt quẽdam adoptet, his verbis adiectis, SI ALIAS [d] FECERIT, EXHERES ESTO, vel PERDAT [e] LEGATVM. quæsitum est, si non adoptauerit, an "ei qui adoptatus non est" actio quẽdam ex fideicommisso competit. respondit fideicommissum, quo quis rogatur vt adoptet, ratum non esse.

d si aliter

e perdito

De facto quod diuisionem recipit.

9 AGRI PLAGAM, QVAE EST IN REGIONE

ILLA,

ILLA, MAEVIIS PVBLIO ET GAIO TRANSCRIUI VOLO, PRETIO FACTO VIRI UONI ARBITRATV, ET HEREDITATI ILLATO, DVPLAE EVICTIONE EXPROMISSA RELIQVIS HEREDIBVS, ITA VT SVB POENA CENTVM PROMITTANT EAM AGRI PLAGAM, PARTEMVE EIVS AD SEIAM POSTEROSVE EIVS NON PERVENTVRAM QVAQVA RATIONE. quæſitum eſt an legatum valeat, cum Publius emere velit, Gaius nolit. reſpondit, eum, qui fideicommiſſum præſtari ſi Vi velit, poſſe partem dimidiam eius agri qui legatus eſt petere, quamuis alter perſequi[a] nolit. Item quæſitum eſt, cautio quæ interponi debeat ſecundum voluntatem, pro quota parte cuique heredum præſtanda ſit. reſpondit, pro ea portione quæ ex fideicommiſſo præſtatur.

a proſequi

Partus rei legatæ.

10 Sorori legauit homines quos nominauit teſtamento, eiúſque fidei commiſit, vt eadem mancipia filiis ſuis cum obiret reſtitueret. quæſitum eſt, adgnata ex his an defuncti filij[b] heredibus reſtituēda ſint poſt mortem legatariæ, an remaneant †ad heredes eius. reſpondit, ‖ea‖ quæ poſtea adgnata eſſent, verbis fideicommiſsi non contineri.

b filiis

† apud

Pater debitor filiæ quo animo dotem ei det, videndum eſt.

11 Pater naturalis filiæ ſuæ ex teſtamento mariti eius fideicommiſsi debitor, cum ea mulier alij nuberet, non mandatu mulieris dotem marito eius dedit, & ſibi reddi eam ſtipulatus eſt, ſi ſine liberis filia moreretur. mulier filiam ſuſcepit. quæſitum eſt an fideicommiſſum à patre exigere poſsit. reſpondit, ſi nec ratam habuiſſet dotem datam, ſupereſſe fideicommiſsi petitionem. Idem[c] quæſijt, an ſi pater accepto facere ſtipulationem velit, mulieri perſecutio fideicommiſſorum[d] deneganda ſit. reſpondit, ſupra reſponſum. eumque patrem, de quo quæreretur, ſi ita dediſſet vt mulier ratum haberet, poſſe condicere.

c Item quæſitum eſt.

d fideicommiſsi

Reſtitutio fideicommiſsi facta ante diem, alij non præiudicat.

12 Seium[e] maritum ſcripſit heredem, eique ſubſtituit Appiam alumnam, fideiq; heredis commiſit, vt poſt mortem ſuam hereditatem eidem alumnæ reſtitueret. aut ſi quid ante contigiſſet alumnæ, tunc Valeriano fratris filio reſtitueret eandē hereditatem. quæſitum eſt, ſi Seius viuus, quidquid ad eum ex hereditate perueniſſet, alumnæ reſtituiſſet: an ſecundum voluntatem defunctæ id feciſſe videretur: præſertim cum hæc eidē[f] ſubſtituta eſſet. reſpondit, ſi viuo Seio Appia deceſsiſſet: non eſſe liberatum à fideicommiſſo Valeriano relicto.

e Seia Seium

f æquè ſubſtituta

Rogatus reſtituere, cùm volet poſt mortem rogatus videtur.

13 Scæuola reſpondit, cum heres ſcriptus rogatus eſſet, cum volet, alij reſtituere hereditatem: interim non eſt[a] compellendus ad fideicommiſſum. Claudius: poſt mortem enim vtique creditur datum.

a eſſe compellendū

Fideicommiſſum ſtatim præſtandum.

14 Heredis ſcripti fidei commiſerat, vt Seiæ vxori vniuerſam reſtitueret hereditatem. & vxoris fidei commiſit in hęc verba: A TE SEIA PETO, VT QVIDQVID AD TE EX HEREDITATE MEA PERVENERIT: EXCEPTIS HIS SI QVA[b] TIBI SVPRA LEGAVI, RELIQVVM OMNE REDDAS RESTITVAS MAEVIAE INFANTI DVLCISSIMAE.[c] A QVA SEIA SATIS EXIGI VETO: CVM SCIAM, EAM POTIVS REM AVCTVRAM, QVAM DETRIMENTO FVTVRAM. quæſitum eſt, an ſtatim Mæuia fideicommiſſum à Seia petere poſsit. reſpondit, nihil proponi cur non poſsit.

b quæ

c & à qua

Is cui cura monumenti committitur, ad expenſas in ſolidum non tenetur.

XLII. IDEM libro trigeſimo tertio Digeſtorum

TItius heredes inſtituit Seiam vxorem ex parte duodecima, Mæuiam ex reliquis partibus. & de monumento quod ſibi exſtrui volebat, ita cauit: CORPVS MEVM VXORI MEAE VOLO TRADI SEPELIENDVM IN FVNDO ILLO, ET MONVMENTVM EXTRVI VSQVE AD QVADRIGENTOS AVREOS. quęro cum in duodecima parte non amplius quàm centum quinquaginta aurei ex bonis mariti ad vxorem perueniant: an hac ſcriptura ab ea ſola monumentum ſibi teſtator exſtrui voluerit. reſpondi, ab vtraque herede monumentum pro hereditariis portionibus inſtruendum[d].

d extreundum

Arbitrium boni viri.

XLIII. CELSVS libro quintodecimo Digeſtorum

SI filiæ[e] pater dotem arbitratu tutorum dari iuſsiſſet, Tubero perinde hoc habendum ait, ac ſi viri boni arbitratu legatum ſit. Labeo quærit, quemadmodum apparet, quantam dotem cuiuſque filiæ boni viri arbitratu conſtitui oportet.[f] ait, id non eſſe difficile ex dignitate[g], ex facultatibus, ex numero liberorum teſtamentum facientis æſtimare.

e Ceninnge l. ſi ſocietatem. pro ſocio.

f & ait,

g Huc pertinet l. quæro, ſup. de iur. dot.

XLIIII. POMPONIVS libro ſecundo ad Sabinum

SI fundus legatus ſit cum his quæ ibi erunt: quæ ad tempus ibi ſunt, non videtur legata. & ideo pecuniæ quæ fænerandi cauſa ibi fuerunt, non ſunt legatæ.

Vxoris

Vxoris causa paratum quid sit.

XLV. VLPIANVS ‖libro vicensimo secundo ad Sabinum‖

HOc legatum VXORIS CAVSA PARATA generale est, & continet tam vestem quàm argentum, aurum, ornamenta[a], ceteraque quæ vxoris gratia parantur. sed quæ videantur vxoris causa parari? Sabinus libris ad Vitellium ita scripsit: quod in vsu frequentissimè versatur, vt in legatis vxoris adiciatur, quòd eius causa parata[b] sint, hanc interpretationem optinuit quod magis vxoris ‖causa‖, quàm communis promiscuique vsus causa paratum foret. neque interesse visum est, ante ductam vxorem id paterfamilias parauisset, an postea. an etiam ex his rebus, quibus ipse vti soleret, vxori aliquid adsignauisset: dum id mulieris vsibus propriè adtributum esset.

a ornamentum,

b paratum sit,

XLVI. PAVLVS ‖libro secundo ad Vitellium‖

EA[c] tamen adiectio legatum aliàs exiguius aliàs plenius efficiat. augetur, cum sic scriptum est, QVAE QVE EIVS CAVSA PARATA SVNT. id enim significat, & si quid præter ea quę dicta sunt, eius causa paratum est. minuitur, detracta coniunctione[d]: quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quæ eius causa parata sunt.

c Coniunge l. quæsitum. 78. §. cùm vir. infr. eo.

d coniunctione QVE: quia

XLVII. VLPIANVS ‖libro vicesimo secundo ad Sabinum‖

SI quid earum rerum ante comparaBit, quàm vxorem duxit, si id ei vt vteretur tradidit: perinde est, quasi postea parauisset. ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quæ eius causa empta, comparata[e], quaeque retenta sunt. in quibus etiam quæ prioris vxoris, quaeque filiæ, neptis, vel nurus fuerunt, continētur. 1 Inter emptum & paratum quid interest, quæritur. & responsum est, in empto paratum inesse. in parato non continuò emptum contineri. veluti si quis quæ prioris vxoris causa emisset, posteriori vxori tradidisset, eas res eum posterioris vxoris causa parauisse, non emisse constat. ideoque quamuis maritus posterioris vxoris causa nihil emerit, tamen tradendo quæ prior habuerit[f], eius causa parata sunt: & si ei adsignata non sunt, legato cedunt. at quæ prioris vxoris causa parata sunt, ita posteriori debentur, si ei adsignata sint. quia non est ita de posteriore vxore cogitatum, cum compararentur[f].

e parata,

f habuerit, eius causa paraſſe videtur: quę enim posterioris vxoris causa parata sunt, & si ei

g pararentur.

XLVIII. PAVLVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

NAm ne id quidem quod traditum est, si postea ademptum sit, legato cedet.

XLVIIII. VLPIANVS ‖libro vicesimo secundo ad Sabinum‖

ITem legato continentur mancipia, puta lecticarij qui solam matremfamilias portabant. item iumenta, vel lectica, vel sella, vel burdones[a]. item mancipia alia: puellæ fortassis, quas[b] sibi comatas mulieres exornant. sed & si fortè virilia ei quædam donauerit, quodammodo eius causa parata videbuntur. proinde & si quædam promiscui vsus sint, solitus tamen fuerit ab ea quasi vsum[c] mutuari: dicendum erit, ipsius causa videri parata. 1 Item interest, ipsius causa parata sint ei legata, an ipsius causa empta. paratis enim omnia continentur, quæ ipsius vsibus fuerunt destinata[d]. empta verò ea sola, quæ propter eam empta[e] fecit maritus. vnde non continebuntur emptis solis legatis, quæ alia ratione paterfamilias adquisita ei destinauit. vtroq; autem legato, continebuntur & quæ maritus emi mandauerat, vel quæ emerat, necdum autem[f] ei adsignauerat, adsignaturus si viuisset[g]. Parui autem[h] refert, vxori, an concubinæ quis leget quæ eius causa empta parata[i] sunt: sanè enim nisi dignitate nihil interest. 2 Si vxori aurum quod eius causa paratum est legatum sit, & postea sit conflatum, materia tamen maneat: ea ei debetur. sed vt legatum valeat, mortis tempore vxorem esse debere Proculus scribsit: & verum est. separatio enim dissoluit legatum. 3 Hoc legatum & filio & filiæ relinqui potest QVAE EIVS GRATIA PARATA SVNT: & seruo seruaéque. & continebuntur quæ ipsi sunt adtributa vel destinata.

a Burdones sunt, qui ex equo & asina gignuntur.
b quæ scilicet comant mulieres, & exornant. *alij legunt* comatæ.
c vsu
d designata. emptis verò
e eius fecit
f tamen
g vixisset.
h etiam
i paratáve

Interpretatio verborum.

L. IDEM ‖libro vicesimo tertio ad Sabinum‖

CVm filiofamilias ita legatur, CVM IS IN TVTELAM SVAM PERVENERIT: pubertatis tempus significatur. & sanè si impuberi filiofamilias legatum sit, plerumque sentiendum est quod Sabinus ait, vt nō & paterfamilias fiat: sed vt pubes. ceterum si mater, quæ suspectam habuit mariti à quo diuorterat vitam, filio suo quamuis impuberi leget: non videtur sensisse de eo tempore quo pubes[k] est: sed[l] eo quo & pubes & paterfamilias est. nam & si pubes fuit, multo magis dicemus de patrefamilias eam sensisse. ac *si* dixisset, IN SVAM TVTELAM ET IN SVAM POTESTATEM. Quòd si quis patrifamilias impuberi leget, cum suæ tutelæ sit: de pubertate sensit. interdum & de vigintiquinque annis, si mens testantis appareat. nam si iam[m] puberi, minori tamen vigintiquinq; annis legauit: procul duVio anni vigintiquinque erunt præstituti. Item si furioso vel prodigo vel ei cui prætor ex causa curatorem dedit, ita sit legatum: puto & de eo sensum casu quo curæ[n] & tutelæ liberetur.

k impubes
l de eo quo
m ita
n cura & tutela liberentur.

Ex

1 Ex his & huiuſmodi apparet voluntatis quæſtionem Sabinum interpretatum. & vtique non dubitaret, ſi puberi, & multo magis maiori vigintiquinque annis ita ſit legatum: de ſua poteſtate teſtatorem ſenſiſſe. ſic autem hæc ſcriptura varia eſt, & voluntatis habet quæſtionem: vt [a] illa quoque, ſi quis ita ſcripſerit, CVM SVI IVRIS FVERIT FACTVS. nam aliter aliàs accipiatur. & plerumque poteſtatis [b] liberationem continet, plerumque pubertatem, vel viceſimumquintum annum. ego quidem & ſi quis iam puberi, minori tamen vigintiquinque annis ſic legauerit, CVM AD PVBERTATEM PERVENERIT: puto de [c] ætate eum ſenſiſſe, quæ caret in integrum reſtitutione. Idem [d] & ſi ‖quis‖ CVM SVAE AETATIS FVERIT FACTVS, *vel LEGITIMAE AETATIS*: vtrum de pubertate, an de vigintiquinq; annis ſenſum ‖ſit‖, diſputari de voluntate poteſt. non minus quàm ſi ita adſcripſerit [e], CVM IVSTAE AETATIS ‖SIT‖ FACTVS, vel CVM MATVRAE AETATIS [f], vel CVM ADOLEVERIT.

a vt & illa
b poteſtas
c de ea
d Item & ſi
e ſcripſerit,
f ſit, vel

LI. PAVLVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

SI filiæfamilias ita legatum ſit, CVM IN TVTELAM SVAM PERVENERIT: tunc debebitur, cum viripotens facta fuerit.

De libris legatis.

LII. VLPIANVS libro viceſimoquarto ad Sabinum

LIbrorum appellatione cõtinentur omnia volumina: ſiue in charta, ſiue in membrana ſint, ſiue in quauis alia materia. ſed [g] & ſi in philyra, aut ‖in‖ tilia, vt nonnulli conficiunt, aut in quo alio corio: idem erit dicendũ. quòd ſi in codicibus ſint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ, vel in ceratis codicillis: an debeantur videamus. & Gaius Caſsius ſcribit deberi & membranas libris legatis. conſequenter igitur cetera quoque debebuntur, ſi non aduerſatur voluntas teſtatoris. 1 Si cui centum libri ſint legati, centum volumina ei dabimus. non centum quæ quis ingenio ſuo metitus eſt, Qũi [h] ad libri ſcripturam ſufficerent. vtputa cum haberet Homerum totum in vno volumine, non quadraginta octo libros computamus. ſed vnũ [i] Homeri volumẽ pro libro accipiendũ eſt. 2 Si Homeri corpus ſit legatum, & nõ ſit plenum: quantæcumque partes [k] hodie inueniantur, debentur.

3 Libris autem legatis bibliothecas non contineri Sabinus ſcribit. idem & Caſsius. ait enim membranas, quæ ſcriptæ ſint, contineri [l]. deinde adiecit neq; armaria neque ſcrinia neque cetera, in quibus libri conduntur, deberi. 4 Quod tamen Caſsius de membranis [m] puris ſcripſit, verum eſt. nam nec chartæ puræ ‖ debentur ‖ libris legatis: nec chartis legatis libri debe-

g In hũc locũ Alex. ab Alex. lib. 2. Genia. die. cap. 30.
h quò magis ad libri
i vniuerſum
k Rhapſodiæ. Ita verò vocantur ſinguli Homeri libr. ἀπὸ τῶ ῥάπτειν τὰς ᾠδάς.
Ita autem hunc locũ emendat Auguſt. lib. 4. emend. ca. 2. deterior autem eſt Flor.
l contineri. legatis libris.
m non puris.

debebuntur. nisi fortè & hic nos vrserit voluntas. vtputa si quis fortè chartas sic reliquerit, CHARTAS MEAS VNIVERSAS, qui nihil aliud quàm libros habebat, studiosus studioso. nemo enim dubitabit libros deberi. nam & in vsu plerique libros chartas appellant. Quid ergo, si quis chartas legauerit puras membranæ non continebuntur. neque ceteræ ad scribendum materiæ. sed nec cœpti scribi libri. 5 Vnde nō malè quæritur si libri legati sint, an contineantur nondum perscripti. & non puto contineri. non magis quàm vestis appellatione nondum [a] detexta continetur. sed perscripti libri nondum malleati [b] vel ornati continebuntur. proinde & nondum conglutinati, vel emendati continebuntur. sed & membranæ nondum consutæ continebuntur. 6 Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratum, neque chartæ nondum perfectæ continebuntur. 7 Sed si bibliothecam legauerit, vtrum armarium solùm vel armaria ‖continebuntur.‖ an verò libri quoque contineantur, quæritur. & eleganter Nerua ait, interesse ‖id‖ quod [c] testator senserit. nam & locum significari [d] bibliothecam eo, [e] aliàs armarium, ‖ sicuti dicimus eboream bibliothecam emit: ‖aliàs libros, ‖sicuti dicimus bibliothecam emisse.‖ Quod igitur scribit Sabinus, libros bibliothecam nō sequi, non per omnia verum est. nam interdum armaria quoque debentur quæ plerique bibliothecas appellant. Planè si mihi proponas adhærentia esse mēbro [f] armaria, vel ad Vixa: sine dubio non debebūtur, cum ædificij portio sint. 8 Quod in bibliotheca tractauimus, idem Pomponius libro sexto ex Sabino in dactyliotheca [g] legata tractat. & ait anulos quoque contineri, non solùm thecam quæ anulorum causa parata sit. hoc autem ex eo coniectat, quod ita proponitur quis legasse, DACTULIOTHECAMEAM, ET SI QVOS PRAETEREA ANVLOS HABEO. & ita Labeonem quoq; existimasse ait. 9 Sunt tamē quædam, quæ omnimodo [h] legatum sequuntur. vt lectum legatum contineat & fulctra. [i] & armariis & lVculis [k] claustra & claues cedunt.

a nondum detextam. sed
b Id est, iam ligati, & punicati: qui senim libri malleabantur, antequam cōsuerentur, id quod videmus nostro tēpore fieri: malleati dicebantur. Quod sequitur Colum. lib. 12. ca. 19. Nebrissen. in lexico Iur. ciuil.
c quid
d significare bibliothecam,
e & aliàs
f membro domus
g Dactyliothecæ verbo vtitur Plin. libr. 37. nat histo. cap 1. & Mart. lib. 11. de grāma. de Carino loquens.
h omnino
i fulcra:
k loculis

LIII. PAVLVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

ARgento legato constat arculas ad legatarium non pertinere. Item anulis legatis dactyliothecæ non cedunt.

Hoc amplius, quid significet.

LIIII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum

SI purè tibi legauero, deinde postea scripsero ita, HOC AMPLIVS SI NAVIS EX ASIA VENERIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO: verius est eo verbo AMPLIVS superiora repeti. sicuti dicimus, LVCIVS TITIVS

TIVS PLEUI QVINA MILIA DEDIT, HOC AMPLIVS SEIVS VISCERATIONEM:[a] quina quoq; milia Seium dedisse intellegimus. & TITIVS ACCEPIT QVINQVE, SEIVS HOC AMPLIVS FVNDVM: Seiũ quinque quoque cepisse intellegimus.

De ligno legato.

LV. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Sabinum

Ligni appellatio nomen generale est. sed sic separatur, vt sit aliquid [b] materia, aliquid [c] lignum. materia est, quæ ad ædificandum, fulciendum necessaria est. lignum, quidquid coNburendi causa paratum est. sed vtrum ita demum, si concisum sit, an & si non sit? & Quintus Mucius libro secundo refert, si cui ligna legata essent quæ in fundo erant: arbores quidem materiæ causa succisas non deberi. nec adiecit, si‖non‖ comburendi [d] gratia succisæ sunt, ad eum pertinere. sed sic intellegi consequens est. Ofilius quoque libro quinto iuris partiti ita scripsit, cui ligna legata sunt, ad eum‖omnia‖ligna pertinere, quæ alio nomine non appellantur: veluti virgæ, carbones, nuclei oliBarum, quibus ad nullam aliam rem nisi ad comburendum possit vti. sed & balani, vel si qui alij nuclei.

1 Idem libro secundo negat arbores nondũ concisas, nisi quæ minutatim cõciduntur, videri ei legatas, cui ligna legata sunt. ego autem arbitror hoc quoque ligni appellatione contineri, quod nondum minutatim fuit concisum, si iam concidendo fuit destinatũ. proinde si siluam huic rei habebat destinatam, silua quidem non cedet. deiectæ autem arbores lignorum appellatione cõtinebuntur: nisi aliud testator sensit.

2 Lignus autem legatis, quod comburendi causa paratum est continetur: siue ad balnei calefactionem, siue diætarum [e] hypocau‌starum, siue ad calcem, vel [f] ad aliam rem coquendam solebat vti Ofilius libro quinto iuris partiti scripsit, nec sarmenta ligni appellatione contineri. sed si voluntas non refragatur, & virgulæ, & Gremia, [g] & sarmenta, & superamenta materiarum, & vitium stirpes atque radices continebuntur.

3 Lignorum appellatione in quibusdam regionibus, vt in Aegypto [h] vbi arundine pro ligno vtuntur, & arundines & papyrum comburitur [i], & herbulæ quædam vel spinæ vel vepres continebuntur. quid mirum? cũ [k] ΞΥΛΟΝ hoc, & naues ΞΥΛΙΓΑΣ appellant, quæ hæc ΑΠΟ ΤΩΝ ΞΛΩΝ deducunt. in quibusdã prouinciis & editu bubum [l] ad hanc rem

4 vtuntur. Si lignũ [m] sit paratũ ad carbones quoquendas [n] atque conficiendas: ait Ofilius libro quinto iuris partiti, carbonum appellatione huiusmodi materiã non contineri. sed an lignorum? & fortassis quis dicet, nec lignorum. non enim ligno-

a De qua vide Aug. lib. 4. emen. c. 1. & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7. male ergo hic legunt Seias: huiuscemodi oratione, &c.

b aliud

c aliud

d Si non comburendi, vel si comburendi, Vtramque lectionem interpretatur Accur. his enim verbis ad eum demonstrari ait hæredẽ addita negatione, eadem vero detracta legatarium. Verũ cum hæredis nulla omnino hic mentio facta sit, non video quo modo hic intelligi possit. Crediderim autẽ negationem esse retinẽdam, & alterã addẽdam, hoc modo, ad eũ nõ pertinere. quod sequentia indicant.

e siue diætarum, siue hypocaustorũ,

f siue ad

g Cremia. melior. Flor. l. 7. §. si fundũ. sol. mat.

h Alc. li. 2. præterm.

i comburunt.

k cum Græci & ea ξύλα, & naues ξυληγὰς

l boum

m Coniunge ea. l. 167. de verb. sign.

n coquendos atque conficiendos.

lignorum gratia hæc testator habuit. sed & titiones, & alia ligna cocta [a] ne fumum faciãt, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? & magis est, vt proprium genus habeatur. sulpurata quoq; de ligno æquè eandem habebunt definitionem. ad faces quoq; parata non erunt lignorum appellatione comprehensa: nisi hæc fuit voluntas. de pinu autẽ [b] integri strobili ligni appellatione continebuntur.

a Lignorum coctorũ meminit Cæl. Rhodig. lib. 13. cap. 48.

b etiam

LVI. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

PAli, [c] & perticæ in numero [d] materiæ redigẽdi sunt, & ideo lignorum appellatione non continentur. [e]

c Coniunge cap. 168. de verb. signific.

d numerum

e continebuntur

Cui est legata materia, non est legatum materiatum.

LVII. POMPONIVS libro trigensimo ad Sabinum

SEruius respondit, cui omnis materia legata sit, ei nec arcam nec armarium legatum esse.

LVIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum

CVm vxori suæ quis ea quæ eius causa parata sunt, legasset, deinc [f] viuus purpuras comparasset in prouincia, nec dum tamen aduexisset: rescriptum est, ad mulierem purpuras pertinere.

f deinde is: al. deinde cuius: al. deinde quæreretur cùm is

Legato instrumentorum continentur nomina debitorum.

LVIIII. IVLIANVS libro trigesimo quarto Digestorum

QVi chirographum legat, non tantùm de tabulis cogitat: sed etiam de actionibus quarum probatio tabulis cõtinetur. appellatione enim chirographi vti nos pro ipsis actionibus, palàm est: cum venditis chirographis intellegimus nomen venisse. quin etiam si nomen quis legauerit, id quod in actionibus est, legatum intellegitur.

LX. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum

CVm quæreretur agni legati quatenus viderentur, quidam aiebant, agnum dumtaxat sex mensum. [g] sed verius est eos legatos esse, qui minores anniculi [h] essent. Seruis & ancillis vrbanis legatis, agasonem, mulionẽ legato non cõtineri respondi. eos enim solos in eo numero haberi, quos paterfamilias circum se ipse sui cultus causa haberet. Lana, lino, purpura vxori legatis, quæ eius causa parata essent, cum multam lanam & omnis generis reliquisset: quærebatur, an omnis deberetur. respondit, si nihil ex ea destinasset ad vsum vxoris, sed omnis cõmixta esset: non dissimilem esse deliberationem [i] cum penus legata esset, & multas res quæ penus essent, reliquisset, ex quibus paterfamilias vendere solitus esset. nam [k] si vina diffudisset, habiturus vsioni [l] ipse, & heres eius: tamen omne in penu existimari. sed cum probaretur eum, qui testa-

g mensium esse.

h anniculis

i atque cùm

k nam etsi

l vsui

testamentum fecisset, partem penus vendere solitum esse: constitutum esse, vt ex eo quod ad annum [a] opus esset, heredes legatario darent. sic mihi placet & in lana fieri: vt ex ea quod [b] ad vsum annuum mulieri satis esset, ‖ea‖ sumeret [c]. non enim deducto eo quod ad viri vsum opus esset, reliquum vxori [d] legatum esset: sed quod vxoris causa paratum esset. 3 Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum causa empta, parataque essent: neq; topiarium neque saltuarium legatum videri ait. topiarium enim ornandi, [e] saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis quàm colẽdi paratum esse. asinum machinarium legatum videri. item oues quæ stercorandi fundi causa pararentur. item vpilionẽ, [f] si eius generis oues curaret.

a vsum annuum
b quantum
c sumeretur.
d videri vxori legatum esse.
e Subauditur gratia, vel causa. Aug. lib. 2. emen. ca. 1.
f opilionem.

LXI. IDEM ‖libro octauo Digestorum à Paulo epitomatorum‖

TExtoribus omnibus, qui sui essent cũ moreretur, legatis: quæsitum est, an & is quem postea ex his ostiarium fecisset, legato contineretur. respondit contineri. nõ enim ad aliud artificium, sed ad alium vsum transductum [g] esse.

g traductum

Masculinum continet fœmininum.

LXII. IVLIANVS ‖libro singulari de Ambiguitatibus‖

QVi duos mulos habebat, ita legauit, MVLOS DVOS, QVI MEI ERVNT CVM MORIAR, *SEIO* HERES DATO. idem nullos mulos, sed duas mulas reliquerat. respondit Seruius deberi legatum: quia mulorum appellatione etiam mulæ continentur [h]. quemadmodum appellatione seruorum etiam seruæ plerumque continentur. Id autem eo veniet, quòd semper sexus masculinus ‖etiam‖ femininum ‖sexum‖ continet.

h continerentur.

LXIII. IDEM ‖ libro primo ad Vrseium Ferocem‖

IN repetundis legatis hæc verba quæ adIci solent, ITEM DARE DAMNAS ESTO: & ad cõdiciones & ad dies legatorum easdem [i] repetendas referri, Sabinus respondit.

i eosdẽ repetendos

Calendarium quid significet.

LXIIII. AFRICANVS ‖libro sexto Quæstionum‖

QVi filium & nepotem heredem instituerat, certa prædia, quæque in his mortis tempore sua essent, nepoti per fideicommissum dederat, excepto Kalendario. mortis tempore in ea arca, in qua instrumenta & cautiones debitorum erant pecunia numerata inuenta est. plerisque videbatur, vix verosimile esse, vt testator de pecunia numerata sensisset. ego autẽ illud dignum animaduersione existimabã; cum quis Kalendarium

a voluit. darium præstari alicui voluerit,[a] vtrúmne nomina dumtaxat debitorum præstari voluisse intelligendus est, an verò etiã pecuniam, si qua ab his exacta, eidem tamen Kalendario destinata fuerit. & magis puto, quemadmodum si exactæ pecuniæ, & rursus collocatæ[b] essent, permutatio nominum nõ peremeret vel minueret fideicommissum: ita ipsæ[c] quoque pecuniæ, si adhuc Kalendario, id est nominibus faciendis destinatæ essent, eidem fideicommisso cedere debeant.[d] quin etiam illud quoque ‖putem‖ defendi posse: vt non modò à debitoribus exactæ pecuniæ, sed quacumque de causa redactæ, eidem tamen rationi ‖fuerint‖ destinatæ, fideicommisso cedant.

b collatæ

c ita ipsas quoque pecunias

d debere.

Seruorum varia officia, artificia, & ministeria.

LXV. MARCIANVS ‖libro septimo Institutionum‖

Legatis[e] seruis exceptis negotiatoribus, Labeo scripsit eos legato exceptos videri, qui præpositi essent negotij exercendi causa. veluti qui ad emendum, locandum, conducendũ præpositi essent. cubicularios autem, vel obsonatores, vel eos qui piscatoribus[f] præpositi sunt, non videri negotiationis appellatione contineri. & puto veram esse Labeonis sententiã.

e Coniunge l. is qui. 210. d. verb. si.

f piscationibus præpositi essent.

1 Si ex officio quis ad artificium transierit, quidam rectè putant legatum exstingui. quia officium artificio mutatur. non idem è contrario, cum lecticarius cocus postea factus est. 2 Si vnus seruus plura artificia sciat, & alij coci legati fuerunt, alij textores, alij lecticarij: ei cedere seruum dicendum est, cui[g] legati sunt in quo artificio plerumque BersaVatur. 3 Ornatricibus legatis, Celsus scriBsit[h] eas quæ duos tantùm menses apud magistrum fuerunt, legato non cedere: alij & has cedere: ne necesse sit nullam cedere. cum omnes adhuc discere possint: &[i] omne artificium incrementum recipit.[k] quod magis optinere debet: quia humanæ naturæ congruum est. 4 Pecoribus legatis Cassius scripsit quadrupedes contineri quæ gregatim pascuntur. & sues autem pecorum appellatione continentur: quia & hi gregatim pascuntur. sic denique & Homerus in Odussia[l] ait,

g qui legatus est,

h scribit

i Vnde apud Cicer. Cato maior Solonem commendat, qui se quotidie aliquid addiscentem senem fieri diceret.

k recipiat.

l Odyssea

ΔΗΕΙΣ[m] ΤΟΝ ΓΕ ΣΥΕΣΣΙ ΠΑΡΗΜΕΝΟΝ, ΑΙ-
ΔΕ[n] ΝΕΜΟΝΤΑΙ
ΠΑΡ ΚΟΡΑΚΟΣ ΠΕΤΡΗ: ΕΠΙ ΤΕ ΚΡΗΝΗ
ΑΡΕΘΟΥΣΗ.

m Alc. li. 2. prætermittit.

n οἱ δέ

5 Iumentis legatis boues non continentur: nec contra. equis ‖autem‖ legatis & equæ continentur. 6 OBibus legatis agni non continentur. quamdiu autem agnorum loco sunt ex vsu cuiusque loci sumendum est. nam in quibusdam locis ouium numero esse videntur, cum ad tonsuram venerint.

LXVI.

LXVI. PAVLVS ‖libro tertio Sententiarum‖

AVibus legatis, anseres, phasiani, & gallinæ, & auiaria debebuntur[a]. phasianarij autem, & pastores anserum non continentur: nisi id testator expresſit.

a debentur.

LXVII. MARCIANVS ‖libro ſeptimo Institutionum‖

QVi ſaltum æstiuum legauit, & hoc amplius etiam eas res ‖legauerit‖ quæ ibi esse ſolent, non videtur de illis pecoribus ſensisse, quæ hieme in hibernis, aut æstate in æstiuis esse ſolent. ſed de illis ‖ſensit, ‖ quæ perpetuò ibi ſunt.

Ius pignoris legatum.

LXVIII. VLPIANVS libro primo responſorum ‖Iuniano respondit‖

TEstatorem[b] adIciendo PRAEDIVM SEIANVM OMNE, eam quoque partem fundi ſuprascripti quaſi ad ſe pertinentem videri per fideicommiſſum reliquiſſe, quam ex 1 cauſa pignoris nactus eſt, ſaluo ſcilicet iure debitoris. Ex his verbis CVRATE AGROS ATTENDERE, [c] ET ITA FIET, VT FILIVS MEVS FILIOS VESTROS VOBIS CONDONET: fideicommiſſum peti non poſſe.

b Iulianus reſpondit teſtatorem *vel*, Iuniano reſpondit.

c accēdere: *vel*, attentè vendere: *quæ Acc. quoque notauit.*

2 Seruos communes à Seia ita relictos, SI MEI ERVNT CVM MORIAR: non deberi. ſi modò hoc ſenſit testatrix, vt 3 ita deberentur, ſi in ſolidum eius fuiſſent. Prædiis cum his enthecis, quæ in ea poſſeſſione ſunt, relictis, mancipia quoque prædiorum, cum illic testamenti facti tempore fuerunt, cedent. ſed & quæ postea acceſſerũt: ſi modò hoc testator manifeſtè expreſſit.

Quatenus propria verborum significatio ſit ſequenda.

LXVIIII. MARCELLVS ‖libro ſingulari Responſorum‖

NOn aliter à ſignificatione Berborũ recedi oportet, quàm 1 cum manifeſtum eſt aliud ſenſiſſe testatorem. Titius codicillis ſuis ita cauit, PVBLIO MAEVIO OMNES IVBENES, QVOS IN MINISTERIO HABEO, DARI VOLO, quæro à qua ætate iuuenes, & in quam intellegi debeant. Marcellus reſpondit, quos verbis quæ proponerentur, demonſtrare voluerit teſtator, ad notionem eius qui[d] de ea re cogniturus eſſet pertinere. non enim in cauſa teſtamentorum ad definitionem vtique deſcendēdum eſt, [e] cum plerumque abuſiuè loquantur: nec propriis nominibus ac vocabulis ſemper vtantur. ceterum exiſtimari poſſet[f] iuBenis is qui adulescentis exceſſit[g] ætatem, quoad incipiat inter ſeniores numerari.

d quæ

e eſſe.

f poſſe iuuenem eum.

g exceſſiſſet

De lana legata.

LXX. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Sabinum

SI cui lana legetur, id legatum videtur, quod tinctum non est, sed ΑΥΤΟΦΥΕΣ.[a] siue autem facta est, siue infecta: lanæ appellatione continetur. quæsitum est, vtrum lanæ appellatione ea sola contineatur quæ neta non est: an & ea quæ neta est. vtputa stamen & subtemen[b]. & Sabinus &[c] netam contineri putat. cuius sententia vtimur. [1] Lanæ appellationem eatenus extendi placet, quoad[d] ad telam peruenisset. & sciendum, sOcidam quoque contineri, & lotam: si modò tincta non sit. Lanę appellatione tomentum non continebitur. sed nec ea lana, ex qua quis quasi vestimentum fecerit valetudinis vel deliciarũ gratia, continebitur. ne ea quidem quæ fomentationis gratia parata sunt vel medicinæ, lanarum appellatione continẽtur. sed &[e] pelles lanatæ contineantur? & hoc lanæ cedere manifestum est. [2] Lana[f] legata, etiam leporinam lanam & anserinam & caprinam credo cõtineri, & de ligno, quam[g] ΕΡΙΟΞΥΛΟΝ[h] appellant. [3] Linum autem lana legata vtique non continebitur[i]. lino autem legato tam factũ quàm infectum continetur, quodque netum, quodque in tela est, quod est nondum detextum. ergo aliud in lino quàm in lana est. & quidem si tinctum linum sit, credo lino continebitur. [4] Versicoloribus[k] videndum est. & constabat apud veteres lanæ appellatione versicoloria non contineri. sed [l] ea omnia videri legata, quæ tincta sunt & neta, quæ neque detexta neque contexta sunt. proinde quæritur, an purpura appellatione versicolorum[m] contineatur. & ego arbitror ea quæ tincta non sunt, versicoloribus non adnumerari. & ideo neque album neque naturaliter nigrum contineri, nec alterius coloris naturalis. purpuram autem & coccum, quoniã nihil natiui coloris sunt,[n] contineri arbitror. nisi aliud sensit testator. [5] Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. sed coccum non continebitur. fucinum,[o] & ianthinum continebitur. Purpuræ appellatione etiam subtemen factum contineri, nemo dubitat. lana tinguendæ purpuræ causa destinata non continebitur.

a Est autem αὐτοφυές, quod ita per se natum sit, & nulla arte fucatũ. August. lib. 4. emen. c. 16.
b subtegmen?
c etiam
d quatenus
e etiam
f Alc. li. 2. prater.
g quam Græci
h Quasi lanam ligno decerptã dicas. Lanugo est, quæ ex pomo fruticis cuiusdam apud Arabas & eos qui sub cynosura sunt, depectitur, qui instar barbatæ nucis, aut modici cotonei mali est. vnde et nonnulli cotoneũ vocant: veteres verò Gossipium. Alc. li. 6. παρέργ. ca. 25. vel legitur ἐριόξυλον, hoc est, ligneam lanam appellant.
i contineri.
k De versicoloribus
l iis
m versicolorium
n habent,
o buccinum,

Suum quid dicatur.

LXXI. IDEM libro vicesimo ad Sabinum

CVm suæ[p] ancillæ siue serui in testamento scribuntur, hi designari videntur, quos paterfamilias suorum numero habuit.[q]

p siue ancillæ
q habuerit.

LXXII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

EAdem in omnibus rebus, quas suas quis legauerit, dicenda sunt.

LXXIII. VLPIANVS ‖libro vicesimo ad Sabinum‖

SVos[a] autem seruos vel ancillas eos accipimus, qui sunt pleno iure testantis. inter quos fructuarij non continebuntur. sed qui bona fide testatori serBiunt, suorum appellatione magis est vt contineatur: si modò suorum appellatione eos, quos suorum numero habuit, voluit contineri. 1 Eos verò, quos quis pignori hypothecaéve dedit, sine dubio inter suos legasse videbitur debitor: creditor nequaquam. proinde si quis serBos habuit proprios, sed quorum operas locabat, vel pistorias, vel histrionicas, vel alias similes: an seruorũ appellatione etiam hos legasse videatur? quod & præsumi oportet: nisi contraria voluntas testatoris appareat. 2 Eum qui venaliciariam ‖vitam‖ exercebat[b], puto suorum numero non facilè cõtineri velle eiusmodi mancipia: nisi euidens voluntas fuit etiam de his sentientis. nam quos quis ideo comparauit, vt ilico distraheret, mercis magis loco quàm suorum habuisse credendus[c] est. vicarios autem seruorum suorum numero non contineri Pomponius libro quinto scribit.

[a] Seruos

[b] exerceat.

[c] credendum est.

LXXIIII. POMPONIVS ‖libro sexto ad Sabinum‖

SI[d] quis suos seruos legauit, communes quoque continẽtur. & in quibus vsusfructus alienus fuit.

[d] *Censentur enim serui esse ordinariorum seruorũ, à quibus empti sunt, & peculio adiecti. l. si seruus. sup. de pecu.*

Coniectura voluntatis.

LXXV. VLPIANVS ‖libro vicesimo ad Sabinum‖

NVmmis indistinctè legatis, hoc receptum est, vt exiguiores legati videantur, si neque ex consuetudine patrisfamiliæ, neque ex regionis vnde fuit, neque ex contextu testamenti possit apparere.

LXXVI. IDEM ‖libro secundo ad Edictum‖

CHartis legatis, nemo dicet † scriptas & libros iam factos legato cedere. hoc idem & in tabulis est.

† scripturas

LXXVII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio

CVm in substitutione legata repetuntur, libertates etiã continentur.

Qui studiorum causa abest, abesse non videtur.

LXXVIII. PAVLVS ‖libro secundo ad Vitellium‖

QVæsitum est, Stichum[e] seruum ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductum, & disciplinæ traditum, postea in eum fundum non reuersum: an deberetur. responsum est, si studendi causa misisset, non quo de fundo eum [f] aliorsum transferret: deberi.

[e] mancipiũ ex eo

[f] id aliorsum

Coniectura voluntatis.

1 MAEVI FILI, QVOD IAM TIBI MAXIMAM PARTEM FACVLTATIVM[g] DEDERIM, CONTENTVS ESSE DEBES FVNDO SEMPRONIANO. CVM SVIS INHABITANTIBVS, ID EST FAMILIA ET

[g] facultatium

QVAE IBI ERVNT. quæsitum est de nominibus debitorũ & nummis. Eadem[a] epistulam talem emisit, ARGENTVM OMNE ET SVPELLECTILEM, QVODCVMQVE HABEO, TIBI DONO, ET QVIDQVID IN PRAEDIO SEMPRONIANO HABEO. an supellex, quæ in aliis prædiis vel domibus esset, ad Mæuium pertineret. & an serui, quos ex eo fundo aliis legauit. responsum est, nomina & nummos non videri deberi: nisi manifestè de his quoque legandis voluntas defunctæ adprobaretur. seruos ex isdem fundis aliis datos deminuisse filij legatum. de argento & supellectili quæ alibi esset, cum cuius notio est, æstimaturum: vt id optineat, quod testatori placuisse à legatario adprobabitur. 2 Prædia quidam reliquit adiectis *his* verbis, VTI A ME POSSESSA SVNT, ET QVAECVMQVE IBI ERVNT CVM MORIAR. quæsitum est de mancipiis, quæ in his prædiis morata fuerunt vel operis rustici causa vel alterius officij, ceterisque rebus, quæ ibi fuerunt in diem mortis: an ad legatarium pertinerent. respondit ea omnia, de quibus quæreretur, legata videri. 3 PETO VT FVNDVM MEVM CAPANIANVM[b] GENESIAE ALVMNAE MEAE ADSCRIBATIS DVCENTORVM AVREORVM, ITA VTI EST. quæritur, an fundo & reliqua colonorum, & mancipia, si qua[c] mortis tempore in eo fuerunt, debeantur. respondit, reliqua quidem colonorum non legata. cetera verò videri ||illis|| verbis ITA VTI EST data. 4 Illud fortasse quæsiturus sit aliquis, cur agenti appellatione etiam factum argentum comprehendetur[d]: cum si marmor legatum esset[e], nihil preter rudem materiam demonstratũ videri posse. cuius hæc ratio traditur. quippe ea quæ talis naturæ sint, vt sæpius in sua redigi possint initia, ea materiæ potentia victa, numquam vires eius effugiant. 5 Coccum quod proprio nomine appellatur, quin versicoloribus cederet, nemo dubitauit. quin minus porrò coracinum[f] aut isginum[g] aut melinũ suo nomine, quàm coccum purpuráve designatur?

a Eidem epistolam talem misit,
b Campanum
c quæ
d comprahendatur:
e legatum est,
f crocinum. *herba dicta est à cocco, quã Granam vocant: coracinũ verò. i. nigrũ. Adc. lib. 2. parerg. cap. 1.*
g hysginum

Vxoris causa parata quæ dicantur.

6 Cum[h] vir ita legasset, QVAE VXORIS CAVSA PARATA SVNT, EI DO LEGO, ||ego|| apud prætorem fideicommissarium petebam[i] etiam res æstimatas, quarũ pretium in dotem erant, nec optinui: quasi testator non sensisset de his rebus. atquin si in vsum[k] eius datæ sint, nihil interest, ab ipsa[l] an ab alio comparatæ sunt. postea apud Aburniũ Valentem inueni ita relatum: mulier res æstimatas in dotem dederat, ac deinde maritus ei legauerat[m] his verbis, QVAE EIVS CAVSA COMPARATA, EMPTAQVE ESSENT. dixit emptorum paratorumque appellatione non contineri

h *Coniunge l. ea tamen. 46. s. pr. eo.*
i petebat
k vsu
l ab ipso
m legauerat dotem

contineri ea quæ in dotem data essent: nisi si maritus eas res posteaquam ipsius factæ essent, in vxoris vsum conuertisset.

7 Rebus, quæ in fundo sunt, legatis accedunt etiam ea quæ tunc non sunt, si esse solent[a]. nec quæ casu ibi fuerunt, legata existimantur.

[a] solebant.

LXXVIIII. CELSVS libro nono Digestorum

SI chorus aut familia legetur,[b] perinde est, quasi singuli homines legati sint. 1 His verbis, QVAE IBI MOVILIA MEA ERVNT, DO LEGO, nummos ibi repositos vt mutui darentur, non esse legatos Proculus ait. at eos quos præsidij causa repositos habet,[c] vt quidam[d] Vellis ciuilibus factitassent, eos legato contineri. &[e] audisse se rusticos senes ita dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse. peculium appellantes, quod præsidij causa seponeretur. 2 Area legata si inædificata medio tempore fuerit, ac rursus area[f] sit: quamquã tunc peti non poterat, nunc tamen debetur. 3 Seruus quoque legatus si interim manumittatur, & postea seruus factus sit: [g]postea[g] peti[g] potest.

[b] legatur.
[c] haberet.
[d] quibusdam
[e] & sæpe audisse se
[f] area facta sit.
[g] Accur. notat esse, qui non potest scribunt.

LXXX. IDEM [l]libro trigesimo quinto Digestorum[l]

COniunctim heredes institui, aut coniunctim legari, hoc est: totam hereditatem, & tota legata singulis data esse: partes autem concursu fieri.

LXXXI. MODESTINVS [ll]libro nono Differentiarum[ll]

SEruis[h] legatis, etiam ancillas quidam deberi rectè putant: quasi commune nomen vtrumque sexum contineat. ancillis verò legatis masculos non deberi nemo dubitat. sed[i] pueris legatis etiam puellæ debentur. id non æquè in puellis pueros contineri dicendum est. Mulieribus verò legatis etiam virgines debentur. sicuti viris legatis etiam pueros deberi respondetur. 1 Pecudibus autem legatis, & boues & cetera iumenta continentur. Armento autem legato etiam boues contineri conuenit. non etiam greges ouium, & caprarum. Ouibus legatis, neque agnos neque arietes contineri quidam rectè existimant. ouium verò grege legato, & arietes & agnos deberi nemo dubitat.

[h] Coniunge l. 101. §. vlt. de verb. signif.
[i] & pueris etiam

LXXXII. IDEM [l]libro nono Regularum[l]

SEruus, qui in fundo morari solitus erat, si fugerit, licet post mortem testatoris adprehendatur: fundo legato vt instructus est, etiam ipse [l]legato[l] cedit.

LXXXIII. IDEM [l]libro decimo Responsorum[l]

QVod his verbis relictum est, QVIDQVID EX HEREDITATE BONISVE MEIS AD TE PERVENERIT, CVM MORIERIS RESTITVAS, fructus quos heres viuus percepit, item quæ fructuũ vice sunt, non venire placuis-

placuisse [a]. nec enim quicquam proponi, ex quo de his quoq; restituendis testatricem rogasse, probari potest.

a placuit

Appellatione posterorum continentur liberi, non liberti.

Idem testator, qui libertis fideicõmissum relinquebat, substitutione inter eos facta expresit, vt post mortem extremi, ad posteros eorum pertineret. quæro, cum nemo alius sit, nisi libertus eius qui extremo mortuus est: an is ad fideicommissum admitti debeat. respondit, posterorum appellatione liberos tantummodo [b], non etiam libertos eorum quibus fideicommissum relictum est, fideicommisso contineri, nequaquã incertum est.

b tantùm, non

LXXXIIII. IAVOLENVS libro secundo ex Casio

CVi quæ Romæ essent, legata sunt, ei etiam quæ custodiæ causa in horreis extra vrbem reposita sunt, debentur.

Hæc dictio, meum, quam habeat significationem.

LXXXV. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium

NVper constitutum est à principe, vt & non adiecto hoc MEVM, si quis corpus alicui leget, & ita sentiat, vt ita demum præstetur, si suum sit: ita valere legatum vt appareat magis sententiã legantis, non hoc verbum MEVM, respiciendum esse. & ideo elegans est illa distinctio, vt quotiens certum corpus legatur, ad præsens tempus adiectum hoc verbu Meum non faciat condicionem. si verò incertum corpus legetur, veluti ita, VINA MEA, [c] VESTEM MEAM: videatur pro condicione hoc verbum esse MEA: vt ea demum, quæ illius sint, videantur legata. quod non puto fortiter posse defendi. sed potius & hic vestem, vel vinum quod suorum numero habuerit, hoc legatum esse. sic enim responsum est, etiam quod coaQüerit vinũ legato cedere, si id vini numero testator habuisset. Planè in mortis tempore collatum hunc sermonem, VESTEM QVAE MEA ERIT, sine dubio pro condicione accipiendum puto. sed & STICHVM QVI MEVS ERIT, puto pro condicione accipiendum. nec interesse vtrum ita, QVI MEVS ERIT, an ita SI MEVS ERIT. vtrubique [d] condicionem eam esse [e]. Labeo tamen scribit, etiam in futurũ tempus collatum hunc [f] sermonem QVI MEVS ERIT, pro demonstratione accipiendum. sed alio iure vtimur.

c & vestem

d vtrubique enim

e inesse

f huc

Interpretatio voluntatis.

LXXXVI. PROCVLVS libro quinto Epistularum

SI ita legatum est, DOMVM QVAEQVE MEA IBI ERVNT CVM MORIAR: nummos ad diem exactos à debitoribus, vt aliis nominibus collocarentur, non puto legatos esse. & Labeonis distinctionẽ valde probo, qui scripsit

nec

nec quod casu abesset,[a] minus esse legatum: nec quod casu ibi sit, magis esse legatum.

LXXXVII. PAVLVS ‖libro quarto ad Legem Iuliam & Papiam‖

ET fideicommissum & mortis causa donatio appellatione legati continetur.[b]

LXXXVIII. IDEM ‖libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam‖

LAna legata, vestem quæ ex ea facta sit, deberi non placet. sed & materia legata, nauis, armariúmve ex ea factũ non vindicetur.[c] naue autem legata dissoluta, neque materia neque nauis debetur. massa autem legata, scyphi ex ea facti exigi possint.

Qui sint coniuncti tam re quàm verbis: & quibus præferantur.

LXXXVIIII. IDEM ‖libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam‖

RE[d] coniuncti[e] videntur, non etiam verbis, cum duobus separatim eadem res legatur. item verbis, non etiam re, TITIO ET SEIO FVNDVM AEQVIS PARTIBVS DO LEGO: quoniam semper partes habent legatarij. præfertur igitur omnimodo ceteris, qui & re & verbis cõiunctus est. quòd si re tantùm coniunctus sit, constat non esse potiorem. si[f] verò verbis quidem coniunctus sit, re autem non: quęstionis est, an coniunctus potior sit. & magis est, vt ‖&‖ ipse præferatur[g].

XC. IDEM ‖libro septimo ad Legem Iuliam & Papiam‖

NOminatim legatũ accipiendum est, quod à quo legatum sit intellegitur: licet nomen pronuntiatum non sit.

Reliquis legatis quid debeatur.

XCI. PAPINIANVS ‖libro septimo Responsorum‖

PRædiis per præceptionem filiæ datis cum reliquis actorũ & colonorum, ea reliqua videntur legata, quæ de reditu prædiorum in eadem causa manserunt. alioquin pecuniam à colonis exactam, & in Kalendarium in eadem regione versam, reliquis non contineri neq; colonorum neq; actorum, facilè constaVit[h]. tametsi nominatim actores ad filiam pertinere voluit. 1 Ex his verbis, LVCIO TITIO PRAEDIA MEA ILLA CVM PRAETORIO, SICVT A ME IN DIEM MORTIS MEAE POSSESSA SVNT, DO: instrumentum rusticum, & omnia quæ ibi fuerunt, quo dominus fuisset instructior, deberi cõuenit. colonorũ reliqua non debentur. 2 Pater filio tabernã purpurariã cum seruis institoribus & purpuris, quæ in diem mortis eius ibi fuerũt, legauit.

a absit.

b continentur.

c vindicentur.

d Coniũge l. triplici. de verb. sig. & vide Alc. libr. parad. 4. c. 8. & 9. & li. 6. ca. 7.

e Disiuncti interdũ vocantur, l. & nomẽ. §. his ita. C. de cad. toll. cùm comparãtur cũ reliquis magis cõiunctis: vt obligatio naturalis cõparata cũ ciuili, non propriè dicitur obligatio. l. fideiussor obligari. §. fideiussor. infr. de fideiuss.

f Quia nihil habet quod cæteris coniunctis commune nõ sit: certũ enim est omnes coniunctos ad eãdem rem vocari.

g Verbis coniunctus præfertur re coniuncto: nam eodem iure nititur quo re coniũctus, & ad eandẽ rẽ vocatur. Deinde hoc amplius habet, quòd coniunctim & eadẽ oratione vocatur: & quamuis re coniuncti solidum habeant, prima facie, tamen verbis coniuncti non minus habent ex mẽte testatoris: & si nõ singuli, certè vniuersi: vnde propter vnitatẽ sermonis dicũtur quasi in vnum corpus redigi. l. & nomen. §. his ita. C. de cad. tol. & vnius personæ loco haberi. l. Titia. 34. sup. de leg. 2.

h constat.

neque pretia purpuræ condita, neq; debita, neque reliqua legato contineri placuit.

Coniectura voluntatis.

3 TITIO SEIANA PRAEDIA, SICVTI COMPARATA SVNT, DO LEGO. cum essent GaViniana quoque simul vno pretio comparata, non sufficere solum argumentum emptionis respondi. sed inspiciendum, an litteris & rationibus appellatione Seianorum GaViniana quoque continentur,[a] & vtriusque possessionis confusi reditus titulo Seianorum accepto lati essent. 4 Balneas legatæ[b] domus esse portionem constabat. quòd si eas publicè præbuit, ita domus esse portionem balneas, si per domum quoq; intrinsecus adirentur, & in vsu patrisfamiliæ vel vxoris nonnumquam fuerunt, & mercedes eius inter ceteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur, & vno pretio comparatæ, vel instructæ communi[c] coniunctu fuissent. 5 Qui domum possidebat, hortum vicinum ædibus comparauit, ac postea domũ legauit. si hortum[d] domus causa comparauit, vt amœniorem domum ac salubriorem possideret, aditumq; in eum per domum habuit, & ædium hortOs additamentum fuit: domus legato continebitur. Appellatione domus insulam quoq; iniunctam[e] domui videri, si vno pretio cum domu fuisset comparata, & vtriusque pensiones similiter accepto latas rationibus ostenderetur.

[a] continerentur,
[b] legatas
[c] communi iure cōiunctæ fuissent.
[d] si hoc tum
[e] iunctam

In legato generali non continentur instrumenta.

XCII. PAVLVS libro tertiodecimo Responsorum.

SI MIHI MAEVIA ET NEGIDIA FILIAE MEAE HEREDES ERVNT, TVNC MAEVIA E MEDIO SVMITO, PRAECEPITO, SIBIQVE HABETO FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM CVM CASVLIS ET CVSTODIBVS OMNIVM HORVM FVNDORVM, ET CVM HIS OMNIBVS AGRIS QVI AD CONIVNCTIONEM CVIVSQVE EORVM FVNDORVM EMPTIONE, VEL QVOLIBET ALIO CASV OBTIGERINT. ITEM CVM OMNIBVS MANCIPIIS: PECORIBVS, IVMENTIS, CETERISQVE VNIVERSIS SPECIEBVS, QVAE IN ISDEM FVNDIS, QVOVE EORVM, CVM MORIAR ERVNT: VTI OPTIMI MAXIMIQVE SVNT, VTIQVE EOS IN DIEM MORTIS MEAE POSSEDI, ET VT PLENIVS DICAM, ITA VTI CLVDVNTVR[f]. in fundo autem vno ex his qui prælegati sunt, tabularium est, in quo sunt & complurium mancipiorum emptiones. sed & fundorum & variorum contractuum instrumenta. præterea & nomina debitorum. quæro, an instrumenta communia sint. respondi, secun-

[f] clauduntur.

ſecundum ea quæ proponuntur,[a] inſtrumenta emptionum, item debitorum, quæ in fundo prælegato remanſerunt, non videri legato cõtineri. His verbis domibus legatis, FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO, VTI SINANT EVM HABERE DOMVS MEAS, IN QVIBVS HABITO, NVLLO OMNINO EXCEPTO, CVM OMNI INSTRVMENTO, ET REPOSITIS OMNIBVS non videri teſtatorem de pecunia numerata, aut inſtrumentis debitorum ſenſiſſe.

a proponerentur.

Alienatio inutiliter prohibita.

XCIII. SCAEVOLA libro tertio Reſponſorum

* LVcius[b] Titius teſtamento ſuo[c] cauit, nec vllo[d] modo prædium ſuburbanum aut domum heres alienaret.[e] filia eius heres ſcripta heredem reliquit filiam ſuam: quæ eaſdẽ res diu poſſedit, & decedens extraneos heredes inſtituit: quæſitũ eſt, an prædia pertinerent ad Iuliam, quæ Lucium Titium teſtatorem patruum maiorẽ habuit. reſpondit, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredem pertineret,[f] cum hoc nudum præceptum eſt. *

b Eadem ſpecies eſt l. pater. §. Iulius. ſup. eo.
c ita cauit,
d nullo modo
e alienet.
f pertinerent.

Qui iubet reddi, vt debitum, quod debitum non eſt.

1 SEMPRONIAE MVLIERI MEAE REDDI IVBEO AB HEREDIBVS MEIS CENTVM AVREOS, QVOS MVTVOS[g] ACCEPERAM. quæſitum eſt, ſi hanc pecuniam vt debitam Sempronia petens victa ſit: an fideicommiſſum peti poſſit. reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, poſſe ex cauſa fideicommiſſi peti quod apparuiſſet non fuiſſe ex alia cauſa debitum.

g mutuò

2 Quidam prædia legauit libertis, adiectis his verbis: VTI A ME POSSESSA SVNT, ET QVAECVMQVE IBI ERVNT CVM MORIAR. quæſitum eſt, an mancipia, quæ in his prædiis morata in diem mortis patrisfamilias fuerunt operis ruſtici cauſa, vel alterius officij, ceteraéque res quæ ibi fuerunt, ad legatarios pertineant. reſpondit pertinere.

Appellatione fratrum continentur ſorores.

3 Quæſitum eſt, an quod heredes fratribus rogati eſſent reſtituere, etiam ad ſorores pertineret. reſpondit pertinere: niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur.

4 Collegio fabrorum fundum cum ſiluis quæ ei cedere ſolent, vti optimus maximusq; eſſet, legauit. quæro, an ea quoque quæ in diem[h] mortis ibi fuiſſent, id eſt fænum, pabulum, paleam:[i] item machina, Baſa Binaria, * id eſt cuppæ & dolia quæ in cella defixa[k] ſunt, item granaria * legata eſſent. reſpondit, non rectè peti quod legatum non eſſet.

h in die
i palea: item machinæ,
k infixa

Verba fideicommiſſi.

5 Ex parte dimidia herede inſtituto, per præceptionem fun-

dum legauit, & ab eo ita petit[a]: PETO VTI VELIS COHEREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIANO MEO QVEM AMPLIVS TE RECIPERE IVSSI, CLODIVM VERVM NEPOTEM MEVM COGNATVM TVVM. quæro an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti deberetur. respondit deberi.

Quæstio voluntatis.

XCIIII. VALENS[b] libro secundo Fideicommissorum

IS qui complures libertos relinquebat, tribus ex his fundum legauerat: & petierat vt curarent ne de nomine[c] suo exiret. quærebat ex tribus qui primus moriebatur, vtrum vtriq; vel alteri ex his qui sibi in legato coniuncti essent, relinquere partem suam deberet. an possit vel alij conliberto suo eam relinquere. placuit, etsi voluntatis quæstio esset, satis illum facturum & si alij relinquisset. quòd si nulli dedisset: occupantis, an omnium conlibertorum: & num[d] eorum tantùm, quibus pariter legatum esset, petitio fideicōmissi esset, dubitabatur. & Iulianus rectè omnibus debere[e] putaBit.

Interpretatio horum verborum, quantas summas &c.

XCV. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum

QVISQVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO DARE, FIDEIQVE EIVS COMMITTO, VTI DET QVANTAS SVMMAS DICTAVERO, DEDERO. Aristo res quoq; corporales contineri ait: vt prædia, mancipia, vestem, argentum. quia & hoc verbū QVANTAS non ad numeratam dumtaxat pecuniam referri, ex dotis relegatione & stipulationibus emptæ hereditatis apparet. & SVMMAE appellatio similiter accipi deberet, vt in his argumentis, quæ relata essent, ostenditur[f]. voluntatē præterea defuncti, quæ maximè in fideicommissis valeret, ei sententiæ suffragari. neque enim post eam præfationem adiecturum testatorem fuisse res corporales, si dumtaxat pecuniam numeratam præstari voluisset.

Appellatione hereditatis non continentur legata, nec fideicommissa.

XCVI. GAIVS libro secundo Fideicommissorum

SI Titius ex parte heres rogatus sit Mæuio hereditatem restituere, & rursus Titio coheres eius rogatus sit partem suam, aut partis partem restituere: an hanc quoque partem, quam à coherede ex fideicommisso recipit, Titius restituere Mæuio debeat, Diuus Antoninus consultus rescriBsit non debere restituere. quia hereditatis appellatione neque legata neq; fideicommissa continentur.

Reliquis

---

b Vlpianus

c Testatoris, scilicet: serui enim manumissi familiæ manumissoris nomen assequebantur. Hinc Tyro libertus Ciceronis vocatus est Tullius. li. vlt. epi. fam. huc pertinet principium ep. 24. li. 4. epist. ad Attici. Accur. hic hæsitat.

d in alijs legitur numerorum voce vnæ

e deberi

f ostenderetur.

Reliquis legatis quid debeatur.

XCVII. PAVLVS libro secundo Decretorum

OSidius[a] quidam instituta filia Valeriana herede, actori suo Antiocho data libertate, prædia certa, & peculium, & reliqua relegauerat, tam sua quàm colonorum. legatarius proferebat manu patrisfamiliæ[b] reliquatũ, & tam suo quàm colonorum nomine. item in eadem scriptura adiectũ in hunc modum: ITEM QVORVM RATIONEM REDDERE DEBEAT, SCILICET[c] QVAE IN CONDITO HABVERAT PATERFAMILIAE, FRVMENTI, VINI, ET CETERARVM RERVM. quæ &[d] ipsa libertus petebat, & ex reliquis esse dicebat, & apud præsidem optinuerat. ex diuerso cum diceretur, reliqua colonorum ab eo non peti, nec propria: diuersam autem causam esse eorum, quæ in condito essent: Imperator interrogauit partem legatarij, quærẽdi causa. pone, inquit, in condito centies[e] aureorũ esse, quæ in vsum sumi solerent. diceres totum, quod esset relictum in arca, deberi? & placuit rectè appellasse. A parte legatarij suggestum est, quædam à colonis post mortem patrisfamiliæ exacta. respondit, hoc quod post mortem exactum fuisset, reddendum esse legatario.

a Offidius

b patrisfamilias reliquatorum. *sequere Flor.*

c si quæ in credito

d ab ipsa

e *Scilicet, centena millia aureorum: hoc enim compendio hæc summa significatur.* Augu.*lib.2.emen. cap.6. Sunt qui hic legant,* centum aureos.

Verborum interpretatio.

XCVIII. IDEM libro singulari de forma[f] testamenti

SI plures gradus sint heredum.[g] & scriptum sit HERES MEVS DATO: ad omnes gradus hic sermo pertinet. sicuti hæc verba, QVISQVIS MIHI HERES ERIT. itaque si quis velit non omnes heredes legatorũ præstatione onerare, sed aliquos ex his: nominatim damnare debet.

f formula

g *Huc pertinet exemplũ quod in topi.* M. Cicero *preponit in loco à repugnantibus.*

XCVIIII. IDEM libro singulari de instrumenti significatione

SEruis vrbanis legatis, quidam vrbana mancipia non loco sed opere separant. vt licet in prædiis rusticis sint, tamen si opus rusticum non faciant, vrbani[h] videntur. dicẽdum autem est, quòd vrbani intellegendi sunt, quos paterfamilias inter vrbanos adnumerare solitus sit. quod maximè ex libellis familiæ, item ciVariis deprehendi poterit. 1 Venatores & aucupes vtrum in vrbanis, an in rusticis cõtineantur, potest dubitari. sed dicendum est, vbi paterfamilias moraretur, & hos alebat, ibi eos numerari. 2 Muliones de vrbano ministerio sunt: nisi propter opus rurestre testator eos destinatos habebat. 3 Eum qui natus est ex ancilla vrbana, & missus in villam nutriendus, interim in neutris esse quidam putant. videamus ne in vrbanis esse intellegatur. quod magis placet. 4 Seruis lecticariis legatis, si idem lecticarius sit & cocus: acce-

h vrbana videãtur. *Coniunge l. vrbana. de verbor. signific.*

accedet legato. Si alij vernæ, alij cursores legati sunt, si quidã [a] & vernaEt cursores sint: cursoribus cedent. semper enim species generi derogat. si in [b] specie, aut in genere vtrique sint: plerumque communicabuntur.

a si quidam & cursores, & vernæ sint:
b si verò in specie

Reddere quid sit.

C. IAVOLENVS ‖libro secundo ex Posterioribus Labeonis‖

HERES MEVS DAMNAS ESTO LVCIO TITIO STICHVM SERVVM MEVM REDDERE. vel ita, ILLVM SERVVM MEVM ILLI REDDITO. Cascellius ait deberi. neque id Labeo improbat. quia qui reddere iubetur, simul & dare iubetur.

Coniectura voluntatis.

1 Duæ statuæ marmoreæ cuidam nominatim, item omne marmor erat legatum. nullam statuam marmoream præter duas, Cascellius putat deberi. Ofilius, Trebatius contra. Labeo Cascellij sententiam probat. quod verum puto. quia duas statuas legando, potest videri non putasse in marmore se [c] statuas legare.

c sed statuas

Quæstio ex ambiguo.

2 VXORI MEAE *VESTEM, * MVNDVM MVLIEBREM, ORNAMENTA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, QVOD EIVS CAVSA FACTVM PARATVMQVE ESSET, OMNE DO LEGO. Trebatius hæc verba, QVOD EIVS CAVSA FACTVM PARATVMQVE EST, ad aurum & argentum dumtaxát referri putat. Proculus ad omnia. quod & verum est. 3 Cui Corinthia vasa legata essent, & ΒΑΣΕΙΣ [d] quoque eorum Basorum collocandorũ causa paratas deberi Trebatius respondit. Labeo autem id non probat, si eas ΒΑΣΕΙΣ testator numero Basorum habuit. Proculus verò rectè ait si æneæ quidem sint, non autẽ Corinthiæ: non deberi. 4 Cui testudinea legata essent, ei lectos testudineos pedibus inargentatos deberi, Labeo, Trebatius responderunt. quod [e] verum est.

d *Pedamenta sunt, & sustentacula, siue imæ partes cuiusque rei. Alc. lib. 4. parerg. c. 2. Sunt qui baces, alij abaces legant.*

e quod &

Legatis prædiis, quæ quis habet, an prædia pignorata debeantur.

CI. SCAEVOLA ‖libro sextodecimo Digestorum‖

QVi [f] habebat in prouincia, ex qua oriundus erat, propria prædia, & [g] alia pignori sibi data ob debita, codicillis ita scripsit. ΤΗ ΓΛΥΚΥΤΑΤΗ ΜΟΥ ΠΑΤΡΙΔΙ ‖ΒΟΥΛΟΜΑΙ‖ ΕΙΣ ΤΑ ΜΕΡΗ ΑΥΤΗΣ ΔΟΘΗΝΑΙ. ΑΦΟΡΙΖΩ ΑΥΤΗ ΧΩΡΙΑ ΠΑΝΤΑ, ΟΣΑ ΕΝ ΣΥΡΙΑ ΚΕ-

f *Alc. lib. 4. dispunc. cap. 18.*
g nec non alia

ΚΕΚΤΗΜΑΙ ΣΥΝ ΠΑΣΙΝ ΤΟΙΣ ΕΝΟΥΣΙΝ ΒΟΣΚΗΜΑΣΙΝ, ΔΟΥΛΟΙΣ, ΚΑΡΠΟΙΣ, ΑΠΟΘΕΤΟΙΣ[a], ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΙΣ ΠΑΣΑΙΣ. quæsitum est, an etiam prædia quæ pignori habuit testator, patriæ suæ reliquisse videatur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri relicta: si modò in proprium patrimonium, quod ferè cessante deVitore fit, non sint redacta. PETO FVNDVM MEVM ITA VTI EST, ALVMNAE MEAE DARI. quæsitum est, an fundo[b] & reliqua colonorum, & mancipia si qua mortis tempore in eo fundo fuerint, debeātur. respondit reliqua quidem colonorum non esse legata. cetera verò videri illis verbis ITA VTI EST data.

a παραθέτοις.

b an fundus, &

1

Coniectura voluntatis.

CII. IDEM[g] libro septimodecimo Digestorum[g]

HIs verbis legauit: VXORI MEAE LATERARIA[c] MEA VIATORIA, ET QVIDQVID IN HIS CONDITVM ERIT, QVAE MEMBRANVLIS MEA MANV SCRIBTIS CONTINEBVNTVR, NEC[d] EA SINT EXACTA CVM MORIAR, LICET IN RATIONES MEAS TRANSLATA SINT, ET CAVTIONES AD ACTOREM MEVM TRANSTVLERIM. hic chirographa debitorum & pecuniam, cum esset profecturus in vrbē, in lateralibus condidit: &[e] chirographis exactis, quàm pecunia erogata, reuersus in patriam post biennium alia chirographa prædiorum, quæ postea comparauerat, & pecuniam in lateralia[f] condidit. quæsitum est, an ea tantùm videatur nomina ei legasse, quæ postea reuersus in hisdem lateralibus condidit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, nō deberi quæ mortis tempore in his lateralibus essent, & membranis manu eius scriptis continerentur. Idem[g] quæsiit, an cū emptiones prædiorum in hisdem lateralibus cōdiderat, prædia quoque legato cedant. respondit, non quidem manifestè apparere quid de prædiis sensisset. verùm si ea mente emptiones ibi haberet, vt his legatariæ datis proprietas prædiorum præstaretur: posse defendi, prædia quoque deberi. Paterfamilias ita legauit, LANCES NVMERO DVAS LEVES, QVAS DE SIGILLARIBVS[h] EMI, DARI VOLO. is de sigillaribus leues quidem non emerat, lances autem emptas habebat. & dictauerat testamētum ante triduum quàm moreretur. quæsitum est, an hæ lances, quas emptas de sigillaribus habuit,[i] legato cederent, cum nullas alias de sigillaribus emerit, nec legauerit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi eas quas de sigillaribus emisset. Alumno præcepit militiā his verbis, SEMPRONIO ALVMNO MEO ILLVD

c lateralia

d neque exacta erunt.

e Sabaudi, tū. Aug. lib. 4. emen. c. 1. 3.

f lateraria

1

g Item quæsitū est,

h Eleganter hoc Scæuolæ responsum explicat Alex. ab Alex. li. 3. Geni. die. c. 4.

i habebat, legato cedant,

2

ILLVD ET ILLVD: ET CVM PER AETATEM LICEBIT, MILITIAM ILLAM CVM [a] INTROITV COMPARARI VOLO: HVIC [b] QVOQVE OMNIA INTEGRA. quæsitum est, si Sempronius eam militiam si Vi comparauerit, an pretium eius, sed & id quod pro introitu erogari solet, ex causa fideicommissi ab heredibus consequi possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse. Idē testator liberto militiam his verbis legauit, SEIO LIBERTO MEO MILITIAM DO LEGO ILLAM. quam militiam & testator habuit. quæsitum est, an onera omnia & introitus militiæ ab hærede sint danda. respondit danda.

a Plin. ad Traia. Superest ergo vt ipse inspicias, an in omnibus ciuitatibus certũ aliquid omnes, qui Buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare.

b hæcqúe omnia

Legata ab exhæredati substituto non valent, etiamsi ad eum bona defuncti perueniant per mediam personam.

CIII. IDEM ‖ libro singulari Quæstionum publice tractatarum ‖

SI pater exheredato filio substituit heredem extraneũ, deinde ille extraneus hunc filium heredē instituit, & heres factus intra pubertatem decedat: puto à substituto ei filio omnino legata præstari nō debere. quia nō directo, sed per successionem ad filiũ hereditas patris peruenit. plus ego in fratre, qui cum heres exstitisset patri, exheredatum fratrem heredem instituit, accepi substitutum eius legatum non debere. ac ne quidem si intestato fratre [c] successerit: quia non principaliter, sed per successionem bona fratris ad eum peruenerunt. 1 Si filius ex vncia heres institutus sit, & ‖ ab eo ‖ legata data sint, habeat & substitutum, deinde commisso edicto per alium filiũ accepit partis dimidiæ bonorum possessionem: substitutus eius vtrũ ex vncia legata præstat, an verò ex semisse? & verius est ex semisse. sed [d] ex vncia, omnibus. ex reliquis, liberis & parentibus. contra quoque si ex dodrante institutus commisso edicto [e] semissem acceperit bonorum possessionem: ex semisse tantùm legata substitutus debebit. quomodo enim augentur [f] vbi amplius est in bonorum possessione: sic & vbi minus est deducitur.

c fratrē

d sed &

e in semissem

f augetur

LIBER

LIBER TRIGESIMUS TERTIUS.

DE ANNUIS [a] LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

POMPONIUS [b] ‖libro quinto ad Sabinum‖

CUM IN ANNOS singulos quid legatum sit, neque adscriptum quo loco detur: quocumque loco petetur, dari debet. sicuti ex stipulatu, aut nomine facto petatur.

Mora heredis.

II. IDEM libro sexto ad Sabinum

IN annos singulos heres damnatus sinere me frui fundo, si initio anni quo colere deberem, moram fecerit: licet postea patiatur, quia [c] cultura sim exclusus, tamen totius anni nomine mihi tenebitur. quemadmodum si [d] diurnas operas Stichi dare damnatus, non à mane sed à sexta diei hora det: totius diei nomine tenetur. [e]

Annua, bima, trima die legatum.

III. VLPIANUS ‖libro vicesimo quarto ad Sabinum‖

SI legatum sit relictum annua bima trima die, triginta fortè: dena per [f] singulos debentur annos, licet non fuerit adiectum AEQUIS PENSIONIBUS. proinde & si adiectum fuerit PENSIONIBUS, licet non sit insertum AEQUIS: itē si scriptum fuerit AEQUIS, licet non sit adiectū PENSIONIBUS: dicendum erit æquas fieri. Sed si adiectum PENSIONIBUS INAEQUIS, [g] inæquales debebūtur. quæ ergo debeantur, videamus. & puto eas deberi, nisi specialiter testator electionem heredi dedit, † qui vir bonus fuerit arbitratus. vt pro facultatibus defuncti & depositione [h] patrimonij debeātur. sed ei si fuerit adiectū VIRI BONI ARBITRATU, hoc sequemur, vt propositione patrimonij sine vexatione & incommodo heredis fiat. quid [i] si ita, PENSIONIBUS QUAS PUTAVERIT LEGATARIUS? an totum petere posit, videamus. & puto totum non petendum simul. sicut & in heredis electione. fieri enim pensiones debere testator voluit. quantitates dumtaxat pensionū in arbitrio [k] heredis aut legatarij contulit. sed si ita sit legatum, HERES MEUS TITIO DECEM TRIMA DIE DATO: vtrum pensionibus, an verò post triennium debeatur? [l] & puto sic accipiendū, quasi paterfamilias de annua bima trima die sensisse proponatur.

Vsu-

a De annuis & mēstruis legatis, & fideicommissis.
b Vlpianus
c quia eatenus & cultura
d etsi
e tenebitur.
f Ex hoc loco & §. pen. apparet, quid sit annua, bima, trima dies.
g iniquis.
† quas
h dispositione vel, de portione vel, pensione
i quòd
k in arbitrium
l debeantur?

Vsurarum modus.

Si cui certa quantitas legetur, & quoad præstetur, in singulos annos certum aliquid velut vsuras iusserit testator præstari: legatum valet, sed [a] in vsuris hactenus [b] debet valere, quatenus modum probabilem vsurarum non excedit.

a sed & in
b catenus

Tot legata, quot annuæ præstationes.

IIII. PAVLVS ‖libro sexagesimo secundo ad Edictum‖

SI in singulos annos alicui legatum sit, Sabinus, cuius sententia vera est, plura legata esse ait. & primi anni purum, sequẽtium condicionale. videri enim hanc inesse condicionẽ, SI VIVAT. & ideo mortuo eo ad heredem legatum non transire.

Pensio vltimi anni integra.

V. MODESTINVS ‖libro decimo Responsorum‖

A VOBIS QVOQVE CETERI HEREDES PETO, VT VXORI MEAE PRAESTETIS QVOAD VIVERET, [c] ANNVOS DECEM AVREOS. vxor superuixit marito quinquennio & quattuor mẽsibus. quæro an heredibus eius sexti anni legatũ integrum debeatur. Modestinus respondit, integri sexti anni legatum deberi.

c viuet,

Coniectura voluntatis.

VI. IDEM ‖libro vndecimo Responsorum‖

ANnuam pecuniã ad ludos ciuitati [d] reliquit, quibus præsidere heredes voluit. successores heredum negant se debere: quasi testator tamdiu præstari voluisset, [e] quamdiu præsiderent heredes. quæro igitur, ‖an‖ cum præsidendi mentionem fecerit, ad tempus fideicommissum, an perpetuò præstari voluerit. Modestinus respondit, fideicommissum quotannis in perpetuum reipublicæ præstandum esse.

d ciuitatis
e voluerit,

Cùm authoritas sola est testatoris sine obligatione, interuentu iudicis ad effectum perducitur.

VII. POMPONIVS ‖libro octauo ad Quintum Mucium‖

QVintus Mucius ait, si quis in testamento ita scripsit, FILII FILIAEQVE MEAE IBI SVNTO, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET: EISQVE HERES MEVS IN ANNOS SINGVLOS, INQVE PVEROS PVELLASQVE SINGVLAS, DAMNAS ESTO DARE CIBARII NOMINE AVREOS DECEM: si tutores eã pecuniam dare nolunt ei, apud quem pueri atque puellæ sunt: nihil est, quòd ex testamento agere possit. nam ea res eo pertinet, vti tutores sciant quæ voluntas testatoris fuit. vti possint eam pecuniam sine periculo dare. Pomponius: in testamentis quæ-

quædam scribuntur, quæ ad auctoritatem dumtaxat scribentis referuntur, nec obligationem pariunt. hæc autẽ talia sunt, si te heredem solum instituam, & scribam vti monumentum mihi certa pecunia facias: nullam enim obligationem ea scriptura recipit. sed ad auctoritatem meam conseruandam poteris, si velis, facere. aliter atque si coherede tibi dato idem scripsero. nam siue te solum damnauero, vti monumentũ facias: coheres tuus agere tecum poterit familiæ herciscundæ, vti facias: quoniã interest illius. quin etiam si vtrique iussi estis hoc facere, inuicem actionem habebitis. Ad auctoritatẽ scribentis hoc quoque pertinet, cum quis iussit in municipio imagines poni. nam si non honoris municipij gratia id fecisset, sed sua: actio eo nomine nulli competit. Itaque hæc Quinti Mucij scriptura LIBERI MEI IBI SVNTO, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET, nullam obligationem parit: sed ad auctoritatem defuncti conseruandã ‖id‖ pertinebit,[a] vt vbi iusserit, ibi sint. Nec tamen semper volũtas eius aut iussum conseruari debet. veluti si prætor doctus sit, non expedire pupillum eo morari, vbi pater[b] iusserit, propter vitium quod pater fortè ignorauit in eis personis esse, apud quas morari iussit. Si autem pro ciVariis eorũ in annos singulos aurei decem relicti sint: siue hoc sermone significantur apud quos morari mater pupillos voluerit: siue ita acceperimus hũc sermonem, vt ipsis filiis id legatũ debeatur: vtile erit. & magis enim est, vt prouidentia filiorum suorum hoc fecisse videatur. & in omnibus, vbi auctoritas sola testatoris est, neque omnimodo spernenda, neque omnimodo obseruanda est. sed interuentu iudicis hæc omnia debent, si non ad turpem causam ferũtur,[c] ad effectum perduci.

a pertinet.

b vbi mater. Ex superioribus apparet hoc collatum fuisse in voluntatẽ matris, non patris. Itaque legendum est mater potiùs quàm pater.

c referuntur,

Annuum legatum quomodo finiatur.

VIII. GAIVS ‖libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam‖

IN singulos annos relictũ legatũ simile est vsuifructui, cum morte finiatur. sanè capitis deminutione non finitur, cum vsusfructus finiatur. & vsusfructus ita legari potest, TITIO VSVMFRVCTVM FVNDI[d] LEGO: ‖ET‖ QVOTIENSQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EVNDEM VSVMFRVCTVM EI DO. illud certè amplius est in hoc legato, quòd[e] ingressu cuiuslibet anni, si decesserit legatarius, eius anni legatũ heredi suo relinquit. quod in vsufructu nõ ita est: cum fructuarius, etiã si maturis fructibus, nondũ tamen perceptis decesserit, heredi suo eos[f] fructus non relinquet.

d do lego:

e in ingressu

f in eos fructus actionem non relinquit.

Pignus testamento constitutum.

VIIII. PAPINIANVS ‖libro septimo Responsorum‖

FVndus, quem paterfamilias libertis legatorum nomine, quæ in annos singulos relinquit, pignus[g] esse voluit: ex

g pignori

causa fideicommissi rei seruandæ gratia rectè petetur. Paulus notat: hoc admittendum est & in aliis rebus hereditariis: vt & in eas legatarius mittatur.

Legatum diuisum pro modo laboris, & industriæ.

X. IDEM ‖libro octauo Responsorum‖

SEIO AMICO FIDELISSIMO, SI VOLVERIT, SICVT MEIS NEGOTIIS INTERVENIEBAT, EODEM MODO FILIORVM MEORVM INTERVENIRE: ANNVOS SENOS AVREOS ET HABITATIONEM QVA VTITVR, PRAESTARI VOLO. non ideo minus annua Seio pro parte hereditaria viuentis filiæ deberi placuit, quòd ex tribus filiis Titiæ duo aliis heredibus institutis vita decesserunt: cum tam labor quàm pecunia diuisionem reciperent. MEDICO SEMPRONIO QVAE VIVA PRAESTABAM, DARI VOLO. ea videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam liberalitatis voluntatem habuerũt. VXORI PRAETER ID QVOD A ME VIVO ANNVI NOMINE ACCIPIEBAT, AVREOS CENTVM DARI VOLO. annuum videtur, & semel centũ aureos reliquisse. LIBERTIS DARI VOLO QVAE VIVA PRAESTABAM. & habitatio præstabitur. sumptus[a] iumentorum non debebitur[b], quem[c] actori domina præstare solita fuit vtilitatis suæ causa. ideo nec sumptum medicamentorum medicus libertus rectè petet. quem, vt patronam eiusque familiam curaret, acceptabat.

1 2 3

a sumptus autem
b debebuntur,
c quos

XI. PAVLVS ‖libro vicesimo primo Quæstionum‖

CVm in annos singulos legatur, plura legata esse placet: & per singula legata ius capiendi inspicietur. idem in seruo inspiciendum est ex persona dominorum.

Quomodo constituatur seruitus.

XII. IDEM ‖libro tertiodecimo Responsorum‖

GAius Seius prædia diuersis pagis Mæuiæ & Seiæ legauit, & ita cauit. PRAESTARI AVTEM VOLO EX PRAEDIIS POTITIANIS[d] PRAEDIIS[e] LVTATIANIS ANNVA HARVNDINIS MILIA TRECENA, ET SALICIS MVNDAE ANNVA LIBRARVM SINGVLA MILIA. quæro an id legatum defuncta legataria exstinctum sit. Paulus respondit, seruitutem iure constitutam non videri neque in personam neque in rem. sed fideicommissi petitionem competisse ei cui prædia Lutatiana legata sunt. & ideo cum annua legata fuerint, mortua legataria finitum legatum videri.

d Pontianis
e ex prædiis Luctatianis al. Lutianis

Con-

Conditio quæ habetur pro impleta.

XIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum

MAeuia nepotem ex Mæuio puberem heredē instituit, & Lucio Titio ita legauit: LVCIO TITIO VIRO BONO, CVIVS OBSEQVIO GRATIAS AGO, DARI VOLO ANNVOS QVAMDIV VIVAT AVREOS DECEM, SI REBVS NEPOTIS MEI INTERVENIAT, OMNEMQVE ADMINISTRATIONEM RERVM NEPOTIS MEI AD SOLLICITVDINEM SVAM REVOCAVERIT. quæro, cum Lucius Titius aliquo tempore Meuij negotia gesserit, & per eum non stet, quo minus gerat: Publius autem Mæuius nollet eum administrare. an fideicommissum præstari debeat. respondi, si non propter fraudē, aliámve quam iustam causam improbandæ operæ causa remotus esset à negotiis, quæ administrare secundum defuncti voluntatem vellet: percepturum legatum.

Quæstio de bono & æquo, quæ non potest in vniuersum definiri.

1 Vxore herede scripta ita cauit: LIBERTIS MEIS OMNIBVS ALIMENTORVM NOMINE SINGVLIS ANNVOS DENARIOS DVODECIM AB HEREDE DARI VOLO, SI AB VXORE MEA NON RECESSERINT. quæro, cum paterfamilias sua voluntate de ciuitate difficilè profectus sit, ea autem adsiduè proficiscatur: an liberti cum ea proficisci debeāt. respondi, non posse absolute responderi: cum multa oriri possint, quæ pro bono sint æstimanda.[a] ideoque huiusmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda est. Item quæritur, cum proficiscens eis nihil amplius optulerit, ac per[b] hoc eam secuti non sint, an legatum debeatur. respondit, & hoc ex longinquis breuibusque excursionibus, & modo legati æstimandum esse.

Coniectura voluntatis.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum

SI cui annuum fuerit relictum sine adiectione summæ: nihil videri huic adscriptū Mela ait. sed est verior Neruæ sententia, quod testator præstare solitus fuerat, id videri relictū. si[c] minus, ex dignitate personæ statui oportebit.

An fideicommissum in diem relictum possit ante diem solui.

XV. VALENS[d] libro septimo Fideicommissorum

IAuolenus eum, qui rogatus post decem annos restituere pecuniā, ante diem restituerat, respondit si propter capientis[e] personam, quòd rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relictum probetur, & perdituro ei id heres

a. Huic sententiæ congruit quòd præclarè M. Cicer. Orat. pro Cn. Plan. non semper easdem sententias ab iisdem, sed quascunque reip. status, inclinatio temporū, ratio concordiæ postularet, esse defendendas.

b propter

c sin

d Iabolenus

e Si dies adiectus esset propter dantis personam, (quod sæpius fit:) liceret ante diem soluere. l. legatis. §. cùm dies. infr. de condi. & demōst. l. eum qui. §. quoties. inf. de verbo. oblig. licet enim fauori pro se introducto renunciare. l. Si quis in. C. de pac.

ante diem restituisset: nullo modo liberatum esse. quòd si tempus heredis causa prorogatum esset, vt commodū medij temporis ipse sentiret: liberatum eum intellegi. nam & plus eum præstitisse quàm debuisset.[a]

a debuisse.

XVI. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

SEruus post decem annos liber esse iussus est, legatumque ei ex die mortis domini in annos singulos relictum est. eorum quidē annorū, quibus iam liber erit, legatum debebitur. interim autem heres ei alimenta præstare compellitur.

XVII. LABEO[b] libro secundo Posteriorum Iauoleno epitomatorum.

b Iabolenus

LEgatum ita est, ATTIAE DONEC NVBAT, QVINQVAGINTA DAMNAS ESTO HERES MEVS DARE: neque adscriptum est IN ANNOS SINGVLOS. Labeo, Trebatius præsens legatum deberi putat. sed rectius dicetur, id legatū in annos singulos deberi. VINI FALERNI, QVOD DOMI NASCERETVR, QVOTANNIS IN ANNOS[c] SINGVLOS BINOS CVLEOS HERES MEVS ATTIO DATO. etiam pro eo anno quo nihil vini natum est,[d] deberi duos culeos:[e] si modò ex vindemia ceterorum annorum dari posit.[f]

c Si rectè punctis distinguātur verba hæc in annos singulos glossema non erit. vt falsò putarunt quidam.
d esset.
e culleos respondit:
f posint.

Coniectura voluntatis.

XVIII. SCAEVOLA libro quartodecimo Digestorum.

COdicillis testamento confirmatis, fundum libertis legauit, eumque alienari vetuit. sed pertinere voluit &[g] ad filios libertorum, vel ex his natos. deinde hæc verba adiecit. A QVIBVS PRAESTARI VOLO HEREDI EX REDITV EIVS FVNDI DECEM PER ANNOS SINGVLOS VSQVE AD ANNOS TRIGINTAQVINQVE A DIE MORTIS MEAE. quæsitum est, cum heres à Titio institutus intra[h] trigesimum quintum annum ætatis decesserit: an residui temporis fideicommissum ex verbis suprascriptis heredis quoque heredi debeatur. respondit deberi: nisi ostendatur à libertis, testatorem ad heredis trigesimumquintum annum respexisse.

g vel

h infra

Legatum ante tempus petendum.

Sticho alumno suo centū, & menstruos decem, & annuos centum dari voluit. & Semproniā, quam heredem ex triente instituerat, rogauit in hęc verba: FIDEI TVAE COMMITTO SEMPRONIA SOROR, VTI LEGATA, QVAE ALVMNIS MEIS RELINQVI[i], EX MEDIO RECIPIAS, ET APVD TE HABEAS QVOAD[k] VSQVE COMMENDATOS HABEAS. quæsitum est, cum Sempronia, cuius fidei commissum sit, abstinuerat se hereditate ante-

i reliqui,
k Quoad eos commēdatos habes. Intelligit antē 25. annum ætatis eorum: vt in eadem specie idem satis indicat. l. liberto. §. Largius. infrà eo. & §. quidā.

antequam secundum voluntatem defuncti perciperet pecuniam alumnis relictã, an Sticho de legatis actio etiã ante vicesimum quintum annum competat. respondit competere.

Legatum relictum ab vsufructuario, morte eius finitur.

XVIIII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

TItia herede Seia scripta, vsumfructum fundi Mæuio legauit, eiusque fidei commisit in hæc verba: A TE MAEVI EX REDITV FVNDI SPERATIANI PRAESTARI VOLO ARRIO PAMPHILO ET ARRIO STICHO EX DIE MORTIS MEAE ANNVOS SEXCENTOS QVOTANNIS QVOAD VIVENT. quæsitũ est, cum Mæuius annua alimenta præstiterit, post mortẽ autem eius fundus ad heredem Titiæ pleno iure redierit: an alimenta ex fideicommisso Pamphilo & Sticho debeantur. respondi, nihil proponi, cur debeãt præstari ab heredibus Titiæ: cum ab vsufructuario alimenta relicta sunt. Idem quæsiit, an ab heredibus Mæuij legatarij præstanda sint. respondit, nihil ab herede [a] legatarij, nisi testatorem manifeste probetur voluisse etiam finito vsufructu, præstari. si modò id quod ex vsufructu receptum esset, ei rei parandæ [b] sufficeret.

1 Qui Marco homini docto certa annua præstabat, testamento cauit: DOMINA SANCTISSIMA SCIO TE DE AMICIS MEIS CVRATVRAM, NE QVID HIS DESIT: VERVMTAMEN ET MARCO DARI [c] OCTINGENTA. quæsitum est, an Marcus præstitis sibi ex causa legati octingentis, annua quoque consequi debeat. respondit, nihil proponi cur non secundum ea quæ in consultatione [d] collata essent, debeantur.

2 LVCIO TITIO AVRI PONDO TRIA, QVAE VIVA PRAESTABAM. quæro, cum testatrix quadraginta Titio quoad viueret, [e] salarij nomine certam summam, & amplius festorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretiũ præstiterit: an eadem ex causa legati vel fideicommissi ab heredibus eius Titio præstari debeãt. respondit, nihil proponi cur præstanda non sunt.

a ab hæredibus legatarij præstandũ, nisi

b præstandæ

c dari volo

d consultationem

e & salarij

Legatum debitum conditione deficiente.

XX. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

ANnua his verbis legauit, SI MORARENTVR [f] CVM MATRE MEA, QVAM HEREDEM EX PARTE INSTITVI. quæsitum est, an mortua matre condicio adposita defecisse videatur: ac per hoc neque cibaria neque vestiaria his debeantur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

f morentur

Templo relictum fideicommissum censetur, licet ministri sint nominati.

Attia fideicommissum his verbis reliquit, QVISQVIS 1 MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO, VTI DET EX REDITV CENACVLI MEI ET HORREI POST OBITVM SACERDOTI ET HIEROPHYLACO [a] ET LIBERTIS, QVI IN ILLO TEMPLO ERVNT, DENARIA DECEM DIE NVNDINARVM QVAS IBI POSVI. quero vtrum his dumtaxat, qui eo tempore quo legabatur, in rebus humanis & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his qui in locum eorum successerunt. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ministerium [b] nominatorum designatum. ceterum datum templo. Item quero, vtrum vno dumtaxat anno decem fideicommissi nomine debeantur: an etiam in perpetuum decem annua prestanda sint. respondit, in perpetuum.

a ἱεροφύλακι: tu vide in hunc locum Alexan. ab Alex. lib. Genia. dierum 5. c. 17.

b ministerium quidem

Legatum ex reditu certi prædij præstandum, alienato prædio, non extinguitur.

XXI. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum

Liberto suo ita legauit, PRAESTARI VOLO PHILONI, VSQVE DVM VIVET [c], QVINQVAGESIMAM OMNIS REDITVS, QVAE [d] PRAEDIIS A COLONIS VEL EMPTORIBVS FRVCTVS, EX CONSVETVDINE DOMVS MEAE PRAESTANTVR [e]. heredes prædia vendiderũt, ex quorum reditu quinquagesima relicta est. quæsitum est an pretij vsuræ, quæ ex consuetudine in prouincia præstarentur, quinquagesima debeatur. respondit, reditus dumtaxat quinquagesimas legatas, licet prædia vendita sunt.

c viuit,

d quæ ex prædiis

e præstatur,

Fideicommissum à legatario relictum ob Falcidiam non minuitur.

A liberto, cui fundum legauerat ferentem annua sexaginta, 1 per fideicommissum dederat Pamphilæ annua dena. quæsitũ est, si lex Falcidia liberto legatum minuerit, an Pamphilæ quoque annuum fideicommissum minutum videatur: cum ex reditu legata sint, qui largitur, etiam si Falcidia partem dimidiam fundi abstulerit, annuam Pamphilæ præstationem. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri minutum: nisi si alia mens testatoris probaretur.

Interpretatio voluntatis.

Filium [f] ex dodrante, vxorem ex quadrante instituit here- 2 des: & filij fidei commisit, vt nouercæ restitueret hereditatem. ab ea autem petit, vt infirmitatem filij commendatam haberet. eique menstruos aureos denos præstaret donec ad vicesimumquintũ annum ætatis peruenerit. cum autem implesset

f Quidam filium

eam ætatem, partem dimidiam hereditatis ei restitueret. filius deducta dodrantis parte quarta, ex qua institutus erat, nouercæ hereditatem restituit: & postea impleuit vicesimum quintum annum ætatis. quæsitum est, cum nouerca vniuersæ hereditatis haberet dodrantem, semunciam [a], & sicilicum [b], an eius partem dimidiam priuigno suo restitueret. respondi, secundum ea quæ proponerentur, tantum restituendũ, quantum cum eo quod Falcidiæ nomine filius deduxisset, semissem faceret. Idem quæsijt, an quod infirmitati filij pater consulere voluerit, fructus quoque medij temporis nouerca ei restituere deberet. respondit, secundum ea quæ proponerentur, debere.

a Ineptè nonnulli hic legunt semiunciam. Aug. lib. 2. emẽ. cã. 3.
b Constat duabus drachmis. Alcia. ad titul. de metal. lib. 11. C. Sunt qui hic legũt siliquam.

Si legatarius non implet modum à testatore adiectum, legatum et solutum reuocatur.

3 Lucius Titius testamento patriæ suæ ciuitati Sebastenorum centum legauit, vti alternis annis ex vsuris eiusdem certamina sub [c] nomine [c] ipsius [d] celebrarentur: & adiecit hæc verba. QVOD SI CONDICIONE SVPRASCRIPTA RECIPERE LEGATAM SIBI PECVNIAM CIVITAS SEBASTENORVM NOLVERIT, NVLLO MODO HEREDES MEOS OBLIGATOS EI ESSE VOLO. SED HABERE SIBI PECVNIAM. postea præses prouinciæ ex nominibus debitorum hereditariorum elegit idonea nomina, & in causam legati reipublicæ adiudicauit. post cuius sENTiam respublica à plerisque [d] adiudicatis sibi pecunias percepit. quæsitum est, an si respublica condicionibus testamento adscriptis postea non paruerit, legatum ad filios heredes pertineat. respondit, rempublicam voluntati testatoris parere compellendam, ac nisi faciat, in his quidem summis, quæ per numerationem vel nouationem solutæ sunt, vtili repetitione heredes adiuBandos. ab his verò nominibus, quę neque soluerunt reipublicæ neque nouatione absesserunt à pristina obligatione, non prohibendos, quo minus debitum petant.

c suo nomine

d adiudicatas à plerisq; sibi

Nudus minister, siue executor, non satisdat.

4 Largius Eurippianus [e] consuluit, alumno certam pecuniam patronum testamento legasse, deque ea re testamento ita cauisse, PECVNIAM QVAM TITIO LIBERTO ET ALVMNO MEO LEGAVI, ESSE VOLO PENES PVBLIVM MAEVIVM VSQVE AD ANNVM VICESIMVMQVINTVM AETATIS EIVS, PROQVE EA COMPVTARI CVM EO VSVRAS QVADRANTES. QVANTVM AVTEM IN SVMPTVM EI STATVENDVM SIT, TV PVBLI MAEVI, CVM PATRIS AFFECTVM EI PRAESTARE DEBEAS,

e Erupianus

BEAS, AESTIMABIS. quæsitum est, an heredes à Publio Mæuio satis accipere debuerint, soluentes eam pecuniam. respondit, cum testamento nulla exigendæ satisdationis commemoratio fiat, satis habuisse heredes, secundum voluntatem defuncti Publio Meuio pecuniam numerare. & ideo nec Titius alumnus, vel heredes eius audiri debeant [a], aduersus heredes patroni agentes, quòd satis non exegerunt. ex ea enim numeratione etiam à Titio, ac proinde etiam ab heredibus eius liberatos esse suprascriptos heredes. nisi viuente testatore Publius Mæuius soluendo esse desierit. tunc enim cautio ab eo exigenda est.

a debent.

Interpretatio voluntatis.

Pater duos filios æquis ex partibus instituit heredes, maiorem, & minorem qui etiam impubes erat: & in partem eius certa prædia reliquit. & cum quattuordecim annos impleuerit, certam pecuniam ei legauit, idque fratris eius fidei commisit. à quo petit in hæc verba. A TE PETO SEI, VT AB ANNIS DVODECIM AETATIS AD STVDIA LIBERALIA FRATRIS TVI INFERAS MATRI EIVS ANNVA TOT VSQVE AD ANNOS QVATTVORDECIM. EO AMPLIVS TRIBVTA FRATRIS TVI PRO CENSV EIVS DEPENDAS DONEC BONA RESTITVAS. ET AD TE REDITVS PRAEDIORVM ILLORVM PERTINEANT, QVOAD PERVENIAT FRATER TVVS AD ANNOS QVATTVORDECIM. quæsitum est, defuncto maiore fratre, herede alio relicto, vtrum omnis condicio percipiendi reditus fundorũ [b], anniuersaria præstetur [c]: alia, quæ præstaturus esset si viueret Seius, ad heredem eius transierint: an verò id omne protinus ad pupillum & tutores transferri debeat. respõdit, secundum ea quæ proponerentur, intellegitur [d] testator quasi cum tutore locutus: [e] vt tempore quo tutela restituenda est, hæc [f] quæ pro annuis præstari iussisset, percipiendisq; fructibus, finiantur. sed cum maior frater morte præuentus est, omnia quæ relicta sunt, ad pupillum & tutores eius cõfestim post mortem fratris transisse.

b fundorum, & vt
c præstentur:

d intelligi testatorem
e locutum:
f hæc quoq; quæ

XXII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum.

FILIAE MEAE, QVOTIENSCVMQVE VIDVA ERIT, IN ANNOS SINGVLOS CENTVM HERES MEVS DATO. quæritur, si filia minus annui [g] temporis vidua fuisset, numquid minus ei centum deberentur. respondit, sibi videri, tametsi totus annus nondum fuisset, tamen deberi.

g annuo tempore

Con-

Coniectura voluntatis.

XXIII. MARCIANVS[a] ‖libro ſexto Inſtitutionum‖

[a] Marcellus

CVm quidam decurionibus diuiſiones dari voluiſſet die natalis ſui: Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, non eſſe veriſimile, teſtatorem de vno anno ſenſiſſe. ſed de perpetuo legato.

XXIIII. IDEM ‖libro octauo Inſtitutionum‖

CVm erat certa pecunia, id eſt centum reipublicæ Sardianorum relicta per quadrienniũ certaminis Chryſanthiani: Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt, videri perpetuam penſitationem reliquiſſe teſtatorem per quadriennium. non in primum quadriennium.

XXV. VALENS[b] ‖libro ſecundo Fideicommiſſorum‖

[b] Caius

FIliofamilias, quoad in poteſtate patris ſit, in annos ſingulos dena dari poſſunt.

DE VSV[c] ET VSVFRVCTV ET REDITV ET HABITATIONE ET OPERIS PER LEGATVM VEL FIDEICOMMISSVM DATIS TIT. II.

[c] *Hic tit. ad actionẽ in perſonam magis reſpicit: libro autem ſeptimo ſuprà, ad actionem in rem.*

Vſusfructus ſeruitutis realis non poteſt legari, vt propriè præſtetur: ſed præſtabitur prout poteſt.

PAVLVS ‖libro tertio ad Sabinum‖

NEC VSVS nec vſusfructus itineris, actus, viæ, aquæductus[d] legari poteſt: quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt. nec erit vtile ex ſenatusconſulto, quo cauetur vt omnium, quæ in bonis ſint, vſusfructus legari poſsit. quia id neq; ex bonis neq; extra bona ſit. ſed incerti actio erit cum herede, vt legatario quamdiu vixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem præſtet. aut[e] ea ſeruitus conſtituatur ſub hac cautione, vt ſi deceſſerit legatarius, vel capite deminutus ex magna[f] cauſa fuerit, reſtituatur.

[d] aquæ, vel ductus

[e] & vt ea

[f] *Verba ſunt compoſitorum Pandectarum addita propter l. corruptionem. C. de vſufr.*

II. PAPINIANVS ‖libro ſeptimodecimo Quæſtionum‖

HOminis operæ legatæ, capitis deminutione vel non vtendo nõ amittuntur. & quoniam ex operis mercedem percipere legatarius poteſt, etiam operas eius ipſe locare poterit. quas ſi prohibeat heres capi, tenebitur. Idem eſt, & ſi ſeruus ſe locauerit. & quia legatarius fructuarius non eſt, ad heredem ſuum operarum legatum tranſmittit. ſed ſeruo vſucapto legatum perit.

III. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

HOminis quoque liberi operæ legari possunt. sicut locari, & in stipulationem deduci.

IIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum

SI pure proprietas legata erit, ea ad legatarium perueniet, quamuis fructuarius heres sit institutus.

V. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

VSumfructum cum moriar inutiliter stipulor. idem est in legato. quia & constitutus vsusfructus morte intercidere solet.

Aestimatio vsusfructus post moram hæredis.

VI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum

SI vsusfructus mihi in biennium continuum à morte testatoris legatus sit, & per heredem steterit, quo minus eum mihi daret: præterito biennio nihilo minus tenetur. quemadmodum teneretur, si res legata in rerum natura esse desisset, quam quis deberet, moratusq; esset in ea danda. vt peti quidem iam vsusfructus, qui legatus sit, non posit: quia alius futurus sit, quàm qui legatus fuerit. sed æstimatio[a] eius bima[b] dumtaxat facienda sit.

[a] Hic obserua post interitum rei debitæ, non rem ipsam, sed eius æstimationem peti.
[b] bina: in quibusdã desit.

VII. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum

OPeræ testamento relictæ quando cedere debeant? vtrum ex quo petit eas legatarius, an ex quo adita hereditas est? & cui pereant dies, quibus æger seruus fuit? & puto ex die petitionis eas cedere. quare si post petitas æger esse seruus cœperit: legatario peribunt.

VIII. GAIVS libro tertio de legatis ad edictum prætoris

SI[c] vsusfructus[d] municipibus legatus erit, quæritur quousq; in eo vsufructu tuendi sint. nam si quis eos perpetuò tuetur, nulla vtilitas erit nudæ proprietatis, semper abscedente vsufructu. vnde centum annos obseruandos esse constat: qui finis vitæ[e] longissimus esset.

[c] Coniunge l. Mæuius. §. fi. de leg. 2. & l. 73. ad fi. de leg. 1.
[d] Idem scripsit alio libro Caius, vt constat ex l. 51. de vsufr. sup.
[e] De spatiis vitæ longissimis Plin. libr. 7. nat. histo. c. 48.

Legatum caducum remanet apud hæredem cum onere suo.

VIIII. VLPIANVS libro octauo Disputationum

SI ab[f] eo, cui legatus esset vsusfructus, fideicommissum fuerit relictum: licet vsusfructus ad legatarium non peruenerit: heres tamen, penes quem vsusfructus remanet, fideicommissum præstat. quod & in militis testamento erit dicendũ, si legatarius, à quo fideicommissum relictum est, repudiauerit legatum, vel viuo testatore decesserit.

[f] Coniunge l. 78. de l.

Con-

Coniunctio, posita inter incompatibilia, resoluitur in disiunctiuam.

X. IVLIANVS libro septuagesimo octauo Digestorum

SI Titio fundus, & eiusdem fundi vsusfructus legatus fuerit: erit in potestate eius, fundum, an vsumfructum vindicare malit. & si fundum elegerit, necessariò plenam proprietatem habebit, licet vsumfructum à se reppulerit. si verò vsumfructum habere maluerit, & proprietatem fundi reppulerit: solum vsumfructum habebit.

XI. IDEM libro primo ex Minicio

HAbitationis[a] legatum in singulos annos ab initio anni deberi constat.

a quoq; legatum

XII. ALFENVS VARVS libro secundo digestorum à Paulo epitomatorum

HEres in fundo, cuius vsusfructus legatus est, villam posuit. eam inuito fructuario demolire[b] non potest: nihilo magis, quàm si quam arborem posuisset, [c] ex fundo is euellere vellet. sed si antequam vsufructuarius prohibuerit demolierit[d]: impunè facturum.

b demoliri non posse:
c & ex
d demolitus erit.

XIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium

CVm vsusfructus alternis annis legatur, nõ vnum, sed plura legata sunt. aliud est in seruitute aquæ & viæ. viæ enim seruitus vna est: quia natura sui habet intermissionem.

XIIII. CELSVS libro octauodecimo Digestorum

DVos separatim vtifrui sinere damnatus heres, communiter vtifrui passus est. quærebatur, an vtrique ex testamento teneretur. dixi teneri, si testator vtrumque solidum habere voluit. nam ipsius onus est, vt solidum singulis legatum præstaret. qua parte igitur alterũ vtifrui sineret heres, eã parte eum nõ sinere alterum vtifrui. ideoq; per æstimationem vnicuiq; quod deest, replere debet.[e]

e debere.

XV. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum

DAMNAS ESTO HERES TITIVM SINERE IN ILLA DOMO HABITARE QVO AD VIVET. vnum videtur esse legatum.

Ei cui legatur fructus fundi, debetur via per alium fundum testatoris etiam alteri legatum.

a Qui duos fundos habebat, vnum legauit, & alterius fundi vsumfructum alij legauit. quæro, si fructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quàm per illum fundum qui legatus est: an fructuario seruitus debeatur. respondit, quemadmodum si in hereditate esset fundus, per quem fructuario potest præstari via, secundum voluntatem defuncti videtur

id e

id exigere ab herede: ita & in hac specie non aliter concedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius ius trãseundi vsufructuario præstet.[a] vt hęc forma in agris seruetur, quę viuo testatore optinuerit: siue donec vsusfructus permanet, siue dum ad suam proprietatem redierit.

a præstaret.

An legatum relictum ad certum vsum possit in alium vsum conuerti.

XVI. MODESTINVS libro nono Responsorum

LEgatum[b] ciuitati relictum est, vt ex reditibus quotannis in ea ciuitate memoriæ conseruandæ defuncti gratia spectaculum celebretur, quod illi Celebrari[c] non licet. quæro quid de legato existimes. *Modestinus* respõdit, cum testator spectaculum edi voluerit in ciuitate, sed tale, quod ibi celebrari non licet: iniquum esse hanc quantitatẽ, quam in spectaculum defunctus destinauerit, lucro heredum cedere. igitur adhibitis heredibus & primoribus ciuitatis, dispiciendum est in quam rem conuerti debeat fideicommissum, vt memoria testatoris alio & licito genere celebretur.

b Alc. lib. 1. parer. c. 22.

c illis celebrare

XVII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

QVidam prædia reipublicæ legauit, de quorũ reditu quotannis ludos edi voluit, & adiecit: QVAE LEGATA PETO DECVRIONES, ET ROGO, NE IN ALIAM SPECIEM AVT ALIOS VSVS CONVERTERE VELITIS. respublica per quadriennium continuum ludos non edidit: quæro an reditus, quos quadriennio respublica percepit, heredibus restituere debeat, vel compensare in aliam speciem legati ex eodem testamẽto. respondit, & inuitis heredibus possessione adprehensa perceptos fructus restituendos esse. & non erogatum secundum defuncti voluntatem, in alia quæ deberentur, compensari.

Inutile legatum ob incertitudinem.

XVIII. MODESTINVS libro nono Responsorum

QVi plures habebat libertos, testamento suo dixit, se habitationem relinquere iis quos codicillis designasset. cum nullos postea designauerit, quæro an omnes admitti debeant. respondit, si patronus, qui se designaturum personas libertorum pollicitus est, nullum postea designauit: legatum habitationis perfectum esse non videtur,[d] non existente cui datum intellegi possit.

d videri,

Scriptura voluntate potior.

XVIIII. IDEM libro singulari de Eurematicis

SI alij fundum, alij vsumfructum eiusdem fundi testator legauerit: si eo proposito fecit, vt alter nudam proprietatem habe-

haberet: errore labitur. nam detracto vsufructu, proprietatem eum legare oportet eo modo, TITIO FVNDVM DETRACTO VSVFRVCTV LEGO, vel SEIO EIVSDEM FVNDI VSVMFRVCTVM HERES DATO. quod nisi fecerit, vsusfructus inter eos communicabitur: quòd [a] interdũ plus valet scriptura, quàm [b] peractum sit.

XX. POMPONIVS ‖libro octauo ad Quintum Mucium‖

SI seruum sub condicione liberum esse iubeam, & vsumfructum eius tibi legauero: valet legatum.

XXI. PAVLVS ‖libro septimo ad legem Iuliam & Papiam‖

TItio [c] vsusfructus Stichi, aut si nauis ex Asia venerit, decẽ legata sunt. non petet vsumfructum antequam condicio decem existat, vel deficiat: ne potestas heredi vtrum velit dandi auferatur.

XXII. VLPIANVS ‖libro quintodecimo ad Legem Iuliam & Papiam‖

PATRIMONII MEI REDITVM OMNIBVS ANNIS VXORI MEAE DARI VOLO. Aristo respondit, ad heredem vxoris nõ transire. quia aut vsuifructui simile esset, aut huic legato IN ANNOS SINGVLOS.

XXIII. IVNIVS [d] MAVRICIANVS ‖libro secundo ad Legem Iuliam & Papiam‖

LIcet testatori repetere legatum vsusfructus, vt etiam post capitis deminutionem deberetur. & hoc nuper Imperator Antoninus [e] ad libellum rescripsit, tunc tantùm [f] esse huic constitutioni locum, cum in annos singulos relegaretur.[g]

Quæ vsuræ debeantur vsufructuario.

XXIIII. PAPINIANVS ‖libro septimo Responsorum‖

VXori fructu bonorum legato, fænus quoque sortiũ, quas defunctus collocauit, post impletam ex senatusconsulto cautionem præstabitur. igitur vsuras nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpositam debitas, velut sortes in cautionem deduci necesse est. non idem seruabitur nominibus ab herede factis. tunc enim sortes dumtaxat legatario dabuntur. aut [h] quod propter moram vsuras quoque reddi placuit, super his non cauebitur. SCORPVM [i] SERVVM MEVM SEMPRONIAE CONCVBINAE [k] MEAE SERVIRE VOLO, nõ videtur proprietas serui relicta, [l] sed vsusfructus.

a quia
b quàm quod actum sit.
c Paulus accommodatus non est ad legẽ Iustiniani. l. 1. C. com. de leg. vti alibi in hoc peccatũ suprà animaduertimus. l. cũ res de leg. 1. Bartolus causam huius tã frequentis contrarietatis ignorans, diuinat hic verba l gati ad heredẽ directa fuisse. Imò verò detracta verba per damnationem equidẽ non dubito: in quo genere heredis fuit electio. Baro.
d Iulianus
e noster
f tamen
g relegetur.
h & quod
i Scorpium vel, Scropium
k consobrinæ
l legata.

Vsit-

Vsufructu legato frustrà cauet testator, vt res mortuo legatario ad hæredem redeat.

XXV. IDEM libro octauo Responsorum

QVi fructus prædiorum vxori reliquit, post mortem eius prædia cum reditibus ad heredes suos redire voluit, imperitia lapsus. nullum fideicommissum dominus [a] neque proprietatis neque fructus ad eos reuerti dedit. [b] etenim reditus futuri, non præteriti temporis demonstrati videbantur. [c]

a dicimus
b debere.
c videntur.

Vsusfructus nondum constitutus, an transmittatur ad hæredem vsufructuarij.

XXVI. PAVLVS libro decimo Quæstionum

SEmpronius Attalus ab herede suo fundum in Italiā Gaio post decennium, deducto vsufructu dari iussit. quęro, cum medio hoc decennij spatio heres vita functus sit, an post tempus decennij plenus fundus ad legatarium pertineat. mouet enim me, quod dies legati huius siue fideicommissi cesserit, ac per hoc && ad heredem legatarij pertinere potuerit: & ideo quasi circa debitum iam legatum mortuo herede vsusfructus exstinctus sit, nec ad heredem heredis pertinere possit. respondi, dies quidem fideicommissi vel legati cedit statim, cum post tempus certum heres dare rogatur, siue iubetur. sed vsusfructus nōdum est heredis, nisi cum dominium deducto vsufructu præstitit. & ideo capitis deminutione vel morte perire non potest quod nondum habuit. Idem euenit, si proprietas deducto vsufructu sub condicione legata sit, & pendente condicione heres decesserit. tunc enim ab heredis herede incipit vsusfructus, qui ex [d] persona eius finietur. sed his casibus de sententia testatoris quærendum est, qui vtique de eo vsufructu detrahendo sensit, qui coniunctus esset heredis personæ. quo exstincto, solidam proprietatem ad legatarium voluit pertinere. nec plus transmitti ad successorem suum, qui nondum habere cœpit vsumfructum, quàm si iam habere cœpisset.

d qui & in

Plures coniuncti ad vnam portionem vocantur cum alio disiuncto.

Si fundus duobus, alij vsusfructus legatus sit: non trientes in vsufructu, [e] sed semisses constituuntur. idemque est ex contrario, si duo sint fructuarij, & alij proprietas legata est. & [f] inter eos tantùm adcrescendi ius est. 1

e vsumfructum,
f etenim inter

Quod postea apparet indebitè solutum, repetitur.

XXVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum

VXori maritus per fideicommissum vsumfructum, & alia & dotem prælegauit [g]. heredes vsumfructum ei concesserunt. post biennium illicitum matrimonium fuisse pronuntiatum

g relegauit.

tiatum est. quæsitum est, an id quod præterito tempore possedit, ab ea repeti posit. respõdit, id quod fructus nomine percepisset, repeti posse.

Onus fructuarij.

XXVIII. PAVLVS libro tertiodecimo Responsorum

QVæro, si vsusfructus fundi legatus est, & eidem fundo indictiones temporariæ indictæ sint: quid iuris sit. Paulus respõdit, idem iuris esse & in his speciebus quæ postea indicuntur, quod in vectigalibus dependendis responsum est: ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet.[a]

a pertinere.

Vsufructu legato & per fideicommissum relicto, inspicitur potius persona fideicommissarij, quàm legatarij.

XXVIIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum

SI quis vsumfructum legatũ sibi alij restituere rogatus sit, eumque in fundum induxerit fruendi causa: licet iure ciuili morte, & capitis deminutione ex persona legatarij pereat vsusfructus, quòd[b] huic ipso iure adquisitus est: tamen prætor[c] iurisdictione sua id agere debet, vt idem seruetur, quod futurum esset, si ei, cui ex fideicommisso restitutus esset, legati iure adquisitus fuisset.

b qui
c ex iurisdictione

Conditione, sub qua legatum diuiduum debet resolui, impleta pro parte legatum pro parte resoluitur.

XXX. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis

CVi vsusfructus legatus esset, donec ei totius dotis satisfieret: cum ei heres pro sua parte satisdedisset, quamuis reliqui satis non darent, tamen pro ea parte vsumfructum[d] desinere habere mulierem, ait Labeo. idem fieri, & si per mulierẽ mora fieret, quo minus satis acciperet. Colono suo dominus vsumfructum fundi, quem is colebat, legauerat. agat[e] colonus cum herede ita, vt iudex cogat heredem ex locationis actione eum liberare.

d vsumfructum fundi
e aget

Diuisio facta cum proprietario non præiudicat fructuario.

XXXI. LABEO[f] libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

f Sabinus

IS qui fundum tecum communem habebat, vsumfructum fundi vxor ei legauerat. post mortem eius tecum heres arbitrum communi diuidundo petierat. Blæsus[g] ait Trebatium respondisse, si arbiter certis regionibus fundum diuisisset: eius partis, quæ tibi optigerit[h], vsumfructum mulieri nulla ex parte deberi. sed eius, quod[i] heredi optigisset, totius vsumfructum eam habituram. ego hoc falsum puto. nam cum ante arbitrum communi diuidundo coniunctus pro

g Celsus
h obtigisset,
i quæ

pro indiuiso ex parte dimidia totius fundi vsusfructus mulieris fuisset: non potuisse arbitrum inter alios iudicando alterius ius mutare. quod & receptum est.

Quibus verbis legetur.

XXXII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum

GEnerali capite præposito[a] quidam in testamento suo ita adiecit: FELICI, QVEM LIBERVM ESSE IVSSI, VSVMFRVCTVM FVNDI VESTIGIANI LEGO: CVIVS PROPRIETATEM PVTO TE[b] CONSECVTVRVM, SI NON CONTENDERIS CVM HEREDE MEO, SED POTIVS CONCORDAVERIS, SED ET TV HERES OMNIA FAC, VT AMICI SITIS. HOC ENIM VOBIS EXPEDIT. quæsitum est an viuente herede exigere possit Felix fundi proprietatem. respondit, nihil proponi, cur Felici proprietas fundi legata videretur.

a proposito

b te Felicem

Interpretatio voluntatis.

1 Filios ex Seio, & filiam ex alio marito heredes instituit æquis portionibus, & matri ita legauerat: AELIAE DORCADI MATRI MEAE DARI VOLO QVOAD VIVAT VSVMFRVCTVM BONORVM MEORVM, ITA VT POST OBITVM EIVS AD LIBEROS MEOS, AVT AD EVM QVI EX HIS VIVET, PERTINEAT. filij post aditam hereditatem decesserant. quæsitum est, mortua matre, superstite filia testatricis, vsusfructus vtrum ad solam filiam, an verò pro portione hereditatis pertineret[c]. respondit, ad eos redire, apud quos proprietas esset. Claudius non credidit ipsum vsumfructum in vicem portionum hereditariarum post mortem auiæ inter ipsos datum: eo magis, quòd æquis partibus heredes erant scripti. 2 Vxori vsumfructum domuum[d] & omnium rerum quæ in his domibus erant, excepto argento, legauerat. item vsumfructum fundorum, & salinarum. quæsitum est, an lanæ cuiusque coloris mercis causa paratæ, item purpuræ quæ in[e] domibus erant, vsusfructus ei deberetur. respondit, excepto argento, & his quæ mercis causa comparata sunt, ceterorum omnium vsumfructum legatariam habere. 3 Idem quæsiit, cum in salinis, quarum vsusfructus legatus esset, salis inuentus sit non minimus modus, an ad vxorem ex causa fideicommissi vsusfructus pertineat. respondit, de his legandis quæ venalia ibi essent, non sensisse testatorem. 4 Idem quæsiit, cum eodem testamento ita cauerit, A TE PETO VXOR VTI EX VSVFRVCTV, QVEM TIBI PRAESTARI VOLO IN ANNVM[f] QVINTVMDECIMVM, CON-

c pertinent.

d domus

e Interpretatio est eadē apud Pomponiū d. in prædiis. ex quib. cau. pign. vel hypoth. solui. vt ea in domibus esse intelligamus, quæ non ad tempus, & mercis causa sunt, sed permansura.

f annum vicesimū quintum.

CONTENTA SIS ANNVIS QVADRINGENTIS: QVOD AMPLIVS FVERIT, RATIONIBVS HEREDIS HEREDVMVE MEORVM INFERATVR: an recessum videatur à superiore capite: ideoq; vxor non amplius habeat ex vsufructu, quàm annuos quadringentos. respondit satis id, quod quæreretur, apertè verba quæ proponerētur declarare.

Ad expensas factas pro fructibus colligendis, fructuarius tenetur pro rata.

5 Lucius Titius testamento suo Publio Mæuio fundum Tusculanum reliquit, eiusque fidei commisit, vt eiusdem fundi partem dimidiam vsusfructus Titiæ præstaret. Publius Mæuius villam vetustate corruptam, cogendis[a] & conseruandis fructibus necessariam ædificauit. quæro, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia adgnoscere debeat. respondit, si prius quàm vsumfructum præstaret, necessariò ædificauit: non aliàs cogēdum restituere, quàm[b] eius sumptus ratio habeatur.

a colligendis

b quàm si

Quomodo extinguatur vsusfructus.

6 Duas filias & filium mente captum heredes scripsit. filij[c] portionis mente capti[d] datæ vsumfructum legauit in hæc verba, HOC AMPLIVS PVBLIA CLEMENTIANA PRAECIPIET SIBI[e] QVARTAE PARTIS HEREDITATIS MEAE, EX QVA IVLIVM IVSTVM FILIVM MEVM HEREDEM INSTITVI: PETOQVE A TE PVBLIA CLEMENTIANA, VTI FRATREM TVVM IVLIVM IVSTVM ALAS, TVEARIS, DEFENDAS PRO EO, PRO QVO TIBI VSVMFRVCTVM PORTIONIS EIVS RELIQVI, DONEC MENTIS COMPOS FIAT ET CONVALESCAT. quæsitum est, cum filius in eodem furore in diem mortis suæ perseuerans decesserit: an vsusfructus interciderit. respondit, verbis quæ proponerentur, perseuerare legatum: nisi manifestissimè probetur, aliud testatorē sensisse. 7 Heredis instituti fidei commisit, filio suo annua decem præstare: aut ea predia emere, & adsignare vt vsumfructum haberet, reditum[f] efficientia annua[g] decem. filius fundos sibi ab herede secundum matris voluntatem traditos locauit. & quæsitum est, defuncto eo reliqua colonorū vtrùmne ad heredem filij fructuarij, an verò ad heredem Seiæ testatricis pertineant. respondit, nihil proponi cur ad heredem Seiæ pertineant.

c filiæ

d capto

e sibi vsumfructum

f redituum

g annuorum

Aestimatio soluta pro re &c.

8 Vsumfructum tertiæ partis bonorum suorum vni ex heredibus legauerat. quæsitum est an pecuniæ, quæ ex rebus diuisis secundum æstimationem effecta est, tertia præstanda sit.

respondit, heredis esse electionem, vtrum rerum an æstimationis vsumfructum præstare vellet.[a] Item quæsitum est,[b] tributa, præter ea quæ vel pro prædiis aut mouentibus deberi & reddi necesse est, ‖an‖ eximenda[c] sint ex quantitate, ‖vt‖ reliquæ dumtaxat pecuniæ, si hoc heres elegerit, reddi debeat. respondit reliquæ pecuniæ tertiam præstandam.

a velit.
b an tributa,
c æstimanda

Coniectura voluntatis.

XXXIII. IDEM ‖libro septimodecimo Digestorum‖

SEMPRONIO EA QVAE VIVVS PRAESTABAM, DARI VOLO. is etiam habitabat in testatoris domo, quæ vni ex heredibus prælegata erat. quæsitum est, an habitatio quoque debeatur. respōdit, nihil proponi cur non debeatur.

1 Ex his verbis testamenti, LIBERTIS MEIS, QVIBVS NOMINATIM NIHIL RELIQVI, QVAE VIVVS PRAESTABAM, DARI VOLO: quæsitum est, an libertis, qui cum patrono suo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur. respondit videri. 2 Codicillis ita scripsit, NEGIDIVM, TITIVM, DIONEM LIBERTOS MEOS SENES ET INFIRMOS, PETO IN LOCIS, IN QVIBVS NVNC AGVNT,[d] SENESCERE PATIAMINI. quæro, an ex hoc capite liberti suprascripti ex fideicommisso fructus locorum, quibus morantur, recipere debeant: cum alia, quę eis[e] specialiter legata sunt, sine controuersia consecuti sunt. respondit, verbis, quæ proponerentur, id petitum, vt ad eum modum paterentur heredes ibi eos esse, ad quem modū ipsa patiebatur.

d degunt,
e eius

XXXIIII. IDEM ‖libro octauodecimo Digestorum‖

CODicillis fideicommissa in hæc verba dedit: LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, ET QVOS IN CODICILLIS MANVMISI, FVNDVM, VBI ME HVMARI VOLVI, DARI VOLO, VT QVI AB HIS DECESSERIT, PORTIO EIVS RELIQVIS ADCRESCAT, ITA VT AD NOVISSIMVM PERTINEAT. POST CVIVS NOVISSIMI DECESSVM AD REMPVBLICAM ARELATENSIVM PERTINERE VOLO. HOC AMPLIVS LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS HABITATIONES IN DOMO, QVAMDIV VIVENT. [f]PACTIAE ET TROPHIMAE DIAETAS OMNES, QVIBVS, VTI[g] CONSVEVIT,[h] HABITET. QVAM DOMVM POST MORTEM EORVM AD[i] REMPVBLICAM PERTINERE VOLO. quæsitum est, reipublicæ fideicommissum vtrum ab herede an à libertis datum sit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse ita verba accipi, vt eius legatarij, qui nouissimus decederet, fidei cōmissum videatur. Idem quæsiit, defunctis quibusdam ex libertis, quibus

f sed Pactiæ
g vti quisque
h vt habitent.
i ad eandem Rempub.

quibus habitatio relicta erat, an portiones domus, in quibus[a] hi habitauerant, iam ad rempublicam pertineant. respondit, quoad aliquis eorum viuat, fideicommissum reipublicæ non deberi.

a qua

Fideicommissum relictum à curatore, quem quis putabat legitimè datum, ab hærede scripto debetur.

a Qui Semproniam ex parte decima, & Mæuiam ex parte decima, alumnũ ex reliquis partibus instituerat heredes, curatorem alumno dedit, cum iure facere putaret. & curatoris fidei commisit, ne pateretur fundum venire: sed cum Sempronia & Mæuia nutricibus suis frueretur reditu eius. &[b] ima parte testamenti ita adiecit, OMNEM VOLVNTATEM MEAM FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO. quæsitum est, an tertias partes vsusfructus fundi nutrices ex fideicommisso petere possint, quãuis curator ei receptus sit, quem iure dare non poterit alumno. respondit, secundum ea quæ proponerentur, vtiliter fideicommisso voluntatem suam confirmasse: id igitur cuique dedisse, vt & nutrices vna cum alumno reditu fundi vterentur.

b & in ima parte *Rectior est Flor. Id autem est quod Sueto. in Iulio cap. 83. dixit, in ima cera, & Ci. in extrema, quæ omnia pro vltima parte tabularum, seu testamenti accipiuntur.*

Licet extiterit conditio, tamen expectanda est dies quæ superest.

XXXV. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

VXori vsumfructum villæ legauit in quinquennium à die mortis suæ. deinde hæc verba adiecit, ET PERACTO QVINQVENNIO CVM EIVS VSVSFRVCTVS ESSE DESIERIT, TVNC EVM FVNDVM ILLI ET ILLI LIBERTIS DARI VOLO. quæsitum est, cum vxor intra quinquennium decesserit, an libertis[c] proprietatis petitio iam, an verò impleto quinquennio competat, quia peracto quinquennio testator proprietatem legauerat. respondit, post completum quinquennium fundum ad libertos pertinere.

c libertis meis

Qui habet ius in re, in dubio videtur legare rem respectu iuris quod habet, licet morte finiatur.

XXXVI. IDEM libro quintovicesimo Digestorum.

STicho testamento manumisso fundi vsusfructus erat legatus. & cum is vti fruique desisset, fidei heredum testator commisit,[d] vti eum fundum darent Lucio Titio. sed Stichus testamento suo eiusdem fundi proprietatem nepotibus suis legauit. & heredes Stichi ex testamento eius legatariis nepotibus eum fundum tradiderunt. quæsitum est, cum nepotes legatarij ignorauerint condicionem fundi suprascripti priore testamento datam, & plus quàm tempore statuto possederint, an eum fundum sibi adquisierint. respondit, secundũ ea quæ proponerẽtur, legatarios sibi adquisisse. Idẽ quæsiit, si

d commiserat

a potuissent

aliquo casu legatariis auferri possit[a]: an repetitionem ab heredibus Stichi eius nepotes habere possint. respondit, supra quidem de adquisitione respõsum. verùm si ex alia causa adquisitio cessasset, videri Stichum, si post mortem eorũ quibus proprietas legata esset, testamentũ fecisset, potius quòd habere se crederet, quàm quòd onerare heredes vellet, legasse.

XXXVII. IDEM libro trigesimo tertio Digestorum

VXORI MEAE VSVMFRVCTVM LEGO BONORVM MEORVM, VSQVE DVM FILIA MEA ANNOS IMPLEAT OCTODECIM. quæsitum est, an prædiorum tam rusticorum quàm vrbanorum, & mancipiorum & supellectilis, itemque calendarij vsusfructus ad vxorẽ pertineat. respondit, secundum ea quę proponerentur, omnium[b] pertinere.

b omnia

Qui capit ab alio reditus certi fundi, non ideo vsumfructum habet.

XXXVIII. IDEM libro tertio Responsorum

FVNDI AEBVTIANI[c] REDITVS VXORI MEAE QVOAD VIVAT[d] DARI VOLO. quæro, an possit tutor heredis fundum vẽdere, & legatario offerre quantitatem annuam, quam viuo[e] patrefamilias ex locatione fundi redigere consueuerat. respõdit, posse. Item quæro, an habitare impunè prohiberi possit. respondit, non esse obstrictum heredem ad habitationem præstandam. item quæro, an compellendus sit heres reficere prædium. respondit, si heredis facto minores reditus facti essent: legatarium rectè desiderare quod ob eam rem deminutum sit. Item quero, quo distat hoc legatum ab vsufructu. respõdit, ex his quæ supra responsa essent, intellegi differentiam.

c Trebatiani
d viuet
e viuus paterfamilias

XXXVIIII. IDEM libro sexto Responsorum

FIlios heredes instituit. vxori vestem, mundum muliebrem, lanam, linum, & alias res legauit, & adiecit: PROPRIETATEM AVTEM EORVM, QVAE SVPRASCRIPTA SVNT, REVERTI VOLO AD FILIAS MEAS, QVAEVE EX HIS TVNC VIVENT. quæsitum est, vtrum vsusfructus, an proprietas earum rerum data sit. respondit, proprietatem legatam videri.

XL. ALFENVS[f] VARVS libro octauo digestorum à Paulo epitomatorum

f Iulianus

ILLI CVM ILLO HABITATIONEM LEGO. perinde est, ac si ita ILLI ET ILLI legasset.

XLI. IAVOLENVS libro secundo ex posterioribus Labeonis

CVm ita legatum esset, FRVCTVS ANNVOS FVNDI CORNELIANI PVBLIO MAEVIO DO LEGO: perinde

perinde putat accipiendum esse Labeo, ac si vsusfructus fundi similiter esset legatus. quia hæc mens fuisse testatoris videatur.

XLII. IDEM libro quinto ex Posterioribus Labeonis

IN fructu id esse intellegitur, quod ad vsum[a] hominis inductum est. neque enim maturitas naturalis hic spectāda est. sed id tempus, quo magis colono dominóve eum fructū tollere expedit. itaque cum olea immatura plus habeat reditus, quàm si matura legatur: non potest videri, si immatura lecta[b] est, in fructu non esse.

a Pulcherrimā huius sententiæ amplificationem vide apud Cice. lib. 1. de leg.

b legata est.

XLIII. VENVLEIVS libro decimo Actionum

NIhil[c] interest, vtrum bonorum quis, an rerum tertiæ partis vsumfructum legauerit. nam si bonorum vsusfructus legabitur, etiam æs alienum ex bonis deducetur: & quod in actionibus erit, computabitur. At si certarum rerum vsusfructus legatus erit, non idem obseruabitur.

c Multùm

DE SERVITVTE LEGATA

TIT. III.

Coniectura voluntatis.

IVLIANVS[d] libro primo ex Minicio

QVI DVAS tabernas coniunctas habebat, eas singulas duobus legauit. quæsitum est, si quid ex superiore taberna in inferiorem inædificatum esset: num inferior oneri ferundo in superioris tabernæ loco[e] contineretur. respondit, seruitutem impositam videri. Iulianus[f] notat: videamus, ne hoc ita verum sit, si aut nominatim hæc seruitus imposita est, aut ita legatū datum est, TABERNAM MEAM VTI NVNC EST DO LEGO.

d Papinianus. Paulus

e legato

f Vlpianus: Melior est Flor.

II. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum

FVndum communem habentibus legari potest via: cum & communis seruus rectè viā stipulatur: & cum duo ei, qui ipse viam stipulatus fuerit, heredes exstiterint, non corrumpitur stipulatio.

III. IDEM libro vicesimo nono Digestorum

SI[g] fundum Mæuio, & ad eum viam per alium fundum, & eundem fundum sine via Titio legasset[h]: si vterque fundū vindicasset, sine via legato fundum cessurum. quia neque adquiri per partem seruitus posit. Et si prius Mæuius fundum vindicaret, altero deliberāte, posse dubitari an si postea Titius omisisset, viæ legatum saluū esset. & hoc magis videbatur. Quamquam si sub condicione quis fundum legasset, viam purè: aut pro parte fundum purè, pro parte sub condicione, & viam sine condicione: si pendente ea legati dies cessis-

g Coniunge L. ea quæ. 192. de reg. iur.

h Hæc lex de legato vindicationis accipienda est, quod & Bartolus quoque vidit.

cessisset, interiturum fore viæ legatum. vt responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub condicione, alteri purè legasset, pendente condicione decessisset: quia alterius legatarij persona impedimẽto esset, quo minus solidus fundus cum via vindicaretur.

IIII. IAVOLENVS libro nono Epistularum

SI is qui duas ædes habebat, vnas mihi, alteras tibi legauit: & medius paries, qui vtrasque ædes distinguat, interuenit: eo iure eum[a] communem nobis esse existimo, quo[b] si paries tantùm duobus nobis communiter esset legatus. ideoque neque me neque te agere posse, ius non esse alteri ita immissas[c] habere. nam quod communiter socius habet, & in[d] iure eum habere constitit. itaque de ea re arbiter communi diuidundo sumendus est.

a eam
b quasi
c immissum in eas
d id iure

V. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum

ET si maximè testamenti factio cum seruis alienis ex persona dominorum est: ea tamen quæ seruis relinquuntur, ita valent, si[e] liberis relicta possent valere. sic ad fundum domini via seruo frustra legatur.

e factis liberis

Si seruitus legata sit, an ius personale iudicetur ex coniecturis.

VI. IDEM libro septimo Responsorum

PAter filiæ domum legauit, eique per domus hereditarias ius transeundi præstari voluit. si filia domum suam habitet, viro quoq; ius transeundi præstabitur. alioquin filiæ præstari non videbitur. quòd si quis non vsum transeundi personæ datum, sed legatum seruitutis esse plenum intellegat: tantundem iuris ad heredem quoque transmittetur. quod hic nequaquam admittendum est: ne quod affectu filiæ datũ est, hoc & ad exteros eius heredes transire videatur.

VII. PAVLVS libro vicesimo primo Quæstionum

CVm à pluribus heredibus institutis via legata est, quia partem non recipit, singuli heredes in solidum cõueniuntur. quia & vno ex heredibus adeunte vindicari potest.

DE DOTE PRAELEGATA[f]
TIT. IIII.

f relegata. Haloan. toto hoc titul. malè pro prælegare vsurpauit relegare. Baro.

Quid dotis legato contineatur.

VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum

CVM DOS relegatur[g], verum est id dotis legato[h] inesse, quod actione[i] de dote inerat. & ideo si inter virum & vxorem conuenerat, vt morte viri soluto matrimonio, filio communi interueniente, dos apud mariti heredẽ remaneret, & maritus decedens dotem relegauerit: stari pacto non

g prælegatur,
h relegato
i actioni

non debet ob hoc quòd dos relegata est. verùm & citra relegationem hoc probari debet. nam quod est admissum, posse deteriorem condicionem dotis fieri interuenientibus liberis: totiens locum habet, quotiens ipsa in matrimonio decedit: vel diuortium interuenit. Et verum est commodũ in dote relegata esse repræsentationis, quãuis annua die dos præstaretur. est & illud, quòd ob res donatas hodiè post senatuscõsultum nulla fit exactio[a]: si modò voluntatem non mutauit testator. Impensæ autem ipso iure dotẽ minuunt. sed quod diximus, ipso iure dotem impensis minui, non ad singula corpora, sed

1 ad vniuersitatem erit referendum. Adeo autem dotis actionem cõtinet dotis relegatio, vt si viuus eam vxori, scilicet quibus licet casibus soluerit, cesset legatum. sed & si mancipia fuerint in dote[b] non æstimata, & hæc demortua sint: legatum dotis in his euanescit. sed & si dotem promiserit mulier, neq; dederit, & decedens maritus vxori dotem prælegauerit[c]: mulier nihil amplius quàm liberationẽ[d] habebit. nam & si quis ita legauerit, CENTVM QVAE IN ARCA HABEO, aut QVAE ILLE APVD ME DEPOSVIT: si nulla sint, nihil

2 deberi constat. quia nulla corpora sint. Si quis vxori fundum Titianum his verbis legasset, IS ENIM FVNDVS PROPTER ILLAM AD ME PERVENIT: omnimodo debetur fundus. nam quidquid demonstratæ rei additur satis

3 demonstratæ, frustra est. Celsus libro vicesimo digestorum scribit, si socer nurui dotẽ relegauit, si quidem ius actionis de dote voluit relegare: nullius momenti esse legatũ. quippe nupta est. sed si voluit eam recipere dotalem pecuniam, inquit, vtile erit legatũ. si tamen hæc dotem receperit, nihilo minus maritus dotis persecutionẽ habebit: siue heres institutus esset, familiæ herciscundæ iudicio: siue non, vtili actione. ego puto, quoniã nõ hoc voluit socer, vt bis dotem heres præstet: & mulierem agentẽ ex testamento cauere debere, defensu iri heredem aduersus maritum. ergo & maritus idẽ debebit cauere,

4 aduersus mulierem defensu iri, si prior agat. Per cõtrarium apud Iulianum libro trigensimoseptimo[e] quæritur, si socer filio suo exheredato dotem nurus legasset. & ait, agi quidem cum marito exheredato de dote non posse. verumtamẽ ipsum dotem persecuturum ex causa legati. sed non aliàs eum legatum consecuturum, quàm si cauerit, heredes aduersus mulierem defensu iri, & differentiam facit inter eum cui dos relegata est, & orcinum libertũ, cui peculium legatum est. namque eum de peculio posse conueniri ait, heredem non posse: quia peculium desijt penes se habere. at dotis actio nihilo

5 minus competit, etsi dotem desierit habere. Idem Iulianus quærit, si dotem marito relegauerit socer, an dote soluta

[a] fit exactio:
[b] in dotem
[c] relegauerit:
[d] deliberationem
[e] libro vicesimo septimo

mulieri legatum mariti exstinguatur. & dicit exstingui: quia nihil esset iam quod marito posset præstari. 6 Idem quærit, si dos alij legata esset, eamque rogatus sit mulieri restituere: an lex Falcidia in legato locum haberet. & dicit habere. sed quod minus est in fideicommisso, mulierem dotis actione consecuturam. ego quæro, an commoda repræsentationis in hoc legato sic obseruentur, atque si dos ipsi mulieri fuisset relegata. & puto habere. 7 Idem Iulianus quærit, si mulieri dos sit relegata, eaq; rogata dotem restituere, an Falcidia locum habeat. & negat habere: quoniam fideicõmissum quoq; negat valere. quòd si præterea quid vxori legatum sit, [a] putat ex residuo fideicommissum præstari. quod vtique habita ratione Falcidiæ mulieri præstabitur. Sed & marito ex parte herede instituto, à socero dote prælegata, [b] legatum dotis Falcidiam passurum. videlicet, quia adhuc constante matrimonio indebita dos videtur relegata. verùm quod Falcidia recidit, in familiæ herciscundæ iudicio maritum præcepturum, [c] quemadmodum totam dotem præciperet, si non esset relegata. 8 Mela scripsit si fundus in dote sit, & specialiter sit legatus, mox generaliter dos relegata: nõ bis, sed semel deberi fundum. 9 Ibidem Mela coniungit, [d] si fundus in dote [e] fuit locatus à marito ad certum tempus: vxorem non aliàs fundum ex relegatione cõsequi, quàm si cauerit se passuram colonum frui. dummodo ipsa pensiones percipiat.

a legatum sit purè,
b relegata,
c percepturum.
d coniunxit,
e in dotem fuerit datus, & specialiter locatus

Siue legetur dos mulieri, siue aliud pro ea, eatenus potest onere fideicommissi grauari, quatenus relictum dotis quantitatem excedit.

II. VLPIANVS libro quinto Disputationum

CVm quis vxori suæ dotem relegat, fideique commissum ab ea relinquit, hoc fideicommissum ex commodo quod ex relegatione mulier sentit æstimabitur. & ita Celsus quoq; libro vicesimo digestorum scripsit. quòd si necessariæ fuerunt impensæ, quæ ipso iure dotem minuunt, amplius dici potest, si tanta quantitas dotis, quam [f] maritus accepit, ei relegata est: oportere dici, etiam eam quãtitatem posse fideicommissum [g] erogare, [h] quæ ipso iure dotem minuit. esse enim mulierem legatariam nemo est qui dubitet. sed & si non dos, sed pro dote aliquid vxori fuerit legatum: adhuc quasi dos relegata accipitur. Hoc amplius Iulianus scribsit, etsi non fuerit adiectum, pro dote esse legatum, hoc tamẽ animo relictum: adhuc eius esse condicionis. vxor igitur, si rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum est, vel quod in vicem dotis sibi adscriptum est, restituere: non cogetur, nisi eatenus quatenus diximus, restituere. & ideo heres instituta, rogataque quantitatem hereditatis

f quantam
g fideicommisso
h erogari,

reditates restituere: id demum restituet, quod quantitatem dotis excedit, idque quod ex repræsentationis commodo sentit. nam & si quis, cum à nuru dotem accepisset, filium suum heredem instituerit, eúmque rogauerit, quidquid ad eum ex hereditate peruenisset, restituere: mox morte vxoris dotem fuerit lucratus: id non restitueret,[a] quod ex dote percepit. quia matrimonij causa id lucratus est, nō ex patris iudicio. Mulier dotem promisit quadrigentorum, & dedit fundos duos in ducenta: preterea nomina debitorum in residua ducenta: mox maritus eius decedens pro dote fundos ei duos, non eos quos in dotem acceperat, reliquit: & præterea duos illos dotales, quos æstimatos acceperat, reliquit: fideique eius commisit, vt quidquid ad se ex hereditate eius peruenisset, id restitueret Seio cum moreretur. quærebatur, quantum esset in fideicommisso, muliere defuncta. dicebam vxorem[b] hanc, quæ rogata est quicquid ad se peruenerit ex testamento, restituere, in ea esse condicione, vt id demum restituere rogetur, quod deducta dotis quantitate ad eam peruenit: dotem enim recepisse eam magis quàm accepisse: saluo eo quod ex commodo repræsentationis ab ea fidei committi potuit. proinde id quidē, quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur restituere: nisi plus fuit in eo, quàm in quantitate dotis. residuū verò, quod præterea illi relictum est, cum fructibus cogetur[c] restituere. habebit igitur præcipuam dotem cum suis fructibus. id verò quod extrinsecus ei relictum est, cum fructibus, qui ad eam peruenerint, restituet.

a restituet.

b mulierem hanc.

c cogatur

III. IVLIANVS libro trigesimo quarto Digestorum

QVi ita legat vxori suæ, TITIAE AMPLIVS QVAM DOTEM, AVREOS TOT HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE: manifestus[d] est dotem quoque relegasse.[e]

d *Phrasis Græca est, quod qui ignorant legerunt,* manifestū *est: vt & alibi notaui.*

e prælegasse.

IIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum

CVm vOlgari[f] modo dies legatorum profertur, nihil eam rem ad dotis relegationem pertinere ait. quia suum diem habeat.

f *Vulgari modo legatur: cum scilicet ita legamus, quæ legaui annua, bima, trima die præstari volo. Hæc enim clausula vulgaris vocatur. l. talis scriptura. de leg. 1. Gen. lib. 1. lect. c 37. quem vide.*

Solutio non differtur dotis prælegatæ.

V. MARCIANVS libro tertio Regularum

DOte relegata,[g] non est heres audiendus, si velit ob donationes in mulierem factas solutionem differre, vel ob impensas alias, quàm quæ ipso iure dotem minuunt. aliud est enim minorem esse factam dotem, quod per necessarias impensas accidit: aliud pignoris nomine retineri dotem ob ea, quæ mulierem inuicem præstare æquum est.

g prælegata.

Pecunia legata pro dote.

VI. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum.

CVm scriptum esset, QVAE PECVNIA PROPTER VXOREM MEAM AD ME VENIT QVINQVAGINTA, TANTVNDEM PRO EA DOTE HERES MEVS DATO: quamuis quadraginta dotis fuissent, tamen quinquaginta debere, [a] Alfenus Varus Seruium respondisse scribit. quia proposita summa quinquaginta adiecta sit. Item ei, quæ dotem nullam habebat, vir sic legauerat, QVANTA PECVNIA DOTIS NOMINE, ET RELIQVA: PRO EA QVINQVAGINTA HERES DATO. deberi ei legatum Ofilius, Cascellius, item & Seruij auditores rettulerunt. perinde habendum esse, ac si seruus alicui mortuus, aut pro eo centum legata essent. quod verum est: quia his verbis non dos ipsa, sed pro dote pecunia legata videtur.

a deberi,

VII. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

PAter dotem à nuru acceptam filio exheredato legauit. heres patris opposita doli exceptione nõ ante soluere legatũ cogendus est, quàm ei cautum fuerit de indemnitate soluto matrimonio. sed si prius quàm legatum filio solueretur, mulier dotem suam reciperauit: frustra filius de legato aget. Sed si lex Falcidia locum in legato dotis aduersus filium exheredatum habuerit, & mulier solutionem ratam fecerit: propter eam quantitatem, quam heres retinuerit, vtilis actio dotis ei dabitur. quòd si ratum non habeat, defendi quidem debebit heres à viro qui se defensurum promisit. sed si totam litem vir solus subierit, actio iudicati, si cautum non erit, pro ea quantitate, quæ iure Falcidiæ petenda est, aduersus heredem dabitur. sed si prius quàm legatum filio solueretur, mulier diuertit: quamquam ipsa nondum præcipere [b] dotem possit, non ideo tamen actio filij differtur. quia tunc isdem diebus filio solui dotem responsum est. Cum patri [c] pro parte heres exstitit, & ad præceptionem dotis soluto matrimonio, postquam heres exstitit, [d] admissus est, si fortè per errorem cautio defensionis omissa sit, & ex causa fideicommissi filius dotem acceperit: vt indebitum fideicommissum non repeteretur. cautionis enim præstandæ necessitas solutionem moratur: non indebitum facit quod fuit debitum. sed non erit iniquum, heredi subueniri. Quid ergo si patris heres soluendo non sit? nonne iustè mulieri dabitur aduersus virum vtilis actio dotis? cui dos perire non debet: quia non interposuit per errorem heres cautionem.

b percipere

c patri filius

d ita admissus

VIII. IDEM libro septimo Responsorum

VIr vxori, quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legauerat. viuo viro mancipiis mortuis, vxor post virum vita decessit. ad heredem eius actio legati rectè transmittitur: quoniam mariti voluntas seruanda est.

VIIII. IDEM libro octauo Responsorum

VXORI MEAE FVNDVM CORNELIANVM, ET QVAE NVPTVRA OPTVLIT AESTIMATA IN SPECIEBVS RESTITVI VOLO. respondi non æstimatum prædium in dotem datum exceptum non videri. sed vniuersa dote prælegata, [a] rerum æstimatarum pretium non relictum: verùm ipsas res, quales inuenirentur.

[a] relegata,

X. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum

SI Seiæ pro dote centum fundus legatus sit, idemque Mæuio: quod Mæuio Falcidia aufert, pro eo quasi concursus non fuerit, mulier plus vindicet. quia amplius sit in dote mulieris.

De eo qui qui adhibetur ad stipulandam dotem.

XI. PAVLVS libro septimo Responsorum

SEia [b] cum nuberet Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, & adhibuit Quintum Mucium, qui nihil numerauit. sed dotem stipulatus est, si morte mulieris solutum fuerit matrimonium. Seia moriens testamento suo ita cauit, LVCIO TITIO MARITO MEO, CVI MAXIMAS GRATIAS AGO, DARI VOLO SVPER [c] DOTEM QVAM EI DEDI, TOT AVREOS. quæro cum instituit Luciũ Titiũ conuenire Quintus Mucius ex stipulatu actionem [d]: an repellere eum maritus possit ex verbis testamenti. respondit, si Quintus Mucius mandante [e] Seia [f] non donationis causa stipulatus est: heredibus mulieris eum teneri. & ideo Quintum Mucium exceptione repellendum esse. quòd si donationis causa Seia stipulari permisisset, videri eum in eum casum, qui morte mulieris exstitit, mortis causa stipulatum. & ideo fidei eius committi potuisse in eum casum, dicendum fore.

[b] Mæuia
[c] supra
[d] actione:
[e] mandatu vel, ex mandatu
[f] Seiæ

Parendum conditioni, quatenus est possibilis.

XII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

QVi dotem in pecunia numerata, & æstimatis rebus acceperat, vxori ita legauit: SEIAE VXORI MEAE, SI OMNES RES QVAE TABVLIS DOTALIBVS CONTINEANTVR [g] HEREDI MEO EXHIBVERIT, ET TRADIDERIT SVMMAM DOTIS, QVAM MIHI PRO EA PATER EIVS INTVLIT, DARI VOLO HOC AMPLIVS DENARIOS DECEM.

[g] continentur

quæ-

quæsitum est, cum res in dotem datę plures ipso vsu finitæ essent, nec moriente marito fuerant. an quasi sub imposibili cōdicione legatum datum debeatur. respondi, videri condicioni paritum, si quod ex rebus in dotem datis supererat, in potestatem heredis peruenit.

XIII. LABEO libro primo Pithanorum à Paulo epitomatorum

PAulus: si filiusfamilias, vxorem cum haberet, dotem ab ea acceperat, deinde paterfamilias factus dotem ei, vt solet, legauit: quamuis patri heres non erit, tamen id legatum debebitur.

Quanta fides habenda sit ei, cui testator voluntatem suam se declarasse testatus est.

XIIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum

THeopompus [a] testamento facto duas filias & filiū æquis partibus instituit heredes, & codicillis ita cauit. ΤΗΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΜΟΥ ΚΡΙΣΠΙΝΑΝ ΗΝ ΗΥΧΟΜΗΝ ΕΚΔΟΥΝΑΙ, Ω ΑΝ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΔΟΚΙΜΑΣΩΣΙ, ΠΡΟΝΟΗΣΕΙ ΕΚΔΟΘΗΝΑΙ ΠΟΛΛΙΑΝΟΣ, ΕΙΔΩΣ ΜΟΥ ΤΗΝ ΓΝΩΜΗΝ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΙΣΟΙΣ, ΕΦ ΟΙΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗΝ ΑΥΤΗΣ ΕΞΕΔΩΚΑ [b]. Pollianus [c] à marito puellæ iuratus, scripsit [d] voluisse patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, quam maior accepisset. quæro, an eandem summam dotis nomine coheredes extra partē hereditatis minori filiæ præstare debeant. respondit eum, cuius notio est, æstimaturum, vt eadem quantitas ex communi præcipua [e] minori filiæ dotis nomine detur.

a *Alc. explicat hanc legē lib. 2. parer. c. 19.*
b ἐκδέδωκα.
c Pollianus autem
d respondit
e pecuniæ

XV. GAIVS libro secundo de legatis ad edictum prætoris

LIcet placeat pigneratas res vel in publicum obligatas, heredem, qui dare iussus est, liberare debere: tamē si is qui tales res in dotem accepit, dotem prælegauerit: non cogetur heres liberare eas, nisi aliud specialiter testator dixerit.

Interpretatio voluntatis pro hærede.

XVI. PAVLVS libro secundo ad Vitellium

QVi dotem à matre vxoris acceperat, & stipulanti ei promiserat, testamento vxori dotem legauit. cum quæsitū esset, an vxor dotis summam consequi posset, respondit Scæuola, non videri dari vxori quod necesse sit matri reddi. aliàs sic respondit, non videri [f], nisi manifestè vxor docuisset, eam testantis voluntatem fuisse, vt onerare heredes duplici præstatione dotis vellet.

f deberi.

XVII.

XVII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

VXori ita legauit, VXOR MEA QVIDQVID EI COMPARAVI ET QVOD MIHI DEDIT, E MEDIO SIBI SVMAT. quæro an dos prælegata[a] videatur. respondit[b], verbis quæ proponerentur, videri & de dote legata[c] loqui: nisi aliud testatorē voluisse probaretur. TITIAE VXORI MEAE QVANTA PECVNIA AD ME, INVE STIPVLATIONEM[d] DOTIS EIVS NOMINE PERVENIT: QVAE DOS EST DOTALIBVS DVOBVS CONSIGNATIS INSTRVMENTIS CENTVM AVREORVM: quæsitum est, an vtramque summam consequi posſit. respondit, nihil proponi cur non posſit.

a relegata
b respōdi, verba
c relegata
d ex stipulatione

DE OPTIONE VEL ELECTIONE LEGATA TIT. V.

VLPIANVS libro secundo ad Sabinum

DIVVS Pius Cæcilio[e] Proculo rescripsit, eum cui seruorum legata sit electio, tres posse eligere.

e Celso

II. IDEM libro vicesimo ad Sabinum

QVotiens serui electio vel optio datur, legatarius optabit quem velit. sed & homine generaliter legato, arbitriū eligendi quem[f] acciperet, ad legatarium pertinet. data igitur optione si quis optauerit alienum seruum, vel hominem liberum: videndum est, an consumpserit optionem. & puto non consumi. Eum, cui centum amphorarū electio data sit, acetum eligentem non consumere optionem, si id acetum elegerit, quod vini numero paterfamilias non habuit.

f quē velit accipere.

III. IDEM libro vicesimo tertio ad Sabinum

SCilicet[g] si ante exhibitionem, hoc est ante degustationem acetum elegerit.

g Coniunge l. si quis vinū. de trit. vin. leg.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

SCyphi electione data, si non omnibus scyphis exhibitis legatarius elegiſſet: integram ei optionem manere placet. niſi ex his dumtaxat eligere voluiſſet, cum sciret & alios eſſe.

V. AFRICANVS libro quinto Quæstionum

NEc solum si fraude heredis: sed etiam si alia qualibet causa id euenerit.

Tempus dandum legatario ad eligendum.

VI. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

MAncipiorum electio legata est. ne venditio quandoque[h] eligente[i] legatario interpelletur, decernere debet prætor, niſi intra tempus ab ipso præfinitum elegiſſet, actionē[k] legatorum ei non competere. quid ergo si die præterito. sed[l] antequam venderet heres, vindicare legatarius velit[m]? quia non est

h quoque
i Ineptē Haloan. addita negatione legit, non eligente. Aug. lib. 4. emen. c. 17.
k electionem
l sed tamen antè, quàm
m velit? audietur: quia

a definierit. al. præfinierit vel, præfinit

est damnum subiturus heres, propter quod decernere prætor id solet. & quid si die præterito, quem finierit[a] prætor, heres aliquos ex seruis, vel omnes manumiserit? nónne prætor eorũ tuebitur libertatem? ergo totiens actio deneganda non est, si omnia in integro sint. idem est, & si pignori aliquos ex his seruis heres dederit post diem, vel vendiderit.

b distraxerit,

VII. PAVLVS libro decimo Quæstionum

IMmo & si quosdã seruos distraxit[b], quosdam retinuit: non est audiendus legatarius, si velit optare ex retentis ab herede, cum iam disposuerit familiam heres.

VIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

SI tibi electio serui, & mihi reliqui legati sunt: decernendũ est à prætore, nisi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non datu iri. 1 Si ex quattuor viriolis duæ quas elegissem, mihi legatæ sint: siue duæ solæ relictæ[c] sint, siue ab initio duæ solæ fuerint: valet legatum. 2 Vnius hominis mihi & tibi optio data est. cum ego optassem, si non mutassem voluntatem, deinde tu eundem optaueris: vtriusque nostrum seruũ futurum. quòd si ante decessissem, vel furiosus factus essem: non futurum communẽ. quia[d] non videor consentire qui sentire non possim. humanius autem erit, vt & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat communis. 3 Si rerum depositarum electio mihi relicta sit: & ad exhibendum cum eo, apud quẽ depositæ sint, agere potero: & cum herede agere, vt is depositi agendo, facultatem mihi eligendi præstet.

c legatæ

d tunc non videar

VIIII. IVLIANVS libro trigesimo secundo Digestorum

CVm ita legatur, TITIO STICHVM DO LEGO, SI PAMPHILVM NON ELEGERIT[e]: simile est, atque si ita legatũ fuisset, TITIO STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM EORVM VOLET DO LEGO.

e elegerit, & eidẽ Titio Pamphilum, si Stichum non elegerit: simile est,

Cui est legata optio, non potest eligere seruum purè, vel sub conditione manumissum, nisi conditio defecerit.

1 Quæsitum est, si Stichus sub condicione liber esse iustus sit, & mihi optio serui data esset, vel seruus generaliter legatus esset: quid iuris esset. dixi, commodius constitui, eum qui sub condicione libertatem Sticho det, &[f] optionem seruorũ: non cogitare de Sticho. sicuti constat non cogitare eum de eo, cui præsentem libertatem dederit. secundum quod si Stichũ optauero vel elegero: nihil agam. & ex ceteris nihilo minus optaVo. In eodem casu quæsitum est, si optione seruorum data, antequam optarem, condicio statutæ libertatis defecisset: an Stichum optare possim. puto Mucianæ sententiæ adsentiendum. qua placet, ipsa libertate legatum peremi, non datione

f & in optione vel, ex optione

tione[a] statutæ[b] libertatis. quare siue viuo testatore, siue post mortem eius, ‖&‖ ante aditam hereditatem condicio statutæ libertatis defecerit: legatum erit vtile. nam sicut pura libertas, ita statuta[c] libertas aditæ hereditatis tempore vires accipit. ideo‖que‖Stichum optare possum.

a donatione
b statuliberratis.
c statulibertas

X. IDEM‖libro trigesimo quarto Digestorum‖

SI Pamphilo seruo Lucij Titij seruus generaliter legatus sit, deinde dominus Pamphili, postquam[d] dies legati cesserit, eum manumisisset: siquidem Titius seruum vindicauerit, exstinguitur Pamphili legatum: quia non esset in hereditate qui posit optari. si verò Titius legatum à se repudiasset, Pamphilum optare posse legatum constat. licet enim manumißione Pamphili duæ personæ constituerentur[e], Titij & Pamphili: vnius tamen rei legatum inter eas vertitur. & Titio vindicante optio exstinguitur: repudiante, Pamphilus optare potest.

d priusquam
e constituantur.

XI. IDEM‖libro trigesimo sexto Digestorum‖

SI Eros[f] Seio legatus sit, & Eroti fundus, deinde optio serui Mæuio data fuerit, isque Erotē optauerit: fundus ad solum Seium pertinebit. quoniam aditæ hæreditatis tempore is solus erit, aT quem posset legatum pertinere. nam & cum seruo communi alter ex socijs legat: idcirco ad solum socium totum legatum pertinet. quoniam die legati cedēte solus est, Cui[g] per eum seruum posit adquirere.

f Heros
g qui

XII. IDEM‖libro primo ex Minicio‖

SEruo generaliter legato, verius est omnes heredes, si eis[h] electio data est, eundem dare debere. si[i] non consentiant heredes, ex testamento eos teneri.

h *Eadem conditio additur l. heres. §. si incerto. fam. ercisc.*
i & si

XIII. PAVLVS‖libro octauo ad Plautium‖

SI optio serui data mihi fuerit[k], & Sticho aliquid testator sine libertate legasset: tunc sequens legatum consistit, cum tota familia ad vnum id est Stichum recciderit. vt quasi purè legato vtiliter sit legatum. nec aduersatur Catoniana[l], si voluntarius heres institutus sit. quia potest ante aditam hereditatem, etiam si statim decesserit, familia minui. quòd si necessarius heres institutus sit, sequens legatum propter Catonianam inutile est. 1 Pomponius scribit, emptore hereditatis postulante, vt is cui serui optio legata sit, optet: videndum esse, an prætor, vt id faciat, cogere debeat legatarium, quemadmodum si heres institutus id postularet: quia potest per heredem id emptor consequi. & quare non posit, non video.

k fuit.
l Catoniana regula.

XIIII. IAVOLENVS[m] ‖libro secundo ex Casio.

m Labeo

SI cum optio serui ex vniuersa familia legata esset, heres aliquem prius quàm optaretur, manumisit: ad libertatem

cum

eum interim non perducit. seruum tamen, quem ita manumiserit, amittit. quia is aut electus legato cedit, aut relictus tunc liber ostenditur.

XV. IDEM libro secundo Epistularum

SEruo sine libertate legaui, deinde optionem seruorum Mæuio dedi. is eundem seruum optauit. quæro, an id quoque quod legatum est, ei deberetur [a]. respondit non puto legatum huius serui nomine ad dominum pertinere.

XVI. TERENTIVS CLEMENS libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam

OPtione legata placet non posse ante aditam hereditatem optari. & nihil agi, si optaretur.

XVII. IDEM libro septimodecimo ad legem Iuliam & Papiam

CVm optio duorum seruorum Titio data sit, reliqui Mæuio legati sint: cessante primo in electione, reliquorũ appellatione omnes ad Mæuium pertinent.

XVIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum

HOmine legato, Neratius ait nihil [b] repudiato Pamphilo. itaque eum ipsum eligi posse.

XVIIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum

ILLVD AVT ILLVD, VTRVM ELEGERIT LEGATARIVS. nullo à legatario electo, decedente eo post diem legati cedentem, ab heredem transmitti placuit [c].

Mutatio voluntatis post electionem.

XX. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

APud Aufidium libro primo [d] rescriptum est, cum ita legatum est, VESTIMENTA, QVAE VOLET, TRICLINARIA SVMITO [e], SIBIQVE HABETO: si is dixisset quę vellet, deinde antequam ea sumeret, alia se velle dixisset: mutare voluntatem eum non posse, vt alia sumeret. quia omne ius legati prima testatione, qua sumere se dixisset, consumpsit. quoniam [f] res cõtinuo eius fit, simul ac si dixerit eam sumere.

Fructus, pendente condicione, ex re legata percepti legatario non debentur, nec nudo ministro

XXI. SCAEVOLA libro vicesimo secundo Digestorum

FIlium & vxorem heredes scripsit. filiam exheredauit, & ei legatum dedit cum in familia nuberet, centum, & cum in familia nupserit, his verbis: INSVPER ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS MANCIPIA DECEM,

a debeatur.

b Obseruauit Accur. arg. l. vl. C. com. de leg. apud Scæuolã ideo nihil agi repudiato Pãphilo, quòd pro parte repudiari legatum receptum nõ sit. l. 18. de op. leg. & id repudiari oporteat, quod legatum est, non aliud: quanquam pacta valent, de non petendo vno quolibet homine ex duorum consensu datæ exceptione. l. si vnus de pact.

c Ex constitutione Iustiniani §. optionis. de legat. Instit. Itaq; apparet hoc esse iurisconsultis additum à cõpositoribus, quod suspicatus quoque est Accur.

d lib. 1. regu. scriptũ est, al. lib. 1. Digestor scriptum est.

e His verbis legatũ hoc vẽdicationis fuisse significatur. vlp. Instit. tit de leg.

f quinetiam

CEM, QVAE CONFESTIM POST ADITAM HEREDITATEM MEAM A SEMPRONIA VXORE MEA ELIGI VOLO. QVAE MANCIPIA, CVM IN FAMILIAM[a] NVPSERIT, DARI VOLO. ET SI ANTEQVAM NVPSERIT, ALIQVOD EX[b] MANCIPIIS DECESSERIT: TVNC IN LOCVM EIVS ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS DARI VOLO, DVM AD EAM PLENVS NVMERVS PERVENIAT. QVOD SI SEMPRONIA MATER EIVS NON ELEGERIT: TVNC IPSA SIBI QVAE[c] VOLET ELIGAT. quæsitum est, cum mater elegerit, an ea quæ ex his mancipiis ante nuptias adgnata sunt, ad puellã supra numerum decem mancipiorũ pertineãt. respondit, cum mancipiorum legatum in tempus nuptiarum testator transtulit, id quod medio tempore ancillæ enixæ sunt, ad filiam non pertinere. Idem quæsiit, ante nuptias, eorũdem mancipiorũ fructus & vsus an ad Semproniam matrem pertineant. respondit, nihil proponi cur ad matrem pro solido pertineant.

a familia
b exiis
c quem

XXII. IDEM ‖libro septimodecimo Digestorum‖

MAritus vxori suæ codicillis per fideicommissum dedit prædia, item lances quas elegerit quattuor. quæsitũ est, an ex his lancibus quæ mortis tempore sint, eligere possit. respondit posse.

DE TRITICO VINO VEL OLEO LEGATO TIT. VI.

VLPIANVS ‖libro vicesimo ad Sabinum‖

VINO legato, acetum quoque continetur quod paterfamilias vini numero habuit.

II. POMPONIVS ‖libro sexto ad Sabinum‖

CVm alij penum, alij vinum legatum esset[d]: excepto vino omne penum ad alium legatariũ pertinebit. 1 Si centum amphoræ, quas velles, tibi legatæ sint: ex testamento agendo consequi potes, vt degustare tibi liceat. aut quanti interfuerit licere tibi degustare, ad exhibendum agere potes.

d esse

III. VLPIANVS ‖libro vicesimo tertio ad Sabinum‖

SI cui vinum sit legatum centum amphorarũ, cum nullum vinum reliquisset: vinum heredem empturum, & præstaturum: non acetum quod vini numero fuit.

Vino legato, quæ vasa debeantur.

1 Si vinum legatum sit, videamus an cum vasis[e] debeatur. & Celsus inquit, vino legato, etiam si non sit legatum cum vasis, vasa quoque legata videri. non quia pars sunt vini vasa,

e vase

quemadmodum emblemata argenti, scyphorũ fortè, vel speculi[a]: sed quia credibile est, mentem testantis eam esse, vt voluerit accessioni esse vino amphoras. & sic, inquit, loquimur, habere nos amphoras mille, ad mensuram vini referentes. In doliis non puto verum, vt vino legato & dolia debeãtur, maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sunt, quæ per magnitudinem difficilè mouentur. In[b] cuppis autẽ siue cuppulis puto admittendum & ea[c] deberi: nisi pari modo immobiles in agro velut instrumẽtum agri erant. Vino legato vtres non debebuntur. nec culleos quidem deberi dico.

a poculi.

b Quòd his vasis seruari non soleret, sed cupis, cadis, amphoris. l. 6. & 14. & 15. infra eod.

c eas deberi: vel eadem deberi.

Electio hæredis.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

CVm certum pondus olei non adiecta qualitate legatur, non solet quæri cuius generis oleo vti solitus fuerit testator: aut cuius generis oleum istius regionis homines in vsu habeãt. & ideo liberum est heredi, cuius vellet generis oleum legatario soluere.

V. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

CVm[d] certus numerus amphorarum vini legatus esset ex eo quod in fundo Semproniano natum esset, & minus natum esset: non amplius deberi placuit. & quasi taxationis vicem optinere hæc verba QVOD NATVM ERIT.

d Coniunge cum hac leg. l. si debitor. §. verisimil. de contr. emp.

VI. PROCVLVS libro quinto Epistularũ.

CVi[e] vinum[f] heres dare damnatus est, quod in amphoris & cadis diffusum est, dari debet: etiam si vasorũ mentio facta non est. Item quamuis cum vasis, cadis legatũ est: tamen id quoque quod in doliis, legatum esse videtur. sicuti si seruos omnes cum peculio cuiusque eorum legasset: etiam eos, quibus peculij nihil esset, legasse videretur.

e Cùm vinum

f Coniunge l. si quis. 2 de au. & arg. lega.

Interpretatio verborum.

VII. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

QVidam heredem damnauerat dare vxori suæ vinum, oleum, frumentum, acetum, mella, salsamenta. Trebatius aiebat, ex singulis rebus non amplius deberi, quàm quantum heres mulieri dare voluisset. quoniam non adiectũ esset, quantum ex quaque re daretur. Ofilius, Cascellius, Tubero, omne quantum paterfamilias reliquisset, legatum putant. Labeo id probat: idq; verum est. LVCIO TITIO TRITICI MODIOS CENTVM, QVI SINGVLI PONDO CENTVM PENDEANT, HERES DATO. Ofilius nihil legatum esse. quod & Labeo probat: quoniam eiusmodi triticum in rerum natura non esset. quod verum puto.

VIII. POMPONIVS ‖libro ſexto Epiſtularum‖

SI heres damnatus ſit dare vinum quod in doleis eſſet, & per legatarium ſtetit, quo minus accipiat: periculosè heredem facturum, ſi id vinum effunderet. ſed legatarium petentem vinum ab herede doli mali exceptione placuit ſummoueri. ſi non præſtet id quod propter moram eius damnum paſſus[a] ſit heres.

Vini appellatione quid contineatur.

VIIII. VLPIANVS ‖libro viceſimotertio ad Sabinum‖

SI quis vinum legauerit, omne continetur quod ex vinea natum vinum permanſit [b]. ſed ſi mulſum ſit factum, vini appellatione non continebitur proprie. niſi fortè paterfamilias etiam de hoc ſenſit. certè zythum, quod in quibuſdã prouinciis ex tritico vel ‖ex‖ hordeo vel ‖ex‖ pane conficitur: non continebitur. ſimili modo nec camum[c], nec cerueſia continebitur, nec hydromeli. quid conditum? nec hoc puto, niſi alia mens teſtantis fuit. œnomeli[d] planè, id eſt dulciſsimũ vinum continebitur. & paſſum, niſi contraria ſit mens, continebitur. defrutum non continebitur, quod potius cõditura loco fuit. acinaticium[e] planè vino cõtinebitur. cydoneum, & ſi qua alia ſunt quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur. item acetum vini appellatione non continebitur. hęc omnia ita demum vini nomine non continentur, ſi modò vini numero à teſtatore non ſunt habita. alioquin Sabinus ſcribit, omnia vini appellatione contineri, quæ vini numero paterfamilias habuit. igitur & acetum quod vini numero paterfamilias habuit, & zythum, & camum[f], & cetera quæ pro hominũ affectione atque vſu vini numero habebuntur. quòd ſi totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacuit: non extinguitur legatum. 1 Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero teſtator habuit. embamma autem continebitur: quia aceti numero fuit. Item ſi quis vinũ quod habuit legauit, deinde ‖hoc‖ coacuit: licet poſtea in aceti locum tranſlatum ſit à patrefamilias, vino legato continebitur. quia id quod teſtamenti facti tempore vinum fuit, demonſtratum eſt. & eſt hoc verũ, niſi voluntas aduerſetur. 2 Vino autem paterno legato, id demum legatum videtur, quod teſtator vini numero habuit, non quod pater. Item ſi peculiare vinum legatum ſit, id cõtinebitur, quod ſerui habuerunt. cur tam diuerſæ? quòd paternum vinum iam cœpit vſus ipſius teſtatoris eſſe: at peculiare in vſu ſeruorum remanſit. Item ſi vinum vetus ſit legatum,

a paſſurus

b *In hũc locum vide quæ de variis vinorũ generibus copiosè tradit Plin. nat. hiſto. lib. 14. c. 6. 7. 8. & ſequent.*

c curmi.

d *Hoc œnomeli eſt, quod tempore vindemiæ conficitur, ſexta parte mellis addita, quod dulce permanet, & ſpeciali voce œnomeli dicitur: alterũ eſt ex vino auſtero, & vetere: quod propriè mulſum dicitur, & vini appellatione non continetur.* Alc. lib. 9 parerg. c. 2.

e *In veteribus libris manu ſcriptis* acinatinum & acinaceum *legitur. Eſt autem vinum ex acinis vinaceis confectum.*

f curmi. *vel* caloënum.

a Neratius

X. HERMOGENIANVS[a] ‖libro secundo Iuris epitomarum‖

EX vsu testatoris legatum æstimabitur. id est quot annorũ vino pro vetere vtebatur. quòd si non appareat,

XI. VLPIANVS ‖libro vicesimotertio ad Sabinum‖

b siquidẽ & anni

VEtus accipietur, quod non est nouum: id est[b] & anni prioris vinum appellatione veteris continebitur.

XII. PAVLVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

NAm aliter obseruantibus, quis finis, aut quod initium veteris vini sumeretur?

Si legatum non potest solui ex fructibus fundi vnius anni, supplebitur de fructibus alterius anni.

XIII. VLPIANVS ‖libro vicesimo tertio ad Sabinum‖

c Alc. lib. 4. dispun. c. 21.

EX[c] EO VINO, QVOD IN ILLO FVNDO NASCETVR, HERES MEVS AMPHORAS DECEM QVOTANNIS IN ANNOS SINGVLOS DATO. quo anno natum non fuisset, ex superiore anno eius fundi eum numerum amphorarum heredem daturum Sabinus existimat. quæ sententia, si voluntas non aduersetur, mihi quoque placet.

XIIII. POMPONIVS ‖libro sexto ad Sabinum‖

d in quæ

VIno legato ea demum vasa sequuntur,[d] quæ ita diffusa sunt, vt non ad perpetuum vsum ‖vasa‖ reseruarẽtur. veluti amphoræ & cadi.

XV. PROCVLVS ‖libro secundo Epistularum‖

e doliis

f *Ceterum, nihil absurdi significat, nec accipitur pro, alioquin, sed pro, verùm, aut sed. Trebatij enim sententia est, dolia in vasis vinariis non esse, quod & sequentia ostendunt.*
g dolia
h esse
i promatur.
k tali mente *al.* aliam mentem
l conijcimus:

VInum cum vasis legauit. negat Trebatius quod in doleis[e] sit deberi. & sensum testatoris alium putat esse, verborum alium. ceterũ[f] dolea[g] in vasis vinariis non essent[h]. ego etsi dolia in vasis vinariis non sunt, tamen non cõcederem Trebatio vinum quod in doleis esset, id est quod in vasis non esset, non esse legatum. Illud verum esse puto, cui vinum cum vasis legatũ erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffusa seruamus, legatos esse. vinum enim in amphoras & cados hac mẽte diffundimus, vt in his sit donec vsus causa probetur[i]. & scilicet id vendimus cum his amphoris & cadis. in dolia autem alia[k] mente coicimus[l]: scilicet vt ex his postea vel in amphoras & cados diffundamus, vel sine ipsis doleis veneat.

XVI. IDEM libro tertio ex Posterioribus Labeonis

m Alciat. lib. 4. disp. c. 21.

QVi[m] vinum Surrẽtinum in vrnalibus habebat diffusum, is tibi vinum legauerat in amphoris. omne illud quoque vinum, quod in vrnalibus fuisset, legatum esse Labeo & Trebatius responderunt.

Quæstio ex ambiguo.

Cui dulcia legata essent, si nihil aliud testamento significetur,

cetur, omnia hæc esse legata, mulsum, passum, defrutum, & similes potiones: item vuas, ficos[a], palmas, caricas, quòd si ita esset legatum, VINVM[b] AMPHORARIVM, AMINAEVM, GRAECVM, ET DVLCIA OMNIA: nihil inter dulcia, nisi quod potionis fuisset, legatum putat Labeo ex collatione vini amphorarij. quod non improbo.

a ficus.
b Alc. lib. 1. dispun. c. vlt.

DE[c] INSTRVCTO[d] VEL INSTRVMENTO LEGATO. TIT. VII.

c De fundo instructo
d Vide Augu. lib. 1. c. 4. emend. 1.

PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SIue[e] cum instrumento fundus legatus est, siue instructus: duo legata intelleguntur. 1 Fundo cum instrumento legato, & alienato, instrumentum non vindicabitur ex sententia defuncti.

e Coniunge l. 3. de pec. leg.

II. PAPINIANVS libro septimo Responsorum

CVm pater pluribus filiis heredibus scriptis, duobus præceptionem bonorum auiæ præter partes hereditarias dedisset, pro partibus coheredum viriles habituros legatarios placuit. 1 Dotes prædiorum, quæ Græco vocabulo[f] ΕΝΘΗΚΑΙ appellantur, cum non instructa legātur, legatario non præstantur.

f Alciat. lib. 2. prætermiss.

Interpretatio voluntatis.

III. IDEM libro octauo Responsorum

FVndum instructum libertis patronus testamento legauit. postea codicillis petit[g], vt morientes partes suas fundi superstitibus restituerent, nec instructi mentionem habuit. talem in causam fideicommissi deductum videri placuit, qualis fuerat legatus. sed[h] medij temporis augmēta fetuum & partuum, item detrimenta fatalium fideicommisso contineri.

g petiit.
h sed &

1 Minor viginti annis instructa prædia consobrinæ suæ dari voluit, & quosdam seruos prędiorum viuus manumisit. non idcirco serui manumissi præstabuntur, quòd ad libertatem peruenire non possunt. idem iuris est, cum ex quauis alia causa libertas non competit.

IIII. IAVOLENVS libro secundo ex posterioribus Labeonis

CVm quidam duos fundos iūctos haberet, & ex altero boues, cum opus fecissent, in alterum reuerterentur: vtrumque fundum cum instrumento legauerat. Labeo, Trebatius boues ei fundo cessuros putant, vbi opus fecissent[i], non vbi manere consueuissent. Cascellius contra. Labeonis sentētiam probo.

i fecissent.

Interpretatio verborum.

V. LABEO libro primo ΠΙΘΑΝΩΝ à Paulo epitomatorum

SI cui fundum & instrumentum eius legare vis, nihil interest quomodo leges: FVNDVM CVM INSTRVMENTO, an FVNDVM ET INSTRVMENTVM, an FVNDVM INSTRVCTVM. Paulus: immo contra. nam inter ea legata hoc interest, quòd si fundo alienato mortuus fuerit qui ita legauit: ex hac scriptura FVNDVM CVM INSTRVMENTO nihil erit legatum. ex ceteris poterit instrumentum esse legatum.

VI. SCAEVOLA libro sextodecimo Digestorum

NEpoti legauerat quæ certa regione prædia habuerat, vt instructa sunt cum vino, grano, calendario: & adiecerat hæc verba, QVIDQVID ERIT CVM MORIAR, IN ILLA REGIONE: ET QVIDQVID IN QVACVMQVE SPECIE ERIT IN ILLA REGIONE, VEL [a] QVOD MEVM ERIT. viua testatrice vnus ex debitoribus condemnatus, viuente testatrice satis non fecit. quæsitum est, an quod ex sententia iudicis deberetur, ad nepotem pertineret. respondit, nihil proponi cur non deberetur.

a & quod *al.* vel quicquid

Quæstio facti, de quo non respondet Scæuola.

VII. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum

TAbernam cum cænaculo Pardulæ manumisso [b] testamēto legauerat cum mercibus & instrumentis & suppellectili quæ ibi esset: item horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento & institoribus quos secum habere consueuerat. quæsitum est, & cum viuo testatore insula, in qua cænaculum fuit quod ei legatum erat, exusta sit, & post biennium eodem loco constituta noua: & horreum, quod eidem legatum erat, à testatore venierit: vini autem venditio dilata sit, vt ex eo commodo [c] venirent: an vniuersa legata Pardula consequi possit. respondit, ea, in quibus voluntas mutata esset, non deberi.

b manumissæ

c commodè *vel,* commoda

Instrumentum fundi quid sit.

VIII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum

IN [d] instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærēdi, cogendi, conseruādi gratia parata sunt, Sabinus libris ad Vitelliū euidenter enumerat. Quærendi, veluti homines qui agrū colunt, & qui eos [e] exercent, præpositiue sunt his. quorū in numero sunt vilici, & monitores [f]: præterea boues domiti, & pecora stercorandi causa parata. vasaque vtilia culturæ, quæ sunt aratra, ligones, sarculi [g], falces putatoriæ, bidentes, & si qua similia dici possunt. Cogendi, quemadmodū torcularia, corbes, falcesq; messoriæ, falces fenariæ, quali vindemiatorij, exce-

d Instrumenta *vel,* Instrumento

e eum

f munitores.

g sarcula.

exceptoriiq;„in quibus vuæ cõportantur. Conseruandi, quasi[a] dolia, licet defossa non sint, & cupæ. quibusdã in regionibus accedunt instrumento, si villa cultior est, veluti atrienses, scoparij. si etiã viridiaria[b] ‖sint‖, topiarij. si fundus saltus pastionesq; habet, greges pecorum, pastores, saltuarij.

VIIII. PAVLVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

DE grege ouium ita distinguendum est, vt si ideo comparatus sit, vt ex eo fructus caperetur: nõ debeatur. si verò ideo, quia non aliter ex saltu fructus percipi poterit: contra erit. quia per greges fructus ex saltu percipiuntur.

X. VLPIANVS ‖libro vicesimo ad Sabinum‖

SI reditus ‖etiam‖ ex melle constat, [c] alBei ap.sque continentur.

XI. IAVOLENVS ‖libro secundo ex Casio‖

EAdem ratio est in auibus, quæ in insulis maritimis aluntur.

XII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum

QVæsitum est, an frumentum, quod cibariis cultorum paratum foret, instrumento cederet. & plurimis nõ placet: quia consumeretur. quippe instrumentum est apparatus rerum diutius mansurarũ, sine quibus exerceri nequiret possessio. accedit[d] eò, quòd cibaria victus magis quàm colẽdi causa pararentur[e]. sed ego puto & frumentum & vinum ad ciVaria paratum instrumento contineri. & ita Seruiũ respon-
1 disse auditores eius referunt. Item nonnullis visum est frumentum, quod serendi causa sepositum est, instrumento contineri. puto quia & instar culturæ esset, & ita consumitur[f], vt semper reponeretur. sed causa seminis nihil à ciVariis differt.
2 Conseruandi fructus causa, veluti granaria. quia in his *fructus custodiuntur, vrceos, capsellas, in quibus * fructus componuntur. sed & ea, quæ exportandorum fructuum causa parantur, instrumenti esse constat: veluti iumenta, & vehicula, & naues, & cupæ, & culei. Alfenus autem, si quosdam ex hominibus aliis legauerit, ceteros qui in fundo fuerunt, non contineri instrumento ait, quia nihil animalis instrumenti esse opinabatur. quod non est verum. constat enim eos,
3 qui agri gratia ibi sunt, instrumẽto contineri. Quæritur an seruus, qui quasi colonus in agro erat, instrumento legato contineatur. & Labeo & Pegasus rectè negauerunt. quia non pro instrumento in fundo fuerat[g], etiam si solitus fuerat &
4 familiæ imperare. Saltuarium autem Labeo quidem putat eum demum contineri, qui fructuum seruandorum gratia paratus sit. eum[h] non, qui finium custodiendorum causã. sed Neratius etiam hunc. & hoc iure vtimur, vt omnes sal-
5 tuarij contineantur. Trebatius amplius etiam pistorem &

a qualia sunt dolia, ali. Conseruãdi causa dolia. Florentina & sequens ferri potest, tertia vitiosa est. nam in simili dicendi genere nõ addidit sup. Vlpia. causa.
b viridaria
c etiam aluei
d accedere eò,
e parentur.
f consumeretur,
g fuerit,
h non eum,

tonsorem, qui familiæ rusticæ causa parati sunt, putat contineri. item fabrum, qui villæ reficiēdæ causa paratus sit. & mulieres quæ panem coquant, quaeque villam seruent. item molitores, si ad vsum rusticum parati sunt. item focariam[a], & vilicam: si modò aliquo officio virum adiuuet. item lanificas, quæ[b] familiam rusticam vestiunt[c], & quæ pulmentaria rusticis coquant. Sed an instrumenti instrumentum legato instrumento continetur, quæritur. hæc enim quæ rusticorū causa parantur, lanificæ, & lanæ, & tonsores, & fullones, & focariæ, non agri sunt instrumentum, sed instrumenti. puto igitur etiam focariam cōtineri. sed & lanificas, & ceteros qui supra numerati sunt. & ita Seruiū respondisse auditores eius referunt. Vxores quoq; & infantes eorum qui supra enumerati sunt, credendū est in eadem villa agentes voluisse testatorem legato contineri. neq; enim duram separationem iniunxisse credendus est. Si aliqua parte aNIn fundo pascantur pecora, aliqua parte his pabulū conducitur: vel serui, si aliqua parte anni per eos ager colitur, aliqua parte in mercedē mittuntur: nihilo minus instrumento cōtinentur. cellararium[d] quoque, ‖id est‖ ideo prępositum, vt rationes saluæ sint: item ostiarium, mulionemq; instrumenti esse constat. Et molas, & machinas, fenum, stipulas, asinum machinarium, machinam frumentariā, vas æneum, in quo sapa[e] coqueretur, & defrutum fiat, & aqua ad bibendū laBandamq; familiā paratur, instrumenti esse. & cribra, & plaustra, quibus stercus euehatur. ea verò, quæ solo continentur, instrumenti fundi non esse Cassius scribit. veluti arundineta & salicta antequam cæsa sint: quia fundus fundi instrumentū esse nō potest. sed si cæsa sint, puto contineri: quia quærendo fructui deseruiunt. idem & in palis erit dicendū. Si in agro venationes sint, puto venatores quoq;, & vestigatores, & canes, & cetera quæ ad venationem sunt necessaria, instrumēto contineri. maximè si ager‖ &‖ ex hoc reditū habuit. Et si ab aucupio reditus fuit, aucupes, & plagæ, & huius rei instrumentum agri instrumento continebitur[f]. nec mirum: cū & aues instrumento exemplo apium[g] contineri, Sabinus & Cassius[h] putauerunt. Si quis eodem instrumento in plurimis agris vtatur, cuius agri sit instrumentum, quæritur. & ego arbitror si quidem apparet voluntas patrisfamiliæ, cui[i] potius agro destinauerat: eius esse instrumentum. ceteri enim agri ab hoc agro veluti mutuantur. si nō appareat, nullius instrumento cedet. neq; enim pro parte[k] diuidemus instrumentum. Supellex, ceteraq; si qua in agro fuerunt, quo instructior esset paterfamilias, instrumento fundi non continentur. Si domus sit instrumentum legatum, videndū quid contineatur. & Pegasus ait, instrumentū domus id es-

6 7 8 9 10 11 12

a foratiam, b qui c vestiant, d cellarium: vitiosa est Flor. e faba. Rectior Flor. maximè cùm s. quatur, desfrutum: genera enim sunt vini decocti, de quibus Plin. & Colum. f continebuntur. g auium h Cascellius i cuius k parte agri

id esse, quod tempestatis arcendæ aut incendij causa paratur: non quod voluptatis gratia. itaq; neque specularia, neq; vela, quæ frigoris causa vel vmbræ in domo sunt, deberi. quæ sententia Cassij fuit, qui dicebat, inter instrumentum & ornamentum multum interesse: instrumenti [a] enim ea esse quæ ad tutelam domus pertinent. ornamenti, quę ad voluptatem: sicuti tabulas pictas. Vela autem Cilicia instrumenti esse Cassius. quæ ideo parantur, ne ædificia vento vel pluuia laborēt. Acetum quoq; quod exstinguendi incēdij causa paratur. item centones, sifones, perticæ quoq;, & scalæ. & formiones, & spōgias, & amas[b], & scopas [c] contineri pleriq; & Pegasus aiunt. Tegulam autem & tignum eius rei causa paratū, instrumento contineri, si ad huiusmodi causam habeat tigna parata, ad alios vsus non deseruientia. proinde & fulcimenta, si qua habebat huic rei necessaria: etiam ea instrumento domus continebuntur. De velis quæ in hypethris[d] extendūtur, item de his quæ sunt circa columnas, Celsus scribit, magis suppellectili adnumeranda. & ita Sabinum & Cassium putare. Canales autem, & arpagones, & amas instrumento contineri constat. Item perticæ, quibus araneæ detergantur: item spongiæ, quibus columnæ, pauimenta, podia extergantur: scalæ quæ ad lacunaria admoueantur, instrumenti sunt: quia mundiorē domum reddunt.

13 Papinianus quoq; libro septimo responsorum ait, sigilla[e], & statuæ adfixæ instrumento domus nō continentur: sed domus portio sunt. quæ verò non sunt adfixa, instrumento non continentur, inquit: suppellectili enim adnumerantur: excepto horologio æreo, quod nō est adfixum. nam & hoc instrumento domus * putat contineri. sicut prothyrum domus, si velamen est, inquit, instrumento domus * continetur.

14 Fistulæ autem, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria: itē serræ[f], & claues, magis domus portio quàm domus instrumentum sunt. Specularia quoque adfixa magis puto domus esse partem. nam & in emptione[g] domus & specularia, & pegmata cedere, siue in ædificio sunt posita, siue ad tēpus detracta. sed si non sint reposita, ad hoc tamen sint, vt suppleantur si qua desint: instrumēto * potius continebuntur. cancellos quoq; instrumento * contineri puto.

15 Sed si fundus non sit cum instrumento legatus, sed ita vt instructus sit: quæsitū est, an plus[h] cōtineatur quàm si cum instrumēto legatus esset. & Sabinus ‖libris‖ ad Vitelliū scribit, fatendū esse, plus esse cum instructus fundus legetur, quàm si cum instrumento. quam sententiā cottidie increscere & inualescere videmus. quanto igitur hoc legatū vberius est, videndum est. & Sabinus definit, & Cassius apud Vitellium notat, omnia quæ eo collocata[i] sunt, vt instructior esset paterfamilias,

a instrumento

b amias,
c scaphas,

d Hoc vocabulū explicat Bud. sup. ca. 4. de ijs qui not. infa.

e In hunc locū vide Alex. ab Alex. Genial. die. lib. 5. c. 24. circa finem.

f seræ.

g emptionem

h amplius

i collata. Id est, quæ ibi habuit, vt instructior esset.

familias, instructo, inquit, continebuntur. [a] id est quæ ibi habuit vt instructior esset. [a] hoc ergo legato nō [a] agri instrumentum, sed [b] proprium suum instrumentum reliquisse videtur. proinde si fundus sit instructus legatus, & suppellex continebitur, quæ illic fuit vsus ipsius gratia. & vestis non solùm stragula, sed & qua ibi[c] vti solebat. mēsæ quoq; eboreæ, vel si quæ aliæ. item vitrea, & aurum, & argentum. vina quoq; si qua ibi fuerint vsus ipsius causa, continentur[d]. & si quid aliud vtensilium. Sed si qua eo congesserat non vsus sui causa, sed custodiæ gratia: non continebuntur. vina etiam, quæ in apothecis sunt, non cedent. & hoc iure vtimur, vt quæ ibi paterfamilias quasi in horreo habuit, hæc non contineantur. Celsus quoq; libro nonodecimo[e] digestorū scribit, fructus ibi repositos vt venirent, vel in aliū vsum quàm fundi conuerterentur: instructo fundo non contineri. idem Celsus eodē libro ait, etiā suppellecticarios, & ceteros hoc genus seruos cōtineri: [f] id est ministeria[f] quibus instructus erat in eo fundo, extra ea[f] quę libertatem acceperunt: & qui rure morari solebant.

16 Si instructum fundum legasset, ea pædagogia, quæ ibi[g] habebat, vt cū ibi venisset præsto essent in triclinio, legato continentur. Contubernales quoq; seruorū, id est vxores & natos instructo fundo contineri verum est.

17 Instructo autē fundo & bibliothecam & libros, qui illic erant vt quotiens venisset vteretur, contineri constat. sed si quasi apotheca librorum vtebatur, contra erit dicendū.

18 Neratius quoq; libro quarto epistularum Rufino respondit, instructo fundo & suppellectilem, & vina, & mancipia non solùm ad cultū custodiámve villæ, sed etiā quę vt ipsi patrifamilias in ministerio ibi essent, legato cedere. Imagines quoque hæ solæ legatæ videntur, quæ in aliquo ornatu villæ fuerunt.

19 Papinianus quoq; prædiis instructis legatis, mancipia non contineri, quæ temporis causa illic fuerunt, ac non eo animo transtulit paterfamilias, vt aut fundi aut suum instrumentū faceret. Idem respondit, prædiis instructis legatis, actorem ex his in prouinciā missum, vt ordinatis negotiis ad pristinum actum rediret, legato prediorum cedere, quamuis nondum redierit.

20 Idem respondit, instructis hortis[h] legatis, etiam vina quæ ibi fuerunt, quo dominus esset instructior, contineri. aliud esse, si horrea ibi habuit, vnde instruebatur vel in vrbe vel in aliis prædiis.

21 Idē respondit, domo per fideicommissum relicta cū suppellectili Claudio Hieroniano[i] clarissimo viro ab Vmbrio [k] Primo, & mensas & ceteram suppellectilem, quam in hortis[l] paterfamilias in proconsulatum[m] profecturus contulerat, vt tutiore loco essent: contineri. Idem respondit, theriacam quoq;, & cetera medicamēta quæ secessus causa dominus ibi habuit, & vestē propter secessum

ibi

a non tantùm. Rectè hinc abest tātùm, græco dicēdi genere. Aug. lib. 2. emēd. c. 4.
b sed &
c illic
d continebuntur. sed etsi
e lib. 18. al. lib. 21.
f eos qui
g eò
h horreis
i Hieronymiano al. Hermoriano
k Imbrio
l hortos ali. horrea
m proconsulatu. Intellige autem de proconsulatu Vmbrij testatoris, non Hieroniani, vt nonnulli malè acceperunt.

22 ibi depositã instructo fundo legato inesse. Idem respõdit, domo ita vt instructa est cũ omni iure suo legata: vrbanam familiam, item artifices, quorũ operæ ceteris quoq; prædiis exhibebãtur, legato non contineri. hostiarij autẽ, inquit, vel topiarij, diætarij, aquarij domui tantùm deseruientes cõtinebuntur. sed quod de artificibus ait, falsum est, si eius domus causa

23 parati sunt: licet aliis quoq; prediis commodabantur. Idem respondit, domo instructa legata, mẽsas eboreas, & libros nõ cõtineri. sed & hoc falsum est. nam omne quidquid in domo fuit, quo instructior ibi esset paterfamilias, continebitur. supellectilem autẽ patrisfamiliæ instrumentũ esse, nemo dubitat. deniq; Neratius libro quarto epistularum Marcello fratri suo respondit, & vestẽ domus instructæ legato contineri. maximè, inquit, in proposita specie. proponebatur enim qui legauerat, argentũ & rationes excepisse. nam qui hæc, inquit, excepit, non potest non videri de ceteris rebus, quæ in ea essent, sen-

24 sisse. Sed & ipse Papinianus eodẽ[a] libro respõsorum ait, patrem mercatorẽ ac fæneratorẽ, qui duos filios totidemq; filias heredes instituerat, ita legásset[b]: FILIIS MARIBVS DOMVM MEAM INSTRVCTAM DO LEGO, DARIQVE IVBEO: merces & pignora an contineantur, quæri posse. sed facilẽ iudici voluntatis coniecturã fore, ceteris patris faculta-

25 tibus examinatis[c]. Celsus scribit, seruis qui in fundo morarentur legatis, vicarios eorũ non contineri: nisi appareat & de

26 vicariis eum sensisse. Papinianus quoque libro septimo responsorũ, vxori, cui vir omnia quæ in domo erant, ab herede filia[d] præstari voluit, cautiones debitorũ emptionesq; seruorum non videri legatas, respondit. nisi, inquit, ex alia parte & de seruis eum cogitasse apparuerit. scilicet vt eorũ seruorũ ei legasse videatur emptiones, quos & ipsos voluit ad eam per-

27 tinere. Si quis fundũ ita vt instructus est legauerit, & adiecerit cum supellectili, vel mancipiis, vel vna aliqua re quæ nominatim expressa nõ erat: vtrum minuit legatum adiciendo speciem, an verò non, quæritur. & Papinianus respondit, non videri minutum: sed potius ex abundanti[e] adiectum.

28 Idem Papinianus libro septimo respõsorum ait, instructis hortis filio legatis, mater argentum muliebre filiæ legauerat. respondit, etiam id argentũ muliebre, quod in hortis habuit, vt ibi esset instructior, ad filiam pertinere.

Instrumentum tabernæ.

XIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

Tabernæ[f] cauponiæ[g] instrumento legato etiam institores contineri Neratius existimat. sed videndum, ne inter instrumentum tabernæ cauponiæ, & instrumentum cauponæ sit discrimen. vt tabernæ, non nisi loci instrumenta sint, vt do-

a libro sexto
b legasse:
c æstimatis.
d filio
e abundantia
f Aug. li. 2. emē. c. 4.
g cauponæ

vt dolia, vasa, ancones, calices, trullæ, quæ circa cœnam[a] solent traijci: item vrnæ æreæ, & congiaria, sextaria, & similia. cauponæ autem, cum negotiationis nomen sit, etiam institores.

a alienum. Alc. lib. 7. pareg. c. 3. quem vide.

Instrumento balneario legato, etiam balneatorem contineri Neratius respondit. 1

XIIII. IDEM libro secundo ad Vitellium.

Continetur autem & fornicator[b].

b fornacator.

XV. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI ita testamento scriptum sit, QVAE TABERNARVM EXERCENDARVM, INSTRVENDARVM, PISTRINI, CAVPONAE[c] CAVSA FACTA PARATAQVE SVNT, DO LEGO: his verbis Seruius respondit & caballos qui in pistrinis essent, & pistores, & in cauponio[d] institores, & focariam, mercesq; quæ in his tabernis essent, legatas videri. Domo instructa, responsum est supellectilem legatam, non etiam vina. quia domus vinis instructa intellegi non potest. Mulier villæ custos perpetua[e] fundo, qui cum instrumento legatus esset[f], aut instructo continebitur, sicuti saltuarius: par enim ratio est. nam desiderant tam villæ quàm agri custodiam. illic, ne quid vicini aut agri aut fructuũ occupent: hic, ne quid ceterarum rerum quæ in villa continentur. villa autem sine vlla dubitatione pars fundi habetur.

c cauponiæ
d cauponia
e in fundo,
f est,

1 2

XVI. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum.

VIllæ instrumento legato, supellectilem non contineri verius est. Vinea & instrumento eius legato, instrumentũ vineæ nihil[g] esse Seruius respondit. qui eum consulebat, Cornelium respondisse aiebat, palos, perticas, rastros, ligones instrumenti vineæ esse. quod verius est. 1

g nullum

Quidam vxori fundum vti instructus esset, in quo ipse habitabat, legauit. consultus de mulieribus lanificis an instrumento continerentur, respondit, non quidem esse instrumẽti fundi: sed quoniam ipse paterfamilias qui legasset, in eo fundo habitasset: dubitari non oportere, quin & ancillæ & ceteræ res, quibus paterfamilias in eo fundo esset instructus, omnes legatæ viderentur. 2

XVII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

ITem pictoris instrumento legato, ceræ, colores, similiaque horum legato cedunt. item peniculi, & cauteria, & conchæ. Instrumento piscatorio contineri Aristo ait naucellas[h], quæ piscium capiendorum causa comparatæ[i] sunt. sed & piscatores contineri, verius est. Instrumẽto balneatorio[k] legato, dictum est balneatorem sic instrumento contineri balneario, quomodo instrumento * fundi saltuariũ, & topiarios: & in-

1 2

h nauicellas,
i paratæ
k balneario

&[a] instrumento * cauponio institorem. cum balneæ sine balneatoribus vsum suum præbere non possint.

XVIII. PAVLVS ‖libro secundo ad Vitellium‖

CVm de lanionis instrumento quæritur: semota carne, mēsas, pondera[b]; ferramentaque[c] laniandæ carnis causa præparata[d]: item trutinas, cultros, dolabras instrumento relinquimus. 1 Instrumento legato, aliquando etiam personas legantium necesse est inspici. vt ecce pistorio instrumento ‖* legato *‖ ita ipsi pistores inesse videri possunt, si paterfamilias pistrinum exercuit. nam plurimum interest, instrumentum pistoribus, an pistrino[e] paratum sit. 2 Asinam molendariam[f] & molam negat Neratius instrumento fundi contineri. item caccabos & patinas ‖in‖ instrumento fundi esse dicimus: quia sine his pulmentarium coqui non potest. nec multum refert inter caccabos & aënum[g] quod supra focum pēdet. hic aqua ad potandum calefit: in illis pulmentarium coquitur. quòd si aënum instrumento continetur: vrcei quoque, quibus aqua in aënum infunditur[h], in idem genus rediguntur: ac deinceps in infinitū primis quibusque proxima copulata præcedunt. optimum ergo esse Pedius ait, non propriam verborum significationem scrutari: sed in primis quid testator demonstrare voluerit. deinde in qua præsumptione sunt, qui in quaque regione commorantur. 3 Cum de vilico quæreretur, ‖&‖ an instrumento inesset, & dubitaretur: Scæuola consultus respondit, si non pensionis certa quantitate, sed fide dominica coleretur[i]: deberi. Idem consultus de meta molendaria[k] respondit, si rusticis eius fundi operariis moleretur: eam quoque deberi. est autem meta inferior pars molæ, catillus superior. De bubulco quoque ita respondit: siue de eo qui bubus[l] ibi araret, siue de eo qui boues eius fundi aratores[m] pasceret, quæreretur: deberi. De putatoribus quoque ‖ita‖ respondit, si eius fundi causa haberentur, inesse. Pastores quoque, & fossores ad legatarium pertinere. 4 Item cum fundus ita legatus esset, MAEVIO FVNDVM SEIANVM, ITA VT OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, CVM OMNI INSTRVMENTO RVSTICO, ET VRBANO, ET MANCIPIIS QVAE IBI SVNT: & quæreretur, an semina deberentur, respondit, verius esse deberi: nisi aliud testatorem sensisse heres probaret. Idem respondit de frumento reposito ad mancipiorum exhibitionem. 5 In instrumento medici esse collyria, & emplastra, & cetera eius generis Casius scribit.

Coniectura voluntatis.

6 Cui fundum instructum legauerat, nominatim mancipia legauit. quæsitum est, an reliqua mancipia, quæ non nominasset,

---

a aut

b *Carnes appendi solitas, cū venderentur, confirmat locus Lāpridij in Alexan. citatus à Duar. 1. disp. c. 26. & inscriptio vetus descripta à Philandro eruditissimo viro ad 1. ca. lib. 10. Vitruuij. & Aelian. lib. 1. c. 27. variæ historiæ.*

c ferramenta, & alia quoque

d præparata sunt

e pistrinum

f molendinariam

g aheneum

h funditur.

i coleret:

k molendinaria

l bobus

m aratorios

nasset, instrumento cederent. Cassius ait, responsum esse, tametsi mancipia instructi fundi sint, tamen videri eos solos legatos esse, qui nominati essent: quod appareret non intellexisse patremfamilias, instrumento quoque seruos adnumeratos esse. Sabinus: cui fundus, quaéque ibi sint, legata sunt: ei fundus & omnia, quæ in eo solita sunt esse, quaéque ibi maiore parte anni morari [a], & hi qui in eum manendi causa recipere se cõsueuerunt, legati videtur. at si qua consulto in fundo congesta, contractáve [b] sunt quo legatum cumularetur: ea non videntur legata esse. 7 Quidam cum ita legasset, VILLAM MEAM ITA VT IPSE POSSEDI, CVM SVPPELLECTILE, MENSIS, MANCIPIIS QVAE IBI DEPVTABVNTVR VRBANIS ET RVSTICIS, VINIS QVAE IN DIEM MORTIS MEAE IBI ERVNT, ET DECEM AVREIS: & quæreretur, cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vesticulam [c] habuerit: an eadem [d] omnia legato cederent, quoniam quædam enumerasset [e]. Scæuola respondit, specialiter expressa quæ legato cederent [f]. 8 Domum instructam legauit cum omnibus adfixis. quæritur de instrumentis debitorum, an ea legatarius habere potest. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. 9

a morabantur.
b contrectatáve
c vestis pica[?] habuerat.
d an ea
e nominasset.
f cedere.

Legatum instrumenti est vniuersale, ideo recipit augmentum vsque ad mortem testatoris.

XVIIII. PAVLVS libro tertiodecimo Responsorum.

SI mancipia, quæ post testamentum factum in fundũ Seiæ relictum à testatore inducta fundi colendi gratia in eodem fundo fuerint: ea quoque instrumẽto fundi contineri respondi. quamuis enim ea mancipia testator demonstrasset, quæ tũc ibi essent cum legaret: tamen non minuendi legati, sed augendi causa, mancipiorum quoque fecit mentionem. ceterum instrumẽto fundi mancipia quoque colendi agri causa inducta contineri non ambigitur. 1 Paulus respondit, villæ instrumento neque fructus repositos neque equitium cõtineri. suppellectile [g] autem legato cedere. Seruum verò arte fabrica peritum, qui annuam mercedem præstabat, instrumento villæ non contineri.

g supellectilem

Interpretatio voluntatis.

XX. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

SEiæ ex parte heredi institutæ, si heres erit, fundos per præceptionem dederat instructos cum suis vilicis, & reliquis [h] colonorum. & codicillis ita scripsit. POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM, SEIAE FVNDOS QVOS RELIQVI, ITA VT SVNT INSTRVCTI RVSTICO INSTRV-

h Reliqua colonorũ sunt ea, quæ coloni ex pretio conductionis reliquati sunt. infrà ead. l. §. liberto & §. prædia. Plin. lib. 3 epist.

STRVMENTO, SVPPELLECTILE, PECORE, ET VILICIS, CVM RELIQVIS COLONORVM ET APOTHECA[a] HABERE VOLO. quæsitum[b] est, an etiam ea, quæ patrisfamilias vsus cottidiani causa in fundis fuerunt, legato continerentur. respondit, testamento quidem, vt proponeretur, Seiæ insuper[c] fundum legatū. verùm non amplius deberi, quàm in codicillis, quos sanè post obliBionem testamentariæ scripturæ fecisset: instructi appellatione contineri velle se, manifeste ostendisset. 1 Liberto suo quidam prædia legauit his verbis: SEIO LIBERTO MEO FVNDOS ILLVM ET ILLVM DO LEGO ITA VT INSTRVCTI SVNT, CVM DOTIBVS ET RELIQVIS COLONORVM ET SALTVARIIS, CVM CONTVBERNALIBVS SVIS ET FILIIS ET FILIABVS. quæsitū est, an Stichus seruus, qui prædium vnum ex his coluit, & reliquatus est amplam summam, ex causa fideicommissi Seio debeatur. respondit, si non fide dominica, sed mercede, vt extranei coloni solent, fundum coluisset: non deberi.

Quæstio ex ambiguo.

2 GAIO SEIO ALVMNO MEO FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM, ITA VT INSTRVCTI SVNT, ET DOMVM SVPERIOREM DARI VOLO. quęsitum est, an etiam domū instructam dari voluerit. respondit, secundum ea quę proponerentur, ita videri dedisse, nisi is à quo peteretur, aliud testatorem sensisse manifestè doceret. at si habitationis, id est ædificij instrumentum legasset: non cedere seruos operæ, aliiue rei paratos.

Reliqua colonorum legata.

3 Prædia vt instructa sunt cum dotibus, & reliquis colonorum & vilicorum, & mancipiis, & pecore omni legauit, & peculiis, & cum actore. quæsitum est, an reliqua colonorum, qui finita conductione interposita cautione de colonia discesserant, ex verbis suprascriptis legato cedant. respondit, non videri de his reliquis esse cogitatum. 4 Idem quæsiit in actore legato, an vxor & filia legato cedant: cum actor non in prædiis, sed in ciuitate moratus sit. respōdit, nihil proponi cur cedant. 5 Idem quæsiit, cum testator facto testamento in prouinciam sit profectus: an ea mācipia, quæ post profectionem eius aut mortem sine cuiusquam auctoritate sponte sua ad parentes & notos sibi homines, in fundos legatos transiere[d], legato cedant. respondit, non legatos eos[e], qui fortè veluti commeantes transissent.

Interpretatio voluntatis.

6 PAMPHILAE LIBERTAE MEAE DARI VOLO FVNDVM TITIANVM, CVM INSTRVMENTO ET HIS

a apothecam
b Si scripturam spectet, plenum est legatū instructū: namque fundum legauit: quæ appellatione non ea tantùm, quæ in codicillis recensuit continentur, sed etiā quæ ipse illic habuit vsus sui quotidiani gratia. l. quæsitum. §. sed si fundus. suprà eo. Sed meliùs est dicere non ampliùs deberi, quàm instructi appellatione in codicillis, quòd scilicet in testamento id obliuione præterîisset, contineri se velle ostendisset.
c Id est, præter institutionem, et ampliùs quàm cohæredi: quod cum rectum sit, cur aduersus omniū exemplarium fidem legamus instructum pro insuper, non video.

d transiissent.
e eos esse,

HIS QVAE IN EODEM ERVNT CVM MORIAR. quæsitum est, si Stichus seruus ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductus, & in disciplinam traditus, postea in eum fundum non reuersus sit: an debeatur. respondit si studēdi causa misisset, non quo à fundo eum aliorsum trāsferat [a]: deberi. TYRANNAE SORORI MEAE FVNDVM MEVM GRAECIANVM CVM STABVLO ET INSTRVMENTO RVSTICO OMNI RELINQVO. quæritur, an fundi appellatione etiā pascua quæ ad eum simul cū fundo peruenerint, & quæ semper in vsibus huius possessionis habuerat, legato cederent. respondit si prata fundo Græciano ita coniunxisset, vti sub vna fundi appellatione haberentur: ea quoque deberi. 7 Instructis domibus legatis, crabattus argento inaurato tectus mortis Titiæ tempore in domibus non est repertus, sed in horreis tantisper conditus. quæro an is quoque præstandus sit. respondit, si in domo esse soleret, & quo tutiore loco haberetur, interim in horreo allatus esset: nihilominus præstandum. 8 Quod adiecit testator VTI POSSEDI, an hoc significet, sicut instructa in diem mortis habuit, id est, cum mancipiis, pecoribus, instrumento rustico? respondit, non de iure quæritur [b]. 9

a transferret,

b quæri.

XXI. POMPONIVS ‖libro primo Fideicommissorum‖

CVm fundus sine instrumento legatus sit: dolia, molæ oliuariæ, & prælum, & quæcunque infixa inædificatáque sunt, fundo legato cōtinentur. nulla [c] autem ex his rebus, quę moueri possunt, paucis exceptis, fundi appellatione cōtinentur. de molis tum quæri solet, cum ita adfixæ, itáve inædificatæ sint, vt partes ædificiorum esse videantur.

c nulle

XXII. PAVLVS ‖libro tertio Sententiarum‖

FVndo legato vt optimus maximusque est, retia apraria, & cetera venationis instrumenta continebuntur. ‖quod etiā‖ ad instrumenta pertinet [d], si quæstus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. 1 Fundo legato cum mancipiis & pecoribus & omni instrumento rustico & vrbano, peculium actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere.

d pertinent,

XXIII. NERATIVS ‖libro secundo responsorum‖

CVm quæratur quod sit tabernæ instrumentum: interesse, quod genus negotiationis in ea exerceri solitum sit.

XXIIII. PAVLVS libro tertio ad Neratium

FVndus [e], qui locatus erat, legatus est cum instrumento. instrumentum, quod colonus in eo habuit, legato cedit Paulus:

e Hanc legē non recte Haloan. in duas diuisit. August. lib. I. emend. cap 6.

lus:an quod coloni fuit,an tantùm id quod testatoris fuit? & hoc magis dicendum est:nisi nullum domini fuit.

Instrumentum fundi quid sit.

XXV. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis

FVndi instrumēto legato, id pecus cedere putabat Tubero, quod is fundus sustinere potuisset. Labeo contra, quid enim fiet,inquit,si cum mille oues fundus sustinere potuisset, duo milia ouium in eo fundo fuerint?quas oues potissimum legato cessuras existimaVimus? nec quærēdum esse, quid debuisset parari pecoris instrumenti fundi causa,sed quid paratum esset. non enim ex numero aut multitudine legata æstimandum esse. Labeonis sententiam probo. 1 Quidam cum in fundo figlinas haberet,figulorum opera maiore parte anni ad opus rusticum vtebatur. deinde eius fundi instrumentum legauerat. Labeo,[a] Trebatius, non videri figulos[b] in instrumento fundi esse[c]. Item cum instrumentum omne legatū esset,excepto pecore: pastores ouiliones, ouilia quoque legato contineri, Ofilius non rectè putat.

a Labeo &
b figlinas
c esse aiunt.

XXVI. IDEM libro quinto ex Posterioribus Labeonis

DOlia fictilia,item plumbea,quibus terra adgesta[d] est, & in his viridiaria posita ædiū esse Labeo, Trebatius putant. ita id verū puto, si ita illigata sint ædibus, vt ibi perpetuo posita sint. 1 Molas manuarias quidem suppellectilis, iumētarias autem instrumēti esse Ofilius ait. Labeo, Cascellius, Trebatius neutras suppellectilis, sed potius instrumenti putant esse.quod verum puto.

d adiecta

XXVII. SCAEVOLA libro sexto Digestorum

PRædia maritima cum seruis qui ibi erunt, & omni instrumento, & fructibus qui ibi erunt, & reliquis colonorū nutritori suo legauit. quæsitum est,an serui piscatores,qui solebant in ministerio testatoris esse, & vbicumque[e] eum sequi, & vrVicis rationibus expungebantur[f], nec mortis testatoris tempore in prædiis legatis deprehensi fuerint:legati esse videātur. respondit,secundum ea quæ proponerentur,non esse legatos. 1 Adfini suo ita legauit, FVNDVM CORNELIANVM TITIO ITA VT EST INSTRVCTVS, CVM OMNIBVS REBVS ET MANCIPIIS ET RELIQVIS COLONORVM DARI VOLO. hæc testatrix Romæ[g] litis causa ex Africa veniens, mācipia quædam ex fundo suprascripto,quo citius[h] per hiemem [operam[i] elegeret,] secum abduxit. quæsitum est,an ea mancipia fideicommisso cedant,cum quædam ex his rusticis officiis ad tempus peregrinationis abducta sunt,relictis cōseruabus & filiis suis, & quædam matribus & patri-

e quocunque
f fungebantur,
g Romam
h tutius
i ad oram legerer,

patribus. respondit mancipia, de quibus quæreretur, secundũ ea quæ proponerentur, ex causa fideicommissi deberi. Idem quæsiit, an fructus eiusdem fundi, qui ibi in diem mortis coacti manserint, fideicommisso cedant. cum plenissima testatoris erga adfinem voluntas ab eo quoque manifestetur, quo reliqua colonorũ eiusdem possessionis ad eum pertinere voluerit. respondit, in huiusmodi scriptura posse respõderi, hoc solum quærẽdum, an manifestè appareat defuncta[a] id, de quo quæreretur, dari noluisse[b]. Liberto, quem heredem ex parte rescripsit[c], fundum per præceptionem dedit in hæc verba. PAMPHILE LIBERTE PRAECIPITO, TIBIQVE HABETO FVNDVM MEVM TITIANVM ET AGELLVM SEMPRONIANVM CVM INSTRVMENTO ET HIS QVAE IN EODEM ERVNT CVM MORIAR, FAMILIAQVE QVAE IN EO FVNDO MORATVR: EXCEPTIS QVOS MANVMISERO. quæsitum est, cum testator in eo fundo aliquantũ vini in doleis habuerit, quod viuus totum vendiderat: & partem tertiam pretij pro eo acceperat, an vinum in doleis remanẽs ad libertum ex causa præceptionis pertineat. respondit, verbis, quæ proponerẽtur, contineri: nisi manifestè contrariam voluntatem coheredes approbant. In eo fundo instrumenta calendarij[d], & nummos reliquit. responsum[e] est, de nummis quoque vt supra responsum[f]. 2

a defunctam
b voluisse.
c scripsit.
d calendaria.
e respondi.
f responsum est.

3 Ita legatum est, SEPTICIAE SORORI MEAE FVNDI PATERNI MEI SEIANI PARTEM DARI VOLO SICVT EST: ET ALTERAM PARTEM ITA VT IN DIEM MORTIS FVERIT. quæsitum est, an ex verbis supra scriptis asseres[g] & præla iam posita[h] parataque, vt immittentur ædificio: item instrumentum vrbanum & rusticum cum mancipiis, quæ fundi causa erant, ad legatarios[i] pertineant. respondit, possunt hæc verba SICVT EST, ad instructũ referri. 4 Fundos legauit in hæc verba, SEMPRONIO FRATRI MEO HOC AMPLIVS FVNDOS MEOS ITA VT INSTRVCTI SVNT, CASSIANVM, NONIANVM[k] CVM SVIS SALICTIS ET SILVIS. quæsitum est, cum siluæ & salicta non in fundis suprascriptis, sed in adiectis agellis, & quos simul testator comparauit, nec sine his fundi coli possint: an legato cederent. respondit id tantùm cedere legato, quod verbis comprehendisset.

g aggeres. *Florentina magis conuenit sequentibus.*
h disposita, *al.* imposita.
i legatariam
k Nomianũ, *aliàs.* Numerianum

In legato fundi instructi inspicitur tempus mortis.

XXVIII. IDEM[l] libro vicesimotertio Digestorum[l]

LVcius Titius fundum, vti erat instructus, legauerat. quesitum est, fundus instructus quemadmodum dari debeat: vtrum sicut instructus fuit mortis patrisfamiliæ tempore, vt quæ medio tempore adgnata, aut in fundũ illata sunt, heredis sint:

sint: an verò instructus fundus eo tempore inspici debeat, quo factum est testamētum: an verò eo tempore, quo fundus peti cœperit: vt quidquid eo tempore instrumenti deprehendatur, legatario proficiat. respōdit, ea quibus instructus sit fundus, secundum verba legati, quæ sint in eadem causa cum dies legati cedat, instrumento contineri.

Instrumentum nauis.

XXVIIII. LABEO libro primo ΠΙΘΑΝΩΝ

SI nauem cum instrumēto emisti, præstari tibi debet scapha nauis. Paulus: immo contra. etenim scapha nauis non est instrumentum nauis. etenim mediocritate, non genere ab ea differt. instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atque ea quæque [a] sit. quod [b] Pomponio libro septimo epistularum placuit.

[a] cuius sit. *vel* ea, quæ sit
[b] quod &

DE PECVLIO LEGATO

TIT. VIII.

PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SERVO legato cum peculio, & alienato vel manumisso vel mortuo: legatum etiam peculij exstinguitur.

II. GAIVS libro octauodecimo ad edictum prouinciale

NAm quę accessionū locum optinent, exstinguuntur, cum principales res peremptæ fuerint.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

AT [c] si [d] ancilla cum suis natis legata sit: etiam mortua ea vel alienata vel manumissa, nati ad legatarium pertinebunt: quia duo legata sunt separata.

[c] etsi
[d] *Coniunge l. 1. de instru. leg.*

IIII. GAIVS libro octauodecimo ad edictum prouinciale

SEd & si [e] cum vicariis suis legatus sit seruus: durat vicariorū legatum & mortuo eo, aut alienato, aut manumisso.

[e] si quidem cum

V. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

PEculio legato, constat heredem nomina peculiaria persequi posse, & insuper ipsum, si quid debeat seruo, reddere legatario debere.

VI. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Sabinum

SI peculiū legetur, & sit in corporibus, puta fundi vel ædes, si quidem nihil sit quod seruus domino, vel conseruis liberisve domini debeat: integra corpora vindicabuntur. sin verò sit, quod domino vel suprascriptis personis debeatur: deminui singula corpora pro rata debebunt. & ita & Iulianus & Celsus putant. Et si fuerit legatum peculium, non deducto ære alieno: verendum, ne inutile legatum sit. quia quod adicitur,

a sit.
b sed putauerim hanc

contra naturam legati fit[a]. sed puto[b] verũ {ad} hanc adiectionem non vitiare legatum. sed nihil ei adicere. nec enim potest crescere vindicatio peculij per hanc adiectionẽ. Planè si proponas legatarium nactum possessionem rerum: exceptione doli aduersus heredem vindicantem vti potest. habet enim in solidis rebus voluntatem æris alieni non deducendi. Sed & si dominus remittere se seruo quod debet, vel nihil sibi seruum debere significauerit: valet hæc adiectio. quia nuda[c] voluntate potest dominus seruo remittere quod ei debet. Vicario autẽ meo mihi legato, an & vicarij mei peculium ad me pertineat, quæritur. & putamus contineri legato vicarij eius peculium. nisi aduersa sit volũtas testatoris. Si seruus & vicarius eius liberi esse iussi sint, eisque peculia sua legata sint: verba secundum voluntatem testatoris exaudienda, tamquam de duobus separatisque peculiis testatore locuto. & secundum hæc vicarius vicarij non communicabitur: nisi hæc mens fuit testãtis.

c Id est, nuda remissione, & à rei apprehensione separata.

2

3

4

Sicut autem æs alienum, hoc est quod debetur domino, minuit legatum peculium: ita per contrarium id quod dominus debet seruo, augere debet. sed huic sentẽtiæ aduersatur rescriptum Imperatoris nostri & patris eius, quod ita est. Cum peculium seruo legatur, non etiam id conceditur, vt petitionẽ habeat pecuniæ, quam se in rationem domini impẽdisse dicit. Quid tamen si hæc volũtas fuit testatoris? cur non possit consequi? certè compensari debet hoc quod impendit, cũ eo quod domino debetur. An & quod dominus scripsisset se seruo debere, peculio legato cederet? Pegasus negat. idẽ Nerua. & cum Gnæus Domitius filiæ suę peculium quod eius esset legasset: & annuum, quod ei solitus erat dare, biennio non dedisset, sed in rationibus suis rettulisset, filiæ se debere quinquaginta: Atilicinus existimauit, legato non cedere. quod verũ est: quia consonat rescripto. Non solum autem quod domino debetur, peculio legato deducitur: sed & si quid heredi debitum fuit.

5

VII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum

SI quis creditori suo adrogãdum se dederit, & agetur de peculio cum adrogatore: idem puto dicendum, quod de herede dicitur.

VIII. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Sabinum

DEnique Pegasus respondit, si statulibero, cui peculiũ legatum sit, heres interim crediderit: id ipso iure detrahi, & corpora singula etiam per hoc æs alienum deminui. Proinde si purè libertatẽ accipiet[d], & heres vel viuo domino vel ante aditam hereditatem seruo crediderit: legatum peculij minuetur secundum Iuliani sententiam, licet dominus serui numquam

d acceperit,

1 quam fuerit. Qui Stichum & Pamphilum seruos habebat, testamento eos manumisit, & vnicuique peculium suũ legauit. placet, quod alteri debet, de peculio eius decedere, & alte-
2 rius accedere legato. Item quæritur, si seruo libertas data sit, si decem dedisset heredi, peculiumq; ei legatum sit: an decem quæ dedisset heredi, debeāt de peculio decedere. & est verum quod Sabino placuit, hoc minus esse in peculio legato. plus ait Sabinus, si statuliber seruum heredi vēdiderit, perinde de-
3 sinere eum in peculio esse, atque si extraneo vendidisset. His consequēter quæritur, si seruus cum domino de libertate pactus fuerit, & partem pecuniæ dederit, & antequam residuũ dederit, dominus decesserit, liberumque esse testamento iusserit cum peculio legato: an quod domino dederit, in peculio sit imputandum. & ait Labeo, de peculio decedere. planè si nondum dederat, sed donec totũ traderet, pro deposito apud
4 eum fuerit: id in peculio esse placuit. Item si seruo peculium sit legatum, & à debitore eius peculiari heres vetitus sit petere: verum est, hoc minus esse in legato peculio[a]: hoc est, de-
5 trahendum id quod debitori legatum est. Interdum & si non sit legatum peculium, velut legatũ sic accipitur. id est[b] in huiusmodi specie. quidam seruo libertatē, si rationes redDIsset, dederat: & si heredibus centum intulisset. Imperator igitur noster cum patre rescripsit, peculium quidem non nisi legatum deberi, verùm, inquit, si condicionibus præscriptis paruit seruus: testatorem voluisse eum retinere peculium interpretamur. videlicet ex eo, quòd ex peculio eum iusserat centũ
6 inferre. Vtrum autem id demum peculiũ accipimus, quod mortis tempore fuit: an verò & quod postea accesit, applicamus: vel quod decesit detrahimus? & Iulianus aliàs[c] accipiendum legatum peculij ait, si ipsi seruo legetur: aliàs, si alij. nam si ipsi, id tempus in legato spectandum, quo dies legati cedit. si verò extraneo, mortis tempus. sic tamen, vt incrementa ex rebus peculiaribus ad eum perueniant. vt puta partus ancillarum, vel fetus pecorum. quod autem ex operis suis, vel ex alia re[e] accedit, id, si alij quàm ipsi legetur peculium, non debebitur. hoc vtrumque Iulianus secundum voluntatem testatoris scribit. cum enim ipsi suum peculium legatur, verisimile est, eum omne augmentum ad ipsum pertinere voluisse, cui patrimonium manumisso futurum est. cum alij, non sic. tamē vt si in alterius persona hoc eum sensisse appareat, idem dicas.

a peculij
b idque est
d aliter
e causa

VIIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

ID quod seruo, qui in ipsius peculio est, debetur, non deduci-
1 tur ex legato peculio, quamuis cōseruus eius sit. Si conseruum suũ vulnerauerit seruus, & viliorem fecerit: Marcellus[f], non

f Marcellus ait.

non esse dubitandum, deduci ex peculio, quod domino[a] interesset[b]. nam quid interest, conseruum vulneret, an scindat aliquid, vel frangat, an subripiat? quo casu sine dubio minuitur peculium. sed non vltra simplum. sed si se vulnerauit, vel etiam occidit: nihil est deducēdum hoc nomine. alioquin dicemus, & si fugerit, deducendum id quanto vilior sit factus propter fugam.

a domini
b intersit,

X. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum

SI peculium seruo vel filio prælegare velis: ne deducatur id quod tibi debebitur, specialiter ea quæ in peculio erunt, leganda sunt.

XI. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum

EI[c] quoque, qui nihil in peculio habet, potest peculium legari: non enim tantùm præsens, sed etiam futurum peculium legari potest.

c Ex titul. de pecul.

XII. IVLIANVS libro trigesimo septimo Digestorum

TVnc inutile legatum peculij fit, cùm seruus viuo testatore decedit. ceterum si mortis tempore seruus vixerit, peculiū legato cedet.

XIII. CELSVS libro nonodecimo Digestorum

ALiter atque si seruus vestitus legatus foret.

Quo ordine quid scriptum sit, non refert.

XIIII. ALFENVS VARVS libro quinto Digestorum

QVidam in testamēto ita scripserat, PAMPHILVS SERVVS MEVS PECVLIVM SVVM CVM MORIAR SIBI HABETO, LIBERQVE ESTO. consulebatur, recténe Pamphilo peculium legatum videretur, quòd prius quàm liber esset, peculium sibi habere iussus esset. respondit, in coniunctionibus ordinem nullum esse. neque quicquā interesse, vtrum eorum primum diceretur, aut scriberetur. quare rectè peculium legatum videri: ac si prius liber esse, deinde peculium sibi habere iussus est.

XV. IDEM libro secundo Digestorum à Paulo epitomatorum

SEruo manumisso peculium legatum erat: alio capite omnes ancillas suas vxori legauerat: in peculio serui ancilla fuit. serui eam esse respondit. neque referre, vtri prius legatum esset.

XVI. AFRICANVS libro quinto Quæstionum

STichus habet in peculio Pamphilum: hunc dominus noxali iudicio defendit: & damnatus litis æstimationē soluit: deinde Stichū testamēto manumisit: eique peculium legauit. quæsitū est, an quod Pamphili nomine pręstitū sit, ex peculio

vel

vel ipsius Pamphili vel Stichi deducendũ sit. respondit, Pamphili quidem[a] de peculio vtique deducendum quantacumq; ea summa esset; id est, etiam si eum noxæ dedere expedisset. quidquid enim pro capite serui præstitum sit, in eo debitorem eum domini constitui. quòd si Pamphili peculium non sufficiat: tunc ex peculio Stichi non vltra pretium Pamphili deduci debere. Quæsitum est, si ex alia ‖qua‖ causa Pamphilus pecuniam domino debuisset, nec ea ex peculio eius seruari posset: an vsque ad pretium eius ex peculio Stichi possit deducere. negauit. neque enim simile id superiori esse. ibi enim propterea pretium vicarij deducendum, quòd eo nomine ipse Stichus ob defensionem vicarij sui domino debitor cõstituatur. at in proposito, quia Stichus nihil debeat, ex eius peculio nihil esse deducendum. sed ex Pamphili dumtaxat, qui certè ipse in suo peculio esse intellegi non potest.

a quidem, vel Stichi de peculio

XVII. IAVOLENVS ‖libro secundo ex Cassio‖

QVi peculium serui legauerat, iudicium eo nomine acceperat: deinde decesserat. placuit non aliter peculium ex causa legati præstari[b], quàm si de accepto iudicio heredi caueretur.

b præstare hæredẽ.

XVIII. MARCIANVS ‖libro sexto Institutionum‖

SI seruo manumisso peculium legatum fuerit, in eum sine dubio creditoribus peculiariis[c] actiones non competunt. sed non aliàs heres peculium præstare debet, nisi ei caueatur, defensu iri aduersus creditores peculiarios.

c peculiaribus

XVIIII. PAPINIANVS ‖libro septimo Responsorum‖

CVm dominus seruum vellet manumittere, professionem edi sibi peculij iussit. atque ita seruus libertatem accepit. res peculij professioni subtractas non videri manumisso tacitè concessas, apparuit. 1 Testamento data libertate peculium legauerat: eundemq; postea manumiserat. libertus, vt &[d] nominum peculij actiones ei præstarentur[e], ex testamento consequetur. 2 Filiusfamilias, cui pater peculium legauit, seruũ peculij viuo patre manumisit. seruus communis omnium heredum est exemptus peculio propter filij destinationem: quia id peculium ad legatarium pertinet, quod in ea causa moriente patre inueniatur.

d vt nominum &

e præstentur.

XX. MARCIANVS ‖libro septimo Institutionum‖

NIhilque interest, ‖ante‖ legatus deinde inutiliter manumissus sit, an contra.

XXI. SCAEVOLA ‖libro octauo Quæstionum‖

SI Sticho manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod

domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait.

XXII. LABEO[a] libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomatorum

a Iabolenus

DOminus seruum testamento manumiserat, & ei peculiũ legauerat. is seruus mille nummos domino debuerat, & eos heredi soluit[b]. respondi omnes eas res deberi orcino, si pecuniam orcinus quam debuerat soluisset. Dominus seruũ, qui cum eo vicarium communem habebat, testamento manumiserat, & peculium ei legauerat. deinde ipsum vicarium, qui communis erat, nominatim & ipsi & libertæ suæ legauerat. respondi, partem quartam libertæ, reliquã partem quartam liberti futuram. quod & Trebatius[c]. 1

b soluerat.

c Trebatius ait.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum

DOminus Sticho seruo suo, qui bona liberti eius gesſit, cui pro parte dimidia testamento heres extiterat, in quibus negotiis gestis & Kalendaria fuerunt, testamento suo libertatem dederat, si rationem reddidisset: eique peculium suum per fideicommissum dedit. Stichus summas, quibus reliquatus erat tam ex Kalendario quàm ex variis causis, redDIt, manentibus debitoribus pro quibus ipse pecuniam heredibus patroni refuderat: libertatemque adeptus decesſit. quæsitum est, an heredibus Stichi aduersus nomina debitorũ, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patroni ex causa fideicommisſi compellendi sint actiones præstare, cum nihil aliud à Sticho patrono debitũ fuerit. respondit, præstandum. Testamento codicillísve seruos manumisit, & peculia[d] legauit, & de Sticho ita cauit, STICHVM SERVVM MEVM LIBERVM ESSE VOLO, EIQVE VOLO DARI DECEM AVREOS, ET QVIDQVID EX RATIONE LOCVLORVM MEORVM HABET. RATIONES AVTEM HEREDIBVS MEIS DARI VOLO. HIS OMNIBVS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, PECVLIA[e] SVA CONCEDI VOLO. quæsitum est, an quod amplius rationi loculorum in diem mortis erogauit Stichus ex peculio suo, ab heredibus recipere debeat: cum ex consuetudine domus esset, vt quidquid amplius ex suo in ratione[f] loculorum erogasset, dominica ratio ei deberet, atque exsolueret. respondit, secundum ea quæ propter[g] consuetudinem proponerentur, id quoque peculio legato contineri, quod & dominica ratio deberet, & solita erat reddere. Seruis libertates, legataque dederat, & condicionem ita scripserat, ΟΣΟΥΣ[h] ΚΑΤΕΛΙΠΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ[i] ΛΗΓΑΤΑ ΑΥΤΟΙΣ, ΤΟΥΤΟΥΣ 1 2

d pecuniam

e peculium suum

f rationem

g proponerentur, propter consuetudinem id quoque

h Alc. li. 4. dispu. c. 13

i κ) λιγάτα

ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΕΞΕΤΑΣΤΟΥΣ. quęsitum est, an peculia quoque legata his videbuntur[a]. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri legata.

a videantur.

3 Item quæsitum est, an ex isdem verbis reliqua rationum quasi legata retinere possint. aut si res dominicas apud se habuerint, aut si qui eorum coloni prædiorum fuerunt, pensiones. respondit, supra responsum[b].

b responsum esse.

XXIIII. VLPIANVS ‖libro quadragesimo tertio ad Sabinum‖

SI legatus fuerit seruus, peculium excipere non est necesse. quia non sequitur, nisi legetur.

XXV. CELSVS ‖libro nonodecimo Digestorum‖

SI seruus liber esse iussus sit, eique peculium legatum sit: vicariorum eius vicarij legato continentur.

XXVI. SCAEVOLA ‖libro tertio Responsorum‖

TITI FILI E MEDIO PRAECIPITO, SVMITO, TIBIQVE HABETO DOMVM ILLAM: ITEM AVREOS CENTVM. alio deinde capite peculia filiis prælegauit[c]. quæsitum est, an peculio prælegato & centum aurei & vsuræ eorum debentur: cum rationibus breuiariis in ære alieno & sortem & vsuras inter ceteros creditores complexus sit. respondit, si id fænus nomine filij exercuisset, & vsuras ita vt proponeretur, filio adscripsisset: id quoque peculio legato deberi.

c legauit.

DE PENV[d] LEGATA
TIT. VIIII.

d De penu Gell. lib. 4. ca. 1.

Penoris legatum transfusum in legatum pecuniæ.

VLPIANVS ‖libro vicesimo quarto ad Sabinum‖

VXORI suæ in annos singulos penoris aliquid heres dare iussus est: si nõ dedisset, nummos dare damnatus est. quæritur, an penus legata peti posit: an verò solummodo sit in præstatione: & si non præstetur, tunc quantitas petatur. & si quidem semel penus sit legata, non per singulos annos: certo iure vtimur, vt & Marcellus libro[e] trigesimo nono digestorum apud Iulianũ notat, in præstatione esse dumtaxat penum: quantitatem verò & peti posse. habebit igitur heres oblationem tamdiu, quamdiu lis cum eo de pecunia contestetur: nisi fortè aliud tempus vel mente vel verbis testator præstituit. quòd si in annos singulos penus legata sit: per singulos annos penus adhuc poterit præstari. si minus, summæ per singulos annos petentur. quid ergo si vna summa[f] legata sit, & primo penus non sit præstita? vtrum tota summa debeatur, quasi toto penoris legato transfuso: an verò quan-

e lib. 28. al. lib. 38.

f summa per singulos annos

titas primi anni æstimationis sola sit translata, dubitari potest. puto tamen sic voluntatem sequendam testatoris, vt tota summa ilico, postquam cessauerat heres dare penum vxori, præstetur, heredis indeuotione coërcenda.

II. MARCIANVS libro tertio Regularum.

PEnu certa cum vasis certis legata & consumpta, ne vasa quidem cedunt legato, exemplo peculij.

Penoris appellatione quid contineatur.

III. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Sabinum.

QVi penum legat, quid legato complectatur, videamus. & Quintus Mucius scribit libro secundo iuris ciuilis, penu legata contineri quæ esui potuique sunt. idem Sabinus libris ad Vitellium scribit. quæ harum[a], inquit, patrisfamiliæ, vxoris, liberorúmve eius, vel familiæ quæ circa eos esse solet: item iumentorum quæ dominici vsus causa parata sunt. Sed Aristo notat, etiam quæ vsui potuiq; non sunt, contineri legato. vtputa ea in quibus esse solemus: oleum fortè, garum, muria[b], mel, ceteraq; his similia. 1 Planè, inquit, si penus esculenta legetur, Labeo libro nono posteriorum scribit, nihil eorum cedere. quia non hæc esse, sed per ea solemus. Trebatius in melle contra scribit. meritò: quia mel esse solemus. Sed Proculus omnia hæc contineri rectè scribit: nisi contraria mens testatoris appareat. Esculenta vtrum ea quæ esse, an & ea per quæ esse solemus, legauerit? & ea quoque legato contineri credendum: nisi contraria mens patrisfamilias doceatur. mella certè semper esculentæ penui cedere. lacertas quoque cum muria sua contineri, nec Labeo negauit. 2 Poculenta penu[c] ea quæ vini loco paterfamilias habuit, continebuntur. *supraſcripta verò non continebuntur.* Penori acetum quoque cedere nemo dubitat: nisi exstinguendi ignis causa fuit*paratum. tunc enim esui potuique non fuit.* & ita Ofilius libro sextodecimo[d] actionum scribit. 3 Sed quod diximus, VSVS SVI GRATIA[e] PARATVM: accipiendum erit, & amicorum eius, & clientium, & vniuersorum quos circa se habet: non etiam eius familiæ, quam neque circa se neque circa suos habet. puta si qui sunt in villis[f] deputati: quos Quintus Mucius sic definiebat, vt eorum ciVaria contineri putet, qui opus non facerent. sed materiam præbuit Seruio notandi, vt textorum, & textricum ciVaria adIceret contineri. sed Mucius eos voluit significare, qui circa patremfamilias sunt. Similí modo & iumentorum ciVaria penui[g] continentur. sed eorum iumentorum, quæ vsibus ipsius & amicorum deseruiunt[h]. ceterum si qua iumenta agris deseruiebant, vel locabantur: legato non cedere ciVaria eorum.

Siue

a horum.
b muriam, vel amurca.
c penu legata
d lib. 15. al. lib. 5.
e causa
f in villas
g penu
h deseruiebant.

4 Siue autem frumentum, siue quid leguminis in cella penuaria habuit: penori[a] legato continebitur. Sed & hordeum siue familiæ siue iumentorum gratia[b]: & Ofilius scribit libro 5 sextodecimo actionum. Ligna, & carbones, ceteraque per quæ penus conficeretur, an penori legato contineantur[c], queritur. & Quintus Mucius & Ofilius negauerunt: non magis quàm molæ, inquiunt, continentur. Idem & tus & ceras contineri negauerũt. Sed Rutilius & ligna & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, contineri ait. Sextus autem Cæcilius etiam tus, & cereos in domesticum vsum paratos, con-6 tineri legato scribit. Seruius apud Melam & vnguentum & chartas epistulares penoris esse scribit. & est verius hæc omnia, odores quoque contineri. sed & chartas ad ratiunculam 7 vel ad logarium[d] paratas contineri. Vasa quoque penuaria quin contineantur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit, dolia non contineri. & est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. Nec frumenti, nec leguminum thecæ, arculæ fortè, vel sportæ. vel si qua alia sunt, quæ horrei penuarij vel cellæ penuariæ instruendæ[e] gratia habentur, non continebuntur. sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non rectè potest.

a penore

b gratia paratum, contineri Ofilius

c contineatur. Rectior est Flor.

d Hac voce videtur intelligere non codices, verasque rationes. sed potius quadã aduersaria, quæ fiunt causa describendi quod quotidie in victualibus expendatur: quale est quod diurnum veteres dixerunt. Alc. lib. 2. parer. cap. 25.

e instruendi

IIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

NAm quod liquidæ materiæ sit, quia per se esse non potest, rapit secum in accessionis locum id, sine quo esse non potest. vasa autem, accessio legatæ penus, non legata sunt. denique penu consumpta, vasa non debentur. sed etsi penum cum vasis specialiter sit legatum: vasa non debebũtur vel consum-1 pta penu vel adempta. Si cui quæ in promptuario sint, legata fuerint: non omnis penus legata est. Item si quis solitus fructus suos vendere, penum legauerit: non omnia, quæ & promercij[f] causa habuit, legasse videtur: sed ea sola quæ in penum sibi separabat. quòd si promiscuè vti solebat: tunc quantum ad annuum vsum ei sufficeret, familiæque eius, ceterorumque qui circa eum sunt, legato cedet. quod ferè, inquit Sabinus, euenit in personis mercatorum, aut quotiens cella est olei & vini, quæ venire solebant, in hereditate relicta.

2 Nomen autem PENVS mihi traditum est omnibus generibus dictum.

f pro commercij

Vrbis appellatio.

3 Si ita legetur, PENVM[g] QVAE ROMAE SIT: vtrum quæ est intra continentia, legata videtur: an verò ea sola, quæ est intra murum? & quidem vrbes ferè omnes murotenus finiri, Romam continentibus, & vrbem Romam æquè continentibus. Quòd si vrbana penus sit legata: omnem[h] quæ vbique est, legatam[i] videri Labeo ait: etiam si in villa sit

g penus quæ

h omne quod

i legatum

sit vrbico vſui deſtinata. ſicuti vrbica miniſteria dicimus & quæ extra vrbem nobis miniſtrare conſueuerunt. Si autem extra vrbē, Romæ tamen ſit, ſed & ſi in hortis ſit vrbi iunctis: idem erit dicendum. Si cui penus legata ſit præter vinum: 4 omnis penus legata videtur, excepto vino, ſed ſi ita ſcriptum ſit, OMNEM PENVM PRAETER VINVM QVOD ROMAE ERIT: ſola penus, quæ Romæ eſt, legata videtur. & ita & Pomponius libro ſexto ad Sabinum ſcribit.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum

NOn omne quod bibetur, in penu habetur. alioqui neceſſe eſt, vt omnia medicamenta, quæ biberentur, contineantur. itaque ea demum penoris eſſe, quæ alendi cauſa biberentur. quo in numero antidotum non eſt, & ſanè verè Caſsius ſenſit. ſed quod quidam negauerunt, piper, & liguſticum [a], & careum, & laſer, & cetera huiuſmodi in penu non eſſe, improbatum eſt.

VI. IDEM libro decimo ad Sabinum

INſtrumentum piſtrini, item vniuerſa vaſa cocitatoria [b] penu non continentur.

VII. SCAEVOLA libro tertio Reſponſorum

PENVM MEAM OMNEM AD MATREM LIBEROSQVE [c] MEOS, QVI CVM MATRE SVNT, PERTINERE VOLO. quæro, ſi tutores pupilli eā ſolummodo penum deberi, quæ in cænaculo eſſet, dicant, ſint autem & in horreis aNphoræ: an hæ quoque deberentur. reſpondit quidquid penoris vſus cauſa vbicumque habuiſſet, deberi.

a Recta eſt hæc lectio: quod enim Græci κάρον dicunt, Romani carum & careum. Exiguum notumque omnibus ſemen eſt, cuius meminit Dioſcorides li. 3. c. 66. Alciatus legit liguſtrum Carræū. Cuius tria ſunt hic peccata, quòd liguſticum in liguſtrum, & careum in Carraum mutat, ac coniunctionem tollit.
b coquinaria: aliàs, cocinatoria. Hæc poſtrema lectio recta videtur: quo modo legitur in Pand. Flo. l. cùm aurum §. ſi cui. infrà de auro & arg. leg.
c liberióſque

DE SVPPELLECTILE LEGATA TIT. X.

Quid ſit ſupellex.

POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum

SVPELLEX [d] eſt domeſticum patrisfamiliæ inſtrumentum, quod neque argento auróve facto vel [e] veſti adnumeretur.

II. FLORENTINVS libro vndecimo Inſtitutionum

ID eſt res mouentes [f] non animales [g].

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SVppellectili legata hæc cōtinentur, menſæ, trapezophora, delficæ [h], ſubſellia, ſcamna, lecti etiam inargentati, culcitæ [i], toralia [k], imperia, vaſa aquaria, pelBes, † aquiminalia, candelabra, lucernæ, trulla. item vaſa ænea vulgaria, id eſt quę non

d In hanc deſinitionem pulchrè Alex. ab Alex. Genia. die. lib. 1. cap. 19.
e nec
f mobiles
g animalia
h delphica,
i culcitræ,
k toralia, mappæ villoſæ, vaſa
† aquiminaria,

non proprie essent loco adtributa. præterea capsæ, armaria. sed sunt qui recte putant capsas, & armaria, si librorum aut vestium aut armamentorum[a] gratia parata sint, non esse in suppellectili. quia ne hæ quidem ipsæ res, quibus adtributæ 1 essent, suppellectilis instrumento cederent. Vitrea escaria, & potoria in supellectili sunt, sicut fictilia. nec solùm vulgaria, sed etiam quæ in pretio magno sunt. nam & pelBes argenteas, & †aquiminalia argentea, & mensas, & lectos inargentatos vel inauratos atque gemmatos in supellectili esse, non dubitatur. vsque adeo, vt idem iuris sit, & si tota argentea vel 2 aurea sint. De murrinis & crVstallinis dubitari potest, an debeant adnumerari supellectili, propter eximiũ vsum & pretium. sed & de his idem dicendum est. nec interest, cuius materiæ sunt res, quæ sunt in supellectili. sed craterem argenteũ non esse in supellectili. nec vllum vas argenteum, secundum seculi[b] seueritatem nondum admittẽtis supellectilem argenteam. hodie propter vsum imperitorum[c], si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti esse videtur: & error ius facit.

a armorum

† aquiminaria

b Cassellij

c imperatorum.

IIII. IDEM libro singulari de instrumenti significatione

REdæ, & sedularia[d] suppellectili adnumerari solent.

d sellularia. *Sunt autem sedularia, quæ in rheda sedẽti subijciebantur. Malè autẽ reponit Haloander* seliquastra. *August. lib. 1. emend. cap.* 4.

V. IDEM ||libro quarto ad Sabinum||

DE tapetis quæri potest[e], subsellia cathedraria[f] quibus insterni solent, vtrum in veste sint, sicut stragula, an in suppellectili, sicut toralia quę propria stragulorum non sunt. & hoc magis placuit, ea suppellectili cõtineri. de tapetis autẽ vel linteis, quibus insternuntur vehicula, dubitari potest, an sint in suppellectili. sed dicendum est, potius instrumenti viatorij ea esse: sicut pelles quibus inuoluuntur vestimenta. lora quoque quibus hæ pelles constringi solent.

e potest quibus

f cathedræ

VI. ALFENVS ||libro tertio Digestorum à Paulo epitomatorum||

SVppellectilis eas esse res puto, quæ ad vsum communẽ patrisfamilias paratæ essent. quæ nomen sui generis separatim non haberent. quare quæ ad artificij genus aliquod pertinerent, neque ad communẽ vsum patrisfamilias accommodatæ essent, suppellectilis nõ esse. sed nec pugillares & codices in supellectili sunt.

De significatione verborum.

VII. CELSVS ||libro nonodecimo Digestorum||

LAbeo[g] ait originem fuisse supellectilis, quòd olim his, qui in legationem proficiscerentur, locari solerent quę sub pel-1 libus vsui forent. Tubero hoc modo demonstrare suppellectilem temptat[h], instrumentum quoddam patrisfamiliæ rerũ ad

g *Alc. lib. 1. dispunc. ca.* 5.

h teneat.

ad cottidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem nō caderet. vt, verbi gratia, penum, argentum, vestem, ornamenta, instrumenta agri, aut domus. nec mirum est moribus ciuitatis & vsu rerum appellationem eius mutatam esse. nam fictili aut lignea aut vitrea aut ærea denique supellectili vtebantur. nunc ex ebore, atque testudine, & argento, iam ex auro etiam atque gemmis supellectili vtuntur. quare speciem potius rerum, quàm materiam intueri oportet[a], supellectilis potius, an argenti, an vestis sint. Seruius fatetur sententiam eius, qui legauerit, aspici oportere, in quam rationem ea[b] solitus sit referre. verùm si ea, de quibus non ambigeretur, quin in alieno genere essent, vtputa escarium argentum, aut pænulas & togas supellectili quis adscribere solitus sit: non idcirco existimari oportere, supellectili legata ea quoque contineri. non enim ex opinionibus singulorū, sed ex communi vsu nomina exaudiri debere. Id Tubero parum sibi liquere ait. nam quorsum nomina, inquit, nisi vt demonstrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror quemquam dicere quod non sentiret, vt maximè nomine vsus sit, quo id appellari solet. nā vocis ministerio vtimur. ceterum nemo existimandus est dixisse quod non mente agitauerit. sed etsi magnopere me Tuberonis & ratio & auctoritas mouet, non tamen à Seruio dissentio, non videri quemquam dixisse, cuius[c] non suo nomine vsus sit. nam etsi prior atque potentior est quàm vox mens dicentis, tamen nemo sine voce dixisse existimatur. nisi fortè & eos, qui loqui non possunt, conato[d] ipso & sono quodā ΚΑΙ[e] ΤΗ ΑΝΑΡΘΡΩ ΦΩΝΗ dicere existimamus.

a oportet. Sed de his quidem, de quibus dubitari potest, supellectilis potius, an
b eam
c qui
d conatu
e Alcia. lib. 2. prætermiss.

VIII. MODESTINVS libro nono Responsorum.

CVm quidam vxori suæ legauerat domum cum iure suo omni, & instrumento & suppellectili: quærebatur, an videretur & argentum escale & potorium legato contineri. respondit, si quid in supellectili argentum est, deberi. escale autem vel potorium argentum non deberi, nisi hoc quoq; testatorem sensisse legatarius doceat.

VIIII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

LEgata supellectili, cum species ex abundanti per imperitiam enumerentur, generali legato non derogatur. si tamen species certi numeri demonstratæ fuerint, modus generi datus in his speciebus intellegitur. idem seruabitur instructo prædio legato, si quædam species numerū certum acceperint.

1 Supellectilis mensas esse cuiuscumq; materiæ, scilicet vel argenteas vel argento inclusas, placet. nam & argēteos lectos, item argētea candelabra supellectili cedere, posterior ætas recepit. cū & Vlixem[f] ex auro & argento lectū viuentis arboris truncis

f Vlysses auro &

truncis ædificatum[a] ornasse: quem Penelopa[b] recognoscendi viri signum accepit, vt voluit Homerus[c]. 2 Supellectili sua omni legata, acceptum argentum pignori non continebitur: quia supellectilem suam legauit. vtique si non in vsu creditoris id argentum volũtate debitoris fuit, sed propositum[d] propter contractus fidem, ac restituendæ rei vinculum.

a inædificatum ornasset.
b Penelope
c Alc. li. 2. prætereo, rectè docuit hic indicari locum sumptum ex Odyssæa lib. 3. sed non est inserendus contextui.
d repositum

X. IAVOLENVS libro tertio ex Posterioribus Labeonis

QVi vestem omnem, & res plurium generum supellectilis[e] expenso ferre solitus erat, is vxori supellectilem legauerat. rectè negabãt vestem legato cessuram Labeo, Ofilius, Cascellius. quia non posset videri vestis appellatione supellectilis contineri.

e supellectilis nomine

XI. IDEM libro decimo ex Posterioribus Labeonis

VAsa ænea salientis aquæ posita, item si quid aliud magis deliciarum quàm vsus causa paratum esset, non esset supellectilis, Labeo, Trebatius putant. Murrea autem vasa & vitrea, quæ ad vsum edendi & bibendi causa parata essent, in supellectili dicuntur[f] esse.

f dicunt in supellectile esse

XII. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo epitomatorum

QVemadmodum vrbanus seruus & rusticus distinguitur non loco, sed genere vsus: ita vrbana penus & suppellex ad vsum vrbanum, non ad locum vrbanum aut peregrinum dirigenda est. multumque interest, penus & supellex ea, quæ in vrbe sit, an vrbana legetur, vel promittatur.

XIII. MODESTINVS libro nono Responsorum respondit

NVmquam ex eo, quòd supellectilem legauit maritus testamento, habitationem, in qua suppellex fuit, legasse videtur. quare contra defuncti voluntatem habitationem sibi mulierem vindicare, procul dubio est.

XIIII. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus

FVndo legato, instrumentum eius non aliter legato cedit, nisi specialiter id expressum sit. nam & domo legata, neque instrumentum eius, neque supellex aliter legato cedit, quàm si id[g] ipsum nominatim expressum à testatore fuerit.

g id ipsum ad vsum

LIBER

LIBER TRIGESIMVS QVARTVS.

DE ALIMENTIS VEL [a] CIVARIIS LEGATIS.

a & cibariis

VLPIANVS libro quinto de omnibus tribunalibus

SI [b] ALIMENTA fuerint legata, dici potest etiã aquam legato inesse, si in ea regione fuerint legata, vbi venundari aqua solet.

b Coniunge l. cùm hi. de transa.

II. MARCIANVS libro octauo Institutionum

SI quis libertis alimenta reliquerit: etsi legati fuerint serui, & rogati legatarij manumittere: ad fideicommissum admittuntur. vt & Diui quoque Seuerus & Antoninus rescripserunt. & licet ad fiscum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, præstãda sunt, sicuti si ad quemlibet successorem transissent.

Alimentorum præstatio diuisa.

III. VLPIANVS libro secundo de officio Consulis

SOlent iudices ex causa alimentorũ libertos diuidere, quotiens plures sunt heredes: ne à singulis heredibus minutatim alimenta petentes † distribuantur. quam diuisionẽ perinde tueri oportet, atque si paterfamilias ipse libertos diuisisset. Solent & vnum eligere, per quem alimenta præstentur, aut ex voluntate defuncti, aut arbitrio suo. vt rescripta subiecta ostendũt. Exemplum libelli dati mihi à libertis Silij [c] misi vobis, sciens ad exemplum istam rem pertinere: quia multi testamentis suis præstari [d] libertis iubent necessaria, quæ quia minimi æris sunt, ad nihilum perducuntur, cum plures heredes cœperunt per successiones existere. qua de causa puto vos recte facturos si conuocatis Fauillæ [e] heredibus procuratoribúsve eorum, constitueritis cui à ceteris dari debeat pecunia, ex cuius vsuris alimenta præstentur. debebit autem [f] is qui accipiet, cauere eis qui dabunt, redditurum se vt quisque ex libertis decesserit, alióve quo modo in ciuitate esse desierit, tantum ex sorte, quantum efficiet pro portione computatio. Diuus Pius Rubrio cuidam Telesphoro rescripsit, Cõsules vocatis his, à quibus vobis alimenta deberi ex causa fideicommissi constiterit, vel omnes ab vno, vel facta pro rata distributione, quis & à quibus percipiatis, decernent. fiscus [g] enim, si eo

† distringantur

c Fasalij: aliàs Fauillæ

d suis libertis præstare

e Fasalij

f Confer cum hoc loco sententiã Papiniani l. 57. §. vlt. de vsufruct.

g fiscus etiam,

» eo nomine quid ab eo vobis deberetur, [a]exemplum sequetur. » iam nunc sciatis, partes [b]eorum, qui soluēdo esse desierint, non » pertinere ad onus reliquorum heredum.

a id exemplum

b partis. Flor. est melior.

Dominium prædiorum relictum in alimenta.

IIII. MODESTINVS ||libro decimo Responsorum||

ΤΟΙΣ ΤΕ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΙΣ, ΤΑΙΣ ΤΕ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΑΙΣ ΜΟΥ, ΟΥΣ ΖΩΣΑ, ΕΝ ΤΕ ΤΗ ΔΙΑΘΗΚΗ, ΕΝ ΤΕ ΤΩ ΚΩΔΙΚΙΛΛΩ ΗΛΕΥΘΕΡΩΣΑ Η ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΩ. ΔΟΘΗΝΑΙ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΤΑ ΕΝ ΧΙΟΙΣ ΜΟΥ ΧΩΡΙΑ. ΕΠΙ ΤΩ ΚΑΙ ΟΣΑ ΖΩΣΗΣ ΜΟΥ ΕΛΑΜΒΑΝΟΝ, ΕΤΟΙ[c] ΧΕΙΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΚΙΒΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΒΕΣΤΙΑΡΙΟΥ ΟΝΟΜΑΤΙ. quæro quam habeant [d] significationem: vtrum vt ex prædiis alimenta ipsi capiant: an verò vt præter[e] prædia, & ciVaria & vestiaria ab herede percipiant. & vtrum proprietas, an vsusfructus relictus est. & si proprietas relicta sit, aliquid tamen superfluum inueniatur in reditibus, quàm est in quantitate ciVariorum & vestiariorum: an ad heredem patronæ pertinet. etsi mortui aliqui ex libertis sint, an pars eorum ad fideicommissarios superstites pertinet. & an die cedente fideicommissi, moriētium libertorum portiones ad heredes eorū, an testatoris decurrant. Modestinus respondit, videntur mihi ipsa prædia esse libertis relicta, vt pleno dominio hæc habeāt, & non per solum vsumfructum. & ideo & si quid superfluū[f] in reditibus, quàm in ciVariis erit: hoc ad libertos pertineat. Sed etsi decesserit fideicommissarius ante diem fideicommissi cedētem, pars eius ad ceteros fideicommissarios pertinet. post diem autem cedentem si qui mortui sint, ad suos heredes hæc I transmittent. Lucius Titius testamento suo libertis libertabusque[g] ciVaria & vestiaria à liberis ||suis|| eisdemque heredibus præstari iussit, nulla cōdicione addita. quæro, an si sine patroni liberis Idem liberti agant, ciVaria & vestiaria accipere possint. Modestinus respondit, nihil proponi, propter quod petitio eorum, quæ testamento pure legata sunt, non competat.

c ἐπικεῖσθαι

d habeat

e propter

f Subaudi, tam, vt in l. his verbis. in princ. sup. de leg. 3. Aug. li. 4. emēd. c. 8.

g libertabusque suis

Interpretatio voluntatis.

V. IDEM ||libro vndecimo Responsorum||

VErba testamenti: OMNIBVS LIBERTIS NOSTRIS[h] CIUARIA PRAESTABITIS PRO ARBITRIO VESTRO: NON IGNORANTES QVOT EX HIS CAROS HABVERIM. item alio loco: PROTHVMVM[i], POLYCHRONIVM, HYPATIVM COMMENDO, VT ET VOBISCVM SINT, ET CIUARIA PRAESTETIS PETO. quæro, an omnibus ciVaria debent dari, an his quos commendauit, & cum heredibus esse iussit. Mo-

h meis

i Protimum

destinus respondit, omnibus libertis ciVaria relicta proponi. quorum modum viri boni arbitrio statuendum[a] esse.

a statuendus sit.

VI. IAVOLENVS libro secundo ex Caßio

LEgatis alimentis, ciVaria & vestitus & habitatio debebitur. quia sine his ali corpus non[b] potest. cetera, quæ ad disciplinam pertinent, legato non continentur.

b Fauor legatarij id postulat: qui cùm cessat, & periculũ inopiæ potius imminet, ob transactionem de alimentis factam hæc interpretatio cõtrahitur. l. cùm hi. §. qui transigit. supr. de transac.

VII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum

NIsi aliud testatorem sensisse probetur.

Hæres, cui est aliquid prælegatum cum onere alimentorum, non tenetur cauere, vel reddere cohæredibus deficientium portionem. Secus si est electus vt nudus minister.

VIII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum

PEcuniæ sortem alimentis libertorum destinatam, vnum ex heredibus secundum voluntatem defuncti præcipientem, cauere non esse cogendum ex persona deficientium partes coheredibus restitui, placuit. ob eam igitur speciem post mortem omnium libertorũ indebiti non competit actio: nec vtilis dabitur. Diuersa causa est eius, cui legatorum diuisio mandatur: nam ea res præsentem ac momentariam curam iniungit. alimentorum verò præbendorũ necessitas oneribus mẽstruis atque annuis, verecundiã quoque pulsantibus, adstringitur.

Nudus minister non potest bona defuncti distrahere, sed actionem habet pro relictis in causam alimentorum vsque ad Falcidiam.

VIIII. IDEM libro octauo Responsorum

ALio herede instituto ita scripsit: A TE PETO, GAI SEI QVIDQVID EX HEREDITATE MEA REDEGERIS, ILLIS ALVMNIS MEIS DES SINGVLIS DENOS AVREOS, EANDEMQVE SVMMAM PENES TE ESSE VOLO, CVIVS EX INCREMENTO EOS ALERE TE VOLO: RELIQVVM RESTITVES NVMERIO CONLIBERTO NOSTRO. respondi, quãuis distrahere bona Gaius Seius alio scripto herede non possit: tamen eum, alumnis relictam pecuniã vt seruet ac restituat intra Falcidiã, rectè petiturũ: quod de superfluo probari non potest. Eum quoque libertum inter eos, quibus ciVaria item vestiarium patrona, quæ viua præstabat, reliquit, rectè fideicommissum petiturum existimaui, qui annuos viginti aureos & menstruum frumentum atque vinum acceptauit.

Prælegatum cum onere alimentorum transit ad hæredes hæredis, licèt sint plures.

X. IDEM libro nono Responsorum

CVm vnus ex heredibus certam pecuniam præcipere iussus esset, de cuius sorte libertis alimenta præstaret: heredem quoque

quoque heredis ad præceptionem admitti placuit. si tamen plures heredes heres haberet, intentionẽ quidem defuncti prima facie refragari: sed aliud probari non oportere. quid enim si ceteros heredes suos euitauit, & quietam ac verecundam atque etiam idoneam, libertis consulens, domum sequi maluit? & ideo ab omnibus heredibus heredis alimenta præstabuntur.

1 Verbis fideicommissi pure manumisso, præteriti quoque temporis alimenta reddenda sunt, quamuis tardius libertatem reciperauerit: nec heres moram libertati fecerit. tunc enim explorari moram oportet, cum de vsuris fideicommissi quæritur: non de ipsis fideicommissis.

2 Alimentis viri boni arbitratu filiæ relictis, ab herede[a] filio pro modo legatæ dotis, quam solam pater exheredatæ filiæ nubenti dari voluit, atque pro incrementis ætatis eam exhibendam esse respondi, non pro viribus hereditatis.

a hærede suo.

Restitutio damnati.

XI. PAVLVS libro decimo Quæstionum

IS, cui annua alimenta relicta fuerãt, in metallum damnatus, indulgentia principis restitutus est. respondi, eũ & precedentium annorum rectè cepisse alimenta, & sequentium deberi ei.

Si prædia pro alimentis relictis obligentur, ex hoc legatum alimentorum non augetur, vel minuitur.

XII. IDEM libro quartodecimo Responsorum

LVcius Titius libertis suis ciVaria & vestiaria annua certorum nummorum reliquit, & posteriore parte testamẽti ita cauit. OBLIGATOS EIS OB CAVSAM FIDEICOMMISSI FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM, VT EX REDITV EORVM ALIMENTA SVPRASCRIPTA PERCIPIANT. quæsitum est, an si quãto minores reditus peruenerint, quàm est quantitas ciVariorum & vestiariorum, heredes ad supplendam eam onerari non debeant. vel si alio anno excesserint, an supplendum sit quod superiore anno minus perceperint. Paulus respondit, ciVaria & vestiaria libertis defuncti integra deberi. neque ex eo quòd postea prædia his pignoris iure testator obligare voluit, vt ex reditu eorum alimenta perciperent, minuisse eum, vel auxisse ea quæ reliquerat, videri.

Interpretatio voluntatis.

XIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum

GAio Seio trecentos aureos legauit, vt ex vsuris eius summæ libertis ciVaria & vestiaria præstaret, quæ statuerat. codicillis autem eandem summam vetuit dari Gaio Seio, sed dari Publio Mæuio voluit. quero, an libertis fideicommissum debeat Mæuius, respondi Mæuium, nisi aliud, de quo non

a dubitaretur, deliberaretur[a], doceat sibi à testatore iniūctum, videri secundum voluntatem testatoris recepisse ea onera, quæ adscripta erant ei summæ quæ in eum codicillis transferebatur. Imperator Antoninus Pius libertis Sextiæ Basiliæ. Quāuis verba testamēti ita se habeāt, vt quoad cum Claudio Iusto morati essetis alimenta[b] & vestiarium legata sint: tamē hanc fuisse defunctæ[c] cogitationem interpretor, vt & post mortem Iusti eadem vobis pręstari voluerit. respondit, eiusmodi scripturam ita accipi, vt necessitas alimētis præstandis perpetuo maneat. Item consultus de tali scriptura, ET TECVM SINT SEMPER VOLO: quæro, cum manumissi ab herede, cum eo[d] morati diu sint, sed ob grauiorem seruitutem ab eo discesserint: an alimenta his debeantur, quæ negat se præstare, nisi vice seruitutis Is vteretur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

b alimenta vobis & vestiaria
c defuncti
d quo

Ad quod tempus alimenta præstentur: & quomodo definiatur pubertas.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

MEla ait, si puero vel puellæ alimenta relinquantur, vsque ad pubertatem deberi. sed hoc verum non est. tamdiu enim debebitur, donec testator voluit. aut si non paret quid sentiat, per totum tempus vitæ debebuntur. certè si vsque ad pubertatem alimenta relinquantur, si quis exemplū alimentorum, quæ dudum pueris & puellis dabantur, velit sequi: sciat Hadrianum constituisse, vt pueri vsque ad decimū octauum[e], puellæ vsque ad quartumdecimum annum alantur. & hanc formam ab Hadriano datam obseruandam esse, Imperator noster rescripsit. sed etsi generaliter pubertas non sic definiatur: tamen pietatis intuitu in sola specie alimentorū hoc tempus ætatis esse obseruādum, non est inciuile. Sed si alimenta, quæ viuus præstabat, reliquerit, ea demum præstabuntur, quæ mortis tēpore præstare solitus erat. quare si fortè varie præstiterit: eius tamen temporis præstatio spectabitur, quod proximum mortis eius fuit. quid ergo, si cum testaretur, minus præstabat, plus mortis tempore, vel contra? adhuc[f] erit dicendum, eam præstationem sequēdam quæ nouissima fuit.

e In hunc locū vide Cælium Rhodiginū lib. 10 lect. antiq. ca. 61. & 62.
f ad hoc

Aqua legata, seruitus legata non intelligitur.

Quidam libertis suis vt alimenta, ita aquam quoque per fideicommissum relinquerat. consulebar de fideicommisso: cum in ea regione Africæ, vel fortè Aegypti res * agi * proponebatur, vbi aqua venalis est. dicebam igitur esse emolumentum fideicommissi: siue quis habens cisternas id relinquerit, siue non: vt sit in fideicommisso quanto[g] quis aquam sibi esset compara-

g quantam quis

comparaturus. nec videri inutile esse fideicommissum, quasi seruitute prædij non possessori vicinæ possessionis relicta. nã &[a] haustus aquæ, vt pecoris ad aquam appulsus, est seruitus personæ. tamen ei, qui vicinus non est, inutiliter relinquitur. in eadem causa erunt gestandi, vel in tuo vuas premendi, vel areæ[b] tuæ ad frumenta ceteráque legumina expriměda vtendi. hæc enim aqua personæ relinquitur.

a & si

b aræ

Executio voluntatis mandata testamento mulieri.

XV. SCAEVOLA libro septimodecimo Digestorum

A Filio herede codicillis Seiæ decem reliquit, & alumno his verbis. MAEVIO INFANTI ALVMNO MEO QVADRINGENTA DARI VOLO, QVAE PETO A TE SEIA SVSCIPIAS, ET VSVRAS EI[c] QVINCVNCES IN ANNVM VSQVE VICENSIMVM AETATIS PRAESTES, EVMQVE SVSCIPIAS, ET TVEARIS. quæsitum est, an Seia postquam legatum suum acceperit, si nolit pecuniam alumno relictam suscipere, vel in suscipienda ea cessauerit: onus[d] alimentorum ex die mortis testatoris compellenda sit adgnoscere. respondit, secundum ea quæ proponerentur, compellendam præstare, cum[e] fideicommissum sit. Idem quæsiit, an heres quoque Seiæ in annos viginti alimenta præstare debeat. respondit debere.

c eius

d onera

e cui

Interpretatio voluntatis.

1 Testator concubinæ mancipia rustica numero octo legauit, & his cibaria præstari iussit in hæc verba: EISQVE MANCIPIIS, QVAE SVPRA LEGAVI, CIBARII NOMINE AB HEREDIBVS MEIS PRAESTARI VOLO QVAE ME VIVO ACCIPIEBANT. quæsitum est, cum viuo testatore semper mãcipia rustica tempore messium & arearum delegata fuerint: & eo tempore cibaria ex ratione domini sui numquã acceperint, excepto custode prædij: an heres eius quoque temporis, id est messis & arearum, & cibaria concubinæ pro mancipiis rusticis præstare deberet. respondit eum, cuius notio est, æstimaturum. Claudius: meritò. nam si eodem modo, quo apud testatorem fuerũt, & apud concubinam futura legauit: non debebantur eius temporis, de quo quæsitum est, cibaria. verùm si velut in ministerium vrbanum ab his transferentur: debebuntur. 2 Titia decedens testamento ita cauit, OMNIBVS LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS CIBARIA ET VESTIARIA, QVAE VIVA PRAESTABAM, DARI PRAESTARIQVE VOLO. quæsitum est, cum tribus solis eo těpore quo ea vixit, sicut rationibus continebatur, cibaria & vestiaria

 præ-

præstiterit: an heres eius à ceteris quoque libertis conueniri posit: an verò tribus tantùm sit obnoxius, qui rationibus ipsius ciVaria & vestiaria accepisse reperiuntur. respondit, ab omnibus.

XVI. IDEM libro octauodecimo Digestorum

ALimenta & vestiaria libertis suis dedit. quæsitum est, an quia nominatim à Moderato vno ex heredibus dari iussit testator: solus Moderatus debeat, non etiam post mortem Moderati heredes eius. respondit & heredes teneri. 1 Libertis libertabusque, item quos, quasque testamento codicillisve manumiserat, alimenta Commoda, quæ viua præstabat, dari iusserat. item omnibus libertis libertabusque fundos. quæsitum est, an ad ea legata admitteretur liberti paterni libertus, cui scribere solebat ita ΑΠΟ[a] ΡΟΥΦΙΝΗΣ ΗΜΕΤΕΡΩ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩ: epistula etiam emissa ad ordinem ciuitatis, vnde oriunda erat, petierat vti publicè, quòd medicus erat, salaria ei præstarentur, manifestando litteris suis, eum suum esse libertum. respondit, eum, cuius notio est, æstimaturum: vt si quidem viua ea & ei præstabat: nihilo minus ad fideicommissum admitteretur: aliter verò non.

a *Alcia. lib. 2. præter missa.*

Clausula generalis non refertur ad ea, de quibus specialiter est cautum.

2 Basilice[b] libertæ decem dedit, quam apud Epictetum & Callistum libertos esse voluit: vt cum fuerit Basilice[c] annorũ viginti quinque, cum vsuris quicuncibus restituerentur: ita vt ex vsuris aleretur, prout ætatem ampliauerit. quæsitum est, an ex alio capite, quo generaliter libertis libertabusq; ciVaria & vestiaria & habitationem reliquit, etiam Basilice deberetur[d]. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non deberi: nisi hoc quoque ei datum probaretur. Claudius: quia destinauerat alimẽtis eius vsuras pecuniæ, quas[e] specialiter ei prælegauerat.

b Basilicæ

c Basilica

d deberentur.

e quam

An appellatione libertorum suorum communes contineantur.

3 Qui societatem omnium bonorum suorum cum vxore sua per annos amplius quadraginta habuit, testamento eandem vxorem & nepotem ex filio æquis partibus heredes reliquit, & ita cauit. ITEM LIBERTIS MEIS, QVOS VIVVS MANVMISI, EA QVAE PRAESTABAM[f]. quæsitum est, an & qui eo tempore, quo societas inter eos permansit, manumissi ab vtrisque, & communes liberti facti sunt, ea quæ à viuente percipiebant, solida ex fideicommisso petere possint. respondit, non amplius, quàm quod vir pro sua parte præstabat, deberi.

f præstabam dari volo.

Alimenta

Alimenta seruis legata.

XVII. IDEM ‖libro nonodecimo Digestorum‖

SEruos ad custodiam templi reliquerat, & his ab herede legauerat his verbis: PETO FIDEIQVE TVAE COMMITTO, VT DES, PRESTES IN MEMORIAM MEAM PEDISEQVIS MEIS, QVOS AD CVRAM TEMPLI RELIQVI, SINGVLIS MENSTRVA CIBARIA, ET ANNVA VESTIARIA CERTA. quæsitũ est, cum templum nondum esset extructum: ex die mortis, an verò ex eo tempore quo templum explicitum fuerit, percipere serui debeant legatum. respondit, officio iudicis heredem compellendum seruis relicta præstare, donec templum extrueretur.

Coniectura mutatæ voluntatis.

XVIII. IDEM ‖libro vicensimo Digestorum‖

LIbertis, quos testamento manumiserat, alimentorum nomine menstruos decem legauerat. deinde codicillis generaliter omnibus libertis menstruos septem, & annuos vestiarij nomine denos legauit. quæsitum est, ‖an &‖ ex testamento &[a] ex codicillis libertis fideicommissum heredes præstare debeant. respondit, nihil proponi, cur non ea, quæ codicillis data proponerentur, præstari deberent. nam[b] ab his, quæ testamento ciVariorũ nomine legata essent, recessum est propter ea quæ codicillis relicta sunt.

a an ex

b nam & ab iis,

Existente condicione alimenta petuntur præteriti temporis, etiam si nulla sit facta interpellatio.

1 Manumißis testamento ciVaria annua, si cum matre morabuntur, per fideicommissum dedit: mater filio triennio superuixit: neque ciVaria neque vestiaria eis præstitit, cum in petitione fideicommißi[c] liberti cessarent. Sed & filia, posteaquam matri heres extitit, quoad vixit, annis quattuordecim interpellata de isdem soluendis non est. quæsitum est, an post mortem filiæ à nouißimo herede petere poßint, & tam præteriti temporis quàm futuri, id quod ciVariorum nomine & vestiarij relictum est. respõdit, si condicio extitisset: nihil proponi cur non possent. 2 Ab heredibus Stichum manumitti voluit, eique si cum Seio moraretur, ciVaria & vestiaria præstari à Seio. deinde hæc verba adiecit: [d] TE AVTEM SEI PETO, VT CVM AD ANNVM VICENSIMVMQVINTVM PERVENERIS, MILITIAM EI COMPARES: SI TAMEN TE ANTE NON RELIQVERIT. quæsitum est, Sticho statim libertatem consecuto, prius autem defuncto Seio, quàm ad annum vicensimumquintum perueniret: an ab his, ad quos bona Seij peruenerunt, militia Sticho cõparari debet. & si placet deberi, vtrum

c fideicommissum

d à te

statim militia comparanda sit, an eo tempore quo Seius annum vicensimumquintum expleturus fuisset, si superuixisset. respondit, cum placeat comparãdam: non ante deberi, quàm id tempus cessisset. 3 Postumis heredibus institutis & patre & matre, & substitutione facta, actores manumisit, & peculia eis legauit, & annua: & certis libertis suis legata: & alijs exteris plura. deinde post testamentum factum nata filia, codicillis ita cauit: SI QVID[a] TESTAMENTO, QVOD ANTE HOC TEMPVS FECI, LEGAVI CVI, DARI VOLVI: PETO AB HIS, VTI TERTIAM PARTEM PETINAE[b] FILIAE MEAE REDDANT. secũdis autem tabulis facta pupillari substitutione, impuberibus libertis, quibus à parentibus libertates dedit, eo amplius alterum tantum, quantum[c] in nummo[d], præter ciVaria & vestiaria dari voluit. quæsitum est, cum superuixisset filia testamento aperto & codicillis, postea autem decesserit, & fideicommissum datum ei[e] de restituenda parte tertia ad heredes suos transmiserat: an etiam ciVariorum & vestiariorum tertiæ partes ei per fideicommissum datæ esse videantur. respondit non videri. Idem quæsiit, an eorum, quæ codicillis per fideicommissum relicta sunt, tertiæ[f] partes ad filiam pertinere deberent[g]. respondit non deberi. Idem quæsijt, an alterum tãtum à substitutione[h] legatum, deducta tertia parte quantitatis legatorum testamento datorum, computari debeat: vt duæ partes quantitatis debeantur[i] præter codicillos, quibus tertiam partem ‖ codicillis ‖ legatorum ad filiam suam pertinere voluit. respondit integrum ex tabulis substitutionis deberi. 4 CiVaria & vestiaria per fideicommissum dederat, & ita adiecerat. QVOS LIBERTOS MEOS, VBI CORPVS MEVM POSITVM FVERIT, IBI EOS MORARI IVBEO, VT PER ABSENTIAM FILIARVM MEARVM AD SARCOFAGVM[k] MEVM MEMORIAM MEAM QVOT ANNIS CELEBRENT. quæsitum est vni ex libertis, qui à die mortis neque ad heredes accesserit, neque ad sepulchrum morari voluerit, an alimenta præstanda sint. respondit, non præstanda.

a si quid in
b pecuniæ
c quantum singulis
d numerato,
e eidem
f tertia pars
g debeat.
h substituto
i debeat propter
k Sarcophagũ, monumentum ex lapide Sarcophago carnem exedẽte, intellige. De quo Plin. lib. 36. c. 17.

XVIIII. IDEM ‖ libro vicensimo secundo Digestorum ‖

TEstamento ita cautum fuit, LIBERTIS MEIS CIVARIA, QVAEQVE ALIA PRAESTABAM, AB HEREDIBVS MEIS PRAESTARI VOLO. vnus ex libertis ex voluntate patroni negotij sui gratia quadriẽnio ante diem mortis afuit. ex hac causa ciVaria, quæ ante acceperat, mortis tempore non accepit. cui tamen liberto eodem testamento patronus, sicut & aliis quos viuus manumiserat, legatum

quinque

quinque dederat. quæsitum est, an isti quoque ciVaria, & reliqua quæ ceteris libertis legata sunt, debeantur. respondit cur non?

Interpretatio voluntatis.

XX. IDEM libro tertio Responsorum

STICHVS NVTRICIS MEAE NEPOS LIBER ESTO. CVI DECEM AVREOS ANNVOS DARI VOLO. qui deinde interpositis nominibus eidem Sticho contubernalem[a] eius & liberos[b] legauit: isque[c] quæ viuus præstabat. deinde alio capite libertis omnibus quę viuus præstabat, dari iussit. quæro an Stichus præter suum legatum, & alimēta percipere possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. Item cum alimenta libertis vtriusque sexus reliquerit à republica, & ex prædiis, quæ ei legauit, dari voluisset: quæro, Stichi contubernali & liberis vtrum ab herede instituto, an à republica diaria[d] & vestiaria, quæ viuus dabat, præstari deberent. respondit posse benigna voluntatis interpretatione dici, Is quoque à republica præstanda. 1 Titia vsumfructum fundi legauit Mæuio, eiusque fidei commisit, vt ex reditu fundi[e] præstaret Pamphilæ & Sticho annuos centenos nummos quoad viuent[f]. quæro, an mortuo Mæuio heres alimenta debeat[g]. respōdit, nihil proponi, cur debeat pręstari ab herede Titiæ. sed nec ab herede legatarij: nisi id testator[h] manifeste probetur voluisse etiam finito vsufructu præstari, si modò id quod ex vsufructu receptum esset, ei rei præstandæ sufficeret. 2 Mater filio herede instituto, per fideicommissum libertatem Pamphilo seruo[i] dedit. eidem ciVariorum nomine legauit quinos aureos, & vestiarij in singulos annos quinquagenos, si cum filio eius moretur[k]. quero filio defuncto, an alimenta debentur. respondit, si condicioni paruisset, deberi & post mortem.

XXI. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum

DIariis vel ciVariis relictis, neque habitationem neque vestiarium neque calciarium deberi, palam est. quoniam de ciVo tantùm testator sensit.

Coniectura voluntatis.

XXII. VALENS[l] libro primo Fideicommissorum

CVm[m] alimenta per fideicommissum relicta sunt nō adiecta quantitate: ante omnia inspiciendum est, quæ defunctus solitus fuerat ei præstare. deinde quid ceteris eiusdem ordinis reliquerit. si neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti, & caritate eius cui fideicommissum datum erit, modus statui debebit. 1 Qui fratris sui libertis alimenta debe-

[a] Coniunge l. vxore. §. codicillis. supr. de leg. 3. & l. Thais. §. herede. de fidei. commiss. liberta. August. lib. 3. emen. c. 2.
[b] libertos. sequere Flor.
[c] hisque
[d] cibaria
[e] fundi legati
[f] viueret.
[g] debeant.
[h] testatrix
[i] seruo suo
[k] moraretur.
[l] Aburnius Valens
[m] Coniunge l. 12. de leg. 3.

bat, is testamento vineas cum hac adiectione reliquerat, VT HABEANT VNDE SE PASCANT. si pro alimentis vineas reliquisset: non aliter eis ex fideicommissi causa eas præstari debere, quàm si testamenti obligatione heredes liberassent. aut si id omissum fuisset, & postea ex testamento ageret: doli mali exceptione tutum heredem futurum. scilicet si non minus valent vineæ, quàm alimentorum æstimatio. illam autem adiectionē, VT HABEANT VNDE SE PASCANT, magis ad causam prælegandi[a], quàm ad vsumfructum constituendum pertinere.

a relegandi.

XXIII. PAVLVS[b] libro quarto ad Neratium

b Labeo libro πιθανῶν.

ROgatus es vt quendam educes. ad victū necessaria ei præstare cogendus es? Paulus: cur plenius est alimentorum legatum, vbi dictum est & vestiarium & habitationem contineri? immo ambo exæquanda sunt.

DE AVRO[c] ARGENTO MVNDO ORNAMENTIS VNGVENTIS VESTE VEL VESTIMENTIS ET STATVIS LEGATIS

TIT. II.

c In hunc tractatum vide libellum Lazari Baifij de re vestiaria.

Generi per speciem derogatur.

POMPONIVS ‖libro sexto ad Sabinum‖

SI ALII vestimenta, alij vestis muliebris separatim legata sit: detractis muliebribus, & ei adsignatis, cui specialiter legata sunt: reliquum alteri debetur. idem est, cum alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum esset[d], de argento quod in mundo esset. item si duæ statuæ marmoreæ tibi, & deinde omne marmor legatum esset: præter duas, nulla statua marmorea legata est tibi. idem[e] vrbanis seruis tibi legatis, si mihi dispensator legatus sit. Cui certum pondus argenti dare heres iussus sit, ei pecuniam numeratam dando iure † ipse liberatur si in ea pecunia eadem æstimatio fuerit. quod ita verum est, si non certum genus argenti legatum sit.

d legatum est.

e idem in, vel idem de

† ipso

Interpretatio verborum & voluntatis.

II. AFRICANVS ‖libro secundo Quæstionum‖

QVi tibi mandauerat, vt ornamenta in vsum vxoris suæ emeres, eidem vxori, vti adsolet, legauit quæ eius causa parata erunt. tu deinde post mortem mandatoris, ignorans eum decessisse, emisti. non debebuntur mulieri. quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. at si viuente testatore, muliere autem mortua emeris: non ineleganter dicetur, inefficax hoc legatum esse. quando[f] non possit vere dici, eius causa paratum videri, quæ prius decessit. eadem dicenda erunt,

f quoniam

runt, & si viuat quidem mulier, sed diuerterit: & quæratur, an postempta ei debeantur, quasi non videantur vxoris causa parata.

III. CELSVS libro nonodecimo Digestorum

VXori legauit quæ eius causa parata sunt, & ante mortem diuortit. non deberi, quia adempta videantur, Proculus ait. nimirum facti quæstio est. nam potest nec repudiatæ[a] adimere voluisse.

IIII. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum

CVm quidam libertum suum in Asiam misisset ad purpuras emendas, & testamento vxori suæ lanam purpuream legasset: pertinere ad eam si quam purpuram viuo eo libertus emisset, Seruius respondit.

V. AFRICANVS libro secundo Quæstionum

APud Phuphidium[b] quæstionum libro secundo ita scriptũ est: si mulier mandauerit tibi, vt sibi vniones vsus sui causa emeres: si tu post mortem eius, cum putares eam viuere, emeris: Atilicinus negat esse legatos ei cui mulier ita legauerit, ORNAMENTA, QVAE MEA[c] CAVSA PARATA SVNT, ERVNTVE. non enim eius causa videri parata esse, quæ iam mortua ea empta fuerint.

Solutio legati, & translatio in aliam speciem facta à testatore, legatum extinguit.

VI. MARCELLVS libro singulari Responsorum

SEia ab herede Publio Mæuio ita legauit, ANTONIAE TERTYLLAE *DO* LEGO AVRI PONDO TOT, ET VNIONEM CVM HYACINTHIS. postea vnionem soluit[d], neque vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem reliquit. quæro, an heres ex causa fideicommissi æstimationem rei, quæ in hereditate non est, præstare debeat. Marcellus respondit, non debere. Item quæro, si probari possit, Seiam vniones & hyacinthos quosdam in aliam speciem ornamenti, quod postea pretiosius fecit additis aliis gemmis & margaritis, conuertisse: an hos vniones vel yacinthos petere possit, & heres compellatur ornamento[e] posteriori eximere, & præstare. Marcellus respondit, petere non posse. nam[f] quid fieri potest, vt legatum vel fideicommissum durare existimetur cum id quod testamẽto dabatur, in sua specie non permanserit? nam[g] quodãmodo extinctum sit: vt interim omittam[h], quod etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.

[a] repudiante. sequere Flor.

[b] Pamphilium: hic Phuphidius fortè est, de quo Cice. in Bru.

[c] mei

[d] Id est, dissoluit aceto: vt Cleopatram fecisse accepimus. Pli. lib. 9. cap. 35. & Plutar. in Anto. & Aesopi filium, authore Horatio in sermon. vbi quoq; Acron vsus est verbo, solui, pro dissolui, siue dilui. Accurs. interpretatur soluit, id est, dedit, quasi Seia legatariæ vnionẽ dederit. Quã interpretationem & ineptissimam & absurdissimam esse, attentus lector facilè intelliget. Vult autẽ Marcellus extincta re legata à testatore & perdita, eam non deberi ab herede.

[e] ornamento

[f] neque enim fieri posse,

[g] & quodammodo

[h] omittat,

Legatum

Legatum, per quod ciuitati quæritur aliquod ornamentum, valet.

Lucius Titius testamento ita scripsit, HEREDEM MEVM VOLO, FIDEIQVE EIVS COMMITTO, VT IN PATRIAM MEAM FACIAT PORTICVM[a] PVBLICAM, IN QVA PONI VOLO IMAGINES ARGENTEAS, ITEM MARMOREAS. quæro, an legatum valeat. Marcellus respondit valere: & operis ceterorumque, quæ ibi testator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere. intellegi enim ‖potuit‖ aliquod ciuitati accedere ornamentum.

a porticum nouã,

Nomina possessiua, meum, tuum, suum, præsens tempus significant.

VII. PAVLVS ‖libro octauo ad Plautium‖

SI ita esset legatum, VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM DAMNAS ESTO DARE: id legatum videtur, quod testamenti tempore fuisset. quia præsens tempus semper intellegeretur, si aliud comprehensum non esset. nam cum dicit, VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM: hac demonstratione MEVM præsens, non futurum tempus ostẽdit. idem est & si quis ita legauerit, SERVOS MEOS.

Ambiguæ orationis interpretatio.

VIII. IDEM libro nono[b] ad Plautium

b *Ang. libr. 1. emend. c. 6. notat* Haloand. *malè edidisse* libro quinto.

PLautius: mulier ita legauit, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, TITIAE VESTEM ‖MEAM,‖ MVNDVM ORNAMENTAQVE MVLIEBRIA DAMNAS ESTO DARE. Cassius ait, si non appareret quid sensisset: omnem vestem secundum verba testamenti legatam videri. Paulus: idem Iauolenus scribit. quia verisimile est, inquit, testatricem tantùm ornamentorum vniuersitati derogasse, quibus significationem muliebrium accommodasset. accedere[c] eo, quòd illa demonstratio MVLIEBRIA neque vesti neq; mundo applicari salua ratione recti sermonis potest.

c accidere, *vel* accidit

VIIII. MODESTINVS ‖libro nono Regularum‖

CVm certum auri vel argenti pondus legatũ est, si non species designata sit: non materia, sed pretium presentis temporis præstari debet.

Interpretatio verborum.

X. POMPONIVS ‖libro quinto ad Quintum Mucium‖

QVintus Mucius ait, si paterfamilias vxori vas, aut vestimentum, aut quippiam aliud ita legauit, QVOD EIVS CAVSA EMPTVM PARATVMVE ESSET[d]: id videtur legasse, quod magis illius, quàm communis vsus causa pa-

d est:

ſa paratum eſſet. Pomponius: ſed hoc verum eſt, non ſolùm ſi ipſius viri & vxoris communis vſus: ſed etiam ſi liberorum eius, aut alterius alicuius communis vſus fuerit. id enim videtur demonſtraſſe, quod proprio vſui vxoris comparatum[a] ſit. ſed quod Quintus Mucius demonſtrat, Bas, aut veſtimentum, aut quid aliud: efficit vt falſa ſint quæ ſubiecimus. multum enim intereſt, generaliter an ſpecialiter legentur hęc. nam ſi generaliter, veluti ita, QVAE VXORIS CAVSA COMPARATA SVNT: vera eſt illius definitio. ſi verò ita ſcriptum fuerit, VESTEM[b] ILLAM PVRPVRAM[c], vt certa[d] demonſtraret: licet adiectum ſit, QVAE EIVS CAVSA EMPTA PARATAVE ESSENT[e], licet[f] neque empta neque parata neque in vſum ei data ſint: legatum omnimodo valet. quia certo corpore legato, demõſtratio falſa poſita non peremit legatum. veluti ſi ita ſit ſcriptũ, STICHVM, QVEM EX VENDITIONE TITII EMI. nam ſi neque emit, aut ex alia venditione emit: legatum nihilo minus valet. Planè ſi ita legatum fuerit, VAS, aut VESTIMENTA, aut QVAE VXORIS CAVSA PARATA SVNT: tunc æque erit vera Quinti MucI ſententia. quo caſu ſciendum eſt, etiam ſi alienæ res hæ fuerint, quas putauit teſtator ſuas eſſe: heredem teneri, vt eas det.

a paratum

b meam illam
c purpuream.
d certam
e eit,
f & neque

XI. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum

SI quis legauerit aurũ, gemmas, margaritas quæ in eo auro eſſent: etiam id aurum, cui neque gemmæ neq; margaritæ ineſſent, legaſſe videtur.

XII. PAPINIANVS libro ſeptimodecimo Quæſtionum

SI[g] imaginem legatam heres deraſit, & tabulam ſoluit: poteſt dici, actionem ex teſtamẽto durare. quia legatum imaginis, non tabulæ fuit.

g Coniunge l. 6. de trit. leg.

XIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digeſtorum

VXori[h] quis legauit his verbis, MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, ORNAMENTA, ET QVIDQVID VIVVS DEDI, DONAVI, EIVS CAVSA COMPARAVI, CONFECI: ID OMNE DARI VOLO. quæſitũ eſt, an carrucha dormitoria cum mulis, cum ſemper vxor vſa ſit, ei debeatur. reſpõdit, ſi eius vſus cauſa habita eſſet: deberi. Idem quæſiit, an ex eadem clauſula veſtis, quam ancillis, vel lecticariis eiuſdem vxoris ſuæ comparauerat, vel fecerat, præſtanda eſſet. reſpondit, præſtandam.

h Paul. lib. 3. ſenten. tit. 9. ſentent. penult.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum

SI[i] ſtatuam legauero, & poſtea ex alia ſtatua bracchium ei adiecero: omnimodo ſtatua à legatario vindicari poteſt.

i Coniunge l. quod in rerum. §. vlt. de leg. 1.

XV.

XV. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum

SPecies auri & argenti Seiæ legauit, & ab ea petit in hæc verba, A TE SEIA PETO, VT QVIDQVID TIBI SPECIALITER IN AVRO, ARGENTO LEGAVI, ID CVM MORIERIS REDDAS, RESTITVAS ILLI ET ILLI VERNIS MEIS: QVARVM RERVM VSVSFRVCTVS DVM VIVES TIBI SVFFICIET. quæsitum est, an vsusfructus auri & argenti solus legatariæ debeatur. respondit, verbis, quæ proponerentur, proprietatem legatã addito onere fideicommissi.

A patre potest legari filio, cùm sui iuris fuerit.

XVI. IDEM libro octauodecimo Digestorum

FIliam in potestate patris manentem mater scripsit heredem, eique patrem Mæuium substituit, & ita scripsit: QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO, VTI ORNAMENTA MEA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, VESTIMENTA, QVIBVS EGO VSA SVM, NE VENEANT, ET FILIAE MEAE RESERVENTVR. quæsitum est, cum filia recusante pater ex substitutione heres extitisset, & intestato[a] decessisset, filia autem bonis eius abstinuerat: an fideicommissum petere possit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri patris vtiliter fideicommissum. Claudius: quoniam verbo seruandi, quod scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo sui iuris futurus[b] esset is cui dabatur.

a intestatus

b futura esset ea

XVII. VLPIANVS libro vicensimo primo ad Sabinum

SI[c] gemma ex anulo legetur, vel aliæ materiæ iunctæ[d], vel emblemata: recte legantur, & separantur, & præstanda sunt.

c Coniunge l. cætera. de leg 1.

d iuncta,

Qui iubet mihi vt meum reddi, quod meum non est, videtur mihi legare.

XVIII. SCAEVOLA libro vicensimo secundo Digestorum

QVi vxori suæ legauerat bonorum suorum decimam, & mancipia, & species argenti quas expresserat: eidem anulos & vestem reddi ab heredibus petit, quasi propria vxoris fuissent. quæsitum est, si vxoris non fuerint: an præstari ex causa legati deberent. respondit, legandi animo dedisse ea videri: nisi contrarium ab herede approbetur. Idem testator fidei commisit vxoris, vt quidquid ad eam ex testamento eius peruenisset, alumno communi restitueret. quæsitum est, an etiam eas[e] res quas proprias vxoris suæ fuisse testator sciat, eique reddi præcepit, alumno præstare debeat. respondit si pro-

e ea quæ propria

propriæ [a] fuiſſent, non debere. ſi legato adquirerentur, debere.

2 Mulier teſtamento, & poſtea codicillis multas ſpecies veſtis, argenti, quas vel ipſa ſe confeciſſe, vel habere ſignificauit, ſpecialiter per fideicommiſſum reliquit. quæſitum eſt, an non aliæ legatariis cederent, quàm quæ in hereditate inuentæ eſſent, reſpondit eas cedere, quæ inuentæ eſſent.

Auri & argenti appellatione quid contineatur.

XVIIII. VLPIANVS ||libro vicenſimo ad Sabinum||

CVm aurum vel [b] argentum legatum eſt, quidquid auri argentique relictum ſit, legato continetur: ſiue factum ſiue infectum. pecuniam autem ſignatam placet eo legato non contineri [c]. proinde ſi certum pondus auri ſit legatum, vel argenti: magis quantitas legata videtur, nec ex vaſis tanget. ſed ſi argenti facti pondo centum ſint legata: ex facto argento debebitur legatum. vnde eſt quæſitum apud Celſum, an & vaſcula poſſit ſeparare. & ſcripſit, vaſcula non ſeparaturum, licet ei optio fuerit relicta. idem Celſus libro nonodecimo [d] quæſtionum quærit, ſi centum pondo argenti fuerint relicta, an replumbari debeant, vt ſic appendantur. & Proculus & Celſus aiunt, exempto plumbo appendi debere. nam & emptoribus replumbatæ adſignantur, & in rationes argenti pondus ſic defertur. quæ ſententia habet rationem.

1 Planè ſi cui vaſcula argẽtea, vtputa lances quadratæ ſint legatæ: etiam plumbum, quo continentur, eum ſequetur. Simili modo quæritur, ſi cui argentum legetur, an emblemata aurea, quæ in eo ſunt, eum ſequantur. & Pomponius libro quinto [e] ex Sabino diſtinguit multum intereſſe, certum pondus ei argenti facti legetur, an verò argentum factum. ſi pondus, non contineri. ſi argentum factum, contineri: quoniam argento cedit quod ad ſpeciem argenti iunctum eſt. quemadmodum claui aurei & purpuræ pars ſunt veſtimentorum. idem Pomponius libris epiſtularum, etſi non ſunt claui veſtimentis conſuti: tamen veſte legata contineri.

2 Idem Celſus libro nonodecimo [f] digeſtorum, commentariorum ſeptimo ſcribit, auro legato ea quæ inaurata ſunt, non deberi. nec aurea emblemata, quæ in abſidibus [g] argenteis ſint. an autem auri appellatione anuli aurei contineantur, quæritur. & Quintus Saturninus libro decimo ad edictum ſcribit contineri. lectum planè argenteum, vel ſi qua alia ſupellex argentea fuit, argenti appellatione non continetur, ſi numero argenti habita non eſt, vt in iunctura argentea ſcio me dixiſſe quod non in argentario paterfamilias reponebat [h]. ſed nec candelabra, nec lucernæ argẽteæ, vel ſigilla quæ in domo repoſita ſunt, vel imagines argenteæ argenti appellatione continebuntur. nec ſpeculum ||vel|| parieti adfixum, vel etiam quod mulier mundi cauſa ha-

a propria

b & argentum

c In hanc ſententiã vide quæ argutè diſſerit Cic. in Top. vbi triplicem locum tractandi argumenti ex conſequentibus explicat, & in loco à differentibus.

d libro decimo octauo

e libro ſecundo

f libro decimo octauo

g parodipſibus, vel, apſidibus

h ponebat.

habuit. si modò non in argenti numero habita sunt. 3 Argẽto facto legato, Quintus Mucius ait, vasa argentea contineri. veluti parapsidas, acetabula[a], tryllas[b], pelues, & his similia. non tamen quæ supellectilis sunt. Sed cui[c] vasa sint legata, non solùm ea continentur, quæ aliquid in se recipiant edendi, bibendique causa paratum, sed & quæ aliquid sustineant. & ideo scutellas vel promulsidaria cõtineri. Repositoria quoq; continebuntur. nam vasorum appellatio generalis est. dicimus[d] vasa vinaria, & naualia[e]. 4 Infecti autem argenti appellatio rudem materiam continet, id est non factam. quid ergò si cœptum sit argentum fabricari, nondum[f] perfectum? vtrum facti an infecti appellatione cõtineatur, dubitari potest. sed puto magis facti. certe si iam erat factum, sed celabatur: facti appellatione continebitur. an & celati continebitur quod celari cœpit? & puto contineri si cui fortè celatum sit argentum legatum. 5 Si cui escarium argentum legatum sit: id solum debebitur, quod ad epulandum in ministerio habuit: id est ad esum & potum. vnde de aquiminario dubitatum est. & puto contineri. nam & hoc propter escam paratur. certe si caccaVos argenteos habebat, vel miliarium[g] argenteum, vel sartaginem, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an escario contineatur. & hæc magis cocinatorij[h] instrumenti sunt.

6 Perueniamus & ad gemmas inclusas argento auroque. & ait Sabinus auro argentóve cedere. ei enim cedit, cuius maior est species. quod rectè expressum. semper enim, cum quærimus quid cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei ornandæ causa adhibetur: vt accesio cedat principali. cedent igitur gemmæ fialis vel lancibus, inclusæ auro argentóve. sed & in coronis mensarum gemmæ coronis cedent, &[i] hæ mensis. in margaritis quoque & auro idem est. nam si margaritæ auri ornandi gratia adhibitæ sunt: auro cedunt. si contra, aurum margaritis cedet. idem & in gemmis anulis inclusis. Gemmæ[k] autem sunt perlucidæ materiæ, quas, vt refert Sabinus libris ad Vitellium, Seruius ‖ à ‖ lapillis eò distinguebat, quòd gẽmæ essent perlucidæ materiæ, velut smaragdi, chrysolithi, amethusti. lapilli autem contrariæ superioribus naturæ, vt obsiani[l], venientani. margaritas autem nec gemmis nec lapillis contineri, satis cõstitisse, ibidem Sabinus ait. quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. murrina autem vasa in gemmis non esse Casius scribit. 7 Auro legato, vasa aurea continentur: & gemmis, gemmea ‖ vasa. ‖ secundum hæc[m] siue gemmæ sint in aureis vasis, siue in argenteis: auro argentóve cedent. quoniam hoc spectamus, quæ res cuius rei ornandæ causa fuerit adhibita, non quæ sit pretiosior.

a tabulas,
b trullas,
c si
d dicimus enim
e nauaria, al. niualia. Verùm legendum est, vel niuaria, vel niualia. vt & infrà l. 21. colum niuarium.
f nondum tamen
g Miliarium vas est ad aquæ calidæ opus præparatum. Athen. lib. 3. c. 10.
h coquinarij
i vt hæ
k De his latè tractat Pli. lib. 37. natur. histo.
l obsidiani, veientani.
m hoc siue

XX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

SI vt habiliter gemmę geri posſint, incluſæ auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere.

XXI. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum

IN argento potorio vtrum id dumtaxat ſit, in quo bibi poſſit: an etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum eſt, veluti colum[a] niYarium, & vrceoli: dubitari poteſt. 1 ſed propius eſt, vt hæc quoque inſint. Vnguētis legatis, non tantùm ea legata videntur, quibus vnguimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis, qualia ſunt, commagena, glaucina[b], crina[c], roſa[d], mura, colum[e], nardum[f] purum. hoc quidem etiam 2 quo elegantiores ſint & mundiores, vnguuntur feminæ. Sed de aquiminario Caſsius ait, conſultum ſe reſpondiſſe, cum alteri argentum potorium, alteri eſcarium legatum eſſet: eſcario cedere.

De veſtibus & veſtimentis legatis.

XXII. VLPIANVS libro vicenſimo ſecundo ad Sabinum

VEſtimentum id eſt, quod detextum ęſt, etſi deſectum non ſit: id eſt ſi ſit conſummatum quod in tela eſt nondum pertextum[g] vel detextum, contextum appellatur: quiſquis igitur veſtem legauerit: neque ſtamen neq; ſubtemen[h] legato continebitur.

XXIII. IDEM libro quadragenſimo quarto ad Sabinum

1 VEſtis, an veſtimenta legentur nihil refert. Veſtimentorum ſunt omnia lanea, lineáque, vel ſerica, vel bombucina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, inſternēdi, inIciendi, incumbandíve[i] cauſa parata ſunt: & quæ his acceſsionis vice cedunt. quæ ſunt inſitæ picturæ, clauique qui veſtibus 2 inſuuntur. Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica[k]. Virilia ſunt, quæ ipſius patrisfamiliæ cauſa parata ſunt: veluti togæ, tunicæ, palliola, veſtimenta ſtragula, amfitapa, & ſaga, reliquaq; ſimilia. Puerilia ſunt, quæ ad nullum alium vſum pertinent, niſi puerilem. veluti togæ prætextæ, aliculæ[l], chlamydes, pallia[m] quæ filiis noſtris comparamus. Muliebria ſunt, quæ matrisfamiliæ cauſa ſunt comparata, quibus vir non facilè vti poteſt ſine vitOperatione. veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi quàm ornandi cauſa ſunt comparata, plagulæ, penulæ. Communia ſunt, quibus[n] promiſcue vtitur mulier cum viro. veluti ſi eiuſmodi penula, palliúmve eſt, & reliqua huiuſmodi, quibus ſine reprehenſione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica[o] ſunt, quæ ad familiam veſtiendam parata ſunt. ſicuti ſaga, tunicæ, penulæ,

a Vide Politia. & Nebriſſen. in fine lexici, & Alc. li. 8. parer. c. 4. Eſt autem inſtrumentum ad percolandum vinum.
b gleucina,
c. Alij crinina. Recta autem eſt Florētina. Ea enim ex quibus vnguenta fiunt, pro vnguentis ſæpe ponuntur: vt hic roſa pro rhodino, nardum pro nardino κρίνον autem eſt lilium, ex quo fit vnguentum crininum.
d rhodina, è myrrha quoque,
e: coſtum: quod rectius videtur. Coſtū enim inter vnguenta & odorata refertur à Plinio lib. 12. ca. 12. & lib. 22. c. 24. & Theophr. lib. de odor.
f tum nardinum
g Deeſt pertextum vel. His verò verbis nullam differentiam inter detextum & pertextum ſtatuit, vt, de, præpoſitio hic augeret. l. 1. ſupr. depoſi. Aug. lib. 3. emend. ca. 7. quem vide.
h ſubtegmen
i accubandíve
k familiaria.
l Alij alicubi legūt. Flor. lectionem confirmant tres libri manuſcripti. Vide tamen ne ſit legendū caligulæ: hæ enim erant veſtimēta puerilia, vt caligæ virilia.
m & alia, quæ
n quia
o Familiaria

lintea, vestimenta stragula, & consimilia: Vestis etiam[a] ex pellibus constabit.

XXIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVm & tunicas[b] & stragula[c] pellicia nonnulli habeant.

XXV. VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Sabinum.

ARgumento sunt etiam nationes quædam, veluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Aristo etiam coactilia vesti cedere ait. & tegiméta[d] suP sellioru̅ huic legato cedere[e]. Vittæ margaritarum, item fibulæ, ornamẽtorum magis quàm vestis sunt. Tapeta vesti cedunt, quæ aut sterni[f] aut inIci solent. sed stragulas[g] & babVlonica, quæ equis insterni solent, non puto vestis esse. fasciæ curales, pedulesque, &[h] iNpilia vestis loco sunt: quia partem corporis vestiunt. alia causa est odonum[i]: quia vsum calciamentorum prestant. ceruicalia quoque vestis nomine continẽtur.. 2 Si quis addiderit VESTEM SVAM[k], apparet de ea eum sensisse, qua̅ ipse in vsus suos habuit. Culcitæ[l] etiam vestis erunt. *item pelles caprinæ & agninæ vestis erunt.* 3 Muliebri veste legata, & infantilem contineri & puellarum & virginum, Pomponius libro vicensimo secundo ad Sabinum rectè scribit. mulieres enim omnes dici, quæcumque sexus feminini sunt. 4 Ornamenta muliebria sunt, quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, anuli, præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parantur, nisi corporis ornandi causa. quo ex numero etiam hæc sunt, aurum, gemmæ, lapilli, quia aliam nullam in se vtilitatem habent. Mundus mulieris est, quo mulier mundior fit. continentur eo specula, matulæ, vnguenta, vasa vnguentaria, & si qua similia dici possunt: veluti laBatio[m], Priscus. Ornamentorum hæc, vittæ, mitræ, semimitræ, calautica[n], acus cum margarita quam mulieres habere solent: reticula, crocufantia[o]. sicut[p] & mulier potest esse munda, non tamen ornata, vt solet contingere in his quæ se emundauerint[q] lotæ in balneo, neque se ornauerint: & contra est aliqua ex somno statim ornata, non tamen conmundata. Margarita, si non soluta sunt, vel qui alij lapides, si quidem exemptiles sint: dicendum est ornamentorum loco haberi. sed etsi in hoc sint resoluti[r] vt componantur[s]: ornamentorum loco sunt. Quòd si adhuc sint rudes lapilli vel margaritæ vel gemmæ, ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuit testantis, qui hæc quoque, quæ ad ornamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione comprehendi voluit. Vnguenta, quibus valetudinis causa vnguimur[t], mundo non continentur.

a autem
b tunicam
c stragulam pelliceam
d tegmenta *al.* teguimenta
e cedere vice margaritarum. Item
f insterni
g sed stragula, & babylonicas,
h item pilea
i vdonum:
k meam,
l Culcitræ
m alabastrites.
n calantica,
o *Effictum est hoc nomen per diminutionem à* κροκύφαντος: *& ornamentũ est capitis, vt apparet ex Græco etymologico in dictione* κροκύφαντος. *Itaque non est audiendus Alciatus, dum hanc lectionem mutat lib.* παρέργ. 6. *cap.* 25. *Alij legunt* crocohyphanta, *alij*, crocufisia, *sequere Flo.*
p sed &
q communndauerint
r soluti
s recomponantur:
t vnguntur:

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum

QVamuis quædam ex veste magis ornatus gratia, quàm quo corpus tegant[a], comparentur: tamen quòd eo nomine sint reperta[b], potius habenda esse vestis numero, quàm ornamentorum. Similiter ornamentorum esse constat, quibus vti mulieres venustatis & ornatus causa cœperũt. neque referre, si quædam eorum alium quoque vsum præbeant, sicuti mitræ & anademata[c] quamuis enim corpus tegant, tamẽ ornamentorum, non vestis esse.

a tegatur,
b parata,
c *Alc. lib. 2. præter.*

De auro & argento.

XXVII. VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Sabinum

QVintus Mucius libro secundo iuris ciuilis ita definit, argentum factum vas argenteum videri esse. 1 An cui argentum omne legatum est, ei nummi quoque legati esse videantur, quæritur. & ego puto non contineri. non facilè enim quisquam argenti numero nummos computat. item argento facto legato, puto, nisi euidẽter contra sensisse testatorem appareat, nummos non contineri. 2 Argento omni legato, quod suum esset: sine dubio non debetur id quod in credito esset. hoc ideo, quia non videtur suũ esse, quod vindicari non possit. 3 Cui[d] aurum, vel argentum factum legatum est, si fractũ aut collisum sit: non continetur. Seruius enim existimat, aurum vel argentum factum id videri, quo commode vti possumus. argentum autem fractum & collisum non incidere in eam definitionem, sed infecto contineri. 4 Cui legatum est aurum omne, quod suum[e] esse cum moreretur vindicare potuit: suum esse. sed si qua distributio eius rei facta est, tunc interest quomodo sit legatum. si factum aurum legatum est, omne ad eum pertinet cui legatum est, ex quo auro aliquid est effectum: siue id suæ, siue alterius vsionis causa paratum esset. veluti vasa aurea, emblemata, signa, aurum muliebre, & cetera quæ his rebus sunt similia. sed si infectũ legatum est, quod eius ita factum est, vt eo quod ad rem[f] comparatum est, non possis[g] vti sine refectione, quodque ab eo patrefamilias[h] infecti numero fuerat: id videtur legatum esse. si autem aurũ vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias videtur testamẽto legasse, quod eius aliqua forma est expressum: veluti quæ Filippi sunt, itemque nomismata, & similia. 5 Argento legato, non puto ventris causa habita scafia[i] contineri. quia argenti numero non habentur. 6 Argẽtum factum rectè quis ita definierit, quod neque in massa neque in lamna[k] neque in signato neque in suppellectili neque in mundo neque in ornamentis insit[l].

d Cũm
e suum esset, cũm moreretur, eius omne aurũ fieri quod tunc paterfamiliàs cũm moreretur, vendicare potuit suum esse. sed
f ad rem, ad quam comparatum
g non posit.
h paterfamilias
i *Vasa, in quæ ventris sordes accipiuntur. Nebriss. & eum secutus Alcia. lib. 6. parerg. c. 26.*
k lamina
l sit.

XXVIII. ALFENUS VARUS libro septimo Digestorum

a Cõiunge l. in lege 203 de ver. signif.

CVm[a] in testamento alicui argentum, quod vsus sui causa paratum esset, legaretur, itemq; vestis aut suppellex: quæsitum est, quid cuiusque vsus causa videretur paratum esse: vtrum ne id argentum, quod victus sui causa paratum paterfamilias ad coTidianum vsum parasset: an & si eas[b] mensas argenteas, & eius generis argentum haberet, quo ipse non temere vteretur: sed commodare ad ludos & ad ceteras apparationes soleret. & magis placet, quod victus sui causa paratũ[c] est, tantùm contineri.

b quas

c comparatum esset,

XXVIIII. FLORENTINUS libro vndecimo Institutionum

SI quando alterius generis materia auro argentóve iniecta sit: si factum aurum vel argentum legetur, & id quod iniectum est, debetur. vtra autem vtrius materiæ sit accessio, visu atque vsu rei, consuetudinis[d] patrisfamilias æstimandum est.

d consuetudine

XXX. PAULUS libro singulari de adsignatione libertorum

SI quis ita legauerit, VXORI MEAE MVNDVM, ORNAMENTA, SEV QVAE EIVS CAVSA PARAVI, DO LEGO: placet omnia deberi. sicuti cum ita legatur, TITIO VINA, QVAE IN VRBE HABEO SEV IN PORTV, DO LEGO: omnia deberi. hoc enim verbum[e] SEV ampliandi legati gratia positum est.

e scilicet, seu

XXXI. LABEO libro secundo Posteriorum Iaboleno epitomatorum

QVi lancem maximam, minorem, minimam relinquebat, ita legauerat: LANCEM MINOREM ILLI[f] LEGO. mediæ magnitudinis videri legatam lancem responsum est, si non appareret, quam lancẽ ex his paterfamilias demonstrare voluisset.

f do lego.

XXXII. PAULUS libro secundo ad Vitellium

PEdiculis argenteis adiuncta sigilla ænea, ceteraque omnia quæ ad eandem similitudinem redigi possunt, argento facto cedunt. Auro facto adnumerantur gemmæ anulis inclusæ, quippe[g] anulorum sunt: cymbia[h] argẽtea crustis aureis illigata. margaritæ, quæ ita ornamẽtis muliebribus contextæ sunt, vt in his aspectus auri potentior sit, auro facto adnumerantur. aurea emblemata, quæ in lapidibus, apsidibus[i] argenteis essent, & replum Vari possent, deberi Gallus ait. sed Labeo improbat. Tubero autem, quod testator auri numero habuisset, legatum deberi[k] ait. alioquin aurata & inclusa vasa alterius materiæ auri numero non habenda. Argento potorio vel escario legato, in his quæ dubium est cuius generis

1

2

g quippe hæ

h Cymbia non sunt ornamenta, sed pocula procera, ac nauibus similia.

i paropsidibusque. Quid autem sint apsides, explicat Hermolaus in castigatio. in Plinium.

k videri

generis sint, consuetudinem patrisfamilias spectandam: non etiam in his quæ certum est eius generis non esse. Quidam primipilaris vxori suæ argentum escarium legauerat. quæsitum est, cum paterfamilias in argento suo vasa habuerit, quibus & potabat & edebat: an legato hæc quoque vasa côtinerentur. Scæuola respondit, contineri.

3 IDem [a] cum quæreretur de tali legato, HOC AMPLIVS FILIA MEA DVLCISSIMA E MEDIO SVMITO, TIBIQVE HABETO ORNAMENTVM OMNE MEVM MVLIEBRE CVM AVRO, ET SI QVA ALIA MVLIEBRIA APPARVERIT [b]: cum testatrix negotiatrix fuerit, an non solum argentum, quod in domo vel intra horreum [c] vsibus eius fuit, legato cedit: sed etiam quod in basilica fuit muliebre: respondit, si testatrix habuit proprium argêtum ad vsum suum paratum, nô videri id legatum, quod negotiandi causa venale proponi soleret: nisi de eo quoque sensisse is qui petat probet.

4 Neratius Proculum refert ita respondisse vasis electrinis legatis, nihil interesse quantum ea vasa, de quibus quæritur, argenti aut electri habebant [d]: sed vtrum argentum electro, an electrû argento cedat. id [e] ex aspectu vasorum facilius intellegi posse. quòd si in obscuro sit, inspiciendum est [f], in vtro numero ea vasa is qui testamentum fecit habuerit.

Enumeratio specierum non restringit genus præcedens.

5 Labeo testamento suo Neratiæ vxori suæ nominatim legauit, VESTEM, MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, ORNAMENTAQVE MVLIEBRIA OMNIA, LANAM, LINVM, PVRPVRAM, VERSICOLORIA, FACTA INFECTAQVE OMNIA, & cetera. sed non mutat [g] substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quia [h] Labeo testamento lanam ac deinde versicoloria scripsit, quasi desit [i] lana tincta lana esse: detractoque verbo VERSICOLORIO, nihilo minus etiam versicoloria debebuntur, si non appareat aliam defuncti voluntatem fuisse.

6 Titia mundum muliebrem Septiciæ legauit. ea putabat sibi legata & ornamenta & monilia in quibus gemmæ & margaritæ insunt [k], & anulos, & vestem tam coloriam quàm versicoloriam. quæsitum est, an hæc omnia mundo continentur. Scæuola respondit, ex his quæ proponerentur, dumtaxat † argumentum Valneare mundo muliebri contineri.

7 Item cum inaures, in quibus duæ margaritæ elenchi [l], & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset: & quæreretur, an nihilo minus detractis elenchis inaureis deberentur: respondit, deberi si maneant inaures [m], quamuis margarita [n] eis detracta sint. De alio idem respondit, cum quædam ornamentum [o] mamillatum ex cylindris triginta quattuor,

[a] Item cùm
[b] apparuerint:
[c] hortum
[d] habeant:
[e] idque ex
[f] esse,
[g] mutauit
[h] quamuis
[i] desierit
[k] inessent,
† argentum
[l] De elenchis & tympanis Plinius libr.9. c.35. De cylindris idem lib.37.c.5.et 8.
[m] inaureis,
[n] margaritæ eis detractæ sint.
[o] ornamenta mamillarum

a tympaniis margaritis
b & sex

tuor, & tympanis[a] margaritis triginta quattuor legasset, & postea quattuor ex cylindris, etiam [b] sex de margaritis detraxisset.

XXXIII. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium

c Vide Accur. ad l. 100. si mihi & Titio. de ver. oblig. infr.

INter[c] vestem virilem & vestimenta virilia nihil interest. sed difficultatem facit mens legantis, si & ipse solitus fuerit vti quadam veste, quæ etiam mulieribus conueniens est. itaque ante omnia dicendum est, eam legatam esse, de qua senserit testator. non quæ re vera aut muliebris aut virilis sit. nam & Quintus [Titius][d] ait, scire se quendam senatorem muliebribus cænatoriis vti solitum. qui si legaret muliebrem vestem, non videretur de ea sensisse, qua ipse quasi virili vtebatur.

d Quintus Mucius. Vitiosa est Flor.

Qui legat aurum suum, intelligitur legare quod potest vindicari.

XXXIIII. IDEM libro nono ad Quintum Mucium

SCribit Quintus Mucius, si aurum suum omne paterfamilias vxori suæ legasset: id aurum, quod aurifici faciundum dedisset, aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum non esset, mulieri non debetur[e]. Pomponius: hoc ex parte verum est, ex parte falsum. nam de eo quod debetur, sine dubio, vt puta si auri libras stipulatus fuerit, hoc aurum quod ei deberetur ex stipulatu, non pertinet ad vxorem: cum illius factum adhuc non sit. id enim quod suum esset, non quod in actione haberet, legauit. in aurifice falsum est, si aurum dederit ita vt ex eo auro aliquid sibi faceret. nam tunc licet apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutabit: manet tamen eius qui dedit: & tantum videtur mercedem præstaturus pro opera aurifici. per quod eo perducimur, vt nihilo minus vxori debeatur. quod si aurum dedit aurifici, vt non tamen[f] ex eo auro fieret sibi aliquod corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus dominium transit eius auri ad aurificem, quippe quasi permutationem fecisse videatur, & hoc aurum non transibit ad vxorem.

e deberi.

f tantum

An alienatione rei legatum extinguatur.

1 Item scribit Quintus Mucius, si maritus vxori, cum haberet quinque pondo auri, legasset ita, aurum quodcumq; vxoris causa paratum esset, vti heres vxori daret: etiam si libra auri inde venisset, & mortis tempore amplius quàm quattuor libræ non deprehendentur, in totis quinque libris heredem esse obligatum. quoniam articulus EST præsentis temporis demonstrationem in se continens[g]. quod ipsum, quantum ad ipsam iuris obligationem pertineat, recte dicetur: id est vt ipso iure heres sit obligatus. verùm sciendũ, si in hoc

g contineret.

alienaue-

alienauerit testator inde libram, quòd deminuere vellet ex legato vxoris suæ: tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni: vt si perseuerauerit mulier in petendis quinq; libris, exceptione doli mali submoBeatur. sed si ex necessitate aliqua cõpulsus testator, non quòd vellet deminuere ex legato: tunc mulieri ipso iure quinq; libre auri debebũtur, nec doli mali exceptio nocebit aduersus petentem. quòd si ita legasset vxori, AVRVM, QVOD EIVS CAVSA PARATVM ERIT: tunc rectisime scribit Quintus Mucius vt hæc scriptura habeat in se & demonstrationē legati, & argumentum.[a] ideoq; ipso iure, alienata libra auri, amplius quattuor pondo non remanebunt in obligatione. nec erit vtendum distinctionI[b], qua ex causa alienauerit testator.

Aestimatio rei legatæ soluta.

XXXV. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum

TITIAE AMICAE MEAE, CVM QVA SINE MENDACIO VIXI, AVRI PONDO QVINQVE DARI VOLO. quæro, an heredes ad præstationem integræ materiæ auri, an ad pretium, & quantum præstandum compellendi sint. Paulus respondit, aut aurum ei, de qua[c] quæritur, prestari oportere: aut pretium auri, quanti comparari[d] potest.

1 Item quæro, si lite contestata prætor ita pronuntiauit, vt materia præstetur: an tutores audiendi sint ab hac sententia pupillum, aduersus quem pronuntiatum est, apud successorem eius in integrum restituere volentes. Paulus respondit, prætorem, qui auro legato certi ponderis materiam præstari iussit, rectè pronuntiasse videri.

XXXVI. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

SEIAE DVLCISSIMAE POCVLVM AVREVM QVOD ELEGERIT, FIDEI HEREDVM COMMITTO, VT DARENT[e]. quæro, cum in hereditate non sint nisi truellæ[f], scyphi, modioli, phialæ: an Seia de hiSpeciebus eligere possit. respondit, cum omnia potui parata pocula dicuntur: posse eam ex his eligere.

XXXVII. PAVLVS libro vicensimo primo Responsorum

ORnamentorum appellatione vestem muliebrem non contineri, nec errorem heredis ius mutasse respondi.

XXXVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

TItia testamento, idem codicillis multas species tam argēti quàm vestis specialiter per fideicommissum reliquit. quæro an non aliæ species legato cedant, quàm quæ in hereditate inuentæ essent. respõdit, eas cedere, quæ inuenta Essent. de ceteris cauendum, vt si inuenta Essent, præstentur.

a Nam re vera hoc genus legati non est demonstratiuum. l. nuper. §. vl. i. sup. de leg. 3.
b distinctione.
c quo
d computari
e dent, quæro
f trullæ, id est profundiores scyphi, & oblongiores, & nauicula instar. Alc. libr. 7. parerg. ca. 3. quem vide, & Alex. libr. 3. genia. die. c. 10.

Interpretatio voluntatis.

SEMPRONIAE PIAE HOC AMPLIVS COPERTORIA TABIANA[a] ET TVNICAS TRES CVM PALLIOLIS QVAE ELEGERIT, DARI VOLO. quæro an ex vniuersa veste, id est ‖an ex‖ synthesi[b] tunicas singulas &[c] palliola Sempronia eligere posit. respondit, si essent tunicæ singulares[d] cum palliolis relictæ: ex his dumtaxat eligi posse. quod si non †est, heredem vel tunicas & palliola, seT ex synthesi præstaturum, vel veram æstimationem earum. Seia testamento ita cauit, SI MIHI PER CONDICIONEM HVMANAM CONTIGERIT, IPSA FACIAM. SIN AVTEM[e], AB HEREDIBVS MEIS FIERI VOLO: IVBEOQVE SIGNVM DEI EX LIBRIS CENTVM IN ILLA SACRA AEDE ET IN PATRIA STATVI[f] SVBSCRIPTIONE NOMINIS MEI. quæsitum est, cum in eo templo non nisi aut ærea[g] aut argentea tantum sint dona: heredes Seiæ vtrum ex argẽto an ex auro signum ponere compellendi sunt, an æreum. respondit secundum ea quæ proponerentur, argenteum ponendum.

a Ita dicta, quòd à Tabia Italiæ ciuitate portabantur.
b Synthesis est ordo quidam, & cõformis vestium compositio: cùm tunica, sagum, chlamys, caligæ, eiusdem coloris sunt: vulgò libream vocant. Alc. lib. 2. parerg. ca. 21. quem vide.
c an & palliolis
d singulæ
† essent,
e Græco more ἐὰν δὲ.
Aug. lib. 2. emen. ca. 1.
f cũ subscriptione
g aurea

XXXVIIII. IAVOLENVS ‖libro secundo ex Posterioribus Labeonis‖

SI vxori mundus muliebris legatus esset, ea tantummodo deberi, Ofilius, Labeo responderunt, quæ ex his tradita vtendi causa vxori[h] viro fuissent. aliter enim interpretantibus summam fore captionem, si vascularius, aut faber argentarius vxori ita legasset. Cum ita legatum esset, ARGENTVM, QVOD DOMO[i] MEAE ERIT CVM MORIAR: Ofilius nec quod depositum[k] à se, nec quod commodatum reliquisset, argentum legatum videri, respõdit. idem Cascellius de commodato. Labeo quod depositum esset, ita deberi, si præsentis[l] custodiæ causa, non perpetuæ, veluti[m] thensauro, depositum esset. quia illa verba QVOD DOMO[n] MEAE ERIT sic accipi debere, ESSE SOLEBAT. & hoc probo. Atteius Seruium respondisse scribit, cui argentum, quod in Tusculano fundo cum moreretur habuisset, legatum esset, & quod antequam moreretur, ex vrbe in Tusculanum iussu testatoris translatum esset, deberi. contra fore, si iniussu translatum esset.

h à viro
i domi
k depositum esset,
l tantum custodiæ
m veluti depositũ thesauri esset:
n domi

XL. SCAEVOLA ‖libro septimodecimo Digestorum‖

MEdico suo contubernali & communium expeditionum comiti inter cetera ita legauerat: ARGENTVM VIATORIVM MEVM DARI VOLO. quæsitum est, cum paterfamilias in diuersis temporibus reipublicæ causa afuerat:

rat[a]: quod viatorium argentum hoc legato comprehensum esse videtur. respondit, quod habuisset argentum viatorium eo tempore cum testamentum faciebat, deberi. Vxori suæ testamento ita legatum est, SEMPRONIAE DOMINAE MEAE HOC AMPLIVS ARGENTVM BALNEARE. quæsitum est, an etiam id argentum, quo diebus festis in balineo[b] vti consueBit, legato cedat. respondit, omne legatũ videri.

a abfuerit

b balneo

Legato generis non derogatur per legatum speciei inutile.

Mulier decedens ornamẽta legauerat ita, SEIAE AMICAE MEAE ORNAMENTA VNIVERSA DARI VOLO. eodem testamento ita scripserat, FVNERARI ME ARBITRIO VIRI MEI VOLO, ET INFERRI MIHI QVAECVMQVE SEPVLTVRAE MEAE CAVSA FERAM EX ORNAMENTIS, LINEAS DVAS EX MARGARITIS, ET VIRIOLAS EX SMARAGDIS. sed neque heredes neque maritus, cum humi corpus daret, ea ornamenta, quæ corpori iussus[c] erat adIci[d], dederunt. quæsitum est, vtrum ad eam cui ornamenta vniuersa reliquerat pertineant, an ad heredes. respondit, non ad heredes, sed ad legatariam pertinere.

c iusserat
d adiicere.

DE LIBERATIONE LEGATA TIT. III.

Casus in quo res mea mihi legatur.

VLPIANVS libro vicensimo primo ad Sabinum

OMNIBVS debitoribus[e] ea quæ debent, recte legantur: licet domini eorum sint. Iulianus scripsit, si res pignori data legetur debitori à creditore, valere legatum, habereque eum actionem, vt pignus recipiat prius quàm pecuniã soluat. sic autem loquitur Iulianus, quasi debitum non debeat lucrari. sed si alia testantis volũtas fuit, & ad hoc peruenietur exemplo luitionis.

e debitoribus etiam

De reo & fideiussore.

II. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

HEredem damnatum à fideiussore non petere, aV reo petere posse. sed à reo petere vetitum, si à fideiussore petat: reo ex testamento teneri Celsus putat. idem Celsus ait, nullam dubitationem habere, quin herede petere à debitore vetito, nec heres heredis petere possit.

Qui dat, vel dari mandat instrumentum, videtur liberationem relinquere.

III. VLPIANVS libro vicensimo tertio ad Sabinum

LIberationem debitori posse legari iam certum est. sed etsi chirographum[f] quis decedens debitori suo dederit, exceptio-

f Huc pertinet exemplum cõtrouersiæ inter Thebanos &. Thessalos, quod est apud Quintil. lib. 5. c. de Argum.

ceptionem ei competere puto, quasi pro [a] fideicommisso huiusmodi datione valitura. Iulianus [b] etiam libro quadragensimo digestorum scripsit, si quis decedens chirographum Seij Titio dederit, vt post mortem suam Seio det, aut si conualuisset, sibi redderet: deinde Titius defuncto donatore Seio dederit, & heres eius petat debitum: Seius doli exceptionem habet.

a per fideicommissum

b Eadem species reperitur quoq; apud Iulianū lib. 60. Dig. mortis causa capimus. de mor. cau. do.

Quem habeat effectum legatum liberationis.

2 Nunc de effectu legati videamus. & si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor: siue à me petatur, exceptione vti possum: siue non petatur, possim agere, vt liberer per acceptilationem. sed & si cum alio sim debitor, puta duo rei fuimus promittendi, & mihi soli testator consultum voluit: agendo consequar, non vt accepto liberer, ne etiam conreus [c] meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto liberabor. sed quid si socij fuimus? videamus ne per acceptilationem debeam liberari [d]. alioquin dum à conreo meo petitur, ego inquietor. & ita Iulianus ‖libro trigensimo secundo digestorum‖ scripsit: si quidem socij non simus, pacto me debere liberari. si socij, per acceptilationē. 3 Consequenter quęritur, an & ille socius pro legatario habeatur, cuius nomen in testamento scriptum non est: licet commodum ex testamento ad vtrumque pertineat, si socij sunt. & est verum, non solum eum, cuius nomen in testamento scriptum est, legatarium habendum: verùm eum quoque qui non est scriptus, si & eius contemplatione liberatio relicta esset. vtrique autem legatarij habentur & in hoc casu. nam & si quod [e] ego debeo Titio, fit ei legatum mei gratia, vt ego liberer: nemo me negabit legatarium, vt & Iulianus eodem libro scribit, & Marcellus notat, vtriusque legatum esse, tam meum quàm creditoris mei, & si soluendo fuero. interesse enim creditoris, duos reos habere.

c conreus

d quod magis est. alioquin

e quid

IIII. POMPONIVS ‖libro septimo ex Plautio‖

QVid [f] ergo est, cum agere poterit [g] creditor ex testamento? non aliter heres condemnari debebit, quàm si caueatur ei aduersus debitorem defensu iri. item agente debitore, nihil amplius heres prǽstare debet, quàm vt eum aduersus creditorem defendat.

f Coniunge l. 13. de dig. 2.

g possit

V. VLPIANVS ‖libro vicensimo tertio ad Sabinum‖

SI quis reum habeat & fideiussorem, & reo liberationem [h] leget: Iulianus ibidem scripsit, reum per acceptilationem liberandum. alioquin si fideiussorem cœperit conuenire, alia ratione reus conuenitur. quid tamen si donationis causa fideiussor interuenit, nec habet aduersus reum regressum? vel quid si ad fideiussorē pecunia peruenerit, & ipse reum dederit vice sua,

h libertatē. Melior est Hor. & magis congruit titulo.

sua, ipseq; fideiusserit? pacto est reus liberandus. atquin[a] solemus dicere, pacti exceptionē fideiussori dandā, quæ reo competit. sed cum alia sit mens legantis, alia paciscentis, nequaquam hoc dicimus. Quòd si fideiussori sit liberatio legata, sine dubio, & vt Iulianus scripsit, pacto erit fideiussor liberandus. sed & hic puto interdum acceptilatione liberandum, si vel reus ipse vere fuit, aut in eam rem socius reus[b]. 1 Idem Iulianus eodem libro scripsit, si filiusfamilias debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum esse, ne etiam filius liberetur. & parui, inquit, refert, si sit alialiquid in peculio die legati cedente, nec ne. securitatem enim pater per hoc legatum consequitur. maxime, inquit, cum rei iudicandæ tempus circa peculium spectetur. huic patri similem facit Iulianus maritum, cui vxor post diuortiū liberationem dotis legauit. nam & hunc, licet die legati cedēte soluendo nō sit, legatarium esse: & vtrumque ait solutū repetere nō posse. sed est verius quod Marcellus notat, patrē petere posse. nondum enim erat debitor, cum solueret. maritum nō posse, quòd debitum soluit. patrem enim etsi quis debitorem existimauerit, attamen loco esse condicionalis debitoris: quē solutum repetere posse nō ambigitur. sed si damnatus sit heres filium liberare, non adIcit Iulianus, vtrū acceptilatione filius, an pacto sit liberandus. sed videtur hoc[c] sentire, quasi acceptilatione debeat liberari. quæ res patri quoque proderit. quod optinendū est, nisi euidenter approbetur, contrarium sensisse testatorem. id est ne filius inquietetur, nō ne pater. tunc enim acceptilatione eum non liberandum, sed pacto.

Si liberatio relinquitur ei, qui duobus iuribus tenetur, ab vtroque liberandus est in dubio, nisi aliter sit actum.

2 Idem Iulianus scripsit, si pro filio pater fideiusserit, eique liberatio sit legata: eum pacto liberandum, quasi fideiussorē, non quasi patrem. & ideò de peculio posse conueniri. hoc ita demum putat, si dumtaxat quasi fideiussorem eum voluit testator liberari. ceterum si & quasi patrem: & de peculio erit liberandus.

VI. IAVOLENVS libro sexto Epistularum

POst emancipationem verò filij eatenus pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verso præstaturus est. id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod eius interierit. 1 Illud quæri potest, an eo quoque nomine pater ex testamento agere possit. vt etiam[d] filius actione liberetur. quibusdam eousque extendi actionem placebat. quia patris interesse videatur, si peculium filio post emancipationem concessisset, integrum ius eius permanere. ego contra sentio: nihil quicquam amplius patri præstandum

[a] alioquin

[b] scripsit. vel, reus fuit.

[c] hic sentire.

[d] &

a putans, dum ex eiusmodi scriptura testamenti puto [a], quàm vt nihil ex eo, quod præstaturus heredi fuerit, præstet.

VII. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum

NOn solùm autem quod debetur, remitti potest: verumetiã pars eius, vel pars obligationis: vt est apud Iulianum tractatum libro [b] trigesimotertio digestorum.

b lib.32.

Alternatio.

c qui est

1 Si is, qui [c] stipulatus Stichum aut decem, damnauerit heredem Stichum non petere: legatum valere constat. sed quid contineat videamus. & Iulianus scribit actionem ex testamento in hoc esse videri, vt debitor accepto liberetur. quæ res vtique debitorem & in decem liberaVit: quia acceptilatio solutioni comparatur. & quemadmodum si Stichum soluisset debitor, liberaretur: ita & acceptilatione Stichi liberari. Sed si debitorem decem damnatus sit heres viginti liberare: idem Iulianus scriBsit libro trigesimotertio, nihilo minus esse liberandum decem. nam & si ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur. sed si duobus heredibus institutis, alterum ex his damnauerit creditori soluere, valet legatum propter coheredem: eumque ex testamento acturum, vt creditori soluatur.

Exactione debitoris legatum liberationis euanescit.

2 Liberatio autem debitori legata *ita* demum effectum habet, si non fuerit exactum id à debitore dum viuat testator. ceterum si exactum est, euanescit legatum. vnde quærit Iulianus, si ab impuberis substituto sit liberatio relicta, deinde impubes exegerit quod debetur: an euanescat legatum. & cum constet pupillum in his quæ à substituto relinquuntur, personam sustinere eius à quo sub condicione legatur: consequẽs est, substitutum actione ex testamento teneri, si pupillus à debitore exegerit. idemque est & si pupillus nõ exegerit, sed solummodo litem sit contestatus: teneri [d] eum vt remittat actionem, nam & si debitori liberatio sub condicione legata fuisset, & vel lis fuisset contestata, vel etiam exactum pendente condicione: ex testamento actio maneret, liberatione relicta.

d teneri enim eum

VIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum

e etiam

1 NOn solùm nostrum debitorem, sed & [e] heredis & cuiuslibet alterius, vt liberetur, legare possumus. Potest heres damnari, vt [f] ad certum tempus non petat à debitore [g]. sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debebit [h]. & [i] si debitor decesserit, ab herede eius intra id tempus peti non poterit. 2 Illud videndum est, an eius temporis, intra quod petere heres vetitus sit, vel vsuras vel pœnas petere posit. & Priscus

f vt &
g debitore suo.
h cogitur.
i sed etsi

Nera-

Neratius existimabat, committere eum aduersus testamentū, si petisset. quod verum est.

Legatum personale.

3 Tale legatum HERES MEVS A SOLO LVCIO TITIO NE PETITO, ad heredem Lucij Titij non transit, si nihil viuo Lucio Titio aduersus testamentum ab herede, eo quòd ab eo exigere debitum temptauit [a], sit cōmissum. quotiens enim cohæret personæ id quod legatur, veluti personalis seruitus, ad heredē eius [b] non transit. ‖si non cohæret, transit.‖ 4 Si verba liberationis in rem sint collata, pro eo est, quasi heres ab eo debitore, heredéque eius petere vetitus sit. vt adiectio heredis perinde nihil valeat, atque non esset valitura, 5 ipsius debitoris persona non comprehensa. Is qui reddere rationes iussus sit, non videtur satisfacere si reliquum reddat, 6 non editis [c] rationibus. Si heres vetitus sit agere cum eo qui negotia defuncti gesserit, non videtur obligatio ei prælegata, quæ dolo, vel ‖ex‖ fraude eius qui negotia gesserit, commissa sit: [d] & testator id videtur sensisse. [e] ideo si heres negotiorum gestorum egisset, agens procurator ex testamento incerti doli mali exceptione excludi potest. 7 Et ei liberatio recte legatur, apud quem deposuero, vel cui commodauero, pignoríue dedero, vel ei quem ex furtiua causa mihi [f] dare oportet.

a tentauit.
b id quod legatur non transit.
c redditis. Vitiosa est hæc lectio: non enim necesse est reddi rationes, sed tantū edi, siue exhiberi. l. cùm seruus. in fin. de cond. & demōstr. infr. Itaque sequere Flor.
d vt & testator
e & ideo
f nihil

VIIII. VLPIANVS ‖libro vicesimoquarto ad Sabinum‖

SI quis rationes exigere vetetur, vt est sæpissime rescriptū, non impeditur reliquas exigere, quas [g] quis se reliquauit, & si quid dolo fecit qui rationes gessit. quòd si quis & hæc velit remittere, ita debet legare: DAMNAS ESTO HERES MEVS QVIDQVID AB EO EXEGERIT ILLA VEL ILLA ACTIONE [h], ID EI RESTITVERE, VEL ACTIONEM EI REMITTERE.

g quæ quis ipse reliquauit, al. quas quis reliquauerit.
h ratione.

X. IVLIANVS ‖libro trigensimotertio Digestorum‖

SI damnatus heres fuerit à fideiussore quidem non petere: quod autē reus debet, Titio dare: pacisci debet ne à fideiussore petat: & aduersus reum actiones suas præstare legatario. quemadmodum damnatus heres ne à reo petat, & damnatus dare quod fideiussor debet: & reo acceptum facere, & legatario litis æstimationem sufferre cogatur.

XI. IDEM ‖libro trigensimosexto Digestorum‖

SI debitor fideiussorem suum ab herede suo liberari iusserit, an fideiussor liberari debeat? respondit debere. Itē quæsitum est, an quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum est [i], quod debitor creditori suo legat. respondit, quo-

i esset.

quotiens debitor creditori suo legaret, ita inutile esse legatum, si nihil interesset creditoris, ex testamento potius agere quàm ex pristina obligatione. nam & si Titius mandauerit Mæuio, vt pecuniam promitteret, deinde liberari eum iusserit à stipulatore: manifestum est, quantum intersit promissoris liberari potius, quàm præstare ex stipulatu, deinde mandati agere.

Liberatio ab onere reddendarum rationum ad reliqua non porrigitur, nisi exprimatur.

XII. IDEM ‖libro trigensimonono Digestorum‖

LVcius Titius cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cauit: EROTEM LIBERVM ESSE VOLO, QVEM RATIONES REDDERE VOLO EIVS TEMPORIS, QVOD ERIT POST NOVISSIMAM MEAM SVBSCRIPTIONEM. Postea viuus Erotem manumisit, [a] in eodem actu habuit. rationesque subscripsit vsque in eum diẽ qui fuit ante paucissimos dies quàm moreretur. heredes Lucij Titij dicunt quasdam summas & seruum adhuc Erotem & postea liberum [b] accepisse: neque in eas rationes, quæ à Lucio Titio subscriptæ sunt, intulisse. quæro, an heredes ab Erote nihil exigere debent eius temporis, quo Lucius Titius subscripsit. respondi, Erotem ex ea causa, quæ proponeretur, liberationem petere non posse: nisi & hoc specialiter ei remissum est.

a & in
b libertum

XIII. IDEM ‖libro octagesimoprimo Digestorum‖

SI creditor debitori, qui se exceptione perpetua tueri poterat, legauerit quod [c] sibi deberet: nullius momenti legatũ erit. at si idem debitor creditori legauerit, intelligendum erit exceptionem eum remitti [d] creditori voluisse.

c quoad
d remittere

XIIII. VLPIANVS ‖libro primo Fideicommissorum‖

IDem est, & si in diem debitor fuit [e], vel sub condicione.

e fuerit,

XV. IDEM ‖libro sexagesimo quarto ad Edictum‖

SI [f] quis in testamento damnatus est, ne à Titio debitore exigat: neque ipsum neque heredem eius potest conuenire. nam neque heredis heres agere, neque ab heredis herede potest peti. Heredis autem heres potest damnari, ne exigat debitorem.

f Ex tit. de reb. autho. iud. poss.

Liberatio legata conductori.

XVI. PAVLVS ‖libro nono ad Plautium‖

EI [g], cui [h] fundum in quinquennium locaueram, legaui quidquid eum mihi dare facere oportet, oporteVitue, vt sineret heres sibi habere. Nerua, [i] Atilicinus, si heres prohibe-

g Si ei, cui
h Coniunge cũ l. si à colono. de verb. oblig.
i & Atilicinus,

hiberet eum frui, ex conducto: si iure locationis quid retineret, ex testamento fore obligatum aiunt: quia nihil interesset, peteretur[a], an retineret: totam enim locationem legatam videri.

a peteret.

XVII. IAVOLENVS ||libro secundo Labeonis Posteriorum||

Reliqua quoque in iudicio locationis venire.

XVIII. PAVLVS ||libro nono ad Plautium||

Cassius: etiam si habitatio eo modo legata esset, gratuitam habitationem heres prestare deberet. & præterea placuit, agere posse colonum cum herede ex testamento, vt liberetur conductione, quod rectissimè dicitur.

XVIIII. MODESTINVS ||libro nono Regularum||

Cvm ita testemur, HERES MEVS DAMNAS ESTO LIBERARE ILLVM, QVOD[b] IS NEGOTIA MEA GESSIT: ET SI QVID EVM MIHI DARE FACERE OPORTET, AB EO NON EXIGERE, damnatur[c] heres: nec creditas ab eo quoque pecunias exiget. in simili autē legato vix est vt de eo quoque legando paterfamilias senserit, quod seruis eius peculij nomine debetur.

b qui negotia mea

c damnatus heres nec

Legatum liberationis personale.

XX. IDEM ||libro decimo Responsorum||

AVRELIO SEMPRONIO FRATRI MEO. NEMINEM MOLESTARI VOLO[d] NOMINE DEBITI, NEQVE EXIGERE ALIQVID AB EO QVAMDIV VIVERET NEQVE DE SORTE AVT[e] VSVRA NOMINE DEBITI: ET ABSOLVO ||EI|| ET LIBERO EX PIGNORIBVS EIVS DOMVM ET POSSESSIONEM CAPERLATAM[f]. Modestinus respōdit, ipsum debitorem, si conueniatur, exceptione tutum esse. diuersum in persona heredis eius.

d nolo

e neque

f Caprelatam. *Alciat. correxit cum* prolatis, *li. 6. parerg. c. 23. August. tamen hanc emendationem improbat li. 3. emen. c. 7. cui assentior.*

Liberatio generalis restricta interpretatione.

1 Gaius Seius cum adoleuisset, accepit curatores Publium Mæuium & Lucium Sempronium. || sed enim || idem Gaius Seius intra legitimam ætatem constitutus cum in fatum † concideret, testamento suo de curatoribus suis ita cauit: QVAESTIONEM CVRATORIBVS MEIS NEMO FACIAT. REM ENIM IPSE TRACTAVI. quæro, an rationē curæ heredes adulti à curatoribus petere possint: cum defunctus, vt ex verbis testamenti apparet, confessus sit, se omnem rem suam administrasse. Modestinus respondit, si quid dolo curatores fecerunt; aut si quæ res testatoris penes eos sunt: eo nomine conueniri eos posse.

† concederet,

Legatum liberationis quomodo extinguatur.

XXI. TERENTIVS[a] Clemens libro duodecimo ad Legem Iuliam & Papiam

SI id quod mihi (deberes, vel tibi vel alij legauero, idque mihi) solueris, vel qualibet alia ratione liberatus à me fueris: exstinguitur legatum. vnde Iuliano placuit[b]; etsi debitori heres exstiterit creditor, posteaque ipse creditor decesserit: legatum extingui. & hoc verum est. quia confusione perinde exstinguitur obligatio, ac solutione. sed si sub condicione dato legato heres præoccupauerit, & exegerit debitum: aliud dici oportet. quia in arbitrio heredis esse non debet, vt quandoque condicione existente neque ipsi legatario debeatur legatum, si tum viuat, & capere possit, neque ei ad quem hoc commodum peruenit[c], si legatarius capere non possit.

a Neratius
b placet,
c peruenerit,

XXII. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæstionum

QVOD MIHI SEMPRONIVS DEBET, PETI NOLO. non tantùm exceptionem habere debitorem: sed & fideicommissum vt liberetur petere posse, responsum est.

XXIII. IDEM libro septimo responsorum

PRocurator, à quo rationem heres exigere prohibitus, eoque nomine procuratorem liberare damnatus est, pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem vt procurator fecit, iure mandati cogetur restituere, vel actiones præstare.

Interpretatio voluntatis.

XXIIII. IDEM libro octauo Responsorum

CVm heres rogatur[d] debitorem suum liberare, de eo tantùm cogitatum[e] videtur, quod in obligatione manserit. itaque si quid ante tabulas apertas fuerit solutum, ad causam fideicommissi non pertinebit. quod autem post tabulas apertas ante aditam hereditatem ab eo, qui voluntatem defuncti non ignorauit[f], fuerit exactum, dolo proximum erit: ideoque repeti potest.

d rogatus
e cogitatum esse
f ignorauerit,

Debitum quomodo vtiliter legetur.

XXV. PAVLVS libro decimo Quæstionum

LEgaui Titio quod mihi debetur, vel adiecta certa quantitate siue specie, vel non adiecta. aut ex contrario, æque cũ distinctione. veluti TITIO QVOD EI DEBEO. vel ita, TITIO CENTVM QVAE EI DEBEO. quæro, an per omnia requirendum putes, an debitum sit. & plenius rogo, quæ ad hæc spectãt attingas. cottidiana enim sunt. respondi, si is cui Titius debebat, debitum ei remittere voluit: nihil inter-

intereſt, heredem ſuum iuſsit[a], vt eum liberaret, an prohibeat eum exigere. vtroque enim modo liberandus eſt debitor, & vtroque caſu competit vltro ad liberandum debitori actio. quòd ſi etiam centum aureorum, vel fundi debiti mentionem fecit[b]: ſi quidem debitor fuiſſe probetur, liberandus eſt. quòd ſi nihil debeat, poterit[c] dici, quaſi falſa demonſtratione adiecta, etiam peti quod comprehenſum eſt poſſe. ſed poterit hoc dici, ſi ita legauit, CENTVM AVREOS QVOS MIHI DEBET: vel STICHVM QVEM DEBET, HERES MEVS DAMNAS ESTO NON PETERE. quòd ſi ſic dixit, HERES MEVS CENTVM AVREOS, QVOS MIHI ‖TITIVS‖ DEBET, DAMNAS ESTO EI DARE: etiam illud temptari[d] poterit, vt petere poſsit, quaſi falſa demonſtratione adiecta. quod mihi nequaquam placet: cum dandi verbum[e] ad debitum referre ſe teſtator exiſtimauerit. Contra autem, ſi debitor creditori leget, nullam vtilitatem video, ſi ſine quantitate leget[f]. ſed & ſi id demonſtret[g], quod debere ſe confitetur: nulla vtilitas eſt, niſi in his ſpeciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. quòd ſi centum aureos, quos ſe debere dixit, legauit: ſi quidem debet, inutile eſt legatum. quòd ſi non fuit debitor, placuit vtile eſſe legatum. certa enim nummorum quantitas ſimilis eſt Sticho legato cum demonſtratione falſa. idque & Diuus Pius reſcripſit, certa pecunia dotis acceptæ nomine legata.

a iuſſerit.
b fecisset.
c poteſt
d interpretari
e verba
f legauerit. *al.* legauit.
g demonſtraret.

A legatario poteſt relinqui liberatio hæredibus: qui agnito legato repellitur exceptione: niſi beneficio ætatis iuuetur.

XXVI. SCAEVOLA ‖libro quarto Reſponſorum‖

TVtor decedens aliis heredibus ſcriptis, pupillo ſuo, cuius tutelam geſsit, tertiam partem bonorũ dari voluit, ſi heredibus ſuis tutelæ cauſa cõtrouerſiam non fecerit, ſed eo nomine omnes liberauerit. pupillus legatũ[h] prætulit, & poſtea nihilo minus petit quidquid ex diſtractione aliáve cauſa ad tutorem ſuũ ex tutela peruenerit. quærò, an verbis teſtamenti ab his exactionibus excludatur. reſpondit, ſi prius quàm condicioni pareret, fideicommiſſum percepiſſet, & pergeret petere id in quo contra condicionem faceret, doli mali exceptionem obſtaturam: niſi paratus eſſet, quod ex cauſa fideicommiſsi percepiſſet reddere. quod ei ætatis beneficio indulgendum eſt.

h legatum pertulit, *al.* legatum ſibi prætulit.

XXVII. TRYPHONINVS ‖libro octauo Diſputationum‖

VIdeamus[i], ſi ei, cum quo de peculio actio erit: liberatio teſtamento legata ſit: an ſi die, quo legata cedere ſolent, nihil in peculio ſit: legatarij loco habetur[k]. atquin nondum debitor fuit, nec procedit, vt emolumẽtum aliquid[l] ex legato

i Coniunge *l.* 57. *de pecu. l.* 45. *de iu. iet.*
k habeatur. *al.* haberetur.
l aliquod

ad eum perueniat, nisi propter spem futuri peculij. numquid ergo in pendenti sit, an legatarius fuerit: perinde atque si qua alia causa spem legati dubiam faceret[a].

a faceret, quod magis est.

Interpretatio voluntatis.

XXVIII. SCAEVOLA[a] libro sextodecimo Digestorum[g]

b Symphorinus
c eiusdem
d Aurelio al. Rellio
e Aurelio al. Rellio

AVrelius Symphorus[b] fideiusserat pro tutore quodam, & decedens eisdem [c] pupillis legauit in hæc verba: ARELLIO [d] LATINO ET ARELLIO [e] FELICI SINGVLIS QVINA, CVM QVIS EORVM QVATTVORDECIM ANNORVM FVERIT: AD QVOD TEMPVS PRAESTARI EIS VOLO, SINGVLIS ALIMENTORVM NOMINE MENSTRVOS DENARIOS SENOS, ET VESTIARII NOMINE ANNVOS DENARIOS VIGINTI QVINQVE. QVO LEGATO CONTENTI ESSE DEBETIS, QVANDO [f] TVTELA VESTRA NON MINIMO DAMNO RATIONEM MEAM ADFLIXERIT. A VOBIS AVTEM HEREDES MEI PETO, NE QVID EX RATIONE TVTELAE AB HIS EXIGERE, VEL AB[g] HOC LEGATO EORVM RETINERE VELITIS. quæsitum est, si heres eius ex causa fideiussionis aliquid præstiterit: an [h] herede filiorum eius, pro quo fideiusserat, repetere possit. respondit, verbis quæ proponerentur, id solum videri heredum fidei commissum, ne exigerent quod ex ratione tutelæ, quam ipse Symphorus [i] administrauerat, ab Arelliis[k] sibi deberetur.

f quoniam
g ob hoc legatum
h an ab
i Symphorinus
k ab Aureliis al. ab Relliis

1 Testamento facto debitoribus liberationem reliquerat, post inciso lino & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetIt legatum his verbis: QVIBVSQVE [l] LEGATA IN EO TESTAMENTO, QVOD INCIDERAM, DEDI: OMNIA RATA ESSE, ET QVAEQVAE[m] SCRIPTA SVNT, VOLO. quæsitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitores, quibus priori testamento liberatio relicta erat, consequi possint, vt etiam eius quantitatis nomine, quam post prius testamentum debere cœperant, liberarentur. & si ab his heredes petere cœperint, an doli mali exceptione summouerentur[n]. respondit, non liberari.

l quibuscunque
m quæcunque
n summoueantur.

2 Titius Seio debitori suo ita legauit, DO LEGO SEIO DENARIOS DECEM. ITEM DONO ILLI QVIDQVID SORTIS ET VSVRARVM NOMINE MIHI DEBEBAT. præterea generaliter damnauit heredes, fideique eorum commisit, vti darent, restituerent[o] vnicuique quidquid ei legasset. postea Seius aliam præterea pecuniam à Titio mutuatus est. quæro, an hæc quoque pecunia,

o restituerentque

nia, quæ post testamentum factum data esset[a] Seio, legata intellegitur. respondit, cum in præteritum tempus verba collata proponerentur: non esse posterius credendum[b] legatum.

a est

b creditum

3 Titius testamento facto, & filiis heredibus institutis, de patre tutore suo quondam facto ita locutus est: SEIVM PATREM MEVM LIBERATVM ESSE VOLO AB ACTIONE TVTELAE. quæro, hæc verba quatenus accipi debent. id est, an pecunias, quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in suos vsus conuertit, vel nomine suo fœnerauit: filiis & heredibus testatoris nepotibus suis debeat reddere. respondit, eum cuius notio est æstimaturum. præsumptio enim propter naturalem affectum[c] facit, omnia patri videri concessa: nisi aliud sensisse testatorem ab heredibus eius aprobetur[d].

4 Mæuia testamento suo alterum ex heredibus[e] suis actione tutelæ voluit liberari his verbis. RATIONEM TVTELAE, QVAM EGIT † IVLIANVS PAVLVS CVM ANTISTIO CICERONE, POSCI AB EO NOLO: EOQVE NOMINE CAVSA OMNI LIBERATVM ESSE VOLO. quæro, an si qua pecunia ex tutela apud eum remansit: peti ab eo possit. respondit, nihil proponi, cur pecunia quæ pupillæ est[f], & apud tutorem posita maneret, legata videretur.

c *Ad hanc sententiam pertinent memorabilia exēpla, quæ refert Vale. Max. li. 5. cap. 4.*

d approbaretur.

e tutoribus

† *Iulius*

f fuisset, al. esset.

5 Testamento ita scripserat, TITIO ADFINI MEO QVIDQVID MIHI QVACVMQVE EX CAVSA DEBEBAT, REMITTI VOLO. EOQVE AMPLIVS DECEM DO. codicillis ita scripsit[g], TITIO HOC AMPLIVS ADFINI[h] ET DEBITORI MEO VSVRAM PECVNIAE, QVAM MIHI DEBEBAT[i], AB HEREDE MEO DONEC ADVIVET[k]. QVOD SI EXIGERE VLTRA[l] VOLVNTATEM MEAM PVTAVERIT, EIVS SORTIS VSVRAM EIDEM TITIO AB HEREDIBVS MEIS DONEC VIVIT PRAESTARI VOLO. quæsitum est, cum augendi potius, quàm minuendi testator voluntatem habuerit: an heredes ex causa fideicommissi Titio teneantur, vt eum omni debito liberent. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri minutum legatum quod primo dederat.

g scripserat.

h adfini meo

i debet.

k viuet, exigi veto. Quòd

l contra

6 Legatum est testamento hoc modo, SEIO CONCEDI VOLO QVIDQVID MIHI AB EO DEBITVM EST, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. quæro, vtrum id solum, quod testamenti facti tempore debebatur, legatum sit: an etiam si quid ex ea summa vsurarum nomine postea accessit, legato cedat. respondit, videri omnem obligationem eius debiti per fideicōmissum solui voluisse.

7 Sticho testamento manumisso fundum instructum & alia legauit, &

&[a] hæc verba adiecit: QVEM RATIONEM REDDERE VETO, QVIA INSTRVMENTA PENES SE HABET. quæsitũ est, an Stichus reliqua, quæ ex administratione actus debuerat, reddere debuerit. respondi Stichum eo nomine non teneri. Claudius: nemo enim ex seruitutis actu post libertatẽ tenetur. & consultatio ad ius debiti relata fuerat[b]. retineri ergo reliqua possunt cum peculio, aut ex eo deduci, si[c] legatum est. CENTVM, QVAE APVD APRONIANVM DEPOSITA HABEO, APVD IPSVM ESSE VOLO DONEC FILIVS MEVS AD ANNOS VIGINTI PERVENERIT: EIVSQVE PECVNIAE VSVRAM EXIGI VETO. quæsitum est, an ex causa fideicommissi Apronianus consequi possit, ne ante tempus à testatore prescriptũ ea summa ab eo exigatur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, consequi posse. 8 Filias heredes scripserat, quarum fidei commisit in hæc verba: NE A GAIO SEIO RATIONES ACTVS REI MEAE, QVAE PER MENSAM ‖EIVS‖ SIVE EXTRA ‖MENSAM‖ IN DIEM MORTIS MEAE GESTA EST, EXIGATIS. EOQVE NOMINE EVM LIBERETIS. quæsitum est, cum vniuersas rationes in diem mortis iste administrauerit &[d] per mensam suam & ‖quæ‖ extra[e] administrabantur: an ad rationes reddendas heredibus teneatur. respondit, liberationem quidem secundum ea quæ proponerentur, legatam esse. sed quatenus præstanda sit, ex qualitate disceptationis iudicem æstimaturum. 9 Eum qui tutelam ipsius administrauerat, ‖&‖ fratrem suum, & alios ‖quosdam ‖scripsit[f] heredes: & tutori legauit quæ impenderat in se & fratrem ipsius, decem. quæsitum est, an vtile esset in persona eius fideicommissum. respondit, si id dederit[g] per fideicommissum, quod debebatur: peti non posse. idem quæsiit, si in tutoris persona inutile esset: an in persona fratris vtile videretur[h]: quoniam illi proficeret, cuius & ipsius tutelam administrasset. respondit, fratri vtiliter esse legatum: cum suo debito liberetur. 10 Idem quæsiit, si tutor amplecteretur fideicommissum ita, vt[i] quibusdam stari vellet[k] verbis testamenti, in[l] quibusdam autem recedat, quòd minorem quantitatem sumptuum dicat fideicommisso contineri, quàm ipse erogauerat: an audiri deberet. respõdit, non impediri eum scriptura testamenti, quo minus omne, quod sibi deberi probasset, petere posset. 11 Quidam ita legauit, SEMPRONIAE VXORI MEAE REDDI IVBEO AB HEREDIBVS MEIS QVINQVAGINTA EA QVAE MVTVA ACCEPERAM CHIROGRAPHO PARTICVLATIM IN NEGOTIA MEA. quæsitum est, an si vere vxoris debitor fuerit, fideicom-

a & denuo
b fuit.
c quod sibi legatum est.
d & quæ per
e extra mensam: an
f scripserat
g dedit
h videatur:
i in quibusdam
k velit
l à quibusdam

fideicommissum constiterit respondit, si debita[a] fuisset: nullũ esse fideicommissum. Idem quæsiit an si hanc pecuniam vt debitam apud iudicem petierit, & victa fuerit: an fideicommissum peti posit. respondit, secundum ea quæ proponuntur[b], posse ex causa fideicommissi peti, quod apparuisset[c] non fuisse ex alia causa debitum.

a debiter
b proponerentur,
c paruisset

XXVIIII. PAVLVS libro sexto ad Legem Iuliam & Papiam

SI is, qui duos reos promittẽdi habet, damnauerit heredem vt vtrosque liberet: si alter ex his capere non possit, nec socij sint: delegari debebit is qui nihil capit. ei cui hoc commodũ lege competit. cuius petitione[d] vtrumque accidit[e]: vt & hoc commodum ad eum perueniat, & is qui capit, liberetur. quòd si socij sint, propter eum qui capax est, & ille capit per consequentias, liberato illo per acceptilationem. id enim eueniret etiam[f] si solum capacem liberare iussus esset.

d petitioni
e accedit:
f & si socium capacem

XXX. IDEM libro decimo Quæstionum

PEtitor vel possessor damnauit heredem suum, ne centumuirale iudicium exerceat. de effectu legati quæritur. & dictum, ita demum vtile videri legatum esse, si malam causam aduersarius testatoris habuit[g], vt litigãte herede vinci debuerit. tunc enim non tantùm litis emolumentum, sed etiã sumptus heres legatario præstare cogitur. nam in bona causa nihil videtur esse in legato nec[h] propter sumptus: quod quidam existimauerunt.

g habuerit,
h sed nec

Interpretatio voluntatis.

XXXI. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

CReditor debitori legauit ita: GAIO SEIO QVIDQVID MIHI SVB PIGNORE HORTORVM SVORVM DEBVIT, AB HEREDIBVS MEIS DARI VOLO. quæro, cum testator viuus à Seio aliquid recepit, an id ex causa legati peti possit. respondit, secũdum ea quæ proponerentur, non posse. Idem repetiit, & ait item testatorem ante factos codicillos, quibus legauit, pæne omnem pecuniam sortis & vsurarum recepisse, ita vt modicum sortis & vsurarum debeatur. & quæsiit, an ei † petitio competeret propter verba ad præteritum relata QVIDQVID MIHI DEBVIT. respondit, prius quidem secundum ea quæ proponerentur, recte responsum est[i]. verùm posterius propter ea, quæ in tempore adderentur, ita ab iudice æstimandum, vt inspiceret obliuione[k] pecuniæ solutæ, aut[l] quòd eo inscio numerata esset, id fecisset: an consulto, quòd quantitatem quondam debitam, non ius liberationis dare voluisset. Inter cetera liberto ita legauit, ET SI QVID ME VIVO GESSIT, RATIONES AB EO EXIGI VETO. quæritur, an

† repetitio
i esse.
k obliuionem. Renitier est Flor.
l an

chartas in quibus rationes conscriptæ sunt, item reliquas secundum accepta & expensa heredibus reddere debeat. respondit, ea de quibus quæreretur, posse heredem vindicare. id autẽ quod conseruis, qui remanent in hereditate, crediderit [a], & in rem domini versum esset, desisse in reliquis esse. 2 Titia quæ duos tutores habuerat, ita cauit: RATIONEM TVTELAE MEAE, QVAM EGIT PVBLIVS MAEVIVS CVM LVCIO TITIO, REPOSCI AB EO NOLO. quæritur, an si qua pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit. respondit, nihil proponi, cur non pecunia quæ pupillæ [b] esset, & apud tutorem remaneret, legata videretur. Item quæritur, an contutor liberatus videretur. respondit, contutorem non liberari. 3 GAIO SEIO OPTIME MERITO HOC AMPLIVS LEGO, CONCEDIQVE VOLO, NEQVE AB EO PETI NEQVE AB HEREDIBVS EIVS QVIDQVID MIHI AVT [c] CHIROGRAPHIS AVT RATIONIBVS DEBITOR EST, VEL QVIDQVID A ME MVTVVM ACCEPIT, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. quæro, vtrum id solum, quod eo tempore quo testamentum fiebat debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa vsurarum nomine postea accessit, legato cedat. respondit, secundum ea quę proponerentur, videri omnem obligationem Seio eius debiti per fideicommissum solui voluisse. 4 Item quæritur, si postea nouatione facta, & ampliata summa, cœperit debere: an id, quod ex vetere contractu debebatur [d], nihilo minus in causa legati duret. & an verò nouatione facta quasi nouus debitor ampliatæ summæ possit conueniri. respondit, id dumtaxat legatum videri, quod tunc debuisset. si tamen mansit in ea voluntate testator, quæ [e] tunc fuisset.

a credidisset.
b puellæ
c aut ex
d debeatur.
e qua tunc fuit.

DE ADIMENDIS VEL TRANSFERENDIS LEGATIS VEL [f] FIDEICOMMISSIS TIT. IIII.

f & fideicõmissis.

PAVLVS libro tertio ad Sabinum

QVI ACTV legato iter adimat [g], nihil adimit: quia numquam actus sine itinere esse potest.

g adimit,

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum

FVndo legato adimi ita potest, FVNDVM ILLI PRAETER VSVMFRVCTVM NEQVE DO NEQVE LEGO, vt vsusfructus in legato relinquatur. sed & fructus adimi potest, vt proprietas relinquatur. Item pars fundi legati adimi potest.

III. VLPIANVS ‖ libro vicesimo quarto ad Sabinum ‖

SI quis ita legauerit, TITIO FVNDVM DO LEGO. SI TITIVS DECESSERIT, SEIO HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO: recte trãslatum legatum videtur. sed etsi iam mortuo eo cui legatum erat, easdẽ res transtulerit, Sempronio debetur.

Interpretatio voluntatis contra subtilitatem verborum.

1 Si quis Titio legauerit sic, TITIO DATO, AVT SI TITIVS ANTE DECESSERIT QVAM ACCIPIAT, SEMPRONIO DATO: secundum meram suptilitatem vtrique obligatum videri heredem, id est ‖ & ‖ Sempronio & heredi Titij. sed si quidem mora Titio ab herede facta est, ad heredes eius legati exactio transmittitur, Sempronio repellẽdo. sin autem nulla mora intercesserit[a], tũc Sempronius legatum accipit, & non Titij heredes. sed[b] si ante diem legati cedentem decesserit Titius, soli Sempronio debetur legatum. Idem dicendum est & fideicommissa hereditate puero data, aut si ante restitutam decessisset, matri eius relicta: vt si puer ante diem legati cedentem decessisset, matri debeatur[c]. si postea, ad pupilli heredes fideicommissum transmittatur, vtpote re ipsa mora subsecuta. sed & cũ quis ita legasset, HERES MEVS TITIO DATO: SI NON DEDERIT, SEMPRONIO DATO: ita demum Sempronio debetur, si dies eius in persona[d] Titij non cessisset.

a intercessit, b sed & si c daretur. d in personam

Cautio exacta à legatario.

2 Si quis ita legauerit, HERES MEVS TITIO FVNDVM DATO, ET SI TITIVS EVM FVNDVM ALIENAVERIT, HERES MEVS EVNDEM FVNDVM SEIO DATO: oneratus est heres. non enim à Titio fideicommissum relictum est, si alienasset fundum, sed ab herede ei[e] legatum est. heres igitur debebit doli exceptione posita[f], prospicere sibi cautione à Titio de fundo non alienãdo. 3 Si quis plus quàm dedit, ademerit: ademptio valet. veluti si quis viginti legauerit, & quadraginta ademerit. 4 Si loci vsumfructum leget testator, & iter adimat: nõ valet ademptio. ne[g] vitiatur legatum. sicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo legatum non minuit.

e eius f opposita. g nec

Ademptio inutilis ob incertitudinem.

5 Si[h] duobus Titiis separatim legauerit, & vni ademerit, nec appareat cui ademptum sit: vtrique legatum debetur. quemadmodum & in dando, si non appareat cui datum sit, dicemus[i] neutri legatum.[k] 6 Si Titio fundus pure, eidemque sub condicione legatus sit, deinde postea ademptum[l] sit sic, TITIO FVNDVM, QVEM SVB CONDICIONE LEGAVI,

h Si quis i dicimus k Huc pertinet quod lib. 7. Instit. Ora. dixit Quin. ca. de ambiguo, seu amphibolia. l ademptus sic sit,

HERES MEVS NE DATO: ex nulla datione debetur: nisi specialiter dixerit, pure eum legatum velle accipere. 7 Condicio legati an adimi possit vel hereditatis vel statuliberi, videndum. & Iulianus scribit, in statulibero detractam condicionem non repræsentare libertatem. Papinianus quoque libro septimodecimo[a] quæstionum scribit generaliter cōdicionem adimi non posse. nec enim datur, inquit, cōdicio, sed adscribitur. quod autem adscribitur, non potest adimi, sed quod datur. sed melius est, sensum magis quàm verba amplecti. & condiciones sicut adscribi, ita & adimi posse. 8 Cum Titio centum testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset, TITIO QVINQVAGINTA DVMTAXAT, NEC AMPLIVS HERES MEVS DATO: non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

Tacita ademptio.

9 Non solùm autem legata, sed & fideicommissa adimi possunt: & quidem nuda voluntate. vnde quæritur, an etiam inimicitiis interpositis fideicommissum non debeatur. & si quidem capitales vel grauissimæ inimicitiæ intercesserint, ademptum videri[b] quod relictū est. sin autem leuis offensa, manet fideicommissum. secundum[c] hæc & in legato tractamus, doli[d] exceptione opposita.[e]

IIII. IDEM libro trigensimo tertio ad Sabinum

QVod si iterum in amicitiam redierunt[f], & pænituit testatorem prioris offensæ: legatum vel fideicommissum relictum redintegratur. ambulatoria enim est voluntas defuncti vsq; ad vitæ supremum exitum.

V. GAIVS libro secundo ad Edictum vrbicum

SIcut adimi legatum potest, ita & ad alium transferri: veluti hoc modo, QVOD TITIO LEGAVI,[g] ID SEIO DO LEGO: quæ res in personam[h] Titij tacitam ademptionem continet.

VI. PAVLVS libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam

TRanslatio legati fit quattuor modis. aut enim à persona in personam transfertur: aut[i] ab eo qui dare iussus est, transfertur, vt alius det: aut cum res pro re datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod pure datum est, transfertur sub condicione. sed si id quod à Titio dedi, à Mæuio dem: quamuis soleant esse duo eiusdem rei debitores, tamen verius est, hoc casu ademptum esse legatum. nam cum dico, QVOD TITIVM DARE DAMNAVI, SEIVS DAMNAS ESTO DARE: videor dicere, ne Titius det. Item si pro fundo decem[k] legentur, quidam putant non esse ademptum prius legatum.

a lib. 13.

b videtur

c secundum hoc al. sed hoc

d doli mali

e *Scilicet fideicommissario, vel legatario ab herede.*

f redierint,

g *Pronomen enim substantiæ efficit, vt adempta res prima videatur: & cum ad totum referatur, nō patitur vt ambo cōcurrant. Alc. li. 7. parer. cap 8.*

h persona

i *Id est, aut pro eo qui dare iussus fuerat, alius dare iubetur: & alij iniungitur, vt det. Itaq; rectè sequitur* vt alius det: *non autē legendum* vt detur aliis.

k fundo decem, decem legentur:

gatum. sed verius est ademptum esse. nouissima enim voluntas seruatur.

VII. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Sabinum

QVòd si alij legetur sub condicione, quod alij pure datū[a] est: non plene recessum videtur à primo. sed ita demū, si condicio sequentis exstiterit. ceterum si hoc animo fuerit testator, vt omnimodo[b] recessum à primo putauerit: dicēdum erit, à primo ademptum legatum.

a legatum est.

b omnino

VIII. IVLIANVS libro trigensimo secundo Digestorum

ET ideo si viuo testatore mortuus fuerit is, in quem translatum legatum fuerit: nihilò magis ad eum, à quo translatum fuerit[c], pertinebit.

c fuit,

VIIII. VLPIANVS libro quinto Disputationum

CVm centum, quæ quis pure reliquit, condicione adiecta iterum eidem legauit: si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit: & quod pure relictum est, statim debebitur: & quod sub condicione adscriptum est, si condicio exstiterit. quòd si eandem summam mutata voluntate sub condicione reliquit, pura datio condicionalis effecta videbitur. quare si in eodem[d] testamento, in quo centum adscripserat, postea quinquaginta reliquerit: si quidem alia voluit esse hæc quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur. sin verò quinquaginta tantùm deberi voluit, quinquaginta tantùm debebuntur. idem est & si in codicillis id fuerit factum.

d eo

X. IVLIANVS libro trigesimoseptimo Digestorum

SI legatum pure datum Titio adimatur sub condicione, & pendente condicione Titius decesserit: quamuis condicio defecerit, ad heredem Titij legatum non pertinebit. nam legatum cū sub condicione adimitur, perinde est ac si sub contraria condicione datum fuisset. Quod[e] ita legatum est, TITIO DECEM HERES MEVS DATO: SI TITIO NON DEDERIT, EADEM DECEM SEMPRONIO DATO: si moriatur Titius ante diem legati, Sempronius legatum vtiliter petet. translatum enim legatum intellegi debebit.

e Quòd si ita

XI. IDEM libro quinquagensimoquarto Digestorum

QVi hominem legat, & Stichum adimit, non peremit[f] legatum, sed extenuat.

f perimit

XII. VLPIANVS libro quinquagensimo ad Sabinum

VT Stichum legatarius eligere non possit.

XIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt, cum testator postrema scriptura quaqua[a] ratione motus pessimum libertum esse adiecisset: ea quæ priori scriptura ei relicta fuerant, adempta videri.

a quapiam

XIIII. FLORENTINVS libro † vndecimo Institutionum

† primo

LEgata inutiliter data ademptione non confirmantur: veluti si[b] domino herede instituto seruo pure legatum sub condicione adimatur. nam pure legatum si sub condicione adimatur, sub contraria condicione datum intellegitur. & ideo confirmatur. ademptio autem quo minus, non quo magis legatum debeatur, interuenit. Quibus ex causis datio legati inutilis est, ex isdem causis etiam ademptio inefficax habetur. veluti si viam pro parte adimas, aut pro parte liberum esse vetes.

b si seruo à domino

1

XV. PAVLVS libro singulari de adsignatione libertorum

CVm seruus legatus à testatore & alienatus, rursus redemptus sit à testatore: non debetur legatario, opposita exceptione doli mali. sanè si probet legatarius nouam voluntatem testatoris, non submouebitur.

XVI. IDEM ex libro singulari de iure Codicillorum

NIhil interest, inducatur quod scriptum est, an adimatur.

XVII. CELSVS libro vicesimosecundo Digestorum

NIhil prohibet priorem scripturam posteriore[c] corrigere, commutare, rescindere.

c posteriorem

Alienatione voluntaria extinguitur legatum.

XVIII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum

REm legatam si testator viuus alij donauerit, omnimodo[d] exstinguitur legatum. nec distinguimus, vtrum propter necessitatem rei familiaris, an mera voluntate donauerit. vt si necessitate donauerit, legatũ debeatur: si nuda voluntate, non debeatur. hæc enim distinctio in donantis munificentia non cadit: cum nemo in necessitatibus liberalis exsistat.

d omnino

XVIIII. IDEM libro vndecimo Responsorum

MOdestinus respondit, si adimendo legatum quod Mæuio relictum sit, fideicommissum ab eo datũ defunctus reuocare noluit: heredes ex causa fideicommissi conueniri posse, rectè probari.

Inutilis

Inutilis translatio perimit legatum.

XX. POMPONIVS libro primo ad Quintum Mucium

LIcet[a] transferam legatū in eum, cum quo nobis testamenti factio non est, siue in seruum proprium, cui sine libertate legauero: licet eis non debeatur, nec illi tamen debebitur, cui fuerit[b] ademptum.

XXI. LICINNIVS RVFINVS libro quarto Regularum

LEgatum nulli alij adimi potest, quàm cui datum est. quapropter si filio aut seruo alieno legatum fuerit, domino aut patri legatum adimi non potest.

XXII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum

EX parte heres institutus etiam legatum acceperat: eum[c] testator inimicitiis grauissimis persecutus, cum testamētum aliud facere instituisset, neque perficere potuisset, præteriit. hereditariæ quidem actiones ei non denegabuntur: sed legatū si petat, exceptione doli mali submouebitur.

Si ex pecunia legata per testatorem aliquid ematur, legatum non extinguitur, sed ex re empta præstabitur.

XXIII. IDEM libro septimo Responsorum

PAter inter filios facultatibus diuisis, filiam ex ratione primipili[d] commodorum trecentos aureos accipere voluit, ac postea de pecunia commodorum possessionem parauit[e]. nihilo minus fratres & coheredes sorori fideicommissum præstabunt. non enim absumptum videtur quod in corpus patrimonij versum est. cum autem inter filios diuiso patrimonio res indiuisas ad omnes coheredes pertinere voluisset, ita possessionem ex commodis comparatā diuidi placuit, vt in eam superflui pretij filia portionē hereditariam accipiat. hoc enim eueniret in bonis pecunia relicta.

XXIIII. IDEM libro octauo Responsorum

LEgatum[f] sub condicione datum cum transfertur, sub eadē condicione transferri videtur, si non condicio priori personæ cohæreat. nam si quis vxori sublatis liberis legauerit, repetita condicio non videbitur[g], quæ fuit in persona mulieris necessaria. Pater hortos instructos filiæ legauit: postea quedam ex mancipiis hortorum vxori donauit. siue donationes[h] confirmauit, siue non confirmauit, posterior voluntas filiæ legato potior erit. sed etsi non valeat donatio, tamen minuisse filiæ legatum pater intellegitur.

XXV. IDEM libro nono Responsorum

ALteri ex heredibus præceptionem prædij dedit: mox alteri præstari aduersus debitorem actiones ad eum finem mandauit, quo prædium fuerat comparatū. cum postea prædio

a Etsi

b fuit

c cum

d Primipilus dicebatur decimæ legionis centurio, de quo Veget. lib. 2. Vetus, inquit, consuetudo tenuit, vt ex primo principe legionis promoueretur centurio primi pili: hic tamquam caput totius legionis merita consequebatur, & præmia, hæc ille. Vt iam facilis fiat hic locus, vide (si libet) Alc. cap. pen. ad 12. li. C. In hoc loco explicando grauiter Accur. errauit.

e comparauit.

f Hæc lex iisdē verbis repetitur infr. l. 9. de condit. & demōst. & tribuitur Hermogeniano, nisi fortè inscriptio vitiosa est.

g videtur,

h testamento confirmauit,

dio distracto citra vllam offensam eius qui preceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonij redisset: non esse præstandas actiones coheredi respondi.

XXVI. PAVLVS libro nono Quæstionum

SI seruo cum libertate dato legato & alienato adimatur libertas, quamuis alieno inutiliter adimatur, tamē legatum ad emptorem non peruenturum. & meritò: constitit enim ademptio, quia possit redimi. sicut datio, cum in eum confertur, qui testamenti faciendi tempore fuit testatoris; deinde alienato codicillis libertas datur. quid ergo si eum, quem liberum esse quis iusserat, manumiserat viuus, deinde codicillis libertatem ei ademerit? videamus an perdiderit legatum vana ademptio libertatis. quod quidā putant. sed superuacua scriptura non nocet legato.

XXVII. IDEM libro vicesimoprimo Quæstionum

a Si seruus

b quod ipsi: al. deest ei.

SEruus[a] legatus est, & ei aliquid. si alienato eo adimatur quod ei[b] legatum est, valet ademptio: quia & legatum potest procedere, si redimatur. Seruo legato, & inter viuos manumisso si legatum adimatur: nullius momenti ademptio est. igitur legatum, quod ipsi datum est, capiet. nam etsi rursus in seruitutem ceciderit[c], non tamen legatum eius resuscitabitur. nouus enim videtur homo esse.

c reciderit, al. inciderit,

d Paulus

XXVIII. VALENS[d] libro quinto Fideicommissorum

SI tibi certam rem legauero, & rogauero te vt eam Titio restitueres: deinde eandem rem tibi fideicommissero, nec rogauero te vt alij eam præstares: quæritur, an in tua potestate sit, ex causa fideicommissi eligere vt fideicommissum non præstes. & magis posteriorem scripturam testamenti placuit spectari[e].

e seruari.

XXVIIII. PAVLVS libro tertio Sententiarum

f Coniunge hanc legem cum l. 22. & 13. in fin. sup. eo. tit.

LIbertus[f], qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est: commutata voluntate actionem ex testamento habere non potest.

XXX. SCAEVOLA libro vicesimo Digestorum

g suæ Semproniæ

ALumnæ suæ[g] plura legauerat. quædam ex his abstulit: quædam vt præstarentur ab herede suo petIt: in quibus & viginti dari voluit his verbis: HOC AMPLIVS DO LEGO DARIQVE VOLO VIGINTI AVRI LIBRAS: & adiecit, FIDEIQVE TVAE ATTI COMMITTO, VT IN PRIMIS SEMPRONIAM SOROREM TVAM PRO

TVA

TVA PIETATE ET REGERE ET TVERI VELIS. ET SI PVTAVERIS EAM AD BONAM VITAE CONSVETVDINEM REVERSAM, ITA VIGINTI AVRI LIBRAS EI REDDERE, CVM MORIERIS:[a] INTERIM TAMEN REDITVS EIVS, ID EST VSVRAS SEMISSES EI PRAESTES. postea codicillis ad Mæuium legatarium easdem viginti libras auri transtulit, & fidei eius commisit in hæc verba: VIGINTI LIBRAS AVRI, QVAS TESTAMENTO SEMPRONIAE ALVMNAE MEAE RELIQVI, EAS DARI VOLO MAEVIO, CAVTIONIBVS INTERPOSITIS VT EX EA SVMMA EIDEM SEMPRONIAE QVAMDIV ADVIXERIT[b], PRAESTET MENSTRVOS DENARIOS QVINQVE, ET VESTIARII NOMINE DENARIOS CENTENOS VICENOS QVINOS, IDQVE FIDEI VESTRAE COMMITTO. CERTA SVM AVTEM TE MAEVI PRO TVA PIETATE PETITVRVM AB HEREDE TVO, VT VOLVNTAS MEA IN PERSONA[c] ALVMNAE MEAE DVRET. quæsitum est, an Mæuius legatarius cogendus sit post mortem suam viginti libras auri Semproniæ restituere, sicut rogatus fuerat Attius[d] heres. respondit, secundum ea quæ proponerentur, viginti quidem auri libras non cogendum præstare. sed alia quæ ab eo alumnæ relicta sunt, deberi & à Mæuio & ab herede eius donec viuit alumna.

1 Titia testamento Seiam libertam, eandemque collactaneam ex parte duodecima heredem instituerat. Pamphilo liberto suo prædia per fideicommissum dedit, in quibus & ΣΥΓΚΤΗΣΙΝ[e] prædiorum, quæ appellabatur circa Colonem. eidem[f] liberto[g] postea per epistulam alias etiam res donauit, in quibus[h] de Seia & Pamphilo ita est locuta ‖ Titia: ΤΟΙΣ ‖ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙΣ ΜΟΥ ΧΑΙΡΕΙΝ: ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΒΕΒΑΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΥΠΟΤΕΤΑΓΜΕΝΑ, ΟΣΑ ΕΦΘΑΣΑ ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ ΠΕΠΟΙΗΚΕΝΑΙ[i] ΕΑΝ ΣΕΙΑ Η ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΜΗ ΓΕΝΗΤΑΙ, ΕΞ ΟΥ ΓΕΓΡΑΦΑ ΑΥΤΗΝ ΜΕΡΟΥΣ. ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΑΥΤΗ ΔΟΘΗΝΑΙ ‖ ΤΗΝ ‖ ΣΥΓΚΤΗΣΙΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΚΟΛΩΝΗΝ. quæsitum est, cum Seia liberta omissa parte hereditatis ei testamento adscripta, ex codicillis fideicommissum id est ΣΥΓΚΤΗΣΙΝ circa Colonen eligat: an si Pamphilus ex causa fideicommissi eadem prædia vindicet, doli mali exceptione summoueri debeat. respondit translatum videri fideicommissum prædiorum, id est ΣΥΓΚΤΗΣΙΝ quæ est circa Colonen[k], ‖ in Seiam libertam. ‖

2 Ab[l] heredibus petierat, vt si in prouincia de-

a vt interim
b vixerit,
c personam
d Atticius
e σύνθεσιν
f eidemque
g cum postea
h in ea
i πεποιημένα. ἐὰν
k Colonam,
l Seia liberta ab

a eius cuius. *Melior est Flor.*
b & in patriam reportaret:

decessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, vt is corpus eius [a] curaret in [b] patriam reportari: & adiecerat hæc verba, CVI CONCEDI VOLO SI QVID EX EA PECVNIA SVPERERIT. eadem die codicillos ad heredes suos ita scripserat, PETO A BOBIS, VT SIVE IN PROVINCIA SIVE IN VIA ALIQVID MIHI HVMANITVS ACCIDERIT: CORPVS MEVM CVRETIS ET IN CAMPANIA ET IN MONVMENTVM FILIORVM MEORVM REPORTARE. quæsitum est, an id quod superfuerit ex sexaginta, à Lucio Titio tacite ademerit. respondit, ademptum videri. Qui filias ex disparibus portionibus testamento heredes instituerat, pæne omnium bonorum suorum eodē testamento diuisionē fecit. deinde hæc verba adiecit: ΤΑ ΔΕ ΛΟΙΠΑ ΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ ΜΟΥ, ΟΜΟΙΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΒΑΡΗ ΕΣΤΑΙ ΜΟΝΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ‖ΜΟΥ‖ ΘΥΓΑΘΕΡΩΝ ΠΡΙΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΚΟΥΝΔΗΣ, Η ΤΗΣ ΕΞ ΑΥΤΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΗΣ. postea codicillis longe aliam diuisionem fecit bonorum [c] inter easdem, inter quas & testamento diuiserat: quædam tamen nulli nominatim dedit. quæsitum est, an Prima & Secunda filiæ [d] ex verbis testamenti consequi possint, vt solæ habeant ea quæ nominatim nulli relicta sunt in diuisione, quæ nouissima à patre facta est. respondit, non à tota voluntate recessisse [e] videri, sed [f] his tantùm rebus quas reformasset. Cum post apertas tabulas testamenti Priscillianus [g] vixerit, de cuius legato [h] portioneque hereditatis mater epistula ita cauerat QVONIAM COGNOVI PRISCILLIANVM [i] FILIVM MEVM IN EXTREMIS ESSE: IVSTISSIMVM ET PIISSIMVM DVXI, PORTIONEM EIVS HEREDITATIS, QVAM EI TESTAMENTO DEDERAM, LEGARE MARIANO FRATRI MEO ET IANVARIO MARITO MEO AEQVIS PORTIONIBVS. ET SI QVID EI AMPLIVS LEGAVERAM, VT SI QVID EI HVMANITVS CONTIGERIT, DO LEGO, DARIQVE EIS VOLO: postea ex eadem infirmitate Priscillianus decessit. quæsitum est, an legatū quoque eius ad Ianuarium & Marianum ex causa fideicommissi pertineat. respondit, posse videri, si decessisset ex ea infirmitate, omnimodo & legatum ad eos de quibus quæreretur transtulisse.

c bonorum suorū
d filiæ
e recessisse
f sed ab
g Priscianus
h legata portione
i Priscianum

3

4

XXXI. IDEM ‖libro quartodecimo Digestorum‖

k hærede. *melior est Flor. vt idem heres & legatarius intelligatur.*

FIlio ex parte heredi [k] instituto duos fundos cum mancipiis & instrumento omni legauit. idem vxori plura legata & seruos Stichum & Damam legauit. sed cum in altero ex fundis

dis filio prælegatis cognouisset vilicum non esse, Stichum misit: & tam rei rusticæ quàm rationibus fundi præfecit. quæsitũ est, Stichus vtrum ad vxorem, an ad filiũ pertineret[a]. respondit, cum memor erat eorum quæ testamento cauisset: Stichũ his prædiis, in quæ translatus est, actorem cedere: nec vxorem posse Stichum ex fideicommissi causa petere.

a pertinerent.

1 Matri suæ heredi ex parte institutæ quattuor prædia legauit, & fidei eius cõmisit, vt ex his duo socero restitueret. deinde codicillis socero ademit fideicommissum. quæsitum est, an nihilo minus ex prælegatione ad matrem pertineret, respondi, nihil proponi, cur ad matrem pertinerent.

Cognitio de crimine post mortem accusati.

2 Seia testamento suo legauit[b] auri pondo quinque. Titius accusaBit[c] eam, quòd patrem suum mandasset interficiendum. Seia post institutam accusationem codicillos cõfecit, nec ademit Titio priuigno legatum, & ante finem accusationis decessit. acta causa pronunciatum est patrem Titij scelere Seiæ non interceptum[d]. quæro, cum codicillis legatum, quod[e] testamento Titio dederat, non ademerit: an ab heredibus Seiæ Titio debeatur. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non deberi.

b legauit Titio

c accusabat

d interemptum

e quod in

3 Filiæ, quam in potestate habebat, inter cetera legauit peculium. idem post factũ testamentum pecuniam à debitore filiæ exegit, & in suam rationẽ conuertit. quæro, an filia eo nomine cum heredibus patris agere posit. respondit, si probaret, non adimendi animo factum: agere posse.

XXXII. VENVLEIVS || libro decimo Actionum ||

DEtrahere legatis vel adIcere, si nihil præter numeratam pecuniam legatum sit, promptum est. cum verò res corporales interuenient[f]: & scriptura difficilior fit, & obscura[g] portio. Cum libertas adimitur, legata seruis relicta nihil attinet adimi.

f interueniunt:

g obscura ob id

DE REBVS[h] DVBIIS
TIT. V.

Coniectura voluntatis.

h *Ad hanc tractatũ pertinet locus apud Rhetores de ambiguo, seu amphibolia: de quo Quintil. li. 7. Ci. lib. 2. de Inuen.*

PAPINIANVS libro septimo Responsorum

FVNDVM Mæuianum aut Seianum Titio legauerat. cũ vniuersa possessio plurium prædiorum sub appellatione fundi Mæuiani rationibus demonstraretur, respondi, nõ videri cetera prædia legato voluisse defunctum cedere, si fundi Seiani pretium à fundi Mæuiani pretio non[i] magna pecunia distingueretur.

i *Ai. deest negatio, & malè, etiam Accursio iudice.*

II. IDEM libro nono Responsorum

Quibus [a] ciuitatis legatum vel fideicommissum datum ciuitati relictum videtur.

III. PAVLVS libro quartodecimo Quaestionum

IN ambiguo sermone non vtrumque dicimus, sed id dumtaxat quod volumus. itaque qui aliud dicit quàm vult, neque id dicit quod vox significat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur.

IIII. IDEM libro nonodecimo Responsorum

PAulus [b] respondit, cum nomen fideicommissarij testamento adscriptum non sit: nulli personae neque certae neque incertae datum fideicommissum videri, indubitatum est.

Legatum relictum incertae personae valet.

V. GAIVS libro primo Fideicommissorum

QVidam relegatus facto testamento post heredis institutionem & post legata quibusdam data ita subiecit: SI QVIS EX HEREDIBVS CETERISVE AMICIS, QVORVM HOC TESTAMENTO MENTIONEM HABVI, SIVE QVIS ALIVS RESTITVTIONEM MIHI IMPETRAVERIT AB IMPERATORE, ET ANTE DECESSERO QVAM EI GRATIAS AGEREM [c]: VOLO DARI EI QVI ID EGERIT, A CETERIS HEREDIBVS AVREOS TOT. vnus ex his, quos heredes scripserat, impetrauit ei restitutionem, & antequam id sciret, decessit. cum de fideicommisso quaereretur an deberetur, consultus Iulianus respondit deberi. sed [d] etiam si non heres vel legatarius, sed alius ex amicis curauit eum restitui: & ei fideicommissum praestari.

Coniunctio legatariorum.

Si tibi & postumo suo vel alieno hereditatẽ restituere quis rogauerit,

VI. MAECIANVS libro tertio Fideicommissorum

VEl ex parte * te, & ex parte * postumum heredem instituisset, legatúmve similiter vel fideicommissum dedisset:

VII. GAIVS libro primo Fideicommissorum

VTrum ita postumus partem faciat, si natus sit: an & si natus non sit, quaeritur. ego commodius dici puto, si quidem natus non est: minime eum partem facere, sed totum ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto. sin autẽ natus fuerit, vtrosque accipere quantum cuique relictum est:

vt vno

a Plin. li. 5. epist. ad Caluisium ait, non potuisse hereditatem aut legatum ciuitatibus relinqui: & Vlp. 22. tit. §. nec municipia. nisi quod à libertis suis heredes institui possunt. Itaque hic interpretandum est, hoc casu legari illis posse.

b Coniunge ea 21. & 22. de statulib.

c egerim:

d etsi

vt vno nato, pars tibi dimidia debeatur. duobus natis, tertia tibi debeatur. tribus natis, quia trigemini[a] quoque[b] nascũtur, quarta‖ debeatur.‖ & nostra quidem ætate Serapias[c] Alexandrina mulier ad Diuum Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos vno fetu enixa est. sed tamen quod vltra tres nascitur, ferè portentosum videtur.

a tergemini
b In hunc locũ Plin. nat. histo. li. 7. cap. 3.
c Serapia

Relictum incertæ personæ.

1 Cum quidã pluribus heredibus institutis, vnius fidei commisisset, vt cum moreretur, vni ex coheredibus cui ipse vellet restitueret eam partem hereditatis quæ ad eum peruenisset: verissimũ est, vtile esse fideicommissum. nec enim in arbitrio eius, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere, sed cui potius restituat. plurimũ enim interest, vtrum in potestate eius, quem testator obligari[d] cogitat, faciat si velit dare: an post[e] necessitatem dandi solius[f] distribuendi liberum arbitrium concedit.

d obligare
e an imposita necessitate
f soli ei

Portio relicta cohæredibus quomodo eis distribuatur.

2 Quæsitum est, si coheredes ex disparibus partibus scripti sint: vtrum partem suã in viriles partes restituere singulis debeat, an pro portionibus hereditariis ex quibus heredes scripti sint. & placuit, si testator ita restitui iussisset partem, si aliquam pecuniam dedissent[g]: si quidem æquas partes iussi fuerint dare, conueniens videri esse, etiam ex fideicõmisso æquas partes eis[h] restitui oportere. si verò dispares in ea pecunia distribuenda significauit[i] testator: vt videãtur[k] hereditariis portionibus congruere, consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hereditariis partibus eis restitui debere.

g dedisset:
h ei restitui
i significasset
k videatur.

De commorientibus.

VIII. PAVLVS ‖ libro secundo Sententiarum‖

SI[l] inter virum & vxorẽ donatio facta fuerit: priore defuncto cui donatũ est, ad eum res redit qui donauerat. quòd si simul tam is cui donatũ est, quàm is qui donauerit: quęstionis decidẽdæ gratia magis placuit valere donationẽ. eo maxime, quòd donator non superuiuat, qui rem condicere[m] possit.

l Coniunge l. si quæ vxori. de do. int. vi.
m concedere

VIIII. TRYPHONINVS ‖ libro vicesimo primo Disputationum‖

QVi duos impuberes filios habebat, ei qui supremus moritur[n], Titiũ substituit: duo impuberes simul in naue perierunt. quæsitum est, an substituto, & cuius hereditas deferatur. dixi, si[o] ordine vita decessissent: priori mortuo frater ab intestato heres erit, posteriori substitutus. in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filij habebit hereditatem. in proposita autem quæstione, vbi simul perierunt: quia[p] cum neutri frater superstes fuit, quasi vtrique vltimi decessisse ‖ sibi‖ videantur? an verò neutri[q], quia comparatio posterioris decedentis

n moreretur.
o si ex
p quæritur cùm neuter fratri superstes fuerit, al. vtrum quia neuter frater superstes fuerit,
q neuter,

dentis ex facto prioris mortui sumitur? sed superior sententia magis admittenda est, vt vtrique heres sit. nam & qui vnicum filium habet, si supprema morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse. & proximus adgnatus intellegitur etiã qui solus est, quique neminem antecedit. & hic vtrique, quia neutri eorum alter[a] superstes fuit, vltimi primique obierunt.

a alteri

1 Cum[b] bello pater cum filio perisset, materque filij quasi postea mortui bona vindicaret, adgnati verò patris quasi filius ante perisset: Diuus Hadrianus credidit patrem prius mortuum. 2 Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima defertur hereditas, si non probatur superuixisse patri filius. hoc[c] enim reuerentia patronatus suggerente dicimus. 3 Si maritus & vxor simul perierint, stipulatio de dote ex capitulo SI IN MATRIMONIO MVLIER DECESSISSET habebit locum, si non probatur illa superstes viro[d] fuisse. 4 Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solũ testamento scriptum heredem habebat, perierit: intellegitur superuixisse filius patri, & ex testamento heres fuisse, & filij hereditas successoribus eius defertur, nisi contrarium approbetur. quòd si impubes cum patre filius perierit, creditur pater superuixisse, nisi & hic contrarium approbetur.

b Cũm in
c hæc
d viro suo

Relictum incertæ personæ, vel ademptum.

X. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

SI fuerit legatum relictum[e] ex cognatis meis qui primus capitolium ascenderit: si simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit: an impedietur legatũ? vel[f] ei qui monumentum fecerit, & plures fecerint. vel ei qui maximus natu est, & duo pares ætate sint. sed[g] & si legatũ Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua caritate coniuncti. sed & si duobus hominibus eiusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronij, mox Sempronio ademptum sit, nec appareat cui ademptum sit: vtrum datio in vtriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, quæri potest. Item si ex pluribus seruis eiusdem nominis vni, vel quibusdã libertas relicta est. & verius est, in his omnibus etiam legata & libertates impediri. ademptionem[h] autem in vtrumque valere.

e relictum vni
f vel si
g aut si
h ademptione. Rectior est Flo. quod & Baroni visum est.

Benigna interpretatio orationis ambiguæ.

1 Planè si ita libertatem acceperit ancilla, SI PRIMVM MAREM PEPERERIT, LIBERA ESTO, & hæc vno vtero marem & feminam peperisset: si quidẽ certum est quid[i] prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, vtrum libera esset, nécne. sed nec filiæ. nam si postea edita est, erit ingenua. sin autem hoc incertum est, nec potest nec per suptilitatẽ iudicialem manifestari: in ambiguis rebus humaniorẽ sententiam sequi oportet. vt tam ipsa libertatem consequatur, quàm filia

i quod

filia eius ingenuitatem: quasi per præsumptionem priore masculo edito.

XI. IVLIANVS libro trigesimo sexto Digestorum

QVotiens libertis vsusfructus legatur, & ei qui nouissimus superuixerit, proprietas: vtile est legatũ. existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac condicione SI NOVISSIMVS SVPERVIXERIT dari.

XII. IDEM libro quinquagensimo Digestorum

QVotiẽs in actionibus aut in exceptionibus ambigua oratio est, cõmodissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat quàm pereat.

Interpretatio ambiguitatis.

XIII. IDEM libro singulari de Ambiguitatibus

SI is, qui ducẽta deposuit, ita leget: SEIO CVM DVCENTIS, QVAE APVD EVM DEPOSVI, TRECENTA LEGO: singulæ summæ separatæ quidem certam habent demonstrationẽ, coniunctione verò tali incidunt in ambiguitatem. sed dicẽdum est, non trecenta, sed quingenta deberi. quia duæ summæ iunguntur.

1 Si quis leget, FVNDVM SEIANVM HERES MEVS ATTIO[a] CVM DIONE MAEVII SERVO DATO: dubitatur quidem,[b] Dioni quoque fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. sed magis dicendum est, non solùm fundum, sed etiam seruum Dionem esse legatum: maximè si nullas iustas causas habuit Dioni legandi.

2 Cum ita stipulationẽ concipimus, SI HOMINEM AVT[c] FVNDVM NON DEDERIS, CENTVM DARI SPONDES? vtrumque est faciendum, ne stipulatio cõmittatur. id est, siue alterum siue neutrum factum sit, tenebit stipulatio. idemque est euidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus quas fieri volumus, ita stipulamur, SI[d] QVID EORVM FACTVM NON ERIT? veluti STICHVM ET DAMAM ET HEROTEM SISTI? SI QVIS EORVM NON STETERIT, DECEM DARI? necesse est enim omnes esse[e] sistẽdos, vt stipulationi satisfiat. vel, vt propius accedamus, fingamus ita stipulationem factã, SI STICHVM ET DAMAM ET HEROTEM NON SISTERIS, DECEM DARI? neque enim dubitaVimus, quin æque omnes sisti oporteat.

3 Vtrum ita concipias stipulationem, SI ILLVD AVT ILLVD FACTVM NON ERIT, an hoc modo, SI[f] QVID EORVM FACTVM NON ERIT, QVAE VT FIERENT, COMPREHENSA SVNT, hoc interest, quòd quamuis altero facto verum sit, hoc aut illud verè factum esse: non ideo[g] tamen[h] verum erit, hoc aut illud factum non esse. nam simul ea possunt

a Titio

b an Dioni

c ac fundum

d Eadem est Dialectica ratio: atq; alibi apud Vlpia. verum est omnes statos non esse. l. si seruus. si quis cau. Nam illic cõiunctim, non (vt aiunt) copulatiuè, hic collectiuè, non (vt ita loquar) distributiuè syncategoremata vsurpantur.

e sistere,

f Id est, si nihil eorum factum erit, vt infrà, eorũ quid quæ obiiciũtur, &c. Bart.

g idcirco

h tamen minùs verum. Bart.

esse vera, quamuis inter se cõtraria sunt. quia cum significatio nõ ex vniuerso, sed ex aliquo sumitur, si veri[a] aliquid inde[b] sit, veram efficit totam orationẽ. sicut è contrario duæ orationes pugnantia continentes simul falsæ sunt. veluti, SI QVI LIBERORVM PARTIM PVBERES PARTIM IMPVBERES DECESSERINT. nam & hoc falsum erit, omnes impuberes decessisse: & illud, omnes puberes decessisse. id accidit, quia significatio sumitur ex vniuerso. in quo si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit. animaduertẽdum igitur est, quid sit de quo quæritur. nam cum ita concipio, SI ILLVD AVT ILLVD NON FVERIT[c]: quæri debet, an aliquid factũ non[d] sit. illius effectus hic est, vt neutrũ fiat. huius autẽ, vt vtrumq; fiat. nec in illo prodest aliquid non fecisse, si aliquid factũ sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factũ non sit. proinde si quis ita interroget, EORVM QVID, QVAE OBICIVNTVR TIBI, FECISTI? ille neget: hoc exprimat, eorum quid, quæ obiciuntur, non feci. id est nihil horum feci. 4 Si quis autem plura in stipulatũ deducat, quorum vnum fieri velit, ita cõprehendere debet: ILLVD AVT ILLVD FIERI SPONDES? SI NIHIL EORVM FACTVM ERIT, TANTVM DABIS? 5 Item si paterfamilias in testamẽto ita scripserit, SI QVIS MIHI FILIVS AVT FILIA GENITVR, HERES MIHI ESTO: SI MIHI FILIVS AVT FILIA HERES NON ERIT, SEIVS HERES ESTO: non satis voluntatem suã declarauit, si non aliter extraneũ heredem esse volet, quàm si neque filius neque filia heres sit. hoc enim modo cõcipi oportet, SI MIHI NEQVE FILIVS NEQVE FILIA HERES ERIT. potest autem interdum superior scriptura esse necessaria, si quis cum filiũ & filiã habeat, vtrumq; heredẽ instituere velit. sed siue alter heres futurus sit[e], extraneum miscere[f]: siue neuter[g], extraneum substituere. sed procliuior[h] est sentẽtia[i] testatoris sic esse interpretãda[k], vt siue filius siue filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, nisi specialiter hoc testator expresserit.

a verum
b insit,
c erit:
d Demonstrat illam formulam, si quid eorum factum non erit: vel illam, omnes impuberes decessisse, aut (quod idem est) omnes pubertes non decessisse. In vers. huius autẽ, demonstrat contrarias his, in quibus significatio ex vniuerso sumitur, vt ex sequen. apparet.
e Sunt qui hic addant negationem, & futurus non sit, legant.
f immiscere:
g neutri,
h procliuius
i sententiam
k interpretandam,

XIIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum

SI quis ita scripserit, ILLIS QVI TESTAMENTVM MEVM SIGNAVERINT, HERES MEVS DECEM DATO: Trebatius vtile legatum esse putat. quod Pomponius verius esse existimat. quia ipsum testamentum confirmatur testibus adhibitis. quod verum esse existimo.

Legatario repudiante fingitur res nunquam fuisse legatarij, sed semper hæredis.

XV. IDEM libro secundo Regularum

QVædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex post facto retroducitur, & apparet quid actũ est. vt ecce si res legata fuerit,

fuerit, & deliberante legatario eam rem heres alij tradiderit. nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est. si verò repudiauerit, valet. Tantundem est, & si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres. nam si quidem non repudiauerit legatarius, alienam pecuniam credidit. si verò repudiauerit, suam pecuniam credidisse videtur. quid ergo si consumpta fuerit pecunia? vtique idem erit ex euentu dicendum.

De commorientibus.

XVI. IDEM ‖libro tertio Regularum‖

QVod de pariter mortuis tractamus, & in aliis agitatum est, vt ecce si mater stipulata est[a] dotem à marito mortua filia in matrimonio sibi reddi, & simul cū filia perit[b]: an ad[c] heredem matris actio ex stipulatu competeret? & Diuus Pius rescripsit, non esse commissam stipulationem. quia mater filiæ non superuixit. Item quæritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea propter quam stipulatus esset: an ad heredem suum actionem transmittat.

a esset
b perisset:
c & hæredibus

XVII. PAVLVS ‖libro duodecimo ad Plautium‖

IDem est, si dos vxori prælegata sit, & simul cum marito perierit.

XVIII. MARCIANVS ‖libro tertio Regularum‖

SEd & in illo quæritur, si pariter pupillus, & qui ei substitutus erat frater necessarius decesserit: an frater fratri exsistat heres, an contra. vel si duo inuicem necessarij substituti sunt, & vnà perierint: an heredes exstitisse videantur. vel alter alteri, ‖hoc est‖ si inuicem hereditatem rogati fuerint restituere. in quibus casibus si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritū emisit: non videtur alter alteri superuixisse. Sed & circa legem Falcidiam, si dominus cum seruis simul vita functus sit: serui quasi in bonis eius mortis tempore fuerint, non computantur.

XVIIII. VLPIANVS ‖libro vicesimoquinto ad Sabinum‖

SI cognatis legatum sit, & hi cognati quidem esse desierunt, in ciuitate autem maneant: dicendum deberi legatum. cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. certe si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis[d] tēpore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. Si quis cognationi leget, idem est atque si cognatis legasset.

d mortis autem

Collegio licito legari potest.

XX. PAVLVS ‖libro duodecimo ad Plautium‖

CVm senatus temporibus Diui Marci permiserit collegiis legare: nulla dubitatio est, quòd[e] si corpori cui licet coire

e quin

legatum sit: debeatur. cui autem non licet, si legetur: non valebit, nisi singulis legetur. hi enim non quasi collegium, sed quasi certi homines admittentur ad legatum.

Regula de ambiguo.

XXI. IDEM libro quartodecimo ad Plautium

VBi est verborum ambiguitas, valet quod acti[a] est. veluti cum Stichum stipuler, & sint plures Stichi: vel hominem: vel Carthagini[b], cum sint duæ Carthagines: semper[c] in dubiis id agendum est, vt quàm tutissimo loco res sit bona fide contracta. nisi cum aperte contra leges scriptum est.

a actum
b Carthagine
c semper enim

De commorientibus.

XXII. IAVOLENVS libro quinto ex Cassio

CVm pubere filio mater nauphragio periit. cum explorari non possit, vter prior[d] exstinctus sit, humanius est credere filium diutius vixisse.

d prius

XXIII. GAIVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam

SI mulier cum filio impubere nauphragio periit, priorem filium necatum esse intellegitur.

Regulæ de ambiguo.

XXIIII. MARCELLVS libro vndecimo Digestorum

CVm in testamento ambigue, aut etiam perperam scriptũ est: benigne interpretari, & secundum id quod credibile est cogitatum, credendum est.

XXV. CELSVS libro vicesimosecundo Digestorum

QVEM HEREDI MEO DIXERO VELLE ME LIBERVM ESSE, LIBER ESTO. CVI VT DARE DAMNAS SIT HERES MEVS DIXERO, EI HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO. testatoris voluntas, si quibusdam argumẽtis apparebit de quo dixit, adimplẽda est.

XXVI. IDEM libro vicesimo sexto Digestorum

CVm quæritur in stipulatione quid acti[e] sit, ambiguitas contra stipulatorem est.

e actum

XXVII. MODESTINVS libro primo Regularum

SI quis de pluribus vnum manumitti voluerit, nec appareat de quo manumittendo testator sensit: nulli eorum fideicommissa[f] competit libertas.

f fideicommissaria

XXVIII. IAVOLENVS[g] libro tertio ex Posterioribus Labeonis

g Labeo

QVi habebat Flaccum fullonem & Philonicum pistorẽ, vxori Flaccum pistorem legauerat. qui eorum, & num vterque deberetur[h]? placuit primò eum legatum esse, quem testator legare sensisset. quòd si non appareret, primùm inspiciendum esse, an nomina seruorũ dominus nota habuisset. quod[i] si habuisset, eum deberi qui nominatus esset, tametsi in artificio

h debebitur: *vel*, deberetur, qua rebatur.
i nota habuisset,

artificio erratum esset. sin autem ignota nomina seruorum essent, pistorem legatũ videri perinde ac ‖si[a]‖ nomen ei adiectum non esset.

a Malè In quibusdã sublata est hæc particula.

XXVIIII. SCAEVOLA ‖libro octauodecimo Digestorum‖

PLures testamento manumiserat, in quibus Sabinam & Cyprogeniam, cum quisque eorum ad trigesimum annum ætatis peruenissent[b]: & cum liber quisque eorum esset, certam summam dari voluerat, & coniuncta scriptura ita cauerat: SABINAE ET CYPROGENIAE DARI ‖VOLO,‖ CVM AD STATVTAM AETATEM PERVENERINT, SINGVLIS DECEM. ET HOC AMPLIVS ALIMENTORVM NOMINE IN ANNOS SINGVLOS QVOAD VIVENT, SINGVLIS DECEM. quæsitũ est, vtrum omnibus manumissis alimenta debeantur, an verò Sabinæ & Cyprogeniæ solis. respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

b peruenisset:

DE HIS QVAE POENAE[c] CAVSA[d] RELINQVVNTVR TIT. VI.

Quod relinquitur non in legatarij gratiam, sed in pœnam & coërcitionem hæredis, non valet.

c Antoninus Pius primus constituit, ne pœnæ causa legatum relictum maneret: vt refert Iul. Capito. in eodem.
d nomine: in vulga.

AFRICANVS ‖libro Quæstionum‖

FIliofamilias[e] vel seruo herede instituto, etiam si in patris dominíve pœnam illicite[f] vel probrose datum est: nullius momenti legatum esse respondit. non enim id solum quod in heredes[g], sed omne quod in cuiusq; lucrum aliquid[h] ex vltima voluntate sentientis, ‖talem‖ pœnam in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum.

e Filio etiam familias
f Tribonianus videtur addidisse Africano hæc verba, illicite vel probrose, ex l. 1. C. eod.
g hæredis,
h aliquod

II. MARCIANVS ‖libro sexto Institutionum‖

POenam[i] à condicione voluntas testatoris separat. & ‖an‖ pœna an condicio an translatio sit, ex voluntate defuncti apparet. idq; Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

i Coniunge l. in testamento. 27. de cond. & demonst.

DE REGVLA CATONIANA TITVLVS VII.

CELSVS ‖libro trigesimoquinto Digestorum‖

CATONIANA regula sic definit: quòd si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile[k] foret: id legatum quandocumq; decesserit non valere. quæ definitio in quibusdã falsa est. quid enim si quis ita legauerit, SI POST KALENDAS MORTVVS FVERO, TITIO DATO?

k vtile

 an ca-

an cauillamur? nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatum verius est, quàm inutiliter datum. item si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est: si eum viuo testatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

II. PAVLVS libro quarto ad Plautium

SEd & si sic[a] legauerit, SI FILIA MEA TITIO NVPTA ERIT: sufficere visum est, si mortis tempore nupta inueniatur, licet testamenti facti tempore fuerit impubes.

a sic quis

III. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum

CAtoniana regula non pertinet ad hereditates neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem.

IIII. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum

PLacet Catonis regulam ad cõdicionales institutiones non pertinere.

V. IDEM libro vicesimosecundo ad Sabinum

REgula Catoniana ad nouas leges non pertinet.

DE HIS QVAE PRO NON SCRIPTIS HABENTVR TIT. VIII.

IVLIANVS libro septuagesimo octauo Digestorum

SI[b] QVIS hereditatem vel legatum[c] adscripserit, quæritur, an hereditas vel legatum pro non scripto habeatur. & quid si substitutum habeat huiusmodi institutio. respondit pars hereditatis, de qua me consuluisti, ad substitutũ pertinet. nam senatus, cum pœnas legis Corneliæ constitueret aduersus eum qui sibi hereditatem vel legatum scripsisset, eodem modo improbasse videtur, quo improbatæ sunt illæ, QVA EX PARTE ME TITIVS HEREDEM SCRIPTVM IN TABVLIS SVIS RECITAVERIT, EX EA PARTE HERES ESTO. vt perinde haberentur[d], ac si insertæ testamento non fuissent[e].

b August. lib. 4. emẽ. cap. 5.
c legatum sibi

II. ALFENVS VARVS libro quinto Digestorum

QVæ[f] in testamento scripta essent[g], neque intellegerentur[h] quid significarent: ea perinde sunt[i] ac si scripta non essent. reliqua autem per seipsa valent[k].

III. MARCIANVS libro vndecimo Institutionum

SI in metallum damnato quid extra causam[l] alimentorum relictum fuerit: pro non scripto est, nec ad fiscum pertinet.

d haberetur.
e essent.
f *Coniunge l. in testamento c. 27. de conditio. & dem.*
g sunt,
h intelligeretur
i esse
k valere.
l *Legatum autem in causam alimentorum damnato in metallũ idcirco valet, quia in facto magis, quàm in iure consistat. l. legatum. de cap. dimin. sup.*

nam

nam pœnæ seruus est, non Cæsaris. & ita Diuus Pius rescripsit. Sed etsi post testamentum factum heres institutus vel legatarius in metallum datus[a] sit, ad fiscum non pertinet. Item si seruo alieno quid legatum fuerit, & postea à testatore redemptus sit: legatum exstinguitur. nam quæ in eam causam peruenerunt, à qua incipere non poterant[b], pro non scriptis habentur.

[a] damnatus sit.
[b] possunt.

IIII. VLPIANVS ‖libro tertio*decimo* ad legem Iuliam & Papiam‖

SI eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis non erat: pro non scripto hoc habebitur[c]. sed & si in hostium potestate erat, quo[d] testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit: pro non scripto erit. & ita Iulianus scribit.

[c] habetur.
[d] quo tempore

V. PAVLVS ‖libro duodecimo Quæstionum‖

QVod quis sibi adscripserit, si alij restituere à testatore iussus est: cum onere fideicommissum[e] id apud heredem remanet, quamuis pro non scripto esset[f]. idem est & in testamento militis.

[e] fideicommissi
[f] sit.

DE[g] HIS QVAE VT[h] INDIGNIS AVFERVNTVR TIT. VIIII.

[g] De iis quibus vt indignis legata auferuntur.
[h] velut

Variæ causæ, ex quibus legatum aufertur.

MARCIANVS ‖libro sexto Institutionum‖

DIVI Seuerus[i] & Antoninus rescripserunt, quasi indignum carere legato seu fideicommisso libertum, quæ ei[k] testamento patroni relicta erant[l], cum patronum suum post mortem eius quasi illicitæ mercis negotiatorem detulerat, quamuis & præmium[m] meruit.

[i] Verus
[k] ex testamento
[l] fuerant,
[m] præmium libertatis meruerit.

Impugnatio testamenti.

II. IDEM ‖libro vndecimo Institutionum‖

AVfertur hereditas ex asse, & ad fiscum pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris vt præteritus petierit, & ex substitutione impuberis adierit hereditatem. Item si quis contra mandata duxerit vxorem ex ea prouincia in qua officium aliquid[n] gerit: quod ei ex testamento vxoris adquisitum est, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, retinere eum non posse: tamquam si tutor pupillam contra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset. vtroque ergo casu, etsi ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco locus fit. nam quasi indigno ei aufertur hereditas. per contrarium autem ducta tam ab eo qui officium in prouincia gerebat, quàm à tutore illicite: magis est,

[n] aliquod

vt dicatur capere illam ex testamento: nec quasi indignam esse repellendam. idem erit, si quis viui ignorantis bona, vel partem bonorum alicuius cognati donauerit. nam quasi indigno aufertur.

III. IDEM libro quinto Regularum

INdignum esse Diuus Pius illum decreuit, vt & Marcellus libro duodecimo digestorũ refert, qui manifestissime comprobatus est[a] id egisse, vt per neglegentiam & culpam suã mulier, à qua heres institutus erat, moreretur.

a sit id egisse,

IIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum

PApinianus[b] libro quinto quæstionum ait, si quis vnum heredem quasi per falsum adscriptum accusauit: legatum ei non auferri à coherede relictum, quem non inquietauit.

b Ex tit. de inoff. testam.

V. PAVLVS libro primo de Iure Fisci

POst[c] legatum acceptum non tantùm licebit falsum arguere testamentum: sed &[d] non iure factum contendere. inofficiosum autem dicere non permittitur. 1 Ille qui non iure factum contendit, nec optinuit, non repellitur ab eo quod meruit. ergo qui legatum secutus[e], postea falsum dixit, amittere debebit quod consecutus est. De eo verò, qui legatum accepit, si neget iure factum esse testamentum, Diuus Pius ita rescripsit. cognati Sophronis[f] licet ab herede instituto acceperant[g] legata, tamen si is eius condicionis fuerit visus, vt optinere hereditatem non posit, & iure intestati ad eos cognatos pertinet: petere hereditatem ipso iure poterũt. Prohibendi autem sint, an non: ex cuiusque[h] persona, condicione, ætate, cognita causa à iudice constituendum erit.

c Querela inofficiosi digna est odio maiore, quia ad iniuriam parentum spectat: accusatio autem falsi, & non iure facti testamenti, aliis notam inurunt, quàm testatori.
d testamentum nõ iure
e consecutus,
f Sophronij
g acceperunt
h vtriusque

Excusatio tutelæ.

2 Amittere id quod testamento meruit[i], & eum placuit, qui tutor datus excusauit se à tutela. sed si consecutus fuerit, non admittitur[k] ad excusationem. diuersum puto in eo qui legatum tantùm meruit, & à matre pupilli tutor petitus, excusare se maluit. hic enim nihil contra iudicium[l] defuncti fecit. sed hoc legatum, quod tutori denegatur, non ad fiscum transfertur, sed filio relinquitur, cuius vtilitates desertæ sunt.

i meruerit,
k admittetur
l voluntatem

3 Si pater accusauerit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam eius, quod filio eius vel seruo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei peruenturum est. quòd si personam illorum spectet, diuersum dicendum est. 4 Si seruũ suum rogatus sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi seruo vtrumque datum sit: dicendum est, non debere obesse seruo factum domini. sed à fisco redimendum, vt manumittatur. si tamen velit seruum vendere. quia non potest cogi, qui iudi-

5 iudicium spreuit defuncti. Si filiusfamilias falsum accusauerit testamentum, videndum est, an denegari debeat actio patri. & puto, si inuito patre accusauit, non esse denegandam patri actionem. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit: restituere id fisco debebo. Qui accusauit falsum, heres legatario exstitit, vel heredi scripto. nihil huic nocere dicendum est. similis est ei & qui inofficiosum dicit[a]. 6 Aetati eius, qui accusauit, ignoscitur. & maxime si tutor vel curator dicere falsum[b] vel inofficiosum velit. & ita imperatores Seuerus & Antoninus rescripserunt. 7 His verò[c] qui testimonio suo intentionem accusatoris adiuuauerunt, deneganda est actio. idque[d] Diuus Seuerus decreuit. Sunt qui putant, & rectè, & ei denegandam, qui accusatori adfuit, vel fideiussor pro eo exstiterit. 8 Quidam & præsidem indignum putant, qui testamentum falsum pronuntiauit, si appellatione intercedente heres scriptus optinuit. 9 Aduocatum fisci, qui intentionem delatoris exsequitur, in omnibus officij necessitas satis excusat. 10 Qui principale testamentum arguit, & à secundis tabulis repellēdus est. item à codicillis ad testamentum factis, licet non confirmatis. non idem sequendum est si secundas tabulas vel codicillos coarguit. quia non vtrumque hoc casu improbasse videtur. 11 An libertas ei seruo data, qui testimono suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat, videndum est. fideicōmissum vtique non est dignus consequi. & de libertate Diuus Pius iudicauit, esse ea priuādum.

12 Ei qui tutor datus est, non prodest ad excusationem quòd falsum dixit, sed à legato remouetur. 13 Qui mortis causa donationem accepit à testatore, non est similis in hac causa legatario. alia causa est eius qui propter testamentum à legatario vel à statulibero accipere iussus est. hic enim vt indignus repelletur. & Falcidiæ beneficiū heredi scripto auferri debere, Diuus Pius & Diuus Marcus putauerunt. 14 Omnes, qui vt indigni repellentur[e], summouendi sunt à præmio, quod secundum[f] edictum Diui Traiani datur his qui se deferunt.

a dixit.

b falsum testamentum

c quoque

d idemqúe diuus Verus, & Antoninus decreuerunt.

e repelluntur.

f Hoc edictum repete ex hoc ipso auctore l. edicto, infr. de iu. fisc.

VI. MARCELLVS libro vicesimosecundo Digestorum.

RE scriptum est à principe, heredem rei, quam amouisset, quartam non retinere. & ideò si is qui quadringenta habebat, vniuersa quadringenta legauit, & heres centum subtraxisset: trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet: & ducenta vigintiquinque dabit legatariis. ex centum quæ subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque. reliqua, id est vigintiquinque, ad fiscum venient.

VII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum

QVi Titij testamentum falsum dixit, nec optinuit, heredi eius heres exsistere prohibendus non est. quia nō principaliter in Titij hereditatem succedit.

VIII. IDEM libro nono Regularum

INdigno herede pronuntiato, adempta hereditate, confusas actiones restitui non oportet.

De inimicitiis.

VIIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad legem Iuliam & Papiam

SI inimicitiæ capitales interuenerunt inter legatarium & testatorem, & verisimile esse cœperit, testatorem noluisse legatum siue fideicommissum præstari ei cui adscriptum relictum est: magis est, vt legatum ab eo peti non possit. sed & si palā & aperte testatori maledixerit, & infaustas voces aduersus eum iactauerit: idem erit dicendum. si autem [a] status eius controuersiam mouit, denegatur eius, quod testamento accepit, persecutio. ex qua specie statim fisco deferetur [b].

a etiam

b deferetur.

Tacitè relictum incapaci.

X. GAIVS libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam

IN fraudem iuris fidem accommodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacite promittit restituturum se personæ, quæ legibus ex testamento capere prohibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione repromiserit. 1 Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito quin, etsi deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manēre debet [c]. quia nulla fraus eius interuenisse [d] videtur: nisi si in futurum casum fidem accommodauit. id est vt licet capere legibus prohiberi cœperit, restituat.

2 Recte dictum est, si pater [e] filij, quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere: quia parendi necessitatem habuerit [f].

c debeat.

d *Obserua non tam consiliū fraudandi, quā euentū spectari.*

e pater filio,

f *Huc pertinet elegans disceptatio apud Gel. lib. 2. noct. Attic. ca. 7.*

XI. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum

HEres, qui tacitam fidem contra leges accommodauit, in ea parte, quæ [g] fraudem adhibuit, Falcidia non vtitur. & ita senatus censuit. sed si maior modus institutionis quā fraudis fuerit: quod ad Falcidiam attinet, de superfluo quarta retinebitur.

g in qua

XII. IDEM libro sextodecimo Quæstionum

CVm quidam scripsisset heredes, quos instituere non potuerat: quamuis institutio non valeret, neque superius testa-

testamentum ruptum esset: heredibus tamen vt indignis, qui non habuerunt supremam voluntatem, abstulit iam pridem senatus hereditatem. quod Diuus Marcus in eius persona iudicauit, cuius nomen peracto testamento testator induxerat. causam enim ad præfectos ærarij misit. verùm ab eo legata relicta salua manserunt. de præceptionibus eidem datis voluntatis erit quæstio. & legatum ei non denegabitur: nisi hoc euidenter testatorem voluisse appareat.

Matrimonium cum adultera.

XIII. IDEM ‖ libro trigesimo secundo Quæstionum ‖

CLaudius Seleucus Papiniano suo salutem. Mæuius in adulterio Semproniæ damnatus, eandem Semproniam non damnatam duxit vxorem: qui moriens heredem eam reliquit. quæro, an iustum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur. respondi, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem ‖ pertinere. ‖ sed quod relictum est, ad fiscum peruenire [a]. sed etsi talis mulier virum heredem instituerit, & ab eo quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

a pertinere. vel, fisco vendicari.

XIIII. IDEM ‖ libro trigesimotertio Quæstionum ‖

MVlierem, quæ stupro cognita in contubernio militis fuit, etsi sacramento miles solutus intra annum mortem obierit, non admitti ad testamentum iure militiæ factum: & id quod relictum est, ad fiscum pertinere, proxime tibi respondi.

Impugnatio codicillorum.

XV. IDEM ‖ libro sexto Responsorum ‖

HEredi, qui falsos codicillos esse dixit, neque optinuit, hereditas non aufertur. si tamen aliquid à coherede codicillis acceperit, eius actio denegabitur. itaque si bonorum inter heredes diuisionem defunctus codicillis fecerit: partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit. sed Falcidiæ beneficio non vtetur, si tantum in amissis portionibus erit, quod Falcidiam æquitate compensationis recusaret.

XVI. IDEM ‖ libro octauo Responsorum ‖

CVm tabulis secundis pater impuberi filio fratris filios coheredibus datis substituisset, ac substituti fratris filij post mortem pueri matrem eius partus subiecti ream postulassent, vt hereditatem patrui legitimam optinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis respondi. quia ex testamento sententiam secundum se dictam non haberent.

De

De concubina.

Quoniam stuprum in ea contrahi non placuit, quæ se non patroni concubinam esse patitur: eius, qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur. idque in testamento Coccei Cassiani clarissimi viri, qui Rufinã ingenuam honore[a] pleno dilexerat, optimi maximiq; principes nostri iudicauerunt, cuius filiam, quam alumnam testamento Cassianus nepti coheredem datam appellauerat, vulgo quæsitam apparuit. 1

Cum heredis nomẽ mutata voluntate paterfamilias incisis tabulis[b] induxisset, atque ideo fisco portionis emolumentum adiudicatum fuisset: eam rem legatariis non obesse, qui retinuerant voluntatem, Diuo Marco placuit. & ideo cum suo onere fiscum succedere. 2

a amore

b omnibus. Rectior est Flor.

Vindicta defuncti omissa.

XVII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum

HEredem, qui sciens defuncti vindictam[c] insuperhabuit, fructus omnes restituere cogendum existimaui. nec probe desideraturum, actionem confusam restitui. deceptum autem ignoratione facti, bonę fidei possessoris defensionem habiturum, ante motam scilicet controuersiam, si ratio fructuũ subducatur: nec improbe confusam actionem reddi postulaturum.

c omisit, & insuperhabuit. *Interpretatio est omisit, quo explicatur verbum, insuperhabuit, vt supr. notaui l. sunt personæ. de religio. & sump. funer.*

Tacitum fideicommissum incapaci relictum.

XVIII. IDEM libro quintodecimo Responsorum

EVm, qui tacitum fideicommissum in fraudem legis suscepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, restituere cogendum respondi: quòd bonæ fidei possessor fuisse non videtur. exemplo bonorum fisco vindicatorum. post motam[d] de tacito fideicommisso controuersiam, ante pretia fructuum percepta cum vsuris esse restituẽda respondi. sed omnium fructuum, quorum pretia percepta fuerãt. quòd si fructus in vsu habuit[e], eorum pretia tantùm restitui satis erit. sed Diuus Seuerus bonorum tacite relictorum, citra distinctionẽ temporis, fructus dumtaxat deberi, nõ etiam vsuras eorum benigne decreuit, quo iure vtimur.

Bonis vniuersis ex causa taciti fideicommissi fisco restitutis,[f] heredem onus æris alieni nõ spectare cõuenit. nec aliud seruatur morte non defensa. si quid tamen ob aditam hereditatem actionibus aut seruitutibus confusis amiserit, auxilio[g] restitutionis non merebitur. 1

Pro parte heres institutus, prædij legatum acceperat, &[h] in hereditate non capienti restituendi tacitum ministerium susceperat. quamquam legatum pro ipsius parte non constitisset, ideoque portionem istam pro herede possideret: tamen ei prædium integrum esse relinquendum respondi. 2

d motam autem

e habuisset,

f ad heredem

g auxilium

h & hereditatem non

di. neque enim rationem [a] iuris ac possessionis varietatẽ inducere diuisionem voluntatis.

XVIIII. PAVLVS libro sextodecimo Responsorum

SI scriptis heredibus ideo hereditas ablata est, quòd testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, & impeditus ab ipsis est: ab vniuerso iudicio priore recessisse eũ videri.

Vindicta omissa.

XX. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum

EI qui mortem vxoris non defendit, vt indigno dos aufertur.

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum

POrtiones † quæ eorum fisco vindicantur, qui mortem libertorum suspectò decedentium non defenderunt. omnes enim heredes, vel eos qui loco heredis sunt officiose agere circa defuncti vindictam conuenit.

De eo qui impugnat testamentum nomine alieno.

XXII. TRYPHONINVS libro quinto Disputationum

TVtorem [b], qui pupilli sui nomine falsum vel inofficiosum testamentum dixit, non [c] perdere sua legata, si non optinuerit, optima ratione defenditur. & si libertum patris pupilli suo [d] nomine capitis accusauerit, non repelli à bonorum possessione contra tabulas: quia officij necessitas, & tutoris fides excusata esse debet. nec quisquam iudicum calumnia notabit tutorem, qui non suis simultatibus accusationem sub nomine pupilli instituit, sed cogẽte fortè matre pupilli, vel libertis patris instantibus. & si tutor reum aliquem postulauerit pupilli nomine, & ideo non sit exsecutus, quòd interim ad pubertatem pupillus peruenerit: non oportet dici in Turpillianũ eum senatusconsultum incidisse. discreta sunt enim iura, quamuis plura in eandem personam deuenerint: aliud tutoris, aliud legatarij. & cum non suæ personæ iure, sed pupilli accusauerit: propriam pœnam mereri non debet. denique pupillo relicta in eo testamento, nisi à principe conseruata sint, pereunt. adeo ille est accusatoris defensor, & quasi patronus. idem & Sabinus libris ad Vitellium scripsit.

XXIII. GAIVS libro singulari de tacitis fideicommissis

SI quilibet heres ex cuiuscumque testamento tacite rogatus fuerit, vt quadrantem, quẽ legis Falcidiæ beneficio retinuit, non capienti restituat: æque locus erit senatusconsulto. neque

[a] ratione

† quoque

[b] Coniunge l. vlt. de postul.

[c] Idem rescripserũt Seuerus & Antoninus l. 30. sup. de inoff. test.

[d] sui nomine

neque enim multum intererit inter tale fideicommissum, & cum quis id, quod ad se ex hereditate peruenerit, restituere rogatus sit.

XXIIII. PAPINIANVS ‖libro octauodecimo Quæstionum‖

SI [a] testamentum patris iure factum filius negauit, quoniã de iure disputauit, non iudicium impugnauit, aut accusauit: retinet defuncti voluntatem.

XXV. IDEM ‖libro quartodecimo Responsorum‖

SI gener socerum heredem reliquerit, taciti fideicommissi suspicionem sola ratio paternæ affectionis non admittit. Apud Scæuolam libro trigesimo digestorum Claudius [b] notat: Si viuo testatore decesserit is, cui illicite legatum relictum erat, non [c] fisco hoc vindicatur, sed apud eum, à quo relictum est, remanet.

LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

DE CONDICIONIBVS ET DEMONSTRATIONIBVS ET CAVSIS ET MODIS EORVM QVAE IN TESTAMENTO SCRIBVNTVR.

POMPONIVS [d] ‖libro tertio ad Quintum Mucium‖

LEGATIS quæ relinquuntur, aut dies [e] incertus, aut condicio abscribitur, aut si nihil horũ factum sit, præsentia sunt: nisi si vi [f] ipsa condicio insit. Cum dies certus adscriptus [g] est, quamuis dies nondum venerit, solui tamen possunt: quia certum est ea debitu [h] iri. 1 Dies autem incertus est, cum ita scribitur, HERES MEVS CVM MORIETVR, DECEM DATO. nam diem incertum mors habet eius. & ideo si legatarius ante decesserit, ad heredem eius legatum nõ transit: quia non cessit dies viuo eo, quamuis certum fuerit moriturum heredem. 2 Inest autem condicio legati, veluti cum ita legamus, QVOD EX ARESCVSA NATVM FVERIT, HERES DATO: aut FRVCTVS, QVI EX ‖EO‖ FVNDO PERCEPTI FVERINT, HERES DATO: aut SERVVM, QVEM ALII NON LEGAVERO, SEIO DATO.

a Coniunge l. filio. 37. de leg. I.

b Hæc nota non ad omnes spectat, qui capere non possunt. Nã quod legatur dãnato in metallum, pro non scripto habetur, nec à fisco vendicatur. etiã si testatori superstes sit. l. penul. de iis quæ pro non scr. hab. Ex Claudio verò à contrario ducitur, si non decesserit cui illicitè legatur, viuo adhuc testatore, à fisco legatum vendicari. Proinde si palam legetur dãnato in metallum, vel ei qui alioqui capere non possit, illicitè legatũ non intelligitur: Sed cũ id fit in fraudem legũ, vt cũ rogatur hæres dare, & is fidẽ suã accommodat. l. in fraudem. de iis quæ vt indig. l. 3. de iu. fis. Quia in re non tam consiliũ, quã exitus spectatur. d. l. 3. vt meritò si viuo testatore decedat qui capere non potuit, ignoscatur hæredi: vt sit, cùm tempore mortis capere potest, qui testamenti facti tempore nõ potuit. Baro.

c à fisco

d Vlpianus

e dies aut certus, aut incertus,

f vel. *Rectior est Flor. In qua significatio verbi, vis, est valde obseruanda, & obseruata est ab Alc. l. nomen filiarum. de verb. signific. lib. 2. dispunct. c. 9. lib. 1. parerg. ca. 28. cuius obseruationibus adde insigne hoc exemplum restitutum beneficio Flo. lectionis.*

g scriptus

h *Significat diem legatorum cedere, semiatque res incipiet ad legatarium pertinere: licet aliquo casu fieri possit, vt non debeatur, nec actio competat, si fortè hæres non adeat. Ita locuti sunt Vlpianus & Pompo. l. hæres. & l. mulier quæ. ad SC. Trebel. infrà. Sanè in contractibus in diẽ, cùm dies cedit, etiam debetur: nec fieri potest quin peti possit. l. cedere, de verb. signific. infrà. Cedere enim intelligitur dies, cùm legatum ad hæredem transit decedente legatario: quamuis petere adhuc is nõ possit. Sunt qui legant,* debita. *alij,* deberi.

Diuiſio condicionum.

II. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum

Condicionum quædã ſunt, quæ quandoque[a] impleri poſſunt etiã viuo teſtatore. vtputa SI NAVIS EX ASIA VENERIT. nam quandoque venerit nauis, condicioni paritum videtur. quædam, quæ non niſi poſt mortem [b] teſtatoris: [c] SI DECEM DEDERIT: SI CAPITOLIVM ASCENDERIT. nam vt paruiſſe quis condicioni videatur, etiam ſcire debet hanc condicionem inſertam. nam ſi fato fecerit, non videtur obtemperaſſe voluntati.

III. IDEM libro ſexto ad Sabinum

Optinuit[d] impoſsibiles condiciones teſtamento adſcriptas pro nullis habendas.

IIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

Si[e] his legatum eſt, quibus patronus legata præſtat, temperare debet prætor cõdicionem: vt & patrono & heredibus ſcriptis pro portione dentur condicionis explendæ gratia. Si ita ſcriptum ſit, SI IN QVINQVENNIO PROXIMO TITIO FILIVS NATVS NON ERIT, TVM DECEM SEIAE HERES DATO: ſi Titius ante mortuus ſit, non ſtatim Seiæ[f] decem deberi: quia hic articulus TVM extremi quinquennij tempus ſignificat.

Quis poßit condicionem implere.

V. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum

Condicionibus pupillus & ſine tutoris auctoritate parere poteſt. nec quem moueri, quòd expleta condicione neceſſarius heres aliquando eſſe poteſt. nam hoc iure poteſtatis fieri, non condicionis expletæ. Item ſeruus vel filiusfamilias ſine iuſſu patris vel domini condicionẽ implere poſſunt. quia eo facto nemo fraudatur.

De arbitrio.

VI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum

Multa teſtamento non committitur ab herede, vel legatario, vel eo qui ex vltima voluntate aliquid lucratur, qui alicuius arbitratu monumentum facere iuſſus ſit, ſi is, cuius arbitrium eſt, non viuat, vel adeſſe non poſsit, aut rei[g] arbitrari nolit.

Conditio impoßibilis.

Si ſeruos certos quis[h] manumiſsiſſet, heres eſſe iuſſus erat. quibuſdam ex his ante mortuis, Neratius reſpõdit defici eum condicione. nec æſtimabat, pareri poſſet condicioni, nec ne. ſed Seruius reſpondit, cum ita eſſet ſcriptum, SI FILIA ET MATER MEA VIVENT[i], altera iam mortua, non defici condicione. idem eſt & apud Labeonem ſcriptum. Sabinus quoque & Caſsius, quaſi impoſsibiles eas condiciones in

a quandocunque

b *Vt arbitraria, ſiue poteſtatiua: niſi eiuſmodi ſint, vt rurſus fieri non poßint, ſed ſemel tantùm. l. hac conditio. infrà. eod. aut niſi teſtator ſe viuo impleri voluerit: volũtas enim eius præcipuum locum in hac rẽ ſemper habet. l. in conditionibus, infrà, eod.*

c veluti, ſi

d *Coniunge l. 7. de verb. oblig.*

e *Quidã hoc reſponſum emendatum eſſe putant per §. ſed noſtra. de ſucceß. liber. Inſtit.*

f Seio

g ei arbitrari

h qui manumiſiſſet.

i viuet.

testamento positas pro non scriptis esse. quæ sententia admittenda est.

Cautio pro impleta conditione.

VII. VLPIANVS ‖ libro octauodecimo ad Sabinum ‖

MVcianæ cautionis vtilitas[a] consistit in condicionibus, quę in non faciendo sunt conceptæ. vtputa[b] SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIT. SI STICHVM NON MANVMISERIT, & in similibus. & ita Aristoni, & Neratio, & Iuliano visum est. quæ sentẽtia & constitutione Diui Pij cõprobata est. Nec solùm in legatis placuit: verùm in hereditatibus quoque idem remediũ admissum est. vnde si vxor maritum suum, cui dotem promiserat, ita heredem scripserit ex parte, SI DOTEM, QVAM EI PROMISI, NEQVE PETIERIT NEQVE EXEGERIT: denuntiare eũ posse coheredi, paratum se accepto facere dotem, vel cauere. & ita adire posse hereditatem. sed si ex asse sit institutus maritus sub ea condicione: quoniam non est cui caueat[c], non impediri eum, quo minus adeat hereditatẽ. nam iure ipso videtur impleta condicio, eo quòd non est, quem posit de dote conuenire ipse[d] adeundo hereditatem.

Interpretatio voluntatis.

VIII. POMPONIVS ‖ libro quinto ad Sabinum ‖

SI quis ita legauerit, DVM VXOR MEA CVM FILIO ERIT, HERES MEVS EI TANTVM DATO: si ea latitans patronum, de medio discessit, vt tamen consilium retineret habendi secum liberos: deberi ei legatum Trebatius & Labeo aiunt. quia non omne momentum exigendum sit, vt cum liberis sit: sed si[e] eam mentem, & id propositum habeat, ne filium à semet dimittat, néve per eam stet, quo minus cum ea filius educetur.

VIIII. VLPIANVS ‖ libro vicesimo ad Sabinum ‖

SOlemus dicere eum, qui in tempus liberorum vxori legat, de his non sensisse, quos iam tunc vxor habuit, cum testaretur maritus.

Quo tempore impleri debeat conditio.

X. IDEM ‖ libro vicesimotertio ad Sabinum ‖

HAec condicio FILIAE MEAE CVM NVBSERIT talis est, vt qui testatus est, impleri solummodo condicionẽ voluerit: non[f] satis egerit, quando. & ideo ‖ & ‖ si viuo testatore nupserit post testamentum factum, iNpleta condicio videtur. præsertim cum cõdicio hæc talis est, vt semel impleri debeat. Sed enim non omnes coniunctiones implent conditionem. puta enim nondum nubilis ætatis in domum mariti deducta[g], non paruit condicioni. sed etsi ei coniuncta sit, cuius

a necessitas

b *Sed in iis tantùm, quæ morte legatariorum finiuntur. l. mulieri. infra, eo. non autem in iis quæ viuo legatario, impleri possunt. l. auia §. Mutiana. & l. pater. §. socrus. & l. hoc genus. infrà, eod. Ratio differentiæ est, quia quæ morte legatariorum finiuntur, hæ sunt in sola voluntate & potestate legatariorũ: vnde meritò petunt legatum, cùm in eorũ potestate sit facere, vel non. At verò vbi legatarius viuis, existere possunt, non pendent ex eorum voluntate & potestate, sed ex casu aliquo, & euẽtu, qui expectãdus est. In iis tamen, quæ viuo legatario possunt impleri, locum habet, si id voluerit testator l. cùm tale. infrà eod.*

c caueatur,

d ipso adeunte

e vt eam

f non etiam satis exigi, *aliàs,* satis exegerit, *quæ lectio est rectior.*

g deductam,

cuius nuptiis ei interdictum sit: idem dicemus. an tamen nubendo postea parere cõdicioni posit, quasi non nupserit, dubitari potest. & si testator de primo nuptiali iugo sensit, puto defectam condicione[a]. benigne tamen dicendum est, nondum impletam condicionem defectam. Si ‖sic‖ legatum sit, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, & ignorãte testatore nauis venerit testamenti facti tempore: dicendum, pro impleta haberi. Et si cui sic legatum est, CVM PVBES ERIT, simili modo hoc erit dicendum.

a conditionem

XI. PAVLVS ‖libro quarto ad Sabinum‖

SI iam facta sint quæ condicionis loco ponuntur, & sciat testator: quæ iterum fieri possunt[b], exspectentur vt fiant. si verò nesciat, præsenti[c] debeantur. Item sciendum est, promiscuas[d] condiciones post mortem impleri oportere, si in hoc fiant, vt testamento pareatur: veluti, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, & similia. non promiscuas, etiam viuo testatore existere posse: veluti, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT.

b *Nam si iterũ fieri non possunt, non est expectandum vt iterum fiant, & legata sub illis relicta pure debentur. l. superiori. §. si sic legatum. ibi, cùm pubes erit. &c.*

c præsenti die

d *Quæ in potestate accipientis sunt, & iterum fieri possunt: quæ dicuntur arbitrariæ. l. in facto. infrà, eod.*

Falsa causa non vitiat legatum.

XII. VLPIANVS ‖libro vicesimoquarto ad Sabinum‖

SI ita legatum sit, QVONIAM FILIVS MAIOR EX ARCA MEA DECEM SVSTVLIT, HERES MINOR FILIVS DECEM E MEDIO SVMITO, debetur legatum: quia idcirco relictum est, vt condicio filiorum exæquaretur. & sanè hæc causa est: nam[e] causa in præteritum, pœna in futurum confertur.

e namque causa *al.* nam quæ causa

XIII. PAVLVS ‖libro quinto ad Sabinum‖

SI fundus alicui legatus fuerit, si pupillo vel furioso pecuniam dedisset: videtur explesse condicionem, curatori vel tutori dando.

XIIII. POMPONIVS ‖libro octauo ad Sabinum‖

TITIVS, SI STATVAS IN MVNICIPIO POSVERIT, HERES ESTO. si paratus est ponere, sed[f] locus à municipibus ei non datur: Sabinus, Proculus, heredem eum fore: & in legato idem iuris esse dicunt.

f licet

De condicione nuptiarum.

XV. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum

CVI[g] fuerit sub hac condicione legatum, SI IN FAMILIA NVBSISSET, videtur impleta condicio statim atque ducta est vxor: quamuis nondum in cubiculum mariti venerit. nuptias enim non concubitus, sed consensus facit[h].

g *Coniunge l. 30. de reg. iur.*

a *Præclarè in hanc sententiam Plutar. in præceptis cõnubia.*

Interpretatio testamenti.

XVI. GAIVS ||libro primo de testamentis ad Edictum Prætoris||

a incurrunt.

b oriuntur.

IN his, quæ extra testamentum incurrerent[a], possunt res ex bono & æquo interpretationem capere. ea verò, quę ex ipso testamento orerentur[b], necesse est secundum scripti iuris rationem expediri.

De falsa demonstratione, & falsa causa.

XVII. IDEM ||libro secundo de legatis ad Edictum Prætoris||

c quem se

DEmonstratio falsa est, veluti si ita scriptũ sit, SERVVM STICHVM, QVEM DE TITIO EMI. FVNDVM TVSCVLANVM, QVI MIHI A SEIO DONATVS EST. nam si constat de quo homine, de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet, si is, quem[c] emisse significauit, donatus esset, aut quem donatum sibi esse significauerat, emerit. Igitur & si ita seruus legatus sit, STICHVM COCVM, STICHVM SVTOREM TITIO LEGO: licet neque cocus neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conueniat. nam & si in persona legatarij designanda aliquid erratum fuerit, constat autem cui legare voluerit: perinde valet legatum, ac si nullus error interuenisset[d]. Quod[e] autem iuris est in falsa demonstratione, hoc vel magis est in falsa causa. veluti ita, TITIO FVNDVM DO, QVIA NEGOTIA MEA CVRAVIT. item FVNDVM TITIVS FILIVS MEVS PRAECIPITO, QVIA FRATER EIVS ||IPSE|| EX ARCA TOT AVREOS SVMPSIT. licet enim frater huius pecuniã ex arca non sumpsit, vtile legatum est. at si condicionaliter concepta sit causa, veluti hoc modo, TITIO, SI NEGOTIA MEA CVRAVIT, FVNDVM DO: TITIVS FILIVS MEVS, SI FRATER EIVS CENTVM EX ARCA SVMPSIT, FVNDVM PRAECIPITO: ita vtile erit legatum, si & ille negotia curauit, & huius frater centum ex arca sumpsit. 1

d interuenisset.

e Ratio est in l. cùm tale. §. falsam causam infrà, eod.

Quòd si cui in hoc legatum sit, vt ex eo aliquid faceret, veluti monumentum testatori, vel opus, aut epulum municipibus faceret, vel ex eo vt partem alij restitueret: sub modo legatum videtur. 2

Cautio Mutiana præstatur iis quorum interest.

XVIII. IDEM ||libro octauodecimo ad Edictum prouinciale||

IS cui sub condicione non faciendi aliquid relictum est, ei scilicet cauere debet Muciana cautione, ad quem iure ciuili deficiente condicione hoc legatum, eáve hereditas pertinere potest.

Voluntas defuncti.

XVIIII. VLPIANVS ‖libro quinto Diſputationum‖

IN condicionibus primum locum volũtas defuncti optinet, eaq́ue regit condiciones. denique & in ea condicione, SI FILIA MEA CVM TITIO NVPTA ERIT, placuit non ſemper mortis tempus obſeruari, ſed voluntate patrocinante tardius produci.

Conditio quæ tacitè ineſt, ſi exprimatur, legatum conditionale non facit, niſi teſtator aliter voluerit.

1 Hæc[a] ſcriptura, SI PRIMVS HERES ERIT, DAMNAS[b] ESTO DARE, pro condicione non eſt accipienda. magis enim demonſtrauit teſtator quando legatum debeatur, quàm condicionem inſeruit. niſi fortè hoc animo fuerat teſtator, vt faceret condicionem. proinde nec illud dicendum erit facere condicionem, QVIDQVID MIHI EPHESI OPORTET DARI, HOC DO LEGO. Sed ſi ſic leget, SI PRIMVS MIHI HERES NON ERIT, DAMNAS ESTO SECVNDVS DARE, & Primus heres exſtitit: legatum non debebitur. ſi Primus adierit cum Secundo, non exſtitiſſe condicionem, nequaquam ambigendũ eſt. 2 Si patronus contra tabulas bonorum poſſeſſione accepta debitam portionem occupet: legata, quæ ſic data ſunt, SI PATRONVS HERES NON ERIT, non debet coheres patroni præſtare. 3 Si à Primo ita legatum eſt, SI SECVNDVS HERES NON ERIT, VIGINTI TITIO DATO: ſimili modo à Secundo eidem Titio ita legatum eſt, SI PRIMVS HERES NON ERIT, & ambo heredes exſtiterint: legati condicio deficiet. ſi[c] alter heres exſtitit, alter heres non exſtitit: legatum debebitur.

a In l. Stichum. ſuprà, de leg. 1. non eſt eiuſmodi cõditio: quæ etſi expreſſa non eſſet, ineſſet tamẽ: poſſum enim legare ſeruum, qui meus non erit. Itaque nihil mirum, ſi in ea ſpecie cõditio magis ſit, quàm demonſtratio.

b centum damnas.

c ſed ſi

XX. MARCELLVS apud Iulianum libro viceſimoſeptimo Digeſtorum notat

NOn dubitamus quin turpes condiciones remittẽdæ ſunt. quo in numero plerumque ſunt etiam iuſiurandi.

Differentia conditionum iuris & facti.

XXI. IVLIANVS ‖libro trigeſimoprimo Digeſtorum‖

MVltum intereſt, condicio facti[d] an iuris[e] eſſet. nam huiuſmodi cõdiciones, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, SI TITIVS CONSVL FACTVS ERIT, quamuis impletæ eſſent, impedient heredem circa adeundam hereditatẽ, quamdiu ignoraret eas impletas eſſe. quæ verò ex iure venient, in his nihil amplius exigendum, quàm vt impletæ ſint. veluti ſi quis ſe filiumfamilias exiſtimat, cũ ſit paterfamilias:

d Quæ niſi ex facto & ſcriptura teſtatoris adiciatur, iure ciuili non ineſt.

e Quæ etſi à teſtatore adiecta non ſit, tamen vi & poteſtate iuris ineſt.

poterit adquirere hereditatẽ. quare & ex parte heres ſcriptus, qui ignorat an tabulæ teſtamenti apertæ ſint, adire hereditatẽ poterit.

XXII. IDEM libro trigeſimoquinto Digeſtorum

QVotiens ſub condicione mulieri legatur, ſi non nuBſerit, & eiuſdem fideicõmiſſum ſit, vt Titio reſtituat, ſi nubat: commode ſtatuitur, & ſi nuBſerit, legatũ eam petere poſſe, & non eſſe cogendam fideicommiſſum præſtare.

Conditio non poteſt ſcindi, ſi pro ſolido poteſt impleri.

XXIII. IDEM libro quadrageſimotertio Digeſtorum

QVi duobus heredibus decem dare iuſſus eſt, * & * fundũ ſibi habere, verius eſt, vt condicionem ſcindere non poſſit: ne etiam legatum ſcindatur. igitur quamuis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit: niſi alteri quoque adeunte hereditatem reliqua quinque numerauerit: aut illo omittente hereditatem, ei, qui ſolus adierit hereditatem, tota decem dederit.

XXIIII. IDEM libro quinquageſimoquinto Digeſtorum

IVre [a] ciuili receptum eſt, quotiens per eum, cuius intereſt [b] condicionem impleri [c], fit quo minus impleatur: vt perinde habeatur, ac ſi impleta condicio fuiſſet. quod plerique & ad legata & ad heredum inſtitutiones perduxerunt. quibus exẽplis ſtipulationes quoque committi quidam rectè putauerunt, cum per promiſſorem factum eſſet, quo minus ſtipulator condicioni pareret.

Voluntatis coniectura.

XXV. IDEM libro ſexageſimonono Digeſtorum

CVm [d] vir vxori, quandoque [e] liberos habebit, fundum legat [f]: ſi mulier diuortio facto liberos ex alio procreauerit, deinde ſoluto ſecundo matrimonio ad priorem maritum redierit: non intellegitur expleta condicio. quòd teſtatorem veriſimile non eſt de his liberis ſenſiſſe, qui ſe viuo ex alio ſuſcepti fuiſſent [g].

Conditio iuriſiurandi.

XXVI. IDEM libro octogeſimoſecundo Digeſtorum

HAec ſcriptura, SI VIGINTI DEDERIT, AVT IVRAVERIT SE ALIQVID FACTVRVM, vnam condicionem exprimit habentem duas partes. quare ſi quicumque heres ſcriptus erit ſub condicione, ſi iurauerit ſe decẽ daturum, aut monumentum facturum: quamuis verbis edicti ad hereditatem vel legatum admittatur, tamẽ compellitur facere id quod facturum ſe iurare iuſſus eſt, ſolo iureiurando remiſſo.

a Coniunge ca. 161. de reg. iur.

b Quia emolumentum aliquod eſt percepturus: fortè accipiet pecuniã, vel fundum qui condicione cõtinetur. Quatenus autẽ eſt aliquid daturus, vel facturus impleta conditione, quod oneri aut incommodo ei futurum eſt, eius intereſt cõdicionem non impleri. l. in iure. de reg. iur. vt ſi quis inſtitutus ſit heres, ſi duxerit Titiã: Titiæ autẽ intereſt, quæ opulenta eſt, non nubere illi qui pauper eſt, & difficilibus moribus, ac proinde nubere nolit.

c Malè Haloan. legit nõ impleri. Aug. li. 4 emend. ca. 17.

d Coniunge l. 26. de ſtat. hom. l. 23. de capt.

e quandocunque

f legauit:

g Etſi igitur conditio verbis quidẽ impleta ſit, voluntatis tamẽ ratio potiſſimũ habenda eſt. l. in conditionibus ſupr. ec.

Ius

Ius accrescendi transmittitur ad hæredes.

Cum eadem res alteri pure alteri sub condicione legatur, aut cum alter pure alter sub condicione heres scriptus est: pars legati vel hereditatis deficiente condicione adcrescit etiam heredi eius, cui pure legatum vel hereditas data est. si tamen hereditas eius adita fuerit.

Benigna interpretatio voluntatis.

XXVII. ALFENVS VARVS libro quinto Digestorum

IN[a] testamento quidam scriBserat, vt sibi monumentum ad exemplum eius, quod in via Salaria esset Publij Septimij Demetrij, fieret: nisi factũ esset, heredes magna pecunia multare[b]. & cum id monumentũ Publij Septimij Demetrij nullum repperiebatur, sed Publij Septimij Damæ erat, ad quod exemplum suspicabatur eum, qui testamentum fecerat, monumentum sibi fieri voluisse: quærebant heredes, cuiusmodi monumentum se facere oporteret. & si ob eam rem nullum monumentum fecissent, quia non repperirent[c] ad quod exemplum facerent, num pœna tenerentur. respondit, si intellegeretur quod monumentum demonstrare voluisset is qui testamentum fecisset: tametsi in scriptura non[d] tum esset: tamen ad id, quod ille se demõstrare animo sensisset, fieri debere. sin autem voluntas eius ignoraretur, pœnam quidem nullam vim habere: quoniã ad quod exemplum fieri iussisset, id nusquã exstaret. monumentum tamẽ omnimodo secundum substantiam & dignitatem defuncti extruere[e] debere.

a Coniunge l. 2. de his quæ pro non scrip. habent.

b multarentur.

c reperiretur.

d ita non esset: *ali.* nondum esset: *ali.* nomen deesset:

e extrui

XXVIII. PAVLVS libro secundo Epitomarum Alfeni Digestorum

Filiæ suæ ita quis legauit, SI ATTIA FILIA MEA ARBITRATV LVCII TITII NVBSERIT, EI TOT HERES MEVS DATO. Titio ante testatorem mortuo Attia nuBserat. quærebatur, an legatum ei deberetur. respondit, deberi.

Vna species loco alterius succedit ex voluntate defuncti.

ATTIA VXOR MEA OPTATO PHILARGYRVM PVERVM, AGATHEAM ANCILLAM, QVI MEI ERVNT CVM MORIAR. is qui testamentũ fecit, Agatheam quam testamenti tempore habuit vendidit: & postea ancillas emit: ex his vni Agatheæ nomen imposuit. quæsitum est, an hæc legata videretur. respondit, legatam videri.

XXVIIII. IVLIANVS libro primo ad Vrseium Ferocem

HAec condicio, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, sic recipienda est, si cum[f] primùm potuerit capitolium ascendere.

f *Hoc verũ est in extraneo, qui sub qualibet condicione, etiam fortuita institui potest. Diuersum est in suo herede, qui non nisi sub ea conditione institui potest, cui etiam nouissimo vitæ tẽpore parere possit. l. si eiusmodi. ali. incipit, apud Iulianum. & l. sed et si. supr. de hæred. instit.*

Ius accrescendi.

XXX. IDEM libro primo ex Minicio

SI separatim mihi totus fundus pure, tibi sub condicione legatus fuerit, & tu decesseris antequam condicio exstiterit: non habebo necessitatem implere cōdicionem: vtpote cum etiam si condicio defecerit, pars, quam vindicaturus eras, mihi adcrescat.

An sufficiat per legatarium non stare, quò minus conditio impleatur.

XXXI. AFRICANVS libro secundo Quæstionum

IN testamento ita erat scriptum, STICHVS ET PAMPHILA LIBERI SVNTO. ET SI IN MATRIMONIVM COIERINT, HERES MEVS HIS CENTVM DARE DAMNAS ESTO. Stichus ante apertas tabulas decessit. respondit, partem Stichi defectam esse. sed & Pamphilam defectam condicione videri. ideoq; partem eius apud heredem remansuram. sed etsi vterq; viueret, & Stichus nollet eam vxorem ducere, cum mulier parata esset nubere: illi quidem legatum deberetur[a], Stichi autem portio[b] inutilis fiebat. nam cū vni ita legatum sit, TITIO, SI SEIAM VXOREM DVXERIT, HERES MEVS CENTVM DATO: si quidē Seia moriatur, defectus[c] condicione intellegitur[d]. at si ipse decedat, nihil ad heredē suum eum transmittere: quia morte eius condicio defecisse intellegitur. vtroque autem viuente, si quidem ipse nolit vxorem ducere: quia ipsius facto condicio deficit, nihil ex legato consequitur[e]. muliere autem nolente nubere, cum ipse paratus esset, legatum ei debetur[f].

a deberi,
b portionem inutilem fieri,
c defectum
d intelligi.
e eum consequi.
f deberi.

De rationibus reddendis.

XXXII. IDEM libro nono Quæstionum

QVamuis rationes reddere nihil aliud sit, quàm reliqua soluere: tamen si & statuliberi & heredis culpa, sine fraude tamen serui, minus solutum sit, & bona fide redditas esse rationes existimatum fuerit, liberum fore. & nisi ita obseruetur, neminem qui sub condicione ita manumissus esset, vnquam ad libertatem peruenturum, si per iNprudentiam minus solutum esset. hæc ita accipienda ait, si quando is qui rationes reddere iussus sit, per aliquem errorem sine dolo malo ita rationes ediderit[g], vt dominus quoque circa computationem erraret.

g reddiderit. *Error in eodem verbo fuit l. non solùm. §. is qui reddere. supr. de lib. leg.*

De falsa demonstratione.

XXXIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum

FAlsa demonstratio neque legatario neque fideicommissario nocet, neque heredi instituto[h]. veluti si fratrem dixerit, vel sororem vel nepotem vel quodlibet aliud[i]. & hoc ita iuris

h *Nec in contractibus, stipulatori. l. si diuortio. infr. de ver. obl.*
i tale.

ris ciuilis ratione & constitutionibus Diuorum Seueri & Antonini cautum est. Sed si controuersia sit de nomine inter plures: qui probaBerit sensisse de se defunctum, ille admittetur.

De iure aureorum annulorum.

1 Sed si cui quasi liberto, id est, inter libertos legatum fuerit: non idcirco legatum amittit, quia postea anulos ab Imperatore acceperit. nam honor eius auctus est, non condicio mutata. & ita Diui Seuerus & Antoninus rescriBserunt.

Sermo pluralis resoluitur in singularem.

2 Si quis legauerit rem ita, si mortis tempore eius erit, nec tunc eius inuenitur: nec æstimatio eius legari[a] videbitur. quid ergo si quis ita scriBserit, STICHVM ET PAMPHILVM TITIO DO LEGO, SI MEI ERVNT CVM MORIAR, & vnum ex his alienauerit? an vel alter possit à legatario vindicari? placet vindicari. nam hunc sermonem, licet pluralis sit, pro eo oportet accipi, atq; si separatim dixisset, STICHVM SI MEVS ERIT CVM[b] MORIAR.

De demonstratione.

XXXIIII. FLORENTINVS ‖libro vndecimo Institutionum‖

NOminatim[c] alicui legatur[d] ita, LVCIO TITIO. an per demonstrationem corporis vel artificij vel officij vel necessitudinis vel adfinitatis, nihil interest. nam demonstratio plerumque vice nominis fungitur. nec interest, falsa an vera sit, si certum sit, quem testator demonstrauerit. 1 Inter demonstrationem & condicionem hoc interest: quòd demonstratio plerumq; factam rem ostendit, condicio futuram.

XXXV. POMPONIVS ‖libro singulari Regularum‖

LEuissima libertatis condicio ea intellegēda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior & durior sit.

Conditio casualis potest quandocunque impleri.

XXXVI. MARCELLVS ‖libro singulari Responsorum‖

PVblius Mæuius testamento suo ita cauit, QVISQVIS MIHI HERES HEREDESVE ERVNT: DO LEGO, FIDEIQVE EORVM COMMITTO, VTI DENT GAIO SEIO SORORIS MEAE FILIO IN HONOREM CONSVLATVS QVADRINGENTA. viuo Mæuio Seius consul designatus est, & munus[e] edidit. deinde ex Kalendis Ianuariis consulatum ingressus est, atque ita Mæuius decessit. quæro, an quadringenta Seio debeantur. Marcellus respondit, deberi.

[a] legata

[b] cùm moriar. Pamphilum, si meus erit, cùm moriar.

[c] Si nominatim

[d] legetur

[e] Gladiatorum, aut spectaculorum: quod Accursium hic fefellit. Augu. ad Modest.

Coniectura voluntatis.

Titia codicillis de prædiis, quæ testamento Septiciæ reliquerat, ita cauit, A TE PETO SEPTICIA, VT FILIO MEO, CVM ANNORVM SEDECIM ESSET[a], EADEM PRAEDIA RESTITVERES[b]. QVOD SI FILIVS MEVS SEDECIM ANNOS NON IMPLEVERIT, PETO VTI REDDAS EA, RESTITVAS PVBLIO MAEVIO ET GAIO CORNELIO. quæro, cum Septicia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens defunctus sit: an repræsentetur fideicommissum quintodecimo anno impleto: & heredes Septiciæ restituere id Publio Mæuio & Gaio Cornelio debeant. Marcellus respondit, Septiciam ius, quod in his prædiis habuisset, heredi suo reliquisse. etenim videri contra voluntatem testatricis[c] representationem fideicommissi desiderari, vt amplius ad substitutos perueniat, quàm ad puerum peruenire vel à Septicia vel ab heredibus potuisset. & verba quidem videntur[d] repræsentare fideicommissum. sed non est verisimile, vt maturius voluerit testatrix ad substitutos id transferre. nec quicquam mutat[e], quod Septicia ante decessit. nam etsi puer viueret, nō prius Septiciæ heredes quam Septicia possent conueniri.

a erit,
b restituas.
c testatoris
d videri
e mutare,

XXXVII. PAVLVS libro singulari ad legem Fusiam Caniniam

SI[f] quis eum, quem ipse manumittere non poterat, legauerit ita, vt eum legatarius manumitteret: etsi à legato non repellatur, non est compellendus vt manumittat. quoniam totiens secundum voluntatem testatoris facere compellitur, quotiens contra legem nihil fit futurum. idque Neratius scribsit[g]. & tamen à legato non esse eum repellendum: quoniam magis legatarium aliquid[h] commodum testator in hoc seruo, quàm heredem habere voluisset.

f *Cum hoc capite pugnat l. si quis quos sup. de legat. 2. nisi dicamus legati reuentionem esse, nō petitionem. l. Lucius. §. Scæuola. de leg. 2.*
g scribit.
h aliquod

XXXVIII. IDEM libro singulari de iure Codicillorum

SI ita scribsero, QVANTVM CODICILLIS TITIO LEGAVERO: licet codicillis legatum explicetur, tamen ex testamento valet. solaq;[i] quantitas in codicillo[k] delata est. nam & apud veteres legata talia fuere. QVANTVM EI PER EPISTVLAM SCRIBSERO: QVANTVM EX ILLA[l] ACTIONE DETRAXERO, HERES DATO.

i sola
k codicillos
l alia

XXXVIIII. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis

QVæ condicio ad genus[m] personarum, non ad certas & notas personas pertineat, eam existimamus totius esse testamenti, & ad omnes heredes institutos[n] pertinere. at quæ

m *Vt heredes mei Titio dent centum, si nanis ex Asia venerit.*
n *Siue institutos, siue substitutos: nam nomine institutorum vtriq; comprahēdun tur. l. heredes, sup. de vulg. & pup. substi.*

condicio ad certas personas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum dumtaxat gradum, quo hæ personæ institutæ fuerunt. Cum ita in testamento scriptum erat, VT ALIQVID IN FORO FIAT, neque adscriptum erat, in quo foro: Labeo ait, si non appareat quid mortuus senserit: in eius municipij foro faciendum, in quo is qui testamentū fecerit, domicilium habuerit. quam sententiam ego quoque probo.

XL. IDEM libro secundo ex Posterioribus Labeonis

QVibus diebus vicinus tuus te via publica, cum ad parendum condicioni ire velles, ire prohibuerit, nec per te stetet [a], quo minus agendo ob calumnias eum summoueas: hi dies condicioni non imputabuntur.

a stetit.

Interpretatio verborum.

1 Quidam ita legauerat, SI PVBLIVS CORNELIVS IMPENSAM, QVAM IN FVNDVM SEIANVM FECI, HEREDI MEO DEDERIT: TVM HERES MEVS PVBLIO CORNELIO FVNDVM SEIANVM DATO. Cascellius aiebat, etiam pretium fundi dari debere. Ofilius impensæ verbo negat pretium significari: sed eos dumtaxat sumptus, quos in eum posteaquā emptus esset fecit. idem Cinna scribit: adiecto eo, quòd non deductis fructibus impēsarum ratio haberi debeat. & hoc magis verum puto.

Conditio apposita in quacunque parte testamenti, reddit conditionale legatum.

2 Quidam Titio centum legauerat, deinde infra ita iusserat, QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO. mortuo patrefamilias Titius vixerat: & viua matrefamilias decesserat. mortua matre heredibus Titij legatum deberi Ofilius respondit: quoniam non sub condicione esset legatum, sed ante legatum pure, deinde dies soluendi adiecta. videamus, inquit Labeo, ne id falsum sit: quia nihil intersit, vtrum ita scribatur, QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO: an ita, NISI MATER MEA MORITVR, NE DATO. vtrubique enim sub condicione vel datum vel ademptum esse legatum. Labeonis responsum probo.

Appellatione debiti continetur naturale, ex coniectura voluntatis.

3 Dominus seruo aureos quinque sic legauerat, HERES MEVS STICHO SERVO MEO, QVEM TESTAMENTO LIBERVM ESSE IVSSI, AVREOS QVINQVE, QVOS IN TABVLIS DEBEO, DATO, nihil seruo legatum

legatum esse, Namusa Seruium respondisse scribit: quia dominus seruo nihil debere potuisset. ego puto secundum mentem testatoris naturale magis quàm ciuile debitum spectandum esse: & eo iure vtimur.

Falsa demonstratio certæ rei legatum non vitiat.

4 Qui dotalem fundum nullũ habebat, ita legauerat, FVNDVM CORNELIANVM, QVEM ILLA MIHI DOTI DEDIT, EI HERES DATO. *Labeo,* Ofilius, Trebatius responderunt, fundum nihilo minus legatum esse: quia cum fundus Cornelianus in rerum natura sit, demonstratio falsa legatum non peremit.

Modus legato ascriptus.

5 Thermus [a] Minor, quorum arbitratu monumentum sibi fieri vellet, testamento scripserat: deinde ita legauerat: LVCIIS, PVBLIIS, CORNELIIS AD MONVMENTVM MEVM AEDIFICANDVM MILLE HERES MEVS DATO. Trebatius respondit, pro eo habendum, ac [b] si ita legatum esset, si satisdedissent se ita id monumentum ex ea pecunia facturos. Labeo Trebatij sententiam probat: quia hæc mens testantis fuisset, vt ea pecunia in monumentum consumeretur. idem & ego & Proculus probamus.

XLI. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum

Legata sub condicione relicta non statim, sed cum condicio exstiterit, deberi incipiunt. ideoque interim delegari [c] non potuerunt [d].

XLII. AFRICANVS libro secundo Quæstionum

Filiofamilias [e] legatum est sub hac condicione, si in potestate patris mansisset. magis patri legatum videri ait, & patrẽ suo nomine legatũ petere. Idem iuris esse, & si seruo similiter legetur. argumentum rei est, quòd etsi cibaria seruis Titij legentur, procul dubio domini est, non seruorum legatum.

Conditionis diuisio.

XLIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium

Plautius: rogatus est heres à liberto testatore, vt perceptis [f] sibi decem totam hereditatem reuenderet [g]. postea patronus defuncti bonorum possessionem contra tabulas petierat, & partem hereditatis quæ debebatur, abstulerat. Proculus, [h] Cassius, fideicommissarium pro rata quod soluit repetere debere aiunt. Paulus [i]: hoc iure vtimur. nam quemadmodum præstatione fideicommissorum & legatorum heres exoneratur per prætorem: ita etiam ipse partem consequi debet. Diuersum est, si Falcidia interueniat, & minuat legatum. nam his casibus nihil repetetur: quia in solidum condicioni paretur. Item scinditur ius dandi, si is, cui legatum est, non potest partem

a Thermius alij. Thermulius

b Non hinc sequitur legatum hoc esse conditionale: quia conditio hæc extrinsecus, non ex ipso testamẽto venit. l. conditiones. infr. eo. imò ne, si testator quidem hanc conditionem expressisset, legatũ esset conditionale. arg. l. muto. §. sub conditione. supr. de tutel. & huc pertinet l. cùm in testamento. infr. de fideicomiss. libert.

c legari. Rectius est delegari auctore eo. Vlp. l. si Stichum. §. 2. de noua.

d poterunt.

e Coniunge l. si filiofamiliàs. de donat.

f præceptis

g ei venderet, alij. redderet.

h & Cassius

i Paulus respõdit:

partem hereditatis sibi relictam totam capere. nam verius est, partem eum præstare debere, partem illos, qui auferunt ab eo quod plus relictum est, quàm à lege conceditur.

1 Neratius libro primo responsorum scribit ex duobus scriptis heredibus si vnus rogatus sit tibi hereditatem restituere, tu Titio certam summam dare, & beneficio legis Falcidiæ in restituendo heres vtatur: quanto minus tibi præstiterit, tanto minus te Titio præstare nōn esse iniquum.

Quomodo implenda sit conditio.

XLIIII. IDEM [libro nono ad Plautium]

QVi heredi dare iussus est, seruo alieno instituto, non domino dare debet. nam & si alio herede instituto iussus est seruo Titij dare, ipsi seruo datur. quia quæ facti sunt, non transeunt ad dominum. quemadmodum si mihi aut seruo Titij stipulatus sim: nō Titio, sed seruo eius dari potest. & hęc vera sunt. Sed cū heredi dare iussus est, videamus ne domino dandum sit. & consequens est, & hic seruo dari. Certe statuliber, quin domino dare debeat, non est dubium. contra qui domino debet dare, non implet condicionē dando seruo eius: nisi [si] dominus consenserit. nemo enim in tali specie cōdicionem nesciente me vel nolente implere potest.

1 Cum hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, heredi dandum est, vt impleatur condicio. nec hoc restituendum est ex causa fideicommissi. sed cùm suspectam adiit, & restituit: dubitabatur [a], an ei auferendum sit. & benignius est, & in hoc casu nihil ei auferri. Si autem me herede instituto controuersia mihi fiet hereditatis, si cauet legatarius euicta hereditate reddi legatum: & ipsi cauendum est [b] reddi quod dedit. sed si iussus sis mihi decem dare, & accipere hereditatem ex senatusconsulto: decem tibi ex causa fideicommissi non restituam.

2 Si duorum seruo legatum sit sub condicione dandi, nō posse per partes condicioni pareri quidam aiunt: sed semel dandā pecuniam. sed ego contra puto.

3 Si pars rei legatæ vsucapta sit, an in solidum parendū sit dubito. & potest dici, pro parte parendum ex sentētia testatoris.

4 Plautius: vni ex heredibus fundum legaui [c], si centum heredibus dedisset. deducet suam partem hereditariam: & reliquam summam heredibus pro portione eorum dabit. At si heres ex parte ita institutus esset, si heredibus decem dedisset: non aliter esset heres, quàm si tota decem coheredibus dedisset. quia non ante ad hereditatem admitteretur, quàm si omnem summam dedisset. nam cum & seruus testamento liber, & ex parte heres ita scriptus esset, si heredibus decem dedisset: constitit [d] non aliter eum liberum heredemque futurum, quàm si tota decem coheredibus dedisset. Paulus: hoc iure vtimur.

[a] dubitatur,
[b] cauendum est de eo quod
[c] legaui,
[d] constat

XLV.

XLV. IDEM libro sextodecimo ad Plautium

IVlianus ait, si heredi legatarius, cui sub condicione legatum erat SI HEREDI DECEM DEDERIT. id quod ei deberet [a], heres accepto tulisset: non quidē videri condicioni paruisse quasi dederit. sed quasi per heredem stet quo minus pareat, posse petere legatum, quasi exstiterit condicio.

b debebat, al. debet,

Cedit dies conditionis ab adita hæreditate.

XLVI. IDEM libro tertio ad Vitellium

SI in [b] diem exempli gratia centensimum [c] imperatum est statulibero, vt pecuniam solueret, neque initium temporis eius quod futurum esset, adscriptum est: adita hereditate cedere dies incipit. quia absurdum visum est, ante diem præterire, quàm is existeret, quem oportet [d] accipere. & hoc in omnibus, qui heredi dare iussi sunt, dicendum est. igitur & legatario ex adita hereditate ad parendum condicioni tempus cōputabitur [e].

b intra
c ita imperatum
d oporteret
e imputabitur

XLVII. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum

SEruo [f] libertatem ita dedit: ILLE SI MEVS ERIT, LIBER ESTO. legatum vel hereditatem sine condicione ei dedit: deinde eum alienauit. debebitur domino eius legatū vel hereditas: & iussu eius adiri poterit. nam id expressit, si meus erit in libertate danda: quo futurum erat, vt impediretur libertas etiam si expressum non esset. sæpenumero tamen mutatur rei effectus: quamquam id expresserit testator, quòd, etsi non fecisset, inesset tamen.

f In aliis hæc lex coniungitur superiori.

XLVIII. IDEM libro quintodecimo Digestorum

NOn putabam diem fideicommissi venisse, cum sextumdecimum annum ingressus fuisset [g], cui erat relictum cum ad annum sextumdecimum peruenisset. & ita etiam Aurelius imperator Antoninus ad appellationem ex Germania iudicauit.

g is, cui

XLVIIII. CELSVS libro vicesimosecundò Digestorum

SI [h] in [i] annos decem heres dare damnatus, aut quis liber esse iussus est: nouissimo eius temporis die legatū debebitur, & libertas obtingit.

h Coniunge l. 23. de statulib.
i intra. Floren. melior est: quæ veteribus interpretibus placuit, & confirmatur ab Acc l. si ita fuerit, §. vlt. de manumiss. testa. nam cui intra annos decē libertas relicta est, statim liber fieri potest, non nouissimo decennij die: vt cū libertas in decē annos relicta est. Haloan. igitur, & Baro non rectè legerunt intra.

De rationibus reddendis.

L. VLPIANVS libro primo de officio Consulis

SI cui libertas data sit directò sub hac condicione, si rationes reddidisset: arbitrum à consulibus Diuus Pius dari permisit his verbis. » Aditi à vobis amplissimi consules arbitrum » dabunt, qui excussis rationibus, non tantùm quę reliqua sunt » Epaphroditi constituent, verumetiā quas rationes, quaéque instru-

" instrumenta tradere aut exhibere dominis suis debeat. cuius
" sententiæ cum fuerit satisfactum, non impedietur Epaphro-
" diti libertas.

Differentia libertatis & legati.

LI. MODESTINVS libro quinto differentiarum

SVb[a] diuersis condicionibus disiunctim positis liber esse iussus, eam condicionem eligere potest, quæ sibi leuior esse videbitur. legato verò eo modo relicto legatarium nouissimæ condicioni parere oportet. 1 Heredi decem dare iussus, & liber esse, & heredis heredi dando perueniet ad libertatem. quod non similiter in legatarij persona custodiri Publicius scribit.

Differentia condicionis expressæ, & tacitæ.

LII. IDEM libro septimo Differentiarum

NOnnumquã[b] cõtingit, vt quædã nominatim expressa officiant, quãuis omissa tacite intellegi potuissent, nec essent offutura. quod euenit, si alicui ita legatur: TITIO DECEM DO LEGO, SI MAEVIVS CAPITOLIVM ASCENDERIT: nam quamuis in arbitrio Mæuij sit, an capitolium ascendat, & velit efficere vt Titio legatũ debeatur: non tamen poterit aliis verbis vtiliter legari, SI MAEVIVS VOLVERIT, TITIO DECEM DO. nam in alienam voluntatem conferri legatum non potest. inde[c] dictum est, expressa nocẽt, non expressa non nocent.

LIII. IDEM libro singulari de eYrematicis

SI quis seruum liberum esse iusserit, si heredi rationes reddidisset, posteaque eum rationes reddere vetuerit, quasi puram facturus libertatem: competit[d] ex testamento li-libertas.

Clausulæ vulgaris interpretatio.

LIIII. IAVOLENVS libro secundo ex Casio

SI quis legata, quibus dies adposita non esset, annua, bima, trima die dari iussit: & alicui, cum pubes esset, pecuniam legauit[e]. id quoque legatum annua, bima, trima die post pubertatem præstandum esse, in commentariis Gaij scriptum est: quia magis condicio quàm dies legato adiecta esset. contra ego sentio. quia fere dies ponitur ad proroganda ea quæ ad præsens tempus, non etiam quæ in futurum legata sunt. diesque pubertatis habet aliquam temporis demonstrationem. 1 Duobus eadem res, si heredi centum dedissent, legata est. si alter ex his quinquaginta dederit, partẽ legati consequetur. & pars eius qui non dederit, alteri cum sua condicione adcrescit[f].

a Si legatum sit sub diuersis condicionibus disiunctim positis, id est positis in diuersis partibus testamenti, nouissimæ est parendum, vt hic. Quòd si legatum sit sub condicionibus disiunctis quidem per coniunctionẽ disiunctiuam, sed in eadem parte testamenti, parendum est cuilibet. l. si heredi. de condition. institut. suprà.

b Coniunge l. expressa. de reg. iu.

c August. lib. 4. emen. ca. 13.

d competit ei

e legasset.

f adcrescat

Quo-

Quomodo implenda sit conditio.

LV. IDEM libro tertiodecimo Epistularum

MAeuius, cui fundus legatus est, si Callimacho, cum quo testamenti factionem non habebat, ducenta dedisset: condicioni parere debet, & ducenta dare, vt ad eum legatus fundus pertineat: licet nummos non faciat accipientis. quid enim interest, vtrum tali personæ dare iubeatur, an aliquo loco ponere, vel in mare deIcere? neq; enim illud, quod ad talem personam peruenturum est, testamenti nomine, sed mortis causa capitur.

Conditio dandi an recipiat diuisionem.

LVI. IDEM libro quartodecimo Epistularum

CVi fundus legatus est, si decem dederit, partem fundi consequi non potest, nisi totam pecuniam numerasset [a]. dissimilis est causa, cum duobus eadem res sub condicione legata est. in hac enim quæstione statim à testamento, quo pluribus condicio adposita est, diuisa quoque in singulas personas videri potest [b]. & ideo singuli † cum sua parte & condicioni parere, & legatum capere possunt. nam quamuis summa vniuersæ condicionis sit adscripta, enumeratione [c] personarũ potest videri esse diuisa. in eo verò, quod vni sub condicione legatum est, scindi ex accidenti condicio non debet: & omnis numerus eorum, qui in locum eius substituuntur, pro singulari persona est habendus.

a numerarit.

b *Nisi res sit eiusmodi, quæ diuisionẽ non recipiat. l. pen. infrà, eodem. & l. fideicommissa. §. vlt. suprà, de lega. 3.*

† pro

c enumeratione tamen

LVII. POMPONIVS libro nono ad Quintum Mucium

QVæsitum est, an si iussus fuerit seruus quinque operas extraneo dare, vt liber sit, condicio talis sit recipienda: vt quemadmodum [d] circa pecuniæ dationem dicitur, ita & circa præstationẽ operarũ dicamus. sed hoc iure vtimur, vt quemadmodum dictum est, si pecuniã ex peculio suo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & si operã præstiterit, necesse sit eum admitti ad libertatem. itaque & in proposito sapienter faciet heres, si impedierit eum, quo minus præstet & operas. hac enim ratione seruus perueniet quidem ad libertatem, sed operis eius extraneus non vtetur.

d quemadmodum scindi

LVIII. IDEM libro decimo ex Variis Lectionibus

SI ancillæ alienæ, cum ea nupsisset, legatum sit, Proculus ait vtile legatum esse: quia posit manumissa nubere.

Legatario mortuo, vel libertate priuato condicione pendente, legatum extinguitur.

LVIIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam

INtercidit legatũ, si ea persona decesserit, cui legatũ est sub condicione. quid ergo si non decesserit, sed in ciuitate [e] esse de-

e ciuitatem

desierit? puta alicui legatum, si consul fuerit, & is in insulam deportatus est. nunquid non interim exstinguitur legatum, quia restitui in ciuitate potest? quod probabilius esse arbitror. non idem erit dicẽdum, si ea pœna in eum statuta fuerit, quæ irrogat seruitutem: quia seruitus morti adsimulatur [a].

a assimilatur

Diuisio conditionum.

LX. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

IN facto consistentes cõdiciones varietatem habent, & quasi tripertitam recipiunt diuisionẽ: vt quid detur, vt quid fiat, vt quid optingat. vel retro, ne detur, ne fiat, ne optingat. ex his, dandi faciendique condiciones in personas collocãtur aut ipsorum quibus quid relinquitur, aut aliorum. tertia[b] species in euentu ponetur[c]. Fiscus iisdem condicionibus parere debet, quibus persona, à qua ad ipsum quod relictum est peruenit. sicut [d] etiam cum suo onere hoc ipsum vindicat.

b Itaque possunt alii potestatiuæ, siue arbitrariæ. l. & nomen §. sin autem aliquid C. de cadu. toll.
c ponitur.
d sic

Interpretatio voluntatis.

LXI. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

SI vir vxori ad tempus liberorum legauerit, dubitari potest, an de his duntaxat filius sensisset testator, qui post mortem eius nati fuissent. an & de his, qui viuo eo ab eo suscepti fuissent post testamentum factum, cum manente matrimonio decessisset. verũm æquum est proficere, siue viuo marito siue post mortem nascatur[e].

e nascantur.

LXII. TERENTIVS Clemens libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SEd si hoc specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suã liberos procreauerit: nihilo minus eam ad legatum admitti.

Tantum quis videtur capere, quantum sibi remanet deducto eo quod soluent caussa conditionis implendæ.

1 Cuidam[f] non solidum capienti amplius[g] legi concessæ portionis relicta est, si heredi aliquid dedisset. quæritur, an id quod conditionis implendæ causa dederat, consequi ex causa legati posit, quasi non capiat id quod deroget[h]: an verò id extra sit, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quàm capturus esset, si sine condicione legatum esset. & Iulianus rectissime scribit, tanto amplius eum capturum, quantum condicionis implende causa dare eum oportet. nec interesse, heredi, an extraneo dare iussus sit: quia computatione facta, quæ semper in persona eius introduceretur, non amplius legi[i] concessæ portionis[k] ad eum subsideret.

f Coniunge l. 6. de vulg. substitut. cum aliis.
g amplius lege concessa portione relictum est.
h eroget.
i lege concessæ al. lege concessa
k portione

Improbata conditio, qua viduitas omnino indicitur.

Cum vir vxori, SI [a] A LIBERIS NE [b] NVBSERIT, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. [c] quòd si ita scriptum esset, SI A LIBERIS IMPVBERIBVS NE NVBSERIT, legem locum non habere: quia magis cura liberorum quàm viduitas iniungeretur. 2

a Id est, si donec filios habuerit, eos non deseruerit, & non nupserit. Alc. lib. 7. pærerg. c. 21.
b non nupserit.
c Fauore tamen libertatis amittit legatum. l. Titia. 95. §. serui. infrà, eod.

LXIII. GAIVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam

CVm ita legatum sit, SI TITIO NON NVBSERIT, vel ita, SI NEQVE TITIO NEQVE SEIO NEQVE MAEVIO NVBSERIT, & denique si plures personæ comprænhensæ fuerint: magis placuit, cuilibet eorum si nuBserit, amissuram legatum. nec videri tali condicione viduitatem iniunctam, cum alij cuilibet satis commode possit nubere. videamus & si ita legatum sit, SI TITIO NVBSERIT. & quidem si honeste Titio possit nubere, dubium non erit, quin nisi paruerit condicioni, excludatur à legato. si verò indignus sit nuptiis eius iste Titius, dicendum est, posse eam beneficio legis cuilibet nubere. quæ enim Titio nubere iubetur, ceteris omnibus nubere prohibetur. itaque si Titius indignus sit, tale est, quale si generaliter scriptum esset, SI NON NVBSERIT. immò, si verum amamus, durior hæc condicio est, quàm illa SI NON NVBSERIT. nam & ceteris omnibus nubere prohibetur: & Titio, cui inhoneste nuptura sit, {cum} nubere iubetur.

LXIIII. TERENTIVS Clemens libro quinto ad legem Iuliam & Papiam

HOC [d] modo legato dato, SI LVCIO TITIO NON NVBSERIT: non esse legi locum Iulianus aiebat. quòd si ita scriptum esset, SI ARICIAE NON NVBSERIT: interesse, an fraus legi facta esset. nam si ea esset, quæ alibi nuptias non facilè posset inuenire: interpretandum, ipso iure rescindi quod fraudandæ legis gratia esset adscriptum. legem [e] enim vtilem reipublicæ, sVboli Scilicet [f] procreandæ causa latam, adiuuandam interpretatione.

d Coniunge l. 31. qui & à quib. man.
e Cùm enim alibi nubere non possit, perinde est ac si ita dictum sit, si non nupserit, nec locus adiectus est, nisi vt lex fraudetur.
f Multa in hanc sententiam copiose disserit Alex. ab Alex li. 4. Genia. dier. c. 8.

LXV. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum

LEgato sub condicione relicto, si heres, à quo sub condicione legatum est, pendente condicione moriatur: heredem suum obligatum relinquit.

Licet

Licet libertas repræsentetur, conditio tamen fideicommissi debet expectari.

LXVI. MODESTINVS libro decimo Responsorum

HEres statuliberum, cui in euentum condicionis fideicommissum restituere rogatus erat, manumisit. quæro an fideicommissum ei præstare debeat. Herennius Modestinus respondit, quamquam statuliberum heres manumiserit, tamen fideicommissum, quod sub iisdem condicionibus relictum ei debet, ita præstare cogitur, si cōdiciones impletas esse præstabit[a], aut per eum stetit, quo minus impleantur.

a constabit, al. prætenderit.

Si deficit conditio, pro qua fuit interposita cautio Mutiana, legatum debetur ei, in quem in eum casum fuit translatum.

LXVII. IAVOLENVS libro vndecimo Epistularum

CVm sub hac condicione fundus alicui legatus esset, SI SERVVM NON MANVMISERIT, & si manumiserit, legatum fundi ad Mæuium translatum esset: legatarius de non liberando satisdedit, & legatum accepit, & postea liberauit. quæro, an aliquid Mæuio detur. respondit, si cui ita legatum erit[b], SI SERVVM NON MANVMISERIT: satisdatione interposita accipere ab herede legatum poterit. & si postea seruum manumiserit, commissa stipulatione, heredi vel fundum vel quanti ea res est restituet. eoque casu heres ei, cui ex sequenti condicione legatum debuerit, restituet.

b esset.

LXVIII. IDEM libro secundo ex Cassio

SI ita legatum esset, CVM NVBSERIT: si nupta fuerit, & hoc testator scisset, alterum matrimonium erit exspectandum. nihilque interest, vtrum viuo testatore, an post mortem ea iterum nupserit.

LXVIIII. GAIVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam

SI ita expressum erit, TITIO, SI VOLVERIT, DO LEGO: apud Labeonem Proculus notat, non aliter ad heredem legatarij pertinere, quàm si ipse legatarius voluerit ad se pertinere. quia condicio personæ iniuncta videtur.

LXX. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum

DVos mater filios sub condicione emancipationis ex partibus heredes instituit, eisque plurium rerum præceptiones pure dedit: hereditatem adierunt. patrem à legatorũ commodo illa quoque ratio debet summouere, quòd emancipando filios, obsecutus voluntati, supremum iudicium vxoris suæ custodiri voluit[c].

c voluerit.

Modus adiectus legato.

LXXI. IDEM libro septimodecimo Quæstionum

TItio centum ita vt fundum emat, legata sunt. non esse cogendum Titium cauere Sextus Cæcilius existimat[a]. quoniam ad ipsum dumtaxat emolumentum legati rediret. Sed si filio, fratri[b], alumno minus industrio prospectum esse voluit, interesse[c] heredis credendum est. atque ideo cautionem interponendam, vt & fundus comparetur: ac postea non alienaretur.

a existimabat.

b filio fratris alumno

c *Eius enim interest volũtatem testatoris tueri, & implendam curare, aut quod ea gratia legatario dabat, secundum voluntatem testatoris reuocari. In quo perspicuè commodum hæredis agitur: itaque non potest dici stipulatio hæc nulla esse, iuxta l. stipulatio. §. alteri, infr. de verbo. oblig. idem autem continetur hac cautione, quod in Mutiana. l. hæres. infr. eo. In libertate tamen relicta cessat hæc cautio, & officio iudicis compellendus est libertus testatoris iussioni parere. l. Mauia. infr. de manu. testam.*

d matrimonium

De matrimonio.

1 Titio centum relicta sunt, ita vt Mæuiam vxorem quæ vidua est ducat. condicio non remittetur. & ideo nec cautio remittenda est. Huic sententiæ non refragatur, quòd si quis pecuniam promittat, si Mæuiam vxorem non ducat, prætor actionem denegat. aliud est enim eligendi matrimonij pœnæ metu libertatem auferri, aliud ad testamentum[d] certa lege inuitari.

De libertate.

2 Titio centum relicta sunt ita, vt à monumento meo non recedat, vel vti in illa ciuitate domicilium habeat. potest dici non esse locum cautioni, per quam ius libertatis infringitur. sed in defuncti libertis alio iure vtimur.

De dote legata.

3 TITIO GENERO MEO HERES MEVS DOTIS SEIAE FILIAE MEAE NOMINE CENTVM DATO. legati quidem emolumentum ad Seiam, quæ dotem habere incipit, pertinebit. sed quia non tantùm mulieri, sed Titio quoque, cui pecuniam legauit, consultum videtur: propè est, vt ipse legatarius intellegatur: & legatum petere debeat. Si post diuortium genero pecuniam heres soluerit, æque liberabitur: quoniam in dotem solutio conuertitur. constante autem matrimonio, etiam prohibente muliere Titio rectè soluetur. hoc enim & mulieris interest, vt incipiat esse dotata. nam & si quis ipsam quoque petitionem habere responderit, eaque pecuniam petat, neque dotis fieri velit: non dubie doli summouebitur exceptione. ante nuptias verò Titiò vel muliere defunctis, legatum apud heredem manet. quòd si nolit eam vxorem ducere, causa[e] legati, quod ad mulieris personam attinet, satisfactum intellegetur. sed Titio legatum petenti nocebit exceptio doli. Sabinus autem existimabat, nupta muliere Titio, sine cautione legatum deberi: quoniam pecunia dotis efficeretur. sed cum ante nuptias, quia purũ legatũ est, peti potest: cautio MVLIERI PECVNIAM REDDI necessaria erit. quòd si maritus vitio suo causa ceciderit, neque soluendo sit: numquid aduersus heredem mulieri, quæ nihil deli-

e causæ legati,

deliquit, ſuccurri debeat ob eam pecuniam quæ doti fuerat deſtinata? ſed quoniam ambo legati petitionem habuerunt, ſaluam habebit non ſoluta pecunia viro mulier actionem.

Cautio Mutiana.

LXXII. IDEM libro octauodecimo Quæſtionum.

CVm tale legatum eſſet relictum, TITIAE, SI A LIBERIS NON DISCESSERIT: negauerunt eam recte cauere: quia vel mortuis liberis legati condicio poſsit exſiſtere. ſed diſplicuit ſententia[a]. non enim voto matris opponi tam ominoſa[b] non interponendæ cautionis interpretatio debuit. Et cum patronus liberto certam pecuniam legaſſet, ſi à liberis eius non diſceſsiſſet: permiſit Imperator velut Mucianam cautionem offerri. fuit enim periculoſum ac triſte, libertum coniunctum patroni liberis eorundem mortem exſpectare. 1 Titius heredem inſtitutum rogauit poſt mortem ſuam hereditatẽ reſtituere, ſi fideicommiſsi cautio non fuiſſet petita. Mucianæ cautionis exemplum ante conſtitutionem remiſſæ cautionis locum habere non potuit. quoniam viuo eo, cui relictum eſt, impleri condicio potuit. Quid ergo ſi ita ſcriptum ſit[c]? PETO POST MORTEM TVAM RESTITVAS HEREDITATEM, ITA NE SATIS FIDEICOMMISSI PETATVR, NEVE RATIO EXIGATVR. ſine dubio per huiuſmodi verba non interponendæ quidem cautionis condicio videbitur adſcripta: rationi verò non exigendæ modus adhibitus, ſcilicet vt culpa, non etiam dolus remiſſus intellegatur. idque in eius perſona, qui negotia geſſit, cuique rationis reddendæ neceſsitas fuerat teſtamento remiſſa, reſcriptũ eſt. 2 SI ARBITRATV TITII SEIA NVBSERIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO. viuo Titio etiam ſine arbitrio Titij eam nubentem legatum accipere reſpondendum eſt. eamque legis ſententiam videri, ne quod omnino nuptiis impedimẽtum inferatur. Sed ſi Titius viuo teſtatore decedat, licet condicio deficit, quia tamen ſuſpenſa quoque pro nihilo foret, mulieri ſuccurretur. 3 MAEVIAE SI NON NVBSERIT, FVNDVM CVM MORIETVR LEGO. poteſt dici, & ſi nubſerit, eam confeſtim ad legatum admitti. Non idem probatur ſi certus dies, incertusve alius legato fuerit adſcriptus.

De falſa cauſa, conditione, & demonſtratione.

4 Falſam cauſam legato non obeſſe, verius eſt: quia ratio legandi legato non cohæret[d]. ſed plerumq; doli exceptio locum habebit, ſi probetur[e] aliàs legaturus[f] non fuiſſe. 5 Falſam condicionem Caſsius & Cælius[g] Sabinus impoſsibilem eſſe dixerunt: veluti PAMPHILVS, SI QVOD TITIO DEBEO SOLVERIT, LIBER ESTO: ſi modò nihil Titio

[a] *Iuriſconſulti hæc eſt ſententia, non placere, propterea quòd filij ante matrẽ mortem obire poſſent, eã cauere non debere: cùm ſit ei ominoſum huius rei mentionẽ facere. Aug. lib. 4. emend. c. 17.*

[b] oneroſa interponendæ, *Florẽtina lectio rectior eſt.*

[c] eſſet?

[d] *Id eſt, cùm conſtiterit teſtatorẽ legare voluiſſe, hæc extra legatum eſt quã ob rem id faceret: demonſtratio verò quæcunque additur, quaſi in re eſt: quia demonſtrationes ex ipſius rei circunſtantiis petuntur. Itaque nihil mirum eſt, dictũ eſſe ſuprà, quòd iuris eſt in falſa &c. l. demonſtratio. §. quod autem, ſuprà eod.*

[e] *Si probetur teſtatorem non fuiſſe legaturum, ſi falſam cauſam eſſe ſciſſet: legatario id legatum petenti obijcietur exceptio doli. arg. l. rem alienam. C. de lega.*

[f] legaturum

[g] Caſcellius

fuit debitum. quòd si post testamentum factum testator pecuniam exsoluit, defecisse condicionem intellegi[a]. Falsam legati demonstrationem non facere legatum, Sabinus respondit: veluti si quis, cum Titio nihil legasset, ita scriptum relinquerit, EX CENTVM, QVAE TITIO LEGAVI, QVINQVAGINTA HERES SEIO DATO. idque sumpsit ex defuncti voluntate. quia non animo legandi, sed deminuẽdi legatum, quod falsò datum existimaret, ita scriberet. propter falsam tamen demonstrationem legati non plus Seius adsequetur, quàm si vere demonstratum fuisset. 6

a intelligitur.

Cautio Mutiana.

LXXIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

Titio fundus, si in Asiam non venerit:[b] idem, si peruenerit, Sempronio legatus est. cum in omnibus condicionibus. quæ morte legatariorum finiuntur, receptum est vt Muciana cautio interponatur: heres cautionem à Titio accepit, & fundum ei dedit. si postea in Asiam peruenerit, Sempronio heres, quod ex stipulatu cautionis interpositæ consequi potest, vtili actione præstare cogitur. sed si cautio medio tempore defecerit, quæ sollicite fuerat exacta, non de suo præstabit heres. sed quia nihil ei potest obici, satis erit actiones præstari. si tamen Titius cum[c] Asiam venisset, Sempronius prius quàm legatũ accipiat, decesserit: heredi eius deberetur[d] quod defunctus petere potuit.

b & idem

c in Asiam

d debebitur

Casus, in quo locum non habet ius accrescendi.

LXXIIII. IDEM libro trigesimosecundo Quæstionum

Mulieri[e] & Titio vsusfructus, si non nupserit mulier, relictus est. si mulier nupserit, quamdiu Titius &[f] viuit, & in eodem statu erit, partem vsusfructus habebit. tantum enim beneficio legis ex legato concessum esse mulieri intellegẽdum est, quantum haberet, si condicioni paruisset. nec si Titius, qui condicione defectus est, legatum repudiet, ea res mulieri proderit[g].

e Alc. lib. 6. parad. cap. 8.

f aduiuet, al. viuet.

g Cùm enim iure singulari, & contra voluntatem testatoris, ad legatum admittatur, boni consulere debet, si sua pars ei salua maneat, nec pars alterius ei accrescat. arg. l. si patronus. infrà, si quid in frau. patroni.

LXXV. IDEM libro trigesimoquarto Quæstionum

Dies incertus condicionem in testamento facit.

De adoptione.

LXXVI. IDEM libro sexto Responsorum

Fideicommissum à filiis relictũ, SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, adoptionis commento non excluditur.

Tacita repetitio conditionis.

LXXVII. IDEM libro septimo Responsorum

Avia, quę nepotem sub condicione emãcipationis pro parte heredem instituerat[h], ita postea codicillis scripsit, HOC AM-

h Eique, si non emancipetur, alium substituit.

AMPLIVS NEPOTI MEO, QVAM QVOD EVM HEREDEM INSTITVI, LEGO PRAEDIA ILLA. condicionem emancipationis repetitam videri placet: quamuis auia nullam in legatis, vt in hereditate, substitutionẽ fecisset. nam & cum seruus pure quidem liber, heres autem sub condicione scriptus, & si heres non exstiterit, legatum accipere iussus est: in legato repetitam[a] videri libertatem, Diuus Pius rescripsit. **1** Muciana cautio locum non habet, si per aliam condicionem actio legati differri possit. TITIO, SI MVLIER NON NVBSERIT, HERES CENTVM DATO. quam pecuniam eidem mulieri Titius restituere rogatus est. si nubserit mulier, die legati cedente fideicommissum petet. remoto autem fideicommisso, legatarius exemplum Mucianæ cautionis non habebit.

a Coniunge cum l. cùm seruus. supr. de condi. instit.

Administratio tutelæ suspensa in euentum conditionis.

2 Pater exheredatæ filiæ tutores dedit, eosque, si mater eius impubere filia constituta vita decessisset, ad rem gerendam accIdere[b] iussit. cum vxori mandatum esset, vt moriens filiæ communi decies restitueret: non sub condicione tutores videbuntur dati, nec si quid aliud interea puella quæsisset, eius administratione[c] prohiberi. cautio verò[d] fideicommissi matri remissa[e]. Quocumq;[f] indicio voluntatis cautio legatorum, vel fideicommissorum remitti potest. itaque si cautionis non petendæ condicio legato vel fideicommisso præscribatur, condicionem ea res non faciet: non enim deficiet, si quis caueri[g] desiderauerit, onere cautionis non secuto. quod aduersus inuitum hodie iure publico sequi non potest, postquam remitti posse cautionem placuit.

b accedere

c administrationẽ

d quoque

e remissa videbatur.

f Quocunq; enim

g si quis eam desideraUit,

LXXVIII. IDEM libro nono Responsorum

CVm pupillus aut tutor eius condicionem in personam[h] pupilli collatam impedit, tam legati quàm libertatis iure communi condicio impleta esse videtur. **1** Disiunctiuo modo condicionibus adscriptis, alteram defecisse non oberit, altera vel postea impleta. nec interest, in potestate fuerint[i] accipientis condiciones, an in euentum collatæ[k].

h in persona

i fuerit

k collata.

LXXVIIII. IDEM libro primo Definitionum

HEres meus, cvm morietvr titivs, centvm ei dato. purum legatum est: quia non condicione, sed mora suspenditur. non potest enim condicio non exsistere. **1** Heres mevs, cvm ipse morietvr, centvm titio dato. legatum sub condicione relictum est, quamuis enim heredem moriturum certum sit, tamen incertum est, an legatario viuo dies legati non cedit.[l] & non est certum ad eum legatum peruenturum.

l cedat.

Forma cautionis Mutianæ.

Qui post Mucianam cautionem interpositā legatum accepit, si contra cautionem aliquid fecerit, stipulatione commissa etiam fructus heredi restituet. hoc enim legatarius & in exordio cauere cogitur. 2

Quamuis vsusfructus, cum morietur legatarius, inutiliter legetur: tamen cautionis Mucianę remedium vsufructu quoque sub condicionem alicuius non faciendi legato locum habet. 3

Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias scriptum est, nullam vim habet. veluti, TITIO PATRI CENTVM, SI FILIA, QVAM HABET IS IN POTESTATE, NON NVBSERIT, HERES DATO. vel FILIOFAMILIAS, SI PATER EIVS VXOREM NON DVXERIT, HERES DATO. 4

LXXX. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum

EAs causas, quæ protinus agentem repellunt, in fideicommissis non pro condicionalibus[a] obseruari oportet. eas verò, quæ habent moram [b] cum sumptu, admittemus cautione oblata. nec enim parem dicemus eum, cui ita datum sit, si monumentum fecerit: & eum, cui datum est, vt monumentum faciat[c].

a conditionibus

b moram consumptam: *vnde quidam emendat* coniunctā.

c *Male* Haloan. non faciat. *Aug. lib.* 4. *emen. c.* 17.

Ambiguæ orationis interpretatio.

LXXXI. PAVLVS libro vicesimoprimo Quæstionum

IVlius Paulus Numphidio: Quæsisti, si ita in testamento cautum esset, STICHVS SI RATIONES REDDIDERIT, CVM CONTVBERNALI SVA LIBER ESTO: EISQVE DECEM HERES DATO: an Sticho mortuo antequam rationes redderet, vel pariatore[d] vel reliqua habente, libera esset mulier: & an de legato idem accipiamus[e]. Libertate data si rationes reddiderit, hanc[f] condicionem rationum reddendarum, vt[g] iussus videatur reliqua reddere, si qua habet, cum fide actus sui. quæ si nulla sunt, pure accepisse libertatem videbuntur. & si post aditam hereditatem decessit, competente libertate etiam legatum eos secutum est. quòd si cum adhuc reliqua haberet, decessit: sub eadem condicione & contubernalis eius libertatem accepisse videtur, & defecta[h] videbitur condicione. Sed non ineleganter illud dicetur, Stichum quidem sub condicione manumissum, contubernalem autem eius pure. & illam coniunctionem non ad coniungendam condicionem, sed ad necessitudinem demonstrandam pertinere. Tunc[i] demum pro impleta habetur condicio, cum per eum stat, qui si impleta esset, debiturus erat.

d *Pariatio, ea scriptura est, qua apparet satisfactum esse creditori. Aug. lib.* 4. *emē. c.* 11. *Alciat. lib.* 1. *pa rerg. c.* 24.

e *Hæc aliter distincta sunt, quàm in Noricis: vide tu, quid magis conueniat.*

f hac conditione

g iussus videtur

h defectam conditionem.

i tunc enim

De

De rationibus reddendis.

LXXXII. CALLISTRATVS ‖libro secundo Quæstionum‖

CVm seruus ita liber esse iussus sit, si rationes reddiderit: eique fundum heres dare damnas sit [a]: videamus vtrum condicio libertati præposita[b] sit, an verò & legato. & quidem si libertati soli accipiamus præpositam, nullus tractatus amplius superest: nam legatum purum inuenitur, & ideo [c] inutile fit. quòd si condicio etiam legato insita[d] sit, quod quidam recte putant, simul cum libertate dies quoque legati vtiliter cedit. quid ergo continetur his verbis, SI RATIONES REDDIDERIT? quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit. quasi nihil intersit, vtrum sub hac condicione SI RELIQVA, vel [e] si hac, *SI* RATIONES REDDIDERIT. sed nos neque condicionem meram putamus esse, quæ in datione exsistit [f]: neque meram condicionem, quæ in facto sit: sed eam condicionem, quæ ex mixtura quadam consistit. nam non vtique si ille in folle reliqua optulerit, liber erit. nō enim testator hoc sensit: sed illud, vt rationes reddat quomodo seruus reddere solet. id est legendas offerre rationes primùm, deinde computandas, vt explorari posit, imputationes[g] probe an improbe referantur: accepta recte relata, an non recte. ita enim incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. inest his verbis etiam heredes notitia instrui rationum, vt sciant quid in quaque ratione scriptum sit. nam quod ipse viuus facturus erat, ab heredibus suis fieri iussisse intellegitur. ille autem vtique non sic solebat seruo suo ostendenti reliqua[h] rationes subscribere: sed ita, vt legeret, examinaret, exciperet. itaque cum seruo sub hac condicione testamento libertas datur, SI RATIONES REDDIDERIT: non hanc solam habet significationem, si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibuerit heredi: sed & si reliqua soluerit.

a esto:
b proposita
c non inutile. August. lib. 1 emen. c. 3.
d inserta
e an sub hac,
f exitat:
g computationes
h reliquas: melius est Flor. sunt qui legunt reliquationes.

Filius familiâs debet institui sub conditione, quæ sit in eius potestate.

LXXXIII. PAVLVS ‖libro duodecimo Responsorum‖

LVcius Titius ita testamentū fecit, AVRELIVS CLAVDIVS NATVS EX ILLA MVLIERE, SI FILIVM MEVM SE ESSE IVDICI PROBAVERIT, HERES MIHI ESTO. Paulus respondit, filium de quo quæreretur, non sub ea condicione institutum videri, quæ in potestate eius est. & ideo testamentum nullius esse momenti.

An sufficiat non stare per legatarium, quò minùs pareat conditioni.

LXXXIIII. IDEM libro quartodecimo Responsorum

ILLIS LIBERTIS ALIMENTORVM NOMINE, SI CVM FILIO MEO MORATI FVERINT, MENSTRVOS DENARIOS CENTENOS, ET VESTIARIA DARI VOLO. liberti in obsequio fuerunt quamdiu adulescens ad militiam promoueretur. qua causa effectũ est, vt quibusdam Romæ relictis proficisceretur, & apud castra defunctus est. quæsitum est, an ab heredibus eius alimenta debeantur. Paulus respondit, condicionem quidem in persona libertorum, qui cum filio defuncti morati sunt, aut per eos non stetit, quo minus morarentur, mortuo filio testatoris defecisse non videri. sed si testator propter filij vtilitatem his, qui cum eo morati fuissent, alimenta præstari voluit[a]: contra voluntatem defuncti petentes audiri non oportere.

[a] voluisset

Admonitio quædam magis, quàm conditio.

LXXXV. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

TItia heredis instituti liberos habentis filij fidei commisit, vti rem eius vniuersam restitueret filijs eius liberísve[b] eorum, cum ipsi petissent, sine vlla iuris cauillatione. quæro, an his verbis, CVM ILLI A TE PETIERINT, condicio fideicommisso adscripta videatur. respondit, non videri[c].

[b] libertísve

[c] *Hæc conditio videtur similis illi, si voluerit, sup. l. si ita expressum. eod. sed cum testatrix vsa sit verbis interpellationis, & admonitionis, magis admonitionis quã conditionis causa ea adiecisse creditur. l. si decẽ. de verb. obliga.*

LXXXVI. MAECIANVS[d] libro tertio Fideicommissorum

[d] Marcellus

IVlianus noster eum, qui decem dare & ita liber esse iussus esset, si à viuente manumissus esset, non aliter legatũ, quod ei cum libertate datum esset, habiturum, quàm si condicioni libertatis paruisset. item in emptorem si alienatus esset. sed id tunc locum habet, cum omnimodo simul cum libertate legatum adquiri potuit, licet legato imposita non sit, veluti cum in tempus libertatis legatum collatum esset. 1 Cum verò libertas sub condicione, legatum autem præsenti die datum est: in hoc quæstio est, an constiterit legatum. etenim nec Catonianæ sententiæ locum in proposito esse. quia etsi statim testator decessisset, non tamen omnimodo inutile esset legatum: cum posset condicio libertatis ante aditam hereditatem impleri, & legatum manumisso deberi. nisi fortè necessarius heres exstitisset. tũc enim omnimodo inutile erit legatum iure ipso: quia sub condicione acceperit libertatem.

Differen-

Differentia legati, & libertatis declarata: de qua suprà capite quinquagesimoprimo actum fuit.

LXXXVII. VALENS libro primo Fideicommissorum

QVod traditum est, in legatis nouissimam, in libertatibus leuissimam condicionem spectandam esse,

LXXXVIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum

ID est quæ ipsi seruo commodior sit,

LXXXIIII. VALENS libro primo Fideicommissorum

NOn ad ea dumtaxat pertinet, quæ sæpius sub diuersis condicionibus: sed etiam quæ primò pure, deinde sub condicione dantur. itaque quod heres pure dare iussus est, quodve pure legatum est, cum id [a] ex interuallo sub condicione legatũ est, posterius valet. si prius sub condicione, deinde pure legatũ est: præsens debetur. quòd si pure legatum, ex continenti heres sub condicione damnatus aut rogatus est dare: perinde est, ac si iuncta subiecta scriptura idem legatum esset: vel vt præsens vindicari, si hoc voluerit legatarius, vel cum condicio exstiterit, ab herede peti posit. nisi [b] commemoratione superioris legati posterius scriptum fuerit. velut, STICHVM, QVEM ILLI LEGAVI, HERES MEVS EI, SI ILLVD FACTVM ERIT, DATO. tunc enim reuocandi animo præsens legatum, & sub condicione dandi ita scripsisse videbitur. & si ante cõdicionem rem vindicet, doli exceptio locum habere poterit.

a idem

b cum commemoratione

XC. GAIVS libro primo Fideicommissorum

PEr fideicommissum varie data libertate, non leuissima spectanda est, sed nouissima: quia posterior voluntas potior haberi debet. cui consonat etiam rescriptum Diui [c] Antonini.

c Diui Hadriani & Antonini. *Idem ab vtroque sæpe constitutum fuisse notaui: itaque hæc lectio mihi non displicet.*

Diuisio conditionum.

XCI. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum

COndicionum, [d] quæ in futurum conferuntur, triplex natura est: vt quædam ad id tempus, quo testator viuat: quędam ad id, quod post mortem eius futurum sit: quædam alterutrum pertineant. tempus autem vel certum, vel infinitum comprehendatur. quæ omnia non minus in fideicommissis, quã in institutionibus ac legatis incidere solent. vt hæc condicio, TITIAE, SI MIHI NVBSERIT, nõ dubie, nisi viuente testatore: illa autem, SI AD EXSEQVIAS FVNERIS MEI VENERIT, nisi post mortem, impleri nõ posit. illa verò, SI FILIO MEO NVBSERIT, vel viuente

d *Coniũge l. non solũ. de oblig. & actio.*

vel

vel mortuo testatore impleri posſit. & prima quidem ac tertia ex relatis condicionibus, infinitum tempus habent: quandoque[a] enim nuBſerit, impletur condicio. ſecunda ad certum tempus adſcripta eſt.

a quandocunque

De emancipatione.

XCII. VLPIANVS ‖ libro quinto Fideicommiſſorum ‖

SI cui legatum fuerit relictum, isque rogatus ſit liberos ſuos emancipare: an cogi debeat manumittere? & retineo me dixiſſe, defici[b] eos à petitione fideicommiſsi. neque enim prætor fideicommiſſarius eos ad libertatem tuetur vt ſeruos. Papinianum quoque libro nono reſponſorum ſcribere referebam, non eſſe cogendum emancipare filios ſuos. Arbitror tamen extra ordinem debere conſtitui, eum qui adgnouit ‖id‖ quod ſibi relictum eſt hac contẽplatione vt liberos ſuos emanciparet, cogendum[c] emancipare: neque enim debet circumueniri teſtantium voluntas. ſic deinde hoc accipiendũ, quemadmodum ſi ſub condicione liberorum emancipandorum ei fuiſſet legatum[d], vel ita relictum, vt eos emanciparet. Cui rei conſequens eſt quod Diuus Seuerus reſcripſit. nam cum quædam mulier nepotes ſuos heredes inſtituiſſet, & ipſum filiũ coheredem filiis ſuis dediſſet, eosque inuicem ſubſtituiſſet, rogaſſetque filium vt filios emanciparet, non autem rogaſſet vt hereditatem eis reſtitueret: ex auctoritate Diui Seueri emancipare eos compulſus eſt, hisque reſtituere hereditatẽ. & adiectum eſt, ‖vt‖ ſi tardius id faceret, quaſi ex mora vſuras præſtaturum. videri enim eum, qui moram faceret emancipationi, moram reſtitutioni fideicommiſsi eam facere.

b deficere

c Pau. li. 4. senten. tit. 12.

d legatum relictũ: vel ita vt eos

XCIII. PAPINIANVS ‖ libro octauo Reſponſorum ‖

MAter[e] filio ſuo coheredes ſine vlla condicione filias ipſius dedit, ac petIt, vt filias ſuas emanciparet, ita vt curatores à prætore acciperent. filij videri fidei commiſsiſſe placuit, vt eas ſui iuris conſtitutas, ad hereditatem auiæ peruenire pateretur. nec ad rem pertinere, ſi portionem filiarum iure ſubſtitutionis quæſiſſet.

e Pater filio: *lectio Floren. sequentibus magis conuenit.*

Differentia libertatis & legati.

XCIIII. HERMOGENIANVS ‖ libro primo Iuris Epitomarum ‖

CVm ita datur libertas, SI TITIO, QVI NON EST HERES, DECEM DEDERIT, certa perſona demonſtratur: ac propterea in perſonam[f] eius tantùm condicio impleri poteſt. ſanè ſi cum ceſſerit dies, pecuniam condicioni cõprehenſam ſtatuliber habuerit: iure conſtituto nulli dando conſequitur libertatem. Diuerſa cauſa eſt legatarii, in cuius

f persona

per-

persona placuit condicionem deficere, si antequam dederit legatarius pecuniã, Titius moriatur. Ex his verbis, SI HEREDI, vel SI HEREDI TITIO DECEM DEDERIT, LIBER ESTO: non tantùm heredi, sed etiam heredis heredi dando, peruenit ad libertatem. at si nullus heredi successerit, iure constituto nulli dando ad libertatem perueniet.

XCV. IDEM ‖libro quarto Iuris Epitomarum‖

LEgatum sub condicione relictum, & ad aliam translatũ, si non condicio personæ cohæreat, sub eadẽ condicione translatum videtur.

XCVI. PAVLVS ‖libro primo ad Neratium‖

TItio vsusfructus serui legatus est, & si ad eum pertinere desisset, libertas seruo data est. Titius viuo testatore decessit. libertas non valet: quia condicio nec initium accepit. Paulus: ergo & si viueret Titius, & capere non potest: idem dicendum est. desisse enim non videtur, quod nec incipit.

Libertatis fauor.

Serui vsusfructus mulieri, quoad vidua esset, legatus: idem seruus, si ea nupsisset, liber esse iussus est. si mulier nupserit, liber erit: quia potior est legato libertas.

Iusiurandum municipum.

XCVII. IDEM ‖libro secundo ad Neratium‖

MVnicipibus, si iurassent, legatum est. hæc condicio non est impossibilis. Paulus: quemadmodum ergo pareri potest per eos? itaque iurabunt[a] per quos municipij res geruntur.

XCVIII. IDEM ‖libro tertio ad Neratium‖

MEa res sub condicione legari mihi potest: quia in huiusmodi legatis non testamenti facti tempus, sed condicionis expletæ spectari oportet.

XCVIIII. PAPINIANVS ‖libro octauodecimo Quæstionum‖

COndiciones[b] extrinsecus, non ex testamento venientes, id est quæ tacite inesse videantur, non faciunt legata condicionalia.

C. IDEM libro septimo Responsorum

TItiæ, si non[c] nupserit, ducenta: si nupserit, centum legauit. nupsit mulier. ducenta, nõ etiam centum residua petat. ridiculum est enim eandem & vt viduam & vt nuptam admitti.

[a] *Intellige iusiurandum legitimum, & vsitatum: quod litis dirimendæ gratia, quæ fortè inter testatorem & municipes erat interponitur. l. maximum. sup. de iureiu. qua ratione non erit contraria l. non dubitamus. sup. eod.*

[b] *Coniunge l. cũ illud. quand. dies leg. ced.*

[c] *Haloan. malè hãc negationẽ detraxit: & oblitus videtur ex l. mulieri & Titio. sup. eo. perinde haberi, ac si condicioni paruisset: Itaque mirum non esse, eũ qui nupsit, petere ducenta. August. li. 1. emen. cap. 2.*

Si non

Si non nupserit, id est, si nubere noluerit.

CI. IDEM libro octauo Responsorum

a Seuerinam

PAter Seuerianam [a] Proculam Aelio Philippo cognato nuptiis testamento designauit. eidem filiæ prædium, si Aelio Philippo nuBsisset, verbis fideicommissi reliquit. quòd si nō nuBsisset, idem prædium Philippo dari voluit. nondum viripotens puella diem suum obiit. respondi, cum in condicionibus testamentorum voluntatem potius, quàm verba considerari oporteat, Aelio Philippo fideicommissum ita datum videri, si ei Procula defuncti filia nubere noluisset [b]. quare cum ea prius quàm viripotens fieret, vita decesserit: condicionem exstitisse non videri.

b voluisset. August. lib. 1. emen. ca. 3.

Liberorum appellatio.

1 Ita fideicommisso dato, VOLO RESTITVAS, SI SINE LITERIS DECEDAS: condicio deficit ex voluntate vel vno filio superstite relicto.

Recedimus à proprietate verborum propter voluntatem.

2 Condicionū verba quæ testamento præscribuntur, pro voluntate considerantur. & ideo cum tutores testamento dati, quoniam interea puer adoleuerat, id egerint, vt curatores ipsi constituerentur, condicio fideicommissi talis præscripta, SI TVTELAM [c] IN ANNVM OCTAVVMDECIMVM GESSERINT, defecisse non videbitur.

c Tutela sumitur hic pro cura.

Cautio Mutiana cessat in hac specie.

3 Socrus nurui fideicommissum ita reliquerat, SI CVM FILIO MEO IN MATRIMONIO PERSEVERAVERIT. diuortio sine culpa viri post mortē socrus facto defecisse condicionem respondi. nec ante diem fideicommissi cedere, quā mori cœperit nupta, vel maritus. & ideo nec Mucianam cautionem locum habere: quia morte viri condicio possit exsistere.

Tot legata, quot annuæ præstationes.

4 Fideicommissa menstrua & annua sub ea condicione liberto relicta, QVAMDIV RES PATRONI FILIAE GESSERIT, etsi præstari necesse est filia prohibente res suas administrari: tamen voluntatem filia mutante, condicionem resumunt: quoniam plura sunt.

Coniectura voluntatis.

CII. IDEM libro nono Responsorum

CVm auus filium ac nepotem ex altero filio heredes instituisset, à nepote petIt, vt si intra annum trigesimum moreretur, hereditatem patruo suo restitueret. nepos liberis relictis intra ætatem suprascriptam vita decessit. fideicommissi con-

condicionem coniectura pietatis respondi defecisse: quòd minus scriptum, quàm dictum fuerat, inueniretur.

CIII. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum

SI ita legatum sit, TITIO POST DECEM ANNOS DATO, SI SATIS AB HEREDE NON EXEGERIT, & Titius intra decimum annum decesserit, ad heredem suum transmutat legatum: quia moriente eo condicio exstitit.

Inspicitur tempus testamenti, vel conditionis existentis.

CIIII. IDEM libro quartodecimo Responsorum

EVm, qui post apertum testamentum deportatus & restitutus est, fideicōmissum petere posse, cuius condicio postea exstitit, quàm ciuitatem Romanam recipiat.

Alienatio rei legatæ sub conditione, vel impositio seruitutis infirmatur conditione adueniente.

CV. POMPONIVS libro quinto Epistularum

SI fundum à testatore sub cōdicione legatum heres alij pendente condicione legauit: post [a] exsistentem condicionem, quæ priori testamento præposita fuerat, neque proprietas à priore legatario recedit, nec locū religiosum in eo fundo heres facere, nec seruitutem imponere poterit. sed & imposita seruitus finietur exsistente condicione. [b]

a postea existente condicione.

b Nā & si, pendente condicione legatarij dici non potest: tamē ea impleta, fingitur eius fuisse ex quo tempore legatus est. & conditio ad illud tēpus retrotrahitur. l. potior. supr. qui potio. in pigno.

CVI. IVLIANVS libro vicesimoquinto Digestorum

HOc genus legati, SI TITIO NON NVBSERIT, perinde habendum est, ac si post mortem Titij legatum fuisset. & ideo nec Muciana satisdatione interposita capere legatum potest. sed & alij nubendo, nihilo minus legatum consequitur.

Conditio, quæ tacitè legato inest, expressa.

CVII. GAIVS libro singulari de Casibus

ALiquando accidit, vt sub condicione datum legatum purum intellegatur. veluti quod sub eadem condicione relictum est, sub qua etiam heres alius institutus est. item quod sub hac condicione relictum est, SI HEREDITATEM ADIERIT. ex diuerso quoque purum datum legatum condicionale videtur. veluti quod sub condicione ademptum est. quia sub contraria condicione datum intellegitur.

Conditio tacitè repetita.

CVIII. SCAEVOLA libro nonodecimo Digestorum

LIbertis [c] omnibus legauit domū, & hæc verba adiecit, VT IN EA HABITENT LIBERTI, NE DE NOMINE EX-

c Cōiunge l. 38. de leg. 3.

EXEAT, ET VT AD VNVM, QVI NOVISSIMVS EXTITERIT, PERVENIAT. ET EO AMPLIVS EISDEM LIBERTIS MEIS DARI VOLO FVNDVM SOSIANVM[a]. quæsitum est, an condicio adposita, ne de nomine exiret, ad sequens quoque legatum pertineret. respondit pertinere.

[a] Seianum.

Fideicommissum conditionale non transmittitur ad hæredem.

CVIIII. IDEM libro vicesimo Digestorum

A Testatore rogatus, vt acceptis centum nummis restitueret hereditatem Titiæ coheredi suæ, adita hereditate decessit. similiter & Titia, antequam daret centũ. quæsitum est, an heres Titiæ offerendo centum fideicommisso[b] partem hereditatis consequi possit. respondit heredem condicioni parere nõ posse. Claudius: magno ingenio de iure aperto respondit. cũ potest dubitari, an in proposito condicio[c] esset.

[b] fideicõmissi partem

[c] Id est, an testator ablatiuis absolutis vsus, condicionem adscribere voluerit: quæ quæstio facti est. Laudat autẽ Claudius Scæuolam, quòd acutè, & ingeniosè viderit, quid suæ professionis esset: & de facto, quòd à iurisconsulti munere alienũ erat, nihil ostenderit: sed de iure tantum certo. Nam certum est ius, legata aut fideicommissa condicionalia ad hæredem non transire. Duar. ad §. Agerius. l. qui Roma. inf. de verb. obli.

CX. POMPONIVS libro nono Epistularum

ETiam si inuitis[d] heredibus ex peculio statuliber pecuniam Titio det, liber quidem fit: sed Titius, qui inuitis heredibus sciens accepit, pro possessore videtur eam pecuniam possidere: vt auocare eam hi, qui inuiti fuerunt, possint.

[d] inuitus

De rationibus reddendis.

CXI. IDEM libro vndecimo Epistularum

QVi[e] sub condicione rationum reddendarum liber esse iussus est, docere debet, constare fidem omnibus quæ ab eo gesta sunt: vt neque subtraxerit quid ex his quæ acceperit, neque expensum[f] rationibus præscripserit[g], quod non dederat. sed & quod reliquum[h] per contextum scriptum est remanere apud eum, soluere debet. neque enim aliter liber esse potest, quàm si hoc modo condicioni, sub quam data est libertas, satisfecerit. Ceterum debitores, cum quibus ipse contraxit, non vtique in diem mortis domini sui fuisse idoneos præstare cogendus est. sed eo tempore, quo his creditum est, eius condicionis fuisse, vt diligens paterfamilias his crediturus fuerit.

[e] Coniunge l. 61. de man. testa.
[f] Non rectè legit hic Haloan. expressum. August. lib. 3. emen. cap. 7.
[g] perscripserit,
[h] reliquum fuerit

Condicio pluribus apposita, an possit pro parte singulorum impleri.

CXII. IDEM libro duodecimo Epistularum

TAles condiciones, SI MONVMENTVM, puta, FECERINT, pluribus propositæ, non possunt nisi in omnibus simul personis exsistere. Item SI SVMPHORO ET IANVARIO CENTVM TITIVS PRAESTITERIT, FVNDVM EI LEGO. Sumphoro[i] mortuo, an legatũ perisset? sed

[i] Symphoro

sed hoc quoque sic puto interpretandum, vt si dum quisque eorum viuet[a], præstitisset. sed benigna interpretatione[b] dicendum, si non post moram Titij Sumphorus decessit, debere partem dimidiã Ianuario dantem[c], partem fundi dimidiam legatarium esse[d] consecuturum. De illo quoque quæritur, fundus quibusdam legatus est, si pecuniam certam in funus, impensamque perferendi corporis in aliam regionem dedissent. nam[e] nisi vterque dederit, neutri sit legatum: quoniam condicio nisi per vtrumque expleri non potest. sed hæc humanius interpretari solemus, vt cum duobus fundus legatus sit, si decem dedissent: & alteri, dando partem, legatum quoque debeatur.

a viueret, b interpretatione esse c dare, & d consequi. e num

De rationibus reddendis.

Priscus respondit, statuliberum non vtique ibi vbi paterfamilias decessit, aut vbi ipse relictus sit, aut vbi velit, rationes reddere debere. sed interim proficisci ad eum, cui reddere debeat. vtique si is reipublicæ causa aberit. verissimũ est autem, vt aliàs aliud ex persona locoque sit æstimandum.

CXIII. PAVLVS ‖Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex libro secundo‖

CVm filius rogatus fuisset à patre, si antequam res suas administrare posset, decessisset, hereditatem Titio restituere: & egressus viginti annos decessisset: rescriptũ est, fideicommissum deberi.

AD[f] LEGEM FALCIDIAM
TIT. II.

f De hac lege Falcidia, & quid à lege Voconia differat, pulchrè Alex. ab Alex. li. 6. Geni. die. ca. 15.

PAVLVS ‖libro singulari ad legem Falcidiam‖

LEX[g] FALCIDIA lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit ‖vsque ad dodrantem‖ his verbis, QVI CIVES ROMANI SVNT, QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET, VT EAM[h] PECVNIAM EASQVE RES QVIBVSQVE DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO, VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT. Secundo capite modum legatorum constituit his verbis, QVICVMQVE CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACIET, IS QVANTAM CVIQVE CIVI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO: DVM ITA DETVR LEGATVM[i], NE MINVS QVAM PARTEM QVARTAM HEREDITATIS[k] EO TESTAMENTO HEREDES CAPIANT. EIS,

g Lex etiam
h quam pecuniã, quasque res. Duar. 1. disput. c. 58. vbi capita huius legis Falcidiæ fœliciter restituit. Hunc autem tit. iustis commentariis explicuit, quos si è scriniis suis aliquando proferat, studiosis omnibus cumulatissimè satisfactum iri non dubito: quos iam Goueani ad l. aliquot commentatio iuuat.
i legetur. Duar. ibidem.
k ex eo

QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE[a] SVA CAPERE LICETO. ISQVE HERES, QVI EAM PECVNIAM DARE IVSSVS DAMNATVS[b] ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE, QVAM DAMNATVS EST.

Prior lex ad posteriorem trahitur.

1 Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hostes moriuntur, propter legem Corneliam pertinere videtur. quòd ea lex perinde eorum testamenta confirmat, atque si in ciuitate decessissent. propter quam fictionem lex Falcidia, & omnes testamẽtariæ pertinent. quæ tamen possint locum habere.

Lex interpretationem capit ex edicto prætoris.

2 Ad eos, qui omissa causa testamẽti possident hereditatem, non pertinet lex Falcidia. sed per edictum prætoris inducitur potestas legis. idemq; est, si iurisiurandi condicio remissa sit. Sed & si seruo suo testator data libertate legauerit: quia[c] differtur in id tempus, quo liber futurus est: item[d] ei qui apud hostes est, aut ei qui nondum natus est, datum sit aliquid: hæc lex locum habebit. Ad municipum quoque legata, vel etiã ea quæ Deo[e] relinquuntur, lex Falcidia pertinet. 3 Non solùm autem ad res proprias testatoris legatas, sed & alienas lex pertinet. & omne quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad hanc legem: siue in corpore constet certo, incertóve, siue pondere, numero, mensura valeat: aut etiam si ius legatum sit, vt[f] vsusfructus, aut quod in nominibus est.

Legatum penoris transfusum in legatum pecuniæ post moram.

4 Item si ita legatum sit, HERES MEVS SEIO PENVM DATO: SI NON DEDERIT, DECEM DATO: quidam putant, omnimodo in legato decem esse. penum autẽ mortis causa capi, nec in Falcidiam imputare id heredem posse. ego autem didici, si in continenti heres penum soluerit, videri hoc legatum esse: & in legem Falcidiam imputari posse. & quod dixi in continenti, ita accipiendum: cum aliquo spatio. quòd si iam mora facta soluerit heres penum, tunc nec legatũ eum accepisse, nec in Falcidiam imputari posse. iam enim transfusum legatum esse, & decem deberi. Idemq; erit, & si ab initio ita legatũ datum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO. quia hic penus non est legata. & penus si datur, mortis causa capitur: quia deficit legati condicio.

Quomodo retinebitur quarta pars ex rebus indiuiduis.

5 Si vsusfructus legatus sit, qui & diuidi potest, non sicut ceteræ seruitutes indiuiduæ sunt: veteres quidem æstimandum totum vsumfructum putabant, & ita constituendũ quantum sit

---

a Id est, impunè sine pœna quadrupli legis Furiæ. Vlp. tit. 1. Instit. & Theoph. de adem. lega. Inst. Duar. 2. disp. c. 10.

b damnatúsve

c quanquam

d item si

e Deo relicta sunt danda ecclesiæ eiusdem, in qua testator domicilium habuit. nov. 131. §. si quis in nomine.

f aut vsusfructus,

sit in legato. sed Aristo à veterum opinione recessit. ait enim posse quartam partem ex eo, sicut ex corporibus, retineri. idque Iulianus recte probat. Sed operis serui legatis, cum neque vsus neque vsusfructus in eo legato esse videtur: necessaria est veterum sententia, vt sciamus quantum est in legato. quia necessario ex omnibus, quæ sint facti, pars decedere debet. nec pars operæ intellegi potest. immo & in vsufructu, si quæratur quantum hic capiat, cui vsusfructus datus est: quantũ ad ceterorum legatorum æstimationem, aut etiam huius ipsius, ne dodrantem excedat, legatum, necessariò ad veterũ senten-

6 tiam reuertendum est. Si quis creditori suo quod debet legauerit: aut inutile legatum erit, si nullum commodum in eo versabitur: aut si propter repræsentationis, puta, commodum vtile erit, lex quoque Falcidia in eo commodo locũ habebit. Si legatarius possessionem nanctus est, & non potest auocari ei res, quia voluntate heredis errantis nactus est possessionẽ: dabitur actio heredi, vt id quod supra dodrantem est offera-

7 tur[a]. Interdum omnimodo necessariũ est solidum solui legatario interposita stipulatione, QVANTO AMPLIVS, QVAM PER LEGEM FALCIDIAM CEPERIT, REDDI. veluti si quæ à pupillo legata sint, non excedant modum legis Falcidiæ: veremur autem, ne impubere eo mortuo alia legata inueniãtur, quæ contributione facta excedant dodrantem. idem dicitur, & si principali testamento quędam sub condicione legata sunt, quæ an debeantur incertum est. & ideo si heres sine iudice soluere paratus sit, prospiciet sibi per

8 hanc stipulationem. Id quod ex substitutione coheredis ad coheredem peruenit, proficit legatariis. is enim similis est herés ex parte pure, ex parte sub condicione heredi instituto. sed ea, quæ ab eo legata sunt, si omiserit hereditatem[b], non augebũtur. scilicet si ab eo nominatim data sunt, non QVISQVIS

9 MIHI HERES ERIT. Si coheredis mei portio exausta sit, mea integra, & illam vindicauero: Cassius confundendas esse partes existimat. Proculus contra. in qua specie & Iulianus Proculo adsensit. quam sententiam probabiliorem esse puto. Sed & Diuus Antoninus indicasse dicitur,[c] commiscen-

10 das esse vtrasque partes in computatione legis Falcidiæ. Si coheredem meum post aditam hereditatem adrogauero: non dubitabitur, quin separandæ sint portiones perinde atque si

11 coheredi meo heres exstitissem. Si in annos singulos legatũ sit Titio: quia multa legata & cõdicionalia sunt, cautioni locus est, quæ in edicto proponitur, QVANTO AMPLIVS ACCIPIT, REDDI.

De naturali debito.

12 Id quod natura hereditati debetur, & peti quidem non

a auferatur: vitiose est Flor.

b aditionem.

c Hinc apparet & Paulo verisimile non fuisse, Antoninum ita indicasse: atque etiamsi ita indicasset, apparet eius sententiã vnà cum Cassiana improbari hîc. & l. quod si. infr. eo.

potest, solutum verò non repetitur, non esse computandum in hereditate quidā putant. sed Iulianus & hæc ex euentu augere patrimonium, aut non augere existimat. & hereditario iure id quoque capi, ideoque & in restitutionem hereditatis venturum. 13 Si debitor creditori heres existat, quamuis confusione liberetur, tamen locupletiorem hereditatem percipere videtur, vt computetur ei quod debet, quamuis aditione confusum sit.

Impensa facta in funus ab hærede detrahitur, vt æs alienum.

14 De impensa monumenti nomine facta quęritur, an deduci debeat. & Sabinus ita deducendum putat, si necessarium fuerit, monumentum extruere. Marcellus consultus an funeris monumentique impensa, quantam testator[a] fieri iussit, in ære alieno deduci debeat, respondit, non amplius eo nomine, quàm quod funeris causa consumptum est, deducendum. nam eius, quod in extructionem monumenti erogatum est, diuersam esse causam. nec enim ita monumēti ædificationem necessariam esse, vt sit funus ac sepultura. idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata sit, Falcidiam passurum.

a Non necesse est totum id quod iussit testator, in monumentum faciendum impendere: si facultates æri alieno soluendo non sufficiant. l. hereditas. de pet. hære. supr.

II. MARCELLVS ‖libro vicesimo secundo Digestorum‖

NEc[b] amplius concedendum erit, quàm quod sufficiat ad speciem modicam monumenti.

b Multa in hunc locum grauiter & copiose differit Plato dial. 12. de leg.

Quod hæres acquirit ex sua diligentia, vel alterius stultitia, non computatur in hæreditate.

III. PAVLVS ‖libro singulari ad legem Falcidiam‖

SI heres institutus eam hereditatem, quæ soluendo non est, vendiderit: vix quidem poterit persuaderi, non fuisse eam hereditatem soluendo, quæ emptorem inuenerit. vera autem ratione nihil legatariis debebitur: quia magis ex stultitia emptoris habere videtur heres institutus, quàm ex bonis defuncti. nam & è contrario, si male vēdiderit res hereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum. ita ergo commodum debet esse heredis, si bene res administrauerit. Sed & si is, qui soluendo non est, legauerit, & heres cum creditoribus deciderit, ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret, nihil tamen legatariis debiturum: quia eam pecuniam non ex hereditate, sed ex decisione habet.

Aestimatio annui reditus.

1 Item[c] si reipublicæ in annos singulos legatum sit: cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat tantum videri legatum, quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summæ, quæ legata est, colligendas.

c Aug. lib. 2. emen. cap. 10.

IIII. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum

FVndo legato mihi sub condicione, pendente legati condicione heres me heredem instituit, ac postea legati condicio exstitit. in Falcidiæ ratione fundus non iure hereditario, sed legati, meus esse intellegitur.

V. IDEM libro octauo Responsorum

VErbis legati vel fideicōmissi non necessarie[a] ciuitati relinquitur quod ex causa pollicitationis præstari necesse est. itaque si debiti modum testamento dominus excessit, superfluum dumtaxat Falcidia minuetur. quare nec fidei committi legatarij[b] poterit. Quòd si dies aut cōdicio legatū fecerit, non vtilitatis æstimatio, sed totum petetur quod datum est. nec si viuo testatore dies venerit, aut condicio fuerit impleta: fiet irritum quod semel competit.

a necessario

b legatariis

VI. VENVLEIVS libro tertiodecimo Stipulationum

SI vir vxori heres exstiterit, & in funus eius iNpenderit: non videbitur totum quasi heres iNpendere. sed deducto eo, quod quasi dotis nomine, quam lucrifacit, conferre debuerit.

VII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum

LEge Falcidia interueniente legata seruitus, quoniam diuidi non potest, non aliter in solidum restituetur, nisi partis offeratur æstimatio.

VIII. IDEM libro quartodecimo Quæstionum

IN legem Falcidiam æris alieni rationem in hereditate relicti, quod vnus ex heredibus soluere damnatus sit, ipse solus habebit.

VIIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

IN Falcidia placuit, vt fructus postea percepti, qui maturi mortis tempore fuerunt, augeant hereditatis æstimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse pretiosior. Circa ventrem ancillæ nulla temporis admissa distinctio est. nec immeritò: quia partus nondū editus, homo non recte fuisse dicitur[c].

c *Itaque non habetur pro nato, cùm de commodo alterius agitur. l. qui in vtero. sup. de sta. homi.*

X. IDEM libro vicesimo Quæstionum

QVod supra quadrantem apud[d] heredem potest peruenire, supra dodrantem in pecuniam[e] legatū non onerat heredem. veluti hereditas pupilli, si fortè substitutus sit exheredato, qui patri pupilli heres exstitit.

d ad hæredem

e pecunia

XI. IDEM libro vicesimonono Quæstionum

IN ratione legis Falcidiæ retentiones omnis temporis heredi in quadrantem imputantur. Si seruus sub condicione libertate data, vita decessit: si quidem impleta condicio

 quando-

quandoque[a] fuerit, heredi non videbitur perisse. quòd si defecerit, in contrarium ratio trahit. sed quanti statuliber, moriẽs fuisse videbitur. 2 Imperator Marcus Antoninus decreuit heredes, quibus pars bonorũ ablata est, non in ampliorem partem, quàm pro ea parte quæ relicta est, legatorũ nomine teneri. 3 Cum quidam parte dimidia bonorum adempta fuisset relegatus, idemque prouocatione interposita testamento postea facto obisset, atque post mortem eius non iuste appellatum esset[b] pronuntiatum: quæsitum est, vtrum æris alieni loco pars dimidia absccederet, vt residua sola videretur fuisse in bonis: an verò succurri heredi necessarium esse videbitur[c]. sed videtur succurri debere: cum animus litigantis ‖ & ‖ optinendi votum hanc opinionem admittit. 4 Si seruus testamento manumissus ante aditam hereditatem decedat, heredi quidem perisse intellegitur. sed cuius pretij erit, qui si viueret, non æstimaretur? nam & eos, qui moriente domino ea valetudine affecti fuerant, vt eos non posse viuere certum esset, tamen si postea moriantur, hereditati perisse responsum est. nec aliud in his, qui sub eodem tecto fuerunt cum dominus à familia necaretur.

a fuerit quandoque.

b esse

c videretur.

De contributione legatorum.

5 Quod vulgo dicitur,[d] in tabulis patris & filij vnam Falcidiam seruari, quam potestatem habeat, videndum est. quamuis enim substitutus quę à pupillo relicta sunt, cum filius heres exstitit, vt æs alienum quodlibet debeat: tamẽ propter ea, quæ data sunt tabulis secundis, contributioni locus est. secundum quæ poterit euenire, ne substitutus quicquam retineat, velut[e] longe plus habeat quartæ[f] paternæ hereditatis. quid ergo si non sufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris suffecisset[g]? de suo quadrante nimirũ dabit substitutus: quoniam pater legauit de suo. nec ad rem pertinet, quòd ex nullo testamento præstatur vltra vires patrimonij: cum in hac parte iuris legata, quæ tabulis secũdis relinquuntur, quasi primis[h] sub condicione relicta intellegũtur. 6 Si filio suo duos substituerit, & alterius portionem onerauerit: tractari solet, an ex persona sua Falcidiam posit inducere substitutus, quam pupillus non haberet, vel vnus pupilli substitutus. & facilè quis dixerit consequẽter[i] prioribus quæ de patrimonij ratione dicta sunt, non esse Falcidiæ locum: & vltra vires portionis conueniendum alterum substitutum. Sed verior est diuersa sententia perinde huic quartam relinquendam existimantium, atque ita[k] si patri heres extitisset. vt enim opes patris & contributio legatorũ inde[l] capiunt & formã & originem, ita plures substituti subducta persona pupilli reuocandi sunt ad intellectũ institutionis[m]. Quid tamen dicemus de altero substituto qui

d *Huc pertinet elegans disceptatio apud Cic. lib 2 de Inuen. Rheto. vbi de constitutione generali tractat.*

e vel vt

f quarta

g sufficerit?

h imprimis

i *Phrasis Græca.*

k si ita patris

l vim: *melior est Flor.*

m substitutionis.

qui non est oneratus? si fortè nondum legata pupillus à se relicta soluit, & aliquid vltra dodrantem sit: in omnibus & ipsum Falcidiam habiturum? At quin quartam habet. neque idem patiatur[a] instituti comparatio. rursus si negemus, aliud aperte quàm quod vOlgo probatum est, respondetur. Itaque varietas exsistet, vt is quidem, qui proprio nomine oneratus est, velut institutus desideret quartam. alter autem, qui non est oneratus, vt substitutus, licet portio largiatur eius, non in solidum conueniatur propter calculi confusionem. Huic consequens est, vt si pupillo de Falcidia cautum fuit, duobus committatur stipulatio: videlicet in eam[b] quantitatem, quã vnusquisque sibi retinere[c] potuisset.

7 Quæsitum est, si quis pupillo coheredem substituisset: quemadmodum legis Falcidiæ ratio inquiri debeat. & quale est quod vOlgo diceretur, legatorum rationem separandam. dixi, quantum ad legata, quæ pater à filio, item à substituto reliquit, nullam fieri posse separationem: cum communi calculo subiciantur, & inuicem inducant contributionem. sed legata, quæ ab[d] instituto extero data sunt, permisceri ceteris non oportere. ideoq; quartam pupillo datæ portionis habere substitutum, quamuis suam portionem habeat, vt institutus. & aliam causam esse eius qui ex varijs portionibus heres scriberetur. ibi enim legatorum confundi rationem non minus quàm si semel fuisset nuncupatus ex ea portione, quæ conficeretur ex pluribus. neque referre, puræ sæpe, an sub diuersis condicionibus sit heres institutus.

8 Si quis exheredato filio substituit heredem institutum, & ab eo tabulis quoq; secundis legauerit: necessariò ratio confundetur. cum ideo legata valere dixerit Iulianus à substituto relicta, quòd idem patri heres exstiterit.

XII. IDEM libro trigesimo Quæstionum

SI debitor creditore herede instituto petisset, ne in ratione legis Falcidiæ ponẽda creditum suum legatariis reputaret: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidiæ defuncti voluntas seruatur.

XIII. IDEM libro trigesimoseptimo Quæstionum

SI tacitum fideicommissum seruus iniungente domino susceperit, habiturum eum legis Falcidiæ beneficium, quia parere domino debuit, constitutum est. idemq; placuit in filio[e] qui fuit in patris potestate.

Quod extra causam testamenti capitur, in Falcidiam non imputatur.

XIIII. IDEM libro nono Responsorum

PAter filiam, quæ à viro diuerterat, heredem pro parte instituit. & ab ea petit, vt fratri & coheredi suo portionem he-

 reditatis

[a] patitur
[b] ea quantitate,
[c] detinere
[d] quæ à substituto. Recta est littera
[e] filia, quæ

reditatis acceptam deducta sexta restitueret, admissa compensatione dotis in Falcidiæ ratione. si pater dotem consentiente filia non petisset, Falcidiam quidem iure hereditario, dotem autem iure proprio filiam habituram respondi. quia dos in hereditate patris non inueniretur. Auia nepotibus heredibus institutis fideicommisit, vt omissa retentione, quæ per legem Falcidiam ex alio testamento competebat, solida legata fratribus & coheredibus soluerent. recte datum fideicommissum respondi. sed huius quoq; onus in contributionem venire. Duobus impuberibus substitutum, vtriq; heredem existentem, in alterius hereditate Falcidia non vti conuenit, si de bonis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quæ ad filios peruenerit, retineat. Quòd si ‖frater‖[a] fratri legitimus heres exstitit, & impuberi supremo substitutus: portio quidem paternorum bonorum, quam intestatus puer[b] accepit, rationi[c] Falcidiæ nõ confundetur. sed quartam eius tantùm portionem[d] substitutus retinebit, quam iNpubes accepit, qui substitutum habuit.

1

2

a Deest, & male: liberat enim lectorem hac difficultate, ne hæsitet, an substitutus, an vero alter fratrum legitimus hæres fuerit.
b purè. Recta est Flo. & intellige fratrem, qui legitimus hæres fratri facto impubes deceßit, & locũ substitutioni fecit.
c ratione
d portionis
e Quod de
f Huius responsi interpretationẽ vide apud Alex. ab Alex. li. 2. Genia. die. cap. 23.
g alium hæredem

XV. IDEM ‖libro tertiodecimo Responsorum‖

QVod[e] bonis iure Falcidiæ contribuendum est à debitore, cui mortis causa pacto debitum remissum est, in factũ concepta replicatione retinebitur.

Pactum contra legem inutile.

Frater[f] cum heredem sororem scriberet, alium[g] ab ea, cui donatum volebat, stipulari curauit ne Falcidia vteretur, & vt certam pecuniam, si contra fecisset, præstaret. priuatorum cautione legibus non esse refragãdum constitit: & ideo sororem iure publico retentionem habituram, & actionem ex stipulatu denegandam. Non idcirco minus Falcidiæ rationem in ceteris annuis legatis admitti visum est, quòd primo ac secundo anno sine vlla detractione fuissent legatario soluta.

1

2

Quod defunctus debet hæredi, vt æs alienum deducitur, nisi testator prohibuerit.

Quod auus ex causa tutelæ nepoti debuit, cum auo nepos solus heres exstitisset: ratio Falcidiæ si poneretur, in ære alieno bonis deducendum respondi. nec ad rem pertinere, quòd heredem auus, idemque tutor rogauerat[h], vt si sine liberis ante certam ætatem decederet, tam hereditaria quàm propria bona restitueret. non enim ex hoc hereditatem debito compensatam videri: cum vel ideo maxime declaretur nõ esse compensationem factam, quoniam heredem suum habere propria bona defunctus ostendit. Planè si cõdicio fideicommissi fuerit impleta, fructus hereditatis post mortem aui percepti, pari pecunia debito tutelæ compensabuntur. sed quartam heres

3

h Hæc rogatio videtur inducere coniecturam, nepotem ab auo testatore rogatum, vt quod ex reliquatione tutelæ auus debebat, compensaret cum hæreditate, quam accipit: nec ante omnia deduceret, vt æs alienum. l. Si debitor, suprà eo. imò ex his verbis (propria bona) colligit auum noluisse, vt compensatio crediti fieret cum hæreditate.

heres nepotis [a] de bonis dumtaxat, quæ moriens auus reliquit, retinebit. Cum fideicommissum ex voluntate matris à patre moriente debitum [b] filio pater hereditate [c] sua, quam in filium conferebat, compensari voluit [d]: quod filio debetur, si ratio Falcidiæ poni cœperit, fini quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, cõpensabitur; atq; ita superfluum æris alieni dodranti tantùm detrahetur. Ex donationibus in vxorem collatis, quod heres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit. nam ita fit locupletior, vt tanto pauperior esse videatur. quod autem heres inde minuit, viro non perit.

4 5

a nepoti
b debitum esset
c hæreditatē suam.
d voluit cum eo, quod

Quæ in Falcidiam imputentur.

6 Fructus prædiorum sub condicione verbis fideicommissi relictos, in causam fideicommissi non deductos, heres in ratione Falcidiæ sic accepto facere sibi cogitur, vt quartam ‖&‖ quartæ fructus ex die mortis, bonorum, quæ mortis tempore fuerunt, habeat. nec ad rem pertinet, quando Falcidia lex admissa sit. nam etsi maxime post impletam condicionem fideicommissum [e] locum habere cœpit: tamen ex die mortis fructus quadrantis apud heredem relinqui necesse est.

e fideicommisso

7 Fideicommissum portionis supplendæ gratia, pro qua matrem filius heredem instituit, eidem matri datum ratione Falcidiæ minuitur. & eam pecuniam mater supra quartam portionis suæ percipiet. Quarta, quæ per legem Falcidiam retinetur, æstimatione, quam testator fecit, non magis minui potest, quàm auferri.

8

XVI. SCAEVOLA ‖libro tertio Quæstionum‖

SI ex pluribus rebus legatis heres quasdam soluerit, ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem retinere potest etiam pro his quæ iam data sunt. Sed etsi vna res sit legata, cuius pars soluta sit: ex reliquo potest plena Falcidia retineri.

Contributio legatorum.

XVII. IDEM ‖libro sexto Quæstionum‖

SI post missionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat: ex testamento, quod in militia iure militari fecit, plena legata ex codicillis, habita Falcidiæ ratione, præstari debere dicitur. sed res ita expedietur, si cum quadringenta haberet, testamento quadringenta, codicillis centum legauerit: ex quinta parte, id est octoginta quæ ad legatarium ex codicillis peruenirent, si Falcidiam non pateretur, quartam, id est viginti heres retinebit.

Filiusfamiliâs miles potest grauare patrem ab intestato, vt peculium restituat: & per restitutionem peculium efficitur hæreditarium: & fructus medio tempore percepti in Falcidiam computantur.

XVIII. PAVLVS libro vndecimo Quæstionum

a Si filiusfamiliâs,
b commisisset

FIliusfamilias [a], qui militauerat, decedens patris sui fidei commisit [b] codicillis, vt peculium suũ castrense Titio post mortem restitueret. quærebatur, an vt heres quartam deducere posit. dixi legem Falcidiam inductam esse à Diuo Pio etiam in intestatorum succesionibus propter fideicommissa. sed in proposito nec hereditatem esse: quamuis placeret mihi, extraneo herede instituto, fieri hereditatem aditione eius. nam cum apud patrem remanet, ius pristinum durat, & peculium est. nec huic contrarium est, quòd in testamẽto eius qui apud hostes decesit, exercetur Falcidia. nam fictio legis Corneliæ & hereditatem & heredem facit. Sed [c] me non dubitare quin debeat id quoque indulgeri legis [d] beneficium, siquidem quasi patrisfamiliæ bona restituere cogitur. & heres scriptus, omissa ex testamẽto aditione, exemplo edicti legatorum nomine conuenietur. His consequẽs erit, vt si ex fructibus medio tempore quartam & quartæ fructus habuerit pater, etiam Trebellianum senatusconsultum inducamus, & vtiles actiones exerceri posint, fiatque hereditas post restitutionem.

c Sed nemo dubitabit
d legis Falcidiæ

XVIIII. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum

SI dignum decem fundum damnetur heres quinq; vendere, sine dubio quinque erunt imputanda Falcidiæ.

XX. IDEM libro nono Quæstionum

SI à seruo meo herede instituto mihi legetur, & mihi adquiratur hereditas, negat Mæcianus id legatũ in Falcidia [e] computari: quia non debeatur.

e Falcidiam

Quod hæredi soluitur à pupillo, vt naturaliter debitum, imputatur in Falcidiam.

XXI. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum

f tutoris auctoritate
g mutuò

SI pupillus, cui sine tutore [f] auctore decẽ mutua [g] data sunt, legatum à creditore meruerit sub hac condicione, si decem, quæ acceperit, heredi reddiderit: vna numeratione & implet condicionem, & liberatur naturali obligatione: vt etiam in Falcidia heredi imputentur: quamuis non imputarentur, si tantùm condicionis implendæ causa data fuissent. adeo autem & soluere videtur, vt repudiato legato, vel Sticho qui legatus est mortuo, nihil repetere posit.

Si

1 Si ego & seruus meus heredes instituti simus ex diuersis partibus, nec à seruo erogatus dodrans his quibus à me legatum est: contra Falcidiam proderit quod ex portione serui ad me peruenit supra Falcidiam eius portionis. ex contrario si seruo meo seruus, & mihi decem legata fuerint: serui Falcidia ex decem mihi legatis non tenetur[a], exemplo eodem Falcidię. nam quartam retineo ex persona serui, quamuis de mea portione nihil exhaustum sit.

[a] retinetur.

An prælegatum imputetur in Falcidiam.

XXII. IDEM libro septimodecimo Quæstionum

NEsennius Apollinaris Iulio Paulo. ex facto domine species eiusmodi incidit. Titia filias suas tres numero æquis ex partibus scripsit heredes, & à singulis legata inuicem dedit. ab vna tamen ita legauit tam coheredibus eius quàm extraneis, vt Falcidiæ sit locus. quæro an aduersus coheredes suas[b], à quibus legata & ipsa accepit, vti possit Falcidia: & si non possit, vel doli exceptione summouenda est, quemadmodum aduersus extraneos computatio Falcidiæ iniri possit. respondi, id quidem, quod à coherede[c] legatorũ nomine percipitur, non solet legatarijs proficere, quo minus Falcidiam patiantur. sed cum is, qui legatum præstaturus est, ab eodem aliquid ex testamento petit: non est audiendus, desiderans vti aduersus eum Falcidiæ beneficio, si id quod percepturus est, ex voluntate testatoris suppleat, quod deducere desiderat. Plane ceteris legatariis non vniuersum quod coheredi[d] præstat, imputabit: sed quantum daturus esset, si nihil ab eo perciperet[e]. 1 Seruo herede instituto, si à domino fideicommissa, à seruo legata data sunt, prius ratio legatorum habenda est: deinde ex eo quod superest, fideicommissorum. dominus enim ideo tenetur, quòd ad eum peruenit. peruenit autem quod deductis legatis superest. planè Falcidiam exercet. Sed & si dominus omissa hereditatis aditione seruum sibi substitutum adire iussit, prius erogantur quæ ab ipso domino data sunt. tunc eorum, quæ à seruo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia.

[b] suos.
[c] cohæredibus
[d] cohæredibus
[e] percepisset.

Liberatio legata.

2 Si debitori liberatio legata sit, quamuis soluendo non sit, totum legatum computetur[f]: licet nomen hoc non augeat hereditatem, nisi ex euentu[g]. Igitur si Falcidia locũ habeat, hoc plus videbitur legatum, quòd huic legatum esset. cetera quoque minuentur legata per hoc, & ipsum hoc per alia. capere enim videtur eo quòd liberatur. Sed si alij hoc nomen legetur, nullum legatum erit: nec ceteris contribuetur.

[f] computatur.
[g] Nisi euenerit eum fieri soluendo, vt ab eo exigi possit. l. pretia. §. cuius debitor. infr. eod.

XXIII.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Quæstionum

SI fundus mihi legetur & via, in Falcidiæ ratione, si tantum sit in via, quantum[a] amplius est in Falcidia, integer fundus capietur, & via perit[b]. sed si via legetur, nec soluendo sit hereditas, non debebitur. videndum etiam, si fundo & via legato, minus ex vtroque desideret[c], quàm sit viæ pretium. [d] potest coacta ratione dici, non tantùm fundum solidum capi: sed etiam vt doli exceptio tantum sarciat, quantum deest. ne plus habeat, quàm Falcidia desiderat, vt tunc solum via intercidat, quotiens plus Falcidia desiderat, quàm est viæ pretium.

a quanto
b peribit.
c desideretur.
d & potest.

XXIIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum respondit

FAlcidiæ legis rationem, si haberi oportet, ita habendam, ac si hæ res, quæ ab herede subtractæ sunt, in hereditate relictæ non fuissent. 1 Idem respondit, partus ancillarum ante diem fideicommissi editos ad heredes eius, qui rogatus est, pertinere: eosque in quartam & quartæ fructus computandos, si de lege Falcidia quæstio intercedat[e].

e incidat.

2 Idem respondit, fructus ex propria re heredis, quæ legata est, post diem fideicommissi cedentem perceptos, etsi non sint restituendi fideicommissario, heredi in quartam imputari nõ solere.

XXV. SCAEVOLA libro quarto Responsorum

MAritum suum & filium communem æquis partibus heredes instituit. quæsitum est, an in ratione legis Falcidiæ imputandum [f] sit marito, quod ad eum ex eadem hereditate per filium peruenit. respondit, si ex institutione filij tantum retineat[f], quantum ad Falcidiam satis sit: nihil quartę nomine deducendum. 1 A liberto, cui fundum legauerat, per fideicommissum Seiæ annua decem dedit. quæsitum est, si lex Falcidia liberti legatum minuerit, an Seiæ quoque annuum fideicommissum minutum [h] videatur, cum reditus largiatur annuam præstationem. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videri minutum[i]: nisi alia mens testatoris probetur.

f computandum
g peruenerit,
h imminutum
i *Pars enim ipsius legati à legatario non est relicta: nã in fundo nõ continetur summa annua, per fideicommissum relicta. Quòd si partẽ legati præstare per fideicommissum legatarius iussus sit, si minuatur per Falcidiam legatum, minuetur quoq; fideicommissum l. pœnales. §. si Titio. infr. eo. Lex enim Falcidia minuit legatum, & omnes res legatas pro portione. l. si mihi. de leg. 1. supr.*

XXVI. IDEM libro quinto Responsorum

LIneam margaritorum trigintaquinq; legauit. quæ linea apud legatarium fuerat mortis tempore. quæro, an ea linea heredi restitui deberet[k] propter legem Falcidiam. respondit, posse heredem consequi, vt ei restituatur. ac[l] si malit, posse vindicare partem in ea linea, quæ propter legis Falcidię rationem deberet remanere. 1 Quæsitum est, an pretiũ statuarum Falcidiam[m] pati debeat. respondit, debere.

k debeat
l ac si. al. aut si
m Falcidia. *Rectior est Flor.*

Condi-

Conditio, in fraudem legis adiecta, pro non adiecta habetur.

XXVII. IDEM ‖libro sexto Responsorum‖

SEIVS ET AGERIVS SI INTRA DIEM TRIGESIMVM MORTIS MEAE REIPVBLICAE NOSTRAE CAVERINT, CONTENTOS SE FVTVROS TOT AVREIS LEGIS FALCIDIAE BENEFICIO OMISSO, HEREDES MIHI SVNTO. QVOS INVICEM SVBSTITVO. QVOD SI VOLVNTATI MEAE NON CONSENSERINT, EXHEREDES SVNTO. quęsitum ęst, an heredes instituti hereditatem adire possint, si condicioni parere nolunt [a], cum habeant substitutos eadem condicione præscripta. respondit, Seium & Agerium primo loco institutos perinde adire posse, ac si ea condicio, quæ fraudis causa adscripta est, adscripta non esset.

a nolint,

XXVIII. MAECIANVS ‖libro primo Fideicommissorum‖

PAter quoque in legatis, quæ filius ei dedit, alio herede instituto, legis Falcidiæ rationem patitur.

XXVIIII. PAVLVS ‖libro secundo Fideicommissorum‖

SI à me tibi fideicommissum ‖vel legatum‖ est, tuque id post tempus rogatus sis mihi restituere, non puto hoc imputandum esse in Falcidiam: quia incipio postea quasi fideicommissarius id recipere.

Damna post mortem testatoris contingentia, sine culpa legatarij, imputantur hæredi

XXX. MAECIANVS ‖libro octauo Fideicommissorum‖

IN ratione legis Falcidiæ mortes seruorum ceterorumque animalium, furta, rapinæ, incendia, ruinæ, naufragia, vis hostium, prædonum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in summa quodcumque damnum, si modò culpa legatarij careant, heredi pereunt. quemadmodum ad heredis lucrum pertinent fructus, partus ancillarum, & quæ per seruos adquisita sunt. vt stipulationes, rerum traditiones, legata, hereditatésue his datæ, ceteræ donationes, item seruitutes, quibus liberata prædia pretiosiora fierent: actionesque adquisitę, vt furti, damni iniuriæ: similesque, quorum nihil in rationem legis Falcidiæ cadit. Vendere autem vel emere iussus certo pretio fundum, aliámue quampiam rem in legis Falcidiæ ratione, cum quantum sit legatum, requiratur, tantum eo nomine inducetur [b], quanto pluris minorísue sit res ea quantitate, quàm quo pretio testator accipi, dariue iussit. sed [c] vt ei quidem portioni, quæ legatis deductis facienda erit, amplius dedu-

b inducet,

c sed ei *al.* vt ei

deducetur. quippe non nostri causa capi id pretium: sed eo deducto pretium reliquum legatum esse intellectum est.[a]

ROrsus diligenter animaduertendum est, ne quod dicitur, damna post mortem testatoris illata ad solum heredē respicere, vsquequaque & sine vlla distinctione recipiatur. quod enim remota lege Falcidia in totum iuris foret[b], hoc idem fore in ea parte, quæ lege Falcidia constitueretur. hoc[c] enim attinet, damna postea facta non deduci, ne amota portio legatis fideiue commissis detrahatur. Verum est autem his solis, quæ pondere, numero, mensura constant, nec damno postea incidente, ex portione, quæ fieri ad æstimationem eorum bonorum quæ mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi. Certis verò corporibus, & his ipsis ita relictis, PECVNIAM, QVAM IN ILLA ARCA: VINVM, QVOD IN ILLIS DOLEIS: PONDVS ARGENTI, QVOD IN ILLIS HORREIS HABEO: SIne culpa heredis deperierunt, vel deteriora sunt facta: procul dubio aut nihil debebitur, aut eorum, quæ exstabunt, qualia erunt, ea portio debebitur, quæ per legem Falcidiam efficiatur ex æstimatione bonorum, quæ mortis testatoris tempore fuerint. Incertæ autem res relictæ distinctionem recipiunt. nam si ex suis rebus incertā rem testator reliquisset, veluti ARGENTVM QVOD ELEGERIT, & omne argētum testatoris interisset sine culpa heredis: nihil deberetur[d]. sin verò argenti pondus pure relictum esset, quamuis omne argentum testatoris deperisset: admissa lege Falcidia, portio eius quantitatis sumetur, quæ fuit in bonis eo tempore quo testator decessit. nec ad imminuendam[e] eam quicquā damna postea incidentia proficient. res tamen, quæ interierint, pro nulla parte, ac ne æstimatio quidem debeatur[f]: non magis quàm si omnes res per speciem enumeratæ relictæ essent.

a In quibusdam solet ita legi & punctis distingui, prorsus intellectum est. Diligenter &c.

b fore,

c huc

d debebitur.

e diminuendam

f debebitur.

Licèt datum causa conditionis implendæ in Falcidiam non imputetur, tamen datum vt pretium imputatur.

Tametsi autem[g] legis Falcidiæ ratione, quæ condicionis implendæ causa heredi sunt data, in quartam non computantur: tamen id quod non figura condicionis accipere iussus est ab eo, cui hereditatem restituere rogatus est, Celso & Iuliano nostro placuit computari, quemadmodum si ea summa heres vendere eas res iussus esset. quia non condicionis implendæ causa, sed quodammodo pro pretio inferre sunt iussi. Quo loco amplius quæsitum est, an fideicommissarius quoque inuitus cogatur dare eam summam, & recipere hereditatem, quasi & ipsius fideicommissum esset. sed id verisimile nō est. cum talis oratio magis ipsius causa, quàm contra ipsum posita videatur.

g in legis

Lega-

Legata, quæ non valent, non veniunt in computationem legis Falcidiæ.

6 Cum lex Falcidia interuenit, non veniunt in contributionem quæ ipsi heredi à semetipso vel seruo eius legata fideíue commissa sunt. alia causa est eorum quæ in die certa dantur. nam si libertatis dies cœpit cedere ei, debebuntur: & in contributionem veniunt. ac ne ea quidem, quæ quis seruis suis inutiliter sine libertate legauit, fideíue commisit, in computationem eius legis cedunt. 7 Res, quas neq; per fideicommissum relinqui posse certum est, in legis Falcidiæ computationem non veniunt.

XXXI. POMPONIVS libro secundo Fideicommissorum

IS cui fideicommissum soluitur, sicut is cui legatum est, satisdare debet, quod amplius ceperit, quàm per legem Falcidiam ei licuerit, reddi. veluti cum propter condicionem aliorum fideicommissorũ vel legatorum legis Falcidiæ causa pendebit. Sed & secundum Cassij & veterum opinionem, si à pupillo fideicommissa capiuntur, propter ea, quæ à substituto erunt relicta, cauere debebit is cui soluatur. nam quamuis repetitio sit eorum, quæ fideicommissi nomine non debita soluentur: tamen satisdato cautum debet esse ei à quo pecunia proficisceretur [a]: ne damnum sentiat deficiente eo, cui solutum erit.

a proficiscetur.

Quæ actiones hæreditatem augeant, vel minuant.

XXXII. MAECIANVS libro nono Fideicommissorum

POenales actiones, siue legitimæ siue honorariæ, exceptis popularibus, in bonis actoris non ideo minus computandæ sunt, quia morte reorum intercidere possunt. è contrario autem eædem actiones nihil bonis rei defuncto eo detrahũt. sed ne in actoris quidem bonis defuncto eo iniuriarum actio poterit computari: quia & ipsa simul cum eo intercidit, vt vsusfructus: & id quod in dies, menses, annósue singulos aliQũi quoad viuat debeatur. etenim ea demum obligatio rei bonis deminutionem præstat, quæ in hæredem transit. nec contrarium est, quòd viuente reo eo minus in bonis eius intellegebatur. nam etsi ita stipulatus esset, vt cum moreretur, debere ei inciperet: tamen augerentur bona eius, quemadmodum si ipse sub eadem condicione promisisset, defuncto eo minuerentur. honorariæ quoque actiones, quæ intra certum tempus à prætore promittuntur [b], cum [c] bonis actoris defuncto eo augmentum [d] rei decessionémue, si tales erunt, vt in heredẽ quoque transeant, præstabunt. 8 Iulianus scribit, si vtriusque heredis pars exhausta est legatis, & alter ex heredibus cau-

b permittuntur.
c tum
d tum verò rei decessionem,

cautionem prætoriam accepit à legatariis: non æqualiter, sed pro suo modo legis Falcidiæ rationem, & actionem ex stipulatu habiturum. omnes enim prætorias stipulationes eiusdē interpretationis esse. nam constare, ex iudicatum solui stipulatione, siue à parte actoris siue ||à|| rei plures heredes exstitissent, non omnibus, nec aduersus omnes actionem contingere: sed dumtaxat his qui vicissent, & aduersus victos. hisque, aduersus quos res defensa non esset, aduersus eos qui rem nō defendissent. 2 Annua, bima, trima die aureis centenis legatis, ex omnibus summis non tantùm ex posterioribus, portionem legis Falcidiæ detrahi placuit. 3 Si Titio [a] viginti legatis portio per legem Falcidiam detracta esset, cum ipse quoque quinque Seio rogatus esset restituere: Vindius noster tantum Seio pro portione ex quinque detrahendum ait, quantū Titio ex viginti detractum esset. quæ sententia & æquitatē & rationem magis habet: quia exemplo heredis legatarius ad fideicommissa præstanda obligabitur. nec quia ex sua persona legatarius inducere legem Falcidiam non possit, idcirco quod passus esset, non imputaturū [b]. nisi fortè testator ita fidei eius commisisset, vt totum quidquid ex testamento cepisset, restitueret. si autem manumittere seruum vel suum vel alienū rogatus sit, omnimodo præstare debebit libertatem. nec hoc contrarium est superiori [c]: quia fauor libertatis sæpe & alias benigniores sententias exprimit.

[a] Vide l.25. in fin. sup. eo.

[b] imputabitur.

[c] superioribus:

Legato seruo, vt manumittatur, an Falcidia locum habeat.

XXXIII. PAVLVS ||libro tertio Fideicommissorum||

SI seruus tibi legatus sit, eumque rogatus sis manumittere, nec præterea capias vnde quartam, quæ per Falcidiam retinetur, recipere possis: senatus censuit cessare Falcidiam.

XXXIIII. MARCELLVS [d] libro quadragesimosecundo Digestorum Iuliani notat

[d] Marcellus apud Iulianum libro trigesimoquinto notat.

IN testatoris seruo non erit Falcidiæ locus. si verò pecuniā, aliúdue quid legauerit, fideique legatarij cōmiserit, vt alienum seruum vel legatarij manumitteret: locus erit.

XXXV. VLPIANVS ||libro sexto Disputationum||

PLane si quid sit præterea legatum ipsi seruo, Falcidiæ locū fore senatus declarauit. vnde Scæuola ait in eo, quod præterea seruo legatum est, ita Falcidiam admittendam, vt inde & quod pro seruo præstandum est, sumatur.

XXXVI. PAVLVS ||libro tertio Fideicommissorum||

SEd si non seruus ipse legatus sit, sed pecunia, rogatusque sit legatarius seruū suum manumittere, Falcidiā patietur: & nihilo minus cogetur manumittere. quia tanti æstimasse vide-

videbitur seruum suuum. quid[a] si alienus seruus fuerit? in eo non plus quàm accepit, ad redimendum cogitur impendere. sin verò heres serui rogatus sit manumittere, placet pretium eius, vt æs alienum, deducendum esse.

1 Si solus seruus legatus, & fideicõmissa libertate donatus fuerit, licet Falcidia interueniente, totus vindicari petive potest. sed etsi aliud præterea capiat legatarius, adhuc seruus totus peti potest. quartam autem vtriusque ex legato retinendam, ne impediatur libertas.

2 Si incertum sit, an libertas prestari debeat, veluti quod[b] sub condicione, vel post tempus data sit, numquid incerto eo an præstetur, cum possit aut seruus mori, aut condicio deficere, interim Falcidia admittenda est? deinde cum libertas competere vel deberi cœperit, tum legatarius illam partem recipiat, quam Falcidia detraxit? Cæcilio placebat, si quid ex operis eius medio tempore consecutus fuerit heres: id in pretium eius erogare eum debere propter legis Falcidiæ rationem.

a quod

b si sub

XXXVII. VALENS ‖libro sexto de Fideicommissis‖

EIus serui æstimatio perinde ac statuliberi fieri debet. sed & si heres seruum alienum rogatus est manumittere, placuit vt etiam huius pretiũ ex æstimatione hereditatis deduci debeat.

XXXVIII. HERMOGENIANVS ‖libro primo iuris Epitomarum‖

1 STatuliber heredis non auget familiam[c].

2 Cõmunes serui in vtriusq; patrimonio connumerantur. Cuius vsusfructus alienus est, in dominio proprietatis[d] connumeratur: pignori dati, in debitoris: sub lege commissoria distracti, item ad[e] diem addicti, in venditoris.

c Non potest enim id augere familiã, quod in ea non permanet: hic autem, conditione vel tẽpore eueniente, fit liber. l. statuliber. infr. de statulib.

d proprietarij

e in diem

XXXVIIII. PAVLVS ‖libro tertio Sententiarum‖

AEris alieni loco deducuntur, non solùm pretia eorũ[f] quibus libertas data est, & eorum qui supplicio sunt affecti: sed & eius quem prætor propter indicium proditæ mortis, vel[g] detectæ eorum[h] coniurationis, libertæ donauit[i].

f reorum

g aut detectæ

h reorum

i Memorabile exemplum huiuscemodi manumißionis refert Liu. li. 2. ab Vr. cond.

XL. HERMOGENIANVS ‖libro quarto iuris Epitomarum‖

AD veterani testamentum, siue paterfamilias siue filiusfamilias sit, licet intra annum missionis decedat, lex Falcidia pertinet.

1 Si cui, si decem dedisset, viginti fundus fuisset legatus: is in toto fundo legatarius habebitur.

XLI. PAVLVS ‖libro nono ad Edictum‖

DOlo[k] carere non videtur, si iam mota quis cõtrouersia hereditatis legata sine cautionibus det.

k Ex titul. de procur.

XLII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum

IN Falcidia æstimatio pretij rerum ex veritate facienda est.

XLIII. IDEM libro nonodecimo ad Edictum

SErui, qui apud hostes sunt, post mortem testatoris reuersi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiorem faciunt hereditatem.

XLIIII. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum

FAlcidia interuenire non potest, si statuliber de alieno dedit, non de bonis defuncti: vel aliàs est homo liber, qui condicionem impleuit.

XLV. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum

IN lege Falcidia non habetur pro puro quod in diem relictum est: medij enim temporis commodum computatur. In his legatis, quæ sub condicione relicta sunt, Proculus putabat, cum quæritur de lege Falcidia, tantum esse in legato quanti[a] venire possunt[b]. quod si est, & deductio sic potest fieri, vt tantum videatur vi[c] deberi, quanti nomen venire potest. sed hæc sententia non probatur. cautionibus ergo melius res temperabitur.

XLVI. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum

QVi[d] quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spopondit se daturum, cogendus est soluere.

XLVII. IDEM libro septuagesimo nono ad Edictum

LEx[e] Falcidia si interueniat, in omnibus pēsionibus locum habet. sed hoc ex post facto apparebit. vtputa in annos singulos legatum relictum est. quamdiu Falcidia nondū locum habet, integræ pensiones annuæ dabuntur. sed enim si annus Benerit, quo fit vt contra legem Falcidiam vltra dodrantem aliquid debeatur, eueniet vt retro omnia legata singulorū annorum imminuantur. Numquam legatarius vel fideicommissarius, licet ex Trebelliano senatusconsulto restituitur ei hereditas, vtitur legis Falcidiæ beneficio.

XLVIII. PAVLVS libro secundo ad edictum Aedilium curulium

CVm emptor venditori, vel contra heres exstitit, euicto homine vtrum duplum in æs alienum deducere vel computare debeat, an simplum? duplum enim esset, si alius heres exstitisset. & benignius est, eodem herede existente simplum ei imputari.

XLVIIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium

PLautius: seruo, quem tibi legaueram, fundum legaui. Atilicinus, Nerua, Sabinus, primùm in seruo rationem legis

Falcidiæ

a quantum
b posset.
c inde deberi. Idem τῇ δυνάμει dicitur. l. aduersus de arbitr. ss eadem dictione errratum fuit. l. 1. supr. de cōdit. et demonstr.
d Ex tractatu de exceptio.
e Ex tract. de prætor. stipu. tit. si cui plus quàm per leg. Falci.

Falcidiæ habendam, & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futurã: deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidię portionem decessuram, sicut ex omnibus legatis. Cassius[a]: quòd[b] seruo pars lege Falcidia decedat, incipere seruũ fieri communem heredis & legatarij. communi autem seruo cum legatũ sit, totum pertinere ad sociũ: quia in eam personam legatum consistere possit. qua ratione semel ex fundo partem legis Falcidiæ decessuram. Paulus[c]: Cassij sententia vtimur. nam & Diuus Pius rescripsit, seruo communi fideicommissum datum totum ad socium pertinere. 1 Interdum euenit, vt propter rationem legis Falcidiæ sequens legatum exstinguatur. veluti si fundus, & ad eum via legata sit per alium fundum. nam si pars fundi remanserit in hereditate, non potest procedere viæ legatum: quia per partem[d] seruitus adquiri non potest.

a Cassius ait
b quòd si seruo
c Hinc apparet libros Pauli ad Plautiũ ita vocatos, quòd sint commentarij in Plautium: non quòd Plautio sint nuncupati. Aug. libr. 1. emend. c. 6.
d partes

De legatis inutilibus.

L. CELSVS libro quartodecimo Digestorum

NOn est dubium, quin ea legata, à quibus heres summouere exceptione petitorem potest, in quartam ei imputentur, nec ceterorum legata minuant[e].

e minuantur.

LI. IVLIANVS libro sexagesimoprimo Digestorum

NEc interest, vtrum ab initio quasi inutile fuerit, an ex accidenti postea in eum casum peruenisset[f] legatum, vt actio eius[g] denegaretur.

f peruenerit
g ei denegaretur. vel, eis

LII. MARCELLVS libro nono Digestorum

EX asse patronum heredem instituit libertus, cum ducẽtos aureos in bonis haberet: & legauit filio centum viginti, extraneo reliqua. deminutio legati, quòd extraneo pręstat[h] legatum, proficit filio ad consequenda solida quæ ei legata sunt. Quacumque[i] ex causa legata non præstãtur, imputantur heredi in quartam partem, quæ propter legem Falcidiã remanere apud eum debet.

h legatum præstatur.
i Quacũque enim

LIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum

SI propter ea, quæ sub condicione legata sunt, pendet legis Falcidiæ ratio: præsenti die data non tota vindicabuntur.

A defuncto hæredibus debitum, vt æs alienum detrahitur.

LIIII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum

PAter filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem instituit, fideique eius commisit, ne fundum alienaret, & vt in familia eum relinqueret. filius decedens tres filios scripsit heredes. quærendũ est, an omnino quasi creditores vnusquisque in ratione legis Falcidiæ aliquid possit deducere: quia in potestate sua habuit pater, cui ex his potius relinqueret.

ſed hac ratione nemo in Falcidię ratione quicquam deducet. quod videndum, ne dure conſtituatur. vtique enim in alieno ære habuit fundũ: neceſsitate[a] quippe obſtrictus fuiſſet filiis eum relinquendi.

a quippe cum neceſsitate

LV. IDEM libro viceſimo Digeſtorum

CVm Titio in annos ſingulos dena legata ſunt, & iudex legis Falcidiæ rationem inter heredem & alios legatarios habeat: viuo quidẽ Titio tanti litem æſtimare debeat[b], quanti venire id legatum poteſt, in incerto poſito quamdiu victurus ſit Titius. mortuo autẽ Titio non aliud ſpectari debet, quàm quid[c] heres ex ea cauſa debuerit.

b debet,

c quod

Augmentum facultatum hereditarij debitoris, quandocunque contingens, prodeſt legatariis in Falcidia detrahenda.

LVI. IDEM libro viceſimoſecundo Digeſtorum

CVm quo de peculio agi poterat, heres creditori exſtitit. quæris[d] cuius temporis peculium computari oporteat in Falcidia lege. Plerique putant, quod tunc in peculio fuerit cum adiretur hereditas, inſpiciendum. ego dubito: quoniam mortis tempus in ratione legis Falcidiæ ineunda placuit obſeruari. quid enim intereſt, peculium ſerui poſt mortem creditoris deminutum ſit, an debitor pauperior factus ſit? Aliquis dicet, quid ex contrario, ſi ante aditam hereditatem adquiſierit ſeruus: & ego quæram, [e] ſi debitoris, qui tunc non erat ſoluendo, ampliatæ facultates fuerunt? & cum in iſto placuerit, ex poſt facto vberiorem videri fuiſſe hereditatem, ſicuti cum condicio crediti exſtitit poſt mortem, ita etiam peculij incrementum pleniorem faciet hereditatem. Scæuola notat: quid ergo ſi idem ſeruus defuncto & alij dena debuit, & vna decem habuit? augetur ſcilicet & his hereditas, decem, quæ defuncto naturaliter debebantur, in hereditate manentibus. 1 Is qui in bonis vnum dumtaxat ſeruum habebat, legauit eum Titio, & fidei eius commiſit, vt poſt triennium manumitteret. debet ex eo, quod interim ex operis ſerui a T Titium peruenire poteſt, quarta apud heredẽ remanere. quemadmodum ſi directo poſt triennium ſeruo libertatem dediſſet, eiusque vſumfructum ei legaſſet: aut ei proprietatem per fideicommiſſum relinquit[f]. 2 Stichum tibi, ſeruo tuo decem legauit. vel contra, tibi decem, ſeruo tuo Stichum, libertatemque Stichi fidei eius commiſit. lex Falcidia minuit legata. redimere ab herede partem debes, quemadmodum ſi tibi vtrumque legaſſet. 3 Sæpius euenit, ne emolumentum eius legis heres conſequatur. nam ſi centum aureorum dominus vigintiquinq; alicui dediſſet[g], & eum inſtituerit heredem, & dodrantem legauerit: nihil aliud ſub occaſione legis Falcidiæ interue-

d quæritur

e quid ſi

f reliquiſſet.

g dederit,

interuenire potest. quia viuus videtur heredi futuro prouidere.

LVII. IDEM ‖libro vicesimosexto Digestorum‖

CVm dotem maritus alicui legauerit, vt vxori restituatur, non habere legem Falcidiam locum, dicēdum est. & sanè in plerisque ita obseruatur, vt omissa interpositi capiētis persona spectetur.

LVIII. MODESTINVS ‖libro nōno Regularum‖

LEgis Falcidiæ beneficium heres etiam post longum tempus mortis testatoris implorare non prohibetur.

LVIIII. IDEM ‖libro nono Pandectarum‖

BEneficio legis Falcidiæ indignus esse videtur qui id egerit, vt fideicommissum intercidat. præterea qui non capienti rogatus est restituere hereditatē, senatusconsulto Planciano[a] non conceditur quartam retinere. sed ea quarta, quam non retinuit, ad fiscum pertinet ex rescripto Diui Pij.

a. Plautiano

LX. IAVOLENVS ‖libro quartodecimo ex Cassio‖

CVm pater impubere filiæ heredem substituit, id quod ei legatorū nomine à patre obuenit, cum hereditas ad substitutos pertinet, in computationē legis Falcidiæ non venit. Legato petito, cum in litem iuratum est, ratio legis Falcidiæ, non eius summæ in quam legatarius iurauit, haberi debet: sed eius, quanti re vera ‖id‖ fuit quod petitum est. nam id quod pœnæ causa adcreuit, in legem Falcidiam non incidit.

Si hæres propter suam stultitiam plus soluit, non nocet legatariis.

LXI. IDEM ‖libro quarto Epistularum‖

ALienus fundus tibi legatus est. hunc heres cum emere nisi infinito pretio non posset, emit multo pluris, quàm quanti erat. qua emptione effectum[b] est, vt legatarij ad legem Falcidiam reuocarentur. quæro, cum si fundus tanti, quanti re vera[c], emptus esset, legata non fuerant excessura ius legis Falcidiæ: an hoc ipso heres institutus partem reuocandi à legatariis ius habeat, quòd ex volūtate defuncti pluris emerit fundum, quàm quanti erat. respondit, quod amplius heres, quàm pretiū fundi, legatario soluit, id[d] lege Falcidia imputari non potest. quia neglegentia eius nocere legatariis non debet. vtpote cum is cōfitendo veram æstimationem præstare poterat.

b factum

c reuera est,

d in lege

De duobus reis.

LXII. VLPIANVS ‖libro primo ad legem Iuliam & Papiam‖

IN lege Falcidia hoc esse seruandum Iulianus ait, vt si duo rei promittendi fuerint, vel duo rei stipulandi, si quidē socij

sint, in ea re diuidi inter eos debere obligationem, atque si singuli partem pecuniæ stipulati essent, vel promisissent. quòd si societas inter eos nulla fuisset, in pendenti[a] esse, in vtrius bonis computari oporteat id quod debetur: vel ex cuius bonis detrahi. Corpora, si qua sunt in bonis defuncti, secundum rei veritatem æstimanda erunt, hoc est secundum præsens pretium. nec quicquam eorum formali pretio æstimandum esse sciendum est. 8

a *Nam in eius bonis est, qui prior acceperit: quod ei facere licet. l. cum duo. & l. in duobus. de duob. reis constit. infr.*

De æstimandis rerum pretiis.

LXIII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam

PRetia[b] rerum non ex affectu nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur[c]. nec enim qui filium naturalem possidet, tanto locupletior est, quòd eum, si alius possideret, plurimo redempturus fuisset. sed nec ille, qui filium alienum possidet, tantum habet, quanti eum patri vendere potest. nec exspectandũ est, dum vendat: sed in præsentia, non qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. eadem causa est eius serui qui noxam[d] nocuit. nec enim delinquẽdo quisque pretiosior fit. Sed nec heredem post mortem testatoris institutum seruũ tanto pluris esse, quo pluris venire potest, Pedius scribit. est enim absurdum, ipsum me heredem institutum non esse locupletiorem antequam adeam: si autem seruus heres institutus sit, statim me locupletiorem effectum. cum multis causis accidere possit, ne iussu nostro adeat. adquirit nobis certe cum adierit. esse autẽ præposterũ, ante nos locupletes dici, quàm adquisierimus. Cuius debitor soluendo non est, tantum habet in bonis, quantũ exigere[e] potest. Nonnullam tamen pretio[f] varietatem loca, temporaque adferunt. nec enim tantidem Romæ & [g] in Hispania oleum æstimabitur. nec continuis sterilitatibus tantidem, quanti secundis fructibus: dum hic quoque non ex momentis[h] temporum, nec ex ea quæ raro accidat caritate pretia constituantur. 1 2

b *Coniunge l. 33. ad l. Aqui. August.*
c finguntur.
d noxiam
e excutere
f pretij
g vt in
h monumentis. *Rectior est Floren.*

LXIIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam

SI in testamento ita scriptum sit, HERES MEVS LVCIO TITIO DECEM DARE DAMNAS ESTO: ET QVANTO QVIDEM MINVS PER LEGEM FALCIDIAM CAPERE POTERIT, TANTO AMPLIVS EI DARE DAMNAS ESTO: sententiæ testatoris standum est.

LXV. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam

SI fundus legatus sit quinquaginta dignus sub hac condicione, si quinquaginta heredi[i] dedisset, plerique putant vtile esse

i heres

esse legatum: quia condicionis implendæ causa datur. nam constat etiam Falcidiam eum pati posse. sed si quinquaginta aurei legati sint, si quinquaginta dedisset: dicendum, inutile esse legatum, & magis ridiculum esse.

LXVI. VLPIANVS ‖libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam‖

CIrca legem Falcidiam in eo, quod sub condicione vel in diem alicui relictum est, hoc obseruandum est, si decem sub condicione alicui fuerint relicta, eaque condicio post decennium forte exstiterit: non videntur decem huic legata, sed minus decem. quia interuallum temporis, & interusurium huius spatij minorem facit quantitatem decem. Sicuti legata non debētur, nisi deducto ære alieno aliquid supersit: nec mortis causa donationes debebuntur. sed infirmantur per æs alienum. quare si immodicum[a] æs alienum interueniat, ex re mortis causa sibi donata nihil aliquis consequitur.

LXVII. TERENTIVS ‖Clemens libro quarto ad legem Iuliam & Papiam‖

QVotiens[b] cuidam amplius legatum sit, quàm ei capere liceret, & lex Falcidia locum haberet: prius Falcidiæ ratio habenda est, scilicet vt subducto eo, quod lex Falcidia exceperit, reliquum, si non excedat statutam legi portionem, debeatur.

Quanti æstimanda sint alimenta legata, aut vsusfructus.

LXVIII. AEMILIVS MACER libro[c] secundo ad legem vicesimam hereditatium

COmputationi[d] in alimentis faciendæ hanc formam esse Vlpianus scribit, vt à prima ætate vsque ad annum vicesimum quantitas alimentorum triginta annorum computetur, eiusque quantitatis Falcidia præstetur. ab annis verò viginti vsque ad annum vicesimumquintum, annorum vigintiocto. ab annis vigintiquinque vsque ad annos triginta, annorum vigintiquinque. ab annis triginta vsque ad annos trigintaquinque, annorum viginti duo. ab annis trigintaquinque vsque ad annos quadraginta, annorum viginti. ab annis quadraginta vsque ad annos quinquaginta, ‖tot‖ annorum computatio fit, quot[e] ætati eius ad annum sexagesimum deerit, remisso vno anno. ab anno verò quinquagesimo vsque ad annum quinquagesimumquintum, annorum nouem. ab annis quinquagintaquinque vsque ad annum sexagesimum, annorum septem. ab annis sexaginta, cuiuscumque ætatis sit, annorum quinque. eoque nos iure vti Vlpianus ait, & circa computationem vsusfructus faciendam. solitum est

a modicum: *sensus est, si immensum æs alienum sit, & graue, donationes imminuentur: nec integra, sed deducto ære alieno soluentur. Itaque sequere lect. Florent.*
b Coniunge *l. 6. de vul. substi. cum aliis.*
c *Lapsus est in huius capitis inscriptione* Haloand. *Aug. lib. 1. emen. ca. 4.*
d *In quibusdam incipit* Hæreditatum computationi *&c.*
e quod

tamen à prima ætate vsque ad annum trigesimum, computationem annorum triginta fieri. ab annis verò triginta, tot annorum computationem inire, quot[a] ad annum sexagesimum deesse videntur. numquam ergo amplius quàm triginta annorum computatio initur. sic deniq; & si reipublicæ vsusfructus legetur, siue simpliciter, siue ad ludos, triginta annorum computatio fit. Si quis ex heredibus rem propriā esse contendat, deinde hereditariam esse conuincatur: quidam putant eius quoque Falcidiam non posse retineri. quia nihil intersit, subtraxerit, an hereditariam esse negauerit. quod Vlpianus rectè improbat.[b] 1

LXVIIII. POMPONIVS ‖libro quinto ad Sabinum‖

VSufructu bonorum legato, æs alienum ex omnibus rebus deducendum est. quoniam post senatusconsultum nulla res est, quæ non cadit in vsusfructus[c] legatum.

LXX. VLPIANVS ‖libro sextodecimo ad Sabinum‖

FAlcidiæ stipulatio statim committitur, vbi condicio legati vel debiti exstitit.

LXXI. PAVLVS ‖libro trigesimo secundo ad Edictum‖

POtest[d] heres in vendenda hereditate cauere, vt & lege Falcidia interueniente solida legata præstentur: quia ea lex heredis causa lata est. nec fraus ei fit, si ius suum deminuat heres.[e]

LXXII. GAIVS ‖libro tertio de legatis ad Edictum prætoris‖

QVantitas patrimonij, deducto etiam eo quidquid explicandarum venditionum causa impenditur[f], æstimatur.

In ratione legis Falcidiæ tempus mortis spectatur.

LXXIII. IDEM ‖libro octauodecimo ad Edictum prouinciale‖

IN quantitate patrimonij exquirenda, visum[g] est mortis tempus spectari. qua de causa si quis centum in bonis habuerit,[h] tota ea legauerit: nihil legatarijs prodest, si ante aditam hereditatem per seruos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex fetu pecorum tantum accesserit hereditati, vt centum legatorum nomine erogatis, habiturus sit heres quartam partem. sed necesse est, vt nihilo minus quarta pars legatis detrahatur. & ex diuerso si ex centum septuagintaquinque legauerit, & ante aditam hereditatem in tantum decreuerint bona, incendijs fortè aut naufragiis aut morte seruorum, vt non plus quàm septuagintaquinque, vel etiam

a vsque ad annum

b probat: *non enim idem peccatū est subtrahere, & rem suam esse contendere: imò hoc nullū omnino est, modò quis existimās rem suam esse, bona fide eam sibi asserat: proinde Flor. verior est, tametsi repugnāte Accurs.*

c vsumfructum

d *Ex tit. de here. vend.*

e *Iuxta hoc Cicer. act. 3. in Verrem, Quod mihi lex mea causa dat, eo mihi nō vti non licebit? & alia multa in eandem sententiam.*

f *Vt res tradatur emptori, & in vacuā possessionem inducatur.*

g iussum

h & tota

etiam minus relinquatur: ſolida legata debentur. nec ea res damnoſa eſt heredi, cui liberum eſt non adire hereditatem. quæ res efficit, vt neceſſe ſit legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum herede in portionem[a] legatorum paciſci.

[a] a portione

De conditionali debito, vel legato.

1 Magna dubitatio fuit de his quorum condicio mortis tempore pendet. id eſt an[b] quod ſub condicione debetur, in ſtipulatoris bonis adnumeretur, & promiſſoris bonis detrahatur. ſed hoc iure vtimur, vt quanti ea ſpes[c] obligationis venire poſſit,[d] tãtum ſtipulatoris quidem bonis accedere videatur: promiſſoris verò decedere. aut[e] cautionibus res explicari poteſt, vt duorum alterum fiat:[f] aut ita ratio habeatur, tamquam pure debeatur: aut ita, tamquam nihil debeatur. deinde heredes & legatarij inter ſe caueant, vt exſiſtente condicione aut heres reddat quanto minus ſoluerit: aut legatarij reſtituant quanto plus conſecuti ſint. Sed etſi legata quędam pure, quędam ſub condicione relicta efficiant, vt exſiſtente condicione lex Falcidia locum habeat: pure legata cum cautione redduntur. quo caſu magis in vſu eſt, ſolui quidem pure legata, perinde ac ſi nulla alia ſub condicione legata fuiſſent. cauere autem legatarios debere ex euentu condicionis, quod amplius accepiſſent, redditu iri. cuius generis cautio neceſſaria videtur & ſi quibuſdam ſeruis eodem teſtamento ſub condicione libertas data ſit, quorum pretia condicione exſiſtente bonis detrahuntur.

[b] an id
[c] ea res in obligatione
[d] in tantum
[e] & cautionibus
[f] vt aut

2 In diem relicta legata alterius eſſe iuris, palam eſt: cum ea omnimodo tam ipſi legatario, quàm heredibus eius deberi certum eſt. ſed tanto minus erogari ex bonis intellegendum eſt, quantum[g] interea donec dies optingit[h], heres lucraturus eſt ex fructibus vel vſuris. ergo optimũ quidem eſt, ſtatim ab initio ita teſtatorem diſtribuere legata, ne vltra dodrantem relinquãtur[i]. quòd ſi exceſſerit quis dodrantem, pro rata portione per legem ipſo[k] iure minuuntur. verbi gratia, ſi is, qui quadringenta in bonis habuit, tota ea quadringenta erogauerit, quarta pars legatariis detrahitur. ſi trecenta quinquaginta legauerit, octaua. quòd ſi quingenta legauerit habens quadringenta, initio quinta, deinde quarta pars detrahi debet. ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt: deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

[g] quantò minus
[h] attigerit.
[i] relinquat.
[k] *Non eſt opus prætoriæ iuriſdictionis auxilio, vt detur exceptio: ſed ex ipſa lege detrahitur, id eſt ex ipſis verbis legis, quarta. l. lex etiam, ſupr. eod.*

Quid imputatur in Falcidiam.

LXXIIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum prætoris.

QVod autem dicitur, ſi ex iudicio defuncti quartam habeat heres, ſolida præſtanda eſſe legata, ita accipere

debemus, si hereditario iure habeat. itaque quod quis[a] legatorum nomine à coherede accepit, in quadrantem ei non imputatur.

a quisque

LXXV. Ex libro quadragesimo Digestorum Iuliani MARCELLVS

SEd si ideo legatum ei datum est, vt integra legata vel fideicommissa præstet: deneganda erit actio legati, si lege Falcidia vti mallet.

LXXVI. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum prætoris

ID autem, quod condicionis implendæ causa vel à coherede vel à legatario vel à statulibero datur, in Falcidia non imputatur: quia mortis causa capitur. sanè si à statulibero peculiares nummos accipiat, pro sua parte quadranti eos imputare debet: quia pro ea parte non mortis causa capere, sed hereditario iure eos habere intellegitur. qua ratione placuit legata, quæ legatarij non capiunt, cum apud heredes subsederint, hereditario iure apud eos remanere intellegi, & ideo quadranti imputanda. nec quicquam interesse vtrum statim ab initio legatum non sit, an quod legatum est, remanserit.

LXXVII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum prouinciale

IN singulis heredibus rationem legis Falcidiæ componendam esse, non dubitatur. & ideo si Titio & Seio heredibus institutis semis hereditatis Titij exhaustus est, Seio autem quadrans totorum bonorum relictus sit: competit Titio beneficium legis Falcidiæ.

LXXVIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum prætoris vrbani

QVod si alterutro eorum deficiente, alter heres solus exstiterit: vtrum perinde ratio legis Falcidiæ habenda sit, ac si statim ab initio is solus heres institutus esset: an singularum portionum separatim causæ spectandæ sunt? & placet, si eius pars legatis exhausta sit, qui heres exstiterit, adiuuari legatarios per deficientem partem: quia[b] ea non est legatis onerata. quia & legata, quæ apud heredem remanent, efficiunt vt ceteris legatarijs aut nihil aut minus detrahatur. si verò defecta pars fuerit exhausta, perinde in ea ponendam rationem legis Falcidiæ, atque si ad eum ipsum pertineret, à quo defecta fieret.

b quæ non

LXXVIIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale

IN duplicibus testamentis siue de patrimonio[c] quæramus, ea sola substantia spectatur, quam pater cum moreretur habuerit.

c Quod spectandum est, vt intelligatur an supra dodrãtem eius legatum sit, & ita Falcidia locum habeat.

buerit. nec ad rem pertinet, si post mortem patris filius vel adquisierit[a] aliquid vel deminuerit[b]. siue de legatis[c] quæramus, tam ea quæ in primis, quàm ea quæ in secundis tabulis relicta sunt in vnum contribuuntur: tamquam[d] si & ea, quæ à filij herede relinquisset testator, à suo herede sub alia conditione legasset.

LXXX. IDEM ‖libro tertio de legatis ad Edictum prætoris‖

SI is, qui quadringenta in patrimonio habebit, filio impubere herede instituto ducenta legauerit, eique Titium & Seium heredes substituerit, & à Titio centum legauerit: videamus quid iuris sit, si nondum solutis legatis pupillus decesserit: & ob id ea legata vtrique[e] debent. solus heres Titius vtetur lege Falcidia. cum enim ducenta ex hereditate pupilli ad eum pertineāt: ducenta legatorum nomine debet. centum, ex ducentis quæ pupillus debebat: centum, quæ ipse dare iussus est. itaque ex vtraque quantitate quarta deducta, habebit quinquaginta. in persona verò Seij lex Falcidia non interuenit, cum ad eum ex hereditate pupilli ducenta pertineant, & debeat legatorum nomine centum ex ducentis, quæ à pupillo relicta sunt. quòd si pupillus soluat legata, debent curare tutores pupilli, vt caueant legatarij.

De legatis indiuiduis.

1 Quædam legata diuisionem non recipiunt. vt ecce legatum viæ, itineris, actúsve. ad nullum enim ea res pro parte potest pertinere. Sed & si opus municipibus heres facere iussus est, indiuiduum videtur legatum. neque enim vllum balineum aut ‖vllum‖ theatrum aut stadium fecisse intellegitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit, non dederit. quorum omnium legatorum nomine, etsi plures heredes sint, singuli in solidum tenentur. hæc itaque legata, quæ diuiduitatem non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. sed potest heredi hoc remedio succurri, vt æstimatione facta legati, denunciet legatario, vt partem æstimationis inferat. si non inferat, vtatur aduersus eum exceptione doli mali.

LXXXI. IDEM ‖libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale‖

SEd[f] vsusfructus legatus venit in computationē legis Falcidiæ. nam diuisionē recipit. adeo vt si duobus legatus fuerit, ipso iure ad singulos partes pertineant. 1 Dos relegata[g] extra rationē legis Falcidiæ est. scilicet quia suam rem mulier recipere videtur. sed & de his quoque rebus, quæ mulieris causa emptæ, paratę essent, vt hæ quoque extra modum legis essent, nominatim ipsa Falcidia lege expressum est.

[a] Non enim proderit hoc legatariis, si legatum sit supra dodrantem patrimonij. quod fuit mortis tempore paterna.

[b] Non enim nocebit legatariis, si non fuerit legatum supra dodrantem.

[c] Vt sciri possit, an dodrantem excedant.

[d] Quia ex duobus testamentis legata relicta sunt. videtur ratio legis Falcidiæ ponenda in duabus hæreditatibus: respondet tamen legata ita esse accipienda, ac si vno testamento, nempe paterno, relicta essent.

[e] vterque deberet.

[f] Si vsusfructus vel, Sed &

[g] legata

LXXXII. VLPIANVS ‖libro octauo Disputationum‖

QVærebatur, cum is, qui solùm in nomine quadringenta in bonis habebat, ipsi debitori liberationem, Seio autem quadringenta legauerit: si debitor vel soluendo non sit, vel centum facere possit: quantum quisque habeat interuentu legis Falcidiæ. dicebam, legem Falcidiam ex eo, quod refici ex hereditate potest [a], quartam heredi tribuere. residuum dodrantem inter legatarios distribuere. quare cum nomen minus soluendo est in hereditate: eius quod exigi potest, pro rata fit distributio. residui venditio facienda est, vt id demum in hereditate computetur, quanti nomen distrahi potest. Sed cum debitori liberatio relinquitur, ipse sibi soluendo videtur: &, quod ad se attinet, diues est. quippe si ei mortis causa accepto feratur id quod debet, quadringenta cepisse videbitur, licet nihil facere possit. sensisse enim liberationem plenam videtur, quamuis nihil facere possit, si soli ei liberatio relicta est. & ideo Falcidia interueniente trecenta accepto illi ferri debent: residua centum durabunt in obligationem [b]. & si quidem facere posse cœperit, exigentur ab eo dumtaxat vsque ad centum. idemque erit dicendum, & si mortis causa excepto ei quadringenta ferantur. Vnde eleganter dicitur, acceptilationem in pendenti fore. vt si quidem mortis tempore quadringenta tota inueniantur, in trecenta valeat acceptilatio. si verò præterea aliquid inueniatur, quod quadrantem suppleat: heredi in quadringenta acceptilatio proficiet. Quòd si debitor iste quadringentorum dumtaxat centum facere potest: quia sibi soluendo est, necesse habebit centum refundere. Cum igitur debitor sibi soluendo sit, eueniet, vt si herede aliquo instituto ipsi debitori liberatio, & alij quadringenta legata sint: si quidem soluendo sit debitor, centum quinquaginta ex trecentis retineat, alia centum quinquaginta legatario præstentur, heres centum habeat. sin verò centum tantùm facere possit, heredi ex refecto quarta seruãda est. sic fiet, vt cẽtum quæ præstari possunt, in quattuor partes diuidantur. tres partes ferant legatarij: heres vigintiquinque habeat: debitor, qui soluendo non est, secum centũ quinquaginta compenset. de residuis centum quinquaginta, quæ exigi non possunt, venditio fiet nominis. idque quasi solum in bonis fuerit repræsentatur. quòd si nihil facere debitor potest, æque in centum quinquaginta accepto liberandus [c] est. de residuo venditionem nominis faciendam Neratius ait. quod & nos probamus.

a posit.

b obligatione.

c liberandum esse.

LXXXIII.

LXXXIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum

SI [a] creditor filij tui heredem te instituerit, & legis Falcidiæ rationem ponas: peculij quantitas, quod [b] aditæ hereditatis tempore fuisset, in quadrantem tibi imputabitur.

LXXXIIII. IDEM libro tertiodecimo Digestorum

REperitur [c] casus, quo heres agere potest, quamuis testator agere non potuerit. veluti si tutor, cum solueret legata, non interposuerit stipulationem, quanto plus quàm per legē Falcidiam capi licuerit, solutum fuerit reddi. pupillus quidē eo nomine tutelæ non agit: sed heredi eius hoc quoque nomine tutor obligatus erit.

LXXXV. IDEM libro octauodecimo Digestorum

SI dos socero data est, & solus filius heres patri exstitisset: dotem confestim in computatione [d] hereditatis, & Falcidiæ rationem in ære alieno deducet. aliter enim videbitur indotatam vxorem habere. quòd si filius extraneum coheredē habeat, ipse quidem semper pro qua parte patri heres erit, dotem in ære alieno deducet. & coheres eius, antequam dos à filio præcipiatur [e].

An prælegata veniant in restitutionem fideicommissariam.

LXXXVI. IDEM libro quadragesimo Digestorum

TItia [f] testamento suo Titium fratrem suum ex parte tertia heredem instituit, fideique eius commisit, vt hereditatem retenta quarta parte Secundæ ‖ & ‖ Proculæ restituat. eadem fratri quædam ‖prædia‖ prælegauit. quæro an Titius ea quæ prælegata sunt, etiam pro ea parte hereditatis, quam rogatus est [g] restituere, an integra retinere debeat. respondi, Titium legata integra retinere debere. sed in partem quartam imputari oportere duodecimam partem prædiorum. sed si non esset adiectum, vt pars quarta deduceretur: totum trientem prædiorum legi Falcidiæ imputari oportere. quoniam contra sententiam matrisfamiliæ lex Falcidia induceretur.

LXXXVII. IDEM libro sexagesimo primo Digestorum

QVi fundum solum in bonis centum relinquebat, si heredem suum damnauerit, vt eum quinquaginta Titio venderet: non est existimandus amplius quàm quinquaginta legasse. ideoque lex Falcidia locum non habet. Item {si} is, qui duos fundos in bonis centum haberet, si me & Titiū heredes instituisset, & damnasset me, vt Titio fundum Cornelianum quinquaginta venderē, & contra Titium damnasset, vt mi-

a Hæc lex conciliāda est cū l. eo tempore. §. si creditor. de pecul. ex sentētia Marcelli, l. cū quo. sup. eo. vt eius tēporis ratio habeatur, quod è re legatariorū esse maximè videbitur.

b quæ aditæ

c Confer. l. vnusquisq; 18. de præstar.

d computationem

e percipiatur.

f Coniunge l. is, cui. 34. de cond. indeb. l. ita tamē. 27. ad Trebell.

g vt restitueret.

vt mihi fundum Seianum quinquaginta venderet: non animaduerto quemadmodum lex Falcidia locum habere possit: cum vterque heredem vnius fundi partem dimidiam hereditario iure habiturus sit, in qua pars dimidia hereditatis est. nam certè qui damnatus est fundum Cornelianum vendere, Seiani fundi partem hereditario iure habet. item qui damnatus est Seianum fundum vendere, partem Corneliani fundi hereditario iure retinet. Si quis heredem instituerit eum, cui rogatus fuerat post mortem suam centum restituere, in ratione legis Falcidiæ centum deducere debet: quia si alius quilibet heres exstitisset, hæc centum in ære alieno ponerentur. 1

Conditio, cuius euentus vel defectus legata non vitiat, eorum petitionem non differt. & plures portiones vnius & eiusdem instituti contribuuntur ad augendum legata.

Si tu ex parte quarta, Titius ex parte quarta heredes scripti fueritis, deinde tu ex parte dimidia heres institutus fueris sub condicione, & legata, item libertates datæ fuerint: pendente condicione libertates competent, legata tota præstabuntur. quia siue condicio exstiterit te herede exsistente, vtraque valent: siue condicio defecerit, tu & Titius heredes eritis. [a] Lege Falcidia si hoc quæris, an exsistente condicione miscetur quadrans tuus & semis, atque ita pro dodrante ratio poneda est cum his quibus à te pure herede legatum est, respondebimus, misceri duas partes. Qui filium suum impuberem & Titiũ æquis partibus heredes instituerat, à filio totum semissem legauerat, à Titio nihil: & Titium filio substituerat. quæsitum est, cum Titius ex institutione adisset, & impubere filio mortuo, ex substitutione heres exstitisset: quantum legatorũ nomine præstare deberet. & placuit solida legata eum præstare debere. nam confusi [b] duo semisses efficerent, vt circa legẽ Falcidiam totius asis ratio haberetur, & solida legata præstarentur. sed hoc ita verum est, si filius antequam patri heres exsisteret, decessisset. Si verò [c] patri heres fuit, non ampliora legata debet substitutus, quàm quibus pupillus obligatus fuerat: quia non suo nomine obligatur, sed defuncti pupilli, qui nihil amplius quàm semissis dodrantem præstare necesse habuit. Quòd si extranei heredis semis totus legatus fuerit, isque pupillo, à quo nihil legatum erat, ex substitutione heres exstiterit: poterit dici augeri legata, & perinde agendũ, ac si cuilibet coheredi substitutus fuisset, eoque omittente hereditatẽ, ex asse heres exstitisset. quia semper substitutus rationem legis Falcidiæ ex quantitate bonorum, quæ pater reliquerit, ponet. eadem dicenda sunt & si pater duos impuberes heredes instituerit, & eosdem inuicem substituerit: deinde iure substitutio- 2

a De lege

b nam confusos duos semisses efficere,

c verò prius

tutionis ad alterum hereditas reciderit, & legis Falcidię ratio habenda sit.

Si exheredatus succedit fratri ex substitutione, & sic ex voluntate expressa, valent legata ab exheredatati substituto. Sed si succedit ex potestate legis, non valent.

3 Qui filios impuberes duos habebat, alterum heredem instituit, alterum exheredauit: deinde exheredatum instituto substituit, ac postea exheredato Mæuium: & ab eo legauit. & exheredatus fratri impuberi exstitit heres. deinde impubes decessit. cum iudicio patris facultates paternę per causam hereditariam ex substitutione ad eum [a] perueniant, potest dici legata ab eo relicta præstanda esse, habita ratione legis Falcidiæ in his bonis quæ [b] pater mortis tempore reliquerit. Nec huic cōtrarium est, quòd cum exheredato pater legatum dederit, nihilo magis substitutus legatis obligabitur. quia eo casu non hereditatis paternæ portio, sed legatum ad eum peruenit. dicet aliquis, quid ergo si exheredatus filius non ex substitutione fratri suo heres exstiterit: sed aut lege, aut per interpositam personam, atque ita impubes decesserit? sic quoque existimandus erit substitutus legata debere [c]? minime. nā quantum intersit, exheredatus filius ex substitutione fratri suo heres exsistat, an alio modo: vel ex eo apparet, quòd aliâs ab eo legare pater potuit, aliàs non potuit. est igitur rationi congruens, ne plus iuris circa personā substituti testator habeat, quàm habuerat [d] in eo cui eum substituebat.

a Mæuium

b quas

c minimè debere. nam

d haberet

De contributione legatorum.

4 Coheres pupillo datus si pro parte sua legata habita legis Falcidiæ ratione præstiterit, deinde impubere mortuo ex substitutione heres exstiterit, & semis pupilli legatis exhaustus esset, ex integro legis Falcidiæ ratio ponenda erit: vt contributis legatis quæ ab ipso, & quæ à pupillo data fuerant, pars quarta bonorum apud eum remaneat. licet enim pupillo heres exsistat, tamen circa legem Falcidiam perinde ratio habetur, ac si patri heres exstitisset. nec aliter augebuntur legata, quæ ab ipso vltra dodrantem data fuerant: quàm augentur, cum ex parte heres institutus & coheredi suo substitutus, deliberante coherede legata habita ratione legis Falcidiæ soluit, deinde ex substitutione alteram quoque partem hereditatis adquirat.

Voluntas sequenda est, neglecta subtilitate, qua res inexplicabilis redditur.

LXXXVIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum

QVi quadringenta habebat, trecenta legauit: deinde fundum tibi dignū centum aureis sub hac cōdicione legauit,

uit, si legi Falcidiæ in testamento suo locus non esset. quæritur, quid iuris est. dixi ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos ΤΟΥ[a] ΨΕΥΔΟΜΕΝΟΥ dicitur. etenim quidquid constituerimus verum esse, falsum repperietur. namque si legatum tibi datum valere dicamus, legi Falcidiæ locus erit: ideoque deficiente condicione non debebitur. rursus si, quia condicio deficiat, legatum valiturum non sit: legi Falcidiæ locus non erit. porro si legi locus non sit, exsistente condicione legatum tibi debebitur. cum autem voluntatem testatoris eam fuisse appareat, vt propter tuum legatum ceterorum legata minui nollet: magis est, vt statuere debeamus tui legati condicionem defecisse. Quid ergo dicemus, si ducenta legauit, & tibi similiter sub eadem condicione ducenta legata esse proponantur? nam aut exstitisse aut defecisse legati tui condicionem, vt aut totum aut nihil tibi debeatur, & iniquum, & contra voluntatem testatoris existimabitur. rursus partem deberi, rationi non congruit. quando necesse est, totius legati condicionem vel exstitisse vel defecisse. ergo per exceptionem doli mali tota ea res temperanda erit. quare cum quis tale quid consequi velit, si Consequetur: SI QVO AMPLIVS LEGAVI VEL LEGAVERO, QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICEBIT, TVM QVANTVM AD SVPPLENDVM QVADRANTEM DEDVCI OPORTET EX EO LEGATO QVOD TITIO DEDI, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE.

1 Qui ducenta in bonis relinquebat, legauit mihi centū præsenti die: tibi æque centum sub condicione. post aliquantum temporis exstitit condicio. ita tamē, vt ex reditu eius summæ, quæ tibi relicta est, non amplius quàm vigintiquinque reciperet. legis Falcidiæ ratio ita habenda erit heredi, vt vigintiquinque conferre ei debeamus, & amplius fructus quinquaginta medij temporis, qui, verbi gratia, efficient quinque. cum igitur triginta sint conferenda, quidam putant quina dena ab vtroque nostrum conferenda esse. quod minime verum est. licet enim eandem quantitatem acceperimus, manifestum tamen est, aliquanto vberius esse meū legatum. quare statuendū erit, tanto minus in tuo legato esse, quātum ex fructibus eius heres perceperit. secundum quod in proposita specie computationem ita iniri oportet, vt ex septem partibus ego quattuor, tu tres conferamus. quoniam[b] quidem quarta pars amplius in meo, quàm in tuo legato est.

LXXXVIIII. MARCIANVS libro septimo Institutionum

Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, pecuniam relictam ad alimenta puerorum, Falcidiæ subiectam esse. & vt ido-

[a] ἀσύστατος. Alcia. lib. 1. parerg. c. 8. Aug. li. 4. emen. c. 10. non probat hanc Alciati lectionem.

[b] quandoquidem

vt idoneis nominibus[a] collocetur pecunia, ad curam suam reuocaturum præsidem prouinciæ. Diui Seuerus & Antoninus generaliter rescripserunt Bononio Maximo, vsuras præstaturum eum qui frustrationis causa beneficium legis Falcidiæ implorauit.

a Malè apud Accurs. legitur hominibus. Aug. lib. 3. c. 7.

XC. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum

SI heres, cuius fidei commissum est, vt accepta certa pecunia hereditatem restituat, à voluntate eius, qui testamentum fecit, discedat, & postea legis Falcidiæ beneficio vti volet: etsi non detur ei, quo accepto hereditatem restituere rogatus est, tamen fideicommissum restituere cogi debet. quoniam quod ei paterfamiliæ dari voluit, legis Falcidiæ commodum præstat.

Differentia Falcidiæ, & Trebellianæ quartæ.

XCI. MARCIANVS[b] libro tertiodecimo Institutionum

b Martianus

IN[c] quartam hereditatis, quam per legem Falcidiam heres habere debet, imputantur res, quas iure hereditario capit, non quas iure legati vel fideicommissi vel implendæ condicionis causa accipit. nam hæc[d] in quartam non imputantur. Sed in fideicommissaria hereditate restituenda, siue legatũ vel fideicommissum datum sit heredi, siue præcipere, vel deducere, vel retinere iussus est: in quartam id ei imputatur. pro ea verò parte, quam accepit à coherede, extra quartã id est, quod à coherede accipitur. sed & si accepta pecunia hereditatem restituere rogatus sit, id quod accipit, in quartam ei imputatur, vt Diuus Pius constituit. *sed & quod implendæ condicionis causa fideicommissum heredi datur, in eadem causa esse admittendum, sciendum est. *si quid verò implendę condicionis causa heres accipiat à legatariis, in Falcidiæ computationem non prodesse. & ideo si centum prædium legauerit defunctus, si quinquaginta heredi legatarius dederit: centũ legatis computationem fieri, & quinquaginta extra hereditatem haberi, ne in quartam ei imputentur.

c Alc. li. 6. parad. c. 4. & Duar. 2. disp. c. 10.

d nam hæ

An locus sit Falcidiæ in testamento militis.

XCII. MACER libro secundo de Re militari

SI[e] miles testamento facto partem dimidiam hereditatis suæ tibi restitui iusserit, deindè post missionem factis codicillis alteram partem Titio restitui rogauerit: si quidem post annum missionis suæ decesserit, & tibi & Titio heres partem quartam retinebit. quia eo tempore testator decessit, quo testamentum eius ad beneficium principale pertinere desierat. si verò intra annũ missionis decesserit, solus Titius deductionẽ partis quartę patietur: quia eo tempore fideicom-

e Coniunge l. 26. de testa. mil.

missum ei relictum est, quo testator iure militari testari non potuit.

Si hæres non grauatur vt hæres, sed vt alius commodum sentiens, Falcidia non deducetur.

XCIII. PAPINIANVS libro vicesimo Quæstionum

ACceptis à Mæuio centum, hereditatem Mæuio restituere, pecuniamque post mortem suam Titio dare rogatus est. quamquam hæc centum quartam bonorum efficiant, tamen propter fideicommissum sequẽs quartæ retentioni locus erit. tunc enim ex constitutione Diui Hadriani Falcidiæ satisfacit ea quantitas, cum apud heredem remanet. sed Falcidiam patietur solus, cui hereditas relicta est. nam in centũ, quæ mortis causa capiuntur, admitti Falcidia non potest. Planè si quis ita scripsit, ACCEPTIS CENTVM PETO RESTITVAS HEREDITATEM, neque personam dantis demonstrauerit: quasi retentam & præceptam pecuniam, si quartæ sufficiat, inducere Trebellianum.

Prælegata an imputentur in Falcidiam.

XCIIII. SCAEVOLA libro vicesimoprimo Digestorum

FIlio & filia scriptis heredibus, singulis certa [a] prælegauit: sed longe minus filiæ, cui etiam domum obligatam prælegauit cum instrumentis, & quicquid ibi fuerit. & adiecit hæc verba: SED EA CONDICIONE LEGO, VT QVIDQVID AERIS ALIENI IN EA DOMO ERIT, TITIVS LIBERTVS FILII MEI EXSOLVAT [b]: ET SIT EIS VTRISQVE DOMVS COMMVNIS. quæsitum est, si filia legis Falcidiæ beneficio vti volet ad quartam retinendam, an ex hereditate quæ ei relicta est, deducto ære alieno, eius quod superfuerit, quartam consequi debeat. respondit, iure quidem id postulaturam: verùm non alias ea quæ ei data sunt accepturam, si modò ea quartam suppleant, quàm voluntati defuncti soluendum præstando [c] pareret.

[a] certa prædia

[b] soluat:

[c] Sic reposuit Alc. lib. 2. παρέργ. cap. 25. cùm priùs legeretur, solidum præstando in nonnullis. Accur. tamen legit soluendum.

Quod ab hærede debebatur defuncto, computatur in patrimonio, & cadit in fideicommisso vniuersali, sicut cætera bona hæreditaria.

XCV. IDEM libro vicesimoprimo Digestorum

MAritus vxoris res extra dotem constitutas administrauit: eaque decedens ante rationem sibi redditam administrationis, ex asse eundem maritum heredem reliquit: eiusque fidei commisit, vt decem vncias filio communi cum moreretur restitueret, duas autem vncias nepoti. quæsitũ est, an id quoque, quod ex administratione rerum apud maritum resedisse constiterit, cum ceteris ‖bonis‖ pro rata decem vnciarum filio restitui

restitui debeat. respondit, id quod debuisset hereditati, in rationem venire debere. Filiæ, quam mater rogauerat, si impubes decessisset, restituere hereditatem Titio, patruus legitimus heres exstitit. in ratione legis Falcidiæ ponenda desiderat deduci sortes, ex quarum vsuris alimenta impubes defuncta ex persona testatricis suæ pluribus debita præstitit. quæsitum est, an si eas deduxerit, cauere debeat, defunctorum alimentariorum portiones pro modo sortium se restiturum. respondit, debere cauere.

1

Rationum & instrumentorum editio.

2 Post aditam hereditatem triennio exacto, legatariis heres legem Falcidiam opponit idcirco, quòd administrauit tutelas testator, quarum ratio nondum reddita sit: & quòd neget tantùm redigi ex nominibus posse, quantum in cautione deductum est. quæsitum est, an rationes[a] defuncti & omnium instrumentorũ hereditariorum & pupillarium rationũ legatariis desiderantibus, heres describendi potestatem[b] facere debeat: ne in potestate eius sit proferre quod velit, & per hoc in fraudem legatarij inducantur. respondit, ad iudicis officium pertinere, explorare ea, per quæ probetur quanti sit in bonis.

a rationis

b facultatem

XCVI. IDEM libro singulari Quæstionum publice tractatarum

MIles si dum paganus erat fecerit testamentũ, militiæ tempore codicillos: lex Falcidia in codicillis locum non habet: in testamento locum habebit.

SI[c] CVI PLVS QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICVERIT LEGATVM ESSE DICETVR TIT. III.

c *Hic tit. pertinet ad stipulationes prætorias.*

Prætoria stipulatio ad legem Falcidiam pertinens.

VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum

SI CVI plus quàm licuerit, legetur, & dubitari iuste possit, vtrum lex Falcidia locum habitura est, nec ne: subuenit prætor hæredi, vt ei legatarius satisdet: vt si apparuerit eum amplius legatorum nomine cepisse, quàm è lege Falcidia capere licebit: quanti ea res erit, tantam pecuniã det, dolusque malus ab eo afuturus sit. neque interest, vtrũ in primis tabulis hoc fiat, an in pupillaribus, an in vtrisque. etenim legem Falcidiam semel esse admittendam, etiam si duplex sit testamentum, iam conuenit: contributis[d] legatis, tam his quæ ab ipso pupillo, quàm his quæ * à * substituto impuberi[e] relicta sunt. si[f] non fuisset interposita stipulatio ex persona pupilli, tutelæ actio heredi pupilli aduersus tutorem competit. Sed, vt Põponius ait, & ipsi pupillo & heredi eius poterit

d Scilicet legatis,
e impubere
f & si

 committi

committi stipulatio. ipsi, quo casu viuo eo Falcidia incipit locum habere. de tutelæ quoque actione idem scribit. Marcellus ait, qui quadringenta in bonis habebat, INpuberem filium heredem instituit, eique substituit Titiũ & Seium. [a] nihil à pupillo testator legauit, sed à Titio trecenta. vtrum ducenta, inquit, præstabuntur, an centum quinquaginta? nam trecenta nullo modo eum præstare. mihi videtur verius, non amplius eum parte sua erogare compelli. certe nec minus. secundum quod eueniret[b], vt non soli committatur stipulatio. sed omnibus heredibus interponenda est. sed causa cognita Falcidiam locum habere, & legatorum modus facit, & æris alieni onus. & si quidem euidens æs alienum est, vel certũ, facilis est computatio. si autem adhuc incertum est, quia fortè vel condicio eius pendet, vel creditor litem contestatus est, & necdum lis finita est: dubitabitur, quantum legatariis debeatur propter incertum. hodie tamen subsimile aliquid fit in fideicommissis. Cum dicitur lex Falcidia locum habere, arbiter dari solet ad ineundam quantitatem bonorum: tametsi vnus aliquid modicum fideicommissum persequatur. quæ computatio præiudicare nõ debet ceteris qui ad arbitrũ missi non sunt. Solet tamen ab herede etiam ceteris denuntiari fideicommissariis, vt veniãt ad arbitrum[c], ibique causam suam agant. plerumque &[d] creditoribus, vt de ære alieno probent. habet tamen rationem in legatariis, item in fideicõmissariis: vt si offerat integrum quod relictum est heres, desiderans cauere[e] sibi hac stipulatione, audiatur. Si legata quædam præsenti die relicta sint, quædam sub condicione: interponenda erit ista stipulatio propter legata condicionalia: dummodo ea legata quæ præsenti sint, integra soluantur. Iulianus denique scribit, si pure, & sub condicione legata fuerint: ne [f] exsistente condicione lex Falcidia locum habeat, non aliter legatorum, quæ pure data sunt, actionẽ dari debere, quàm si cautum fuerit heredi, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam licuerit, ceperit[g]. Idem Iulianus scribit, eum cui quadrans sub condicione, & dodrans pure legatus est, cauere debere, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam liceat, ceperit, reddi. Hæc stipulatio ideo locum habet, quia etsi repeti potest id quod solutum est: tamen fieri potest, vt non sit soluendo is cui solutum est, ac per hoc pereat quod datũ est.

In mortis causa quoque donationibus potest dici, hanc stipulationem esse interponendam. Hæc verba stipulationis, QVOD AMPLIVS LEGATORVM NOMINE CEPERIS, QVAM E LEGE FALCIDIA CAPERE LICEBIT, non tantũm eum comprehendũt, qui amplius accepit, quàm ei Falcidia permisit, vt reddat partem, habeat[h] partem: verum-

Margin numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7

a si nihil
b eueniet.
c arbitrium.
d plerunque etiam
e caueri
f an existente
g ceperit, reddi.
h partem hanc, & habeat partem: etiam [illegible]

verumetiam eum qui totum deberet restituere. etenim sciendum est legem Falcidiam interdum partem eius quod datum est, interdum totum reuocare, cum enim habita ratione æris alieni Falcidia ineatur, plerumque euenit, vt emergente debito, vel condicione æris alieni exsistente, totum quod legatum est, exhauriatur. sed & libertatium[a] condicio interdum exsistens, efficiet legatum omnino non deberi. quippe cum habita ratione libertatium, & deductis pretiis eorum, tunc demum legatorum ineatur ratio. 8 In quibusdam autem testamentis Falcidia quidem locum non habet: verumtamen ita obseruatur, vt licet quadrantem heres non retineat, tamen hactenus legata debeantur, quatenus patrimonij vires sufficiũt, vtique deducto æro alieno: item deductis pretiis eorum qui libertatem in testamento vel directam vel fideicommissariam acceperunt. 9 Sed[b] & legatario cauendum est, à quo fideicõmissum relinquitur. 10 Interdum non legis Falcidiæ, sed etiam alterius legis in hac stipulatione ratio facienda est. vtputa si patronus ex asse heres institutus sit, & pure quincunx legatus sit, & sub condicione aliquid supra debitam patrono partem. nam in hunc casum ratio facienda est illius legis quæ patronos vocat, non legis Falcidiæ. 11 Si res, quæ legata sit, apud legatarium interierit: probandum est, exceptione succurri ei qui promisit.

a libertatum

b Producit edictum ad consequentiam.

II. PAVLVS[c] libro septuagesimoquinto ad Edictum

ETiamsi quanti ea res sit, promisit.

c Papinianus

III. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum

NIsi[d] si dolo ipsius aliquid factum sit. tunc enim etiam ex doli clausula, quæ in ista stipulatione continetur, tenebitur: & replicatione repelli poterit. 1 Hæc cautio, quæ propter legem Falcidiam interponitur, fideiussorum habet præstationem. Si in plures dies pecunia legata est, cum certum sit legem Falcidiam locum habere: non stipulationi, sed computationi locum esse Pedius ait: vt æstimetur quanti sit, quod in diem legatum est: & tantum credatur esse legatum. [e]efficit æstimatio, vt pro modo eius ex omnibus legatis statim legis Falcidiæ ratio habeatur. 2 Quotiens futurum est, vt palam sit & ante diem venientem iam Falcidiam locum habere, totiens computatio eius fit. nam si condicio in mora est, exspectabimus condicionem quoad exsistat. si autem dies superest, iam hic intercapedinis temporis habita ratione atque ęstimatione, sic de Falcidia disputabimus, & committi stipulationem dicemus. 3 Quamuis autem omnes legatarij & fideicommissarij necesse habeant hac stipulatione cauere, tamen

d Huc reuoca l. 47. tit. prox. ob similem inscriptionem.

e legatum esse, quantum efficiat

quibusdam remitti, Diui fratres rescripserũt: vtputa his quibus minuta alimenta sunt relicta. Pompeiæ enim Faustinæ rescriBserunt sic. non eandem causam esse decem aureorum, quos annuos tibi testamento Pompeiæ Crispianæ[a] patronæ tuæ relictos proponis, atque fuit alimentorum & vestiarij libertis relictorum, quibus propterea cautionis onus remittendum existimaBimus. 4 Item sciendum[b] est, fiscum hanc cautionem non pati: sed perinde conueniri posse, ac si cauisset. ceteros autem cuiuscumque dignitatis sint, licet iam[c] legata perceperint, compelli debere ad cauẽdum, Diuus Pius rescriBsit. ex quo rescripto etiam illud accipimus, quòd etiam post soluta legata voluit stipulationem interponi. 5 Si legatarius heredi, qui controuersiam hereditatis patitur iam, vel sperat, de restituendo legato sibi præstito cauerit: & euicta hereditas sit, sed neglegentia vel dolo eius qui legatũ præstitit: dicemus non committi stipulationem propter viri boni arbitriũ, quod inest huic stipulationi. 6 Item si ipse, qui præstitit legatum, ex alia causa sibi euicerit: vtputa quia inuenitur sequenti testamento heres scriptus, in quo legatum iste legatarius non acceperat: dicemus committi stipulationem propter viri boni arbitrium. 7 Et generaliter vbicumque hereditatem, vel quantitatem, vel emolumentum præstitit is qui hac stipulatione sibi prospexerat, dicendum est ibi committi eam: si modò culpa abest[d] ab eo qui stipulatus est. 8 Quæsitũ est, an sæpius committatur. & placet, etiam sæpius eam committi, si per partes ablata est hereditas. 9 Si legatum fuerit præstitum ante interpositam hanc stipulationem: an condici possit vt cautio ista interponatur? mouet quæstionẽ, quòd ea, quæ per errorem omissa vel soluta sunt, condici possunt. & hic ergo quasi plus solutum videtur ex eo quòd cautio intermissa est. & ait Pomponius, condictionem[e] interponendæ satisdationis gratia competere. & puto hoc probãdum, quod Pomponius[f], vtilitatis gratia.

a Crispinæ

b *Fiscus semper idoneus & soluendo esse intelligitur. l. 1. §. si ad fiscum. infr. vt legat. seu fideicommiss. ser.*

c etiam

d absit

e conditionẽ: *manifestius error est. Itaque sequere Flor.*

f Pomponius ait.

IIII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum

HAec autem satisdatio locum haVet, si iusta causa esse videbitur. nam iniquum erat, omnimodo caueri, nondum illata controuersia litis, cũ possint ei[g] lusoriæ minæ fieri: ideoque eam rem prætor ad cognitionem suam reuocat. 1 Si duo ex testamento hereditatem in solidum sibi vindicent, fortè quòd eiusdem nominis sint: tam in possessorem, quàm in petitorem competunt actiones & creditoribus & legatariis.

2 Hæc cautio vtique necessaria est, si quis pecuniam suã soluat, vel rem[h] tradat. si verò pecuniam hereditariam soluat, vel rem tradat, quidam non putant cauendum: quia nec teneri potest

g elusoriæ, *al.* illusoriæ

h suam rem

potest eo nomine victus, cum nō possideat, vel dolo fecerit, quo minus possideat. hoc si ante motam controuersiam soluat. quòd si postea, tenebitur culpæ nomine. 3 Sed cū de nomine inter duos quæstio est, numquid non sit cauendum ei qui hereditariam rem tradat, quia omnimodo vnus liberatur: quemadmodum si æs alienum hereditarium soluatur? sed si petitor suam pecuniam soluet, aut rem suam tradat: non habet vnde retineat. & ideo necessaria est ei cautio.

V. MARCELLVS libro vicesimoprimo Digestorum

VIdeamus an stipulatio, QVA[a] AMPLIVS PER[b] FALCIDIAM LICVERIT, CEPERIS, DARI? aduersus eum nō sufficiat, qui legatum alij restituere ex fideicommissi causa debet. sufficiet autem dici, nihil eius fidei commissum esse[c]. cauebit[d] scilicet legatario & is qui fideicommissum accipiet. nisi fortè mallet legatarius circuitu sublato heredi caueri. sed & legatario præterea cauendum est, si, vt plerumque æquum est, pro rata ex fideicommisso retinere ei concedendum est: quamuis tantum ex legato apud eum erit remansurum, vt sufficere possit ad præstandum fideicommissum.

a quod *ali*. quò
b quàm per
c esset.
d cauebit autem soli

VI. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus

CVm non facilè satisdationem offerre legatarius vel fideicommissarius possit, & futurum sit, vt propter hoc à petitione liberalitatis ex testamento submoueantur[e]: numquid onus satisdationis eis[f] remittendum erit? quod videtur adiuuari rescripso Diui Commodi in hæc verba. „Is, cuius de ea re „notio est, aditus si compererit ideo cautionem à te exigi, vt à „fideicommissi petitione auertaris, onus satisdationis tibi re„mitti curabit.

e submoueatur:
f remittendum erit?

VII. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam

DIuus Pius ab eo, qui annua legata præcipere[g] ad distribuendum iussus erat, vetuit cautionem exigi CESSANTIVM PARTES REDDI: nisi aperte cauere iussus esset.

g percipere

VIII. MAECIANVS libro decimo Fideicommissorum

SI heres partem bonorum, vel etiam vniuersa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommisso: decretum est, vt petitori cauenti, EVICTA HEREDITATE RESTITVIRI[h], solueretur.

h restitui,

VIIII. IDEM libro duodecimo Fideicommissorum

SI non in controuersia sit proprietas, sed vsusfructus: potest enim rei, cuius proprietas Titio legata est, vsusfructus alij

legari: tunc de eo restituendo non heredi, sed Titio caueri debeat. interdum & si ab herede legetur vsusfructus, Titio cauendum est. veluti si detracto vsufructu proprietas ei legetur, vsusfructus Seio. quid enim attinebit hoc casu heredi caueri, ad quem emolumentum intercidentis vsusfructus non sit spectandum[a]? verùm si vsufructu Seio legato, proprietas Titio ita legetur, vt cum ad Seium pertinere desierit, habeat proprietatem: tunc heredi caueri oportebit à fructuario, ab herede autem Titio. quia nõ sit certum, vsufructu intercepto ad Titium proprietatem reuersuram.

a spectaturum?

LIBER TRIGESIMVS SEXTVS.

AD SENATVSCONSVLTVM TREBELLIANVM.

Interpretatio senatusconsulti.

VLPIANVS libro tertio fideicommissorum

EXPLICITO tractatu qui ad fideicommissa singularum rerum pertinet, transeamus nunc ad interpretationem senatusconsulti Trebelliani. factum est enim senatusconsultum temporibus Neronis octauo Kalendas Septembres Anneo Seneca & Trebellio Maximo consulibus, cuius verba hæc sunt. CVM[b] ESSET AEQVISSIMVM IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQVE TRANSFERETVR, POTIVS QVAM CVIQVE PERICVLOSVM[c] ESSE FIDEM SVAM: PLACET VT[d] ACTIONES, QVAE IN HEREDEM HEREDIBVSQVE DARI SOLENT, EAS NEQVE IN EOS NEQVE HIS DARI, QVI FIDEI SVAE COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS, ET IN EOS, QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMENTVR SVPREMAE DEFVNCTORVM VOLVNTATES[e]. Sublata est hoc senatusconsulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recusare[f] seu metu litium seu prætextu metus ‖censuerunt.‖ Quamquam autem senatus[g] subuentum

b cùm autem

c periculosam

d & actiones

e voluntates censuerunt.

f recusarent

g senatusconsultũ

tum voluit heredibus, ſubuenit tamen & fideicommiſſario. nam in eo quòd heredes, ſi conueniantur, exceptione vti poſſunt, heredibus ſubuentum eſt. in eo verò, quòd ſi agant heredes, repelluntur per exceptionem, quodq́ue agendi facultas fideicommiſſariis competit: procul dubio conſultum eſt fideicommiſſariis. 2 Hoc autem ſenatusconſultum locum habet, ſiue ex teſtamento quis heres eſſet, ſiue ab inteſtato: rogatusq́ue ſit reſtituere hereditatem. In filij quoque familias militis iudicio, qui de caſtrenſi peculio vel quaſi caſtrenſi teſtari poteſt, ſenatusconſultum locum habet. Bonorum quoque poſſeſſores, *vel alij ſucceſſores* ex Trebelliano reſtituere potuerunt[a] hereditatem. 3 De illo quæritur, an is, cui ex cauſa fideicommiſsi reſtituta eſt hereditas ex Trebelliano ſenatusconſulto, ipſe quoq; reſtituendo ex eodē ſenatusconſulto trāſferat actiones. & Iulianus ſcribit, etiā ipſum transferre actiones. quod & Mecianus probat, & nobis placet. 4 Sed & quotiens quis rogatus duobus reſtituere hereditatem, alteri pure vel in diem, alteri ſub condicione, ſuſpectam dicit: ei, cui erat rogatus pure vel in diem reſtituere, interim vniuerſam hereditatem reſtitui, ſenatus cenſuit. cum autem exſtiterit condicio, ſi velit alius fideicommiſſarius partem ſuam ſuſcipere, trāſire ad eum ipſo iure actiones. 5 Si filio vel ſeruo herede inſtituto, rogatoq́ue reſtituere hereditatem, dominus vel pater reſtituat: ex Trebelliano transferuntur actiones. quod eſt etiam ſi ſuo nomine rogati ſunt reſtituere. *idem eſt & ſi ipſi filio pater rogatus ſit reſtituere* hereditatem. Sed & ſi tutor vel curator adoleſcentis vel furioſi rogatus ſit reſtituere hereditatē, ſine dubio Trebelliano locus erit.

a poterunt

Differentia pupilli & adoleſcentis.

6 Fuit quæſitum, ſi ipſi tutori rogatus ſit reſtituere pupillus, an ipſo auctore reſtitutionem facere poſsit. & eſt decretum à Diuo Seuero, non poſſe tutori ſe auctore reſtituere hereditatem: quia in rem ſuam auctor eſſe non poteſt. curatori tamen adoleſcentis ab adoleſcente poterit reſtitui hereditas. quoniā neceſſaria non eſt auctoritas[b] ad reſtitutionem.

b authoritas curatoris

De collegio.

7 Si autem collegium vel corpus ſit, quod rogatum eſt reſtituere[c]: decreto eorum qui ſunt in collegio vel corpore, in ſingulis, inſpecta eorum perſona, reſtitutionem valere: nec enim ipſe[d] ſibi videtur quis horum reſtituere.

c reſtituere hæreditatem:

d ipſi

Fundi obligati æſtimatio.

8 Si hæres præcepto fundo rogatus ſit hereditatem reſtituere, ex Trebelliano ſenatusconſulto reſtituet hereditatem. nec multum facit, ſi fundus pignori datus eſt. neque enim æris alieni perſonalis actio fundum ſequitur, ſed eum cui heredi-

tas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est. sed cauendum est heredi à fideicommissario, vt si fortè fundus fuerit euictus à creditore, habeat ‖heres‖ cautum. Iulianus autem cauendum non putat, sed æstimandum[a] quanti valet sine hac cautione: hoc est, quanti vendere potest sine cautione: & si potest tanti vendere non interposita cautione, quantum facit quarta pars bonorum: ex Trebelliano transituras actiones. si minoris, retento eo quod deest, similiter ex Trebelliano restitutionem fieri. quæ sententia multas quæstiones dirimit.

a æstimandum fundum, quanti valeat

Nemo plus legati nomine præstat, quàm ad eum peruenit.

9 Si is, qui quadrigenta in bonis habeat[b], trecenta legauerit, & deductis ducentis rogauerit heredem Seio restituere hereditatem: an trecentorum onus fideicommissarius subeat, an verò hactenus[c] quatenus ad eum ex hereditate peruenit? Iulianus ait, competere quidem aduersus eum trecentorum petitionem. non autem amplius quàm in ducentis[d] actionem aduersus fideicommissarium daturum. in heredē autem centum. & mihi videtur vera esse Iuliani sententia: ne damnum fideicommissarius sentiat vltra quàm ad eum ex hereditate quid peruenit. neminem *enim* oportere[e] plus legati nomine præstare, quàm ad eum ex hereditate peruenit, quamuis Falcidia cesset, vt rescripto Diui Pij continetur.

10 Deniq; nec ex militis testamento plus legatorum nomine præstatur, quàm quantitas est hereditatis, ære alieno deducto. nec tamen quartam retinere fideicommissario permittitur. Inde Neratius scribit, si heres rogatus restituere totam hereditatem, non deducta Falcidia, rogato &[f] ipsi ‖vt‖ alij restituat: non vtique debere[g] eum detrahere fideicommissario secundo quartam: nisi liberalitatem[h] tantùm ad priorem fideicommissarium heres voluit pertinere.

11 ‖Sed‖ si quadringenta habens ducenta legauerit Titio, & partem dimidiam hereditatis Sempronio restituere rogauerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait, & legatorum petitionem scindi: sic, vt centum quidem petantur ab herede, centum verò alia legatarius fideicommissario petat. quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secundum hanc rationem integram quartam habet, id est centum integra.

b habebat,

c eatenus

d in ducenta

e oportet

f Id est, ei ipsi qui rogatus est vt alij restituat: ac proinde est prior fideicommissarius. Alij legunt & ipse alij restituere, sequere Florent.

g Scilicet, priorem fideicommissarium.

h Quam exercuit heres in fideicommissarium priorem, nō deducta quarta.

12 Idem Iulianus scribit, si is qui quadrigenta in bonis habeat, trecenta legasset: & deductis centum rogasset heredem, vt hereditatem Sempronio restituat: debere dici, deductis centum restituta hereditate, legatorum actionem in fideicommissarium dari.

II. CEL-

II. CELSVS libro vicensimoprimo Digestorum

QVi quadrigenta relquit, Titio trecenta legauit. heredis fidei commisit, vt tibi hereditatem restitueret. isq; suspectam iussu prætoris adiit, & restituit. quærebatur, quid legatario dare deberes. dicendum est, quia præsumptum est, voluisse testatorem cum onere legatorum fideicommissum restitui, tota trecenta te dare Titio debere. nam heres hoc rogatus intellegi debet, vt te suo loco constituat: & quod heres perfunctus[a] omnibus hereditariis muneribus, id est[b] post legatorum dationem reliquum habiturus foret, si non esset rogatus & tibi restitueret hereditatem: id tibi restituat. quantum ergo haberet? nempe centum. hæc vt tibi daret rogatus est. itaque sic ineunda est legis Falcidiæ ratio, quasi heres trecenta Titio dare damnatus, tibi centum dare damnatus sit. quo euenit, vt si hereditatem sua sponte adisset, daret Titio ducenta vigintiquinque, tibi septuagintaquinque. non ergo plus Titio debetur, quàm si iniussu prætoris adita hereditas foret.

[a] perfunctis
[b] & post

III. VLPIANVS libro tertio Fideicommissorum

MArcellus autem apud Iulianum in hac specie ita scribit: si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidię iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta verò legata: vt in septem partes trecenta diuidantur, & ferat[c] quattuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quòd si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adijt, & restituit: centum quidem de quadrigentis, quæ habiturus esset[d] heREsident apud fideicommissarium. in reliquis autem trecẽtis eadem distributio fiet, vt ex his quattuor partes habeat fideicõmissarius, reliquas tres legatarius. nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quàm laturus esset, si sponte adita fuisset.

[c] referat
[d] est hæres, resident

1 Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locũ non habet. in militis dico, & si qui sunt alij. 2 Item Pomponius scribit, si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est[e], vtrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommisso detrahere posit: an verò & ex legatis & ‖ex‖ fideicommisso[f] quartã detrahere ‖posit?‖ & refert Aristonẽ respondisse, ex omnibus detrahendam, hoc est ex legatis & *ex* fideicommisso. 3 Res quæ ab herede alienatæ sunt, in quartam imputãtur heredi. 4 Quidam liberis suis ex disparibus partibus institutis, datis præceptionibus, [g] vt ipse maximam partem patrimonij inter liberos ita diuISset, rogauit eum, qui sine liberis decederet, portionẽ suam fratribus restituere.

[e] esse.
[f] fideicommissis
[g] sic, vt

ſtituere. Imperator noſter reſcripſit, præceptiones quoque fideicommiſſo contineri: quia non portionem hereditariam teſtator commemorauit[a], ſed ſimpliciter portionem. in portionem autem & præceptiones videri cecidiſſe.

a commemoraſſet,

Hæreditas fiſco quæſita cum oneribus ſuis.

Si is qui rogatus fuerit hereditatem reſtituere, ante quæſtionem de familia habitam vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adierit, vel quid eorum quæ ſenatusconſulto prohibentur fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiſcus cum ſuis oneribus hereditatem adquirit. quare commodum quartæ, quod erat habiturus heres inſtitutus, id ad fiſcũ pertinet: & ex Trebelliano actiones tranſeunt. ſed & ſi[b] prohibuerit teſtamentarium introducere, vel teſtes conuenire, vel mortem teſtatoris non defendit, vel ex alia cauſa hereditas fiſco vindicata eſt, æquè quartæ quidem commodum ad fiſcum pertinebit: dodrans verò fideicommiſſario reſtitueretur[c].

5

b & ſi quia

c reſtituetur.

Caput ſenatusconſulti, quo hæres cogitur adire & reſtituere hæreditatem periculo fideicommiſſarij.

IIII. IDEM libro quarto Fideicommiſſorum

QVia poterat fieri, vt heres inſtitutus nolit adire hereditatem, veritus ne damno adficeretur, proſpectum eſt, vt ſi fideicommiſſarius diceret[d] ſuo periculo adire, & reſtitui ſibi velle: cogatur heres inſtitutus à prætore adire, & reſtituere hereditatem. quòd ſi fuerit factũ, tranſeunt actiones ex Trebelliano, nec quartæ commodo heres in reſtitutione vtetur. nam cum alieno periculo adierit hereditatem, meritò omni commodo arcebitur. nec intereſt ſoluendò ſit hereditas, nec ne. ſufficit enim recuſari ab herede inſtituto. neque illud inquiritur, ſoluendo ſit hereditas, an non ſit. opinio enim, vel metus, vel color eius qui noluit adire hereditatem, inſpicitur, non ſubſtantia hereditatis. nec immerito: non enim præſcribi heredi inſtituto debet, cur metuat hereditatem adire, vel cur nolit: cum variæ ſint hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum, tametſi locuples videatur hereditas, quorundam offenſas, vel inuidiam, quorundam gratificari volẽtium his quibus hereditas relicta eſt, ſine onere tamen ſuo.

d dicat

V. MAECIANVS libro ſexto Fideicommiſſorum

SEd & qui magna præditus eſt dignitate vel auctoritate, harenarij, vel eius mulieris quæ corpore quæſtum fecerit, hereditatem reſtituere cogetur.

Inter-

Interpretatio senatusconsulti.

VI. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum

REcusare autem non tantùm præsentes, sed etiam absentes, vel per epistulam possunt. nam etiã aduersus absentes postulatur decretum: siue certior sit eorum voluntas, recusantium [a] adire, & restituere hereditatem, siue incerta. adeo præsentia eorum non est necessaria. 1 Meminisse autẽ oportebit, de herede instituto senatum loqui. ideoque tractatum est apud Iulianum, an intestato [b] locum habeat. sed est verius, eoque iure vtimur, vt hoc senatusconsultum ad intestatos quoque pertineat: siue legitimi, siue honorarij sint successores. sed & ad [c] filium, qui in potestate est, hoc senatusconsultum locum habet, & in ceteris necessariis, vt à prætore cõpellantur miscere se hereditati: sic deinde restituere. quod si fecerint, transtulisse videbuntur actiones. 2 Si fisco vacantia bona deferantur, nec velit bona adgnoscere, & fideicommissario [d] restituere: æquissimum erit, quasi vindicauerit, sic fiscũ restitutionem facere. Item si municipes hereditatem suspectã dicant heredes instituti, dicẽdum erit, cogi eos adgnoscere hereditatem, & restituere. idemque [e] erit & in collegio dicendũ.

3 Titius heres institutus, Sempronio substituto, rogatus est ipsi Sempronio hereditatem restituere. institutus suspectam dicebat hereditatem. quæritur, an cogendus est adire, & restituere hereditatem. & deliberari potest. sed verius est, cogendũ eum: quia interesse Sempronij potest, ex institutione [f] quàm ex substitutione hereditatem habere, vel [g] legatis vel libertatibus onerata substitutione. nam & si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est: idem dicitur. 4 Si quis alio loco restituere hereditatem iussus sit, & suspectam eam dicat: Iulianus scribit cogendum eum esse. similemque ei qui in diem rogatus est restituere.

a qui recusant

b in intestatis

c in filio.

d fideicommissum

e idem quoque

f ex restitutione magis quàm. *Recta est Floren. & genus loquendi est suprà sæpe obseruatũ. in quo intelligitur, magis.*

g fortè legatis,

VII. MAECIANVS libro quarto Fideicommissorum

SEd sciendum est, iNpendiorum quoque, quæ ad iter explicandum necessaria essent, rationem haberi debere. nam si ita institutus esset, (si) Titio decem dedisset: non aliter cogeretur [h], quàm si ei pecunia offeratur. sed & salutis, ac dignitatis ratio habenda erit. quid enim si morbo adplicitus, Alexandriæ [i] iussus fuit adire? vel nomen vispellionis [k] testatoris ferre?

h cogetur.

i Alexandriam

k vespillonis. *de hac dictione vide l. item Ofilius. §. penul. sup. de adil. edic.*

VIII. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum

DE ætate quoque & iure, id est, liceat ei eò ire necne, æstimabitur.

VIIII. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum

SEd & si alio loco iussus est adire, & reipublicæ causa abiit: æque cogendum adire hereditatem & restituere, Iulianus ait, vbi abest. planè si quis petierit ad deliberationem[a] tempus, & impetrauerit, deinde post tẽpus deliberationis adierit, & restituerit hereditatem: non videtur coactus hoc fecisse. nec enim suspectam coactus adit: sed sponte post deliberationem. quòd si suspectam dicit, profiteri debet, non sibi expedire adire hereditatem. neque hoc dici oportere, non esse soluendo. sed profiteri eum oportet, quòd non putat sibi expedire hereditatem adire. 1 Si quis sub condicione fuit heres scriptus, pendente condicione nihil agit, tametsi paratus sit restituere hereditatem.

a deliberandum

X. GAIVS libro secundo Fideicommissorum

SEd etsi ante diem vel ante condicionem restituta sit hereditas, non transferuntur actiones: quia non ita restituitur hereditas, vt testator rogauit. planè posteaquam exstiterit condicio, vel dies venerit, si ratam habeat restitutionem hereditatis: benignius est, intellegi tunc translatas[b] videri actiones.

b translatas in eũ

XI. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum

APud Iulianum relatum est, si legatum fuit heredi instituto relictum, si heres non erit: & ob hoc suspectam dicat hereditatẽ, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatẽ legati à fideicommissario: deinde cogendum. nec illud admittit Iulianus, vt quasi hereditatem non adisset, sic legatum à coherede petat. adiit enim. sed magis arbitratur à fideicommissario ei præstandum. Sed & si quid aliud sua interesse dicet, nõ cogitur adire, nisi ei damnum vel lucrum fideicommissario[c] sarciatur, vel à prætore onus remittatur, quod recusat. 1 Idem Iulianus[d] ait, si duo fuerint à patre instituti cum filio eius impubere, & Idem substituti filio: sufficere ei qui fideicommissum in secundis tabulis accepit, vnum ex heredibus institutis cogere adire patris hereditatem. hoc enim facto, confirmatisque patris tabulis, poterunt ex substitutione ambo cogi adire, & restituere hereditatem. 2 Vtrum autem præsenti, an etiam absenti restitui possit procuratore adeunte prætorem, videndum est. ego puto, absenti quoque fideicommissario cogi posse heredem institutum adire & restituere. nec vereri heredem oportere, ne fortè in damno moretur. potest enim ei per prætorem succurri, siue cautum ei fiat siue non, &[e] ante decesserit fideicommissarius, quàm ei restituatur hereditas. est enim huius rei exemplum capere ex rescripto Diui Pij in specie huiusmodi. Antistia decedens Titium heredẽ instituit, & liber-

b fideicommissi

d In l. ita tamen. §. à patre. versic. quòd si duo. infra eod.

e etsi

libertatem dedit Albinæ directam, eique filiam per fideicommissum reliquit, rogauitque vt filiam manumitteret. sed & Titium rogauit, vt manumissæ Albinæ filiæ restitueret hereditatem. cum igitur Titius suspectam diceret hereditatem, rescriptum est à Diuo Pio, compellendum eum adire hereditatem. quo adeunte Albinæ competituram libertatem, eique filiam tradendam, & ab ea manumittendam, tutoremque filiæ manumissæ dandum: quo auctore restituatur hereditas filiæ statim: quamuis sic fuisset ei rogatus restituere, cum nubilem ætatem complesset. cum autem possit, inquit, euenire, vt ante decedat ea cui fideicommissaria libertas & hereditas relicta est: nec oporteat damno adfici eum qui rogatus adit hereditatem: remedium dedit, vt si quid horum contigerit, perinde permittatur [a] venundari [b] bona Antistiæ, ac si heres ei non exstitisset. cum igitur demonstrauerit Diuus Pius succurri heredi instituto, qui compulsus adit: dici potest etiam in ceteris causis exemplum hoc sequendum, sicubi [c] venerit, restituatur fideicommissaria hereditas ei qui compulit adire, & restituere sibi hereditatem.

a permittantur
b venundare
c vt (sicubi euenerit)

XII. PAPINIANVS libro vicensimo Quæstionum

SEd cum ab herede pro parte instituto fideicommissa hereditas sub condicione relicta esset, imperator Titus [d] Antoninus rescripsit, non esse locum constitutioni suæ, neque pupillum extra ordinem iuBandum. præsertim, si nouum beneficium cum alterius iniuria postularetur [e].

d diuus pius
e postularet.

XIII. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum

ILle, à quo sub condicione fideicommissum relictum est, causari quid non poterit, ne condicio [f] deficiat, & hereat actionibus: cum nullum damnum sit futurum secundum ea quæ ostendimus. ‖iam‖ igitur non desideratur heredis præsentia.

f ne si cõditio deficiat, inhæreat

1 Si de testamẽto aliquid quæratur, heres non debet audiri, si suspectam sibi hereditatem dicat. nam & si maximè dicatur, vel ius testandi non habuisse eum qui testatus est, vel de viribus testamenti, vel de sua condicione: nõ erit audiendus. quid ergo si de viribus fideicommissi tractetur? hæc quæstio prætermittenda non erit. sed quid, si ‖qui‖ fideicommissarius dicat, adeat prius, & sic de hoc quæratur? credo interdum audiendum fideicommissarium, si cognitio prolixiorem tractatum habeat. finge enim verba fideicommissi de longinquo petenda, & iustam deliberationem de quantitate fideicommissi incidere. dicendum erit, compellendum eum adire, ne prius heres decedens fideicommissarium decipiat. 2 Tempestiuum est requirere, per quem quis cogatur adire & restituere here-

hereditatem. veluti si prætor aut consul fuerit heres institutus, suspectamque hereditatem dicat: an cogi possit adire & restituere? & dicendum est, prætorem, *quidem in prætorẽ,* vel consulem in consulem nullum imperium habere. sed si iurisdictioni se subiciant, solet prætor in eos ius dicere. sed & si ipse prætor heres institutus suspectam dicat, ipse se cogere non poterit: quia triplici officio fungi non potest, ‖&‖ suspectã dicentis, & coacti, & cogentis. sed in his omnibus casibus atque similibus principale auxilium implorandum est. 3 Si quis filiusfamilias sit, & magistratum gerat: patrem suum, in cuius est potestate, cogere poterit, suspectam dicentem hereditatem adire & restituere.

XIIII. HERMOGENIANVS libro quarto Fideicommissorum

NAm quod ad ius publicum attinet, non sequitur ius potestatis [a]. Sed & qui repudiauit hereditatem, cogetur adire & restituere ipsam hereditatem, si iustæ causæ allegētur. planè si bona venierint, non oportet præceptorem [b], ne quidem pupillum restituere, nisi ex causã, vt Diuus Pius rescripsit.

1 Si quis compulsus adierit hereditatem ex testamento, quod secundas tabulas habebat: quæsitum est, an per aditionẽ & tabulæ secundæ firmarentur: quòd [c] videbantur euanuisse nõ adita patris hereditate. & Iulianus libro quintodecimo scribit, & sequentes tabulas coMfirmari. quæ sententia verissima est. nemo enim dubitat etiam legata præstari, & libertates cõpetere, & cetera quæcunque sint in testamento, perinde valere, ac si sua sponte heres hereditatem adisset. 2 Qui compulsus adiit hereditatem, sicuti ceteris commodis caret, ita hoc quoque casu careat, ne possit pænitendo quartam retinere. & ita inuenio ab Imperatore nostro, & Diuo patre eius rescriptum. 3 Non omnis autem suspectam hereditatem repudiatione amissam cogere potest adiri, & sibi restitui. sed is demũ, ad quem actiones transire possunt. neque enim æquum est, ad hoc quem compelli adire hereditatem, vt emolumẽtum quidem hereditatis refundat: ipse verò oneribus hereditatis obstrictus relinquatur. quare si fideicõmissum pecuniarium [d] alicui fuerit relictum, cessat cõpulsio, tametsi indemnitatis cautio offeratur. proinde qui hereditarẽ rogatur restituere, is demum compellitur restituere. Sed & si quis bona rogatus sit, vel familiam, vel pecuniam ‖rogetur, ‖ vel vniuersam rem ‖meam:‖

XV. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum [e]

VEl omnia sua:

a Non (vt ait Vale. Maxi. lib. 2. ca. 1.) publica instituta priuata pietate potiora sunt. Vbi & Quinti Fabij, eiusque filij ad hanc sententiam spectans memorabile exemplum proponit. Id ipsum & Plutar. in apophthe. Rom.

b prætorem,

c quæ videantur

d pecuniarum

e Responsorum

XVI. VLPIANVS ‖libro quarto Fideicommissorum‖

COgi poterit. hoc idem & si patrimonium fuerit rogatus, & si facultates: & si quidquid habeo, & si censum meũ, & si fortunas meas, & si substantiam meam, & si peculium meum testator dixerit, quia plerique ΥΠΟΚΟΡΙΣΤΙΚΩΣ patrimonium suum peculium dicunt, cogendus erit. de successione enim sua & hic rogauit. nec ignoro in quibusdam ex his Mæcianum dubitare, & volũtatis esse dicere quæstionem, vtrum de pecunia tantùm, an & de successione testator sensit. in ambiguo tamen magis de successione sensum dico, ne intercidat fideicommissum. Sed & si quis ita rogauerit, QVIDQVID AD TE EX HEREDITATE UONISVE MEIS PERVENERIT, ROGO RESTITVAS: cogi poterit adire, & restituere hereditatem ex Trebelliano senatusconsulto: quamquam PERVENIRE proprie dicatur, quod deductis oneribus ad aliquem peruenit.

1 ‖Et‖ generaliter autem potest dici, ita demum quem non posse cogi adire, & restituere hereditatem, si de re, vel [a] quantitate fuerit rogatus. ceterum si de vniuersitate sensisse testatorẽ appareat, nulla quæstio est, quin siue suspectam dicat, cogi possit: siue sponte adit [b], ex Trebelliano transeant actiones.

2 Inde quæritur, si quis hereditatem rogatus sit restituere deducto ære alieno, vel deductis legatis: an suspectam dicens cogi possit adire, & restituere hereditatem: quia vi [c] ipsa magis id quod superest ex hereditate, quàm ipsam hereditatem restituere sit rogatus. & sunt qui putent, vt Mæcianus, inutilem hanc [d] deductionẽ. nec enim posse ex [e] iure deduci quantitatem. non magis quàm si fundum quis deducto ære alieno, vel deductis legatis restituere sit rogatus. neque enim recipit fundus ęris alieni, vel legati [f] minutionem. Sed Iulianum existimare refert, Trebelliano senatusconsulto locum esse. ‖&‖ ne dupliciter fideicommissarius oneretur, ‖&‖ cum heres æs alienum vel legatum deducit, & cum conuenitur à creditoribus & legatariis: restituta sibi ex Trebelliano hereditate, debere aut deductionem eum non pati ab herede, aut cauere illi heredem, defensum iri eum aduersus legatarios, ceterosque.

3 Si quis heres institutus, rogatus fuerit hereditatem non totam, sed partem restituere: vel si duobus restituere sit rogatus, & alter ex his velit sibi restitui hereditatem, alter recuset: senatus censuit, vtroq; casu exonerari eum qui suspectam hereditatem dicit, totamque hereditatem trãsire ad eum qui adire cogit.

4 Sed & si quis non hereditatis suæ partem dimidiam rogauit heredem suum restituere, sed [g] hereditatem Seiæ, quæ ad eum peruenerat, vel totam vel partem eius, heresque institutus suspectam dicat: cum placeat illud quod Pa-

a vel de quantitate
b adiit,
c quia in ipsa *al.* quia τῇ δυνάμει. S*æpius iã erratũ in hoc verbo notaui ad l. 45. suprà, ad l. Falc.*
d esse hanc
e exinde
f legati nomine
g sed &

pinianus ait, ex Trebelliano transire actiones, dici poterit, si suspecta dicatur hereditas, cogendum heredem institutũ adire, & restituere hereditatem, totamque hereditatem ad eum cui restituitur pertinere. Sed & si miles rogauerit quem res Italicas restituere, vel res prouinciales: dicendum est, suspectam dicẽtem cogi adire, & restituere. nam, vt eleganter Mæcianus libro sexto fideicommissorum ait, qua ratione ex certa re miles heredem instituere potest, actionesque ei dabuntur: pari ratione etiã ex Trebelliano transibũt actiones. & quamuis placeat, cum quis hereditatem bonaq; quæ sibi ab aliquo obuenerunt, vel quę in aliqua regione habet, restituere rogat, ex Trebelliano non transeant[a] actiones: tamen cõtra[b] responderi[c] in militis testamento ait. nam sicuti[d] concessum est, inquit, militibus circa institutionem separare species bonorum: ita & si per fideicommissum ab institutis heredibus id fecerit[e], admitteretur Trebellianum senatusconsultum. **6** Cum quidam duos heredes instituerit, eosque inuicem substituerit, & ab his petierit, siue vterque siue alter heres esset, vt hereditas sua ex parte dimidia restitueretur alicui post quinquennium: & scripti suspectam sibi hereditatem dicant, fideicommissarius autem desideret suo periculo adiri hereditatẽ: censuit senatus, ambos heredes alterumve cogi adire hereditatẽ, & fideicommissario eam restituere: ita vt fideicommissario, & aduersus eum actiones competant, quasi ex Trebelliano restituta hereditate. **7** Mæcianus scribit, cum quis[f] ex fideicommissariis abesset[g], & præsentes desiderent suo periculo adire hereditatem, translatisque in solidũ actionibus in eum qui coëgit, absentes, si velint fideicommissum suscipere, à pręsente petent. consequenter ait, nec quartam eum retenturum aduersus fideicommissarios suos: quia nec heres potuit. **8** Idẽ Mæcianus quærit, an is, qui duobus vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, cogente aliquo adire possit: & in horum, qui id non desiderauerunt, portionibus Falcidiæ beneficio vti: siue ipsi quoque desiderent sibi restitui, siue alius[h] in locum eorum successerit[i]. & cum hodie hoc iure vtimur, vt totum transeat ad eum qui coëgit: consequẽs erit dicere, quartæ retentionem amisiSe eum qui coactus est. quia in solidum actiones transierint in eum qui coëgit. planè si proponas fideicommissariũ non ita coëgisse, vt tota hereditas in se transferatur[k]: cum cœperint ceteri desiderare sibi restitui hereditatem, dicendum, Falcidia eum vti posse. rectè igitur Mæcianus ait, multum interesse, vtrum totam restitui hereditatem sibi fideicommissarius desiderauerit, an suam tantummodo partem. nam si sola pars transfertur[l], in residuo Falcidiæ erit locus. si tota hereditas translata sit, cessat huius legis beneficiũ. Si

[a] transire
[b] contrarium
[c] respõderi debere
[d] sicut in militia
[e] fecerit, in id
[f] quidam
[g] absit,
[h] siue alij
[i] successerint.
[k] transferetur,
[l] transferetur,

9 Si seruo duorum rogatus quis sit restituere hereditatem, & alter cogere velit suspectam dicentem, alter restituere[a] sibi recuset: hoc erit dicendum, quod in duobus, quorum alter suscipere voluit hereditatem, alter non. 10 Si pater filio, quem in potestate habet, rogetur restituere hereditatem: an filius patrem suum, si suspectam dicat hereditatem, cogere possit? & non est dubium, patrem à filio per prætorem cogi posse. Sed etsi id fideicommissum ad castrense peculium spectaturum est, & filiusfamilias is fuit, qui munus militiæ sustinebat, alióve quo officio prœerat: multo magis dicendum erit, posse eum postulare, vt pater suus cogatur adire, & restituere hereditatē. quāuis contra obsequium patri debitum videtur id desideraturus. 11 Sed si seruo suo rogatus sit cum libertate quis hereditatem restituere: siue directa data sit libertas, siue fideicōmissaria, dici poterit, eum à seruo suo non posse cogi adire hereditatem: quamuis si sponte adisset, cogeretur præstare fideicommissariam libertatem, & hereditatem. idque Mæcianus 12 libro septimo de fideicommissis scribit. Idem quærit, si quis paratus sit domino cauere de indemnitate: an possit cogi adire hereditatem, maxime & si pretium serui offeratur. & rectè ait, non oportere sub incerto cautionis committere se aditio- 13 ni hereditatis. Hi qui solidum capere non possunt, ex asse heredes instituti, & rogati restituere solidum, adire hereditatem, & restituere cogētur: cum nihil[b] oneris apud eos reman- 14 surum. Si ego heres institutus, & rogatus sim Stichum manumittere, vel alius legatarius: fidei autem meæ commissum sit, vt Titio hereditatem restituam: deinde Titij fidei commisit[c], vt Sticho eandem redderet: Stichus cogere me possit adi- 15 re, & restituere hereditatem. Talis quoq; casus à Diuo Pio terminatus est. nam[d] seruo vni ex heredibus legato, per fideicommissum erat ab eo libertas data, & ab altero hereditas. Diuus etenim Pius rescripsit Cassio Dextro[e] in hæc verba. » Hermias[f] si Mosco Theodoto ex parte herede instituto à » Pamphilo testatore legatus est, eumque Theodotus, postquā » adierit hereditatē, prius quàm à coherede eiusdem Pamphili » adiretur hereditas, ad iustam libertatem perduxit, & ob hoc » in eum casum res perducta est, vt is qui legauit, intestatus esse » non possit, Hermia postulante[g] {mihi} id †Euarestatus com- » pellēdus est periculo eius adire, & ex causa fideicommissi he- » reditatem restituere.

[a] restitui
[b] sic honoris: sequere Flor. tametsi Acc. vtramque notet, ac interpretatur.
[c] commissum sit.
[d] cùm
[e] extero
[f] Quoniam Hermias Simiasco
[g] postulante me al. deest mihi.
† Euarestus

Quibus verbis fideicommissum relinquatur.

XVII. IDEM libro secundo Fideicommissorum

EX facto tractatum est, an per fideicommissum rogari quis possit, vt aliquem heredem faciat. & senatus censuit, rogari quidem quem, vt aliquem heredem faciat, non posse. verùm

videri per hoc rogasse, vt hereditatem suam ei restituat: id est quidquid ex hereditate sua consecutus est, vt ei restitueret. Iulianus quoque libro quadragensimo digestorum fideicommissum tale valere ait, FIDEI TVAE COMMITTO, VT HEREDITATEM TITII RESTITVAS, cum esset is, qui rogatus est, à Titio heres institutus. Non tantùm autem si heredem quem scripsero, potero rogare, vt heredem faciat aliquem: verumetiam si legatum illi vel quid aliud relinquero[a]. nam hactenus[b] erunt obligati, quatenus quid ad eos peruenit. Si quis caueret, PETO VT ILLI DES, aut ILLI FIDEICOMMISSVM RELINQVAS, aut ILLI LIBERTATEM ADSCRIBAS: admittēda sunt. nam cum in heredum institutione senatus censuit vtile, de ceteris quoque idem erit accipiendum.

a reliquero.
b eatenus erit obligatus, quatenus quid ad eum

1

Conditio, si sine liberis decesserit, quomodo accipienda sit.

2

Si quis rogatus fuerit, vt si sine liberis decesserit, restituat hereditatem: Papinianus libro octauo responsorum scribit, etiam naturalem filium efficere, vt deficiat condicio. & in libertino, eodem[c] conliberto hoc scribit. Mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis quæstio videbitur[d] esse, de qualibus liberis testator senserit. sed hoc ex dignitate, & ex voluntate, & ex condicione eius qui fideicommisit, accipiendum erit.

c eoque *aliàs* eodemque
d videtur esse, de quibus

Filij concepti post deportationem non faciunt deficere conditionem fideicommissi adiectam per hæc verba, si decesserit sine liberis: secus in conceptis antè, licèt sint nati posteà.

3

Ex facto tractatum memini, rogauerat quædam mulier filium suum vt si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fatri suo. is postea deportatus, in insula[e] liberos susceperat. quærebatur igitur, an fideicommissi condicio defecisset. nos igitur hoc[f] dicemus, conceptos quidem ante deportationem, licet postea edantur, efficere vt condicio deficiat. post deportationem verò susceptos, quasi ab alio, non prodesse. maxime cum etiam bona cum sua quodammodo causa fisco sint vindicanda. Si quis rogatus fuerit filiis suis, vel cui ex his voluerit, restituere hereditatē: Papinianus libro octauo[g] responsorum etiam deportato ei tribuit eligēdi facultatem, cui liber factus fideicommissum restitui velit. sed si seruus pœnæ fuerit constitutus, nullo ante concepto filio, iam parere condicioni non poterit: decessisseque sine liberis videtur. sed cum decedit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet. Si quis autem susceperit quidem filium, verùm viuus amiserit: videbitur sine liberis decessisse. Sed

e insulam
f hæc
g Rectè: nam hæc Papin. sententia hoc libro reperitur l. cùm pater. 77. §. hereditatem. sup. de leg. 2.

4

5

Sed si naufragio vel ruina vel adgressu vel quo alio modo simul cum patre perierit: an cōdicio defecerit videamus. & magis non defecisse arbitror. quia non est verum filium eius superuixisse. aut igitur filius superuixit patri, & extinxit[a] condicionem fideicommissi. aut non superuixit, & extitit condicio. cum autem quis ante, & quis postea decesserit, non apparet: extitisse condicionem fideicommissi magis dicendum

6 est. Si quis ita fideicommissum reliquerit, FIDEI TVAE FILI COMMITTO, VT[b] SI ALIENO HEREDE MORIARIS, RESTITVAS SEIO HEREDITATEM: videri[c] eum de liberis sensisse Diuus Pius rescripsit. & ideo cum quidam sine liberis decederet, auunculum ab intestato bonorum possessorem habens, exTIsse condicionem fideicommissi rescripsit.

An fructus in restitutionem veniant.

XVIII. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum

IN fideicommissaria[d] hereditatis restitutione[e] constat non venire fructus, nisi ex[f] mora facta est: aut cum quis specialiter fuerit rogatus & fructus restituere. Planè fructus in

1 quartam imputantur, vt est[l]&[l]rescriptum. Quotiens quis rogatur hereditatem restituere, id videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis. fructus autem non hereditati, sed ipsis

2 rebus accepto feruntur. Si legatum sit heredi relictum, & rogatus sit portionem hereditatis restituere: id solum non debere eum restituere, quod à coherede accepit. ceterum quod à semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit[g]. & id Diuus Marcus[h] decreBit.

Interpretatio voluntatis.

XVIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

VBi purè fideicommissum datum est, si adiectū sit, ROGO DES FILIO TVO, FACIASQVE VT AD EVM PERVENIAT: rescriptum est, videri in id tempus dari, quo

1 capere potest: id est sui iuris fiat. TE ROGO LVCI TITI HEREDITATEM MEAM CVM ATTIO[i] PARTIARIS. ex senatusconsulto Trebelliano in eum, cui restituta est hereditas, actiones competere Aristo ait. quia pro hoc accipiendū sit, ROGO HEREDITATEM ILLAM RESTITVAS. nec verba spectātur senatusconsulti, sed sentētia[k] quibuscunque verbis: dum testator senserit vt hereditas sua resti-

2 tuatur. Qui in distrahendis, conseruandisve rebus hereditariis sumptus factus est, imputari heredi debet.

XX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum

SEd[l] & si ad tempus liberorum fuerit legatum relictum, & is vxore prægnate decesserit: ad heredem suum transferat legatum.

a & non extitit conditio

b Id est, vt si alius tibi hæres sit, quàm vnus ex liberis: heredem enim illi tandem extitisse subiungit. Proinde Florent. melior est, innixo Accursio, qui legit, vt si sine harede.

c Id est, videri hac conditione Seio hereditatē restitui voluisse, si defunctus alium quam vnum ex liberis haberet.

d fideicommissariam

e restitutionem

f aut

g cadere.

h pius

i Titio

k Huc pertinet locus communis Rhetorum de scripto & sententia quem tractat Cic. lib. 2 de Inuen. Quinti. li. 7. Institu. Orato.

l Coniunge l. 7. de manumiss. testa.

Indebitum per errorem solutum.

XXI. POMPONIVS libro vicesimo secundo ad Sabinum

HEres[a] cum debuerat quartam retinere, totam hereditatem restituit, nec cauit sibi stipulatione proposita. similẽ eum esse Aristo ait illis qui retentiones, quas solas habent, omittunt. sed posse eum rerum hereditariarum possessionem vel repetere vel nancisci. & aduersus agẽtem doli mali exceptione vti posse eum, & debitoribus denunciare, ne solueretur[b].

Interpretatio voluntatis.

XXII. VLPIANVS libro quinto Disputationum

MVlier[c], quæ duobus filiis in potestate patris relictis alij nupserat, posteriorem maritum heredem instituit, eumque rogauit liberis suis post mortem patris eorum hereditatem suam restituere, vel ei qui eorum superesset. eisdem emancipatis à patre suo vitricus restituisse hereditatem dicebatur. mox alter ex filiis viuo patre decessisse. quærebatur, an is, qui supererat ex filiis, partem fratri suo restitutam petere posit, quasi præmaturè datam. Scæuola Diuum Marcum in auditorio de huiusmodi specie iudicasse refert. Brasidas quidã Lacedemonius vir pretorius, cum filiis suis ab vxore diuortio separata, si morte patri sui iuris fuissent effecti, fideicõmissum relictum esset: eos emancipauerat. post emãcipationem fideicommissum petebãt. decreuisse igitur Diuum Marcum refert, fideicommissum eis repræstandũ[d], intellecta matris voluntate. quæ quia non crediderat patrem eos emancipaturũ, distulerat in mortem eius fideicommissum, non dilatura id in mortalitatem, si eum emancipaturum sperasset. secundum hæc dicebam, & in proposita[e] quæstione decretũ Diui Marci esse trahendum: & recte fideicommissum vtrisque solutum.

1 Non est dubitatum, cogi posse heredem institutum adire, & restituere hereditatem seruis, siue directa siue fideicõmissaria libertas eis data fuisset: cum aspernari heres non deberet personam cogentis. habet enim hic quoque aditum: vt qui nondum petere fideicommissariam libertatem posit, nec directam sibi vindicare, propter spem tamen libertatis & hereditatis aditum ad prætorem & per se habeat.

Quid veniat in restitutionem.

2 Si heres post multum temporis restituat, cum præsenti die fideicõmissum sit: deducta quarta restituet. fructus enim qui percepti sunt, neglegentia petentis, non iudicio defuncti percepti videntur. alia causa est, si sub condicione vel in diem rogatus fuerit. tũc enim quod percipitur summouet Falcidiam: si tantum fuerit, quantum quartam facit, & quartæ fructus. nam fructus, qui medio tempore percepti sunt, ex iudicio testantis percepti videntur.

a Coniunge l. sed & si me puteni. de cond. inde.

b soluerent.

c Coniũge l. 3. quan. di. leg. ce.

d repræsentãdum: quod in pluribus exemplaribus reperio, et magis probo: significat enim ante diem soluendum: eodem sensu dixit Cic. repræsentare libertatẽ, Philipp. 2. & repræsentare vsuram, ad Attic. lib. 12.

e propositam quæstionem

De

De culpa lata, & leui.

3 Sed enim si quis rogetur restituere hereditatem, & vel serui decesserint, vel aliæ res perierint: placet non cogi eum reddere quod non habet. culpæ planè reddere rationem. sed eius quæ dolo proxima est. & ita Neratius libro primo responsorũ scribit. Sed & si, cum distrahere deberet, non fecit lata culpa, non leui, & rebus suis consueta neglegentia: huiusmodi rei rationem reddet. sed & si ædes vstæ sunt culpa eius, reddet rationẽ. præterea si qui partus extant, & partuum partus: quia in fructibus hi non habentur[a]. sed & ipse, si quem sumptum fecit in res hereditarias, detrahet. quòd si sine facto eius, prolixitate[b] temporis ædes vsu adquisitæ sint, æquissimum erit nihil eum præstare, cum culpa careat.

An filia possit in dotem dare res subiectas restitutioni.

4 Cum proponeretur quidam filiam suam heredem instituisse, & rogasse eam, vt si sine liberis decessisset, hereditatem Titio restitueret: eaque dotem marito dedisse certæ quantitatis, mox decedens sine liberis heredem instituisse maritũ suũ, & quæreretur an dos detrahi possit: dixi, non posse dici in euersionem fideicommissi factum, quod & mulieris pudicitiæ & patris voto congruebat. quare dicendum est, dotem decedere, ac si quod superfuisset, rogata esset restituere. quòd si tantos fructus ex hereditate mulier percepit, vt inde potuerit doti satisfieri: dicendum est, potius fructibus hoc expensum ferendum[c], quàm fideicommisso. 5 Vt Trebelliano locus esset, non sufficit de hereditate rogatum esse: sed quasi heredem rogari oportet. Denique si Quũ[d] portio hereditatis fuerit legata, legari enim posse etiam portionem hereditatis placet nobis, rogatusque fuerit hanc partem restituere: dubioprocul non fiet restitutio ex senatusconsulto. ideoque nec quarta retinetur[e].

a In hunc locum Cic. lib. 1. de fin. bonorum & malorum.

b prolixitate autẽ

c fiendum. Manifestus est error, qui tamen in nonnullis codicibus etiam excusis deprahenditur.

d qua

e retinebitur.

Interpretatio voluntatis.

XXIII. IVLIANVS libro trigensimonono Digestorum

QVotiens paterfamilias vnum vel duos heredes coheredibus suis restituere hereditatem iubet, intellegitur easdem partes in fideicommissis[f] facere, quas in hereditate distribuenda fecerit. sed si iubeantur hi, quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare, atque ita fideicommissa recipere: ex quantitate pecuniæ, quam dare iubẽtur, voluntas colligenda est patrisfamilias. nam[g] si ex disparibus partibus heredes scripti æquas partes dare iubentur, propius est, vt viriles recipere debeant. si verò summa pecuniæ dandæ congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debebunt.

f in fideicommisso

g nam etsi

XXIIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum

a scriptum

NOnnumquam autem ex voluntate varie rescriptum [a] & iudicatum est: videlicet si non sub appellatione heredum, sed proprijs nominibus expresis fideicommissum relinquatur.

XXV. IVLIANVS libro trigensimonono Digestorum

QVidam ita testamento scripserat, A TE HERES PETO, FIDEIQVE TVAE COMMITTO, VT QVID QVID EX HEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, FILIO MEO PRIMA QVAQVE DIE, AVT SI PRIVS QVID EI ACCIDERIT, MATRI EIVS [b] DES REDDAS. quæritur, cum [c] antequam adeatur hereditas, puer decesserit: an fideicōmissum matri debeatur. respondi, si puer antequam dies fideicommissi cedat, decessisset [d]: fideicommissum translatum esse ad matrem. postea autem quàm dies fideicommissi † cedit, si decesserit: ad heredem pueri fideicommissum pertinere. Sed an ea voluntas fuit patrisfamilias, vt si ante restitutum fideicommissum puer decessisset, matri potius, quàm heredibus prestaretur: pretor æstimabit ex persona matris, & ex persona heredis pueri. Marcellus: sed testatoris voluntati congruum est, quandocumque puer decesserit, siue antequam dies fideicommissi cedit, siue postea, ad matrem transferri fideicommissum, si non iam puer hoc acceperit. eoque iure vtimur. 1 Si seruo herede scripto dominus rogatus est eidem seruo restituere hereditatem, cum liber esset: vtile fideicommissum est. 2 Si quis filium suum ex asse heredem instituit, & codicillis, quos post mortem filij aperiri iussit, fidei eius commisit, vt si sine liberis decesserit, hereditatem suam sorori suæ restitueret: & filius, cum sciret quod in codicillis scriptum esset, Stichum seruum hereditarium testamento suo liberum esse iussit: heredes filij pretium [e] eius serui sorori defuncti præstare debent, libertate fauore sui [f] seruata. hoc amplius etsi ignorasset filius codicillos à patre factos, nihilo minus heredes eius pretium præstare debebunt, ne factum cuiusquam [g] alteri damnum adferat. 3 Sed & si seruus iste à Sempronio heres institutus sit, eamque hereditatem, posteaquam ex testamento fratris ad libertatem peruenerat, adierit, hereditatis quoque æstimationem heredes fratris sorori eius præstare debent: qua [h] si manumissus non esset, iussu mulieris adire eam potuisset. si verò viuente filio Sempronius decesserit, hereditas in causa fideicommissi non deduceretur. quippe ab ipso filio adire iussus hereditatem, ei adquireret.

b eiusdem reddas.
c si antè, quàm
d decesserit:
† cessit,
e pretium omne
f serui.
g eius. *Magis placet Flor. vt ratio generalis, non autem certæ alicui tantùm speciei accommodata hic tradatur.*
h quia

De

De ciuitate.

XXVI. PAVLVS ‖libro singulari de Senatusconsultis‖

OMnibus [a] ciuitatibus, quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui debere & posse hereditatem fideicõmissam, Apronianum senatusconsultum iubet. sed & actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. sed [b] municipes ad eas admittuntur.

XXVII. IVLIANVS libro quadragensimo Digestorum

ITa tamen, vt his [c] quibus restituetur hereditas, actorem eligant & ad agendum & ad excipiendas actiones. 1 Si seruum hereditarium heres, qui coactus adierit, iussisset adire hereditatem ab alio [d] eidem seruo relictam, & tunc hereditatem, quam suspectam sibi esse dixerat, restituerit: an etiã eam hereditatem, quæ per seruum adquisita esset, restituere deberet, quæsitum est. dixi, non magis hanc hereditatem in restitutionem venire, quàm quod seruus hereditarius post aditam hereditatem stipulatus fuissET per traditionem accepisset: aut fructus qui ex rebus hereditariis percepti fuissent. vtique si nulla mora fideicommisso facta fuisset. sed si quid ante aditam hereditatem seruus stipulatus fuisset, aut per traditionem accepisset: id restitui debebit, sicut fructus ante aditam hereditatem in restitutionem venient.

Qui coactus adijt hæreditatem, commodum ex hæreditate consequi non debet.

2 Qui suspectam sibi hereditatem dicit, nullũ commodum ex testamento consequetur, quod habiturus non esset, si heres institutus non fuisset, aut non adisset. & ideo si pupillo substitutus fuerit, itaque QVISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO MEO HERES ESTO: hereditatem, quæ ‖ex [e] substitutione‖ ad eum peruenerit, restituere cogendus erit. si verò detracto hoc articulo, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, substitutus ita fuerit, TITIVS FILIO MEO HERES ESTO: tum si solus patri heres extiterit, nihilo minus cogendus erit hereditatem pupilli restituere. si verò coheredem habuerit, retinebit pupilli hereditatem: quia potuit coherede adeunte, quamuis ipse patris omisisset hereditatem, ex substitutione adire. 3 Si pater filium, quem in potestate habebat, heredem scripserit, & ab eo petierit, vt hereditatem Sempronio restitueret, isque suspectam sibi esse dicet: poterit ex Trebelliano senatusconsulto hereditas restitui. quare etsi non immiscuerit se hereditati, nihilo minus actiones, quę ei & in eum competebant, ad Sempronium transferentur. 4 A patre heres scriptus, & exheredato filio substi-

[a] Coniunge cum l. ciuitatibus, quæ eiusdem auctoris est, sup. de legat. I.

[b] sed &

[c] ij, quibus

[d] hærede seruo

[e] Desunt: malè tamen.

substitutus, si rogatus fuerit hereditatẽ, quæ ad eum ex substitutione peruenerit, Titio restituere: cogendus non est viuo pupillo patris hereditatẽ adire. primũ, quia sub cõdicione fideicommissum datum est: deinde, quia non probe de hereditate[a] viuentis pueri aget. mortuo autem pupillo compelli debet hereditatem patris adire. Quòd si duo heredes à patre instituti fuerint, & vtriusq; fidei commissum sit, vt exheredati filij hereditatem restituerẽt: satis erit vel vnum cogi adire. hoc enim facto etiam is, qui patris hereditatem non adit, filij hereditatem adire & restituere cogetur. 5 Quotiens filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit, nulla ratio est compellendi heredis ad restituendam hereditatẽ. & sicut neq; legata neq; fideicommissa cetera præstare cogitur, ita ne ad restitutionem quidem hereditatis compelli debet. Marcellus: planè[b] non est compellendus adire, si iam filius bonorum possessionem[c]: ne intercidat fideicommis[illegible] mortuo herede instituto, & omissa à filio bonorum posse[illegible]ione.

a Hæc sententia Iuliani refertur l. 2. §. interdũ sup. de vulg. & pup. substit. quos locos coniunge.

b planè est compellendus adire, si non iam filius bonorũ &c.

c possessionem accepit:

Restituta hæreditate actiones transeunt in fideicommissarium.

6 Qui ex Trebelliano senatusconsulto hereditatem restituit, siue petat à debitoribus hereditariis, siue ab eo petatur: exceptione restitutæ hereditatis adiuuari, vel summoueri potest. actiones autem fideicommissario competunt, quas habuit heres eo tempore quo fideicommissum restituebat. Marcellus: sed eas quoq; actiones, quæ sub condicione erant, & quarum dies eo tempore non cesserat, fideicommissario cõpetere placet. sed antequam restitueretur hereditas, exceptione aliqua heres adiuuandus non est: cum hoc minus ex causa fideicommisi restituturus[d]. 7 Trebellianum senatusconsultum locũ habet, quotiens quis suam hereditatem vel totam vel pro parte fidei heredis committit[e]. quare si Mæuius te heredem instituerit, & rogauerit vt (hereditatem Titij[f] restituas, tuque) hereditatem Mæuij adieris: perinde à te fideicommissum petetur, ac si fundum, qui tibi à Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses. ideoque [&] si suspectam Mæuij hereditatem dixeris, cogi te non oportet eam adire. quòd si Meuius te rogauerit & suam hereditatem & Titianam restituere, tuque sponte adieris hereditatem: vteris legis Falcidiæ commodo. & partẽ quartam Mæuianæ hereditatis retinebis, dimidiam & quartam ex fideicommisso restitues. nec intererit, eidem vtramq; hereditatem, an alij Mæuianam, alij Titianam rogatus fueris restituere. sed si suspectam Mæuianam hereditatem dixeris, cogeris eam adire, & restituere ei Qui rogatus fueris. is autem, cui Titianam hereditatem restituere rogatus fueris, non poterit te compellere ad adeundum.

d restituturus sit.

e commisit.

f adeas & restituas *otiosum est adeas: qui enim rogatur restituere, rogatur quoque adire, quòd restituere non poßit, nisi prius adierit.*

Actio

Actio competens fideicommissario contra heredem.

8 Si ex Trebelliano hereditatem restituit heres, & fructus prædiorum [a] retinet, vel ipsa prædia, siue etiam debitor eius, qui testamentum fecit, fuerit: necessarium est actionem aduersus eum fideicommissario dari. Marcellus: hoc idem necessario faciendum est, cum parte hereditatis restituta, familiæ erciscundę iudicium inter eum qui restituit hereditatem, & qui receperit, accipietur. 9 Qui rogatus est emancipato filio restituere hereditatem, cogi debet adire, & restituere: quamuis filius contra tabulas bonorum possessionem accipere possit.

10 Si patronus ex parte debita heres institutus, & rogatus restituere hereditatem, suspectam sibi esse dicat: puto rectius facturum prætorem, si coegerit eum adire hereditatem, & restituere: quamuis possit mutata voluntate eam partem hereditatis retinere.

De præceptionibus.

11 Si [b] præceptis [c] quibusdam rebus heres rogatus sit restituere hereditatem, & coactus eam adierit: an præcipere debeat? respondi, eum qui iussu prætoris adit [d] hereditatẽ, omni commodo prohiberi debere. Sed si eidem legatũ esset sub hac condicione, si heres non esset, & suspectã sibi hereditatem dicat: non aliter cogendus est adire, quàm vt legata, quæ sub condicione, si heres nõ esset, data erant, restituantur. non quidem à coheredibus, ne onerentur: sed ab eo cui restituta fuerit hereditas. nam sicut explendæ fidei gratia cogendus est adire hereditatem, ita ob id ipsum damno adfici non debet.

De fructibus perceptis ab hærede.

12 Heres ex asse erat instituta consobrina mea, & eius fidei cõmissum, vt partem dimidiam hereditatis statim Publio Mæuio restitueret: alterã partem, cum ipsa moreretur, eidẽ Publio Mæuio. præterea alia aliis legata data ‖ sunt‖. Mæuius partẽ dimidiã hereditatis statim percepit, & cauit, quod amplius quã per legem Falcidiã liceret cepisset, redditu iri. sed & ceteri legata solida acceperant, & similiter de restituendo quod amplius percepissent, cauerunt. mortua cõsobrina mea Publius Mæuius desiderat sibi alterã partem hereditatis cũ fructibus restitui. quæro itaque quantũ ei restituere debeam, vtrũ quod supra quadrantẽ bonorum penes consobrinã meam remanseserat, nec amplius quicquã: an & ab aliis, quibus legata soluta sunt, repetere quid debeã, & quantum. item quæro, si quod ab his ex stipulatione percepero, & quod apud consobrinã meã supra quadrantem remanserat, non efficiet partem dimidiam hereditatis: an ex incremento & fructibus eius summæ, quæ supra quadrantem bonorum penes consobrinam meam remansit, supplere ei debeam dumtaxat, ne partem dimidiam he-

a cum præcario

b Hæc sententia Iuliani refertur ab Vlp. l. apud Iulianũ. in prin. suprà, eo.

c perceptis

d adiisset

hereditatis quantitas quæ reſtitueretur excedat. an verò, ſicut Publius Mæuius deſiderat, quidquid ſepoſito quadrante bonorum, eius[a] quadrantis fructibus, perceptum eſt, reſtitui ei debet. reſpondi, quod ſupra quadrantem penes conſobrinam tuam remanſit, ſi adiectis fructibus quantitatem partis dimidiæ hereditatis, quæ mortis tempore fuit, non minuet: totum Publio Mæuio reſtituendum. nec ex ſtipulatione ab his, quibus legata ſoluta ſunt, repeti quicquam poteſt. ſi verò fructus quantitatem partis dimidiæ exuBerant[b], quadranti tuo & fructibus eius accedet. ſi verò fructus eius partis, quæ ſupra quadrantem apud conſobrinam tuam remanſerat[c], non implent[d] quantitatem partis dimidiæ bonorum, ex ſtipulatione agi poterit. In ſumma, ratio ita ponenda eſt, vt cum omni modo quadrantem excedit fructuS In[e] tantũ excreuerit, vt quantitatem partis dimidiæ bonorum excedat: etiã id quod exceſſerit retineas. 13 Qui ſuos ſeruos rogatus eſt manumittere, & hiſdem hereditatem reſtituere: detracto pretio ſeruorum hereditatem reſtituere debebit.

a eiuſque
b exuperant,
c remanſerant,
d implerent
e in tantum

De fructuum reſtitutione.

XXVIII. AFRICANVS libro ſexto Quæſtionum

EX aſſe heres inſtitutus, partem hereditatis mihi pure, (tibi[f]) ſub cõdicione reſtituere rogatus, cum ſuſpectam diceret, poſtulante me adit, & mihi totam ex ſenatuſconſulto reſtituit. quandoque condicio extiterit, an fructus partis ſuæ[g] reſtiturre tibi debeam, non immerito dubitabatur[h]. & pleriſque placet, non eſſe eos præſtandos: quia nec ab herede præſtarentur, ſi ſua ſponte adiſſet. ſufficiat[i] autem ius tuum tibi integrum conſeruari, non etiam meliorem condicionem tuam fieri. Idẽ tamen exiſtimabant[k], ſi ex aſſe heres inſtitutus mihi quadrantem pure, tibi æque quadrantem ſub condicione reſtituere rogatus ſit, & cum ſuſpectam hereditatem diceret, cogente me adit: quandoque[l] condicio exſtiterit, ſemiſſem tibi eſſe reſtituendum. ſed nec lege Falcidia in propoſita ſpecie vſurum me puto: quamuis ſcriptus heres, ſi ſpõte adiſſet, vteretur.

f partem tibi ſub conditione
g tur: quod mihi videtur magis conuenire.
h dub tatur.
i ſufficere
k exiſtimabam.
l quandocunque

Valet prius teſtamentum, iure fideicommiſſi, propter verba poſterioris.

XXVIIII. MARCIANVS libro quarto Inſtitutionum

SI quis priore facto teſtamento, poſterius fecerit teſtamentum: etiam ſi ex certis rebus in poſteriores tabulas heredes inſtituit, ſuperius tamen teſtamentum ſublatum eſt, vt Diui quoque Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. cuius conſtitutionis verba retuli, cum alia quoque preterea in conſtitutione expreſſa

expressa sunt. Imperatores Seuerus & Antoninus Cocceio
» Cumpano. Testamentũ secundo loco factum, licet in eo cer-
» tarum rerum heres scriptus sit, iure valere perinde ac si [a] rerũ
» mentio facta non esset. sed [b] teneri heredem scriptum, vt con-
» tentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta ex lege Falcidia he
» reditatem restituat his qui priore testamento scripti fuerant,
» propter inserta fideicõmissaria [c] verba quibus vt valeret prius
» testamentum expressum est, dubitari non oportet. & hoc ita
» intelligendum est, si non aliquid specialiter contrarium in se-
cundo testamento fuerit scriptum.

a certarum rerum
b sed & teneri
c fideicõmissi verba.

De legatione.

XXX. IDEM libro octauo Institutionum

SI legatus suspectam hereditatem dicat, & [d] legationis tempore compellendus est accipere iudicium. quia hic nõ multum officio occupatur. & licet deliberare se dicat an adeat, cogendus est adire. sed non vt statim restituat, sed vt reuersus domum, si putauerit sibi expedire, commodo Falcidiæ vel testamenti vtatur, vel si non putauerit, restituat totam hereditatẽ,
1 ne onera patiatur. Si quis bona sua, vel omnia sua rogauerit restituere: fideicommissariam restitutionem esse intellegendum est. nam meorum [e] & tuorum appellatione etiã actio-
2 nes contineri, dicendum est. Si filiofamilias vel seruo [f] restituatur [g], & [h] postea pater vel dominus ratum habuerit: tran-
3 seunt ex Trebelliano senatusconsulto actiones. Multum interest, vtrum qua [i] pars iure hereditario retineatur, an verò in re vel pecunia. nam superiore casu actiones diuiduntur inter heredem & fideicõmissarium. posteriore verò apud fideicommissarium sunt actiones.

d etiam legationis
e *Eadem interpretatio tribuitur Paulo l. meorum. de verb. signifi. infrà.*
f seruo alieno: *ex glossa irrepsit in contextum, vt & paulò pòst duo penè integrã versus.*
g restituatur hereditas, *al.* rogatus quis fuerit restituere hæreditatẽ, patre dominóve inuito vel ignorante, non rectè hæreditas eis restituitur.
h sed si
i quarta pars

De principe.

4 Et [k] heres institutus, rogatusque hereditatẽ restituere præcepta [l] aliqua summa vel re: etiam si in præceptione minus quàm quarta pars esset, non amplius principem pati [m] vindicaturũ. sed [n] & si sine vlla præceptione rogatus fuerit hereditatem restituere, plerumq; quarta donata est à principibus [o]. & ita Diuus Traianus & Hadrianus & Antoninus rescripserunt.

k Et hæredem institutum, rogatúmque. *al.* Si princeps hæres sit institutus, rogatú'que *&c. sequere Floren.*
l percepta
m *s*
n pariter &
o principe.

XXXI. IDEM libro nono Institutionum

SI Quii [p] pure libertas, & per fideicõmissum sub condicione hereditas relicta est: cogitur heres adire hereditatẽ, si suspectã dicat, & restituere. & deficiente condicione libertas ei eripi nõ potest. Si [q] autẽ ei, qui in diem libertatẽ accepit, hereditas per fideicõmissum relicta fuerit: suspectam eã interim non posse adiri, Diuus Pius Cassio Hadriano rescripsit: cum non potest nondum libero hereditas restitui. nec rursus contra voluntatem defuncti libertatem [r] esse præstandam.

p Si cui
q Si autem à me
r libertas præstanda sit.

An

An heres cogatur conditioni parere.

Si sub condicione heres institutus, rogatusque hereditatem restituere, non vult condicioni parere, & adire hereditatem: si facti est condicio [a], debet parere, & adire, & restituere. vel si in dando sit, offerente fideicõmissario, recusante autem herede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario secundum imitationem dationis factum implere. & tunc necessitas imponitur [b] (adire) hereditatem. ceteræ condiciones, quæ non sunt in potestate heredis, ad officium prætoris non pertinent.

a conditioni debet: vtrunque recte, modò recte interpungas.

b imponitur heredi

Fructuum restitutio.

XXXII. CELSVS libro vicensimo Digestorum

BAllista filiumfamilias heredẽ instituit ita, REBELLIANVS [c] SI CAVERIT COLONIAE PHILIPPENSIVM, SI SINE LIBERIS MORIETVR, QVANTACVMQVE PECVNIA EX HEREDITATE DE BONIS MEIS AD EVM PERVENIT, EAM PECVNIAM OMNEM AD COLONIAM PHILIPPENSIVM PERVENTVRAM. respondi, ex his verbis [d] quæ proponis, ‖id est‖ PECVNIAM, existimo etiã fructus, quos ex hereditate percepit, restituere eum debere: perinde quasi specialiter hoc testator expresʃisset.

c Trebellianus

d verbis, omnem pecuniam, &c.

XXXIII. MARCIANVS libro octauo Institutionum

SCribit Celsus libro vicensimo digestorum [e], si qui quadrigenta in bonis habebat, petit ab herede suo, vt si sine liberis moreretur, quanta pecunia ex hereditate sua ad eũ peruenisset, Mæuio restitueretur: si ex fructibus medio tempore quadrigenta perceperit, & sine liberis decesserit: heredem eius Mæuio quadrigenta debiturum. & cum diu multumque tractauit, an cum augmentum heres sensit, ‖&‖ periculum sustineat, an per contrarium: nouissime ait, iniquum esse ad fideicommissarium damnũ pertinere, ad quem augmentum non pertinet. & an ad supplendum, inquit, quodcumque ex quadrigentis defuerit, etiã augmentum ad eum pertinebit: hoc est vt vsque ad summam quadrigentorum damna & fructus computentur. quod verius esse arbitror.

e Institutionũ: manifestum erratũ: Celsus enim nõ scripsit libros Institutionum.

XXXIIII. IDEM libro secundo Regularum

SI eius [f], qui nouissimus [g] ex filiis mortuus est, partem hereditatis propinquo voluit pater restitui, ‖&‖ [h] simul fratres diem suum obissent: propinquum, si non ostenderit quis nouissimus obisset, ad partem hereditatis non admitti: sed matrem ex Tertylliano senatusconsulto ad vtriusque hereditatẽ admitti constat.

f Eum qui: nihil refert vtram lectionẽ sequaris: tota enim vis huius quæstionis non in eo sita est, quis restituat hereditatẽ propinquo, sed quis ex fratribus nouissimus obierit.

g Confer cum l. 26. de dona. caus. mor.

h si simul

XXXV.

XXXV. VLPIANVS [a] libro sexto de officio proconsulis

CVm heres instituta furiosa hereditatem esset rogata restituere: curatorem eius secundum tabulas bonorum possesione accepta posse transferre actiones Diuus Pius decreuit.

Cautio hæredi præstita à fideicommissario.

XXXVI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum

CVm [b] hereditas ex fideicommissi causa restituta est, si ante cum herede compromissum est, puto fideicommissariũ cauere debere heredi, sicut cum heres multa antequam restitueret, administrauit. nam quod dicitur, retinere eum oportere, non est perpetuũ. quid enim si nihil est [c], quod retineat? veluti cum omnia in nominibus sunt, aut in corporibus quæ non possideat. nempe enim is, Qui restituta est omnia persequitur. & tamen heres iudiciis quibus conuentus est, aut stipulationibus quibus necesse habuit promittere, {omittere} obstrictus manebit. ergo non aliàs cogetur restituere, quàm [d] ei caueatur.

Restituere hæreditatem quid sit.

XXXVII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum

REstituta hereditas videtur, aut re ipsa, si fortè passus est heres possideri res hereditarias vel totas vel aliquas earum hac mente, vt vellet restituerEt ille suscipere: nõ si ex alia causa putauit te possidere. sed & si postea ratum habuit, idem erit dicendum. sed & si verbo dixit se restituere, vel per epistulam, vel per nuntium restituat, audietur. sed & si voluntate tua alij restituerit, in te transibunt actiones. item si alius iussu meo restituit, vel ratam habuit restitutionem, transisse actiones videntur.

De pupillo restituente.

1 Pupillus autem ipse debet restituere tutore auctore, nõ tutor sine pupillo, nisi infans est. quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest, ne se quidẽ auctore pupillum restituere potuisse hereditatẽ, Diuus Seuerus in persona ArrI Honorati pupilli decreBit, qui Arrio [e] Antonino patruo & tutori suo restituerat. Sed etsi pupillo sit restituenda, nõ posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat.

XXXVIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum

NOn [f] enim solutio est hereditatis restitutio, sed & successio, cum obligetur [g].

XXXVIIII.

---

[a] Iulianus libro VII. de officio proconsulis.

[b] Ex tit. de recep. arbit.

[c] est in corporibus.

[d] quàm si

[e] Aprio. al. Pio. inepta omnino lectio est, quia prior. Aug. lib. 3. emen. cap. 7.

[f] Ex tit. de petit. hæred.

[g] obligentur.

XXXVIIII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum

SEd nec ipsi tutori indistincte restitui potest.

De obligatione prætoria & naturali.

XL. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum

a Ex tit. de petit. hered.

QVamuis [a] senatus de his actionibus transferendis loquatur, quæ iure ciuili heredi & in heredem competunt: tamen honorariæ actiones transeunt. nulla enim separatio est. immo & causa naturalium obligationum trāsit. persona autem heredis instituti Trebelliano continetur. verùm hoc iure vtimur, vt & successor heredis rectè ex Trebelliano restituat: veluti heres, bonorúmve possessor, vel pater, dominúsve, quibus adquisita est hereditas. omnes enim quod iuris habēt, ex Trebelliano senatusconsulto restituere debent. nec interest, is qui institutus est, an pater dominúsve rogatus est restituere.

1 Nihil interest, Qui nostro nomine restituitur paterfamilias sit, an is qui in aliena potestate est.

XLI. GAIVS libro secundo Fideicommissorum

MVlier, an masculus, & ideo seruo quoque voluntate nostra, vel si ratum habuerimus, restitui potest.

XLII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum

b Ex tit. de petit. hered.

QVia [b] perinde est, atque si mihi restituta esset hereditas.

1 Restituta hereditate iura sepulchrorum apud heredē remanent.

Quod iure adcrescendi adquiritur, ad fideicommissarium pertinet.

XLIII. VLPIANVS libro vicensimosecundo ad Edictum

PApinianus tractat, si quis heres institutus ex semisse rogatus sit restituere hereditatem, & eam suspectam dicens cōpulsus adit, deinde fideicommissarius ignarus sit adcreuisse portionem hereditatis post restitutionem scripto heredi: an opus sit ei alia actione. & ait, securum esse eum posse. de illo planè {loco} solo quærendum ait, an ei opus sit noua restitutione posteaquam portio adcreuit.

Hæres fideicommissarij tenetur ex sententia senatusconsulti.

XLIIII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum

POstulante Sticho, qui eodem testamento libertatem & fideicommissam hereditatem acceperat, heres suspectā adiit. mox Stichus, antequam moram in recipienda hereditate faceret, decesit relicto herede Titio. quæro an in Titium, si nolit recipere fideicommissam hereditatem, actiones ex senatusconsulto competant. respōdi, quoniam fere is qui compulsus est

eſt adire hereditatem, confeſtim ei reſtituet, de manumiſſo dumtaxat ſenatuſconſulto[a] comprehēſum eſt, nec heredis facta eſt mentio. poteſt tamen euenire vt reſtitutionem diſtulerit heres, veluti ſi pecuniam ei debuerit defunctus, quam retinere maluit, quàm petere. ceterum exiſtimo idem in herede eius conſtituendum, quod in illo conſtitutum eſt. cur enim recuſaret, quam[b] recuſare non potuit is, cuius hereditatem ſuſcepit? Quòd ſi fortè ante hereditatis reſtitutionem ſine herede deceſſerit libertus, perinde bona eius creditoribus hereditariis vendere permittendum eſt, ac ſi reſtituta hereditate deceſſerit.

Quæ actiones veniant in reſtitutionem.

1 SeT[c] in huiuſmodi quæſtione rogo reſpondeas, an rectè ſenſerim. rogata eſt filia ex aſſe heres reſtituere hereditatis partem dimidiam deductis legatis minimis, & ęre alieno non magno: vt legi Falcidiæ locus non ſit. mora facta ‖non‖ eſt reſtitutioni fideicommiſsi. deſidero verbotenus mihi reſtitui hereditatem, vt ex Trebelliano ſenatuſconſulto agenti: & ex eo competentibus actionibus etiam vſuras debitas ex mortis die[d] in tempus reſtitutionis, perſequar. item quęro & de penſionibus: quia locationum obligatio in hereditate fuit. ab herede fructus nullos peto. ſed illa deſiderat refundere me, aut concedere ei actiones vſurarum, & penſionum. non poſſum perſuadere hereditatis appellatione, quam rogata erat mihi reſtituere, etiam hanc ſtipulationem vſurarum[e] ad me pertinere. reſpondi, omnia[f] ea hereditatis appellatione continētur. quantum enim, ‖quod‖ ad hoc, refert, inter hæc cetera(que,) quæ ſub condicione ſunt promiſſa, aut in annos ſingulos, vel mēſes? nihil intereſt. ſanè pro fructu rei, quæ[g] hereditate continetur, hæc cedunt. nec fructus fideicommiſſarium[h] ſequitur, ſi mora non interceſsit. ſed quia non vt heres fideicōmiſſum, vt ſic dixerim, ſuppleat, poſtulet: ſeT qualis nunc eſt hereditas, deſideret reſtitui ſibi: nequaquam id debet heres recuſare. nam & quodammodo in partem hereditatis ſenatus recipi voluit fideicommiſſarium, & haberi heredis loco pro qua parte ei reſtituta eſſet hereditas. Sed cum hereditarios nummos fænerauerit, aut ex fundis fructus percepit: nihil eo nomine præſtat ei, cui hereditas per fideicommiſſum relicta eſt, ſi non interceſsit mora. ſcilicet qua[i] ſuo periculo fænerauit, colendóve fundo, vel in cogendis fructibus inſumpſit operam. nec æquum erat alterius, vt ſic dixeris[k], procuratorem conſtitui. Nullum autem impēdium vel opera intercedit[l] heredis, cum his modis, de quibus eſt quæſitum, augmentum [heredis[m]] recepit.

a ſenatuſconſultū
b quod
c Etiā
d tempore
e ſtipulationem vſurarum & penſionum
f omnia hæc
g qui
h fideicommiſſum
i quia
k dixerim,
l intercidit
m hæres

XLV. MODESTINVS libro singulari de Eurematicis

QVi totam hereditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult, fidumque obsequium defuncti precibus præbere desiderat, sua sponte adire debebit hereditatem, quasi ex Trebelliano eam restiturus. suaserim tamen suspectã potius dicat hereditatem, coactusque à prætore restituat. hoc enim casu ex ipso Trebelliano restituere videtur, expositoque hereditario metu [a] vniuersas actiones in eum transferri [b], qui recepit hereditatem.

a & vniuersas
b transferre,

Species, in qua fideicommissum conditionale non esse intelligitur ex verisimili testatoris voluntate: ideóque ad hæredem transit.

XLVI. IAVOLENVS libro vndecimo Epistularum

SEius [c] Saturninus archiCubernus [d] ex classe Britanica [e] testamẽto fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximũ trierarchum. à quo petit, vt filio suo Seio Oceano, cum ad annos sedecim peruenisset, hereditatem restitueret. Seius Oceanus antequam impleret annos [f], defunctus est. nunc Mallius [g] Seneca, qui se auunculum Seij Oceani dicit, proximitatis nomine hec bona petit. Maximus autem trierarchus sibi ea [h] vindicat ideo, quia defunctus est is, cui restituere iussus erat. quæro ergo vtrum hec bona ad Valerium Maximum trierarchum heredem fiduciariũ pertineant, an ad Mallium Senecam, qui se pueri defuncti auunculum esse dicit. respondi, si Seius Oceanus, cui fideicommissa hereditas ex testamẽto Seij Saturnini, cum annos sedecim haberet, à Valerio Maximo fiduciario herede restitui debeat, priusquam præfinitum tẽpus ætatis impleret, decessit: fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem cetera bona Oceani pertinuerint [i]: quoniã dies fideicommissi viuo Oceano cessit. scilicet si prorogãdo tempus solutionis, tutelam magis heredi fiduciario permisisse, quàm incertum diem fideicommissi constituisse videatur.

c Seius
d archicubernius
e Britannica
f annos sedecim,
g Manlius
h eam
i peruenerunt:

XLVII. POMPONIVS libro primo variarum lectionum

SI heredi eius, cui natura debuerit aliquis soluerit, ei cui fideicommissa [k] hereditas relicta sit, id reddendum.

k fideicommisso, al. fideicommissaria

XLVIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum

PAulus respondit, si certa portio hereditatis alicui relicta proponitur, & is res hereditarias quasdam furatus sit: in his rebus quas subtraxit, denegari ei petitionem oportere, rectè respondetur.

XLVIIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum

CVm hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituitur, si res vrgueat, & metus erit [l], ne per absentiam fortè fidei-

l metus sit,

commis-

commissarij dies actionis exeat: heres iudicium suscipere cogitur. similique modo filio de possessione contra tabulas deliberante, scriptus heres à creditoribus hereditariis cõuenitur.

Species, in qua pater filio, quem habet in potestate, fideicommissum restituit.

L. IDEM libro vndecimo Quæstionum

IMperator[a] Hadrianus, cum vIus[b] Cerealis filio suo Viuio[c] Simonidi si in potestate sua esse desisset, hereditatem restituere rogatus esset, ac multa in fraudem fideicommissi fieri probaretur[d]: restitui hereditatem filio iussit, ita ne quid[e] ea pecunia, quamdiu filius eius viueret, iuris haberet. nam quia cautiones non poterant interponi cõseruata patria potestate: damnum condicionis propter fraudem inflixit. post decreti autem auctoritatem in ea hereditate filio militi comparari debuit, si res à possessoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret. sed paternæ reuerentiæ congruum est, egenti[f] forte patri officio iudicis ex accessionibus hereditariis emolumentum[g] præstari[h].

a Coniunge l.5.§.à par. quis manum. sit.
b Iunius
c Iunio
d probarentur:
e in ea
f agenti
g alimenta
h In hunc locũ Plato dial.4. de leg. Vale. Max. lib.5. cap.4.

LI. IDEM libro septimodecimo Quæstionum

CVm heres deductis legatis hereditatem per fideicommissum restituere rogatur, non placet ea legata deduci, quæ peti non poterant. sed cum vxori pro parte heredi scriptæ dos prælegetur[i], eaque deductis legatis hereditatem restituere rogatur: etiam si quartam[k], quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficiat, quantum in dote est, tamen pro sua portione dotis prælegatæ partem deducit. cum enim vtrumque consequitur, nihil interest inter hanc mulierem & quemuis alium creditorem heredem institutum, & hereditatem restituere rogatum. idem probatur, & si non deductis legatis fideicõmissum ab ea relictum sit.

i relegetur,
k quarta,

LII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

SI res aliena Titio legata fuerit, isque domino rei herede instituto petierit vt hereditatem Mæuio restituat: Meuius legatum inutiliter petet. non enim poterit consequi quod ad institutum, id est rei dominum peruenire non poterat. 1 Seruus ab altero ex heredibus libertatem, ab altero fideicommissum[l] hereditatis accepit. si neuter adire velit, nullæ prætoris partes erunt. quia neque propter solam libertatẽ compellitur adire: neque is à quo libertas data non est, propter eum qui nondũ liber est, vt adeat, compellitur. & senatuscõsulto locus est, cum ab omnibus directa, vel fideicommissa libertas ab eo datur, à quo hereditas quoq; relinquitur. sed si forte is, à quo libertas data est, portionem suam repudiauit, vel condicione exclusus est: cum portio eius ad alterum peruenerit, defendi

l fideicommissariã hæreditatem

poterit, adire cogendum. quid enim interest, quo iure debitor libertatis & hereditatis idem esse cœperit?

LIII. IDEM libro vicensimo Quæstionum

NOn est cogendus heres suspectam adire hereditatem ab eo, Qui libertas à legatario, hereditas ab herede relicta est: cum status hominis ex legato pendeat, & nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatum. quid enim si inter moras non manumittẽte legatario seruus decesserit? si autem viuo testatore legatarius decesserit, benigne respondetur, cogẽdum adire, cum in ipsius sit potestate manumisso restituere hereditatem.

Quicquid ex hæreditate superit, &c. clausula, an ad alienata medio tempore referatur.

LIIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

TItius rogatus est, quod ex hereditate superfuisset, Mæuio restituere. quod medio tempore alienatum, vel deminutũ est, ita[a] quãdoque peti non poterit, si non interuertendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur. verbis enim fideicommissi bonam fidem inesse constat. Diuus autem Marcus cum de fideicommissaria hereditate cognosceret, his verbis, QVIDQVID HEREDITATE MEA SVPERFVERIT, ROGO RESTITVAS, & viri boni arbitrium inesse credidit. iudicauit enim erogationes, quæ[b] hereditate factę dicebantur, non ad solam fideicommissi deminutionem pertinere: sed pro rata patrimonij, quod heres proprium habuit, distribui oportere. quod mihi videtur non tantùm æquitatis ratione, verùm exemplo quoque motus fecisse. cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quæreretur, præcipuum autem quod in castris fuerat adquisitum militi, relinqui placeret: cõsultus Imperator, sumptus quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit: sed pro rata etiam castrensis pecuniæ decedere oportere, constituit. Propter huiusmodi tractatus Męuius fideicommissi nomine cautionẽ exigere debet. quod eò pertinet, non vt ex stipulatione petatur quod ex fideicõmisso peti non poterit: sed vt habeat fideiussores eius quantitatis, quam ex fideicommisso petere potuit.

a id quandoque

b ex hæreditate

Operarum actio non transit in fideicommissarium.

LV. IDEM libro vicensimo Quæstionum

SI patroni filius extrario restituerit ex Trebelliano hereditatem, operarum actio, quæ trãsferri non potuit, apud heredem manebit. nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodesse non posset ei qui fideicommissum accepit. & generatim ita respondendum est, non summoueri heredem, neque liberari ex his causis quæ non pertinẽt ad restitutionem. Imperator 1

Titus

Titius Antoninus rescripsit, in tempus[a] directò data libertate, non esse repræsentandam[b] hereditatis restitutionẽ, quando persona non est, Qui restitui potest.

De fideicommissario qui hæreditatem restituere alteri rogatus est.

2 Qui fideicommissam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta diceretur, totam recepit, si ipse quoque rogatus sit alij restituere: totum restituere cogetur. & erit in hac quoque restitutione Trebelliano locus. quartam enim Falcidiæ iure fideicõmissarius retinere non potuit. nec ad rem pertinet, quòd nisi prior, vt adiretur hereditas, desiderasset: fideicommissum secundo loco datum intercidisset. cum enim semel adita est hereditas, omnis defuncti voluntas rata constituitur. non est contrarium, quod legata cetera non vltra dodrantem præstat. aliud est enim ex persona heredis cõueniri, aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi. secundum quæ potest dici, non esse priore tantùm desiderante cogẽdum institutũ adire, vbi nulla portio remansura sit apud eum: vtique si confestim, vel post tẽpus cum fructibus rogatus est reddere. sed & si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quãtitas ad inferendam adeũdi necessitatem. nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit. vt enim pecuniam, ita nec libertatem ad cogendum institutum accepisse, satis est. quòd si prior recusauerit, placuit, vt recta via secundus possit postulare, vt heres adeat, & sibi restituat. quid ergo si non alij, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? quia non debet eidem quandoq; quarta reddi, quam perdidit. propter huius portionis retentionẽ erit audiẽdus. Sed nec illud translatitiè[c] omittendũ est, instituto, qui coactus est adire, fideicommissi petitionem denegandam esse. cur enim nõ videatur indignus, vt qui destituit supremas defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? quod fortius probabitur, si post impletam condicionem coactus est adire. nam si pendente condicione, durum erit idem probare, cum & Falcidiã pœnitendo potuit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi petitionem denegandã eis[d] qui iura sepulchrorum adquiri insequũtur[e]. adeo senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, voluit relinquere, vt nec Falcidiam exercere possit, nec præceptio apud eum relinquatur, nec substitutio quoque secundarum tabularum ita facta, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FILIO MEO HERES ESTO, eidem daretur[f].

3 Cui Titiana hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, Mæuianam hereditatẽ, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio restituere debuit, & ipse restituere poterit, sicut alius quilibet successor.

4 Actiones temporariæ Trebelliani solent esse

[a] tempore

[b] Repræsentandam autẽ, id est, ante diem dandam: expectandũ enim est tempus quo liber futurus est: proinde quidam hîc perperam legunt reputandam.

[c] Id est, defunctoriè: sic vsurpatur l. 1. in prin. infrà, de iur. patrona.

[d] ei qui

[e] insequitur, sed adeò

[f] detur.

esse, euicta hereditate ab eo, qui posteaquam fideicommissam restituit hereditatem, victus est: scilicet ante restitutionem lite cum eo contestata. potestas enim euictionis tollit intellectũ restitutionis, indebito fideicommisso constituto. planè si fideicommissum ab eo quoque, qui postea vicit, relictum est: quia possessor in ratione reddendæ hereditatis partem, quam fideicõmissario restituit, heredi reputat, defendi potest actiones Trebelliani durare.

LVI. IDEM libro septimo Responsorum

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem restituere pater voluit. ante restitutam hereditatem in possessionem hereditatis filiam quoque mitti placuit. cum autem interea filij res bonorum in solidum distraxissent, item alias pignori dedissent: hereditate postea restituta, constitit ex eo facto ceterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

De fructuum restitutione.

LVII. IDEM libro octauo Responsorum

HEREDES MEI QVIDQVID AD EOS EX HEREDITATE BONISVE MEIS PERVENERIT, ID OMNE POST MORTEM SVAM RESTITVANT PATRIAE MEAE COLONIAE BENEVENTANORVM. nihil de fructibus pendente condicione perceptis petitum videri constitit.

Voluntas potior est subtilitate verborum.

1 Cum ita fuerat scriptum, FIDEI FILIORVM MEORVM COMMITTO, VT SI QVIS EORVM SINE LIBERIS PRIOR DIEM SVVM OBIERIT, PARTEM SVAM SVPERSTITI FRATRI RESTITVAT. QVOD SI VTERQVE SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, OMNEM HEREDITATEM AD NEPTEM MEAM CLAVDIAM PERVENIRE VOLO: defuncto altero superstite filio, nouissimo autem sine liberis, neptis prima quidem facie propter condicionis verba non admitti videbatur: sed cum in fideicommissis voluntatem spectari conueniat, absurdum [a] esse respondi, cessante prima substitutione, partis nepti petitionem denegari, quam totum habere voluit auus, si nouissimus fratris quoque portionem suscepisset.

[a] *Quasi diceret, mulier quidem ex priore substitutione non petet, cum extiterit conditio, sed ex posteriore. Itaque partẽ, quã debuit habere frater sine liberis mortuus, rectè petet: malè igitur expunxerunt hic partis, vt reponerent* patris.

Interpretatio voluntatis.

2 PETO DE TE VXOR CARISSIMA, VTI CVM MORIERIS, HEREDITATEM MEAM RESTITVAS FILIIS MEIS, VEL VNI EORVM, VEL NEPOTIBVS MEIS, VEL CVI VOLVERIS, VEL COGNATIS MEIS, SI CVI VOLES EX TOTA

COGNA-

COGNATIONE MEA. inter filios respondi sObstitutionem fideicommissi factam videri. circa nepotes autem (&) ceteros cognatos, facultatem eligendi datam. ex ceteris autem cognatis, si nepotes superessent, non rectè mulierem electuram, propter gradus fideicommissi[a] præscriptos. deficiente verò gradu nepotum, ex cognatis quam velit personam eligi posse.

a fideicommisso

LVIII. IDEM libro nono Responsorum

DEducta parte quarta restituere rogatus hereditatẽ, prius quàm restitueret, hereditario debitori heres extitit, quoniam actio eo confusa per Trebellianum redintegrari nõ potest, pecuniæ quoque debitæ dodrans ex causa fideicommissi petatur. sed in eum diem, quo actio confusa est, vsuræ præteriti temporis, quæ in obligatione vel in officio iudicis fuerũt, computabuntur, posterioris ita demum, si mora fideicommisso facta sit. 1 Cum hereditas ex causa fideicommissi in tempus restituenda est, non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quòd heres à quibusdam pecuniam exegerit.

Quid veniat in restitutionem.

2 Qui post tempus hereditatem restituere rogatur[b], vsuras à debitoribus hereditariis perceptas, quarum dies post mortem creditoris cessit, restituere non cogitur. quibus non exactis, omnium vsurarum actio, nam hereditaria stipulatio fuit, ex Trebelliano transferetur. & ideo nec indebiti repetitio erit. ac similiter hereditario creditori, si medij temporis non soluantur vsuræ, fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenebit. nec ideo querellæ locus erit, quòd de fructibus heres, quos iure suo percipiebat, fænus non soluerit. quòd si fænus heres medij temporis soluerit, eo nomine non erit retentio, cum proprium negotium gessit. quippe sortem reddere creditori coactus, fideicommissario nihil vsurarum medij temporis imputabit. 3 Acceptis[c] centum, centum hereditatem rogatus restituere, totam pecuniam iure Falcidiæ percipere videtur. & ita Diui Hadriani rescriptum intellectum est, tamquam si ex bonis nummos retenturus fuisset. quod tunc quoque respondendum est, cum pro parte hereditatem coheredi suo restituere rogatur. Diuersa causa est prædiorum pro hereditaria parte retentorum. quippe pecunia omnis de portione retineri potest. prædiorum autem alia portio non nisi à coherede, qui dominium habet, accipitur. cum autem prædia maioris pretij, quàm portio hereditatis, essent: in superfluo prædiorum petenti fideicommissario Falcidiam interuenire visum[d] est. cVM currentem enim pecuniam coNpensari placuit. 4 Hereditatem post mortem suam exceptis re-

b rogatus est.

c Nimis acceptis

d iussum est.

ditibus restituere rogatus, ancillarum partus non retinebit, nec fetus pecorum, qui summiSi gregem retinent. 5 Ante diem fideicommissi cedentem fructus & vsuræ, quas debitores hereditarij, cum postea cessisset dies, soluerunt: item mercedes prædiorum ab herede perceptæ, portioni quadrantis imputabuntur. 6 Cum autem post mortem suam rogatus hereditatem restituere, res hereditarias distrahere non cogatur heres, sortium, quæ de pretiis earum redigi potuerunt, vsuræ propter vsum medij temporis perceptæ non videbũtur. deniq; nec periculum mancipiorum, aut vrbanorum prædiorum præstare cogitur. sed nihilo minus vsus & casus eorum quadrantem quoque[a] deminuit. 7 Quod ex hereditate superfuisset, cum moreretur, restituere rogatus, fructus superfluos restituere non videtur rogatus. cum ea verba deminutionem quidem hereditatis admittunt, fructVm autem additamentum non recipiant. 8 Heres eius, qui bonorum superfluum post mortem suam restituere fuerat rogatus, pignori res hereditarias datas, si non in fraudem id factum sit, liberare non cogitur.

a quoquo diminuit.

De obligatione naturali, & pignore.

LVIIII. PAVLVS libro quarto Quæstionum

DEbitor sub pignore creditorem heredem instituit, eumq; rogauit restituere hereditatem filiæ suæ ‖id est testatoris.‖ cum nollet adire vt suspectam, coactus iussu prætoris adit, & restituit. cum emptorem pignoris non inueniret, desiderabat permitti sibi, iure[b] dominij id possidere. respondi, aditione quidem hereditatis confusa obligatio est. videamus autem, ne & pignus liberatũ sit, sublata naturali obligatione. atquin siue possidet creditor actor idemque heres rem, siue non possidet: videamus de effectu rei. & si possidet, nulla actione à fideicommissario conueniri potest: neq; pigneraticia, quoniam hereditaria est actio: neque fideicommissum[c], quasi minus restituerit, rectè petetur. quod eueniret, si nullum pignus intercessisset. possidet enim eam rem quasi creditor. sed etsi fideicommissarius rem teneat, & hic Seruiana actio[d] tenebit. verum est enim, non esse solutam pecuniam. quemadmodum dicimus, cum amissa est actio propter exceptionem. Igitur non tantùm retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit, & solutum non repetetur. remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. ‖In‖ re autem integra non putarẽ compellendum adire, nisi prius de indemnitate esset ei cautum, vel soluta pecunia esset. nam & cum de lucro heres scriptus asit[e], quòd fortè legatum accepit, si heres non extitisset: responsum est, non esse cogendum adire, nisi legato præstito. vbi quidem potuit dici, nec cogendum esse heredem adire quodammodo contra

b vt iure dominij id possideret.

c fideicõmissaria,

d actione tenebitur.

e adsit, *ali.* absit, *ali.* agit. *Accur.* *enat has varias lectiones, & interpretatur.*

contra voluntatem defuncti, qui legando heredi[a], si nō adisset, in ipsius voluntate posuit aditionem. sed cum testator alterutrum dederit, nos vtrumque ei præstamus.

a cohæredi,

Pactum de dote reddenda matri inutile.

1 Ea, quæ dotem dabat, pacta erat cum marito, vt mortua se in matrimonio, dotis pars matri eius redderetur. nec eo nomine stipulatio à matre interposita est. moriens deinde matrem & maritū suum heredem fecerat: & à matre petierat, vt hereditatem Titio restitueret. iudex addictus [b] de hereditate diuidenda, partem dotis quasi ex vtili pacto pro parte matri adiudicauerat. quærebatur, an & ea portio ex causa fideicommissi præstanda sit. quam non esse restituendam puto: quia non quasi heres, sed quasi mater ex pacto accepit. nec occasione hereditatis, sed errore ex pacto eam habuit.

b aditus

LX. IDEM libro vndecimo Quæstionum

PAtronus ex debita portione heres institutus, sextā partem restituere rogatus restituit. non transeunt ex Trebelliano actiones: quoniam non fuit debitum, quod restituit. & ideo si per errorem fecit, etiam repetetur.

LXI. IDEM libro quartodecimo Responsorum

PAulus respondit, his verbis, SEMPRONI HEREDEM TE NON SCRIPSI, FESTINANS PER INFIRMITATEM. IDEOQVE EI DARI VOLO TANTVM, QVANTVM PRO VNCIA HEREDITATIS COMPETERET. videri quidem magis quātitatem, quàm portionem hereditatis relictam. sed sic accipiendum, vti videatur de vncia etiam restituenda sensisse.

Dos in restitutionem non venit.

LXII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum

A Filia petit, vt si liberis superstitibus moreretur, partem eius, quæ[c] ad eam ex bonis patris peruenisset: quòd si sine liberis, vniuersum fratri restitueret. quæritur, defuncta ea in matrimonio, superstite filia: an heres eius cum parte hereditatis, eius quoque, quod dotis nomine datum erat, partem restituere debeat. respondit, id quod in dotem fuisset, non contineri in partem hereditatis quæ restituenda est. sed etsi ex promissione dotis aliquid debitum fuit, æris alieni loco habendum.

c quod

Tempus appositum gratia fideicommissarij.

1 Alumno certam pecuniam legauit, & eam recipi à Sempronio mandauit, & certas vsuras alumno præstari[d] donec ad vicensimum annum peruenerit. deinde alumni fidei commisit, vt si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, partem Septiciæ. quæsitū est, defuncto alumno intra annum vicensimum, an substituti fideicommissum petere possint. an

d præstari voluit,

verò in id tempus sustinere, quo si viueret alumnus, vicensimum annum impleret. respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.

LXIII. GAIVS libro secundo Fideicommissorum

a fideicommissi

FActa in [a] fideicommissarium restitutione, statim omnes res in bonis fiunt eius, cui restituta est hereditas, etsi nondum earum nactus fuerit possessionem. 1 Si is qui hereditatem sibi reddi ab herede stipulatus sit, eique [b] ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas: cõstat nihilo minus transferri actiones. hoc ita est, si is, cum quo actum sit, restituat hereditatem. si verò ob id quòd non restituerit, æstimatione hereditatis condemnatus fuerit: remanent actiones hereditariæ apud eum qui condemnatus sit: actor autem quantitatem cõsequitur. 2 Si heres scriptus restituerit hereditatem, & postea de hereditate controuersiam passus victus sit, aut lite [c] cesserit: durare actiones constitit in fideicommissarium semel translatas. 3 Si quis maiorem partem restituerit quàm rogatus est, in eam partem, quæ excedit, non transferuntur actiones. sed cum præcepta aliqua re, aut summa rogatus sit heres restituere, & omissa retẽtione totam hereditatem restituerit, rectè dicitur transferri actiones. 4 Si heres ante restitutam hereditatem seruum hereditarium heredem ab aliquo institutũ iusserit adire hereditatem, negat Iulianus debere hanc hereditatem restitui: quia de ea rogatus non esset. & hoc est fatendum. requirendum tamen & illud est, num cum incremento restituere heres rogatus sit hereditatem. (si) enim hoc fuerit subsecutum, etiam eam hereditatem restituere cogitur: nisi euidentissimis probationibus fuerit ab herede adprobatum, cõtemplatione sui seruum esse heredem institutum.

b ei ex

c litem

Mora fideicommissarij.

5 Rescripto Diui Antonini significatur, ut si quis accepta à Titio pecunia, quæ quartam hereditatis continet, rogatus sit ei restituere hereditatem: licet tardius detur pecunia, sine vsuris eam dari debere. quia quanto tardius quisq; pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommissum peruenit, & medij temporis fructus perdit. quamobrem si ante datam pecuniã tenuerit hereditatem, fructus quos percepit, restituere heredi eum oportere. Idem iuris est, & si quis ita heredis fidei commiserit, ROGO, SI TITIVS TIBI CENTVM DEDERIT, RESTITVAS EI HEREDITATEM MEAM.

Conditioni parere an hæres cogatur.

6 Si sub condicione heres institutus sit, qui suspectam sibi hereditatem esse dicit: si neque difficultatem neque turpitudinem vllam habet condicio, nec impendium [d] aliquid: iubendus

d impedimentum aliquod: *al.* impedimentum aliud:

dus est parere condicioni, & adire, & ita restituere. si verò turpis aut difficilis sit condicio, aperte iniquum est cogi eum explere eam alterius gratia. sed & remitti eam ab initio visum est. plus enim tribui à prætore ei qui fideicommissum petit, quàm testator voluit, absurdum est. vtiq; autem testator, nisi expleta sit condicio, neque scriptum heredem ad hereditatem vocauit, neque per hunc illi voluit restitui hereditatem. 7 Si dandæ pecuniæ condicio adscripta est heredi, debet ei offerre pecuniam is qui poscit fideicommissum, vt hereditatē impleta condicione posit adire, & restituere. Quòd si condicio adscripta est, & ea est, quam prætor remittit: sufficer Edictum[a], vt Iulianus ait.[b] hactenus iubendus est, vt constituat prętorIs actionibus vti, aut petat bonorum possessionem secundū tabulas, vt ita nanctus actiones, tunc restituta hereditate transferat eas ex senatusconsulto. 8 Si verò nominis ferendi condicio est, quam prætor exigit: rectè quidem facturus videtur, si eam expleuerit. nihil enim male[c] est, honesti hominis nomen adsumere[d]. nec enim in[e] famosis & turpibus nominibus hanc condicionem exigit prætor. sed tamen si recuset nomen ferre, remittenda est ei condicio, vt Iulianus ait, & permittendę vtiles actiones: aut bonorum possessio secundum tabulas danda est, vti nanctus actiones, transferat eas ex senatusconsulto.

a sufficit edictum.
b & hactenus
c mali
d In hunc locū Plato in Theage. Aelius Lampri. in Diadumeno & Alexandro Seuero Alex. ab Alex. Genia. die. libr. 2 ca. 29. Cœli. Rhodig. lib. 15. lect. antiq. cap. 5. & 6.
e Quale testatoris vestilonis fuit l. 7. sup. eod.

An fideicommissarius quartam detrahat.

9 Si cum suspectam videret hereditatem, postulante me iussu prætoris adieris, & restitueris mihi: ita vtar legis Falcidiæ beneficio aduersus legatarios, si tu quoquE a lege vti poteras, & quatenus vti poteras. nam si quid præterea à me alicui per fideicommissum relictū sit, id quasi à legatario relictum non venit in computationē eius legis, sed extrinsecus numeratur.

10 Si Titius rogatus sit hereditatem Mæuio restituere, Mæuius Seio certam pecuniam, & Titius quartæ retinēdæ beneficio aduersus Mæuium vsus fuerit: Neratius scribit, Meuium quoque Seio eo minus æquum esse præstare, ne ipse de suo damnum sentiat. 11 Iulianus ait, si heres institutus Titio rogatus sit restituere, substitutus[f] Mæuio, & institutus suspectā sibi hereditatem esse dicat: desiderante Titio iubendum eum adire, & restituere. 12 Si quis bonorum possessoris fidei commiserit de hereditate restituenda, & is passus fuerit diem bonorum possessionis adgnoscendæ transire, aut per hoc tēpus, quo is, cui restitui debebit hereditas, aliqua ex causa non potuit adire prætorē, & postulare, vt petita bonorū possessione restituatur sibi hereditas: succurri ei debet. id est vt restituatur tempus bonorum possessionis admittendæ exhibēdi fideicōmisi gratia. 13 Admonendi autem sumus, si is qui soluendo non

f In vulg. qui substitutus est Mæuio, legitur.

non ſit, Titio herede inſtituto ſeruum liberum eſſe iuſſerit, & rogauerit Titium hereditatem eidem reſtituere, vix eſſe, vt Titius recuſans adire hereditatem cogatur. nam licet deſiderante ſeruo Titius adierit hereditatem, non tamen poteſt libertas ſeruo competere, quaſi in fraudem [a] creditorum data, licet Titius locuples ſit. qua de cauſa nec hereditas ei reſtitui poteſt. ſed ex ſententia legis dicendum eſt, perinde habendũ, ac ſi is ſeruus ſolus liber & heres ſcriptus eſſet, nec Titius heres eſſet.

a fraude

Naturales obligationes tranſeunt in fideicommiſſarium.

LXIIII. MAECIANVS libro quarto Fideicommiſſorum

SI eius pupilli, cui ſine tutoris auctoritate pecunia credita erat, reſtituta ex eo ſenatuſconſulto mihi fuerit hereditas: ſi ſoluam creditori, non repetam. aDquin heres ſi poſt reſtitutionem ſoluat, repetet non ob aliud, quàm quod ab eo in me naturalis obligatio tranſlata intellegitur. & ſi eius mihi reſtituta ſit hereditas, qui pupillo ſine tutoris auctoritate crediderit: ſi ſoluerit mihi pupillus, non repetet. at ſi heredi ſoluerit, repetet, nõ repetiturus, ſi ante reſtitutionem ſoluiſſet. 1 Si neceſſarij heredes ſub condicione quamuis [b] leuiſsima heredes ſint inſtituti, Qũi parere [c] ſolent: dicendum eſt cogi reſtituere hereditatem deſiderantibus his, quibus reſtituere rogati ſunt. quia etiam neceſſarij heredes fideicommiſſæ hereditatis reſtituendæ gratia cõdicioni parere erunt compellendi. 2 Si quis rogatus reſtituere hereditatẽ, deceſsit antequã eam reſtituat: heres eius poterit hereditatẽ reſtituere. & ex Trebelliano ſenatuſconſulto tranſeunt [d] actiones. ſed ſi duo ei heredes extitiſſent, vti quiſq; [e] reſtituiſſet, pro ea parte tranſituras actiones. nam & ſi ipſe partẽ reſtituiſſet, pro [f] parte interim tranſituras, verius eſt. ſed & ſi plures heredes extiterunt ei qui rogatus eſt reſtituere hereditatem, ſi quidã [g] interim reſtituerint, vel cum ei, Qũi reſtitui debuit, plures heredes extiterint: vt cui [h] reſtituta erit, is pro ea parte ex hoc ſenatuſconſulto habebit actiones. 3 Si patronus ex parte debita heres inſtitutus, rogatus fuerit eam liberis exheredatis defuncti liberti reſtituere: ſi ſua ſponte adierit, erit Falcidiæ locus. ſi coactus, in ſolidũ tranſibunt actiones ex hoc ſenatuſconſulto.

b quauis
c pareri ſolet:
d tranſibunt
e vnuſquiſque
f pro ea parte
g ſiquidem
h vti cui reſtituerint, *al.* cui reſtituerint, *al.* vt cui reſtituerit,

Seruo reſtituitur hæreditas voluntate domini.

LXV. IDEM libro quinto Fideicommiſſorum

SEruo, inuito domino vel ignorante, non recte reſtituetur hereditas. ſed (ſi) poſtea ratum habuerit, confirmabitur reſtitutio. verùm ipſi domino adquirentur actiones. nec, quia hereditatis adquiſitionis ſimilis eſt hęc reſtitutio, iuſſum præce-

præcedere oportet. ſed, vt dictum eſt, etiam ratihabitio ſubſequi poterit exemplo bonorum poſſeſsionis. neque intereſt, quod ad propoſitũ attinet, ipſi domino, an ſeruo quis rogetur reſtituere hereditatem. nec in ea re conſenſu aut opera ſerui opus eſt, adeoquin in bonorum poſſeſsione, vel in adeunda hereditate cõſenſus eius neceſſarius eſt. itaque ſi qui ſuſpectã dicent hereditatem, poſtulante domino compellendi erunt adire, & reſtituere hereditatem.

An parendum ſit conditioni.

1 Si teſtator rogaſſet heredem, vt reſtituat hereditatem mulieri, ſi non nupſiſſet: dicendũm erit compellendum heredẽ, ſi ſuſpectam dicat hereditatem, adire, & reſtituere eam mulieri, etiã ſi nupſiſſet. Idem in ceteris quoque condicionibus Iulianus noſter probat, quæ ſimiliter niſi fine vitæ expleri nõ poſſent. ſecundum quam ſententiam cautione præſtita his quorũ intereſt, ab his quibus reſtitui ſub iſdem [a] condicionibus heres rogatus eſſet, reſtituet hereditatem.

Rei iudicatæ authoritas.

2 Cum prætor, cognita cauſa, per errorem, vel etiam ambitioſe iuberet hereditatem vt ex fideicommiſſo reſtitui: etiam publice intereſt reſtitui, propter rerum iudicatarum auctoritatem [b]. 3 Si pupillo infanti reſtituere hereditatem quis rogatus ſit, ſi ſponte adierit, etiam ſeruo eius, & ipſi pupillo tutore auctore reſtituetur hereditas. ſi quidem eo quòd fari nõ poteſt, non magis ea res impedietur, quàm in muto pubere volenti ſibi reſtitui hereditatem. ſi autem heres recuſet adire hereditatem, quemadmodum res expediri poſsit, difficile eſt. quia neque tutore deſiderante periculo pupilli adiri hereditatem, Trebelliano ſenatuſconſulto locus ſit futurus: neque pupillus ipſe id deſiderare poſsit, cum fari non poſsit. quod aliquatenus circa mutos expediri poteſt. nam ſi auditus capaces ſunt: vel interrogati nutu poſsint [c] ſignifacere, velle ſe periculo ſuo hereditatem adire [d]. quomodo abſentes per nuntium. ſed & infanti nõ dubito omnimodo ſubueniendũ. idq́ue ex ſimilitudine iuris ciuilis vel honorarij conſtituẽdũ eſt. ſiue enim heres inſtitutus eſſet, non dubie pro herede tutore auctore gerere poſſe videtur [e]: ſiue de bonorum poſſeſsione agitaretur, peti ei per tutorẽ poſſet. ideoque & heres compelli per tutorẽ poteſt adire, & reſtituere hereditatem. quo exemplo & mutus, qui nihil intelligere poteſt, per curatorẽ adiuuatur. 4 Si ſingulæ res ab herede traditæ ſunt iuſſu meo ei, cui eas vendiderim: non dubitabimus mihi intellegi factã reſtitutionem. idem erit & ſi iuſſu meo tradantur Qũi ego ex fideicommiſſo, aliáve qua cauſa eas præſtare debuerim, vel in creditum ire, vel donare voluerim.

a ſub his

b Huc pertinet locus communis apud Rhetores de authoritate rerũ iudicatarũ: de quo Quintil. li. 5. Inſti. Orato. in prĩn. Cic. in oratione pro Cluentio. & lib. 2. Rheto. ad Herenn. vbi de abſoluta iuridiciali tractat.

c poſſunt ſignificare.

d adiri.

e videretur.

LXVI. PAVLVS libro ſecundo Fideicommiſſorum

QVi ita inſtitutus eſſet, ſi coheres eius adiſſet: vti poteſt lege Falcidia, etſi coheres eius coactus adiſſet. modò ſi ipſe non coactus adierit hereditatem.

Procurator an rectè petat oblata cautione.

1 Etiam abſentis procuratori, (ſi) deſideraret, poſſe reſtitui hereditatem ex hoc ſenatuſconſulto Iulianus ſcripſit. ſi tamen caueat de rato habendo, ſi nō euidens abſentis voluntas eſſet. ſed dicendum eſt, vt heres qui ſuſpectam dicat [a], non ſit compellendus adire, ſi incertum [b] ſit, an mandauerit: quamuis ei caueatur, propter fragilitatem cautionis. quòd ſi ſponte adierit ‖hereditatem,‖ non magna captio eſt. ſed actiones, ſi non mandauit, tranſibunt eo tempore quo ratum habuerit. 2 Si damnum in ſeruo hereditario datum ſit, licet per ſeruum hereditarium heredi competere actio cœpit, non tamen tranſit legis Aquiliæ [c] actio ad fideicommiſſarium. hæ enim actiones tranſeunt, quæ ex bonis defuncti pendent. 3 Si legatus Romæ compulſus adierit hereditatem, & reſtituerit: cogetur Romæ actiones pati fideicommiſſarius. quamuis heres non cogetur.

[a] dicat hæreditatē,
[b] certum non ſit,
[c] Directa: ſed vtilē tranſire puto. arg. l. euicta. de petit. hære. ſuprà.

Vbi conueniatur fideicommiſſarius.

4 An vbi defunctus conueniri debuit, & fideicommiſſarius debeat, videndum. Si [d] ſua ſponte heres adit, & reſtituit hereditatem, an tribus locis fideicommiſſarius defendi debeat: vbi defunctus, & vbi heres, & vbi ipſe domiciliū habeat. oportet itaque ibi fideicommiſſarium conueniri, vbi vel domiciliū habet, vel maior pars reſtitutæ hereditatis habetur.

[d] & ſi

LXVII. VALENS libro tertio Fideicommiſſorum

SI poſtulante me ſuſpectam hereditatem ex decreto prætoris adieris, & nec [e] ego poſtea eam mihi reſtitui velim, nec bonis me immiſcere: hoc fieri debet, vt quod Octaueno non inelegenter videbatur, [f] à prætore perinde actiones in me dentur, ac ſi hereditatem recepiſſem. quod eſt iuſtius [g]. Etiam eo tempore, quo creditorem fraudandorum conſilium inieris, citra periculum interdicti fraudatorij hereditatem ſuſpectam adibis, & reſtitues mihi. quia & remoto fideicommiſſo liberum tibi fuerat nolenti [h] adire hereditatem, creditores tuos tali commodo fraudare. & ego nihil turpiter faciam recipiēdo eam hereditatem, quam remota poſtulatione mea creditores compellere te vt adires non potuerint. ſed & (ſi) filius ſuOs heres patri rogatus ſit à patre hereditatem mihi reſtituere, cum ſuorum creditorum fraudandorum conſilium iniſſet,

[e] non
[f] vt à
[g] verius.
[h] volenti. ſequere Floren.

ſet, tamquam ſuſpectam ex decreto prætoris reſtituerit mihi: vix fraudatorio interdicto locus erit. quia bonis patris eius venditis, nihil proprium creditores eius ex ea hereditate ferre potuerint. niſi fortè proprij creditores filij audiri debeant, ſi poſtulent, vt dimiſsis patris, eius bona vendere ſibi permittatur.

De fideicommiſſario qui capere non poteſt.

1 Si donationis cauſa ſuſpectam hereditatem ſibi heres dixerit, & reſtituerit ei qui ſolidum capere non poſsit: auferetur ei id quod capere nõ poteſt. idem dicendum [a] eſt, & ſi citra conſilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

a A creditoribus fraudatis: de quibus ſpecies propoſita eſt. l. 1. quæ in fraud. credi. non à fiſco, in cuius fraudẽ nihil admiſſum eſt. l. auferetur. §. 1. de iur. fiſc.

Differentia fideicommiſsi vniuerſalis, & ſingularis.

LXVIII. IDEM libro quarto Fideicommiſſorum

SI heres ab eo, qui cum moreretur ſoluendo non fuit, rogatus hereditatem reſtituere, ſuſpectam ſibi dicit: dubium non eſt, quin hodie coactus ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituere poſsit. ſed etſi ſua ſponte adierit, ex eodem ſenatuſconſulto reſtituturus eſt. quamuis cum ſumma, aut certum corpus per fideicommiſſum ab eo, qui ſoluendo non fuit datum eſt: perinde non debeatur, atque ſi legatum eſſet. eo enim caſu legatarij, ſuperiore [b] heredis vice fungi eum, cui fideicommiſſum relictum eſt. 1 Si totam hereditatem rogatus reſtituere tu ſponte adieris, & ſine deductione quartę partis reſtitueris: difficilè quidem crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommiſsi cauſa hoc feciſſe. ſed ſi proVaueris per errorem te quartam non retinuiſſe, reciperare eam [c] poteris.

b ſuperiores

c eum

LXVIIII. MAECIANVS libro octauo Fideicommiſſorum

DE euictione prædiorum, vel mancipiorum, vel ceterarum (rerum) cauere heres, cum reſtituit hereditatem, non debet. quinimo in contrarium caueri heredi oportet, ſi quid ex his euictum eſſet, quæ ab ipſo herede veniſſent.

LXX. POMPONIVS libro ſecundo Fideicommiſſorum

SI heres inſtitutus Titio rogatus fuerit reſtituere hereditatẽ, & rurſus Titius heredi poſt tẽpus: ſufficiũt directæ actiones heredi.

Qua actione teneatur hæres ob damnum à ſe datum.

1 Si heres antequam fideicommiſſam hereditatem reſtitueret, alienauerit quid ex hereditate, aut ſeruum hereditarium manumiſerit, aut ruperit quid, vel fregerit, vel vſſerit: nõ competit in eum vlla ciuilis actio, reſtituta poſtea hereditate ex Trebelliano ſenatuſconſulto. ſed ex fideicommiſsi cauſa erit

hoc

hoc quod deperierit persequendum. sin verò post restitutam hereditatem horum quid admiserit heres, dicendum est lege Aquilia cum eo agi posse, si seruum forte hereditarium aut vulnerauerit aut occiderit. Si temporalis actio in hereditate relicta fuerit, tempus, quo heres experiri ante restitutam hereditatem potuit, imputabitur ei Qui restituta fuerit[a]. 2

a fruit.

De iure deliberandi.

LXXI. MAECIANVS libro decimo Fideicommissorum

OMnes qui de hereditate deliberant, desiderāte eo, qui suo periculo velit adiri hereditatem, coguntur adire: sed[b] nō statim restituere, sed vt completo tēpore deliberationis (si) expedire sibi compererint hereditatem, sentiant commodum testamenti eo iure, quo si sponte adissent. sin verò contra onerosam crediderint, restituta ea exonerentur actionibus hereditariis.

b licet.

LXXII. POMPONIVS libro quarto Fideicommissorum

HEres præcepto[c] fundo rogatus erat hereditatem restituere. fundus alienus[d] erat. Aristo aiebat, videndum, vtrum eum omnimodo penes heredem fundum esse voluit testator: an ita demum, (si) ipsius est. sed sibi superius placere. ideoque æstimatio eius retinenda est.

c percepto
d alienatus

Quæ actiones transeant in fideicommissarium.

LXXIII. MAECIANVS libro tertiodecimo fideicommissorum

SI heres pecuniam hereditariam crediderit, & in eam causam pignora acceperit: actiones non competunt ei Qui restituta fuerit hereditas aduersus ipsa pignora. sed aliqua dubitatio remanebit, si in eum contractū, qui ex defuncto fuerit interpositus, heres antequam restitueret hereditatem, pignus accepit. sed nec sic quidem ipse admitteretur ex fideicommisso. tamen habet aduersus heredē actionem, vt ei cedat pro pignoris commodo actionem. Cum ex Trebelliano senatusconsulto restituitur hereditas, seruitutes, quas mutuo prædia heredis & testatoris habent, nihilo minus valent. 1

Interpretatio voluntatis.

LXXIIII. PAVLVS libro secundo Decretorum

QVi filium & filiam habebat, testamentū fecit, & ita de filia sua cauerat: ΕΝΤΕΛΛΟΜΑΙ ΣΟΙ ΜΗ ΔΙΑΤΙΘΕΣΘΑΙ[e], ΠΡΙΝ ΤΕΚΝΑ ΣΟΙ ΓΕΝΕΣΘΑΙ. pronuntiauit Imperator fideicōmissum ex hac scriptura deberi. quasi per hoc, quòd prohibuisset, eam testari, petisset vt fratrem

e διαθέσθαι,

fratrem suum heredem faceret. sic enim accipiendã eam scripturam, ac si hereditatem suam rogasset eam restituere.

Annus cœptus pro completo.

1 Fabius[a] Antoninus impuberem filium Antoninum & filiam Honoratam relinquens, exheredatis his, matrem eorum Iuniam Valereanam[b] heredem instituit. & ab ea trecenta, & quasdam res filiæ reliquit. reliquam omnem hereditatẽ filio Antonino, cum ad annum vicensimũ ætatis peruenisset, voluit restitui. quòd si ante annum vicensimũ decessisset filius, eam hereditatem Honoratæ restitui præcepit. mater intestata decessit, vtrisque liberis legitimis heredibus relictis. postea filius annum agens plenum nonumdecimum, & ingressus vicensimum, necdũ tamen eo expleto decessit, filia herede Fauia Valeriana sua relicta. à qua amita fideicommissum|| &||ex testamento patris portionem hereditatis petebat, & apud præsidem optinuerat. tutores Valerianæ filiæ Antonini egestatem eius prætendebant, & recitabant Diui Hadriani constitutionem, in qua quantum ad munera municipalia, iusserat eum annũ, quem quis ingressus esset, pro impleto numerari. Imperator[c] autem noster motus & æquitate rei, & verbis testamenti SI[d] AD ANNVM VICENSIMVM AETATIS: quamuis scire se diceret, à Diuo Marco non excusatũ à tutela eum qui septuagensimũ annum ætatis ingressus fuisset, nobis & legis Aeliæ Sentiæ argumenta proferentibus, & alia quædam, contra petitricem pronuntiauit.

a Sabinus al. Fauius

b Valerianam

c Ad hunc locum, spectat dictũ Spurinæ auguris, cuius meminit Sueto. in Iulio Cæsare cap. 81.

d scilicet, ad

Interpretatio voluntatis.

LXXV. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum

EPistulam ad heredem suum (in) hæc verVa scripsit, TITIVS CORNELIO HEREDI SVO SALVTEM. A TE PETO CORNELI, QVONIAM AD TE DEVOLVTA EST PARS MATRIS MEAE, ITEM PARS SEMPRONI CVRATORIS QVONDAM MEI CONTRARIA FORTVNA||VSI, ||ET PER HOC TOTVS AS MEVS APVD TE ESSE SPERATVR, VTI REDDAS RESTITVAS GAIO SEIO VNCIAS QVATTVOR. quæsitum est, cum Sempronius in integrum restitutus sit ab Imperatore, quo fuerat deportatus, & adierit hereditatem: an is quoque rogatus sit, vt ex sua portione restituat hereditatem. respondit, Sempronium quidem non proponi rogatum. Cornelium autem heredem debere pro rata portione maternarum defuncti rerum restitutionem Seio facere.

1 Mulier heredis instituti fidei commisit, vt retenta parte quarta reliquam partem restitueret nurui quondam suæ, cuius fidei commisit in hæc verba: ROGO TE VT ID,

QVOD AD TE EX BONIS MEIS PERVENERIT, FACIAS PERVENIRE AD FILIVM TVVM. quæsitum est, quãdo hoc fideicommissum restituere debeat: vtrúmne post mortem suam, an[a] iam nũc. respondit, ad tempus quo nurus moreretur, fideicommissum aptandum esse.

a an antea

Substitutio, verbis directis facta in codicillis, accipitur pro fideicommisso.

LXXVI. IDEM libro nonodecimo Digestorum

SCæuola respondit, si pater filium suum impuberem ex asse scripserit heredem, eique codicillis substituerit, deinde filius impubes decesserit: licet substitutio inutilis sit, quia codicillis hereditas neque dari neque adimi potest, tamen benigna interpretatione placet, vt mater, quæ ab intestato pupillo successit, substitutis fideicõmisso obligetur. quòd si inuicem fuerunt substituti, * & * in fideicõmisso substitutionem valere, vnoque eorum mortuo, qui supersunt, totum accipiunt.

Mentio liberorum quomodo accipienda sit.

LXXVII. IDEM libro vicensimo Digestorum

HEredibus institutis filiis vtriusque sexus, singulos rogauit, vt qui sine liberis decederet, partem suam hereditatis sorori, fratríve restitueret, aut, si frater sorórve non esset[b], matri suæ: & hæc verba adiecit, VOSQVE LIBERI CARISSIMI HOC FIDEICOMMISSO TENERI INVICEM VOLO, DONEC BINOS LIBEROS EDVCAVERITIS. quęsitum est, si quis ex liberis duos filios procreauerit, quãuis superstites non reliquerit, an heredes eius[c] fideicommissum debeant. respondit, secundum ea quæ proponerẽtur, videri fideicommissi onere liberatos. Titius nepotes ex filia, &[d] furiosam filiam suã heredes instituit. & fidei commisit filiæ, vt si sine liberis decessisset, pars ei data perueniret ad coheredes. furiosam ipse Titius in matrimonio collocauit, & enixa est filia[e] post mortem patris. quæsitũ est, defuncta furiosa, superstite ex huiusmodi coniunctione parta filia, an fideicommissum ad coheredes pertineret. respondit, cum filiam relinquisse[f] proponeretur, fideicommissum non deberi. Claudius: nam etsi matrimonium cum furiosa non fuit, satis tamen factum est eiusmodi condicioni.

b superesset,

c sui

1

d eam furiosam

e filiam

f reliquisse

Communicatio bonorum à testatore mandata.

LXXVIII. IDEM libro vicensimoprimo Digestorum

LVcius Titius intestato[g] moriturus, cum haberet vxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hęc verba inseruit: PERTINENT ‖AVTEM‖ HI CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. ITAQVE ROGO QVIDQVID AVT EGO RELIQVERO, AVT VOS IPSE HABEATIS,

g intestatus

BEATIS, COMMVNE VOBIS SIT. QVOD SI NON EGO ROGAREM, VOS PRO VESTRA PIETATE FACERETIS. filia intestati patris bonorum possessionem accepit. quæsitum est, an aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex causa fideicommissi à filia matri debeatur [a]. respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi, si [b] etiam vxor parata sit in commune bona sua conferri.

a deberetur.

b etiamsi vxor. al. tantumsi vxor

Nudus minister, seu executor, non habet actionem contra heredem.

1 Mæuia duos filios heredes reliquerat, & eodem testamēto ita cauit: FIDEI AVTEM HEREDVM MEORVM COMMITTO, VTI OMNIS SVBSTANTIA MEA SIT PRO DEPOSITO SINE VSVRIS APVD GAIVM SEIVM ET LVCIVM TITIVM, QVOS ETIAM, SI LICVISSET, CVRATORES SVBSTANTIAE MEAE DIDISSEM [c], REMOTIS ALIIS, VT HI RESTITVANT NEPOTIBVS MEIS, PROVT QVIS EORVM AD ANNOS VIGINTIQVINQVE PERVENERIT, PRO PORTIONE: VEL SI VNVS, EI OMNEM. quæsitum est, an fideicommissum præstari à scriptis heredibus Lucio Titio & Seio [d] debeat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, Lucium Titium, item Gaium Seium fideicommissum petere non posse.

c dedissem.

d Caio

Interpretatio voluntatis.

2 Tres heredes scripsit, Mæuium fratrem suum ex dodrante, Seium ex sextante, Stichum eiusdem Seij * seruum, filium autem naturalem Mæuij, * ex vncia. & fidei commisit Seij [e], vti Stichum manumitteret, in hæc verba: A TE PETO SEI, VTI TV STICHVM MANVMITTERES [f]: DEDI VNDE FACERES [g]. sed & codicillis ita cauit, VNCIAM, EX QVA FECI STICHVM HEREDEM, SI QVAM SEIVS CONTROVERSIAM MOVERET, AD MAEVIVM FRATREM MEVM REVERTI VOLO. TV FRATER SECVNDVM FIDEM ET PIETATEM TVAM, QVIDQVID AD TE PERVENERIT EX HEREDITATE MEA, STICHO FILIO TVO RESTITVES. QVOD VT FACIAS, FIDEI TVAE COMMITTO. quæsitū est, cum [h] Seius adierit hereditatem, & propter hoc cōpulsus Stichū manumiserit: an vnciam hereditatis, ex qua Stichus heres institutus est, Sticho manumisso restituere debeat. respondit, non proponi Seium rogatū vnciam ei restituere. Idem quæsiit, an si aliquam controuersiam Seius de vncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere velit, & Mæuius vnciam ex causa fideicommissi à Seio fuerit cōsecutus: vtrum

e Seio.

f manumittas.

g facias.

h si Seius

hanc ſolam vnciam, ex qua Stichus inſtitutus eſt, an verò & dodrantem, ex quo ipſe Mæuius inſtitutus eſt, eidem Sticho reſtituere debeat. reſpondit, de omni[a] reſtituendo, quod ad Mæuium quoquo modo peruenit, teſtatricem ſenſiſſe.

a eo

Portio deficiens adcreſcit pro portionibus hæreditariis.

3 Pater puerum & puellam heredes inſtituit, eoſq; inuicem ſubſtituit, & ſi neuter heres eſſet, eis plures ſubſtituit, [ſubſtitutoſque inuicem ſubſtituit] his verbis: SVBSTITVTOS HEREDES INVICEM SVBSTITVO. eorumdem filiorum fidei commiſit, vt qui eorum vita ſuperaſſet[b], & ſine liberis intra annum trigenſimum moreretur, hereditatem his, quos heredes ſubſtituerat, reſtituat[c]. filius vita ſororem ſuperauit, & intra trigenſimum annũ ſine liberis deceſsit. quæſitum eſt, ex ſubſtitutis vno defuncto ante filium, pars eius, quæ ad ceteros ſubſtitutos qui ſuperuiuerent pertinet[d], vtrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus, quibus ſunt ſubſtituti, pertineat. reſpondit conſequens eſſe pro his partibus, quibus ſubſtituti eſſent, fideicommiſſum pertinere.

b ſupereſſet,

c reſtituerat. al. reſtitueret.

d pertineret,

Fideicommiſſum relictum fratribus, ſub nomine appellatiuo, pro hæreditaria portione debetur.

4 Mæuia filium heredem inſtituit ex quincunce, Titiam filiam ex quadrante, Septicium filium ex triente, cuius fidei commiſit in hæc verba: TE ROGO FILI SEPTICI, SI INTRA VICENSIMVM ANNVM SINE LIBERIS MORIERIS, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, HOC FRATRIBVS TVIS RESTITVAS. quæſitum eſt, {an} Septicio filio defuncto intra vicenſimum annum ſine liberis: hoc fideicommiſſum vtrum pro portionibus hereditariis ad fratrem & ſororem eius pertineat, an verò æqualiter. reſpondit, pro parte hereditaria. 5 Titia ex aſſe heres ſcripta, partem dimidiam hereditatis Mæuiæ rogata reſtituerat[e]: fundum à teſtatore obligatum luere noluit, ſed eum vendente creditore mandauit redimendum Seiæ. quæſitum eſt, an Titia ex cauſa fideicommiſsi Mæuiæ teneatur. reſpondit, cum rogata hereditatem reſtituere proponatur: nihil proponi, cur non teneatur. Claudius: ſubeſt enim præſtari oportere id, quanto pluris fundus fuit, quàm ad creditorem peruenire oportuit. 6 Gaio Seio ex ſemiſſe, Titia ex quadrante, & aliis ex reliquis portionibus heredibus inſtitutis, ita cauit: FIDEI AVTEM VESTRAE MANDO GAI SEI ET LVCIA TITIA, VTI POST OBITVM VESTRVM REDDATIS RESTITVATIS TITIO ET SEMPRONIO SEMISSEM PATRIMONII ET PORTIONIS EIVS, QVAM VOBIS DEDI. quæſitum eſt,

e reſtitueret?

est, cum vtrique adierint hereditatem, & postea Gaius Seius defunctus sit Lucia Titia herede instituta, an hæc Lucia Titia partem dimidiam semissis, quam rogatus erat Gaius Seius restituere, protinus debeat: an verò post suam demum mortem vniuersum fideicommissum tam ex sua persona quàm ex Gaij Seij datum restituere debeat. respondit Luciam Titiam statim teneri, vt partem dimidiam semissis ex persona Seij restituat.

7 Filiam suam heredem scripsit, & nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit, & ita cauit: LVCIO TITIO FRATRIS MEI FILIO GENERO MEO DVCENTOS AVREOS RELINQVO. QVO LEGATO SCIO ILLVM CONTENTVM ESSE: QVONIAM SCRIPSI VNIVERSAM REM MEAM, EO QVOD FILIAM MEAM ET NEPOTEM MEVM HEREDES SCRIPSI, VNIVERSAM SVBSTANTIAM EIS [a] COMMVNICASSE. QVOS INVICEM COMMENDO [b]. filia adita patris hereditate, diuertit à marito. quæsitum est, an Titius quondam eius maritus suo, vel filij sui nomine ex fideicommisso communionem bonorum consequi posit viua quondam vxore sua, vel post mortem eius. respondit, nihil fideicommissi datum genero proponi, præter ducentos aureos. Idem quæsiit, eandem vxorem marito herede scripto fideicommIsse, vt cum moreretur, filio communi omne quod ad eum ex hereditate sua peruenisset, restitueret: an illæ quoque res & possessiones, quæ in dotem datæ, & post diuortium restitutæ mulieri fuerant, fideicommisso contineantur. respondit, quod mulier in bonis suis relinquisset, id fideicommisso contineri. Claudius & aliàs de eodem facto consultus ita respondit, siue restitutæ sint res, secundum id quod supra responsum est, in bonis mulieris computari. siue non sint restitutæ, quia ex stipulatione de dote reddenda interposita restituendæ sint, eo auctiorem hereditatem computari.

a ei
b commendo fidei patris.

8 Quæ habebat filium, & ex eo nepotem, vtrosque in mariti potestate, maritum ex asse scripsit heredem, eiusque fidei commisit in hæc verba: SI TITIVS MARITVS MEVS MIHI HERES ERIT, PETO, FIDEIQVE EIVS COMMITTO, [c] QVIDQVID EX HEREDITATE MEA AD EVM PERVENERIT, CVM MORI COEPERIT, DET RESTITVAT GAIO [d] FILIO NOSTRO: ITA TAMEN, VT DECEM QVIDEM VNCIAS GAIVS HABEAT, DVAS AVTEM VNCIAS SEIVS NEPOS HABEAT. QVOD VT FIAT, FIDEI EIVS TITI HEREDIS MEI COMMITTO. pater emancipauit filium, nepotem amisit,

c vt quicquid
d Caio Seio

 & su-

& superstite filio decessit. quæsitum est, an priore parte scripturæ vniuersa hereditas patris ex causa fideicommissi filio debeatur: & illa sequentia verba, ITA TAMEN VT DECEM VNCIAS FILIVS, DVAS AVTEM NEPOS HABEAT, ex voluntate defunctæ ita demum locum haberent[a], si die fideicommissi cedente filius & nepos eorum in natura essent: cum autem non superuixit ad diem fideicommissi nepos, sequens scriptura cesset. respondit, ea quæ proponerentur, ostendere, decem dumtaxat vncias filio datas. 9 Heres institutus vxori rogatus totam hereditatem restituere, restituit detracta quarta. quæsitum est, cum vxor quartam partem hereditatis præsenti die, & reliquam post tempus alij rogata à testatore fuisset restituere: an id quod heres ei detraxisset quartæ nomine, in restituendo fideicommisso imputare[b] possit. respondit, quatenus cepisset, fideicommisso obstrictam.

a habeant.
b imputari

Si dilatio adiiciatur in fauorem fideicommissarij, fructus interim percepti veniunt in restitutionem.

10 Heredum fidei commisit, vt quidquid ex parte tertia hereditatis peruenerit[c] ad eos, id redderent Gaio Mæuio alumno testatoris, cum fuerit annis quindecim. & subiunxit hæc verba: INTERIM EX REFECTV[d] PAVPERTATIS[e], QVI AD VOS PERVENERIT, ALATIS EVM[f] VSVRIS PRO QVANTITATE NVMMORVM REDACTIS. HOC AMPLIVS EIDEM ALVMNO MEO HOMINEM CALETANVM[g], ET VERNAM SVTOREM, QVI EVM ARTIFICIO SVO MERCEDE DATA ALERE POTERIT. quæsitum est, cum alimēta multo minora præstiterint heredes scripti, quàm vsuræ summæ redactæ competebant, an & residuas præstare compelli debeant totius temporis, an ex die, quo quintumdecimum[h] explesset. & cum serui legati ei specialiter, vt ex mercedibus aleretur, statim venierint: vtrum mercedes, an vsuras petere debeant[i]. respondit, secūdum ea quæ proponerentur, testatorem videri de omni reditu & mercede seruorum restituenda[k] sensisse.

c peruenisset
d reditu
e hæreditatis. *deterior est Floren. tametsi Accur. qui omnia solet interpretari, ridiculè exponit paupertatis, id est, dictæ tertiæ: fortè rectè quoque legetur* partis.
f ex vsuris
g Caietanum, *al.* collectaneum,
h quintumdecimū annum
i debeat.
k restituendis

Prohibita alienari non veniunt in fideicommissum vniuersale.

11 Pluribus heredibus institutis, in quibus & libertis tribus ex dodrante, eisdem fundos per præceptionem dedit[l]: & ab his petit, ne eos alienarent, & vt qui vita superasset,[m] solidos eosdem fundos optineret. deinde vnius[n] ex his libertis Otacilij[o] fidei commisit, vti quidquid ad eum ex hereditate bonisue peruenisset, deducto pro ea parte ære alieno & legatis, ‖ & ‖ sibi viginti aureis restituat Titio. quæsitum est, an

l dedisset:
m superesset,
n vnus
o Otalicij

etiam

etiam partes tertias fundorum prælegatorum cum conlibertis eidem, deducere deberet. respondit, secundum ea quæ proponerentur, non debere restituere præceptionem. cum ipse testator & legata excipi voluisset.

Dos prælegata non cadit in fideicommissum, nisi specialiter sit dictum, & quarta ad dotem sufficiat.

12 Maritus vxore instituta herede ex parte tertia, & pluribus ei fideicommissis datis, dotem quoq; prælegauit[a] his verbis, SEIAE VXORI MEAE DARI VOLO A FILIIS MEIS SVMMAM DOTIS EIVS, QVAE MIHI PRO EA ILLATA EST. eiusdemque vxoris fidei commisit, vt partem hereditatis, & quæcumque ei legasset, post mortem suam Titio filio communi restitueret. quesitum est, an summam quoque dotis inter cetera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat. respondit non aliàs, nisi manifestum esset de dote quoque restituenda testatorem sensisse. atq; etiam si sensisset[b], & hoc fuerit adprobatum: ita[c] eius quoq; petitionem fore, si non minus in quantitate, quæ Falcidiæ nomine remaneret, foret, quàm in quantitate dotis.

a relegauit

b sensisse eum hoc fuerit approbatũ:
c ita tamen

Instantia cœpta cum hærede, facta restitutione, durat contra ipsum & hæredem eius.

13 Rogatus hereditatem restituere Septicio, cum erit annis[d] viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit. & propterea pigneraticia iudicio à debitore conuentus decessit, herede relicto Sempronio. & iudicio nondum finito restituit hereditatẽ Septicio. quæsitum est, an[e] iudicio nihilo minus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel caueri sibi id, quod ex causa iudicati præstaturus esset. respondit, iudicij exsecutionem nihilo minus aduersus heredem & post restitutam hereditatem mansisse.

d annorũ viginti.

e an eo iudicio

De transactione.

14 Heres[f] eius, qui post mortem suam rogatus erat vniuersam hereditatem restituere, minimam quantitatem, quam solam in bonis fuisse dicebat, his, quibus fideicommissum debebatur, restituit. postea repertis instrumẽtis, apparuit quadruplo amplius hereditate[g] fuisse. quesitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conueniri posit. respondit, secundum ea quæ proponerentur, si non transactum esset, posse.

f Hic locus conferendus est cũ l.3.§. cum transactio. sup. de transac. eiusdẽ enim auctoris, & argumẽti vterq; est: sumpti tamen sunt ex diuersis libris, nisi in inscriptionibus mendũ est.
g in hæreditate

LXXVIIII. IDEM libro singulari Quæstionum publice tractatarum

SI pupillus parenti suo heres extitit, & fideicõmissam hereditatis partẽ restituit, mox abstinetur[h] paterna hereditate:

h abstinet

optio deferenda est fideicommissario, vt aut portionem quoque pupilli adgnoscat, aut toto discedat. aut omnimodo bona vendenda sunt, vt id quod superfluum est, pupillo seruetur. & si in solidum bona venire non possunt, omnimodo actiones fideicommissario denegandæ erunt. erat enim in potestate illius vniuersum suscipere, & si quid plus erit[a], pupillo seruare.

a esset.

LXXX. IDEM libro quinto Digestorum

MAtrem, & auunculum, eosdemque creditores suos heredes scripsit Lucius Titius, & eorum fidei commisit, vt post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris superfuerit, Septicio. heredes non modicam partem bonorum testatoris consumpserunt, & multos heredes reliquerũt. quibus scientibus multa corpora, quæ remanserant[b] ex bonis Lucij Titij, Septicius possedit. quæsitum est, an id quod Lucius Titius debuit matri & auunculo, heredes eorum à Septicio petere possint. respondit non posse. Claudius: aditione enim hereditatis confusa obligatio interciderat. sed fideicommissi repetitio erat. cuius equitas defecit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

b remanserunt

Interpretatio voluntatis.

LXXXI. PAVLVS Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris VI. libro primo seu Decretorum[c] libro II.

IVlius Fœbus [d] testamento facto, cum tres liberos heredes institueret, Fœbum, & Heracliam ex eadem matre, Polycraten ex alia æquis portionibus: petit[e] à Polycrate minore fratre, vt accepto certo prædio[f] hereditatem fratribus concederet. & inuicem eos, qui ex eadem matre erant, si qui eorum heres non fuisset, substituerat. Polycrati, s Intra pubertatem decessisset, secundas [g] tabulas fecit, quas matri eius condemnauit aperiendas, si iNpubes obisset. deinde petit à prioribus, vt si quis eorum sine liberis decederet, portionẽ suam, exceptis bonis maternis eorum, & aBitis, ei vel eis qui superessent restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis, fratrem FœFum heredem instituit. Polycrates fideicommissum petierat, & optinuerat apuT Aurelium Proculum proconsulem Achaię. appellatione facta, cum [h] solùm Fœbus egisset ΜΟΝΟΜΕΡΩΣ[i] victus est. quia EI VEL EIS verba vtrosque fratres complecterentur. aDqui inuicem duos illos tantùm substituerat. sed & voluntas hæc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polycrates aliam matrem, & quidem superstitem habebat. cuius etiam fidei commissum erat, vel[k] legata, quæ ei dederat, intesTA[l] moriens Polycrati filio suo restitueret.

c Cùm decreta nihil aliud sint, quàm sententiæ imperiales in cognitionibus prolatæ, legendum quoque videtur Decretorũ lib. I.
d Phœbus
e petiit
f pretio
g secundas etiam al. & secundas

h cùm solus al. eum solus
i Hoc est, sine exceptione, aut replicatione, quasi peremptorie. Aug. lib. 4. emẽd. c. 16.

k vt
l intestato

QVAN-

QVANDO DIES LEGATORVM VEL FIDEICOMMISSORVM CEDAT.

TITVL. II.

Legati puri, aut in diem relicti dies cedit à morte testatoris, excepto vsufructu legato, & libertate. At dies legati conditionalis non priùs cedit, quàm extiterit conditio.

PAVLVS libro secundo ad Sabinum

MORTVO[a] patre, licet viuo pupillo, dies legatorum à substituto datorum cedit.

a Quia vnum testamentum est, licet duarum causarum: & vnus testator intelligitur.

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum

SI purè sit vsusfructus legatus, vel vsus, vel habitatio: neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit, neque petitio ad heredem transit. idem[b] & si ex die sit vsusfructus relictus.

b & idem est.

III. IDEM libro quinto Disputationum

NAm cum ad heredem non transferatur, frustra est si ante quis diem eius cedere dixerit.

IIII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum

SI cum *heres* morietur, legetur: condicionale legatum est. denique viuo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert. si verò cum ipse legatarius morietur, legetur ei: certum est, legatum ad heredem transmitti.

V. IDEM libro vicensimo ad Sabinum

SI post diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredē suum transfert legatum. itaque si purum legatum est, ex die mortis dies eius cedit. si verò post diem sint legata relicta, simili modo atq; in puris dies cedit. nisi fortè id fuit legatum, quod ad heredem non transit. nam huius dies non ante cedit. vtputa si vsusfructus sit post annum relictus. hanc enim sententiam probamus. Sed si sub condicione sit legatum relictū, non prius dies legati cedit, quàm condicio fuerit impleta. ne quidem si ea sit condicio, quæ in potestate sit legatarij. sed si ea condicio fuit[c], quam prætor remittit: statim dies cedit. idemque[d] & in impossibili cōdicione. quia pro puro hoc legatum habetur. item si qua condicio sit, quæ per legatariū non stat, quo minus impleatur: sed aut per heredem, aut per eius personam, in cuius persona iussus est parere condicioni:[e] dies legati cedit. quoniam pro impleta habetur. vtputa si iussus sim heredi decem dare, & ille accipere nolit. sed & si ita mihi legatum sit, si Seiam vxorem duxero, nec ea velit nubere: dicendum erit diem legati cedere. quòd[f] per me non stat, quo minus paream condicioni: sed per alium stat, quo minus impleatur condicio. isdem autem diebus, id est isdem pensio-

c sit, *ali.* fuerit.

d idem quoque.

e eius dies

f quia

nibus[a] heredi præstabitur legatũ; quibus legatario ipsi præstabatur. Si cũ dies legati cedere inciperet, alieni quis[b] iuris est: deberi[c] his legatum, quorum iuri fuit subiectus. & ideo si purum legatum fuerit, & post diem legati cedentem liber factus est: apud dominum legatum relinquet. sed si vsusfructus fuerit legatus, licet post mortem testatoris ante aditam tamẽ hereditatem sui iuris efficiatur: sibi legatum adquirit[d]. 1

VI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum

QVod pure datum est, si sub condicione adimatur; quasi sub condicione legatum habetur. at si exstrinsecus suspendatur legatum, non ex ipso testamẽto: licet ante decedat legatarius, ad heredem transmisisse legatum dicimus. veluti si rem dotalem maritus legauerit extero, & vxori aliquã pro dotali re pecuniam: deinde deliberante vxore de electione dotis, decesserit legatarius, atq; legatum elegerit mulier: ad heredem transire legatum dictum est. idq; & Iulianus respõdit. magis enim mora quàm condicio legato iniecta videtur.

Eorum legatorum, quæ in codicillis relicta sunt, perinde dies cedit, atq; testamento relictorum. 1

VII. VLPIANVS libro vicensimo ad Sabinum

HEredis aditio moram legati quidem petitioni facit, cessioni diei non facit. proinde siue purè institutus tardius adeat, siue sub condicione per[e] condicionem impediatur: legatarius securus est. sed & si nondum natus sit heres institutus, aut apud hostes sit, similiter legatario non nocebit: eo quòd dies legati cessit. Inde dicimus, & si à substituto legatũ sit relictum: quamdiu institutus deliberat, defuncto legatario non nocebit, si postea heres institutus repudiauit[f]. nam ad heredẽ suum † transtulerit petitionem. tantundem[g] & si ab impuberis substituto legetur. nam ad heredem suum legatum transfert. Tractari tamen potest, si impuberi substitutus damnatus sit, si intra pubertatem filius decesserit, Seio centum dare: an viuo pupillo defunctus Seius ad heredem transferat: quasi ea condicio sit expressa, quæ inerat. & magis est, ad heredẽ legatarij transire. Interdum aditio heredis legatis moram facit. vt puta si forte seruo manumisso, vel ei cui seruus legatus est, &[h] ideo seruo aliquid legatum sit. nam seruo legati relicti ante aditam hereditatem dies non cedit.

VIII. IDEM libro vicensimoquarto ad Sabinum

NAm cum libertas non prius competat, quàm adita hereditate: æquissimum visum est, nec legati diem ante cedere. alioquin inutile fieret legatum, si dies eius cessisset antequam libertas competeret. quòd euenit, si seruo purè legetur, & liberesse sub condicione iubeatur: & pendens condicio inueniatur &[i] post aditam hereditatem.

a conditionibus: *sequere Flor. duriusculum enim est, vt, diebus, conditionibus interpretemur; pẽsionibus autẽ conuenit. Nam quoties legatũ, aut aliud non semel vno die, sed diuersis tẽporibus soluendum est, pensionibus solui dicimus.*

b alicui, qui sui iuris non est: *ali.* aliquis qui sui iuris non esset:

c debebitur

d adquiret.

e nec per: *melior est Flor. quod & Accur. hic obseruauit.*

f repudiarit.

† transtulit

g tantundem est, si

h & forte seruo. *ali.* & seruo

i etiam post

VIIII. IDEM libro vicensimo primo ad Sabinum

SI habitatio filiofamilias vel seruo legata sit, puto non adquiri domino vel patri legatum, si ante aditam hereditatem filius vel seruus decesserit. nam cum personæ cohæreat, rectè dicitur, ante aditam hereditatem diem non cedere.

X. IDEM libro vicensimotertio ad Sabinum

CVm in annos singulos legatur, nō vnum legatum esse, sed plura constat.

XI. IVLIANVS libro trigensimo septimo Digestorum

NEc refert singuli aurei in annos singulos legentur, an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum.

XII. VLPIANVS libro vicensimotertio ad Sabinum

NEc semel diē eius cedere, sed per singulos annos. Sed vtrū[a] initio cuiusque anni, an verò finito anno cedat, quæstionis fuit. & Labeo, Sabinus, & Celsus[b], & Cassius, & Iulianus in omnibus, quæ in annos singulos relinquūtur, hoc probauerunt, vt initio cuiusque anni huius legati dies cederet. Inde Iulianus ait, hoc legatum, si seruo relinquatur, deinde post primum vel alterum annum sit liber: sibi eum adquirere. Itē Celsus scribit, quod & Iulianus probat, huius legati diem ex die mortis cedere, non ex quo adita est hereditas. & si fortè post multos annos adeatur hereditas omniū annorum legatario deberi. sed & si quotannis sit legatum, mihi videtur etiam in hoc initium cuiusque anni spectandum: nisi fortè euidēs sit voluntas testatoris in annuas pensiones ideo diuidentis, quoniam non legatario consultum, sed heredi prospectum voluit, ne vrgueretur ad solutionem. 1 Si in habitatione[c] aliquid, vel in disciplina legetur sic, ANNVA vel QVOTANNIS: quibus diebus pensio debetur habitationis, vel mercedis disciplinarum, isdem intellegitur legatum relictum, cōiectura voluntatis facta. 2 Nouissimè Pomponius scribit, nihil interesse, vtrum in annos singulos vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mēsibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. ipse quoque huic sententiæ accedo. proinde & si annui legentur tot aurei, idem erit dicendum. 3 Si Qūi[d] homo generaliter sit legatus, &[e] antequam vindicet, decesserit: ad heredem suum legatum transfert. 4 Si Titio sit ||sic|| legatum, quē[f] Seius elegerit, & Seius post electionem decesserit: locus est vindicationi semel adquisitæ.

XIII. POMPONIVS[g] libro sexto ad Sabinum

HViusmodi legatum, SIVE ILLVD FACTVM FVERIT SIVE NON ||FVERIT||, ILLI DO LEGO, ad he-

a in initio
b Celsus, Cassius, Iulianus
c habitationem
d cui
e sed
f quod
g Paulus lib. VI. ad Sabinum

heredem non transit: nisi alter [a] casus viuo legatario exstiterit. quoniã causa, ex qua debeatur, præcedere semper debet. nec, quia certum est alterutrum futurum, omnimodo debebitur. nam tale legatum, CVM MORIETVR, HERES DATO, certum est debitum ‖iri‖. & tamen ad heredem legatarij non transit, si viuo herede decedat.

a alteruter

XIIII. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Sabinum

SI vsusfructus aut decem vtrum legatarius voluerit, sint legata: vtrumque spectandum, & mortem testatoris, (&) aditionem hereditatis. mortem, propter decem: aditionem, propter vsumfructum. quamuis enim electio sit legatarij, tamen nõdum electioni locus esse potest. cum proponatur ‖aut‖ nondum testatorem decessisse, aut eo mortuo hereditas nondum adita. 1 Inde quærit Iulianus, si post mortem testatoris legatarius decedat, an ad heredem transfertur [b] decem legatum. & libro [c] trigensimo septimo digestorum scribit posse dici, decem transtulisse: quia mortuo legatario dies legati cedit. argumentum Iulianus pro sententia sua adfert tale: SEIAE DECEM, AVT SI PEPERIT, FVNDVM HERES MEVS DATO. nam si antequam pariat, inquit, decesserit: ad heredem suum decem transmittet [d]. 2 Si ita quis legauerit filiofamilias, vt ipsi soluatur: potest procedere legatum, nec imputari heredi, cur non patri, sed potius filio soluat [e]. finge enim hoc nominatim expressum ita, vt filio soluat. certè si pater petat, exceptione erit repellendus. 3 Si dies legati cesserit, deinde legatarius in ius alienum peruenit: ipsi potius debetur legatum, in cuius ipse ius peruenit. transeunt enim cum eo, quæ ei debebantur. sed si sub condicione fuerit legatum, non transit, sed exspectabit [f] condicionem. eique adquiretur, cuius iuris erit condicionis existentis tempore. quòd si sui iuris fuerit eo tempore, sibi potius adquiret.

b transferatur
c libro tricesimo
d transmittit.
e soluit.
f expectamus

XV. IDEM libro quinto Disputationum

SI ita esset liberis fideicommissum relictum, si morte patris sui iuris essent effecti, nec mortalitate patris, sed emancipatione patresfamiliarum constituti sint: deberi eis fideicommissum nemo dubitauerit. diemque eius emancipatione cessisse, qui morte patris cederet.

XVI. IVLIANVS libro trigensimoquinto Digestorum

CVm ita legatum est, STICHVM, VEL QVOD EX PAMPHILA NATVM ERIT, HERES MEVS DATO, non ante dies legati eius cedet, quàm aliquid [g] ex Pamphila natum fuerit, aut certum fuerit nasci non posse. 1 Cum seruo legato, antequam hereditas eius, qui legauerat, adiretur,

g aliquis

tur, vſusfructus ab alio legatus fuerit: & prior hereditas eius, qui vſumfructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio eſt, cur diē legati cedere exiſtimemus antequam ea quoque hereditas, ex qua ſeruus legatus erat, adeatur. cum neque in præſentia vllū emolumentū hereditati adquiratur, & ſi interim ſeruus mortuus fuerit, legatum extinguatur. quare adita hereditate exiſtimandum eſt vſumfructum ad eum, cuius [a] ſeruus legatus eſſet, pertinere. quòd ſi ſeruus, cui vſusfructus legatus fuerit, ‖ipſe‖ legatus non fuerit: dicendum eſt vſumfructum ad hereditatem pertinere, eo quòd dies eius ante aditam hereditatem non ceſſerit.

XVII. IDEM libro trigenſimoſexto Digeſtorum

CVm legato ſeruo aliquid legatur, dies eius legati, quod ſeruo datur, non mortis tempore, ſed aditæ [b] hereditatis cedit. & ideo impedimento non eſt regula iuris, quo minus [c] manumiſſo legatum debeatur. quia etſi confeſtim paterfamilias moreretur, non in eiuſdem perſonam & emolumentum legati & obligatio iuris concurreret. perinde igitur eſt hoc de quo quæritur, ac ſi filio herede inſtituto patri legatum eſſet. quod conſiſtere intellegitur eo quòd quamuis ſtatim paterfamilias moriatur, poteſt emancipatus adire hereditatē, vt patri legatum debeat.

XVIII. IDEM libro trigenſimoſeptimo Digeſtorum

IS, Qui [d] ita legatum eſt, [e] QVANDOQVE LIBEROS HABVERIT, ſi prægnate [f] vxore relicta deceſſerit, intellegitur expleta condicione deceſsiſſe, & legatum valere: ſi tamen poſtumus natus [g] fuerit.

XVIIII. IDEM libro ſeptuagenſimo Digeſtorum

CVm ſine præfinitione temporis legatum ita datum fuerit, VXORI MEAE PENVM HERES DATO. SI [h] NON DEDERIT, CENTVM DATO: vnum legatum intellegitur ‖centum‖. & ſtatim peti poteſt. penoris autem cauſa eo tantùm pertinet, vt ante litem conteſtatam tradita peno, heres liberetur. Quòd ſi ita ſcriptum ſit, SI PENVM INTRA KALENDAS NON DEDERIT, CENTVM DATO: non efficitur, vt duo legata ſint. ſed vt centum legata ſub condicione videantur. idcirco ſi vxor ante Kalendas deceſſerit, heredi ſuo neque penum relinquet, quæ legata non 1 eſt: neque centum, quia dies legati [i] ceſſerit. Cum ab eo mihi fideicommiſſum datum eſt, cui ſub condicione legatum [k]: eſt, quemadmodum ſi herede inſtituto ſub condicio-2 ne, pure mihi legetur. Si debitori, quod ſub condicione debet, legatum eſt, præſens legatum eſt: agique ex teſtamento ſta-

a cui

b adita hæreditate

c *A ſeruo legato ad manumiſſum tranſit, quòd eadem ratio ſit.*

d cui

e ſi quando

f *Hæc verba rectè ſunt ſcripta minuſculis literis, non maiuſculis, vt in Noricis & aliis plerisq;: non ſunt enim ex formula conditionis.*

g natus viuus

h etſi

i non ceſſerit. *Hæc lectio melior eſt, quæ multis manu ſcriptis exemplaribus confirmatur: vitioſa autem eſt Flor. nā ſi legati dies ceſſerit, mulier tranſmittit legatum ad heredē. l. 5. ſuprà hic tamen legatū deberi diſertè negatur.*

k legatum eſt: tale eſt.

ſtatim poteſt, vt liberatio præſtetur. & ſi poſt mortem teſtatoris deceſſerit, ad heredem tranſmittit actionem. hæc dicēda erunt, & ſi non ipſi debitori, ſed alij cuilibet ſimiliter legatum eſſe proponatur.

XX. MARCIANVS libro ſexto Inſtitutionum

SI cum præfinitione annorum legatum fuerit, velu TITIO DENA VSQVE AD ANNOS DECEM: Iulianus libro trigenſimo digeſtorum ſcribit, intereſſe. & ſi quidē alimentorum nomine legatum fuerit plura eſſe legata, & futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad heredem non tranſmittere. ſi verò non pro alimentis legauit, ſed in plures penſiones diuiſit exonerandi heredis gratia: hoc caſu ait omnium annorum vnum eſſe legatum. & intra decennium decedentem legatarium, etiam futurorum annorum legatum ad heredem ſuum tranſmittere. quæ ſententia vera eſt.

XXI. PAVLVS libro ſecundo ad Vitellium

SI dies adpoſita legato non eſt, præſens de Vetur, aut [a] confeſtim ad eum pertinet, cui datum eſt. [b] adiecta, quamuis longa ſit, ſi certa eſt, veluti Kalendis Ianuariis centeſimis, dies quidem legati ſtatim cedit: ſed ante diem peti non poteſt. at ſi incerta, quaſi [c] cum pubes erit, cum in familiam [d] nupſerit, cum magiſtratum inierit, cum aliquid demum, quod ſcribendo comprehendere ſit commodum, fecerit: niſi [e] tempus, condiciòve optigit, neque res pertinere, neque dies legati cedere poteſt. Si ſub condicione qua te heredem inſtitui, ſub ea condicione Titio legatum ſit: Pomponius putat, perinde huius legati diem cedere, atque ſi pure relictum eſſet. quoniam certum eſſet herede exiſtente debitum iri. neque enim per condicionem heredum fieri incerta legata: nec multum intereſſe tale legatum ab hoc, SI HERES ERIT, DATO. 1

a & confeſtim
b dies adiecta,
c veluti
d in familia filia
e niſi temporis conditio. *melior eſt Flor. vtriuſque enim exempla præceſſerūt, & diuerſa ſunt.*

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium

SI Titio, cum [g] is [g] annorum quattuordecim eſſet factus, legatū fuerit, & is ante quartumdecimū annum deceſſerit: verum [f] ad heredem eius legatum non tranſire. quoniam non ſolùm diem, ſed & condicionem [g] hoc legatum in ſe continet, ſi effectus eſſet annorum quattuordecim. qui autem in rerum natura non eſſet, annorum quattuordecim non eſſe non intellegeretur [h]. nec intereſt, vtrum ſcribatur, SI ANNORVM QVATTVORDECIM FACTVS ERIT, an ita [i] cum priore ſcriptura per condicionem tempus demonſtratur: ſequenti per tempus condicio. vtrubique [k] tamen eadem condicio eſt. Quædam autem condiciones etiam ſuper- 1

f verum eſt
g *Quia dies eſt incertus. l. dies incertus. ſupr. de condi. & demon.*
h intelligitur.
i nam cum *al.* an priore
k vtrobique enim

peruacua sunt. veluti si ita scribat, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HEREDITATEM MEAM ADIERIT, MAEVIO DECEM DATO. nam pro non scripto [a] ea condicio erit, vt omnimoda ad heredem Mæuij legatum transeat, etiam si Mæuius ante aditam hereditatem decesserit. & idem si ita fuerit scriptum, SI TITIVS HEREDITATEM MEAM ADIERIT, INTRA DIES CENTVM MAEVIO DECEM DATO. nam hoc legatũ in diem erit, nõ sub condicione. quia definitio Labeonis probanda est dicentis, id demum legatum ad heredem legatarij transire, quod certum sit debitum iri, si adeatur hereditas. Si tamen duos heredes instituam, & si alter ex his adeat hereditatem, alicui legem ab omnibus heredibus: non [b] erit pro superuacuo ea condicio. sed in portionẽ [c] quidem coheredis valebit: in ipsius autem, cuius persona in condicione cõprehensa est, superuacua erit, perinde atque si solo coherede instituto eo modo legatum esset.

a scripta
b non erit quidem superuacua
c portione

XXIII. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam

CVm in annos singulos legatũ relinquitur, sine dubio per annos singulos inspecta condicione legatarij, ait [d] capere. & si plurium seruus sit, singulorum dominorum erunt personæ spectandæ.

d capere potest

XXIIII. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam

SI penum heres dare damnatus sit, vel fundum, & si non dedisset [e], decem: ego accepi & penum legatam, & translatam esse in decem, si noluerit penum heres dare. & tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non dedisset. & si interea decesserit legatarius, tunc heredi eius non nisi fundum deberi. namque cum dictum est, ‖AT‖ PVBLICIVS [f] FVNDVM DATO, perfectum est legatum. & cum dicit, SI NON DEDERIT, CENTVM DATO, sub condicione fundi legatum ademptum videri eo casu, quo centum deberi cœperint. quorum quia condicio viuo legatario non extiterit, fortè quia interpellatus heres non sit: euenerit [g], vt ademptio nihil egerit, fundique legatum durauerit. Planè si sic legatum sit, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO: dicimus non esse penum legatum [h].

e dederit
f Publius
g eueniet
h legatam

XXV. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum

CVm [i] illud, aut illud legetur [k], enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo cõprehensa plura legata non facit. nec aliud probari poterit, si ‖pure‖ fundum alterum, vel alterum sub

i Hinc sumpta est l. quæ extrinsecus. de cõdit. & demõst. sup.
k legatur

ſub condicione legauerit. nam pendente condicione, non erit electio. nec ſi moriatur, ad heredem tranſiſſe legatum videbitur. HERES MEVS TITIO DATO: QVOD MIHI SEIVS[a] DEBET. ſi Seius pupillus ſine tutoris auctoritate nummos accepiſſet, (nec)[b] locupletior factus eſſet, & petitor ad præſens debitum verba rettulit: quia nihil[c] eius debet, nullius momenti legatum erit. quòd ſi verbo debiti naturalẽ obligationem & futuram ſolutionem cogitauit: interim nihil {ſi} Titius petet. quaſi tacitè condicio inſerta ſit. non ſecus ac ſi ita dixiſſet, TITIO DATO QVOD PVPILLVS SOLVERIT: vel ſi legaſſet quod ex Arethuſa natum erit, vel fructus qui in illo fundo naſcentur. ‖ contrarium non eſt, ‖ quòd ſi medio tempore legatarius moriatur, & poſtea partus edatur, fructus perueniant, pecuniam pupillus exſoluat: heres legatarij petitionem habet[d]. namque dies legati, cui condicio non adſcribitur, quamuis extrinſecus exſpectãda ſit, cedit. 1

a Seius pupillus
b Rectè circũſcripta eſt hæc negatio in Flor. nã pupillus locupletior factus ex pecunia ſine tutoris autoritate accepta, ſaltẽ naturaliter obligatur. l. naturaliter. & ſeq. & l. quod pupillus, de cõd. indeb. & l. pupillus. de act. & obl. & fortaſſe loco, nec, legendum eſt &.
c nihil ei
d habeat.

XXVI. IDEM libro nono Reſponſorum

FIRMIO HELIODORO FRATRI MEO DARI VOLO QVINQVAGINTA EX REDITV PRAEDIORVM MEORVM FVTVRI ANNI. poſt ea non videri condicionem additam, ſed tẽpus ſoluendæ pecuniæ prolatum videri reſpondi. fructibus fini[e] relictæ pecuniæ non perceptis[f], vbertatẽ eſſe neceſſariã anni ſecundi. 1 Cum ab heredibus alumno centum dari voluiſſet teſtator, eam[g] pecuniam ad alium transferri, vt in[h] annum vicenſimumquintũ trientes vſuras eius ſummæ perciperet alumnus, ac poſt eam ætatem ſortem ipſam: intra vicenſimumquintum annum eo defuncto, trãſmiſſum ad heredẽ pueri fideicõmiſſum reſpondi. nam certam ætatem ſorti ſoluendæ præſtitutam videri, non purè fideicommiſſo relicto condicionem inſertam. cum autem fideicommiſſum ab eo peti non poſſet, penes quem voluit pecuniã collocari, propter hæc verba, EAMQVE ALVMNO MEO POST AETATEM SVPRASCRIPTAM CVRABIS REDDERE, fideicommiſſum ab heredibus petendum, qui pecuniam dari[i] ſtipulari debuerunt. ſed fideiuſſores ab eo non petendos, cuius fidem ſequi defunctus maluit.

2 Pater annua tot ex fructu bonorum, quæ vxori legauit, acceſſura filij patrimonio præter exhibitionem, quam æque matri mandauit, ad annum ætatis eius viceſimumquintum vxorem præſtare voluit. non plura, ſed vnum eſſe fideicõmiſſum certis penſionibus diuiſum apparuit. & ideo filio intra ætatẽ ſupraſcriptam diem functo, reſidui temporis ad heredem fideicommiſſum eius tranſmitti. ſed non initio cuiuſque anni peti pecuniam oportere, quòd ex fructibus vxori datis pater filio

e Id eſt, ad modum & quantitatẽ legatæ pecuniæ: cũ fructuũ perceptorũ æſtimatio pecuniã legatam non æquet. Huius vocis in omnibus codicibus mendoſæ corruptionẽ natã eſſe arbitror ex incognita eius ſignificatione, eáque minimè vulgari, quam primus Duar. lib. 1. diſput. cap. 12. explicuit pluribus eius exemplis propoſitis: inter quæ hoc vnũ noſtra diligentia reſtitutũ admitti pro ſua in omnes humanitate, & ſingulari in me voluntate non grauatè patietur. Hic vulgò corruptiſſimè legebatur fructibus fundi, relicta pecunia, &c.
f percepta. ſequere Flor.
g eámque
h intra
i dandam

filio præberi voluit. ceterum si pecuniam annuam pater alimentis filij destinasset, (non) dubie persona deficiente, causa præstandi videtur extincta.

XXVII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum

FIliumfamilias ex parte pure instituit heredem, eique fideicommissum dedit, & eodem testamento ita cauit: QVOD EGO LVCIVM TITIVM HEREDEM INSTITVI, ITA EVM ADIRE HEREDITATEM VOLO, SI IS PATRIA POTESTATE LIBERATVS FVERIT. quæsitum est, an à coheredibus eius adita hereditate, legati filiofamilias dati dies cesserit. respondit, si purè sit datum, à coherede filij pro hereditaria parte fideicommissum peti posse.

1 Menstruos denarios denos manumissis legauit. quęsitũ est, cum absentibus heredibus ex senatusconsulto libertatem sunt consecuti, ex quo tempore eis ciVaria debeantur[a]. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ex eo tempore his ciVaria debeantur, quo liberi esse cœperint.

XXVIII. IDEM libro quarto Responsorum

SI fundus instructus relictus erit, queritur quemadmodum dari debeat. vtrum sicut instructus fuit mortis tempore, an eo tempore quo facti sunt codicilli, an quo peti cœpit. respondit, à[b] quibus instructus sit fundus cum dies legati cedat, deberi.

XXVIIII. VALENS libro primo Fideicommissorum

ROGO QVANDOQVE[c] HERES MEVS TITIO DECEM DET. vtique decem heres debebit. sed quando, dubitari potest: vtrum[d] cum primùm potuerit, & dies cedit, & ab ipso petitur.

XXX. LABEO[e] libro tertio Posteriorum à IaVoleno epitomatorum

QVod pupillæ legatum est, quandoque[f] nupserit: si ea minor quàm viripotens, nupserit: non ante ei legatum debebitur, quàm viripotens esse cœperit. quia non potest videri nupta, quæ virum pati non[g] potest.

XXXI. SCAEVOLA libro quartodecimo Digestorum

VXVri ex parte sextanti heredi institutæ substituit, & heredum fidei commisit, si vxor heres non erit, dotem ei & alia quædam dari. post mortẽ mariti vxor ante condicionem, & priusquam adeat hereditatem, decessit. quæsitũ est, an dies fideicommissi, cum moritur, cessisse videatur: ideoque heredibus eius debeatur. respondi, si vxor prius decessit quàm hereditatem adiret: videri diem fideicommissi cessisse.

[a] debentur. *al.* deberi.

[b] ea, quibus: *deterior est Flor. nõ enim quæritur à quibus debeatur fundus instructus, sed quæ legato illo debeantur.*

[c] quandoque vt

[d] vtique. *Flor. recta est, quod enim dubitanter & modestè à Valente scriptum est, loco responsi accipi debet.*

[e] Labeo lib. III. Sponsaliorum

[f] quaudocunque

[g] *Multa preclarè in hanc sententiã Arist. lib. 7. ca. 16. Politico.*

a Hic tit. pertinet ad pratorias stipulationes.
b nomine

VT [a] LEGATORVM SEV FIDEICOMMISSORVM SERVANDORVM CAVSA [b] CAVEATVR TIT. III.

Edicto cautum est, vt si quid in diem, aut sub conditione sit legatum, aut ita legatum vt petitioni mora fiat, interim hæres satisdet legatario eius legati nomine. Eo autem non satisdante, legatarius in bonorum eius possessionem mittatur.

VLPIANVS libro septuagensimonono ad Edictum

c eisdem vt detur

LEgatorum nomine satisdari oportere prætor putauit, vt quibus testator dari fieríve voluit, his [c] diebus detur vel fiat: dolumque malum afuturum stipulentur.

1 Semper autem satisdare cogitur, cuiuscumque sit dignitatis vel facultatium quarumcumque heres. nec sine ratione hoc pretori visum est; sicuti [d] heres incumbit possessioni bonorum, ita legatarios quoque carere non debere bonis defuncti, sed aut satisdabitur [e] eis, aut si satis non datur, in possessionē bonorum venire prætor voluit.

d sicuti enim
e satisdari eis,

2 Non solùm autem omnibus legatariis satisdari oportet: sed & successoribus legatariorum satisdari debere, iam constat. quamuis isti non ex iudicio defuncti, sed successionis necessitate quasi ad æs alienum admittantur.

3 Sed & procuratoribus legatariorum satisdandum est. eoque iure vtimur [f]. planè si ei, qui in potestate alicuius erit, legatum sit: caueatur [g] ei cuius iuri subiectus est.

f Generalis regula eadē de re, & eodem loco scripta fuit, qua relecta est in tit. de prætor. stipul. l. 7. cui adde l. 5. eo. tit.
g cauebitur
h vel honorarij

4 Non solùm autem legatorum nomine heredes cauent: sed & successores eorum. is etiam, cui ex senatusconsulto restituta est hereditas, nihilo minus ad cautionem compellitur. nec non & qui per alios heredes existunt, siue [h] honorarij successores, ad satisdationem compelluntur. Planè si quis omissa stipulatione litem de legato contestatus est, probandum est, cessare [i] debere stipulationem. Idemque in fideicommissis quoque probandum est.

i Malè in vulga. scriptum est nec cessare. Aug. li. 1. emen. ca. 3.
k Si cui quid
l Intellige causa, vel nomine, vt alias sæpe.

5 Si Qui ita [k] sit legatum vel fideicommissum relictum, & si id perdidisset, rursus relictum: videamus, an satis sequentis [l] legati siue fideicommissi petere possit. mouet quæstionem, an fideicommissum hoc siue legatum debeatur, & quotiens debeatur, & an ipse legatarius cauere debeat se non perditurum. De his omnibus extat rescriptum Diui Pij ad Iunium Mauricum [m] tale. Clodio Fructulo [n] secundum ea, quæ epistula continentur, legata siue fideicommissa ex testamento Clodij Felicis præstari debent citra necessitatem cauendi, nihil ex Is deminuturum se. nam quod fidei heredis ab eodem testatore commissum est, vt si Fructulus perdidisset quod ei in testamento relictum est, rursus heres ei id restitueret: non eo pertinet, vt aut Fructulo [o] priorum legatorum

m Mauricium
n Structulo
o Structulo

torum nomine ſatiſdatio iniungenda, aut onerandus ſit heres in infinito, vt quotiens is perdiderit, reſtituere ei tantundem debeat: ſed vt per fideicommiſſum poſterius duplicata legata eius videantur. nec amplius ad periculum heredis pertineat, ſi quid poſtea is[a] conſumpſit, exſoluto ei poſteriore fideicommiſſo. Reſcripto ergo oſtenſum, legatarium heredi non debere cauere ſe non perditurum. Verſa vice an heres de ſequenti legato ſiue fideicommiſſo cauere debeat, quæritur. & putem non oportere ei caueri: cum in ſuo arbitrio habeat, ne perdat id quod ſibi relictum eſt. quamuis ſi quis inſpexerit quod ſub condicione relictum eſt, dicere debeat ſatiſdationem exigendam. certe ſiue ex aſſe ſiue ex parte quis legatum debeat, cauere debet: ſiue inſtitutus ſit heres, ſiue ſubſtitutus. 6 Vellisſimè quæritur, an hæc ſtipulatio incrementũ ex fructibus vel vſuris ſentiat. & rectè placuit, ex mora incrementum habituram ſtipulationẽ, (vt) id quod oportebit, coNprehendat. 7 Si quis ſub condicione legatum ſtipulatus, pendente condicione deceſſerit, ſtipulatio euaneſcit: quia neG legatum {non} tranſmittitur.[b] Huic ſtipulationi eaſdem cauſas & condiciones ineſſe ſciendum eſt. proinde ſi qua ſit exceptio, quę petenti legatum opponi ſolet: eandem ex ſtipulatu quoque agenti opponendam eſſe placet. 8 Procuratori eius, qui abſens eſſe dicitur, ſi ſtipulanti legati nomine ſpondeat[c] heres, Ofilius ait, ita cauere[d] debere, ſi is, cuius nomine caueat[e], viuat. videlicet ne teneatur illo ante defuncto. 9 Item quæritur, in hanc ſtipulationem vtrum ipſæ res veniant, quæ legatæ ſunt: an verò pretia earũ. & eſt verius, in hanc ſtipulationem res vel pretia deduci. 10 Si decem quæ in arca erant, mihi legata ſint, [f] tibi eorũ vſusfructus legatus ſit: ſi purè vtrique legatum ſit relictum, is cui proprietas legata eſt, ipſo iure decem vindicaVit. fructuarium autem ex ſenatuſconſulto actorũ, & quinque vſumfructũ petiturũ conſtat. Sed cum decem vindicat proprietarius, per exceptionem doli repelli[g], qua fructuarius de reſtituendis quinque heredi cauit. Planè ſi decem aureorũ poſſeſſionẽ legatarius habeat, Marcellus ait, dandã vel heredi vel fructuario vtilem actionẽ in legatariũ: ſi modò ei caueatur. ſed ſi ſub cõdicione ei decẽ legata ſint, fructuariũ interim decem oblata cautione habiturum. legatario verò, cui proprietas relicta eſt, interim legatorum ſtipulatio præſtanda eſt. Sed ſi omiſerit ſtipulationẽ, exiſtente cõdicione, ad exhibendũ eum poſſe agere, Marcellus ait. ſed ſi ignorans heres legatum, decem fructuario dedit: ad exhibendum eum non teneri palam eſt. ſuccurrendum tamen legatario aduerſus fructuarium Marcellus ait. 11 Si ad fiſcum portio hereditatis peruenerit, ceſſabit iſta ſtipulatio. quia nec ſolet fiſcus ſatiſdare. 12 Qui minorẽ partem

a poſtea ipſe

b tranſmittitur: & huic

c reſpondeat. *melior eſt Flor. reſpondere, enim quis ita poteſt, vt non ſpondeat.*

d caueri

e cauet,

f & tibi

g repellitur,

hereditatis poſsidet, cum ex maiore parte heres ſit: ſi quidem ipſo iure minuatur portio hereditatis, ſecurior erit heres. neque enim ex maiore parte ex ſtipulatu tenetur legatariis, quàm ex qua heres eſt. ſi verò nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, verumtamen effectu minus habeant hereditatis, & cauerint legatorum nomine, videntur onerari: quia ipſo iure pro ea parte legata debēt, pro qua heredes ſint. ſed enim æquiſsimum eſt, non maiorem partem legatariis ſoluere, quàm cuius habent emolumentum. hoc autem euenit, cum hereditas pro aliqua parte ex Trebelliano reſtituitur. nam pro rata exonerandi ſunt heredes eius partis nomine, cuius emolumentū ſibi ablatum eſt. Si ei, qui in alterius 13 poteſtate erit, incerta die legatū fuerit: cauebitur ei qui habet eum in poteſtate, non præciſe [a], ſed ſub condicione, ſi cū eius legati dies cedit, in poteſtate ſit. ceterū ſi ſui iuris inueniatur, iniquum eſſe viſum eſt patri cautum eſſe, cum alij legatū debeatur. quamquā etſi ſine hac adiectione caueretur, verumtamen exceptione patrē vel dominū ſubmoueremus, ſi exiſtētis cōdicionis tēpore non haberēt eos in poteſtate. euenit tamen ſecundum hoc vt in caſum [b] non ſit de legato cautum. nam ſi exiſtentis condicionis tēpore ſui iuris ſunt, non erit cautum.

a Ita accipitur Inſtit. tit. de l. Aquil. §. 1. in princ.

b Id eſt, in euentū: quaſi diceret, in caſu & euentu poſitū eſſe, vt de legato cautum non ſit. melius igitur in Floren. caſum, quàm vulgò caſu legitur.

II. PAPINIANVS libro vicenſimo octauo Quæſtionum

NEc ſi fortè velit pater cauere, neminem amplius petiturū, compellendus erit heres legatum, quod iam filius petere poteſt, alij quàm cui debetur exſoluere.

III. VLPIANVS libro ſeptuagenſimonono ad Edictum

SEd & ipſis qui ſunt in poteſtate, cauendum eſt, quemadmodum ſolet caueri, ſi eadem res duobus ſub diuerſis vel contrariis cōdicionibus relicta ſit. duobus enim ſatidatur: ſed in vtroque caſu iſdem perſonis ſatiſdationem ſubituris.

IIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum

SI [c] ex cauſa fideicommiſsi ſit apud aliquem hereditas, neG [d] legatorum ſatiſdat: in poſſeſsionem aduerſus eum legatarius mittitur.

c Ex tit. de petit. hæredi.

d nec legatorū nomine. additū eſt nomine ab his qui hāc phraſim non intellexerunt. l. 1. ſup. eo.

V. PAPINIANVS libro vicenſimooctauo Quæſtionum

POſtquam heres ab hoſtibus captus eſt, condicio legati, cuius nomine propoſita ſtipulatione cautum fuerat, extitit. fideiuſſores interim teneri negaui. quia neque ius neque perſona eſſet, ad quam [e] verba ſtipulationis derigi [f] poſsint. Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo reſcripſit, eum, à quo 1 res fideicommiſſæ petebantur, cum appellaſſet, cauere: vel ſi [g] caueat aduerſarius, transferri poſſeſsionem [h] debere. Recte placuit principi poſt pro Bocationē‖quoque fideicommiſsi‖ cautionem interponi. quod enim ante ſententiam, ſi petitionis dies moraretur, fieri debuit: amitti poſt victoriam dilata petitione

e quam obligādam

f dirigi

g ſi non caueat, ad aduerſarium transferri

h Cauſa cuſtodiæ. Duar. 1. diſput. ca. 2.

tione non oportuit. ſed qua [a] re non cauerat de fideicommiſſo qui prouocauerit, ſi caueret aduerſarius [b], ad eum poſſeſsionẽ eſſe transferendam reſcripſit: cum alia ſit edicti condicio. non enim exigitur à legatario vice mutua cautum: ſed vicaria cuſtodiæ gratia poſſeſsio datur. & qui optinuit, in poſſeſsionẽ per prætorẽ aut præſidẽ inducitur. ſed prætor quidem in omniũ rerum poſſeſsione [c], quę in cauſa hereditaria permanent, omnimodo fideicõmiſsi ſeruãdi gratia eſſe permittit. princeps autem earum rerum nomine, de quibus fuerat iudicatũ, mutuas admiſit [d] cautiones. ſicuti cum de bonis ſuis conferendis filius accepta [e] poſſeſsione cauere non poteſt, quia denegamus ei actiones, defertur condicio cauendi fratribus ex forma iuriſdictionis, quod ex portione fratris fuerint conſecuti, cum bona propria conferre cœperit, ſe reſtituturos. ſed ſi nec ipſe [f] cauere poſsint, vtiliter probatum eſt, virum bonum ab vtraque parte eligendum, apud quem vt ſequeſtrem fructus deponantur, quique vtiles actiones à prætore datas exerceat. poſſeſsio autem ex reſcripto ſupra relato non aliter ad eum, qui fideicommiſſum petit, transfertur, quàm ſi cauerit. tametſi maximè aduerſarius non per inopiam, ſed per contumaciam cauere noluerit. ſed ſi is qui viuit [g], non poſsit cauere, vel res deponenda, vel iuriſdictio reſtituenda erit.

2 Si dies aut conditio [h] legati, [i] fideicommiſsi, petitionem actionémue differre dicatur, & ideo ſatiſdatio deſideretur, heres autem per calumniam poſtulari [k] contendat, & relictum neget: non aliter audiendus erit qui cauere poſtulat, quàm ſi ſcripturam, qua [l] relictum adfirmet, exhibuerit.

3 Cum quærebatur, vbi fideicommiſsi ſeruandi cauſa caueri oporteat [m], imperator Titus Antoninus reſcripſit, ſi domicilium Romæ non haberet heres, & omnis hereditas in prouincia eſſet: ad ſatiſdationem fideicommiſsi nomine in prouincia [n] fideicommmiſſarium remittendum eſſe. quare ſi heres in eum locum cauendi gratia remitti deſideret, vbi domicilium habet, legatarius autem ibi caueri poſtulet vbi eſt hereditas: non erit heres remittendus. idque [o] imperator Titus Antoninus reſcripſit. quibus litteris adiectum [p], ‖ & ‖ ſi bona iam diſtracta ſunt vel teſtatoris permiſſu vel concedente legatario: pretium eorum fideicommiſsi ſeruandi cauſa in depoſito habendum.

VI. VLPIANVS libro ſexto Fideicommiſſorum

1 SI quando incerta ſumma eſt fideicommiſsi, [q] qui cognoſcit, taxatione quoque fideiuſſores petuntur. Admonendi autem ſumus, rebus publicis remitti ſolere ſatiſdationem fideicommiſſorum, etiam ſi quando neceſsitas dandi intercedat. repromiſsio planè exigenda eſt, voluntati defuncti ſtatu iri.

a quare non caueat
b ad aduerſarium: *vtraq; lectio recta eſt.*
c poſſeſsionem,
d admittit
e accepta bonorũ
f ipſi
g vicit. *deterior eſt Flor.*
h ad legati. *deeſt, ad, & rectè: & paulo pòſt rectè* differre nõ deferri *legitur.*
i ſeu fideicommiſsi,
k præſtolari
l quam relictã. *ſequere Flor.*
m oporteret,
n prouinciam
o ídque &
p adiectum eſt,
q eius qui

VII. PAVLVS libro secundo Manualium

FIlio vel seruo sub condicione à patre dominóve herede instituto legatum est. huius legati satis petere non possunt. sed pendente condicione emancipatus vel manumissus si satis petant, quæritur an audiendi sint, ne beneficium patris dominiue ipsis onerosum sit: an sibi imputare deberet, qui dederunt eis postulandi aduersus se facultatem. sed melius est per mediocritatem causam dirimere: vt cautioni tantùm cum hypotheca suarum rerum committantur.

VIII. VLPIANVS libro quadragensimooctauo ad Sabinum

CVm legatorum nomine satisdatum est, simul[a] dies legatorum [b] cessit, protinus isdem diebus etiam ex stipulatione debentur.

VIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum

NOn tamē vt statim peti possint. deberi enim dicimus, & quod die certa præstari[c] oportet, licet dies nondū venerit.

X. POMPONIVS libro vicensimo sexto ad Sabinum

SI à te herede legatum mihi sit sub condicione, tuque postquam adieris hereditatem, satisdederis legatorum[d], & post mortem tuam ante aditam tuam hereditatem condicio legati extiterit, Sabinus ait, fideiussores mihi teneri: quia omnimodo dari oportet legatū, & (si) in rem esset concepta stipulatio.

XI. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale

SI legatarij aduersus me in possessionem legatorum seruandorū causa missi sunt:[e] procurator, vel quis alius meo nomine cauerit: perinde mihi prętor accōmodat interdictū, quo iubeantur discedere legatarij[f] possessione, ac si ego cauissem.

a simulac: sic locutus Horatius, Sed tu, simul obligasti Perfidū votis caput: enitescis &c. & Ouidius 1. Fasto. Nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari. & 1. Tristi. ele. 8. Quæ simul inducta nube teguntur abit. Cice. lib. 8. ad Atti. Simul aliquid audiero, scribā ad te. Nos quoque sup. annotauimus.

b legatorum nomine

c præstari aduersario

d Subaudi, nomine, vt & l. 17. infra.

e & procurator,

f de possessione,

XII. MARCIANVS libro septimo Institutionum

LIcet, vt non petatur cautio, condicio testamēto scripta fuerit: non videtur condicio. & ideo licet desiderauerit quis caueri sibi, non videtur condicione defectus. quia postquam remitti talem cautionem iure publico placuit, nec onus cautionis sequitur: ne[g] quidem condicio intellegitur.

g neque

XIII. NERATIVS libro septimo Membranarum

EI quoque, (cui) legatorum actio datur in eum qui pretermissa institutione ab intestato possidet hereditatem, legatorum satisdatur. & nisi satisdabitur, in possessione legatorū seruandorum causa mittitur. nam hæc quoque prætor perinde salua esse vult, atque ea quæ iure ciuili debentur. idem Aristoni placet.

XIIII. VLPIANVS libro septuagensimo nono ad Edictum

HAec stipulatio & in fideicōmissis locū habet, si purè fideicōmissum sit relictū, siue ex die certa, vel sub condicione: siue

siue res aliqua, siue hereditas, siue eius aliquod relictum est.

1 Diuus quoque Pius rescripsit, quotiens euidens res est, vt certum sit, nullo modo fideicommisso locum esse: per quàm iniquum esse, superuacua cautione onerari heredem.

XV. PAVLVS libro septuagensimoquinto ad Edictum

ETiam de præsenti legato locum habet hec satisdatio: quoniam nonnullas moras exercitio[a] iudicij habet. Si & ab 1 herede instituto legatorum satis acceperit legatarius, & à Trebelliano fideicommissario: vtraque quidem stipulatio cõmittetur, sed exceptione se tuebitur heres. quia cauere non debuerit. sed si pars hereditatis restituta sit, ab vtroque cauendũ est.

Etiam si ab intestato debeatur fideicommissum, locum habet hæc stipulatio.

XVI. GAIVS libro vicensimoseptimo ad Edictum Prouinciale

SI duo eiusdem nominis legato[b] contendant, vtrisq; satisdatur[c]. nec onerari heredem, cum possit eosdem fideiussores ad vtramq; stipulationem adhibere. qui & ipsi nON erantur, cum futurum sit vt vni tenerentur[d].

XVII. PAVLVS libro quadragésimo octauo [ad Edictum]

SI ab vno ex heredibus legatorum satis accipimus[e], cum ab omnibus heredibus nobis legatum esset, [f] si pars coheredis adcrescat promissori, in totum fideiussores tenentur, si solidũ legatum is[g] cœperit debere.

XVIII. SCAEVOLA libro vicensimonono Digestorum

QVæ filium legitimum relinquebat, patrem eundemque collibertum ex asse scripsit heredem: fideiq; eius cõmisit, vt quidquid ad eum ex hereditate eius peruenisset, cũ moreretur, restitueret filio testatricis nepoti suo, & hæc verba adiecit, SATIS A SEIO PATRE MEO EXIGI VETO. quæsitum est, cum iste Seius substantiam suam dissiparet[h], & veretur[i] pater fideicommissarij, ne inane fideicõmissum constituatur: an ad satisdationem fideicommissi nomine patrem defunctæ compellere possit. respondit, secundum ea que pro- 1 ponerentur, non compellendum cauere. Idem quæsijt, [k] testatricem apud maritum suum, ex quo filium reliquerat, res deposuisse[l] non exacta cautione depositionis. an ea res patri heredi restitui debeat: an verò, quoniam emolumẽtum totius hereditatis ad filium defunctę reuerti deberet, apud maritum remaneret, apud quem dos remansisset. respondit, quod mulieris mansisset, nec in dote fuisset: restituendum esse heredi.

2 Tutor, qui & coheres pupilli erat, absente pupillo, cũ admonuerũt[m] eum legatarij fideicommissi nomine, in solidum ipse cauit. quæsitum est, an in pupillum adultum factum dãda sit vtilis actio. respondit dandam.

a exceptio. *Melior est Flor. tametsi Accur. verbum exceptionis hic interpretetur, aut potius interpretando se cõtorqueat.*

b de legato

c satisdaturum.

d teneantur.

e accepimus,

f & si

g his cęperit debere. *Sequere Flor. etiã si enim solidum legatum cœpit deberi legatarijs (de quo tamẽ nihil proponitur) non idcirco fideiussores in totũ tenentur, sed quòd vnus ex heredibus solidum legatum cœpit debere. Accur. hic hæsitat.*

h dissipet,

i vereatur

k cùm testatrix

l deposuisset

m admonerent

VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM VEL FIDEICOMMISSORVM SERVANDORVM CAVSA ESSE LICEAT TIT. IIII.

Interpretatio edicti, quo legatarius iubetur mitti in possessionem bonorum hæredis eo non cauente.

VLPIANVS libro quinquagensimo secunda ad Edictum

SI QVIS cum vetitus esset satis accipere, acceperit: an repeti satisdatio ita possit, vt heres condicat liberationẽ? & quidem (si) sciens heres indebitum cauit, repetere non potest. quid deinde si ignorauit remissam sibi satisdationem? potest condicere. si verò hoc non potuisse remitti crediderit, nũquid condicere possit qui ius ignorauit? adhuc tamen benigne [a] quis dixerit satisdationem condici posse. quid deinde si commissa sit stipulatio? fideiussores putamus exceptione vti posse, an non? & magis est, * vt * vtantur exceptione: quia ex ea causa intercesſit satisdatio, ex qua non debuit.

a Iuris enim error in damnis amittendæ rei suæ non nocet. l. error. sup. de iuris & fact. ignor.

1 Non exigit prætor, vt per heredem stet, quo minus caueat. sed contentus fuit, per legatarium vel fideicommissarium non stare, quo minus ei caueatur. quare si non fuerit qui interpelletur cautionis nomine, hoc est is à quo legatum fideiue commissum relictum est: omnimodo poterit legatarius & fideicommissarius in possesſionem ex hoc edicto mitti. quia verum est, per eum, cui caueri oportebit[b], non fieri quo minus caueatur. non[c] tamẽ & satisdatio debet offerri legatario. sed sufficit, siue desiderauerit, ei[d] non caueri: siue non habeat, à quo satis desideret. 2 Si debitori liberatio sit relicta, non est exigenda cautio: quia habet penes se legatum. quippe si conueniatur, exceptione doli mali vti posſit. 3 Ei, cui legatum solutum est, cum constet ‖ legatum ‖ non deveri[e], Diuus Pius ad Aemilium Equestrem [f]rescripsit, non debere prætorem satisdationem admittere. 4 Tunc ante aditam hereditatem satisdandum de legatis est, cum adhuc dubium est, an hereditas adeatur. ceterũ si certũ sit repudiatã vel omissam hereditatem, vel abstentos necessarios heredes: frustra hoc edictum imploratur. cum certum sit, legatum, vel fideicommissum non debere.

b oportebat.

c num

d & ei non caueatur:

e debere,

f Sequestrem

II. IDEM libro septuagensimo nono ad Edictum.

SI[g] autem certum sit hereditatem necdum aditam fuisse, nec satisdatio nec possesſio locum habet.

g Huc reuoca l. 1. sup. vt legato. seu fidei commiss. quæ ex eodẽ libro sumpta est, & superiorum exceptionem quandam constituit.

III. IDEM libro quinquagensimo secundo ad Edictum

SI is, à quo satis petitur, offerat cognitionem, & dicat, HODIE CONSTET DE FIDEICOMMISSO, HO-

DIE AGAMVS, dicendum eſt ceſſare ſatiſdationem: cum poſsit ante de fideicommiſſo quàm de ſatiſdatione conſtare.

1 Nec non illa cognitio imploranda erit ab herede, ſi fortè dicatur per calumniam ſatis peti. hoc enim commune eſt omnium ſatiſdationum. Diuus enim Pius reſcripſit eum, apud quem ſatis petitur, debere explorare, num per calumniam ſatis petatur. de qua re ſummatim debet cognoſcere. 2 Si procurator ſatis legatorum deſideret, ſi quidem mandatum ei ſit, non habebit neceſſe de rato cauere, ſed erit ei ſatiſdandum. ſi verò dubitetur, an mandatum ſit, vel non ſit: de rato cautio erit exigẽda. 3 Si ſemel fuerit ſatiſdatum, quæſitum eſt, an etiam rurſus cauendum ſit, ſi fortè dicatur egenos fideiuſſores eſſe datos. & magis eſt, vt caueri non debeat. hoc enim Diuus Pius reſcripſit PacuBiæ Licinianæ. ipſam enim facilitati ſuæ expenſum ferre debere, que minus fideiuſſores idoneos accepit. neque enim oportet per ſingula momenta onerari eum, à quo ſatis petitur.

IIII. PAPINIANVS libro vicenſimooctauo quæſtionum

PLanè ſi noua cauſa allegetur, veluti quòd fideiuſſor deceſſerit, aut etiam rem familiarem inopinato fortunæ impetu amiſerit: æquum erit præſtari cautionem.

V. VLPIANVS libro quinquagenſimo ſecundo ad Edictum

IS,[a] cui legatorum fideíue commiſſorum nomine non cauetur, miſſus in poſſeſsionem numquã pro domino eſſe incipit. nec tam poſſeſsio rerum ei, quàm cuſtodia datur. neque enim expellendi heredem ius habet,[b] ſed ſimul cum eo poſsidere iubetur, vt ſaltem tædio perpetuæ cuſtodiæ extorqueat heredi cautionem. 1 Si alius damni infecti nomine miſſus ſit in poſſeſsionẽ, alius legatorũ ſeruandorũ cauſa: poſſe eũ, qui legatorũ ſeruandorũ cauſa in poſſeſsionẽ miſſus eſt, etiã damni infecti ſatiſdare. qui ſi ſatiſdederit, non aliter decedere poſſeſsione debebit, quàm[c] ei cautum fuerit etiam eo nomine, quo ſe damni infecti obligauit. 2 Si plures legatarij mitti in poſſeſsionem deſiderauerint, omnes venire debent in poſſeſsionem. is enim qui ex cauſa legatorum poſsidet, ſibi, non alij poſsidet. Alia eſt cauſa cũ creditores rei ſeruãdæ cauſa mittuntur in poſſeſsionem. nam is qui poſsidet, non ſibi, ſed omnibus poſsidet. 3 Qui prior miſſus eſt legatarius in poſſeſsionem, non præfertur ei qui poſtea mittitur. inter legatarios enim nullum ordinem obſeruamus, ſed ſimul omnes æqualitur tuemur. 4 Poſtquam rei ſeruandæ[d] creditores poſsidere cœperunt, legatorum ſeruandorum gratia miſſus in 5 poſſeſsionem creditoribns potior non habebitur. Qui in

a Si cui

b Vide quæ in hanc ſententiam elegãter diſſerit M. Cic. in Orat. pro Quin.

c quam ſi ei

d ſeruandæ cauſa

possessionem legatorum seruandorum causa mittitur, in possessionem quidem rerum hereditariarum omnimodo veniet, hoc est earum quæ in causa hereditaria manent. earum autem, quæ in causa heriditaria non erunt, non aliàs mittitur, quàm si dolo malo in ea causa esse desierit. nec semper, sed causa cognita. 6 Bonorum autem appellatione hæ res compræhensæ videbuntur, quarum proprietas ad heredem pertinet. sed & si vectigales agri sunt, & si qua pignora testatori data: in eorum quoque mittetur possessionem. sed & in partus ancillarum, & fetus pecorum, item fructus, æque omni modo legatarius & fideicommissarius mittentur. sed & si rem alienam defunctus bona fide emerit, in possessionem eius mittendum legatarium constat: nam & hæc res in causa hereditaria est. 7 Si deposita res apud defunctum fuerit, vel commodata, locum missio non habet: quia non sunt istæ res hereditariæ.

8 Si ex duobus heredibus alter satisdare sit paratus, alter nõ: in partem eius missio locum vtique habere debet. 9 Missi itaq; legatarij impedient etiam eum[a] qui satisdedit, rei administratiõne[b]. quare suadendũ erit heredi, vt in assem satisdet, ne administratio eius impediatur. 10 Si ab impuberis substituto legata sint relicta, & impubes decesserit: missio non solùm in ea bona quæ testatoris fuerunt, verùm ad[c] ea quoque quæ impubes adquesijt, locum habebit: nam hæc quoque hereditaria sunt. viuo autem impubere neque missio neq; satisdatio locum habet. 11 Si heres non sit, à quo fideicommissum relictum est, sed alterius nominis successor: dicendum est, vt edicto locus sit, & dolo[d] eius sit æstimandus. sed & si heredis heres sit, qui dolo fecit: æque nocere debebit. 12 Dolum accipere debemus & culpam latam, sed non[e] omnem dolum, sed qui in[f] necem legatariorum & fideicommissariorum factus est. 13 Imperator Antoninus Augustus rescripsit, certis ex caussis etiam in propria bona heredis legatarios & fideicommissarios esse mittendos: si post sex menses, quOm[g] aditi pro tribunali fuerint hi quorum de ea re notio est, in[h] satisfactione cessatum est. inde[i] fructus percepturos[k], quoad voluntati defunctorum satisfiat. quod remediũ seruaretur[l] & aduersus eos, qui ex qua[m] causa fideicommisso moram faciunt. 14 Satisfactionis verbum licet latius patet, tamen ad exsoluendum legatum refertur. proinde etsi remissa sit satisdatio, rescriptum locum habebit: quia mora fit solutioni. Sex autem mensum puto continuum tempus, non possessionum[n] coNputãdum. Cessatum non accipimus, si pupillus tutorem nõ habeat, nec curatorem furiosus vel adulescens. nam frustratio non debet huiusmodi personis nocere, quæ sunt indefensæ. certè si hereditas iacuerit aliquo tempore, hoc tempus de medio trahendum

---

a et
b administratione.
c verùm & ea
d dolus
e nec omnem
f Simile loquendi genus obseruaui apud Vlp. sup.
g quàm aditi al. cùm adiri
h nec satisfactũ est,
i indéque
k recepturos.
l seruabitur
m ex aliqua
n Duar. reponit sessionum, arg. l. 2. quis ordo in bon. poss. ser. vbi ita legitur: sessio autẽ est magistratuũ aut iudicum qui ius reddunt sedentes. Duar. 2. disp. ca. 26.

15 dum est. Quæri poterit, an in vicem vſurarum hi fructus cedant, quæ in fideicommiſsis debentur. & cum exemplum pignorũ ſequimur, id quod ex fructibus percipitur, primùm in vſuras, mox ſi quid ſuperfluum eſt, in ſortem debet imputari. quinimmo & ſi amplius quàm ſibi debetur, perceperit legatarius: exemplo pigneraticiæ actionis etiam vtilis actio ad id refundẽdum[a] dari debebit. ſed pignora quidem quis & distrahere poteſt. hic autem frui tantùm ei conſtitutio permi-

16 ſit, vt feſtinetur ad ſententiam. Qui legatorum ſeruandorũ cauſa in poſſeſsionem mittitur, & fructus cuſtodire & cetera debebit. & pati[b] quidem heredem colere agros, &[c] fructus redigere. ſed cuſtodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede conſumantur. quòd ſi heres fructus nolit cogere, permittẽdum erit legatario cogere fructus, & coactos ſeruare. quinimmo ſi tales ſint fructus, quos primo quoq; tempore venire expediat: vendere quoq; legatario permittendum eſt, & pretium ſeruare. In ceteris quoq; rebus hereditariis miſsi in poſſeſsionem hoc erit officium, vt vniuerſas res hereditarias colligat, & ibi cuſtodiat, vbi domicilium defunctus habuit. & ſi nulla domus ſit, habitatione[d] conducat, vel horreum quoddam, in quo res collectæ cuſtodiantur. & puto ita legatarium cuſtodire res hereditarias debere, vt neque heredi auferantur,

17 neque depereant, deterioréſve fiant. Quòd ſi ex cõſtitutione quis in poſſeſsionem mittatur, curandum eſt ne vis fiat

18 vtenti & fruenti legatario. Satisfieri voluntati defuncti ſic accipitur, quoad volũtati defuncti vel ex fructibus vel aliun-

19 de ſatisfiat. Conſtitutio autem Diui Antonini pertinet ad eos, à quibus vtiliter fideicommiſſum relictum eſt: {ſi} quam-

20 uis heredes non ſint. par enim vtilitas eſt. In poſſeſsionem miſſus legatorum ſeruandorum cauſa, ſi litem eo nomine conteſtatus ſit: non ante decedere poſſeſsione debet, quàm ei pro

21 lite fuerit cautum. Miſſus in poſſeſsionem, ſi non admittatur: habet interdictum[e] propoſitum. aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magiſtratus introducendus eſt in poſſeſsionem. miſsio autem locum habebit, non tantùm ſi quis idipſum quod legatum eſt, rogatus ſit: verumetiam ſi

22 quid vel ex eo vel pro eo reſtituere fuerit rogatus. Si Titio purè legatum fuerit, & eius fidei commiſſum ſub condicione, vt Sempronio reſtitueret: nõ iniquè prætorem ſtatuturum Iulianus ſcripſit, ſi antequam legatum conſequatur legatarius, fideicommiſsi condicionalis ſatis non det, vt magis Sempronio det legati perſecutionem, vt is legatario ſatisdet, deficiente cõdicione reddi decem. ſed & ſi acceperit TIus ab herede decem, æquum eſſe Iulianus ait, cogi eum inuicẽ ſatisdare, aut ipſa decẽ tradere, & Semproniũ Titio cauere. & hoc iure vtimur.

---

[a] reddendum

[b] & ratio quidem eſt hæredum

[c] & poſſe fructus

[d] habitationem

[e] edictum: melius eſt Flor. intelligit autem interdictum ne vis fiat. l. 3. infr. ne vis fiat ei &c.

vtimur. id enim & Marcellus ait. quid ergo si & legatum sub condicione sit relictum, & fidecommissum, neque fideicommissi satisdetur? æquissimum erit, fideicommissarium nomine legati satis accipere ab herede, si ei legatarius non caueat. scilicet vt & ipse legatario caueat. quòd si iam accepit legatarius ab herede satis, decernendum erit ex ea satisdatione magis fideicommissario quàm legatario dandam actionem: in eum scilicet casum quod[a] fideicommissi eius cõdicio extitit. ipsius etiam legati persecutio danda erit fideicommissario, si nondum solutũ est, & condicio eius extitit. scilicet si fuerit fideicommissarius paratus cauere legatario.

a quo

VI. IVLIANVS libro trigesimooctauo Digestorum

SI pecuniæ numeratæ vsusfructus legatus esset, & in testamento cautum, ne eo nomine satis daretur: proprietas non est legata. sed legatario permittendum satisdare, & vsumfructum pecuniæ habere. & propemodum[b] in hac propositione nullæ prætoris erũt partes. quia nisi satisdetur, agi cum herede non poterit. 1 Qui fideicommissi seruandi causa in possessionẽ missus est, nõ prius de possessione decedere debet, quàm ei fideicommissum solutũ, aut eo nomine satisdatum fuerit. nam quòd si integra re fieret, in possessionem non mitteretur: id cum offeretur[c], discedere à possessione debet.

b & propterea in hanc propositionẽ nullæ *&c. al.* & procedendum est in hac propositione. sed nullæ *&c.*

c offertur. *Recte est Hor.*

VII. †MODESTINVS libro tertio Regularum

† Marcianus

DVm venter in possessionem est, nullus legatorum seruandorum causa in possessionem esse potest.

VIII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum

SI legatorum satis non datur, restituta hereditate, in earum quoque rerum possessionem legatarius mittendus erit, quę dolo malo eius, Qũi restituta est hereditas, in hereditaria causa[d] desierunt.

d causa esse

VIIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum

ETiam si condemnatus heres fuerit, nec pecuniam soluat: legatarius potest desiderare mitti in possessionem. 1 Cum sub condicionibus contrariis eadẽ res duobus legetur, si non caueatur, vterque mittitur in possessionem.

X. PAVLVS libro tertio Sententiarum

SI nullæ sint res[e] hereditariæ, in quas legatarij vel fideicommissarij mittãtur, in rem quidẽ heredis mitti non possunt: sed per prætorẽ denegatas heredi actiones ipsi presequantur.

e res illæ

XI. HERMOGENIANVS libro quarto iuris Epitomarum

SI fideicommissorum vel legatorum seruandorũ causa missus in possessionem eam rem teneas, quę mihi per fideicommissum relicta esset: æquius[f] est me[g] eam habere, Qũi ea ipsa relicta est, quàm te, qui alterius fideicõmissi nomine ingressus in

f verius

g me in eam rem haberi priorem, *al.* me eam rem habere potius.

in eam esses[a]. nam & si mihi sub condicione legatũ est, & tu medio tempore in possessionem eius factus[b] fueris legatorum seruandorum causa, deinde condicio impleta esset: non denegabitur mihi eius rei integra persecutio, sic enim & si statuliberum ex eadem causa possidere cœpisset, impleta condicione[c] iustam libertatem eius impedire non potest. Si rei seruandæ causa in possessionem missus esset proprius creditor heredis, & rei per fideicommissum mihi relictæ adeptus[d] fuerit: nihil me per[e] eum lædi oportere conuenit. non magis quàm si ab ipso herede eam rem pignori accepisset.

XII. MAECIANVS libro duodecimo Fideicommissorum

MVnicipiis fideicommissum relinqui posse, dubium non est. sed si non caueatur, aduersus municipes quidem non dubitabimus ex hoc edicto iri in possessionẽ posse. ipsos verò municipes, si his non caueatur, non idem adsecuturos, sed extraordinario[f] remedio opus erit: videlicet vt decreto prætoris actor eorum in possessionem mittatur.

XIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij

QVamuis minima res legata sit, vel per fideicommissum relicta: tamen si non soluatur ab herede, vel eo nomine caueatur, cum caueri oporteat: in possessione omnium bonorum, quæ ex ea hereditate sunt, legatarium siue fideicommissarium prætor legatorum seruandorum causa mittit.

XIIII. LABEO libro secundo Posteriorum Iauoleno[g] epitomatorum

QVæ legatorum seruandorum causa in bonis est, in causa vescendi deminuet, si filia, neptis, proneptis, vxórve esset[h], nec nupta sit, nec suum quicquam habeat.

XV. VALENS libro septimo Actionum

INterdũ licet dolo malo fecerit heres, quò minus res in causa hereditaria maneant: non poterit in possessionem earum legatarius mitti. veluti si locum religiosum fecerit, aut quid publicè consecrauerit, permissu scilicet Imperatoris: aut aliquem non in fraudem creditoris manumiserit.

FINIS.

a eam es.
b missus
c eius, tamen
d adeptus fuerit possessionem:
e me perinde, *al.* me exinde. *Notatũ est à librariis Florentinis legi* per eum, *quod rectum est: veteres enim em pro eum vsurpabant, auctore* Verrio *Flacco, vt im pro eum in 12. tabulis.*
f extrario *al.* extraiudiciario
g Paulo
h vxórve sit,

INTERPRETATIO GRAECORVM
EX LIBRO XXVIII. DIGESTORVM.

TIT. I. l.xxij. §.v. χαρακτῆρα. formam, insculptamq; signi imaginem. l.xxviiij. ταύτην τὴν διαθήκην. hoc testamentum ratū esse volo, quacunque ratione esse vel licebit, vel poterit.

TIT. II. l.xx. ἀδύνατος. impossibilis.

EX LIB. XXIX.

TIT. I. l. I. §. I. τάγμα. agmen. χιλίαρχον. tribunum militum.

EX LIB. XXX.

TIT. I. l.liij. §.ij. λείψανα. reliquias. l.ciij. §.i. ἀδύνατος impossibilis.

EX LIB. XXXI.

L. xxxiiij. §.i. Ὀκταβιανῇ Στρατονίκῃ. Octauianæ Stratonicæ dulcissimæ filiæ meæ salutē. Volo vt ipsa à semetipsa prędium Gazam cum omnibus eius dotibus accipiat. Octauiano Alexandro dulcissimo filio meo. Volo vt ipse à seipso possessionem Comianā agniferā cum vniuersis dotibus quę in ea sunt, præcipiat, inque eximium habeat. l.ead. §.vij. Γαΐον Σεΐον. Gaium Seium maritum meum commendo tibi filia. cui dari volo in vitę vsum & fructū participationē pagi Naccleni, quā olim in dotem cum corporibus doti illatis dedi. & in nulla re eum molestari in dote. erunt enim post mortē ipsius tua & filiorum tuorum. Alciatus. l.lxxxviij. §.xv. βούλομαι δέ. Non volo autem, vt à meis hæredibus ædes meæ veneāt, illarúmve nomine pecunia mutua accipiatur: sed vt apud eos, siue filij, siue nepotes sint, in omne æuum inuiolabiliter permaneant. Si quis verò eorum partē suam vel vendere, vel in causam mutui obligare voluerit: coheredi suo eius vendēdi vel obligandi potestatē habeto. Quòd si aduersus ea quis fecerit, quidquid eius rei gestum esse dicetur, id infirmum atque irritum esto.

EX LIB. XXXII.

L. I. §. ij. ἀπόλιδες. extorres ciuitate. l.xxxvij. §. v. βούλομαι πάντα τὰ ὑποτεταγμένα &c. Volo vt omnia quę subiecta sunt, firmitatē obtineāt. Maximo domino meo denariûm quindecim milia, quę depositi nomine à Iulio Maximo patruo eius accepi, vt illi, cū in virum prouectus esset, restituerē: vt maximè cū vsuris in triginta milia excurrāt, ei restitui volo. sic enim patruo eius iuraui. ibid. διέθεμην &c. Cōstitui, darique volo Callimacho mercedis loco decē milia denariûm. l.xxxix. §.i. μάλιστα. maximo. l.lv. §.iij. ξύλον. lignū. ξυληγάς. vectrices lignorū. ἀπὸ τῶν ἑλῶν. à paludibus. l.lxv. §.iiij. Δήεις τόνγε &c.

Sectantem videas, qui errant per pascua, porcos
Ad Coracis saxum, iuxta fontemque Arethusam.
Inuenies hunc assidentem suibus qua pascuntur
Iuxta Coracis saxum, iuxtaque fontem Arethusam.

L. lxviij.

x.lxviij.§.iij.enthecis.dotibus. l.lxx.αυτοφυὴς.naturale,per se siue sponte sua natũ,quodq; arte fucatũ nõ sit. l.ead.§.ij. ἐριόξυλον. ligneã lanã, puta quæ gossipinis aut eius generis arboribus depectitur. l.c.§.iij.βάσεις.fulcra, firmamẽta,bases. l.cj. τῇ γλυκυτάτῃ μου πατρ. Quo magis dulcissima patria mea fines ac territoria sua tueatur,decerno adsignoque illi vniuersa prædia quæ in Syria possideo,cum omnibus quæ illic sunt, pecoribus,seruis, fructibus reconditis, omni apparatu.

EX LIB. XXXIII.

TIT. I. l.xx.§.j. hierophylaco. templi custodi, æditiuo.

TIT. IIII. l.xiiij.τὴν θυγατέρα μου &c. Filia mea Crispina, quã cupiebam collocare nuptum cuicumque amici cognatique mei adprobassent:vt rectè collocetur, prouidebit Pollianus,cum is mentẽ meam cognitam habeat de æqualibus portionibus in dotem dandis, quibus & sororẽ eius collocaui.

TIT. VIII. l.xxiij.§.ij.ὅσους κατέλιπον &c. quibuscumque libertatẽ reliqui, & legata, hosce volo excutiendis rationibus solutos esse. TIT. IX. l.iij.§.vj.logarium, idẽ quod ratiuncula. TIT. X. l.vij. καὶ τῇ ἀνάρθρῳ φωνῇ. & inarticulata voce ac confusa.

EX LIB. XXXIIII.

TIT. I. l.iiij.τοῖς τε ἀπελευθέροις. Libertis,libertabusq; meis, quos viua,siue in testamento,siue in codicillo, aut manumisi, aut etiã manumisero: prædia,quæ in Chio insula habeo,dari volo:vt ad ea quæ à viuente me acceperunt, adiciantur illis cibarij & vestiarij nomine. l.xvj.§.j.ἀπὸ Ρουφίνης &c.Rufina prognato,liberto nostro. TIT.IIII. l.xxx.§.j.σύγκλησιν.latifundiũ. τοῖς κληρονόμοις μου &c.Heredibus meis salutẽ.Volo vt subiecta omnia rata sint,quęcumque ante in Pamphili nomen cõtulisse visa sum.Si Seia collactanea mea heres ex parte qua eã scripsi,nõ erit: volo ei dari latifundium circa Colonã. ibid.σύγκλησιν.latifundium. §.iij.τὰ δὲ λοιπὰ &c. Reliqua autẽ omnia de mea substantia,quemadmodũ & hereditatis onera, pertinebunt solummodo ad Primam & Secundã filias meas, aut quæ ex his superstes erit.

EX LIB. XXXV.

TIT. VIII. l.lxxx.τῶν ἀπόρων.ex difficilibus disputatu, perplexis & dubiis.τοῦ ψευδομένου.frustratorij cauillatoriique, scilicet syllogismi.

EX LIB. XXXVI.

TIT. I. l.xvj. ὑποκοριστικῶς.forma diminutiua. l.lxxiiij. ἐντέλλομαι &c. demãdo tibi,ne prius testamentũ facias, quàm liberos habeas. l.lxxxj.μονομερῶς.solitariè,suo vnius nomine, & pro se tantum.

FINIS.